Lynne Segal

AĞIR ÇEKİM

Değişen Erkeklikler Değişen Erkekler

AYRINTI: 50
İnceleme dizisi: 27

AĞIR ÇEKİM
Değişen Erkeklikler / Değişen Erkekler
Lynne Segal

İngilizce'den çeviren
Volkan Ersoy

Yayına hazırlayan
Tuncay Birkan

Kitabın özgün adı
Slow Motion
Changing Masculinities / Changing Men

Virago Press / 1990
basımından çevrilmiştir.

© Onk Ajans

Bu kitabın tüm yayın hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak illüstrasyonu
Sevinç Altan

Kapak düzeni
Arslan Kahraman

Basıma hazırlık
Renk Yapımevi Tel.: 516 94 15

Baskı
Renk Basımevi Tel.: 516 94 15

Birinci basım
Mayıs 1992

ISBN 975-539-017-0

AYRINTI YAYINLARI
Piyer Loti Cad. 17/2 34400 Çemberlitaş-İstanbul Tel.: 518 76 19 Fax: 516 45 77

Lynne Segal

AĞIR ÇEKİM

Değişen Erkeklikler Değişen Erkekler

İ N C E L E M E D İ Z İ S İ

ŞENLİKLİ TOPLUM
İvan Illich/2. basım

YEŞİL POLİTİKA
Jonathon Porritt/2. basım

MARKS, FREUD VE GÜNLÜK HAYATIN ELEŞTİRİSİ
Bruce Brown/2. basım

KADINLIK ARZULARI
Günümüzde Kadın Cinselliği
Rosalind Coward/2. basım

FREUD'DAN LACAN'A PSİKANALİZ
Saffet Murat Tura

NASIL SOSYALİZM?
HANGİ YEŞİL?
NE İÇİN SANAYİ?
Rudolf Bahro

ANTROPOLOJİK AÇIDAN ŞİDDET
Der: David Riches

ELEŞTİREL AİLE KURAMI
Mark Poster

İKİBİN'E DOĞRU
Raymond Williams

DEMOKRASİ ARAYIŞINDA KENT
Kürşat Bumin

YARIN
Sanayi Toplumu Yol Ayrımında
Eleştiri ve Gerçek Ütopya
Robert Havemann

DEVLETE KARŞI TOPLUM
Pierre Clastres

RUSYA'DA SOVYETLER (1905-1921)
Oskar Anweiler

BOLŞEVİKLER VE İŞÇİ DENETİMİ
1917'den 1921'e Devlet ve Karşı Devrim
Maurice Brinton

EDEBİYAT KURAMI
Terry Eagleton

İKİ FARK'I SİYASET
Levent Köker

ÖZGÜR EĞİTİM
Joel Spring

EZİLENLERİN PEDAGOJİSİ
Paulo Freire

SANAYİ SONRASI ÜTOPYALAR
Boris Frankel

İŞKENCEYİ DURDURUN!
İnsan Hakları ve Marksizm
Taner Akçam

ZORUNLU EĞİTİME HAYIR!
Catherine Baker

SESSİZ YIĞINLARIN GÖLGESİNDE
YA DA TOPLUMSALIN SONU
Jean Baudrillard

ÖZGÜR BİR TOPLUMDA BİLİM
Paul Feyerabend

VAHŞİ SAVAŞÇININ MUTSUZLUĞU
Siyasal Antropoloji Araştırmaları
Pierre Clastres

CEHENNEME ÖVGÜ
Gündelik Hayatta Totalitarizm
Gündüz Vassaf

AĞIR ÇEKİM
Değişen Erkeklikler
Değişen Erkekler
Lynne Segal

CİNSEL ŞİDDET
Yaşayanların/Yaşatanların Anlatımlarıyla
Alberto Godenzi

ALTERNATİF TEKNOLOJİ
Teknik Değişmenin Politik Boyutları
David Dickson

Hazırlanan Kitaplar

GÖSTERİ TOPLUMU VE YORUMLAR
Guy Debord

ATEŞ VE GÜNEŞ
Platon Sanatçıları Niçin Dışladı?
Iris Murdoch

OTORİTE
Richard Sennett

ÇOCUK HAKLARI
Der: Bob Franklin

DEMOKRASİ VE SİVİL TOPLUM
John Keane

SİVİL TOPLUM VE DEVLET
Der: John Keane

MEDYA VE DEMOKRASİ
John Keane

DÜNYANIN BATILILAŞMASI
Gezegenimizin Birörnekleşmesinin Anlamı, Önemi ve Sorunları Üstüne Bir Deneme
Serge Latouche

TÜRKİYE'NİN BATILILAŞMASI
Cengiz Aktar

AVRUPAMERKEZCİLİK
Bir İdeolojinin Eleştirisi
Samir Amin

MÜSLÜMANLIĞIN BİLİNÇALTINDA KADIN
Fatna Ait Sabbah

TOTALİTARİZM
Simon Tormey

ÇÖKÜŞTEN SONRA
Sosyalizmin Geleceği
Der: Robin Blackburn

DAHA AZ DEVLET
DAHA ÇOK TOPLUM
Özgürlük/Ekoloji/Anarşizm
Rolf Cantzen

TÜKETİM TOPLUMU
Jean Baudrillard

ÜRETİMİN AYNASI
Jean Baudrillard

AMERİKA
Jean Baudrillard

MODERNLİĞİN SONUÇLARI
Anthony Giddens

ULUSLARARASI REKLAMCILIK
Armand Matte

OZMOS KRONOS
Adam Şenel

İÇİNDEKİLER

Türkçe Basıma Önsöz 11
Önsöz 18

I. Geçmişe Öfkeyle Bak: Ellili Yıllarda Erkekler 24
A. *Evdeki Erkek* 26
B. *Annelik Kuralları* 32
C. *Öfkeli Genç Erkekler* 38
D. *Homofobi ve Erkeksi Olmama Korkusu* 41
E. *Ellili Yıllarda Kadınlar ve Sol* 48

II. İyi Baba: Babalığın Yeniden Yapılanması 52
A. Tanrı Baba: Babaların Bizim İçin Taşıdığı Anlam 53
B. Kalpler Yumuşuyor 57
C. Değişimde Ağır Adımlar 61
D. Ebeveynliğin Paylaşılması mı? 65
E. 'Annelik Yapan' Erkekler 72
F. Yeni Babalığın Getirdikleri ve Götürdükleri 76
G. Babalığın Öne Çıkarılmasındaki Sorunlar 79
H. Babalığın Geleceği 88

III. Fallusun Küçülmesi (1): Erkeklik Hakkındaki Çağdaş Araştırmalar 91
A. Cinsiyet Farklılıklarının Araştırılması 93
B. Cinsiyet Rollerinin Gücü 96
C. Bilinçdışı 102
D. Nesne İlişkisi: Erkeklerin Kırılganlığı mı? 106

IV. Fallik Üstünlük Vurgusu (2): Erkeklik Hakkındaki Çağdaş Araştırmalar 117
A. Dilsel Yasa ve Fallik Düzen 117
B. Lacan'ın Sınırları 124
C. Toplumsal Cinsiyet ve İktidar 129

V. Yarışan Erkeklikler (1): Erkeklik-Erkek İdeali 140
A. Erkekliği Öğrenirken: Tarihsel Görünümler 141
B. Sert Erkekler: Kahramanlık Peşinde Koşanlar 148
C. 'Savaşçı Erkekler': Faşizmin Cazibesi 152
D. İşi Bitirmek: İktidar Olarak Erkeklik 161
E. Delikanlılıktan Erkekliğe Geçiş Ayinleri 168

VI. Yarışan Erkeklikler (2): Davaya İhanet Edenler 173
A. Sınırların Saptanması: Çağdaş Eşcinselliğin Ortaya Çıkışı 174
B. Eril Eşcinsel Meydan Okuyuş: Camp'dan 'Eşcinsel Erkek'e ve 'Süper Maço'ya 184
C. İktidar ve Erotik: Egemenlik, Teslimiyet ve Erkek Uzlaşımı 191
D. Homofobi: İçteki Düşman 199

E. Ortak Bir Mücadele: AIDS Çağında Homofobi ve Kadın Düşmanlığı 202

VII. Yarışan Erkeklikler (3): Siyah Erkekliği ve Beyaz Adamın Siyah Erkeği 211
A. 'Hizmetkâr Şeytanlar': Beyazların Afrika İmgeleri 212
B. Seks ve Irkçılık: Fallik Simge Olarak Siyah Erkek 220
C. Siyah Erkeğin Öfkesi: Siyah Erkeklerin 'Hadım Edilmesi' mi? 226
D. Siyah Feminizmi ve Siyah Erkekliği 241

VIII. Canavar Tohumu (1): Seks Erkek Egemenliği midir? 252
A. Erkeklerin Cinselliği 255
B. Pornografinin Çekiciliği ve İşlevi 266

IX. Canavar Tohumu (2): Erkek Şiddetinin Açıklanması 284
A. Cinsiyetçi ve Cinsiyetçilik Karşıtı Tecavüz Mitleri 286
B. Erkeklerin Cinsel Şiddet Uygulamasındaki Süreklilikler ve Süreksizlikler 294
C. Kapalı Kapıların Ardında: Ailedeki Şiddet 309
D. Şiddet Sadece Erkeklere mi Özgüdür? 316

X. Toplumsal Cinsiyet Hiyerarşisinin Ötesi: Erkekler Değişebilir mi? 329
A. Sorunlu Üçlü: Cinsel Özgürlük, Kadın Özgürlüğü ve Kişisel Yaşam Bunalımı 332
B. Yıkılan 'Erkeklik': Bazı Erkeklerin Kendilerini Değiştirme Çabaları 338
C. Sosyalizm, Feminizm ve Erkekler Sorunu 354
D. Önümüzdeki Yol: 1990'lar İçin Yeni Bir Gündem 369

Notlar 383
Kaynakça 423

TEŞEKKÜR

Bu kitabı yazarken beni cesaretlendiren ve katkıda bulunan birçok arkadaşa ve tanıdığa borcum her zaman olduğu gibi sınırsız. Peter Osborne düşüncelerimin güçlü ve zayıf noktalarını sabırla belirterek her sayfayı tek tek okudu. Barbara Taylor ve Gregory Elliott yazılarımı baskıya hazırladılar; Ruthie Petrie, Ursula Owen ve Virago'nun diğer üyeleri öğüt ve cesaret verdiler. James Swinson, Bob Connell, Catherine Hall, Stuart Hall, John Fletcher, David Morgan, Sheila Rowbotham, Chris Whitbread ve Isaac Julien belirli bölümlerde yararlı bilgiler verip, çeşitli konularda yardımlarını esirgemediler. Peter Osborne'un ve James Swinson'un, ayrıca oğlum Zimri'nin benden esirgemedikleri sevgi, cömertlik ve destek bu projeye girişmek ve tamamlamak için bana güven ve istek verdi (metinde belli bir iyimserlik varsa, biraz da onlar yüzünden var). Son birkaç yıl boyunca sebatla bana yardım eden ve bu sıkıntılı zamanlarda bile sosyalist projeyi umut, eşitlik ve özgürlüğe dayalı bir cinsel politikayla zenginleştirme olasılığına duyduğum inancı korumama yardım eden herkese ne kadar teşekkür etsem azdır.

Peter için

TÜRKÇE BASIMA ÖNSÖZ

Batı yayıncılık dünyası son birkaç yıldır erkekler ve erkeklik üzerine yazılan kitaplarda bir patlamaya sahne oldu. Kadınların yazdıkları kitaplarda genellikle, erkeklerle şiddet, erkeklerle militarizm, erkeklerle kadınlar üzerindeki iktidarları arasındaki mevcut bağları kırmanın yolunu bulmak amacını taşıyan, daha çok erkeklerin kötü yönlerini incelemeyi hedefleyen, bir oranda feminizmden esinlendiği söylenebilecek bir sağduyu benimsendi. Bu kitaplar sadece erkeklerin uyguladığı şiddetin ve erkek egemenliğinin ortadan kalkmasını sağlamayı değil, bu sayede erkek çocukların 'erkekliğin gizemi'ne ulaşmalarını sağlayacak eriştirme törenlerini dönüştürerek daha barışçıl ve daha eşitlikçi bir dünya yaratmayı da hedefledikleri için bayağı tutuluyorlar.

Erkekler üzerine daha çok erkeklerin -günümüzün çok satan Amerikalı şairlerinden Robert Bly gibi- yazdığı diğer kitaplarsa, erkeklerle kadınlar arasındaki ilişkilerin kriz içinde olduğu dünyamızda çağdaş erkekliğin endişe, hayal kırıklığı ve acılarına değinirler. Bu erkekler de erkekliği değiştirmenin yolunu ararlar; ancak bu kez amaç bizzat erkeklerin daha çok kişisel kabul görmesini ve daha mutlu olmasını sağlamaktır. Erkekliğin bu sorumlu durumuna bu denli ilgi gösteriliyorken, Türk erkek ve kadınlarının da ister politik ister kişisel nedenlerle tartışmaya katılmaları için iyi bir zaman bu.

İyi bir zaman, ama belki de biraz kafa karıştırıcı bir zaman. Çünkü bu konuda yazan bir grup yazar, özellikle de daha popüler olanlar, erkeklerin potansiyel olarak olumsuz veya tehditkâr nitelik taşıyan, sabit bir toplumsal cinsiyet özellikleri kümesi edindiğini ileri sürerlerken, kimileri de bütün toplumsal cinsiyet kategorilerini -'eril' ve 'dişil'- eleştirmektedir. Özellikle İngiltere ve ABD'de varlık gösteren ilk grup medyadaki şiddete karşı, pornografiye ve erkekleri sert, saldırgan ve egemen olarak gösteren diğer imgelere karşı kampanyalar düzenleyerek kesin hedefler belirlemektedir. Çoğunlukla Fransız yapısalcılık-sonrası kuramından (genelde günümüzde kabaca ve yanlış bir biçimde postmodernizm olarak tanımlanır) etkilenen yazarların oluşturduğu ikinci grup ise, erkek ya da kadınların toplumsal cinsiyet kimliklerinin çeşitliliğini ve istikrarsızlığını, toplumsal cinsiyet davranışlarının belirsizliğini ve karmaşıklığını vurgulamaktadır. Aslında burada erkekler ve erkeklikle (veya kadınlar ve kadınlıkla) ilgili olarak eskiden beri durmadan tekrarlanan cinsiyet rolü klişeleri, erkeklik imgelerini iktidar ve otorite kurma çabalarıyla birleştirmeye devam eden toplumsal ve kültürel bağları anlamayı ve kırmayı sağlayacak bir çözümün parçası olarak değil, bizzat sorunun bir parçası olarak görülür.

Bazı yazarlar erkeklere, medyadaki erkek imgelerine baktıklarında, tüfekleri, bombaları, bıçakları eksik olmayan ve sık sık cinsel zorbalıklar yapan eski sert erkek imgelerinde hiçbir değişiklik görmezler; bir değişim varsa bile, onlara göre bu kötü yöndedir. (Sözgelimi, 1980'lerin sonunda Hollywood, bileğine güçlü erkek kahramanların canlandırıldığı savaş ve macera filmlerinde olağa-

nüstü bir patlamaya sahne oldu: *Predator, Die Hard, Die Harder, RoboCop, RoboCop 2, Lethal Weapon, Days of Thunder, Total Recall.**

Bu yüzden, Batı'da erkeklere hâlâ saldırgan bir erkekliğin aşılanıyor olması yanında feminizmin 1970'lerdeki yükselişi ve yayılmasının bu durumu kötüleştirmekten başka işe yaramadığı da düşünülebilir. Şunu açıkça belirtmeliyiz: Medya klişelerinin aksine, Batı'da feministler hem kadınların erkeklerle eşit olmaları gerektiğini, hem de kadınların erkeklerden farklı olduklarının anlaşılıp kabul edilmesinin önemini vurgulamışlardır, ancak kadınların 'erkeklere daha çok benzemesini' hiçbir zaman istememişlerdir. Aslında feministler, iş dünyasında, evde, kültür alanında ve refah düzeyinde daha çok erkeklere tanınan seçeneklere kadınların da sahip olmalarını ve erkekler gibi kendi hayatlarını denetleme hakkını elde etmelerini sağlayacak değişimler istemişlerdir. Ancak, bu tür feminist mücadelelerin ivme kazanmasına rağmen ve bazılarına göre tam da bu nedenle, Batı kültüründe baskıcı eril imgelerin iyice arttığına tanık oluyoruz; bunun da, yerini her zamankinden daha çok sağlamlaştıran erkek egemenliğinin baskıcılığını arttırdığı düşünülebilir.

Günümüzde bazı feministler, bu görüşü desteklemek için yine 20 yıllık feminizm mücadelesi ve tartışmalarına karşın, kadınların evin içindeki ve dışındaki güç ve statülerinde erkeklere kıyasla *çok az* değişiklik olduğuna dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra, özellikle Hollywood'un anavatanı ABD'de kadınlara karşı işlenen kayıtlara geçmiş tecavüz suçlarının ve diğer şiddet biçimlerinin sürekli artış gösterdiğine de işaret ederler. Onlara göre bu artış, erkeklerin kadınlara, birbirlerine ve genelde bütün dünyaya yönelttikleri şiddette böyle imgelerin güçlü bir rolü olduğunu kanıtlamaya yeter. Bu yüzden, Hollywood filmlerinin ve Batı tarzı pornografinin bu denli popüler olduğu Türkiye'de erkekleri değiştirme umudunun son derece zayıf olduğu düşünülebilir. Son zamanlarda Türkiye ve başka yerlerde İslami köktendinciliğin alevlenmesi, karşıt Türk kadın grupları arasında bir tartışma konusu olmasına

* Türkiye'de sırasıyla 'Predator', 'Zor Ölüm', 'Daha Zor Ölüm', 'Robocop', 'Robocop 2', 'Cehennem Silahı', 'Yıldırım Günleri' ve 'Gerçeğe Çağrı' adlarıyla oynadı (ç.n.)

rağmen, kadınlara yaşamlarında daha çok seçenek ve özgürlük tanınmasını isteyenleri aynı ölçüde umutsuz bir gelecek beklediğini düşündürebilir.

Ancak son 20-30 yılda bu gelişmelerin yanı sıra, Batı'da eskinin hırslı, saldırgan, duygularını ifade edemeyen, sert ve kabasaba bir görünüm sergileyen geleneksel erkeklik imgelerinin sürekli *sorgulandığına* da tanık olduk kuşkusuz. Biyografi ve yazılarından anlaşıldığı kadarıyla az sayıda erkek, yaradılışlarına uymadığını, sonradan edinemeyeceklerini, ancak kaderin bıkmak bilmeden onlara kabul ettirmeye çalıştığını düşündükleri geleneksel 'erkeklik'ten hep nefret etmiştir. Aslında, verili toplumsal cinsiyet kimliklerine şiddetli bir biçimde ters düşen, kadınlardan çok daha fazla sayıda erkek, transseksüel kliniklerine giderek kendilerini erkeklik yükünden kurtaracağını düşündükleri korkunç ameliyatlar geçirmektedir. Kadınlar açısından daha yararlı bir şey de İngiltere, ABD ve başka yerlerde önemli bir erkek azınlığın (bazıları bilinçli olarak feminizmden etkilendiği, bazıları eşcinsel özgürlük politikasına bağlandığı, bazıları da sadece hissettikleri gibi davrandığı için) kamuoyu önünde fırsat buldukça geleneksel klişelere meydan okuyan erkeklik imgelerini ifade etmenin yollarını araması olmuştur.

Gerçekten de günümüzde kaslı erkek kahraman imgelerine taban tabana zıt erkeklik imgelerine rastlamak o kadar alışılmamış bir şey değildir. Hollywood, erkeklerin bir zamanlar sert erkek imgesini tehdit ettiği düşünülen yumuşak babalık duygularını ifade etmekten hoşlandıklarını keşfetmiştir. Daha yumuşak erkek imgelerine artık televizyon dizilerinde de sık sık rastlanıyor. Reklamcılıkta, bir zamanlar kadınlara özgü olduğu düşünülen malların pazar payını yükseltmek için erkek vücutları gittikçe erotikleştiriliyor, parfümleniyor, süsleniyor ve bazen de yumuşatılıyor. İletişim alanında çalışan, alternatif erkeklerin imgeleri sunmaya ve sert erkek kimliğinin yıkıcılığını, sınırlarını, ikiyüzlülüğünü ve kahramanlık saplantısını eleştirmeye kararlı, politik bağları olan insanların bilinçli olarak hazırladığı cinsiyetçilik karşıtı belgesellerde geleneksel imgelere meydan okunuyor.

Kendini ispat etmeye çalıştıkça güvensiz ve istikrarsız olduğu-

nu daha da açığa vuran sert erkek imgesinin kolayca bozulabilecek, kırılgan ve ikiyüzlü bir imge olduğunu göstermek, hem de geniş bir kitleye ve inandırıcı bir biçimde göstermek o kadar zor olmamıştır. Bu yüzden, sert erkek imgesini oluşturan en bariz erkeklik jestlerinin, Batı'da şimdiye kadar olduğundan çok daha net bir biçimde, sürekli şüphe uyandırdığı ve sorgulandığı bir kültürde yaşıyoruz. Batı'da eşcinsel erkeklerin 1970'lerin sonundan itibaren *'camp'* tarzından 'süper-maço' tarzına kaymalarıyla bu jestler daha şüphe uyandırır hale geldi kuşkusuz. Ayrıca, sert ve güvenli bir erkeklik duygusu arayan erkek çocuk, artık yabancı sayılmadığımız karşıt, daha yumuşak erkeklik imgeleri tarafından alaya alınabilmektedir. Yani, bu bakış açısına göre, Türkiye'de erkeklik konusunda yeni tartışmaların açılması ve çok çeşitli erkeklikler olduğunun kabul edilmesi, erkeklerin değişebileceği ve kadınların yaşam koşullarının düzelebileceği konusunda bir iyimserlik kaynağı oluşturabilir. Bu, tüm Avrupa'da olduğu gibi Türkiye'de de uzun yıllardır kültürel, ekonomik ve politik açıdan güç ve özgürlük kazanmanın yolunu arayan kadınları gönülden destekleyen önemli bir Türk erkek azınlığının güçlenmesine veya ortaya çıkmasına yardımcı olabilir.

Ancak, ister Türkiye'de, ister başka yerlerde olsun, toplumsal cinsiyet eşitliğini gerçekleştirmeye çalışanların sorunu, erkeklerin tek tek ya da gruplar halinde değişmesinin hiçbir zaman yeterli olmamasıdır. İster erkeklerin ve erkekliğin tarihin başlangıcından beri değişmediğini, ister erkeklerin ve erkeklik imgelerinin HER ZAMAN değiştiğini düşünelim -ki ben bunun doğru olduğuna inanıyorum- bu düşünceler, toplumsal cinsiyet hiyerarşisinin hâlâ yerinde durduğu gerçeğini değiştirmez. Günümüzde birçok tarihçinin belgelemekte olduğu gibi, erkekliğin ifade biçimlerinin, erkeklik tarzlarının ve ritüellerinin zamanla değiştiği doğrudur. Ancak, simgesel olarak erkekleri ve erkekliği egemenlik, kadınları ve kadınlığı marjinalllik konumuna yerleştiren maddi güçler olarak kalsalar bile, erkek iktidarının ve otoritesinin kurumsallaşmış biçimlerinin zamana ve yere göre değiştiği de doğrudur.

Bununla birlikte, bütün bu değişimler olurken erkeklerin iktidarını ve bundan dolayı da simgesel erkeklik statüsünü yeniden üret-

meye devam eden şey, belirli tipten erkeklerin belirli özellikleri veya davranışları değildir. Batı erkeklik tarzları ve imgeleriyle örneğin Türk ve İslami erkeklik tarzları ve imgeleri arasındaki farklılıkların, kendi başına ilginç bir konu olsa da ilk bakışta sanıldığı kadar önemli bir sorun olmamasının nedeni budur.

Erkek çocuklar, dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar, erkeklik veya kadınlık özelliklerini parça parça, tutarlı ve değişmez bir biçimde kazanmazlar; sırf ebeveynleri veya toplumsal baskılar onlara belirli davranış kalıpları dayatıyor diye de bu özelliklere sahip olmazlar. Daha çok, bireyler doğdukları andan itibaren, cinsel farklılık *fikrinin*, ne kadar karmaşık ve değişik olursa olsun, her yerde erkek/kadın karşıtlığına ilişkin *hiyerarşik* bir anlayış çerçevesinde algılandığı kültürlerin ve toplumların ağına girerler. Bu yüzden, dünyanın her yerinde erkekleri egemen cins, kadınları tâbi konumdaki cins olarak konumlayan çok yönlü kültürel ve toplumsal yapının bütününe köklü bir biçimde karşı çıkmadan ve bu yapıyı yıkmaya çalışmadan erkekliğin (ve aslında kadınlığın da) olumsuz yönlerini yok edemeyiz.

Bu karşı çıkışlar çok çeşitli kaynaklardan gelecektir. Sözgelimi toplumsal cinsiyetin, ırk ve sınıf gibi, temel bir iktidar ve sömürü ekseni olduğunu bilen feministlerin veya mücadeleye katılan diğer grupların birçok farklı stratejilerinden bir karşı çıkış gelecektir. Sendikalarda, devlet bürokrasilerinde veya başka hareketlerde yer alıp, kadınlara -gerek cinsellik ve doğurganlıkları üzerinde söz sahibi olmalarını sağlayarak, gerek kadınların evdeki, işyerlerindeki, kent sokaklarındaki veya köylerdeki ihtiyaçlarına cevap verecek politikalar oluşturarak- erkeklerden ayrı olarak güç kazandıracak çeşitli politik ve kültürel stratejiler geliştiren insanlardan da böyle bir karşı çıkış gelecektir. Kadınlara karşı şiddete başvuran, etnik azınlık veya 'ikinci sınıf' vatandaş olarak görülen herkese karşı saldırganca davranıp üzerlerinde askeri baskı kurmaya çalışan birçok erkeği cesaretlendirmese bile bütün bunlara göz yuman daha önceki toplumsal hoşgörüyü tersine çevirecek kampanyalardan gelecektir. İktidarla daha az ilişkili olan ve bu yüzden sorgulanmayan veya 'doğallaştırılan' geleneksel 'erkek' üstünlükçü iddialara meydan okuyan 'sapkın' erkekliklerin ortaya çıkıp hak talep etmesi de bir

karşı çıkış olacaktır.

Yani, erkeklerin veya kadınların iktidara göre çelişkili konumlar alabilmeleri imkânı ve bunun akla yatkınlığı, kişisel ve kişiler arası zeminin ötesindeki, ancak bu zemini de içeren birçok değişik mücadele ve deneyim biçimiyle etkileşim içinde olacaktır. Farklı erkeklik anlayışlarının günümüzdeki çeşitli görünümlerini incelemek, gözlerimizi değişim imkânlarına -bu yolda karşımıza birçok engel çıktığını görsek de halihazırdaki dünyadan daha yaşanılası bir dünyaya geçmeyi arama imkânlarına- açmamızı sağlayabilse bile; toplumsal cinsiyet hiyerarşisinin dayandığı temellerin yıkılması sorunu, belirli bir erkek grubunu veya erkeklik imgelerini dönüştürme sorununu aşar. Batı feminizminde erkekliğin doğası konusunda yürütülen tartışma ve mücadelelerden bazılarının Türkiye'de değişim için savaşan kadın ve erkekleri de ilgilendireceğini umarım. Tabii ki, buna siz karar vereceksiniz.

Lynne Segal
Şubat 1992

ÖNSÖZ

Virginia Woolf 'Kadınlar erkekler hakkında kitap yazmazlar' diye yazmıştı; en azından böyle sınıflandırılabilecek kitaplar yazmazlar.[1] En azından şu sıralar moda olan görüşlere göre, erkekler de erkekler hakkında yazmazlar. Peter Schwenger erkeklik ve yirminci yüzyıl edebiyatına ilişkin araştırmasında bize şöyle der: 'Gerçek erkek soyut meselelerden çok pratik meseleler üzerinde düşünür ve kesinlikle kendisi veya cinselliği üzerine uzun boylu düşünmez.'[2] Aslında düşünür tabii; ancak, erkekliğin özgüllüklerini araştırıp saptamaktan çok, kendisinden hoşnut bir halde kendisiyle dalga geçerek ya da günah çıkartarak yapar bunu. Gerçekte ve bu kitabın projesinin şansına, hem kadınlar hem erkekler erkek cinsi üzerine ciltlerce kitap yazmışlardır. Bununla birlikte, erkekler kendileri hakkında yazarlarken bunu insanlığın evrensel hakikatlerini

-insanlığın yarısına ilişkin kısmi hakikatleri değil- sunarmış gibi yapmışlardır. Şimdi bile, kadınlar erkekler hakkında yazdıkları zaman bunu 'erkekliğin' bilinmezlerini keşfetmekten çok onların kötülüğünü -kadınlık' ile ilişkisini ve 'kadınlığa' bağımlılığını- açığa çıkarmak için yaparlar.

Erkeklerin her zaman Tanrı'yı veya erkeği değil 'kadın'ı incelemeyi tercih ettikleri açıktır. Özel cinsiyet -farklı, zor, sorunlu cinsiyet- olarak tanımlanıp geleneksel olarak inceleme konusu olanlar kadınlardır, erkekler değil. Ancak zaman değişiyor, okuyup yazdığımız şeyler de. Seksenli yıllar boyunca erkeklerin hayatlarının değişen yapısı, davranışları, deneyimleri, endişeleri, korkuları ve özlemleri yeni bir tutku ve ilgiyle tartışıldı. Babalığı, erkeklerin kadınlara ve çocuklara uyguladıkları şiddeti, erkek kimliklerini ve erkek mitolojilerini araştıran kitaplar, bir cinsiyet olarak, yakın zamanlara kadar kadınlar hakkında yapıldığı gibi, bir sorun olarak, erkekleri sorguluyor artık. Ellilerin cinsiyet-rolü kuramlarından seksenlerin toplumsal cinsiyet ve iktidar incelemelerine gelene dek erkeklerin psikolojisi giderek daha çok gerilim ve bunalımla yüklü bir psikoloji olarak görülmeye başlandı. Artık erkekler hakkındaki birçok araştırmada erkekliğin değişken, tutarsız ve çelişkili anlamları üzerinde durulduğu görülmektedir.

Ancak, erkekliğe duyulan ilginin bu denli artmasına karşın, erkeklerin kadınlar üzerindeki iktidarını sona erdirmeye yarayacak bir cinsel politika arayanların düşüncelerinin sürekli karamsar kalması ironiktir. Cinsler arasında daha çok eşitlik sağlanmasına ilişkin gerçeklikleri araştıran feministler ve destekçileri ne evde, ne işyerlerinde veya daha geniş toplum katmanlarında, ne de kültür ve politikada önemli bir değişim belirtisinin olmadığını ileri sürerler. Bazı erkeklerin davranışlarında bazı değişiklikler olmuştur olmasına, ama hüküm süren cinsiyet anlayışlarında ne nicelik ne nitelik açısından ciddi bir değişim olmadığı açıktır. Erkeklik üzerine yazılan yeni kitapların çoğu sürekli olarak karmaşıklığın ve çelişkilerin üzerinde durur. Yine de onun özgül doğasını ve anlamını keşfetmeye çok az zaman ayırırlar. Bu konuyla ilgili yazılardaki patlamaya rağmen 'erkeklik' kategorisi tamamiyle karanlıkta kalır. İleride göreceğimiz gibi, aslında gittikçe daha çok karanlıkta kalmaktadır.

Bu kitapta, değişim mücadelesinin merkezinde erkekler arasındaki *farklılıkları* anlamanın yattığına inandığım için, yukarıdaki gibi bir 'erkekliğe' değil, bazı özgül *'erkekliklere'* bakarak soruna yeni bir tarzda yaklaşmaya çalıştım. Şu anki literatürün yapmamış olduğu şeylerden biri de erkek kimliklerini ve davranışlarını cinsel politika ile bağlantılı olarak -özellikle de İngiltere ve başka yerlerde erkeklerin kadınlar üzerindeki iktidarını ortadan kaldırmak için verilen son yirmi yıllık kolektif mücadele ile bağlantılı olarak- saptamaktır. Yine de, 'erkekliğin' ne olduğu veya ne olabileceği sorusuna daha derinlikli bir kuramsal anlayışı sadece bu bağlantıyı kurarak kazandırabileceğimizi belirteceğim.

Egemen erkeklik ideallerinin güçlerini, bireylerin herhangi içsel bir özelliğinden değil, bu ideallere yüklenen, erkeklerin kendilerinden olmayanlara karşı sözde üstünlüklerini vurgulayan toplumsal anlamlardan almış olduğunu ileri sürüyorum. 'Erkek' olmak 'kadın' olmamaktır, 'eşcinsel' olmamaktır, herhangi bir 'ikinci sınıflık' işaretiyle -etnik veya başka türlü- damgalanmamış olmaktır. Bu yüzden, özgül erkek kimliklerinin ve davranışlarının nasıl sürekli olarak üretildiğini, yeniden üretildiğini ve dönüştürüldüğünü görmek için farklı erkek kimliklerine -maço, siyah, eşcinsel ve cinsiyetçilik karşıtı erkeklere- kadın özgürlüğü ve eşcinsellerin özgürlüğü açısından veya daha fazla cinsel eşitlik kurma imkânlarını teşvik eden ya da değişimin önüne sürekli engeller çıkaran toplumsal bağlamlar açısından bakacağım. Erkeklerin iktidar ve üstünlüğe ilişkin egemen erkek idealine bağlılıkları -ki bunun zorunlu olarak ikircikli bir bağlılık olduğunu düşünüyorum- diğer erkeklerin bunun karşıtı olarak koydukları eşcinsel, cinsiyetçilik karşıtı, siyah erkek kimlikleri tarafından tehdit edilir. Sadece erkeklik üsluplarının çoğulluğuyla da uğraşmıyoruz, çünkü bunlar her zaman başka, farklı iktidar ilişkileri -sınıf, yaş, beceri, etnik köken, cinsel yönelim gibi- tarafından kuşatılır ve belirlenir.

Bazı bölümlerde erkeklik ideallerinde ve davranışlarında belli bir değişimin başladığı alanlara ya da en azından çelişkilerin ve zorlamaların en yaygın olduğu alanlara değineceğim. 'Günümüzde erkekler en çok nerede değişim baskısına direnemiyorlar?' diye soracağım. Değişime karşı güçlü direnişlerini nasıl kırabiliriz? Örne-

ğin, 1950'lere bir flashback yapıp erkeklerin ev ve aileyle ilişkilerinin son otuz yıl içinde geri dönülmez bir değişim sürecine girdiğini ileri sürüyorum. Eve bağlılık, ellili yıllarda kadınlar için olduğu gibi erkekler için de yeni bir önem kazanmış olmakla birlikte, erkeklerin çocuk bakımıyla, ev işleriyle, evdeki şiddetle ilişkileriyle ilgili sorunlar, değil politik olarak, kayramsal olarak bile gündemde değildi. Buna karşın yetmişli yılların sonlarından beri, erkeklerin baba olarak rolleri ve özellikle de evde ne yaptıkları gözlenen ve tartışılan bir konu olmuştur. Günümüzde çoğu erkek, çocuklarıyla babalarıyla kendileri arasındaki ilişkiden daha yakın bir ilişki kurmak istiyor ve kuruyor. Ancak, babalığın kazandığı yeni önem düşünüldüğünde, bunun kadınlar ve çocuklar üzerindeki erkek iktidarının ortadan kalkmasından çok, günümüz erkeklerinin her iki dünyanın da en iyisini elde ettikleri anlamına geldiği ortaya çıkar: Aile hayatının hazlarını (genellikle sorunlarını yaşamadan) daha çok paylaşırken kamusal alandaki iktidarlarını da elde tutarlar. Buna rağmen, kadınlar ve erkekler arasındaki anlaşmazlıklar derinleşirken evde iktidar mücadeleleri şiddetlenmiş, bu da en azından daha başka eylem olasılıklarını güçlendirmiştir.

Erkeklerin hayatlarındaki değişime bir örnek aktarıp bunun erkek iktidarının ortadan kaldırılması yolunda taşıdığı önemini sorguladıktan sonra erkekler hakkındaki halen mevcut kuramların anahatlarını çizmeye ve değerlendirmeye geçeceğim. Deirdre English şöyle yazmıştı: 'Erkekleri sevsek de onlardan nefret etsek de bizim -feministler olarak- en temel görevimiz onları anlamaktır.'[3] Erkeklerin aklını kurcalayan ve onlara eziyet veren iç hesaplaşmaların ve kırılgan cinsel kimliklerin ölçüsünü, rol kuramının sabit uyum modellerinden değil, sadece psikanalitik yazılardan anlamaya başlayabiliriz. Ancak, 'erkekliğin' simgesel gücüne ve erkek olmanın psişik önemine ilişkin psikanalitik çalışmalar sayesinde görebileceklerimizi sadece bu çerçeveyle sınırlı kalarak tam anlamıyla açıklayamayız. 'Erkekliğin' gücü ve anlamı sadece anatomiden ve aile içindeki etkileşimden değil, aynı zamanda daha geniş toplumsal ilişkilerden de kaynaklanır. Bunlar kadınların aşağılanmasına ilişkin kültürel gerçekliğin -Lacancıların ileri sürdüğü gibi- sadece dilde değil devletin, endüstrinin ve diğer bütün top-

lumsal, ekonomik ve politik iktidar kaynaklarının işleyişinde somutlaştığını ortaya koyar. Değişimin neden bu kadar yavaş ve çelişkili olduğunu anlamayı güçleştiren şey, tüm psikolojik düşünme biçimlerinin yaygın metodolojik bireyciliğinin ötesine (kişisel ve toplumsal fenomenler hakkındaki tüm açıklamaların bireyler hakkındaki olgulara indirgenebileceği fikrinin ötesine) geçmenin güçlüğüdür.

Kadın özgürlüğü hareketinin ilk günlerinde feministlerin cinsel politikasındaki en çarpıcı şey inanç ve iyimserlikti. Thatcherizm'in bu son günlerinde ilericilik ruhundaki en çarpıcı şey -hedefleri ne olursa olsun- kinizme ve karamsarlığa olan eğilimdir. Değişim ne çizgisel ne de homojen bir şey olduğu için kadınların ve erkeklerin hayatlarındaki dönüşümün anlamını değerlendirmek hem umut hem umutsuzluk yaratabilir. Bazı erkeklerin ve kadınların hayatlarında diğerlerinden daha fazla hareketlilik olmuştur ve bana göre, diğerini etkilemeden bir cinste değişim olması olanaksızdır. Değişimin yönü de derecesi de keyfî olmamıştır. Bireysel değişim olasılığının olduğu gibi toplumsal değişim olasılığının da en yüksek olduğu yerde ve özellikle kadınların da bunu talep etme güçleri en yüksek seviyesindeyken değişim olmuştur.

Erkekler ve şiddet üzerine yazılan çoğu yazıda, belki de pek şaşkınlık yaratmayacak bir biçimde, erkeklerin davranışlarının son kertede değişmez ve kaçınılmaz olarak -tehlikeli değilse bile- baskıcı olduğu fikrine rastlanılır. Ancak, her türden saldırganlık, cinsel şiddet, kurumlaşmış heteroseksüellik, savaş ve ekolojik tahribat biçimlerini 'erkek' başlığı altında toplamanın hiçbir yararı yoktur. Erkeklerin baskıcılığı ve kadınları sömürmeleri hakkındaki gittikçe genişleyen literatürü elemeye tâbi tutarken ayrımlar yapmanın mümkün olduğunu düşünüyorum: Kadınlara karşı şiddet uygulayan erkeklerle uygulamayanlar arasında; bir şiddet biçimiyle bir başkası arasında; farklı şiddet biçimlerini teşvik eden ve savunan yapılarla bunları önlemeye çalışan yapılar arasında. Örneğin hem kadınların hem erkeklerin yeni cinsel deneyimler ve hazlar yaşamak için verdikleri mücadelelerin gerçekliğine, bu kadar çok erkeğin kadınlardan korkması ve onları hor görmesi bağlamında nasıl bakmalıyız? 'Cinsel özgürlük' mücadelesini yeniden düşünmek ve

değerlendirmek, hem erkekler hem kadınlar için baskıcı olmayan yeni bir cinsel gündem oluşturma olasılıklarını netleştirmekte yardımcı olur.

Erkeklerin değişime karşı direnmesi onların psişik yapılarındaki inatçılığa veya yetersizliğe indirgenemez. Erkekler değişebilirler ve değişirler de. Değişime karşı gösterilen bu direnç, çağdaş toplumun daha geniş ekonomik, toplumsal ve politik yapılarını karakterize eden süregen cinsiyet rutinlerine de bağlıdır. Ancak, toplumsal gerçeklikler durağan değildir. Gelecekteki kadın-erkek ilişkileri değişime açıktır, sürekli savaşlar verilir, kaybedilir ve kazanılır; ve değişim, özgürleştirici hareketlerin tasarlanmış sonucu da olsa, başka faktörlerin tasarlanmamış sonucu da olsa kaçınılmazdır. Yakın zamanlarda erkekler üzerine yazan feministlerin çoğu hiçbir şeyin değişmediğini ileri sürer gibidirler. Ancak, bir şeylerin aslında nasıl değiştiğini görmek daha ilginç ve kesinlikle daha yararlıdır. Bozguncu kötümserlikle budalaca iyimserlik arasında bir yol açmak mümkündür. Bu kitabın amacı da budur zaten.

I. GEÇMİŞE ÖFKEYLE BAK*: ELLİLİ YILLARDA ERKEKLER

Babalık henüz moda değil. Erkekler ellerinde olsa bile çocuklarının doğumunda bulunmuyorlar. Alışveriş yapmıyor, bebek arabalarıyla dolaşmıyor, evin döşenmesine karışmıyorlar. Evlenmemiş bir erkek için evlenmek tuzak, seks de yemi; yine de gizlilikle ve kurnazlıkla bunun üstesinden gelinebilir, diye düşünüyor.
Fay Weldon, ellili yıllar üzerine[1]

Walter Allen 1954'ün ocak ayında Kingsley Amis'in ilk romanı *Lucky Jim* (Şanslı Jim) üzerine yazdığı etkileyici incelemede 'Aramızdan yeni bir kahraman doğdu' demişti.[2] Bu yeni kahraman 'entelektüel sert erkek' ya da 'sert entelektüel'dir. Kaba, sert ve hantaldır; politik kayıtsızlığıyla, insanların kendilerini adadıkları tüm davalara duyduğu şüpheyle böbürlenir ve kendinden başka kimseye faydası dokunmaz. Kahramanlığı, kendi işini kendisinin yapmasında, sahte, yapmacık veya konformist diye gördüğü her şeyi acımasızca eleştirmesindedir; bu hırs en iyi, kadınsı veya evcimen bulduğu şeyleri reddetmesinde ifade edilir. Kadınlara zorbaca bir aşağılamayla baktığı her yönünden bellidir.

* John Osborne'un aynı adlı oyunundan alınmıştır. Bu oyun 1960'larda Ataç Kitabevi tarafından "Öfke" adıyla yayınlanmıştı. (ç.n.)

Bu genç kinike duyulan ilgi, ellili yıllarda erkeklerin hayatlarının yapısı hakkında bize çok şey söyler. Ayrıca, seksenlerde erkeklerin ve erkekliğin değişen yapısı hakkındaki güncel tartışmaları değerlendirmek için iyi bir çıkış noktası da sağlar. Yazar ve eleştirmen Kenneth Allsop daha 1958'de, 1984'teki bir kişinin ellili yıllara nasıl bakacağını merak etmiş: "Duyarlı, duygu dolu, zeki ancak fena halde nevrotik, teşhirci 'başkaldırı'nın gereklerine itaatkâr ve saplantı ölçüsünde bir sınıf bilincine sahip bir toplum göreceğini sanıyorum."[3] Göremeyeceği şey ise, -teşhirci olsun olmasın- toplumsal bir kadın başkaldırısıdır. Yine de ellilerde yazın alanındaki karşı çıkışta en beklenmedik yeniliğin ne olduğunu belki de en açık şekilde ifade eden kişi bir kadın yazardı: Storm Jameson (tabii ki hiçbir zaman Öfkeli Genç Erkekler'e dahil edilmemişti). 'Ortaçağdaki seyyah alimlerininkine benzer küstahça bir sorumsuzluğa, güvenlik, rahat ve zenginliğe karşı beslenen horgörüye, özgürlükten alınan tutkulu bir hazza, meraka ve deneyim ve yeni bilgiler elde etmek için duyulan gözü kapalı bir açlığa ihtiyacımız var artık' diyordu.[4]

İhtiyaç duyulan, ancak o zamanlar -ellilerin İngilteresi'nde yeni erkeğin varoluşsal sıkıntısına ışık tutmak isteyenler için- büyük ölçüde eksik olan bir başka şey de, o dönemin günlük hayatını çevreleyen toplumsal ve politik gerçekliğin daha iyi kavranmasıydı. 1987'de, ellilerdeki yeni sol hareket üzerine verdiği bir konferansta, başlangıcından beri bu hareketin içinde bulunan bir elin parmaklarını geçmeyecek sayıdaki kadından biri olan Jean McCrindle kadınların o dönemin politikasında yer almamalarına duyduğu hayreti şöyle dile getirmişti: 'Kadınların siyasette neden olmadığını, neden böylesine sessiz olduklarını bilmiyorum; o günlerde patolojik bir kadın yokluğu, suskunluğu vardı.'[5] Kadınların o günlerdeki 'patolojik suskunluğu'nun arkasındaki nedenleri araştırırsak, o dönemde erkeklerin hayatlarının yapısı hakkında birşeyler öğrenebiliriz.

1951'de İşçi Partisi'nin bozguna uğramasından sonraki politik iklime ilişkin imgelerimiz arasında en bilinenleri, kayıtsızlık, durağanlık ve yanılsamadır. Ekonomik sorunlar çözümlenmiş, sınıf çatışmaları ortadan kalkmış, evde uyum yeniden sağlanmıştı; hem İş-

çi Partili hem Muhafazakâr Partili politikacılar böyle diyorlardı. Ellili yılların başında ekonomik büyüme ve Keynesçi talep politikası sayesinde tam istihdam sağlanmış, işçi sınıfının yaşam standartları belli oranda yükseltilmişti. Sık sık artık başka bir değişimin gereksiz olduğu söyleniyordu. Bu partiler arası uzlaşımın merkezinde yeni bir sınıfsızlık miti olduğu kadar, bir cinsel eşitlik miti de vardı. Ünlü sosyolog Alva Myrdal 'Kadın cinsiyeti toplumsal bir sorundur' demişti on yıl önce.[6] Ancak şimdi kadınların sorunları da çözülmüştü. Kasvetli bir yoksulluk ve perişan ev koşulları içinde, planlanmamış, istenmeyen, yetersiz beslenen ve sağlıksız çocuklar yetiştiren savaş öncesi işçi sınıfı ev kadınının dertlerinin sona erdiği düşünülüyordu. Çocuk yardımı, aile planlaması ve anneyle çocuklarına yönelik diğer sosyal yardımlar, savaş sonrası ailesinin daha önce sık sık maruz kaldığı yoksulluk ve hastalık dertlerinin etkisini azaltmıştı. Pek çok kadın savaştan sonra artan doğum oranları ve çalışan kadınlara karşı takınılan düşmanca tutumlar yüzünden eve dönmüş olabilirler, ancak erkekler de evlerine dönmüşlerdi. Eş ve anne olarak kadınlara birçok yeni talep yöneltilmişti, ancak eski zamanların tersine kadınlar artık kendi ilgi alanları ve uğraşlarında tek başına olmadıkları için, şikâyetçi olmaya pek hakları yok diye düşünülüyordu.

A. *Evdeki Erkek*

Erkeğin yeri evidir de. Popüler bilince göre, erkekler de evcimenleşiyordu. Yuvanın rahatlığına ve zevklerine ilişkin yeni beklentilerle savaş alanlarından evlerine dönmüşlerdi. Ellili yılların hem popüler hem akademik yazıları yeni bir 'birliktelik', evde uyum ve cinsler arasında eşitlik olduğu ilan ederler. Örneğin ellilerin sosyolojik yazıları çağdaş aile hayatında yeni yeni başlayan büyük değişikliklere alkış tutar. Young ve Willmott'un ellili yılların başlarındaki işçi sınıfı aileleri üzerine yaptıkları ünlü topluluk incelemesi, eskilerin kalıplaşmış işçi sınıfı kocasını -para açısından cimri, sekste duygusuz, çocuklarına karşı acımasız, 'karı'sına ne yardımcı olan, ne de sevgi duyan kocayı- betimlerken, birdenbire

eve uğramayan kocanın sonunun geldiğini ve evlilikte yeni bir ortaklığın başladığını vurgulamaya geçer: 'Eskisinin yerine, erkek ve kadın arasında, zamanımızın büyük dönüşümlerinden biri olan genç eşin ve çocukların statüsündeki yükselmeyi yansıtan yeni bir tür birliktelik gelmiştir.'[7] John ve Elizabeth Newson'un etki uyandıran çalışması benzer sonuçlara ulaşmıştır: 'Cebinde eskisinden daha çok para ve bunu harcamak için eskisinden daha çok boş zamanı olduğunda bile evin reisi kucağında bebek, elinde biberon yuvasında oturmayı tercih ediyor.'[8]

Bazı yönlerden erkeklerin evcimenleşmiş olduğu gerçekten doğruydu. Anthony Sampson, *Anatomy of Britain* (İngiltere'nin Anatomisi) adlı eserinde (1961) evcimenliğin profesyonel erkek kulüplerine yönelttiği tehdit hakkında şunları yazmıştı:

> Öğlenleri kendilerinden yeterince emin gözükmektedirler; ama erkeğin kulübe bağlılığı akşamları, karısı ve ailesi çağırdığı zaman sınanır: O zaman da kulüplerin yenildiği ortaya çıkar. White's gibi direnen birkaç erkek kulübü gece geç saatlere kadar içki servisi yapıp kumar oynatarak başarılı olmuşlardır. Ancak çoğu kulüpte boş odaları sadece bir avuç bekâr ya da boşanmış erkek ve ziyaretçi doldurur. Kulüpler şüphesiz mitleriyle, mevkileri ve konforlarıyla uzun bir süre var olmaya devam edeceklerdir; ancak, imparatorluğu kuran ve kadınları yerlerinde saydıran kadın düşmanı gayretkeşlik, işte bu yok olmuştur.[9]

Günün gişe rekoru kıran filmleri ve yeni Hollywood kahramanları da (artık Kuzey Amerika kültürüyle tıka basa doldurulmuş bir dünyada) erkekleri de kapsayan savaş sonrası bir evcimenlik kültünü yansıtıyor gibi görünmekteydi. Sert erkekler gözden düşüyordu. Kuzey Amerikalı film eleştirmeni Peter Biskind'in söylediği gibi: 'Ellili yılların gelmesiyle, otuzların ve kırkların çetin, sert Hemingway erkeği, duyguları varsa bile bunları saklayan, güçlüklere sadece gurur, kayıtsız bir sessizlik veya soğuk bir ilgisizlikle dayanan erkek parlak günlerini geride bırakmıştı.'[10] Yeni erkek yıldızlar - sert ama müşfik Rock Hudson, ince ve duyarlı Montgomery Cliff, aklı karışık ve içe kapanık James Dean- ellilerdeki filmlerde daha çok nevrotik veya çılgın kişiler olarak canlandırılan Humphrey Bogart, James Cagney veya Gary Cooper'dan farklı türdendiler. Yeni filmler genelde aileyi iş hayatından önde tutuyordu. Kadın yıldız-

lar ise -gerek *The Seven Year Itch**'teki Marilyn Monroe, gerek *Seven Brides for Seven Brothers***'daki Jane Powell, gerek *The Tender Trap****' daki Debbie Reynolds, gerekse de *Giant*****'daki Elizabeth Taylor -erkekleri uygarlaştırmakla ve onlara gerçek arzularının evlilik ve evcimenlik olduğunu öğretmekle meşguldüler.

Hollywood'un yeni erkeği, ellili yılların *Homo Sociologicus*'u gibi aileyi daha sık birinci plana koymuş olabilir,ancak göreceğimiz gibi ailedeki yeri kesinlikle sınırlı kalmıştır. Elizabeth Wilson ellili yıllarda aile hakkındaki sosyolojik ve psikolojik literatürü yirmi yıl sonra yeniden değerlendirirken şunları ileri sürer:

> Bu literatürü incelemek, her şeyden önce ideolojinin, hem okuyucuların hem yazarların bilincinden bazı tartışma konularını tamamen dışlalayarak nasıl işlediğini incelemektir... Cinsel işbölümü doğal bir şey olarak kabul edildiği için, bu eserlerde *hiç* yer almıyordu... Bu çatışmaya [kadınlar ve erkekler arasındaki] karşı yine sessiz kalınmıştı, çünkü bu kitaplar bir miti -bir mutluluk mitini- anlatıyordu.[11]

Ama bu mitin ötesine geçerek, ellili yıllardaki erkeklerin gerçekten evde ne yaptıklarını ve o zamanki aile hayatında yer alan çatışmaları ve gerilimleri gözlemlenebilir. 'Evdeki Erkek', 1958'de yayınlanmış ilginç bir el kitabının, *The Man's Book*'un (Erkeğin Kitabı) bir bölüm başlığıdır. Orta sınıftan erkekleri -Sampson'un anlattığı kulüpleri terk edenleri- hedef alarak erkeklerin evde nelerle uğraşabileceklerini gösterir: Çekiçler, testereler, rendeler, kerpetenler, matkaplar, makaslar, çiviler, vidalar ve yapıştırıcılar resimlerle açıklanır. Kitap çocuklara, ev işine veya geleneksel olarak 'kadın işi' kabul edilen herhangi bir faaliyete ilişkin tek bir kelime içermez.[12] Ellili yılların aile üzerine yazılmış kitapların indekslerinde 'babalar' başlığının nadiren geçmesi anlamlıdır; zaten geçenler de çocuk bakımıyla ilişkili değildir.

Antropolog Geoffrey Gorer'ın 1950'de İngilizlerin tutumları üzerine topladığı veriler karı ve kocanın bütünüyle ayrı rolleri ol-

---

* Türkiye'de "Yaz Bekârı" adıyla oynadı (ç.n.).
** Türkiye'de "Yedi Kardeşe Yedi Gelin" adıyla oynadı (ç.n.).
*** Türkiye'de "Aşk Tuzağı" adıyla oynadı (ç.n.).
**** Türkiye'de "Devlerin Aşkı" adıyla oynadı (ç.n.).

duğu düşüncesinin tamamen egemen olduğunu açıkça gösterir. Kadınlara kocalarında en çok hangi özelliklerin bulunmasını arzu ettikleri sorulduğunda 'anlayış' cevabını vermişler (ev işlerinde yardımcı olmalarından %5'ten daha az bir oranda söz edilmiş.). Kocalarının karılarından en çok istedikleri şey ise ev işlerini iyi yapmalarıymış (kocanın ilgi alanlarını paylaşmalarından ancak %8 oranında söz edilmiş). Bazı kadınlar kocalarının ev işlerine veya çocuk bakımına katılmaktaki gönülsüzlüklerinden şikâyet etmişler. Örneğin '28 yaşındaki tipik bir işçi-sınıfı kadını', 'kılıbık olduğunun düşünülmesinden korkan' kocalardan; 'benimki insanların ev işlerine yardım ettiğini bilmelerinden nefret eder'lerden, 'bebek arabası dolaştırmayan' kocalardan şikâyetçi olmuş.[13] Gorer, 'İngiliz toplumunun bir pub ya da kafenin donuk arkadaşlık ortamından bile yoksun en yalnız üyelerinin' genç, evli kadınlar olduğunu söyler.[14] Gorer, cinsel işbölümünü mutlak kabul ederek erkeklerin ev işlerine veya çocuk bakımına katılımlarının türünü veya ölçüsünü sorgulamaz, birisi hariç: Çok yaramaz bir çocuğu cezalandırmak için annenin mi yoksa babanın mı en uygun kişi olduğu sorunu üzerinde durur.

Richard Hoggart da işçi-sınıfı hayatına ilişkin etkileyici incelemesinde -*The Uses of Literacy* (Okur-Yazarlığın Kullanımları) (1957)- kadın ve erkek rolleri arasındaki, erkeklerin kadınların ev hayatını çok az paylaşmasına yol açan keskin ayrımı betimler. Bir kocanın ev işlerine yardım etmesi gerçekten beklenmez; 'kadınlar, "Ah, bu erkek işi değil" diyor ve kadınsı olduklarının düşünüleceği korkusuyla kocalarının bu tür şeyleri pek fazla yapmalarını istemiyorlardı.'[15] Kocaları gibi çoğu kadın da bebek arabası gezdiren erkeklerin 'yumuşak' olduğunu düşünüyordu hâlâ. Hoggart, kadınların erkeklerden istedikleri şeyin ev işlerine yardım etmeleri değil, evin geçimini iyi ve düzenli bir şekilde sağlamaları ve şiddete başvurmamaları olduğunu ileri sürer. Koca daima evin 'reisi'dir; hatta işsizken bile. Babalar çocuklarıyla içli dışlı olmazlar; en azından oğul okulu bitirene kadar: 'O zaman belki de ilk kez babasına yakınlaşır, babasını da kendisine yaklaşmaya hazır bulur: Artık gerçek iş dünyasını ve erkek zevklerini paylaşırlar.'[16] Hoggart'a göre, kadın kocasının işi hakkında pek bir şey bilmez ve 'sabahtan akşa-

ma kadar' çok çalışır. Ancak, birkaç genç çift, Hoggart'ın II. Dünya Savaşı sonrasında aile yardımının azalıp da bir zamanlar bel bağladıkları para yardımı artık ödenemediğinde karılarına yardım etmeye daha istekli hale geldiklerini düşündüğü orta sınıf kocalarından bir şeyler öğreniyor olabilir. Yine de, dönemin yazılarında, popüler medyada ilan edilen 'birlikteliğin' erkeklerin ev işlerini ve çocuk bakımını paylaşmalarını da içerdiğine ilişkin çok az işaret vardır.

Kadınların ve erkeklerin ayrı dünyalara sahip olduklarına ilişkin en açık örneklerden bazılarının Young ve Willmott'un kendi çalışmalarında bulunması ironiktir. Erkeklerin daha çok evde kalmaya başladıklarını ileri sürerler: Daha az kalabalık olduğu için ev daha hoş bir yerdir, bu nedenle 'erkekler publara eskisi kadar sık gitmezler.'[17] Peki ama evin içinde ne yaparlar? Bir kadın araştırmacıdan öğrendiğimize göre, gidip içmek için birkaç bira alıyor, 'böylece bir yandan da televizyon seyredebiliyorlar.' Young ve Willmott, çoğu erkeğin 'düzenli olarak karılarına bazı yardımlarda bulunduklarının' bir belirtisi olarak ara sıra yıkanan bulaşıkları ('geçen hafta bir-iki kez yıkamıştı') örnek verirler.[18] Ya da yine, sorumluluk paylaşımının 'en çok çocuk bakımı konusunda açığa çıktığı' iddiası, babalarının çocuklarına karşı eskisi kadar katı olmadıkları demeye gelir. Ev işlerinin veya çocuk bakımının paylaşılmasının -o da paylaşılıyorsa- gerçek oranı hakkında hiçbir fikir edinemeyiz, çünkü görüşülen kişiler gibi görüşmeyi yapanlar da bunu ciddi olarak beklemezler. Evdeki ortaklık erkek ve kadınların ayrı dünyalarının bizzat evin içinde yeniden oluşturulduğu bir ortaklıktır:

> Greenleighli kocalar pubda bira içmek yerine televizyon seyrettikleri ve futbol maçına gitmek yerine bahçedeki otları temizledikleri zaman, daha önceki bir bölümde çağdaş Bethnal Green'in karakteristik özelliklerinden biri olarak bahsedilen ortaklığı bir aşama öteye götürmüşlerdir.[19]

Young ve Willmott'un, Greenleigh'in yeni yerleşim bölgesindeki kadınların korkunç yalnızlığının ('çok mutsuzdum... oturup iki gözüm iki çeşme ağladım')[20] yanı sıra Bethnal Green'deki evlilik hayatında anne-kız arasındaki bağın önemini vurgulamaları, far-

kında olmadan ayrı dünyaların gerçekliği üzerine düşünülebilecek belki de en dayanılmaz betimleme olmaktadır. Kocaların, anne ve kızlarının dünyasının dışında bırakıldığını ileri sürerler: Kadınlar annelerine kocalarından daha yakındır. Vardıkları şu sonucu açıkça ilan edebilmelerinin nedeni tam da budur: 'Üç yıl boyunca hemen her gün elde edilen ve değerlendirilen veriler çok az kişinin East End'i terk etmek istediğini gösteriyor.'[21] Ancak, Greenleigh'te bu denli yalnız olanlar sadece kadınlardı (Bayan Harper, 'Burada çürüyüp gitmek hapiste olmaktan farksız' diyordu); erkekler genelde buradan hoşlanıyordu: 'Burası fena değil... Bahçeli, nezih bir evimiz var, önemli olan da bu', diyordu Bay Harper.[22]

Ellili yılların 'topluluk incelemelerinin' en etkileyicisi, *Coal is Our Life* (Kömürdür Bizim Hayatımız) adlı eserde Yorkshire madencilerinin ve ailelerinin anlatımıdır. O zamanın içleri rahat, fikir birliğine varan araştırmacılarının tersine Dennis, Henrique ve Slaughter kadınların kocalarının maaşlarına bağımlılıkları ve ev işlerinin kocanın işine göre düzenlenmesi nedeniyle hâlâ ezilmekte olduklarını kavrarlar. (Bunun, analizlerinin, geçmişin sorunlarıyla 'hastalıklı bir biçimde uğraştığı' için eleştirilen bir yönü olması anlamlıdır).[23] Ayrıca, madenci kasabalarındaki kadınların durumunun, evin dışında mesleki veya diğer sosyal ilgi alanlarına ya da etkinliklere ilişkin hiçbir beklentilerinin olmadığı işçi-sınıfı aile hayatının genel karakterini yansıttığını da belirtmişlerdi. Bu durumda, karı koca arasında çok az gerçek paylaşım olabileceğini ileri sürerler.

Yine kendi zamanlarındaki meslektaşlarının tersine, bu gözlemciler erkekleri kulüp ve publardan evlerine çeken yeni koşulların sınırları üzerinde dururlar: 'Televizyon bu açıdan çok küçük bir farklılık yaratmış gibi görünmektedir, ama bunun bir 'aile etkinliği' olarak pasif ve sessiz, aile üyeleri arasında değil de televizyon ile ailedeki her bir birey arasındaki bir ilişki olduğu anlaşılacaktır.'[24] Erkeklerin gittikçe artan bir biçimde evdeki pratik bakım ve onarım işleriyle meşgul olmalarının bile, karı koca arasındaki dostluğun gelişmesini gerektirmediğine ve teşvik etmediğine dikkat çekerler. En azından madenci kasabalarında erkekler evlerine nispeten yabancı, çocuklarına (özellikle de kızlarına) uzak kalırlar

ve dışarıdaki, neredeyse tamamen erkeklere özgü sosyal hayata katılmıyorlarsa, çalışmadıkları zamanı bahçelerinde veya evde ufak tefek işlerle meşgul olarak geçirirler.

Burada karı ve kocaların ayrı -neredeyse gizli- hayatlar sürdürdükleri görülür; ikisi de birbirlerinin hayatına tam anlamıyla girmeyi başaramaz: Kadın kocasının işi hakkında pek bir şey bilmeyecek, koca ev işleri veya çocuk bakımıyla ilgili hiçbir sorumluluk almayacaktır. Çok az kadın cinsel hayatlarında tatmin sağlarken, 'neredeyse iş benzeri' evlilik düzenlemeleri içinde kocanın da sevgi ve arzuları bastırılır: 'Yıllar geçip başlangıçta varolan cinsel cazibe yok olmaya yüz tuttuğunda karı ve kocanın etkinlikleri arasındaki bu keskin ayrım boş ve zevksiz bir ilişkiden başka birşey sağlamayacaktır.'[25] Koca, dostları arasındaki statüsünü ve prestijini korumak için bilinçli olarak -ve açık bir şekilde- kendisi ile karısı ve çocukları arasına mesafe koymalıdır. Kadınlar ve erkekler arasındaki bu toplumsal mesafenin gerisinde -Dennis ve arkadaşlarının vurguladıkları gibi- kadınların erkeklerden aşağıda ve ikinci planda kaldıkları açıktır (kadın kocasının aksine kendisi için para harcamaz ve kocasının onayı olmadan hiçbir etkinliğe ve eğlenceye katılamaz). Kocanın göreceli özgürlüğü ve iktidarı hem erkekler hem kadınlar tarafından aynı şekilde kabul edilir; bu durum, içinde kadınlara yer olmayan ve erkeklerin işinin bilhassa 'erkeksi' bir özelliğe sahip olduğu (madenciye işinde en çok gurur veren şey, işinin güç gerektiren, tehlikeli yapısıdır) toplumsal bir bağlamda erkeğin daha büyük önemi ve sorumlulukları olduğuna dair ortak bir görüşü yansıtır. Sadece 'gerçek erkeklerin' -kesinlikle kadınların değil- kömür madeninin karanlık, kirli dehlizlerine inebileceğine duyulan güçlü inanç, erkeklere nispeten düşük ücretli ve tehlikeli bir işte ne kadar sağlanabilirse o kadar statü sağlar.

B. *Annelik Kuralları*

Kadınların ve erkeklerin karşıt toplumsal dünyalarının *Coal is Our Life*'taki betimlenişi diğer çağdaş analizlerle uyum içindedir. Örneğin Elizabeth Bott, aileleri çevreleyen toplumsal doku sıklaş-

tıkça karı ve kocanın rollerinin daha da ayrıldığını, aile biriminin daha da yalıtıldığını ve rollerin daha da simetrikleştiğini belirtmiştir.[26] Bu görüş, çağdaş yorumcuların eski işçi-sınıfı bölgelerinde daha geleneksel cinsel ayrımların devam etmekte olabileceği, ancak bu ayrımın karakteristik olarak daha çok yalıtılmış olan orta-sınıf aile birimlerinde ve coğrafi olarak daha çok yer değiştiren şehirli işçi sınıfında yıkılmakta olduğu yolundaki inancıyla kesişir. Ne var ki, orta-sınıf aile hayatının ellili yıllardaki varsayım ve uygulamalarına daha yakından bakılacak olursa, daha farklı bir görüntü ortaya çıkar. Orta-sınıftan bu erkeklerin kızları, nadiren evde bulunan, duygularından rahatsız olan ve sadece 'iş'in gizemli gerekliliklerine uyum sağlayabilen babaları hakkında yazmışlardır; örneğin Olivia Harris'e İngiliz babalar 'arketipik olarak evde bulunmazlarmış' gibi görünüyordu.[27] Sheila Rowbotham aşağı orta-sınıftan olan babasının, işini evden yürütüyor olmasına rağmen nasıl ev hayatının tümüyle dışında kaldığını anımsar: 'Hakkımızda bilgi edinmek için yumuşak terlikleriyle gizlice mutfak kapısına yanaşması gerekiyordu... Bana göre karşı konulması gereken bir despottan başka bir şey değildi.'[28]

Kızalar sık sık babalarının onlara erkek kardeşlerinden daha az ilgi gösterdiklerini hissetmişlerdir. Ancak erkekler de babalarının o zamanki hallerini anlatırken çocuklukları boyunca aynı iletişim eksikliğinin, aynı toplumsal mesafenin -aile özgeçmişine bakılmaksızın- var olduğunu belirtirler:

> Babamı düşündüğüm zaman sorulara boğuluyorum... Yüzeyden birlikteliğimiz geçici bir an gibi görünüyordu. Sanki aynı aile içinde ayrı yolculuklar yapar gibiydik. Fakat yüzeyin altında babam beni derin bir acı ve eksiklik duygusu içinde bıraktı.[29]

Jonathan Rutherford, 1970'lerde erkek arkadaş grubundaki kişiler arasında, babalarından söz ederken başat duygularının öfke ve eksiklik hissi olduğunu söyler. Çoğu erkek babasından kaçınmayı nasıl öğrendiğini anımsar:

> Merdivenlerden yukarı çıktığını duyduğumda gerçekten korkuya kapılırdım, çünkü başını odamdan içeri uzatacağını düşünürdüm.
> O varken, özellikle de sarhoşsa korkuyla sinerdim. Gelip benimle ko-

nuşacağından endişelenirdim.[30]

Babasının cenazesinden dönen bir erkek, 'memnuniyet' dışında kesinlikle hiçbir şey hissetmediğini söylemişti.[31] Elbette istisnalar vardı. Sözgelimi, Sara Mitland şöyle demiş: 'Babam bebekken bize banyo yaptırır, ağaçlara tırmanır, futbol oynar; bizi kucaklar, öper ve bizle oyun oynardı. Hepsinden önemlisi *bize bir şeyler öğretirdi*.'[32] Ancak genelinde, orta-sınıftan erkeklerin sabit ücretli işçi-sınıfından hemcinsleri gibi, evde 'televizyon ile bakımlı bahçeleri arasında dengelenmiş bir hayat'[33] bekledikleri ortadadır.

Bu arada kadınlar genelde durumlarından hoşnut değillerdi. Judith Hubback, *Wives Who Went To College*'da (Üniversiteye Gitmiş Evli Kadınlar) (1957), çocukları küçük olduğu için eve bağlanan eğitimli kadınların tatminsizliğini anlatmıştır. Ancak, görüştüğü kadınlar gibi Hubback de 'Kocamın gölgesinden başka bir şey olmadığım aile hayatının dışında çok az kişisel ilişkim olmasından usandım'[34] şeklindeki içerlemelere ve hayal kırıklıklarına hiçbir çözüm getiremez! Bu kadınların deyişiyle 'kaçış', belki de sadece çocuklar büyüdüğü zaman olasıydı. Orta-sınıftan kadınlar açısından ailenin ve iş hayatının birleştirilmesi sorunu birçok kişi tarafından tartışılmıştır, örneğin 1956'da Alva Myrdal ve Viola Klein tarafından yazılan *Women's Two Roles* (Kadınların İki Rolü) adlı kitapta. Ancak burada çocuksuz evli kadınları ve çocukları artık büyümüş olan kadınları kastettiklerini açıkça belirtirler. Kadınların ücretli bir iş edinmelerinin olumlu yönlerini ele alırlarken en önemli konunun 'bizzat kadınlarda bir tutum değişikliğinin' ve aynı zamanda 'ev işlerini hafifletecek daha iyi hizmet koşullarının' nasıl sağlanacağı olduğunu ileri sürerler.[35] Erkeklerin evde sağladıkları hizmetin değişebileceğine ihtimal vermezler. Aslında onların kitaplarının dizininde de 'babalar' maddesi yer almaz.

Gerek işçi-sınıfı, gerek orta-sınıf ailelerinde erkeklerin çocuk bakımına veya ev işlerine katılmalarına dair hiçbir beklentinin olmamasını açıklamak güç değildir. Denise Riley'in ileri sürdüğü gibi, kadınları yalnız ve yalnız anne olarak belirleyip dondurmak elli yılların anlayışında merkezi yeri tutuyordu.[36] Kadınlar bile henüz bu anlayışı değiştiremedi. Anneleri devamlı olarak kollamak

yeni bir erdemdi; bu anlayış, John Bowlby'nin 'bebeklerin ve yeni yürümeye başlayan çocukların annelerinin sürekli bakımına mutlak bir ihtiyaç duyduklarını'[37] vurgulayan, 1953'ün satış rekorları kıran kitabı *Child Care And The Growth Of Love* (Çocuk Bakımı ve Sevginin Büyümesi) ile yaygınlık kazandı. Bowlby'nin 'anne mahrumiyeti' kavramı, okuldaki başarısızlıktan akli dengesizliklere, suça, boşanmaya, düzensizliğe ve genel toplumsal kargaşaya kadar akla gelebilecek bütün kişisel ve toplumsal sorunları açıklamak için kullanılıyordu.

Bowlby'nin kendi niyeti ne olursa olsun (muhtemelen çocukların çıkarlarını korumak ve savunmaktı), fikirleri kırklı yılların sonunda kadınları evlerine döndürmek ve İngiltere'nin nüfusunu arttırmak için başlatılan siyasal kampanyanın önemli bir bölümünü oluşturuyordu. Ellili yıllar hakkında yazan diğer yazarlar da evine bağlı anneyi olumlamak ve 'çalışan' annelerin ihtiyaçlarını geri plana atmak için 'anne mahrumiyeti'nin sömürülmesi üzerine yorumlarda bulunmuşlardır. Peter Lewis, bu yıllar hakkında yazdığı kitabında 'Viktorya döneminde mastürbasyonun doldurduğu yeri yirminci yüzyıl ortalarının Demonolojisinde bu sömürünün doldurduğunu' ileri sürer.[38] Zamanın psikanalizle ilgili yazıları da çocuğun ruh sağlığı için kadın ve erkeğin ayrı ve farklı dünyalara sahip olmasının arzu edilir olduğunu vurgulamışlardır. Baba daha uzakta kalmalı, dış dünyadan gelen bir ziyaretçi olmalıdır. D. W. Winnicott'un sözleriyle baba, 'annenin çocuğun yaşamında tohumunu attığı yasa ve düzenin temsilcisi olan insandır.'[39]

Uzmanların görüşüne uygun olarak, ellili yıllardaki çok sayıda çocuk bakımı rehberi ya ebeveynlikte babanın rolünü görmezlikten gelmiş ya da babanın çocuk bakımına katılması fikrine bir şaka olarak bakmıştır. Örneğin *From Here To Maternity* (Anneliğe Doğru) kocalara hamile eşlerinden gelebilecek garip 'aldatmacaları' hoş görmeleri gerekeceği uyarısında bulunarak sınırlarını ortaya koyar.[40] Yeni anneler için yazılmış, bebekle geçen ilk yılın 'katı gerçekliği' üzerine hafif ve popüler bir kitap olan *Happy Event* (Mutlu Olay) ise baba adayları için hiçbir ipucu vermez, ancak kitabın girişinde annelere bebeklerini kocalarından sakınmaları uyarısında bulunan bir şiir vardır:

Bebeğin feryatları dayanılmaz olunca
Tıktım onu buzdolabına
Hiç yapar mıydım bu hatayı
Bilseydim kaskatı olacağını
Karım dedi: 'George çok mutsuzum
Dondurma gibi oldu sevgili yavrum!'[41]

Kadınların, erkeklerin bu yeni evcimenliğinin sınırları hakkında bir şeyler bildikleri anlaşılmaktadır. Sheffield'deki bir çelik işçisinin karısı olan Betty Thorne'un, 1960'ta *The Manchester Guardian* gazetesine yolladığı, mahallesindeki hayatı anlatan etkileyici mektupta dediği gibi, 'koca bazen bir süs, bazen de bir baş belasıdır.'[42]

Anneliğin yeterli bir şekilde yerine getirilip getirilmediğine gösterilen genel toplumsal ilgi ve çocuk bakımından sadece kadınların sorumlu olmasını gerektiren biyolojik bir zorunluluk bulunduğu varsayımı kadınlar üzerinde çelişkili etkiler yaratmıştı. En azından ideolojik olarak anneliğe yeni bir değer ve önem yükleniyor; ev işi ya da 'ev kadınlığı' bir angarya olarak değil, bir 'zanaat' olarak tanımlanıyordu: Evdeki tüketimin beceriyle idare edilmesine yönelik 'yaratıcı' bir iş. Alışveriş artık bir iş olarak değil bir tür eğlence olarak görülüyordu: 'İyi zamanlar'ın bu simgesi artık İngiltere'de ekonomik büyümenin altın yıllarına eşlik ve tanıklık ediyordu. Ancak, kadınlar evdeki yalıtılmışlıktan, can sıkıntısından ve baskıdan biraz yüksek sesle şikâyet etmek istediklerinde yeni sıkıntılarla ve çocuklarına iyi bakamadıkları, bencil, pasaklı oldukları türünden suçlamalarla da karşılaştılar.

Elbette bazıları bu duruma karşı seslerini yükseltti. 1959'da *The Guardian* gazetesi 'Kadın Sayfası'nda birdenbire patlak veren şikâyet mektuplarından birinde bir kadın ('J.B.H.') şunu itiraf ediyordu: 'Her iki oğlumu da derin bir bağlılıkla seviyorum, ancak onlarla birlikteyken can sıkıntısından patlıyorum.' Başka bir kadın şöyle söylüyordu:

> 'Beş çocuğum var ve çocuk seven arkadaşlarımın heyecan verici bulduğu o bebekli yılları ben korkunç bir can sıkıntısı ve yorgunlukla dolu buluyorum. Bu durum hiç düzelmedi. Her bebekle birlikte daha da kötüleşti ve torunlarımla da durum farklı değil.'[43]

Ancak bu kadınlar için, o zamanlar diğer bir annenin, durumundan hoşnut olmayan 'J.B.H.'ye keskin bir dille hatırlattığı gibi, başka hiçbir seçenek -hatta üzerinde düşünülebilecek bir seçenek bile- yoktu: 'Bir kez kadın Tanrı vergisi karılık ve annelik rollerinden herhangi bir şekilde sıkıldığını itiraf etmişse, bütün her şeyi tahammül edilemez bulması için küçük bir adım yeter ve J.B.H. böyle yapmakla uygarlığın temelini oluşturan, devamlılığını sağlayan ve şu anki konumuna ulaştığı için teşekkür etmesi gereken milyonlarca bıkkın, yorgun kadını unutmuş oluyor.'[44] (Gerçekten de küçük bir adımdı bu, ama kadınların bu adımı atmaları bir on yıl daha alacaktı! Yetmişli yılların başında çok sayıda genç anne durumlarının tam anlamıyla tahammül edilemez olduğuna karar verdiler.)

Bu arada, o zamanın psikolojisinde anne-çocuk arasındaki bağın üstüne neredeyse saplantıyla düşülmesi ters bir tepki yarattı: Kendilerine böylesine bolca verilen öğütleri uygulamaya çalışan bu itaatkâr annelerin baskılarına karşı bir gençlik isyanı patlak verdi. 1951'de *Catcher In The Rye*'ın (Gönülçelen) ABD'de satış rekorları kırması bunun ilk uyarısıydı. J.D. Salinger'a göre ebeveynler, özellikle de anneler gençlere eziyet etmeye ve onları yoldan çıkarmaya yarıyordu.[45] Tahmin edileceği gibi, ellili yıllarda 'evcimenlik' 'uyumculuğun' simgesi oluvermişti: Hem mutlu bir anne görünümünde, hem de ellilerin baştan çıkarıcı New Look (Yeni Görünüm) modasına uygun bir biçimde daha 'kadınsı' olarak temsil edilen kadınların aşırı evcimenleşmesi (ev işlerine pek alışık olmasa da) yuvasına daha bağlı olarak temsil edilen erkeklerin orta karar evcimenleşmesi ile paralellik oluşturdu. Artık eğitim ve sosyal yardımlarla sınıf farklılıklarının üstesinden gelinebileceği düşünüldüğü için, zamanlarına ters düştüklerini hisseden erkekler -can sıkıntısı ve tatminsizlik içinde- öfkelerini aile ve yuva ideallerine yönelttiler. 'Düzen'e duydukları bütün kin ve öfkeyi kadınlara, özellikle de evdeki 'güçlü' anneye (güçlü, çünkü evde sadece anne gerçek bir sorumluluk alıyordu) yönelttiler.

C. *Öfkeli Genç Erkekler*

Ellili yılların sonunda birçok genç erkek, Allan Sillitoe'nun *Saturday Night And Sunday Morning* (Cumartesi Gecesi ve Pazar Sabahı) veya *The Loneliness Of Long Distance Runner*'ındaki (Uzun Mesafe Koşucusunun Yalnızlığı) sert, ahlakla ilgisi olmayan, anarşik işçi-sınıfı kahramanlarıyla -onları bekleyen içkapatıcı işlere ve evliliğe karşı, özgürlük ve eğlence için savaşan erkeklerle- büyük ölçüde özdeşleşti. Sillitoe'nun kahramanı 'aslında onu hiç umursamayan iki yüzlü toplum'u reddederek 'İstediğim iyi vakit geçirmek, gerisi propaganda' der...[46] Satış rekorları kıran bu kitaplarda (sonradan filme de alındılar) kadınlara asla güvenilmez. Erkekleri tuzağa düşürmeye, ehlileştirmeye ve güçten düşürmeye çalışan sistemin bir parçasıdırlar. *Saturday Night And Sunday Morning*'de Arthur Seaton şöyle der: "Kadınlar hep aynıdır; fahişeler, şirret kadınlar, aptallar'; ahmakları 'eskilerin evlilik dediği cehenneme' düşürmeye çalışırlar."[47] Erkek kahramanlar kendilerini bütün otoritelere karşı olarak görseler de -'ölene dek savaşacağım... annelerle, karılarla, ev sahipleriyle ve moruklarla, aynasızlarla, orduyla, hükümetle'[48]- gerçekte sadece annelerle ve kadınlarla savaşılır. Sillitoe'nun saldırgan, kadın düşmanı bir erkekliği övmesinde kadınların yararına hiçbir düşünce yoktur: 'Sanki olup biten her şey kadını incitmesini gerektiriyordu'... 'Tüm yapabileceğiniz ağzına bir tane çarpıp bu işi halletmekti.'[49] Nigel Gray'in daha sonraları savaş sonrası işçi-sınıfı romanlarını ele alan incelemesinde belirttiği gibi, 'Arthur bütün otoritelere karşıdır -erkeklerin kadınlar üzerindeki otoritesi hariç. Otoritelere karşı, onlar duyamayacak kadar uzaktayken sözleriyle savaşır- bu kurnazlıktır; böylece kaslarını kadınlara saklayabilir.'[50]

Sillitoe'nun bireyci, öfkeli genç adamı, John Osborne, John Wain, John Braine, Stan Barstow, David Storey veya J. P. Donleavy gibileri tarafından yaratılan, aynı döneme ait kahramanların kinik, çıkarcı karakterini ve arayışını paylaşır. (Kingsley Amis'in -daha çok Waterhouse'un *Billy Liar*'ına benzeyen- küstah ve alaycı kahramanı daha az kaba güce başvurur, fakat kadınsı, duyarlı ve ince bulduğu kişileri de aşağılamakta onlardan geri durmaz.) Ellili yılla-

rın sonlarına doğru pop listelerinde görülmeye başlanan, yukarıdakilere benzer yeni işçi-sınıfı idolleri -Tommy Steele, Marty Wilde ve Billy Fury- Frank Sinatra'nın nazik, yumuşak duygusallığını bastırdılar: Ellilerin başındaki *Love And Marriage* (Aşk ve Evlilik) özlemi yerini gençlerin yeni rüyası olan *Rock With The Caveman*'a (Mağara Adamıyla Rock) bırakmıştı. Ancak, ellili yılların ortalarındaki ortamı 'bütün nüanslarıyla' en iyi yakalayan eserin, John Osborne'un *Look Back In Anger* (Geçmişe Öfkeyle Bak) adlı oyunu olduğu söylenmiştir.[51] O zamanlar, önde gelen tiyatro eleştirmenlerinden Kenneth Tynan oyunun 'anarşi'sini, "içgüdüsel solculuğunu ve 'resmi' tavırları kendiliğinden reddediş"ini övmüştü.[52] Yazar ve eleştirmen David Lodge da 1956'da Kraliyet Sarayı'nda izlediği bu oyunda Osborne'un genç kahramanı Jimmy Porter'ın seyircide bıraktığı etkiden bahsetmişti: 'Oyunun düzen-karşıtı retoriğinin bana verdiği haz ve coşkuyu, hayatımın o anındaki ruh haline nasıl tamıtamına uyduğunu çok iyi hatırlıyorum.'[53] (Lodge o tarihte hafta sonu izniyle askerden gelmişti ve anlaşılacağı gibi, asker olması o anda böyle eril bir ruh hali içine girmesinde pek de önemsiz bir rol oynamıyordu.)

Osborne'un kendisi ise, neredeyse hastalıklı bir şekilde kadınlara daima alışılmadık bir düşmanlık duymuştu, Tennessee Williams'a duyduğu büyük hayranlık bunun kanıtıdır: 'Williams, *Baby Doll*'da (Taş Bebek) son yüzyılın Amerikan genç-kadınının tam bir tanımını yapmış -şımarık, cahil, vurdumduymaz, mızmız... şundan kesinlikle emin olun- bu Taş Bebek bir canidir. Kaç tane adamı harcar, bana mısın demez... Kadın olması gereken konumu - sırtüstü konumunu- almalıdır. Amerikan erkeği bazen öcünü almalıdır.'[54] Bu öç tecavüzdür. Jimmy Porter yaratıcısının adına konuşarak sistematik olarak eziyet ettiği ve aşağıladığı orta-sınıftan karısı Allison'dan duyduğu korkuyu ifade eder. Karısını erkekleri yutan ve onların bütün canlılıklarını kurutan obur bir pitona benzetir: 'Yan gelip yatacak ve benden geriye hiçbir şey kalmayıncaya dek yiyecek... Neden bu kadınların gebertene kadar kanımızı emmelerine izin veriyoruz?... Hayır oğlum, bu kadınların bizi katletmelerine karşı kapacak hiçbir şeyimiz yok.'[55]

Bu asiler, hayat sıkıcı diye bağırıyorlardı, hayat destansı değil;

erkeklerin, ellili yılların bu 'Yeni-Cesur-teşekkkürler-almayayım' dünyasında uğrunda savaşacakları büyük davalar kalmamıştı.[56] Boğucu bir evcimenlik erkeklik ruhunu ve cesaretini öldürmüştü. Kadınlardan başka kim suçlanabilirdi ki? Osborne veya diğer birçok 'Öfkeli' gibi amaçsız, sınıf mücadelesinin modasının geçtiğine, Marx'ın bir sahtekâr olduğuna inanan bir asi olunca gerçekten kim suçlanabilirdi? Colin MacInnes bile ellilerin sınıfsızlık mitini kullanmıştı. Edebiyat dünyasındaki diğer arkadaşlarından daha az kinik bir apolitik olmasına karşın *Absolute Beginners*'ta (Yeniyetmeler) (1959) o zamanın İngiliz gençlerinin nabzını tutan, bir başka alaycı ve anti-sosyal kültü olan erkek kahraman yaratmıştır: 'Anlasana ulan! Seni ve bütün vergi mükelleflerini bağlayan bu sınıf safsatası beni hiç mi hiç ilgilendirmiyor, hangi taraftan olursanız olun ya da olduğunuzu sanırsanız sanın hepinizi bağlıyor.'[57] Bununla birlikte, sınıf düşmanlığı körelmiş değildi; daha doğrusu bu gibi yazılarda bastırılmış ve yeni cinsel düşmanlık biçimlerine dönüşmüştü.

Geçmişe bakıldığında, Öfkeli Genç Erkekler'in 'Düzen'e yağdırdıkları aşağılamaların sınıfsal bir kin sonucu olduğu açıkça görülür, ancak herhangi kolektif bir sınıf bilincinden yoksun bir kindir bu. Bugüne dek birçok kimsenin belirttiği gibi, bu yeni yazarlar sınıf basamaklarını hızla tırmanan -ancak onlar için yeterince hızlı değildi- aşağı orta-sınıf veya işçi-sınıfı kökenli, üniversiteye yönelik liseleri* bitirdikten sonra üniversiteden mezun olmuş kişilerdi. Olabildiğince sınıf bilincine sahip bir İngiltere vardı karşılarında; yani, en azından iktidarın, otoritenin ve prestijin hâlâ varolduğu, burslu öğrencilerin hor görüldüğü ve alaya alındığı (Somerset Maugham kibarca 'Bunlar ayaktakımı' diyordu)[58] üst kademelerde. Hoggart'ın da söylediği gibi, işçi sınıfından gelip üniversiteye yönelik liselerde okuyan bu öğrenciler için -Hoggart da böyle bir geçmişe sahipti- hayat hayalkırıklıklarıyla doluydu: 'Hem geri dönmek ister hem de kendi sınıfını aştığını düşünür; hem kendisinin hem de onların konumuna ilişkin sahip oldukları bilginin ona ağır geldiğini hisseder, bu da onu anne-babasının basit zevklerinden uzaklaştırır.

* Grammar school: İngiltere'de teknik liselerin haricinde sadece üniversite öncesi eğitimi veren okullar (ç.n.)

Bu da onu yoldan çıkartıp, kendisini dramatik bir konuma sokmasını sağlayan unsurlardan sadece biridir.'[59]

Onu yoldan çıkaran başka bir unsur ise orta-sınıftan ve yüksek-sınıftan kadınlara -onlardan korkmasına rağmen- duyduğu arzudur. Geoffrey Gorer 1957'de kendisinden üst sınıftaki kadınlarla evlenen erkekleri kastederek 'hipergaminin tehlikelerinden' uzak durulması uyarısında bulunur; şöyle devam eder: 'ARTIK BUNDAN KESİNKES EMİNİM. *Lucky Jim, Look Back In Anger* ve bu türden kitaplar bende şüphe uyandırmıştı; John Braine'in aynı hikâyeyi yeni baştan, zekice ve keskin bir dille anlatan romanı *Room At The Top* (Tepedeki Oda) bütün şüphelerimi yok etti. İşçi-sınıfı kökenli ve refah devleti yönetiminde yaşama fırsatı bulmuş bu parlak gençlerin hayatlarını olmasa bile fantezilerini mahveden felaket, antropologların hipergami adını taktıkları şeydi. Bu, İngilizlerin hayatlarında bir yenilikti, ama görünüşe göre çok ıstırap veren bir yenilikti.'[60] O günün akademik elitinin tepeden bakan ve cinsiyetçi perspektifini sergileyen Gorer, yine de işçi sınıfından gelen bu eğitimli gençlerin kendilerini cinsel güçlerini yitirme tehlikesi içinde hissettiklerini düşünmekte haklıydı belki de. Eskiden kendilerinden daha tembel akranlarının sahip olduğu para ve zevklerden geri durup, şimdi de hükmedebileceklerinden pek emin olmadıkları kadınlardan hoşlandıkları için, özellikle kavgacı bir erkeklik ve heteroseksüel bir saldırganlık sergilediler. Yüksek sınıftan hasımlarını aşağılarken Amis, Wain veya Osborne'un alay konusu yaptıkları başlıca şey onların kadınsılıklarıydı - Amis'in eşcinsellere duyduğu nefreti gösteren ve sık sık yaptığı göndermelerde olduğu gibi: 'patlak gözleriyle dimdik, kaskatı duruyorlar... Gide veya Lytton Strachey gibi görünüyorlardı.'[61]

D. *Homofobi* ve Erkeksi Olmama Korkusu*

Yeni cinsel güvensizlik biçimleri ve kadın korkusu ile birlikte homofobi, yine de sadece Amis, Braigne ve Osborne gibi Öfkeli Genç Erkekler'e -ellili yılların politik kayıtsızlığının ve skeptizmi-

* Eşcinsellere karşı nefret duyma (ç.n.).

nin sonucu olan koyu bir tutuculuğa- özgü değildi. Böyle duygular dönemin ruhunu oluşturuyordu. Başkalarının da fark ettiği gibi kültürümüzde kadın düşmanlığı ve Homofobi arasında daima yakın bir bağ olmuştu.[62] Bu kitapta birçok kereler göreceğimiz gibi, eşcinsellere yapılan zulüm genelde erkeklerin başka erkeklerden oluşan bir azınlığa karşı bir hareketi olmakla birlikte, bütün erkeklerin içindeki 'kadınsılığın' zorla bastırılmasının da bir sonucudur. Bu, erkekleri kadınlardan uzak ve kadınları erkeklerden aşağı bir konumda tutmanın bir yoludur. Örneğin Craig Owen 'homofobi bir cinsel azınlığa baskı uygulama politikası değildir öncelikle; daha çok bütün erkek ilişkileri tayfını düzenleyen güçlü bir araçtır' demiştir.[63] Ellili yıllar, Mutlu Evkadını simgesinin bütün kadınları kucakladığı, Hollywood'un baştan çıkarıcı kadınlardan çok iş kadınlarını *femme fatale* olarak canlandırdığı (ünlü *All About Eve*'deki gibi) bir dönem değildi sadece; eşcinsel arzulara karşı yoğun bir baskının da olduğu bir dönemdi.

B. Seebohm ve G. R. Lavers'in 1951'de yazdığı, ülkenin kültürel ve ruhsal durumunu etkilemeyi ve geliştirmeyi amaçlayan *English Life And Leisure* (İngiliz Hayatı ve Boş Zaman Anlayışı) adlı toplumsal inceleme bu dönemin kaygılarına tanıklık eder. Eşcinselliğin yaygın bir biçimde varolduğunun genel olarak bilindiğinden bahsettikten sonra şunu ekler: 'Eşcinselliği alışkanlık edinmiş olan birkaç talihsiz kişinin bunun ne denli ahlak bozucu ve yozlaştırıcı bir etkisi olduğunu anladığını görmek gerekir.'[64] 'Cinsel aşırılığın hem ulusal bir zayıflık belirtisi hem de bu zayıflığın önemli bir nedeni olduğu' uyarısında da bulunurlar.[65] Bu dönem, Jonathan Dollimore'un da ellili yıllar edebiyatı hakkında yazdığı çalışmada söylediği gibi, parlamentonun kıdemli hukukçu üyesi Patrick Devlin'in, doğası gereği yıkıcı olan bu 'ayıp'ın ortadan kaldırılmasını isteyerek 'ahlaksızlığı' açık açık 'devlete ihanet'le bir tuttuğu bir dönemdir.[66] Bu türden benzetmeler, 1951'de İngiliz diplomatlar Burgess ve MacLean'ın Sovyetler Birliği'ne iltica etmeleriyle ve McCarthy'nin aynı zamanlarda Birleşik Devletler'de komünistlere ve eşcinsellere karşı başlattığı sindirme harekâtı ile pekişti. Hem İngiltere'de hem Kuzey Amerika'da erkek eşcinsellere karşı polis müdahalelerinde hissedilir bir artış vardı; bu durum, ellilerin başla-

rında, İngiltere'de otoriteler tarafından kışkırtılan, genç dedektiflerin ajan provokatörler olarak görevlendirildiği eşcinsellik karşıtı bir akımla doruğa ulaştı.[67] Altıncı bölümde de göreceğimiz gibi, eşcinsellere yapılan zulüm ellili yılların sonuna, hatta daha da sonrasına kadar devam etti (örneğin eşcinsel parlamento üyesi Montgomery Hyde cinsel eğilimi ortaya çıktıktan sonra kendi seçmenleri tarafından görevden çekilmeye zorlandı).

Zulümlerin, tutuklamaların ve tiksindirme terapisi gibi cezalandırıcı 'tedavi' yöntemlerinin altında ezilen eşcinseller kendi eğilimlerini, Colin MacInnes'in deyimiyle 'bir sakatlık'[68] Quentin Crisp gibi 'erkekliğin yüz karası'[69] ya da Mary Renault'nun romanlarında yazdığı gibi karşı konulması ve üstesinden gelinmesi gereken bir illet[70] olarak görmeye başladılar. Eril heteroseksüellik idealine uymayı beceremeyen erkek eşcinselin kendine duyduğu içselleşmiş öfkeyi belki de en etkileyici biçimde Amerikalı siyah yazar James Baldwin dile getirmiştir.[71] Öfkeli Genç Erkekler'in kini gibi, ellilerdeki erkek eşcinsellerin çıkmazı da o zamanlar erkeklik hakkındaki, özellikle de seks konusundaki kaygılar konusunda bizi aydınlatır. Colin MacInnes, biyografisini yazan Tony Gould'a göre bütün heteroseksüel damızlıklar kadar erkeksi olmanın öneminin farkındaydı; yayımlanmamış romanlarından birinde bu mesajı veriyordu: 'Bak oğlum, sikilmeyeceksin sikeceksin. İşte bu kadar basit. Erkek kız, am göt ne bulursan sikeceksin. Bacaklarının arasında bir yarak bulunduğunu ve *bir erkek* olduğunu unutmamalısın.'[72]

Hem savaş anılarıyla sivil hayat arasındaki savaş sonrası karşıtlıklar hem de erkeklerin yetişkinliğe adım attıklarını belgeleyen zorunlu askerliğin ortaya çıkması ellili yıllarda 'erkekliğe' ilişkin gerilimin önemli yönleriydi. Trevor Royle 1945-1963 yılları arasındaki zorunlu askerliği anlatan *The Best Years Of Their Lives* (Hayatlarının En İyi Yılları) adlı kitabına askerliğin ellili yıllarda genç erkeklerde yarattığı kaygıyı gözlemleyerek başlar: 'Bu kaygı günlük hayatın bir parçası olmuştu.'[73] David Lodge'un, Allan Sillitoe'nun ve diğerlerinin yazıları, zorunlu askerlik hayatının boş monotonluğunun yarattığı amaçsız vahşiliği ve kaba duyarsızlığı açığa vurur; B. S. Johnson ise, *All Bull*'da (Tam Bir Boğa) askerlik için 'Bıktırıcı, küçültücü, bayağılaştırıcı, vahşileştirici, adaletsiz ve

muhtemelen psikolojik olarak çok zararlı' der.[74] Askerlik hayatının her günkü bezdiriciliği sadece küfrederek, içerek ve erkeklerin birbirlerine bağlılığıyla böbürlenerek hafifletiliyordu. Ancak, erkekler arasındaki kuvvetli dostluk ve arkadaşlık askerliğin gerçek ve devamlı zevklerinden biriydi aynı zamanda. Askerlik yıllarından keyifle bahseden Colin MacInnes gibi bazıları, 'beklenmedik bir eşitlik ortamını, eşsiz bir dostluğu ve neşe dolu bir sorumsuzluğu'[75] hatırlarlar. Ordu eğitimi erkekle kadın arasındaki karşıtlığı keskinleştirmeye dayalıdır; 'kadın' terimi yetersiz performans gösterenleri aşağılamak için kullanılır, böylelikle cinsel güç, cinsellik ve saldırganlık arasındaki mevcut kültürel bağlar pekiştirilir. Bu gibi uygulamalar sadece erkekleri disiplin altına sokmaya değil, aslında daha çok 'dişiliğe' özgü olan bir gerçeklik -askerlik hayatına özgü kölelilik ve uyumculuk- karşısında 'erkeklik' ruhunu güçlendirmeye yarar. Royle'un gözlemine göre 'kadınsılık askerin en büyük suçuydu' ve 'bazıları için bir silah taşımak sürekli ereksiyonda olmaya benziyordu.'[76]

Bu genç askerlerin tek 'sorun'u ise, askeri zaferle ilgili cinselleşmiş fantezilerini gerçekleştirecek gibi görünmemeleriydi (ki böylesi bir gerçekleştirme onlara sadece savaşın korkunç yönlerini gösterebilirdi). Gerçekte birilerini öldürüyor değillerdi, yine de erkekler için doğru bir eğitim olduğu düşünülerek onlara öldürmek öğretiliyordu. 'Jimmy Porter' gibi bazıları gerçek bir düşmanla karşılaşıp yenmek için pek şanslarının olmamasına hayıflanıyordu. Ayrıca bu dönemin Doğu ve Batı arasındaki düşmanlığın şiddetlendiği, Amerika'nın Kızıl Tehdit propagandalarıyla Batı şovenizminin sürekli olarak canlı tutulduğu, Atom Bombası ve nükleer kıyamete ilişkin yepyeni korkuların ortaya çıktığı bir zamana rastladığını belirtmek gerekir. Askeri bir harekât için eğitilip casusluk ve ihanetlerden oluşan bir Soğuk Savaş diyeti ile beslenen bu erkekler, imparatorluk sonrası İngilteresi'nde yaşayıp imparatorluğun hükmünü kaybetmesine -'elden gitmesine'- tanıklık eden ilk nesildi. 1956'daki Suez bunalımı dramatik bir istisnaydı. O tarihlerde bir demiryolu ışıkçısı olan Ray Gosling şöyle anlatıyor:

> Eden'i destekleyenlerin nasıl hayalkırıklığına uğradıklarını hatırlıyorum; Eden onlara ve dünyaya Yaşlı Kurt'un havladığı gibi ısırabildiği-

ni 'bütün zamanların en büyük imparatorluğu'nun ruhunu taşıdıklarını gösterecek olan adamdı. Bir muhrip gönderip Doğululara bu aslanın hâlâ kükrediğini göstereceklerdi. O zamanlar Eden aleyhinde konuşan tek bir kişi bile yoktu, ancak yapılan yorumların altında imparatorluğun artık öldüğü, savaş öncesinin İngilteresi'nin asla geri dönmeyeceği, Eden'in başarısız olacağı hissediliyordu.'[77]

Gerçekten de öyle oldu. (Eden'in başarısızlığının nedeninin, Başkan Eisenhower'in İngilizlere, İngiltere'nin ABD ile arasındaki özel ilişkide bir ast konumunda olduğunu hatırlatması olduğunu belirtmek gerekir.)

Ancak, ordu hayatı, erkeklik ve şiddet arasındaki bağlar her zaman ilk başta göründüğünden daha muğlak olmuştur. Bu genç askerlerin bütünüyle erkeklere özgü kültürüne nüfuz eden, neredeyse zorunlu tutulan sigaraya, içkiye, saldırgan cinsel böbürlenmelere ve askeri teçhizatın erkeklik uzvuyla simgeleştirilmesine fiili şiddet ve savaşın eşlik etmesi şart değildi. Sosyolog David Morgan, ellilerin sonunda askerlik yaptığı döneme ilişkin olarak fiili şiddete çok az tanık olduğunu aktarır. Savaşmaktan konuşuluyordu, ancak gerçekte 'yumuşak ve güçsüz görünen her şeyin açıktan açığa hor görülmesinden' başka bir şey yapılmıyordu, şiddetin övülmesinden çok 'duygusallığa karşı bir tabu vardı.'[78] Özellikle de cinsellikle ilgili düşüncelerde -en azından topluluk içindeki konuşmalarda- duygusallığa yer yoktu. Ordu bazı baskın erkeklik özelliklerini öne çıkartmış ve pekiştirmişti; ama yine de Morgan bunları askerlik hayatına bağlamakta tedbirli davranır: 'Sadece delikanlıların burada küfretmeyi, içmeyi, kadınları arzulamayı, sertlikten hoşlanmayı, arkadaşlarına bağlanmayı ve bu gibi şeyleri öğrendiklerini söylemek yeterli değildir... Bu daha çok erkekliği ve bir erkek olmayı bu özellikler ve davranış biçimleriyle özdeşleştirmeyi öğrenmekle ilgili bir konudur.'[79]

Aynı özellikler ve davranış biçimleri ellili yılların edebi yönden zayıf, ticari kitaplarına da hâkimdi. Ken Worpole'un bildirdiğine göre, ellilerin İngilteresi'nde delikanlılara ve erkeklere -aynı zamanda çok sayıda kadına- milyonlarca satan bu popüler kitaplar II. Dünya Savaşı'nda savaşan erkeklerin deneyimlerini anlatıyordu.[80] Ellilerde Avustralya'dayken gittiğim kız okulunun en ödlek kızla-

rından biri olmama rağmen, kendimi Eric Williams'ın *The Wooden Horse*'unu (Tahta At) okumak zorunda hissettiğimi hatırlıyorum. *Colditz Story* (Colditz Hikâyesi) ve bu türden diğer romanlar gibi erkeklikle haşin bir bireyciliği birleştiren bu kitap, tam bir erkek serüveni öyküsüdür: Erkekler (genelde İngiliz Hava Kuvvetleri'ne bağlı subaylar) savaş esirliğinin muazzam güçlüklerine karşı özgürlükleri için savaşırlar. Bu kitaplar görünüşte 'apolitik', ama gerçekte aşırı tutucu olan politikaların ve değerlerin tutulmasında güçlü bir etkendi. Yakın tarihe ilişkin politik bir analiz çıkmamış olması göz önünde bulundurulsa bile bu çok satan savaş kitaplarından hiçbirisinde -Worpole'un belirttiği gibi- 'faşizm' kelimesinin geçmemesi gariptir: Düşman 'Alman'dır.[81] Kahraman, günlük bağların, cinsel ilişkilerin ve ailenin sorumluluklarının kendini engellemesine izin vermeyen bir erkektir.

Kısacası, ellilerde erkekliğin en azından iki değişik yüzü vardı. Birisi evinden ve bahçesinden hoşnut yeni aile erkeği, diğeri 'özgürlüğü' ailesinden ve sevdiklerinden önde tutan eski savaş kahramanı. Erkekler evde henüz baba olarak değilse bile koca olarak yeni sorumluluklar edindiler. (Örneğin, o günlerin evlilik rehberleri artık erkeklerin karılarını cinsel yönden tatmin etmeleri gerektiğinin üzerinde duruyorlardı.) Erkekler hâlâ karılarının cinsel teşvikçileri ve eğiticileri olarak görülüyordu ve bunun bir sonucu da gittikçe arttığı görülen iktidarsızlıktı (bu konuyu sekizinci bölümde ele alacağım). Çağdaş erkekliğin ikilemleri üzerine yazılan kitaplar artıyordu; bunların çoğu erkeklerin kusurlarına ve eğitimdeki başarısızlıklara ilişkin endişeleri ifade ediyordu. Artan boşanma oranları ve ailedeki uyuşmazlığın bastırılmış gerçekçiliği de herkes tarafından yüceltilen uyumlu kadın ve erkek rolleri konusunda uzmanları endişelendirmeye başlamıştı. Amerikalı sosyolog Helen Hacker 1957'de bu toplumsal endişelerin çoğundan bahsettiği 'Erkekliğin Yeni Yükleri' başlıklı bir yazı yayımladı; burada 'erkeklik rolü'ndeki çelişkileri anahatlarıyla anlatıyordu. Erkeklerden başkalarıyla ilişkilerinde daha sabırlı, anlayışlı ve kibar olmaları bekleniyordu, ancak 'kadınların karşısında hâlâ kaya gibi sert olmalıydılar'.[82] Hacker ayrıca eşcinsellik oranındaki artışı, erkeklerin erkekliğin yeni yüklerinden kaçışının bir belirtisi olarak yorumla-

mıştı.

Erkekliğin bu iki yüzünün erkekler üzerine bindirdiği gerçek ya da varsayımsal yükler her ne olursa olsun, eski 'cinsiyet savaşı'ndaki uzlaşmazlığın yeni biçimleri ellilerde her yerde rastlanan kadın düşmanı mizahta açıkça görülüyordu. Freud'un ileri sürdüğü gibi, eğer şaka yapmanın işlevi endişeleri azaltmaksa, bu zamanın erkekleri panik içinde olmalıydılar. 1958 basımı *The Man's Book* (Erkeğin Kitabı) ne kadınlardan ne de çocuklardan bahsediyordu; önsözünde şaka yollu, 'Yirmi ciltlik bir ansiklopedide kadınlar hakkında gerçekten yararlı ne gibi bir tavsiyede bulunulabilir ki?' diye soruluyordu. Daha sonra, mizaha ayrılan son bölümün -*Wit's End*- son sözü erkeklere vermek için tasarlandığı açıklanıyordu: 'Başlı başına bu bile, derler ya hani, hoş bir değişikliktir.'[83] Kendi babamdan da hatırladığım gibi, o zamanlar erkeklerde ortak bir yön varsa, bu da kadınları aşağılayan espriler yapmaktan aldıkları zevkti. *Wit's End*'de 46 espri yer alır; hepsinde de kadınlara hakaret edilir. Çoğu, saldırgan ve yıkıcı fantezileri açığa vurur: 'Hiç kimse karısına zevkle yaklaşmaz, iki kez hariç: Gerdek gecesinde ve mezarda.'; 'Centilmen, bir kadını kışkırma olmadan dövmeyen erkektir.'; 'Ademi ayartarak / Cennetten etmiş Havva / Karıma attım dayak / Bunu hatırladıkça' ve bundan daha iğrenç birçokları.[84]

Bazı feministler gibi biz de bu yaygın kadın-karşıtı mizahın sadece erkeklerin kadınları disipline etmek için kullandıkları bir silah -erkek egemenliğinin bir tür propagandası ve buna meydan okuyanların başına gelecekler konusunda kadınlara yöneltilen bir uyarı- olduğunu düşünebiliriz. Sonraki bölümlerde zor bir sorunu, fantezi ile gerçek davranış arasındaki ilişkiyi ele alacağım. Ancak, hangi yönden bakarsak bakalım, zamanın popüler kültüründe, erkek kimliği konusunda yoğun kafa karışıklıkları ve çelişkiler bulunduğunun belirtileri vardır. Ellilerin sonlarında Jules Feiffer'ın karikatürleri radikal Amerikan gazetesi *The Village Voice*'ta yayımlanmaya başladı ve kısa sürede tüm dünyada başka gazetelerde de yer aldı. Bu karikatürler, iletişimin olmadığı, mutsuz, hasta bir dünyada karşısında nevrotik kadınlar bulan aciz, ezilmiş erkekleri betimliyordu. Feiffer, *Look* dergisinde yer alan, cinsler arasındaki ilişkilere karamsar bir yaklaşımla bakan makalede 'Erkekler Kadın-

lardan Gerçekten Hoşlanmaz' diye bir itirafta bulunur:

> 'Amerikan kadını bir kurban. Onun derdi bir kurban olarak görece daha iyi bir durumda olması. Sorunu ciddiye alınmıyor. Kadın ikinci sınıf bir kurban. Peki sorunu nedir? Sorunun erkek olduğunu hepimiz biliyoruz... Erkek kadını hep bir düşman olarak görmüştür. Ancak ona ihtiyaç duyar.'[85]

E. *Ellili Yıllarda Kadınlar ve Sol*

Ellili yıllarda kadınlara erkekler tarafından hakaret edilip satışlırken çok az 'kurban' yazılar yazıyor veya açık açık ve ses getirecek şekilde konuşuyordu; konuşup yazanlar da dünyayı, erkeklerin algıladıkları dünyayı yalanlamaktan çok tamamlayan bir biçimde algılıyorlardı. Doris Lessing'in iddialı romanı *The Golden Notebook* (Altın Defter) 1962'de yayımlandı, ancak roman ellilerin son yıllarında komünist soldan birçok kişinin yaşadığı umutsuzluk ve hayalkırıklığı atmosferi üzerinde kuruludur: 'Büyük düşün yok olup gittiğini ve hakikatin başka bir şey olduğunu kabul etmek zorundayız.'[86] Kitap, kadın kahramanın sahicilik ve kendini gerçekleştirme arayışını, Öfkeliler'in anarşik (ve alttan alta otoriter) antiotoriterciliğiyle değil, daha eski, daha içten ve romantik bir Lawrence'ci cinsellik görüşüyle, 'benin dirimi' olarak aktarır: Anna Wolf kendisini sadece 'gerçek bir erkeğin' aşkı vasıtasıyla tam ve doğru olarak ifade edebilir.

Doris Lessing, ellilerin erkeklikle ve 'küçük çocuklar, eşcinseller ve yarı-eşcinsellerden oluşan erkeklerle dolu'[87] bir İngiltere ile ilgili endişelerini paylaşmıştır. Ancak kadınların anne ve sevgili olarak, erkeklerin bencilliklerinden, haysiyetsizliklerinden, saldırgan güvensizliklerinden çektiklerini ve yine birçok kadının kendi vücutları için hissettikleri endişeleri, utancı ve iğrenmeyi etkileyici bir üslupla betimler. Eve tıkılıp kalmış olan kadının can sıkıntısının ve bunalmışlığının farkındadır, buna 'çağımızın hastalığı' der.[88] Yine de, ellili yıllardaki herkes için olduğu gibi Lessing için de başka seçenek yoktur. Erkekleri suçlayamayız: 'Erkek olsaydım ben de aynı olurdum' diye yazar.[89] Diğer yandan, kadınlar erkekleri desteklemek ihtiyacındadırlar: 'Çünkü, doğrusu, kadınlar erkek

gibi bir erkek yaratmak için derin, içgüdüsel bir ihtiyaç duyarlar... Sanırım bunun nedeni gerçek erkeklerin gittikçe azalması ve bizim de korkup erkekleri yaratmaya çalışmamızdır' der.[90]

Kadınların çektiklerini ifade edebilen kadınlar bunları kaçınılmaz şeyler olarak görmüşlerdir. Örneğin Margaret Drabble 1963'teki ilk romanında şöyle der: 'Başka türlü olsaydı da, normalde olandan, dikiş nakıştan, çocuklardan ve bozulan sinirlerden daha kötü olurdu. Tüm kadınların yazgısı bu bence... Saldırmak yerine savunmak ve bağımlı olmak için doğmuşlar.'[91] Ellilerde aile hayatının boğucu yapısına yapılan suçlamaların sonuçta R. D. Laing'in ve David Cooper'ın altmışlardaki yazılarında yüzeye çıkıp kadınlara karşı bir suçlama niteliğini almış olması şaşırtıcı değilse bile ironiktir. Kendi çocuklarının hayatları içinde yaşamaktan başka pek fazla seçenekleri olmayan bütün bu eve bağlı annelerin hastalıklı bir sahiplenme içerisinde oldukları suçlaması getiriliyordu. Çocuklarını yalnız bırakmayan, onlardan özerkliği esirgeyen ve onları deliye döndüren anneler kınanıyordu: David Cooper 1964'te, "Genç bir erkeğe 'bu başkaları için tehlikeli' türünden bir etiket yapıştırılıp göz altına alınması için, güdümleyici, akla ensesti getirecek bir şekilde ısrarcı davranan annesine birazcık terslenmesi yeter" suçlamasını getiriyordu.[92] R. D. Laing ve anti-psikiyatrist arkadaşları sayesinde annenin suçlu olduğu hükmü yaygınlık kazandı.

Ellilerdeki sol, kadınların sorunlarının çözülmüş olduğu inancını sorgulamadan kabul ederek cinsler arasındaki ilişki konusunda diğer herkes gibi sessiz kaldı. Aynı şey 1956'da çifte Suez ve Macaristan bunalımından doğan Yeni Sol için de geçerliydi. Yeni Sol, Nükleer Silahsızlanma Kampanyası'nın başlatılmasıyla birlikte hızla büyürken ilk kesin değişiklik Soğuk Savaş ve Stalincilik politikalarında gerçekleşti. Yeni Sol'un takipçileri, bürokratik ve ekonomist eski solun tersine çağdaş kültüre heyecan verici, zenginleştirici bir ilgi gösterdiler. Yeni Sol'un kurucu üyelerinden biri olan Stuart Hall şöyle diyordu: 'Cinsiyet sorunları konusunda tamamiyle bilinçsizdik, bu konuyu bütünüyle gözardı etmiştik; hem de kişisel yaşam üzerine düşünmeye başladığımız halde politikanın sınırlarının hayatın insanlara önemli gelen yönlerini de kap-

sayacak biçimde genişletilmesi gerektiğinin farkına vardığımız halde.'[93] Kuruculardan bir diğeri, Raphael Samuel de solun antifeminizmine değinmiştir:

> İşçi Partisi'nden kötü durumdaydık; onların üyelerinin üçte biri kadındı en azından. Colin MacInnes gibi, erkek işçi-sınıfı kahramanını geleceğin umudu olarak görme romantizmine kapıldık. Burada bir gerçek payı vardı, ancak bir körlük de vardı.[94]

Jean McCrindle 'bir kadın olarak ona bir anlam ifade edebilecek' kitaplar aradığını yazmıştır: '1950'lerde kadınların gerçek hayatına bakmanın da pek cesaret verecek bir yanıt yoktu doğrusu.'[95] Kadınların erkeklerle evlilik dışı ilişkilerinde korku ve şaşkınlık hüküm sürüyordu; bekâr kadınlar gebelikten korunma araçlarını elde edemiyorlardı, kürtaj yasal değildi, evlenmemiş annelere 'düşmüş kadın' damgası vuruluyordu. Jean McCrindle evlilik içinde veya dışında cinsel sorunların pek tartışmaya açılmadığını ve feminizmin 'burjuva' diye bütün bütün aşağılandığını söyler: 'Bir yoldaşınız ve size aynı erkeklere davranıldığı gibi davranılmasını istiyordunuz.'[96] Şöyle devam eder: *The Golden Notebook* partide aktif olan kadın tipini başarıyla betimler; bu kadınlar genelde sert ve katıydılar ve 'yoldaşlar' politika yaparlarken bir kenara oturup çay yapan ağzı var dili yok eşlere kesinlikle benzemiyorlardı.'[97]

Solun kadınlar konusunda sessiz kalmasından öğrenebileceğimiz şey, erkeklerin kaçınılmaz olarak cinsiyetçi olduğundan daha fazlasını içerir (erkekler kadınlarla ilişkilerinde çirkin davranmış olsalar da, olmasalar da). Kadınlar, nicelik olarak pek fazla yer tutmayan yazılarında -gerek evde yalıtılmaları konusunda, gerek gittikçe artan bir biçimde bir işte çalışmakla birlikte bütün önceliği aileye vermelerinin beklenmesi konusunda- gördükleri baskılara karşı herhangi alternatif bir çözüm bulma konusunda erkekler kadar sessiz kalmışlardı. Hoşnutsuzluk ağza alınmıyordu, paylaşılmıyordu: Her kadın yüklerini, korkularını, can sıkıntısını, suçluluk duygusunu, endişelerini yalnız başına taşıdığını sanıyordu. İhtiyaç duyulan şey evlilik, doğum, cinsellik ve istihdam sorunlarına tamamiyle yeni bir tarzda -kolektif bir tarzda- bakmaktı. Ancak o zamanlar kadınlar da, erkekler de böyle bir düşünceye sahip değiller-

di ve Jean McCrindle'in belirttiği gibi sonuç, 'kadınlar için can sıkıntısı ve hayalkırıklıkları, çoğu erkek için suçluluk duygusu ile dolu' ilişkilerdi.[98] Çözümler ya da çözüm bulma girişimleri, ileride göreceğimiz gibi altmışların, yetmişlerin ve seksenlerin cinsel politikalarını haber veriyordu: Hem kadınlar hem erkekler geleneksel saygınlık anlayışına karşı ciddi bir şekilde isyan etmeye, 'cinsiyet savaşları'nın ve evcimenlik 'tuzağı'nın ötesinde yeni bir yol aramaya başlamışlardı.

Günümüzden ellilere doğru attığımız bu bakışın ışığı altında erkeklerin evle ve aileyle ilişkilerinin son otuz yıl boyunca geri dönülmez bir değişime girdiği açıkça görülür. Ellilerde eve bağlılık kadınlar için olduğu kadar erkekler için de yeni bir önem kazanmış olmakla birlikte, erkeklerin çocuk bakımıyla, ev işleriyle, evdeki şiddetle ilişkisine dair sorunlar, değil politik olarak, kavramsal olarak bile gündemde değildi. Günümüzde ise bunlar politik olarak genelde hâlâ simgesel bir değer taşısalar da, gündemin önemli bir bölümünü teşkil ederler. Bu değişim, seksenli yıllarda en çok babalık üzerine yazılan yazılarda belirginleşir. Ancak göreceğimiz gibi, bu değişimin ölçüsü ve anlamı, her zaman olduğu gibi çelişkilidir.

II. İYİ BABA: BABALIĞIN YENİDEN YAPILANMASI

Her erkeğin hayatında erkek geleneğinin getirdiği yüklerin ağırlığını hissettiği anlar vardır. Artık bu yüklerden bazılarını duymaya alıştık: Erkekler kadınlardan daha az yaşıyorlar, kalp hastalıklarına daha yatkınlar; ihtiyaçları olduğunda yardım istemekte güçlük çekiyorlar; örneğin hasta olduklarında bunu bir zayıflık işareti, inkâr edilmesi gereken bir şeymiş gibi görüyorlar. Az, ancak önemli sayıda erkek, erkekliğin geleneksel kurallarını yıkma -daha yumuşak duygular paylaşma, kendilerini daha nazik, daha müşfik, daha az rekabete dayanan ve daha az saldırgan bir erkeklik sergilemeye adama- kararı verdiklerini açıklamışlardır. Ancak erkekler genel olarak değişmişler midir? Yeni bir *tür* erkek mi ortaya çıkmaktadır? Bu sorulara ışık tutmanın bir yolu da erkeklere baba olarak

bakmaktır. Babaların son yirmi yıl boyunca en azından bazı yönlerden çocuk bakımına katıldıkları pek tartışma götürmez. Yine de 'yeni baba' imgesine ve gerçekliğine onaylama ve övgüyle bakanlar kadar şüphe ve alayla bakanlar da vardır.

Daha ileride göreceğimiz gibi, babalığın bu şekilde yeniden vurgulanması kadınlar için yeni sorunlar doğurabilir. Erkeklerin kadınlar ve çocuklar üzerindeki fiili iktidarının ve denetiminin azalmaya başladığı bir zamanda babalığın gitgide önem kazanması anlamlıdır. Baba ellili yıllarda da önemliydi, ancak sadece mali destek, statü ve meşruiyet edinilmesi açısından böyle gibi görünüyordu. Günümüzde babalığın öneminin ne derece vurgulandığına bakmanın bir yolu da, bunu, erkekler ve kadınlar arasındaki ilişkilerdeki küçük, ama anlamlı değişikliklerin bazı kadınları tepeden inme babalık haklarını sorgulayabilecekleri daha iyi bir konuma getirdiği bir zamanda, babaların esas doğasının, anlamının ve haklarının yeniden belirlenmesi olarak görmek olacaktır. Erkeklerin baba olarak konumları üzerindeki hâkimiyetleri her zamankinden daha zayıf ve daha çok tehlikededir.

A. *Tanrı Baba: Babaların Bizim İçin Taşıdığı Anlam*

Angela Carter şöyle yazar: ' "Babam" kelimesi beni her zaman gülümsetmiştir.'[1] Carter şanslıymış. *Fathers: Reflections by Daughters* (Babalar: Kızlarının Düşünceleri) adlı bu kitapta Eileen Fairweather ise şöyle der: 'Babamın beni yaralama gücünü hiçbir zaman kaybetmeyeceğini sanıyorum.'[2] Benim babamla ilgili deneyimlerim daha çok Eileen Fairweather'ınkine benziyordu. Hatırlıyorum, hiçbir zaman babamın dizi dibinde olmadım; en büyük zevklerinden birinin annemi ve çocuklarını üzmeye çalışmak olduğunu bir hayli uzak durarak öğrenecektim. Ancak babam beni yaralama gücünü çok önceleri kaybetmişti gibi geliyor bana. Yatak odamın bütün karanlık köşelerini bana hep zarar vermek isteyen korkunç, kötü ruhlarla doldurmuştu ve beni onlardan koruyabilecek tek kişi olduğunu düşündüğüm annemi benden uzaklaştırmıştı. Karanlıkla ilgili korkularım hep varolmakla birlikte, yine de, ço-

cukluğumun ilk yıllarından itibaren babamın üzerimdeki etkisi devamlı azaldı. Hiddeti ve çocukça öfke nöbetleri yüzünden onu hor görürdüm. Şüphesiz, bazen de biz çocuklar yaralardık onu: Ona göre tek bildiğimiz şey 'baba düşmanlığı'ydı, bunun için annemi suçlardı. Bir bakıma haklıydı; ama o da bize baba sevgisini öğretmemişti. Kafamda bir 'iyi baba' imgesi oluşturabilmek için başkalarının hayatlarına bakmak, ihtiyaçlarımı hayalimde kurduğum güçlü, sevgi dolu, ilgili, koruyucu, duygulu erkeklere yansıtmak zorunda kalmıştım. Yetişkin olduktan sonra bu imgeye uyduğunu sandığım erkeklerle karşılaştım. Daha çok annemin olmasını istediğim gibiydiler: Annem her zaman benden uzak olmuştu, sabahları uyandığımda o hep işte oluyordu. Eve uğramayan bir 'baba' gibiydi ve daha çok oğluyla ilgiliydi.

'Baba' imgesi şüphesiz güçlü bir imgedir. Simone de Beauvoir 'Babanın yaşamının gizemli bir ayrıcalığı vardır' diye yazar: 'Aile dış dünya ile onun sayesinde bağlantı kurar: Uçsuz bucaksız, zor, harikûlade bir serüven dünyasını temsil eder; aşkınlığın kişileşmiş halidir, Tanrı'dır.'[3] Bizi ihmal eden bu tanrılar oğullarına farklı, kızlarına farklı miraslar bırakırlar.

Tanrı olarak baba, baba-Tanrı belki de en güçlü mitolojilerimizden birisidir. Ancak yine de bir erkek olarak baba, baba-erkek daha gizemli bir varlıktır. Babalarımızın ve annelerimizin üzerimizdeki etkisinden asla kaçamayız; ancak onlar hakkında bazı genellemeler yapabiliriz. Benim babam gibi bazı babalar çocuklarına daima yabancı kalırlar, onların kalplerinde bir yer tutmazlar. Sahip oldukları farz edilen iktidar ve otorite korku yaratmaktan başka bir şey sağlamadığından aleyhlerine işleyip onları hayalete çevirmiş, sonuçta tam anlamıyla iktidar da, otorite de kuramamışlardır. Bir keresinde Londra'da bir grup feminist yalnızca babalarıyla olan ilişkilerini incelemek için toplanmaya başlamışlardı. Deneyimleri birbirleriyle örtüşmüyordu. Sheila Rowbotham, ortaya çıkan bu farklılıkları şöyle açıklıyordu: 'Bazı kadınların, benim babam gibi, sözünün kanun yerine geçtiğine inanan, insanlara bariz bir şekilde hükmeden babaları, diğerlerinin ise aileleriyle uzlaşma içindeki yumuşak başlı babaları vardı.'[4] Bazılarının babası bile yoktu. Bu erkeklerle ilişkileri tartışılırken, ortaya 'babalığa' ve 'erkekliğe' ilişkin deneyim

ve imgelerden oluşan karmaşık bir görüntü çıkmıştır: 'Kendilerini bilinçlendirmeye adamış küçük bir feminist grubunda bile, babalarımıza karşı gösterdiğimiz anlayış oldukça sınırlı olsa bile, ortaya basmakalıp erkeklik tiplemelerinden çok farklı bir görünüm çıkmıştı... Böylece sadece 'erkek' olarak değil birey olarak da görünüyorlardı: Mücadeleci ve direnen, kırılgan, tuzağa düşmüş, öfkeli, yalıtılmış ve aciz bireyler olarak.'[5]

Sınıfsal ve ırksal baskılar altında ezilmiş ve moralleri bozulmuş bu babaların kızları bazı ikilemlere düşerler. Her gün ölesiye çalışan, yoksullukları yüzünden horlanan, keyfi bir disiplinle, küçültücü çalışma koşullarıyla, hatta belki de diğer erkeklerin ırkçı aşağılamalarıyla ve şiddet tehditleriyle karşılaşan erkeklerin genelde tek ayrıcalıkları evdeki iktidarlarıdır. Margot Farnham, Ford otomobil fabrikasında vardiyalı işçi olarak çalışan, tüm hayatı boyunca 'mutsuz, hasta ve küskün' olan, çökmüş yüzlü, kamburlaşmış bir babanın kızı olarak karşılaştığı çelişkileri yazmıştır.[6] Babanın otoritesi olan tek yer -karısına ve çocuklarına zorbalık ettiği evi- aslında bir başka kaybın yeriydi onun için: Çocukları tarafından sevilme fırsatını kaybediyordu. Bu babanın uyguladığı şiddet ve duygusuzluğu kızında büyük bir kargaşa yaratmıştı: 'Tüm genç kızlık dönemimde babama karşı nefretten vicdan azabına kadar endişe verici değişik duygular besledim; bazen onun hayatını kurtarmakla ilgili hayaller, bazen de ölümünü çabuklaştırmakla ilgili düşler kuruyordum.'[7] Baba olmak, çocuklarını ve karısını doğru dürüst koruyamayacağını, geçindiremeyeceğini bildiği veya bundan korktuğu zaman bir erkeğin başarısızlık ve savunmasızlık duygusunu arttırabilir ve aynı zamanda onlara kötü davranarak acısını dindirebileceği bir ortam yaratabilir. Dokuzuncu bölümde de göreceğimiz gibi ırk dayanışmasının ve feminist öfkenin özgül ve çelişkili dayatmaları sonucu, ABD'de Toni Morrison ve Alice Walker, İngiltere'de Joan Riley gibi siyah kadın yazarlar, romanlarında şiddete başvuran babaların kötü davranışlarını lanetlemekle birlikte anlamaya da çalışan güçlü ve üsluplu bir çizgi tutturmuşlardır. Ancak bu, günümüzde erkekliği kuşatan davranış ve beklentilerin karmaşık ve *değişen* kalıbının önemli bir yönü olsa da, sadece bir yönüdür.

1950'lerin Hollywoodu erkekleri evcimenleştiriyordu.

1980'lerle birlikte ise *Kramer vs Kramer** ve *Ordinary People*** gibi filmlerde Hollywood, uysal evcimenliklerinin sonucunda benmerkezci hırslı karılarından *daha* duygulu olan ve çocuklarına *daha* iyi bakan babalar haline gelen erkekler yaratmıştır. Dustin Hoffman *Tootsie* filminde rol aldıktan sonra bir gazete muhabirine şöyle demişti: "Kadın olmanın 'ah keşke bunlara ben de sahip olsaydım' diye düşündüğüm birçok yönü var. Mesela karnımda bir çocuk taşıyamam... Bebek emziremem."[9] Yine de, filmde bu adamın sadece kadınlardan daha iyi bir 'anne' olduğundan değil, hemen her yönden daha iyi bir 'kadın' olduğundan da şüphemiz kalmıyor. Hatta Hoffman, *Tootsie*'nin devamı çekilirse kendisinin de çocuk doğuracağına ilişkin bir espri yapmış.[10] Şüphesiz bunu da daha iyi yapardı! 1986'da Fransa'da pek tanınmayan bir yönetmenin üç erkek ve bir bebeği konu alan komedisi o yıl beklenmedik bir başarı kazanmıştı.[11] Bunu takiben Hollywood'da yeniden çekilen *Three Men And A Baby**** filmi daha da büyük bir başarı kazandı ve hatta çok geçmeden bir de devamı çekildi. Görünüşe göre babalık yapmaya ve babalığa karşı her yerde yeni bir ilgi doğmaya başladı. Yetmişlerin sonunda babalığın gündeme gelmesinden önce aile üzerine yazılan en azından bir ünlü kitabın dizininde, '*Babalar:* Babalar için bakınız anneler' yazısını görmek mümkündü.[12] Ancak 'Babalar' üzerine yeni, hızla genişleyen literatürde babaların 'şimdiye kadar hiç olmadığı gibi değiştiklerini' ve 'çocuk büyüten' babanın çocuk bakımının gittikçe daha çok alanını ele geçirdiğini' öğreniyoruz.[13] Bu yazılardan çoğunun temasını, babaların çocuk bakımına daha çok iştirak ettiği ve etmesinin de gerektiği fikri oluşturuyor.

Ian McEwan, çoğu eleştirmenin 1987'nin en iyi kitabı olarak seçtiği *The Child In Time*'da (Zamane Çocuğu) kahramanın, çocuğunu kaybettiğinde manen nasıl yıkıldığını ve neticede bir diğerinin doğmasıyla nasıl yeniden hayata döndüğünü betimleyerek önceki eserlerinin ölümcül kötümserliğini aşar. Artık kurtarılamaz ölçüde bayağılaşmış ve tehditkâr olan bu dünyada babalık ve evlilik iyi ve anlamlı olan tek şey gibi görünüyor. Baba, ebe veya dok-

* Türkiye'de "Kramer Kramer'e Karşı" adıyla oynadı (ç.n.).
** Türkiye'de "Sıradan İnsanlar" adıyla oynadı (ç.n.).
*** Türkiye'de "Üç Adam ve Bir Bebek" adıyla oynadı (ç.n.).

tor olmadan karısının çocuk doğurmasına yardım ediyor: 'Sonra karısının doğumunu kolaylaştırmak için onun nefes alıp vermesi üzerinde önemle duruyor, ona eşlik ediyor ve karısının onunkini sıkıca tutan eli gevşediğinde o da yavaşlıyor.'[14] Çağdaş baba böyle bir yardımı nasıl sağlayabileceğini gözlemekte ve öğrenmektedir. Çağdaş baba çocuk bakımından ve ev işlerinden 'payına düşeni' yerine getirmesi gerektiğine de inanmaktadır. Karısı ve çocuklarına karşı daha sevecen ve onlara daha yakındır. Ellili yıllarda kendi babasının davrandığından çok farklı davrandığını hissetmektedir.

B. *Kalpler Yumuşuyor*

> İşimin eleştirdiğim bir yönü varsa, o da çocuklarımdan çok fazla uzak kalmamdır. Ailemle daha çok zaman geçirmek isterdim. Elbette, benim yaşımdaki erkekler gittikçe daha çok böyle düşünüyorlar. Geçmişte bir baba özel durumlar dışında çocuklarıyla beraber görünmeyi düşünmezdi.[15]

Bunlar 35 yaşındaki Gal Sendika Meclisi (TUC) Genel Sekreteri David Jenkins'in 1984'te Yvonne Roberts'la konuşurken aktardığı düşüncelerdir. Roberts görüştüğü erkeklerde, hepsinin 35 yaşında olması dışında fazla bir ortak yönleri olmamasına rağmen, birçok defa aynı düşüncelerle karşılaşmış. Galler bölgesi sağ Muhafazakâr Partisi'nin yeni adayı Dennis Jones ev için alışveriş yaptığını, karısıyla birlikte yemek pişirdiğini, çocuklarını her sabah okula götürdüğünü ve geceleri çocukları yatmadan dışarı çıkmadığını anlatmış:

> Büyürlerken hayatlarının bir parçası olmak istedim... Aile hayatımdan hoşnutum. Avam Kamarası'na girdiğimde, ki gireceğim, benim için en büyük acı çocuklarımı eskisi kadar çok görememem olacaktır.[16]

Aynı şekilde, 1983'te Londra Üniversitesi Thomas Coram Araştırma Birimi tarafından 75 baba üzerinde yapılan ayrıntılı araştırmada bu babaların üçte ikisinin bebekleriyle daha çok vakit geçirmek istedikleri ve yüzde ellisinin çocuklarının ilk yılında birkaç saat daha az çalışmak istedikleri ortaya çıkmıştır.[17] Londra'da Top-

lumsal İncelemeler ve Tıbbi Bakım Enstitüsü tarafından yürütülen bir başka yeni araştırmada da seçilen yüz kadar çok genç babanın ev işlerine ve çocuk bakımına -genelde alışveriş, temizlik, çamaşır yıkamak, yemek pişirmek ve çocuğu beslemek türünden- yardımlarının beklenmedik ölçüde yüksek bir oranda olduğu ortaya çıkmıştır.[18] Lorna McKee de çağdaş babaların bebek bakımına katılımları üzerine yaptığı kapsamlı çalışmada babaların çocuk bakımıyla ilgili görevlere doğrudan katılımının gerçek oranı sınırlı olmakla birlikte, babaların bebeklerinin davranışlarının bütün ayrıntılarıyla son derecede ilgilendiklerini, bu konuda oldukça bilgili olduklarını ve bu sayede bebeklerini rahatlatabildiklerini, uyarabildiklerini, kontrol edebildiklerini ve annelerin en çok yardım ihtiyacı duydukları alanlara karşı duyarlı olabildiklerini anlatmıştır.[19] Graeme Russell, Avustralya'da üniversite birinci sınıf öğrencilerinden seçilen bir grup genç erkekten yüzde sekseninin eğer çocukları olursa kendilerine tam gün çocuklarıyla ilgilenme fırsatı verebilecek toplumsal politikaların gelişmesini görmekten memnun olacaklarını söylediklerini aktarır.[20] Avrupalıların görüşleri üzerine yapılan bir araştırmada her on Avrupalıda üç kişiden daha azının geleneksel aile modelini -erkeğin 'çalıştığı' ve kadının evi idare ettiği aile modelini- desteklediği ortaya çıkmıştır.[21]

Bununla birlikte, yeni babalığın maneviyatı en dolaysız şekliyle bazı çağdaş babaların otobiyografilerinde ifade edilmiştir. Yazar Fraser Harrison *A Father's Diary*'de (Bir Babanın Günlüğü) okul öncesi yaşlarda iki çocuğun babası olarak Suffolk kırsal bölgesindeki bir yıllık deneyimini belgeler.[22] Bu kitapta tam gün evde olabilmekten ve çocuğunun günlük bakımıyla meşgul olabilmekten aldığı hazzı ve hissettiği ayrıcalığı ifade eder. Kanadalı Lou Becker de *An Older Father's Letter To His Young Son*'da (Yaşlı Bir Babanın Genç Oğluna Mektubu) oğlu ile tam gün ilgilenmekten büyük haz aldığını itiraf eder:

> Seninle, her zaman, bütün gün ilgilenebildiğim için çok şanslıydım... Birlikteyken yapmam gereken en önemli şeyin seninle olmak ve seninle bir şeyler yapmak olduğunu öğrendim. İş ve oyun aynı şey olmalı... Büyüdüğünde baba olmak istediğine karar verirsen umarım bunun en iyi tarafının işlerini bütün gün çocuğunla olabilecek şekilde ayarla-

mak olduğunu hatırlarsın[23].

İkinci kez aile kuran veya ailelerine ileriki yıllarda başka bir çocuk katılan yaşlı babalar, bu yeni babalık biçimini şahsen kabul ettiklerini ilan eden babaların başında gelmişlerdir. Bu babalardan birisi şöyle yazar:

> İlk çocuklarıma hiç masal okumazdım. Bebeklerin altını değiştirmez, onlara banyo yaptırmazdım. Eve karım onları doyurup pijamalarını giydirdikten sonra geliyordum... Onlarla bir anne gibi ilgilenmek maçoluğa sığmıyordu. Artık kurallar değişti. Gerçek erkekler çocuklarıyla ilgileniyorlar. Bu hoşuma gidiyor.[24]

Libby Purves'ın bahsettiği (ve Posy Simmonds'ın örneklediği) gibi, 'Birçok yaşlı başlı erkek, şüphesiz eski karılarının gizli bir öfke duymasına yol açacak şekilde artık öğle tatillerinde bebek eşyaları satan mağazalara sık sık uğruyorlar.'[25] Çocukları büyümüş olan babalar da çocuklarına çok yakın olmalarının zor olduğu ve bunun onlardan beklenmediği bir zamanda babalık etmekten üzüntü duyduklarını ifade ediyorlar.[26]

Yalnız babalar da aynı şekilde çocuklarıyla bütün gün ilgilenmekten hoşnut olduklarını belirtmişlerdir; yine de Sussexli Ken Smith gibi, çoğu kez bunun beraberinde getirdiği yalıtılmışlığın ve güven kaybının farkındadırlar: 'İnsanlarla görüşmemeye öylesine alışıyorsunuz ki, onlarla karşılaştığınızda ne yapacağınızı bilmiyorsunuz.'[27] İngiliz dergisi *Parents*'ın yazı işleri müdür yardımcısı Tony Bradman veya Thomas Coram Araştırma Birimi'nden Peter Moss gibi diğer erkekler ise yazılarında, işlerinin onları çocuklarıyla görüşmekten mahrum edecek şekilde araya girmesinden duydukları hoşnutsuzluktan bahsetmişlerdir.[28] Tony Bradman, karısı bütün gün evde kalmaktan bunalmaya, kendini yalıtmış hissetmeye, canı sıkılmaya ve bu nedenle küskünleşmeye başlayan, ilk kez baba olmuş bir erkek olarak endişelerini ve şaşkınlığını canlı bir biçimde ifade ederken işi ve geleceğiyle ilgili olarak kendisinin hissettiği burukluğun farkına varır: 'İşte olduğum için çocuğumun hayatındaki bütün önemli olayları kaçıracağım bir gelecek... İkimiz de bizi birbirimizden ayıran ve bizi mutsuz eden rollerimiz içinde

hapsolduğumuzu hissettik.'[29] Daha sonra, *The Essential Father*'ı (Babalık Rehberi) yazarak erkeklerin, bütün yönleriyle gebe kalma, hamilelik, doğum, çocuk bakımı ve ev işleri konusunda eşleriyle en çok nasıl paylaşımda bulunabilecekleri üzerine öğütler verir; birçok başka erkek ve kadının da 'farklı bir ebeveynlik mücadelesi' verdiklerine inanmaktadır: 'Hem kadınlara hem erkeklere yeni bir anlayışla bakılmasının bir parçası olarak yeni bir babalığın yer aldığı bir dünya yaratmaktan bahsediyorum.'[30]

ABD'de 1986'da *Ladies' Home Journal*'da çıkan, 'Yeni Bir Tür Baba' başlıklı makale, 40 yaşın altındaki okurlarının yüzde 84.2'sinin erkeklerin çocuklar konusunda kadınlar kadar iyi olduklarına inandıklarını bildirerek günümüz babalarını -'çocuklarına gerçekten bakıp büyüten sevecen babaları'[31]- selamlıyordu. İngiltere'de bu yeni baba imgesini, babanın kendi bebek askısı ve bebeği ile annenin yanında gururla durduğu herhangi bir çocuk bakımı kataloğunda görebiliriz. Günümüzde en sert maço erkek imgeleri en yumuşak babalık portreleriyle bağdaştırılabiliyor; İrlandalı boksör Barry McGuigan'ın, 1986'da ringde kazandığı zaferlerden sonra, kucağında Meryem Ana gibi tuttuğu bebeğiyle birlikte renkli bir pazar eki kapağında yer alan posterinde olduğu gibi. Nereye bakarsak bakalım, kamuoyunda erkeklerin çocuk bakımıyla daha çok ilgilenmeleri gerektiğine ve ilgilendiklerine dair önemli bir fikir değişikliği olduğunu inkâr etmek güç gibi görünüyor.

Ellilerden beri erkeklerin ve kadınların hayatlarındaki birçok bariz değişime bu tavır değişikliği eşlik etmiştir. Ellilerde genelde çoğu evli kadının, çok sınırlı işler hariç, ev dışında çalışmayı seçmeyeceklerine inanılırken, yetmişli yıllarla birlikte evli olsun olmasın kadınların çoğunun, çocukları çok küçük değilse evde kalmayı seçmeyecekleri çok açıktı.[32]

Doğum kontrol imkânlarının artmasının, sosyal yardımların geliştirilmesinin ve genelde daha yüksek bir yaşam standartı sağlanmasının yanı sıra kadınların gittikçe artan bir şekilde eğitim ve iş olanakları elde etmeleri sayesinde bu otuz yıl içinde birçok kadın için yeni imkânlar ve seçenekler doğmuştur. Elbette bu imkânlar sınıfsal, bölgesel ve ırksal açıdan büyük ölçüde sınırlanmıştı, ancak yine de bunlar altmışlı yılların sonunda bir feminist hareketin

yeniden ortaya çıkmasını sağlayan önkoşullardı. Kadın özgürlüğü hareketinin en çok beyaz ve orta sınıf kanadına yakın olan erkekler için feminizm tuttukları yolu değiştirmeleri için kendilerine yöneltilen, birçok yeni talep anlamına geliyordu. Bu gürültü patırtıdan daha uzak olanlar için 'kadın özgürlükçüleri'nin 'tuhaflıkları'na ilişkin medya hikâyeleri kadınların kaçınılmaz bir şekilde tekrar harekete geçtiği mesajını taşıyordu.

C. *Değişimde Ağır Adımlar*

Öyleyse, çağdaş babalığa bakarak, erkeklerin çocuk bakımına karşı *tutumlarında*, babalık *deneyimlerinde* ve ileride göreceğimiz gibi babanın rolünün önemi konusundaki psikolojik perspektiflerde bir değişim olduğunu saptayabiliyoruz. Ancak erkeklerin babalar olarak gerçekte yaptıkları pratik işlerin miktarında bir değişme olduğuna dair inandırıcı kanıtlar bulmanın güç olduğu anlaşılmaktadır.

'Babalığın' hem uzmanlar hem de halk tarafından 'anneliğe' ekonomik ve duygusal bir destek olarak tanımlandığı ellili yıllarda, erkeklerin evde gerçekten neler yaptıklarına ilişkin ayrıntılı ipuçları pek yoktur elimizde. Aslında, yetmişlerden önce yapılan araştırmalarda babalar sadece hiç evde *olmamalarının* erkek çocuklarının cinsiyet-rolü kimlikleri için bir tehlike oluşturduğuna ilişkin endişeler dolayısıyla yer alırlardı. Ellilerde ve altmışlarda Kuzey Amerika'daki suçlu erkek çocuklara ilişkin incelemelerde babanın evde olmayışının -ayrımcı çalışma şartları nedeniyle özellikle zenci ailelerinde- bir aşırı-erkeklik tipine, erkeklik rolünün güvensiz, ancak katı bir biçimde oynanmasına yol açtığı, bunun sonucu olarak da ortaya çeşitli suçların ve suçlu davranışların çıktığı ileri sürülmüştü.[33]

Ancak yetmişlerin başlarında birçok araştırmacı, sadece annelere ve annelerin çocuk bakımındaki rollerine saplanıp kalınmasını sorgulamaya başlamışlardı. Bebekler ve ebeveynlerine ilişkin yeni gözlemlerde 'bağ kuramı'nın -doğumdan sonraki birkaç günden itibaren bebekle annesi (veya birinci dereceden başka bir bakıcı) ara-

sında ağırlıklı ve vazgeçilmez bir bağ oluştuğu fikrinin- yetersiz olduğu ileri sürülmüştür. Bebeklerin babalarıyla ve diğer bakıcılarla vazgeçilmez olmasa da çeşitli bağlar kurabildikleri gözlenmiştir.[34] Yetmişlerin sonlarında yapılan araştırmalar, babalarla annelerin bebekleriyle ilişki kurma tarzlarında farklılıklardan çok benzerliklerin olduğunu -veya olabileceğini- ortaya koyarak, babaların küçük çocuklarıyla ilgilenmek için istek duyduklarını ve buna kapasitelerinin olduğunu kanıtlıyordu.[35] Seksenli yıllarda, babaların çocuk bakımına katılmalarının gerekli olduğunu ileri süren incelemeler okuyorduk; bu incelemelerde, örneğin, annelerin bebeğin bütün sorumluluğunu yüklendikleri zaman kendilerini daha mutsuz hissettikleri, babaların varlığının kadınların mutsuzluğunun ve endişelerinin azalmasında etkili olduğu bildiriliyordu.[36]

Ancak bu yeni babalığın görünüşteki atılımı aniden kesilmeye yüz tuttu. Seksenli yılların ortaları, çok yakın zamanlardaki babalar üzerine yazılan şeylerdeki iyimserliği sorgulayan ve çoğu hayal kırıklığına uğramış feministler tarafından teşvik edilen bir sürü araştırmaya sahne oldu. Yeni skeptikler, erkeklerin 1965-1975 yılları arasındaki on yıl boyunca ev işlerine katılımlarının günde sadece bir dakika artıp ortalama bir saat yirmi dakika olduğunu ortaya koyan Amerikalıların Michigan'da yaptıkları bir araştırmayı aktarırlar.[37] Charlie Lewis, *Becoming A Father* (Baba Olmak) adlı kitabında babaların davranışlarında büyük bir değişimin olmadığını ileri sürer. Bu çıkarsama, diğer araştırmacıların babaların katılımlarının yüksek olduğu yollu bulgularının bir yanılsamadan başka bir şey olmadığı sonucuna varan Kathryn Backett'in araştırması ile desteklenir.[38] Seksenlerin ortalarında *Parents* dergisi için yürütülen genel bir araştırmada babalar arasında önemli bir azınlığın bebeklerinin altını *hiç* değiştirmediği (% 24), çocuklarına banyo yaptırmadığı veya elbiselerini giydirmediği (% 30 ve % 23) ya da gece yataklarına yatırmadıkları (% 43) -babaların yaklaşık % 50'sinin bu görevleri düzenli olarak yerine getirdiklerini iddia etmelerine rağmen- açığa çıkmıştır.[39] 1984'te İngiltere'de yapılan *Kadınlar ve İş* konulu resmi bir araştırmada 'çalışan' kadınların yaklaşık dörtte üçünün ev işlerinin tamamını veya çoğunu yaptıkları bildirilmiştir; hatta bu durum tam gün çalışan kadınların % 54'lük bir kesimi için

de geçerlidir.[40] Araştırmada babaların, özellikle de anne çalışıyorsa, çocuk bakımı ile ilgili belirli işlere katılmayı göze aldıkları belirtilmiştir. Ancak bu durum genelde daha çok çocuklarla oynamak, onları gezmeye götürmek gibi çocuk bakımının zevkli yönlerini içermektedir; çocukların doyurulması, giydirilmesi ve yıkanması gibi rutin işler anneye kalır.[41] Genelde erkeklerin yapmak istedikleri görevleri seçtikleri, gerisini anneye bıraktıkları anlaşılmaktadır.

Erkeklerin çocuk bakımı ve ev işlerinde, görünüşte gitgide daha katılımcı, daha eşitlikçi bir rol üstlenmeleri konusunda düşünülenlerle gerçekleştirilenler arasındaki ayrımın temelinde ne yatmaktadır? Tony Bradman gibi bazıları toplumu -erkeklerin iş hayatındaki ağır ve acımasız baskıları- suçlar: 'Erkekler değişmiştir... Ancak bizzat toplum, hayatı babalar için (ve aileler için) kolaylaştıracak kadar değişmemiştir ve bu nedenle bir ikilemle karşı karşıya kalırız.'[42] Başkaları ise erkeklerin değişmeyi gerçekten istemediklerini, çocuklara sevgi gösterme ve bakım işlerini kadınlara bırakarak onları sömürmekten hoşnut olduklarını ileri süreceklerdir. Bu gibi eleştirileri dile getirecek kişiler, örneğin annenin tam günlük bir işi olsa bile evdeki işsiz erkeklerin çalışan erkeklerden daha az ev işi yaptıklarını gösteren bulgulara işaret edebilirler.[43]

Gerçekten de erkeklerin çocuk bakımı ve ev işleriyle ilişkilerinde değişen ve değişmeyen şeyleri değerlendirirken bir ikilemle karşılaşırız. Bu ikilem çağdaş aile hayatındaki çeşitliliği yansıtır: Ortada bir değişim vardır, ama yine de birçok kadın ve erkeğin hayatları çoğunlukla aynı biçimde devam ediyor gibi görünmektedir. McKee'nin ileri sürdüğü gibi 'ailelerin üzerindeki örtüyü kaldırıp da kapalı kapıların ardına baktığımızda babalar arasındaki değişmezlikler kadar farklılıklar da çarpıcıdır.'[44] Pek çok erkek hâlâ evde pek bir iş yapmazlar ya da yaptıklarını abartırlar. (1983'te Eşit Fırsatlar Komisyonu tarafından yürütülen, babaların bebek iznine karşı tutumlarını konu alan araştırma çoğu erkekteki değişimin sınırlarını ortaya koymuştur: Baba adaylarından % 91'i yasada belirtilen bebek izni civarında süreler isterken sadece çok küçük bir kesim bu sürenin bir iki haftadan daha uzun olmasını istemişlerdi.[45]) Yine de bazı erkekler içtenlikle eşit paylaşımda bulunur-

lar. İstatistik ortalamalar ne olursa olsun, erkeklerle birlikte çocukların bakımının ve ev işlerinin paylaşılması için mücadele eden birçok kişinin çok iyi bildiği gibi günümüzde babalık konusunda yeni bir 'açık uçluluk' vardır. Değişim için birlikte çalışmayı başarabilen kadınların ve erkeklerin başardıklarını gözardı etmek aptallık olur. Ancak seksenli yıllarda İngiltere'deki genel eğilim daha çok bu doğrultudadır. Yetmişli yılların sonuyla birlikte ani bir patlama yapan babalık üzerine yazılan kitaplarda görülen iyimserlik sorgulanmakla kalmamış, ortaya çıkan her türlü değişim, hatta değişim olasılığı gitgide daha kibirli, daha kendini beğenmiş bir tavırla reddedilmeye başlanmıştır. Kadın özgürlüğü hareketi öncesine ait hiç bitmeyen cinsiyet savaşı üzerine kurulu retorik, yavaş yavaş yetmişlerde bir ara ortaya çıkan, feministlerden esinlenmiş, erkeklerin değişmesine olan ihtiyacı ve bunun olasılıklarını vurgulayan daha inançlı bir retoriğin yerini almıştır yine. Öyle görünüyor ki bazıları tam anlamıyla değişmemiş olan şeylere hiç değişmemiş gözüyle bakıyorlar.

1987'de bir nisan sabahı *Guardian* gazetesini ellerine alan okurlar yeni erkek ya da yeni baba diye 'bir şey olmadığını' öğreniyorlardı.[46] Charles Lewis ve Margaret O'Brien'ın *Reassessing Fatherhood* (Babalığın Yeniden Değerlendirilmesi) adlı kitabını tanıtan Polly Toynbee şöyle diyordu: 'Araştırmacılar ve hatta bizzat babalar Yeni Erkekler diye bir şey olduğu gibi saçma sapan bir fikre kapılmışlar. Her yeni genç baba kendi babasından tamamiyle farklı olduğunu düşünür... Ancak temelde çok az şey değişir.'[47] Daha da can sıkıcısı, Toynbee değişimi övenlere, bir zamanlar erkekleri ve kadınları temelde aynı gören, ancak artık 'aralarında temel farklılıklar olduğunu kabul etmemiz gerektiğine'[48] inanan akademik otoritesi Margaret O'Brien'ın sözlerini (belki farklı bir bağlamda, belki de amaçladığından daha fazla altını çizerek - emin değilim) aktarır. Ancak bunun anlamı nedir? Anneler ve babalar arasındaki ayrılıkları açıklamak için ileri sürülen bu 'temel farklılıklar' ile anneler sadece ve sadece bebek altı değiştiren, tuvaletleri temizleyen ve yerleri silen kişiler olarak nitelendirilmek istenir. Bu farklılıkların çocuk bakımının -anatomik kaderimiz ve cinsiyetimizin sonucu olan alınyazımıza pek bağlı olmayan- daha zevkli, daha yaratıcı

görevleri ile ilgisi azdır.

Cinsel politikadaki bu yeni tutuculuk, daha geniş bir politik karamsarlığın parçasıdır. Daha önce radikal ve ilerici gruplaşmalar içinde etkin görev almış birçok insanın radikal sağın başa çıkılamaz görünen ilerleyişi karşısında geri çekilişinin ve umutsuzluğunun bir parçasıdır. Ancak zaman aşırı kaçınılmazlıkların alaycı kucağına geri dönmektense, değişime götüren güçlerin yanı sıra değişimin önündeki engelleri de araştırmak daha aydınlatıcı olacaktır.

D. *Ebeveynliğin Paylaşılması mı?*

Elimizdeki verilerin neredeyse tamamı günümüzde erkeklerin ebeveynliği daha ciddiye aldıklarını, ama yine de erkeklerin katılımının, sorumlulukların gerçekten paylaşılmasını getirmekten çok uzak olduğunu göstermektedir. Erkeklerin ve kadınların çocuk bakımında daha eşitlikçi bir paylaşımda bulunmasını neler kolaylaştırır, neler önler? Bunlar iç ve ruhsal unsurlar kadar dış ve toplumsal unsurları da kapsar. Şeylerin nasıl olduğunu kavramakta kullanılan ortak varsayımları içerirler, Ve bütün bunların altında iktidarla ilgili sorular vardır. Bu çeşitliliğe bakınca, değişim sürecinin yavaş işlemesi, inançlarla uygulamalar arasındaki uçurumun bu kadar büyük olması insana pek de şaşırtıcı gelmez.

Ebeveynlikle ilgili bütün işler dahil evdeki görevleri paylaşan erkeklerin ve kadınların karşısına çıkan en bariz engeller -erkeklerin ücretli işinin getirdiği yükümlülükler- ekonomiktir. Daha önce babaların çalışması hiçbir zaman bir sorun olarak görülmediği için erkeklerin iş düzeniyle evdeki katılımları arasındaki bağ üzerinde çok az araştırma yapılmıştır. Ancak İngiltere'de çocukları olan evli kadınların üçte ikisinin yarım günlük işleri varken, küçük çocukları olan erkeklerin büyük çoğunluğunun işlerinde geçirdiği süre son derece uzundur - haftada ortalama 50-55 saat ve önemli sayıda çalışan için de haftada 60-70 saatin üzerinde-.[49] Hem erkeklerin hem kadınların tam günlük işleri olduğunda ise, erkekler genelde daha uzun süre çalışıyorlar. Son yıllarda sık sık belirtildiği gibi erkekler

en çok, bakım isteyen çocukları olduğu zaman fazla mesai yapmaktadırlar; kadınlar için bunun tersi geçerlidir. Bir araştırmaya göre, otuz yaşın altındaki evli erkekler, çocukları varsa, aynı yaştaki çocuksuz erkeklere göre dört kat daha fazla mesaiye kalmaktadır.[50] Babalar evin geçimini temin eden kişiler olma sıfatıyla işlerine daha sıkı sarılırlar.[51] Çocuklu erkekler, özellikle de el emeği isteyen ve vasıfsız işlerde çalışanlar normal çalışma saatlerinin dışında veya vardiyalı çalışmaya daha yatkındırlar.[52] Anneler ise ücretli işlerinde normal saatlerin dışında çalışmayı daha az isterler.

En çok kadınların alındığı ve 'kadın işi' gözüyle bakılan işlerdeki düşük ücretler, anne ve babanın iş düzenlerindeki farklılıkları artırır. İngiltere'de tam günlük işlerde çalışan çocuklu kadınlardan sadece % 5'i eşleri kadar ya da onlardan daha fazla kazanmaktadır.[53] Kadınların gittikçe artan bir biçimde yarım günlük, ara sıra çalışılan, bazen de evde yapılan işlerde istihdam edilmesi karşıt cinsler arasındaki ekonomik eşitsizliği azaltacağına arttırmıştır. Kadınların istihdam edilmesinin eşitliğe doğru bir adım olması beklenebilecekken, bu istihdam eşitsizlikleri bunu kaçınılmaz olarak baltalar, kadınları hâlâ erkeklerin yüksek gelirleri sayesinde elde ettikleri iktidar ve statüyle boğuşmaya mecbur kılar. Kadınlar, işleri olsa bile, ekonomik yönden erkeklere bağımlı kalırlar - özellikle de bakmaları gereken çocukları varsa-.

Rhona ve Robert Rapoport'un 1971 ve 1976'da yaptıkları gibi bir dizi araştırmada, kadınların işleri gelir ve statü açısından erkeklerinkiyle kıyaslanabilir olduğu zaman -örneğin, eşlerin ikisi de eşit kariyer sahibiyse- erkeklerin ev işleri ve çocuk bakımında daha büyük sorumluluk aldıkları sonucuna varılmıştır.[54] Diğer araştırmalarda buna karşı çıkılmıştır.[55] Ancak, bütün araştırmalarda karı ve koca arasındaki gelir farkı ne kadar büyükse, kocaların ebeveynlikle ve ev işleriyle o kadar az ilgilendiği belirtilir (ileride göreceğimiz gibi, kocalar karılarından daha az kazandıklarında ve kendilerini erkeklik duyguları açısından daha çok tehdit altında hissettiklerinde de aynı şey geçerlidir).[56]

Rosanna Hertz, eşlerin ikisinin de eşit kariyer sahibi oldukları Kuzey Amerikan aileleri üzerine yaptığı bir araştırmada, karıların ve kocaların geleneksel rollerinin değişmesinde, kariyerlerin bi-

linçli bir eşitlik kararı alınmasından daha etkili olduğu sonucuna varmıştır. Tekrar tekrar, değişim getiren şeyin, cinsiyetçilik-karşıtı bir ideolojinin ifade edilmesinden çok, eşlerin meslek hayatlarında bir uzlaşmaya varılması için verilen çabalara ilişkin sorunlar olduğuna dair kanıtlar bulur. Bu noktanın çok önemli olduğunu düşünür: 'Başka bir yaşam tarzını arzulamanın veya istemenin yeterli olacağını ve evliliklerin, ailenin, iş hayatının, hatta politikaların rüyalarımızla ve arzularımızla bir şekilde değişeceğini düşünmek genel bir yanılgıdır.'[57] Eşlerin farklı gelirleri olduğu ailelere kıyasla eşlerin ikisinin de eşit kariyer sahibi olduğu (eşlerin işlerinin statü, işin mükâfatları ve iş saatleri açısından daha eşit olduğu) ailelerde belirgin bir şekilde daha çok eşitlik olduğunu düşünür. Hertz, kadınlar ve erkekler işin ve ailenin çatışan taleplerini uzlaştırmak için benzer bir biçimde uğraştıkları zaman ortaya çıkan çelişkileri ve ayrılıkları çok açık olarak gösterdiği için çok az sayıda olmasına rağmen, eşlerin ikisinin de eşit kariyer sahibi olduğu aileleri, önemli bir araştırma konusu olarak görür. Çalışılan saatlerin ve feministlerin eşitlik için yaklaşık yirmi yıldır yaptıkları mücadelenin etkisinin yanı sıra kadınların mesleklerinin getirdiği mükafatların ve statünün de kadınların güven ve otoriteye sahip olmalarında önemli bir yer tuttuğu sonucuna varır. Ancak eşlerin eşit kariyerleri olduğu bu ailelerdeki paylaşım eşitliği, yardımcı tutularak çocuk bakımı ve ev işlerinin yükümlülüklerinin hafifletilmesiyle ilgilidir - bu sadece orta sınıf aileler için geçerli olan özel bir çözümdür-. Bu bazı kadınlarla erkekler arasında daha çok eşitlik sağlamıştır, ancak bedeli diğer kadınların düşük ücretle çalıştırılması olmuştur. Ve Hertz'in eşlerin ikisinin de eşit kariyer sahibi oldukları ailelerle ilgili iyimserliği, en yüksek boşanma oranının bu ailelerde görülmesi açısından da değerlendirilmelidir.[58] Diğer araştırmalarda, birçok kadının evde daha çok eşitlik sağlanmasını isterlerken karşılaştıkları hayal kırıklığına ilaveten, erkeklerin daha geleneksel eşlere duydukları isteğin devam etmesi ve karılarının mesleki başarılarını kıskanmaları nedeniyle aile içindeki bunalımın ve gerginliğin artabileceği ileri sürülür.[59]

Bununla birlikte, Hertz'in evdeki değişimin biçimlenmesinde iş hayatının önemli bir unsur olduğu yolundaki çıkarımları, Graeme

Russell'ın Avustralya'da çocuk bakımının paylaşıldığı aileler üzerine yaptığı araştırmadan çıkardığı sonuçlarla uyumludur. Russell bu gibi ailelerde annelerin çoğunun profesyonel ya da yarı-profesyonel işlerinin olduğunu ve mesleki statülerinin ortalama olarak babalarınkinden yüksek olduğunu bulmuştu. Ayrıca bu ailelerin daha az sayıda ve daha büyük çocukları vardı, bu nedenle evdeki toplam yükümlülükler daha azdı.[60] Ancak Russell paylaşılmış ebeveynliğe giden yolda çiftlerin eşitlikçi ilişkiler kurmak konusunda hissettikleri ortak ideolojik bağlanımlarının önemini Hertz'den daha çok vurgular.

Russell ayrıca, çocuk bakımıyla yakından ilgilenen babaların, akrabalarının ve erkek arkadaş grubunun olumsuz tepkilerine maruz kaldıklarını, çok az babanın erkek arkadaşları veya iş arkadaşları tarafından anlayışla karşılandıklarını belirtir. Bu araştırmalardan bağımsız olarak, İngiltere'de bir baba karşılaştığı bazı sorunları şöyle ifade etmiştir:

> Çocuklarıyla ilgilenmek isteyen erkekler belirli güçlüklerle karşılaşıyor... Mahallede kadınlar arasında çocukları nasıl terbiye etmek gerektiği türünden şeylerden, küçük teknik sorunlarla ilgili duymak istediğiniz şeylerden konuşuluyor, ancak bunlar bana ulaşmıyor... Bu işin içinde olan ve bu konuda bir şeyler bilen erkekler arasında böyle bir ağ yok... Diğer kadınlar, 'şu bebekli adam da kim, biraz garip biri değil mi?' diye düşünüyorlar.[61]

Cinsiyete göre roller olması gerektiğine ve kadınların annelik etmek için doğuştan bir yeteneği olduğuna dair inançlar erkeklerin çocuk bakımında daha çok rol alma isteklerini açıkça etkilemektedir ve böyle roller üstlenen erkekler de cesaret kırıcı tepkiler almaktadır.

Cinsiyet ve ebeveynlikle ilgili geleneksel inançların ağırlığı, babaların işsizliğinin neden ille de evdeki sorumlulukların erkekler tarafından daha çok paylaşılmasına yol açmadığını açıklayabilir. Elbette işsizlik gönülsüz de olsa bir eve bağlılık yaratır. Bu yüzden çoğu kişi erkeklerdeki yüksek işsizlik oranına, erkeklerle kadınların toplumsal dünyaları arasında gittikçe artan bir yakınlaşma sağladığı ölçüde, toplumsal değişime yol açan diğer bir unsur olarak bakar. Ancak erkeklerin işsizliği öz saygının azalmasına, toplum-

dan yalıtılmışlığa ve çok yönlü sıkıntılara da yol açar. Aslında birçok araştırmada erkeklerin işsizliğinin kadınlarla erkeklerin yaşantılarını birbirine yaklaştırmaktan çok ayırdığı ileri sürülmektedir. West Midlands'ta yüksek işsizlik oranının olduğu bir bölgede çoğunlukla genç, beyaz, işçi sınıfından, küçük çocukları olan babalardan oluşan bir grubu gözleyen Lorna McKee ve Colin Bell'inki gibi araştırmalara bakılırsa, erkeklerin evin ekmeğini kazanmaları gerektiği ve haklarından yoksun bırakıldıkları yolundaki geleneksel inançlar yaygınlaşmış gibi görünmektedir. Hem işsiz erkekler hem de karıları, erkeğin gururunun ve kendi gözündeki imgesinin, 'erkeklik' duygusunun ve otoritesinin korunması ve sürdürülmesi gerektiğine her zamankinden çok inanıyorlardı: Bir kadın, 'Evin ekmeğini kazanmak istiyor, bunu yapamamak bir erkek için çok acı bir şey' diyordu.[62] Ancak yine de incelenenler içinde çok az kadın, hem iş piyasasında, hem de kocalarıyla olan ilişkilerinde gerçekten eşit bir güce sahipti. Kadınlar çoğunlukla bir işe girmemeyi veya işlerini terk etmeyi seçmişti; kazanabilecekleri para aileyi yoksulluktan kurtarmıyor, sadece kocalarının imtiyazlarını azaltıyordu.

Sonuç olarak, elimizdeki bulgulara göre, kadınlar daha yüksek bir gelir elde edebildiklerinde, erkekler zaten son derece kendilerinden memnunlarsa ve kendilerini bağımsız hissediyorlarsa (çoğunlukla da yaşlandıklarında), daha destekleyici bir toplumsal muhit varsa veya daha az çocuk varsa ve evin yükümlülükleri daha hafifse; ender rastlanır bu koşullarda ev işlerine ve çocuk bakımına katılmak için ilk adımı atmakta daha gönüllü olurlar.

Ancak, erkeklerin değişime karşı dirençleri sadece gerçek ekonomik ve toplumsal baskıları ve her iki cinsin de erkeğin öz saygısını geleneksel erkeklik kuralları çerçevesinde koruma çabalarını yansıtmakla kalmaz, erkeklerin kadınlara göre daha korunumlu ve daha ayrıcalıklı kalmalarını da sağlar. Kadınlar onları zorlamazsa, değişmek erkeklerin pek de işine gelmez. Ne toplumsal ne ideolojik sınırlamalar -ve elbette ne de biyolojik dürtüler-, erkeklerin ev işlerine katılırken neden hep daha zevkli ve rahat görevleri seçtiklerini açıklayamaz. Bununla birlikte, durumu elveren kadınlar genellikle bitmek tükenmek bilmeyen rutin işlerden kaçarak hizmetçi

tutarlar (hatta bazı çevrelerde siyah kadın hizmetçiler tutma geleneğine meydan okuyup, genç bir erkek tutmak moda olmaya başlamıştır). Ancak çoğu 'çalışan' kadın her zaman evin ve işin rutin görevlerini bir arada yürütmek zorunda kalmıştır. Erkeklerin çoğu zaman hâlâ bu 'yetenek'ten yoksun görünmeleri, aslında kendilerinde eksik olan şeyin heves olduğu anlamına gelir: Sevgi ve kişisel bakım gerektiren işlerin yükünü üstlenme hevesi. Sonuç, başka etkenlerin arkasına gizlenmiş olsa da, çoğu erkeğin kadınların emeğini sömürmeye devam ettikleridir. Genelde kadınlar toplam olarak erkeklerden çok daha fazla saat çalışırlar, özellikle de bakım gereksinen küçük çocukları varsa; ve kadınların evdeki yükümlülükleri mesleki tasarılarına zarar verir.

Babalık üzerine yazılan yeni kitaplarda -hatta, ileride göreceğimiz gibi, 'annelik yapan' erkeklere ilişkin araştırmalarda ve raporlarda bile- pek rastlanmamakla birlikte, erkeklerin aktif ebeveynliğe karşı süregiden direnişlerinin başka, daha derin bir psikolojik yanı olduğunu sanıyorum. Kadınlarda doğumu sık sık (orta şiddette veya ağır bir doğum-sonrası depresyonu biçimindeki) yoğun bunalımlarla dolu bir dönemin takip etmesi gibi baba olmayı beklemek ya da fiilen babalık yapmak da erkeklerde yoğun bir bunalıma neden olabilir. Çağdaş babalık üzerine yazılan yüzlerce makale arasından sadece üç tanesinde erkeklerin baba olmak hakkında hissettikleri karışık duygular ve korku üzerine kısaca görüş bildirdiklerine rastladım (kadınların anne olmak hakkında hissettikleri karışık duygular hakkında çok daha fazla bulguya sahibiz, özellikle de kadın özgürlüğü hareketinin ilk günlerinde yazılanlar bu konu üzerinde sıkça duruyordu.)[63] Peter Bradbury, erkeklerin hamilelik dönemindeki bunalımlarından bahsetmiştir. Erkekler hamilelikle (ve hatta daha çok emzirmeyle oluşan duygusal bağla) birlikte dışlanmakla kalmaz, hamilelik erkeklerin kendi anneleriyle ilk ilişkilerinde hissettikleri bütün korkuları ve hazları da yeniden canlandırabilir.[64] Gavin Smith, 'babalığın yaygın bir biçimde kişisel bir bunalım olarak yaşandığını' söyleyecek kadar ileri gider.[65] Çocuğunun doğumunu izleyip onları ellerine alan erkeklerde uyanan yoğun duygular, duygusal olarak onları çocukluğun, yetişkin erkekliğin çoğu alanında tamamiyle tabulaştırılmış olan genel duyarlığına

ve hassasiyetine geri götürür. Bu nedenle babalık, kıskançlık duyguları ve yetersizlik endişeleri doğurarak, erkekleri yorgunluk, şaşkınlık, kırılganlık, güvensizlik ve reddedilmişlik duyguları (kadınların da doğum sıralarında aynı şekilde eğilim gösterdikleri duygular) içinde bırakarak kendilerini bir yetişkin olarak algılama biçimlerini sarsabilir. Bu duyguları en iyi şekilde, oğluyla her zaman yakından ilgilenmiş olan Jonathan Rutherford ifade etmiştir:

> Baba olduğumda, erkeksi yetiştiriliş biçimimin sınırlarıyla karşı karşıya geldim... Beni engelleyen şey, duygusal dayanaklarımın olmayışıydı. Oğlum doğduğunda kendimi gururlu bir baba olarak hissetmek şöyle dursun, bizim ufaklık beni bunalıma sürükledi. Farklı bir baba olmayı istememe, bu konuda okuyup konuşmama rağmen... Bebeğime bakmanın gerçekliği hayallerimi yıktı... Bir erkek olarak hayatım beni bu görev için hazırlıksız bırakmıştı. Duygusal hayatım hep benim için bir şeyler yapılmasıyla belirlenmişti. Aniden kartlar değişince, kendimi küskün ve verecek çok az şeyi olan biri gibi hissediyordum. İlk aylarda öfkeliydim ve kendime acıyordum; sadece bunun beni yalnız bırakan ve güç bir iş olması yüzünden değil, kayıtsız şartsız bir şeyler vermem beklendiği için... Oğlumla beraberken kendi çocukluğumla, kendi güvensizliğim ve çocukça duygularımla karşı karşıya geliyordum. Biz erkekler oğullarımız olduğunda geçmişte bütün yitirdiğimiz şeylerle yüz yüze geliriz, ancak hâlâ gizliden gizliye bir annenin sevgisini, bir çocuğun duyumsallığını arzularız... Bazen eşimizin ilgisini çekmek için yarışan kıskanç kardeşler gibi olmamız hiç şaşırtıcı değil.[66]

Birçok erkeğin işine ve fazla mesaiye abanarak kaçması da şaşırtıcı değil. Fay Weldon'un *Female Friends*'indeki (Kadın Arkadaşlar) şu sözler aklıma geliyor:

> İlk bebekler tam bir felakettir, emin olun... Erkeği hiç sormayın, o ayrı bir dert, bebekten daha bebek: Yemek için titizlenir, uykusuzluktan deliye döner; sarhoş olur, huysuzluk nöbeti geçirir, hastalanır, hoşuna gittiği için bebeği havaya fırlatır, yakalamayı beceremez... Kadın, şu muazzam, tehlikeli kadın, karnı göğüsleri şişmiş, evin içinde dolanır; ümitsizdir, aklı başından gitmiştir, ne biçim bir canavarla evlenmiştim ben, diye düşünür. Bebek yetmiyormuş gibi, bir de zırdeliyle uğraşıyorum![67]

Burada, birçok kadının anneliğin ilk aylarındaki deneyimleri anla-

tılır: Elbette, kendi oğlum doğduğu zaman en başlarda hissettiğim umutsuzluk da. Babalık, erkeklerin kadınlar ve çocuklar karşısındaki öneminin, onlar üstündeki iktidarının yeniden onaylanmasını sağlayabilir. Ancak, birçok yeni rahatsızlıkları da -ailelerine istenilen şekilde ve ölçüde destek olamayan erkekler için utanç ve yetersizlik duygularını- beraberinde getirir.

E. *'Annelik Yapan Erkekler'*

Ancak, bütün engellere rağmen, az sayıda erkek ev işlerini ve çocuk bakımını layıkıyla paylaşmaktadır. Ya da en azından, kendi kişisel ifadelerinden ve bazılarımızın kişisel deneyimlerinden öğrendiğimiz kadarıyla buna gayret ederler. Erkeklerden çoğunun gerçek bir değişim belirtisi gösterememiş, diğerlerinin de çok az değişmiş olmasına karşın günümüz aile hayatının akışkanlığı, feminizmin ve altmış sonrası karşı-kültür hareketinin verdiği ivmeyle bağlantılı olarak bazı erkeklerin ebeveynliği ve ev işlerini paylaşmayı kişisel ve politik bir proje haline getirmelerine yol açmıştır. Bunun hakkında sayısal bir tahmin yapmak zordur. Hükümetin dokuz aya kadar babalık veya annelik izni verdiği İsveç'te, babaların yüzde onunun belli bir zaman diliminde bebeklerine bakma rolünü üstlendikleri tahmin edilmektedir.[68] Graeme Russell'ın Avustralya'nın Sydney kentinde bir alışveriş merkezinde rasgele yaptığı bir araştırmada babaların yüzde 1-2'sinin bu yolu izledikleri açığa çıkmıştır.[69] Bunlar çok küçük bir azınlıktır, ancak bu gibi ailelerde nelerin olup bittiğini görmek ilginç olacaktır.

ABD'de, Avustralya'da, Norveç'te, İsveç'te ve İsrail'de erkeklerin çocuk bakımını eşit olarak paylaştığı ya da temel sorumluluğu aldığı aileler üzerine yapılan araştırmaların hepsi babaların bu düzenlemeden memnun olduklarını bildirir.[70] Aslında erkekler hoşnutsuzluklarını ifade ettikleri zaman da, daha çok çocuk bakımında kendi istedikleri gibi yer alamamalarından yakınıyorlardı. Bu bölümün başında da gördüğümüz gibi, bu babalar çocuklarıyla daha yakın, daha zengin ilişkiler kurabildikleri için seviniyorlardı özellikle. Ayrıca çoğu, çocuklarına bakarlarken gitgide eşlerininkine eşit

bir yetenek geliştirmekten memnuniyet ve tatmin duyduklarını ifade ediyordu. Diane Ehrensaft Amerika'da yaptığı *Parenting Together* (Birlikte Ebeveynlik Yapmak) adlı incelemesinde, meslek sahibi orta sınıftan çoğu erkeğin çok faal bir ebeveynlikte bulunmaktan neredeyse esrik bir haz aldıklarını bildirir. Bu incelemede bir anne 'Bu erkekler çocukları için deli oluyorlar' diyerek hayretini belirtir.[71] Erkekler ebeveynlik deneyimlerinin ortaya koymalarına izin verdiği yoğun samimiyet ve şefkat duygularından hoşlanırlar: Bir baba heyecanla 'Bu bağın bu kadar güçlü olacağını hiç ummazdım' demektedir. Veya bir diğeri, çocuğuyla arasındaki sevgi bağını açıklamaya çalışarak 'Çocuklar öylesine içten ki. Toplumsal geleneklerden uzaklar. Gülebiliyor, aptalca şakalar yapabiliyorsunuz... Yetişkinlerde göremediğiniz fiziksel bir yakınlık, içten bir şeyler var. Çocuklarla çocuk olabiliyorsunuz' der.[72]

Ancak, çocuklarına mutlulukla ebeveynlik eden bu babalar çocuk bakımının getirdiği bazı yükleri hafifletecek yardımcılar tutabildikleri gibi, hepsinin karısı da ev işleri ve çocuk bakımı konusunda en azından kendi paylarına düşeni yerine getiriyordu. Daha güç şartlar altında ebeveynliği paylaşmanın keyifli ve güç yanları konusunda daha gerçekçi bir yaklaşım getiren bir İngiliz baba, Rob Senior şöyle yazmıştır:

> Bir ebeveyn olmak sonsuz çelişkiler içerir. Kate ile birlikte büyük sevinçler yaşamış, kulağa basmakalıp gelmeyecekse, ruhumun derinliklerinde bir kapının açıldığını, dünya ile gerçek bir bağlantı kurduğumu hissetmiştim. Ama aynı zamanda da kendimi rahatsız, kısıtlanmış hissediyor, sıkıntı ve öfke duyuyordum, o doğmadan önceki özgür günlerin özlemi içindeydim.[73]

Tony Bradman'ın da kabul ettiği gibi, bütün annelerin yanı sıra, fiilen ebeveynlik yapan erkekler de bunun 'son derece güç bir iş' olabileceğini göreceklerdir.[74] Bu İngiliz babalar çok küçük çocukların bakımının getirdiği değişmez taleplerin çözümünün sırf bireysel değil, kolektif olmasının önemi üzerinde durmuşlardır. Örneğin Rob Senior kendisi gibi düşünen başka ebeveynlerle birlikte (dört çift ve bekâr bir baba) iki yaşından küçük bebekler için ortaklaşa bir kreş açmak ve işletilmesine yardımcı olmak amacıyla çalışmış-

tır:

> Bana Kate olmadan geçirebileceğim bir zaman ve serbestlik sağladığı için kreşe ihtiyaç duyuyorum. En iyi tarafı, böylece ikimiz de birlikte vakit geçirmek için istekli ve enerji dolu oluyoruz. Hiç değilse ona iyi bakılıyor... Diğer çocukları bu kadar yakından tanımak ve zaman oldukça da onlarla ilgilenmek çok zevkli.[75]

Ancak, kreşte tam gün çalışanlardan Jonathan Trustram'ın belirttiği gibi, ebeveynlerin çoğu nispeten esnek çalışma saatleri olan yarım günlük işlere sahip oldukları için yürüyebiliyordu bu kreş.[76] Trustram kreşteki rolü hakkında şöyle yazar:

> İnsanlar Rosie'nin (kızı) bakımıyla daima Sheila (karısı) kadar ilgilenmeme ve çocuk bakımı işinde çalışmama aşırı tepki gösterdiklerinde canım sıkıldı. Bu iş bana tamamiyle 'normal' değilse bile oldukça sıradan geliyor; güçlükleri yok değil elbette. Ataerkillik ve erkeklerin uyguladığı şiddet yok edilecekse erkeklerin çocuk bakımıyla daha yakından ilgilenmelerinin şart olduğunu düşünüyorum. Ve yakın politik geleceğimiz ümitsiz görünmekle birlikte, şu anda da bir şeyler olabilir: Mesela erkekler değişebilir.[77]

Trustram, düşüncelerinden de anlaşılabileceği gibi, kişisel politikaların ve işbirlikçi yaşam biçimlerinin önemini vurgulayan sol özgürlükçü (liberter) ve feminist bir çevreden gelmektedir.

Russell'ın araştırmasında, karılarının tersine tam gün çocuk bakan erkekler, 'tersine dönmüş rolleri' ile ilgili çeşitli güçlüklerle karşılaştıklarını belirtmişler. Onlar da çocuklarıyla içli dışlı olmaktan memnun, ancak evde yalnız kalan kadınlar gibi yetişkinlerle ilişki kurmaktan yoksun kaldıklarını hissediyorlar. Çoğu sürekli çocuk bakımının ve ev işlerinin getirdiği can sıkıntısını ve tekdüzeliği yaşamıştı ve akrabalarıyla arkadaşlarının onlara destek vermemelerinden şikâyetçiler.[78] Tam gün çocuk bakan çok sayıda baba da ücretli iş yapmayınca statü kaybına uğramaktan ve öz saygılarının azalmasından yakınmaktaydı.[79] Bir kısmı birkaç yıl sonra ev işlerinde daha geleneksel düzenlemelere geri dönmüştü.[80] Yalnız babaları konu alan diğer araştırmalarda da erkeklerin karşılaştığı asıl sorunun yetersizlik hissi değil yalıtılmışlık olduğu belirtilir.

da yalnız babalar, çoğu bekâr annenin birbirleri arasında kurabilecekleri iletişim ağının desteği olmadığı için genelde bekâr annelerden daha yalıtılmış olurlar.[81] Bir yanda çocuklar olunca, yalnız babaların kişisel bağlantıları ve öncelikleri, diğer erkeklerle arkadaşlık etmelerini zorlaştırır.

Russell'a göre, rollerin cinsiyete uygun olması konusunda daha az katı davranan erkekler, tahmin edileceği gibi, faal ebeveynlikle en kolay başa çıkan ve bu işe girişmeye en istekli olan babalardır.[82] Yukarıda sözü edilen incelemelerden çoğunda, babaların kendi istekleriyle çocuklarının asıl bakıcısı olmayı seçtikleri zaman - emzirme bir kenara bırakılacak olursa- kadınlarla neredeyse aynı kapasiteye sahip oldukları sonucuna varılmaktadır. Örneğin Parke, yeni doğmuş bebekleri olan babaları gözledikten sonra şu sonuca varır: 'Bebeklerin sesle veya ağız hareketleriyle yolladıkları işaretlere babaların anneler kadar cevap verebildiklerini gördüm hep.'[83] Russell ayrıca, bebeğinin ihtiyaçlarına karşı daha duyarlı olan bir annenin diğer insanların çocuklarına karşı da daha büyük bir hassasiyet göstereceği şeklinde bir genelleme yapılamazken, asıl bakıcı konumunu taşıyan babaların bebeklerine karşı bütün gün annelik yapan kadınlarla aynı aşırı duyarlığı gösterdiklerini de bildirir. Önemli olan, özel bir bebekle yaşanan asıl deneyimdir.[84]

Anneler çocuklarıyla daha söze dayalı, klasik 'kadınsı' bir tarzda oynarlarken, erkeklerin genelde onlarla daha fiziksel, klasik 'erkeksi' bir tarzda oynamayı seçtikleri anlaşılmaktadır.[85] Ehrensaft kadınların ve erkeklerin ortaklaşa ebeveynliğe getirdikleri farklı nüansların da üstünde durur: Kadınlar çocukların görünüşü ve elbiseleriyle daha ilgilidirler, onlar için babalarından daha çok endişelenir ve genel bir çocuk bakımı müfettişi gibi davranırlar.[86] Ancak, 'annelik yapmayı' seçen erkeklerle ilgili incelemelerin hiçbirisinde babaların yetersiz olduğuna dair hiçbir kayıt bulunmaz. Aslında Russell, konuyla ilgili birçok incelemeyi tarayarak tam gün çocuklarına bakan babaların tersine dönmüş rollerine ilişkin en önemli bulgunun, ebeveynin cinsiyetinin baktığı kız ya da erkek çocuklar için pek bir farklılık yaratmaması olduğu sonucuna varmıştır.[87]

F. *Yeni Babalığın Getirdikleri ve Götürdükleri*

Buraya kadar faal babalığın erkekler ve çocuklar için getirdiklerine ve götürdüklerine baktım. Peki bunun kadınlar üzerindeki etkileri nelerdir? Altmışların sonunda kadın özgürlüğü hareketinin ortaya çıktığı ilk günlerden itibaren, feministler kadınların ailedeki rollerini, ezilmelerinin temel nedeni olarak kabul etmişlerdir. Oxford'da 1970'te yapılan ilk Kadın Özgürlüğü Konfransı'nda Rochelle Wortis şunu ileri sürmüştür: 'Toplum içinde kadınların aşağılanmasının sona ermesi için en baştan, çocuk yetiştirme görevinde ve evde daha eşitlikçi bir işbölümü yaparak başlamalıyız... Erkekler çocuklarla duygusal ve bilişsel ilişkiler kurma konusunda şimdiye kadar aldıklarından daha aktif bir rol almaya başlayabilirler ve başlamalıdırlar.'[88] Kadınlar sadece, ailedeki cinsel iş bölümünü ve kadınları dar bir alanı kaplayan, daha az değer verilen ve verdiği tatmin de daha az olan etkinliklerle sınırlayan ideolojiler ortadan kaldırıldığı zaman yalıtılmışlıktan, evdeki bağımlılıklarından, ağır işlerden ve ev dışında onlara yakıştırılan ikinci derecedeki konumlarından kurtulabilirler.

Ancak ilk kadın özgürlükçüleri sadece erkeklerin değişmesinde değil, aynı zamanda toplumun da kendi içinde kadınların tam ve eşit bir rolü olmasına izin verecek biçimde dönüşmesi gerektiğinde ısrar etmişlerdir. Sheila Rowbotham, İngiliz kadın özgürlüğü hareketinin, 1969 haziranında kaleme alınan ilk önemli belgesi *Women's Liberation And The New Politics*'te (Kadın Özgürlüğü Hareketi ve Yeni Politika) başkalarının ihtiyaçları ile ilgilenenler için maksimum kişisel esnekliği mümkün kılan olanakları sağlayabilecek, toplumsal mülkiyete dayalı bir toplum kurma çağrısı yapmıştır. Bunun 'her bölgede daha çok ana okulu, çamaşırhane, iyi ve ucuz belediye lokantaları açılması, insanların ihtiyaçlarına öncelik veren daha iyi konutlar yapılması ve hayal gücü olan bir mimarinin yerleşmesi gibi belirli gelişmelerin sağlanması' anlamına geleceğini yazar.[89]

Ancak yetmişlerin sonuyla birlikte, erkeklerin bebek bakımında yer almamaları sorunu ön plana çıkarken, sosyal yardımlara ve kaynaklara verilen önem azalmıştır: Erkeklerin bebek bakımında

yer almamaları kendi başına kadınların ezilmesinin kökeni olarak görülüyordu. ABD'de feminist sosyolog Nancy Chodorow ve o sıralar İngiltere'de çalışan feminist terapistler Luise Eichenbaum ve Susie Orbach, psikanalitik nesne ilişkileri psikolojisinden etkilenerek, erkek egemenliğinin ve kutuplaşmış 'erkek' ve 'dişi' kimliklerinin ortaya çıkmasında en çok sadece kadınların annelik yapmasının önemli olduğuna işaret etmişlerdi. Bu görüşe göre erkek çocuklar bebekliklerinde annelerine bağımlı olmalarını ve onunla özdeşleşmelerini bastırıp, 'eril' kimlikler geliştirerek büyümüş, kadınlardan devamlı hizmet bekleyen ve 'kadınsı' olarak gördükleri her şeyi aşağılayıp bunlardan korkan erkekler olmuşlardır. Diğer yandan, kız çocuklardan anneleriyle küçükken kurdukları özdeşliklerini bastırmaları istenmez. Oğullarına duydukları sevgiyle çelişen bir biçimde kendileri de kızlarıyla özdeşleşen anneleriyle hep özdeşleşmiş olarak kalmaları anlamlıdır. Kızlar büyüyünce, yaşantılarını başkalarıyla girdikleri himaye ilişkileriyle kuran, daha zayıf bir özerklik duygusuna sahip olan ve kendileri himaye görmeyi pek beklemeyen kadınlar olurlar.[90] Bu feminist bakış açısının, erkeklerin bebek bakımına katılmalarının, kuşaktan kuşağa 'erkekliğin' baskıcı doğasını ve 'kadınlığın' fedakârlığını azaltacağı ve böylece erkek egemenliğini çökerteceği gibi radikal içerimleri vardır. O halde, kadınların çıkarları açısından erkeklerin faal ebeveynlik yapmalarının getirdiği yararların değerlendirilmesi, cinsiyet alanındaki mevcut güç ilişkilerinin babalık pratiklerindeki değişimle yıkılmaya başlayabileceğine ilişkin beklentilere bağlı olacaktır.

Bazı incelemeler, çalışan evli kadınların ve çok küçük çocuklu annelerin, kocaları daha çok ev işi yapıkları ve çocuk bakımında daha aktif bir rol aldıkları zaman daha mutlu olduklarını göstermektedir.[91] Ancak, ABD'de cinsiyet rollerindeki değişimleri araştıran Joseph Pleck, çalışıyor olsalar da olmasalar da çok az sayıda kadının babaların çocuk bakımına daha çok katılmasını ister gibi göründüğünü bildirir.[92] Diğer yazarlar gibi kadınların, erkeklerin eskiden kendilerinin olan sorumluluklardan bir kısmını bile üzerlerine almalarına izin verecek olurlarsa, sadece evdeki geleneksel güçlerini ve egemenliklerini değil, çocuklarının gözündeki önemlerini de yitireceklerinden korktuklarını iddia eder. Kadınların genel-

de evde egemen oldukları, 'iş' hayatlarının hayal kırıcı olduğu ve çok az iktidar duygusu verdiği göz önünde bulundurulacak olursa, kendilerini 'egemenlik kuracakları tek bir alanın dahi bulunmadığı' bir konumda bulmaktan korktukları ileri sürülür.[93]

Bu sav belli yanlışlar içeriyor. Kadınların evdeki 'egemenliği' sınırlıdır, eşlerinin ekonomik ve toplumsal açıdan daha güçlü olması bunu engeller. Erkekler ütü, bulaşık ve temizlikle uğraşıp kadınlara çocuk bakımının eğlenceli yanlarıyla ilgilenmek için daha çok zaman bırakırlarsa, kadınların güçlerini kaybedecekleri o kadar da kesin değildir. Elbette kadınlar evin onlarsız yürümeyeceğini gördüklerinde kendilerini önemseyip değerli olduklarını hissedebilirler. Ancak kadınlarda -yalnızca banyo lavabosunu ovmak için bile olsa- bir şekilde onlarda ihtiyaç duyulduğunu hissetme arzusu uyandıran şeyin, hem evdeki hem dışarıdaki nispi *güçsüzlükleri* olduğu gibi bir düşünce bana çok daha akla yatkın gibi geliyor. Bir kadının erkeklerin değişmesine ilişkin beklentilere sahip olmasını engelleyen bir diğer önemli nokta da bu değişimde ısrar etmesinin yaratabileceği gerilim ve kargaşadır. Kathryn Backett'ın araştırmalarında gözlemlediği gibi, kadınların evdeki eşitsiz sorumluluklarla başa çıkmak için geliştirdiği önemli mekanizmalardan biri de anlaşmazlıklardan kaçınmak ve yaşamı daha katlanılabilir kılmak için eşitsizlikleri önemsememek ve 'paylaşım' derecesini abartmaktır.[94] Hem Ehrensaft hem de Russell, babalar aktif olarak ebeveynlik yaptıklarında bile, bu durumun ikili ilişkilerde anlaşmazlık ve hoşnutsuzluğa yol açacak bir potansiyel yarattığına, çoğu kadının, -en azından başlangıçta- erkeklerin kendi işlerini ellerinden geldiği kadar iyi -onların yapacakları kadar iyi- yapmadıklarını düşündüğüne işaret ederler.[95]

Sonuç olarak, erkeklerin ev işlerini paylaşması kadınların ev hayatından zevk almalarını sağlayabileceği gibi meslek hayatında da ilerlemelerini sağlayabilir gerçekten; ancak bunun tek başına geneldeki erkek egemenliğini tamamiyle yok etmesi pek olası görünmemektedir. İleride de göreceğimiz gibi bu, erkek egemenliğini ortadan kaldıracak bir strateji olarak ailenin dışındaki daha geniş yapısal engeller tarafından sınırlanmıştır. Erkeklerin çoğunun çocuk bakımında öncelikli ya da eşit rol alabilmeleri için *daha önce*

mevcut istihdam koşullarını, mesleki yapılanmaları ve 'erkek' veya 'kadın' işi olarak tanımlanan işlerdeki farklı ücretlendirmeyi değiştirmemiz gerekecektir. Ev, erkeklerin kadınlar karşısında daha güçlü ve ayrıcalıklı olduğu yerlerden sadece birisidir. Bazı feministlerin -aile hayatını kadınların ezilmesinin ana nedeni olarak görenleri eleştirirken- ileri sürdükleri gibi diğer alanlarda erkek egemenliğinin ve erkeklik biçimlerinin ortaya çıkmasında eşit ölçüde önemlidir.[96] İşyeri, cinsiyet farklılıklarının biçimlenmesinde, kadınlarla erkekler arasında iktidar ilişkilerinin kurulmasında ve devam ettirilmesinde önemli bir rol oynar; Cynthia Cockburn'ün belirtmiş olduğu gibi 'ev hayatındaki cinsiyet ilişkilerini bile gölgede bırakabilir.'[97] Her ne kadar yakın zamanlardaki feminist mücadele bazı kopuşlar yaratmış olsa da çağdaş yaşamın kültürel ve politik alanları da erkek egemenliğini pekiştirir. Bu nedenle, ebeveynliğin paylaşılmasının kadınlarla erkekler arasındaki mevcut iktidar ilişkilerinin değişmesine yapabileceği katkı umulandan az olabilir.

G. *Babalığın Öne Çıkarılmasındaki Sorunlar*

Günümüzde kadınlarla erkekler arasındaki tüm güç ilişkileri göz önünde tutulup daha geniş bir bakış açısıyla bakıldığında, daha önce de belirtmiş olduğum gibi, yeniden önem kazanan babalığın gerçek tehlikelerle karşı karşıya olduğu görülür. Babalar karıları ve çocukları üzerindeki eski mutlak yasal haklarını 1925'te İngiliz mahkemeleri birinci derece önem taşıyan şeyin çocuğun iyiliği olduğuna karar verdikleri zaman kaybetmişlerdi.[98] Çocukların çıkarlarını gözetmek, boşanmadan sonra çocukların genelde annenin himayesine verileceği anlamına geliyordu -yalnızca, çocuk bakımının sadece anneye ait bir şey olduğunu kesinleştiren bir uygulama-. Ancak 'piçlerin' ve evlenmemiş annelerin damgalanması, boşanmayla gelen utanç ve kadınların sınırlı iş olanaklarına sahip olması hiçbir kadının evlilik dışı anneliği seçmeyi göze alamayacağını gösteriyordu. Bu durum artık değişti - en azından bazı kadınlar için-. Kadın özgürlüğü hareketinin yükselişiyle, evlilik ve çekirdek aile yoluyla kadınların yasal ve toplumsal açıdan erkeklerin

karşısında ikinci plana itilmelerine karşı şiddetli bir savaş başlatıldı. Daha çok kadının istihdam edilmesi sonucunda kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları yanında feministlerin, kendi cinselliklerini ve doğurganlıklarını da kontrol etme hakkına sahip olmaları konusunda ısrar etmeleri, bazı kadınların seçeneklerinin arttığını gösteriyordu.

Günümüzde kadınlar, çoğu Batı ülkesinde olduğu gibi İngiltere'de de -şüphesiz mali zorluklar getirmekle birlikte- daha kolay ve kesinlikle daha yaygın olarak boşanmak için başvuruyorlar. Kadınların babayla ortak bir karara varmadan, hatta babanın bilgisi haricinde çocuk yapmayı seçmeleri -hiçbir şekilde kolay olmamasına rağmen- mümkündür ve hiç de ender rastlanmamaktadır. İstemeden hamile kalmışlarsa kürtaj yaptırmaları da mümkündür. Gittikçe daha çok sayıda kadın ve erkek evlilik dışı çocuk yapmayı seçmektedir; bu, babaların çocuk ve annesi üzerinde çok az yasal hakkının olduğu bir durumdur. Eğer anne sperm elde etmek için gerekli düzenlemeleri yapmışsa, modern yapay döllenme (AID - *artificial insemination by donor*) yöntemleriyle erkeklerle ilişki kurmaktan tamamiyle vazgeçilebilir. Günümüzde çocuklu evlerdeki hane halkının yapısı çeşitlilik göstermektedir: Evli çiftler, beraber yaşayan bekârlar, lezbiyen çiftler, çocuklarıyla yalnız yaşayan kadınlar ve arkadaşlarıyla veya başka akrabalarıyla birlikte yaşayan kadınlar. Öyle görünüyor ki, erkekler, karılarının veya kız arkadaşlarının, çocukların babaya ihtiyacı olduğunu düşündüklerine artık kesin gözüyle bakamayacaklardır. Ve erkekler, kadınların onlar olmadan ebeveynlik yapabilecek yeni bir potansiyele sahip olmalarından endişe duymaya başlamışlardır. Çocuklu yalnız annelerin sık sık karşılaştıkları yoksulluk tehlikesi, birçok kadının şiddete sahne olan ve sevgisiz evlerden kaçma veya bir çocuğu ya da çocukları olmadan evlenme istekleri karşısında önemini yitirmiştir.

Babalığın öneminin yeniden vurgulanması sadece kademeli bir ideolojik kaymanın ürünü olmamıştır. Önemli baskı grupları büyük bir çabayla babaların ayrılma veya boşanmadan sonra çocukları üzerindeki, hatta kadınların karnındaki ceninler üzerindeki haklarını arttırmak için yasal değişiklikler yapılmasını istemektedirler. Carol Smart'ın işaret etmiş olduğu gibi, 70'lerin ortalarına kadar

evlenmemiş annelerin konumuna öylesine istenmeyen bir konum olarak bakılıyordu ki, annelik yükümlülükleri, damgalanma, ayrımcılık ve reddedilme gibi yan içerimleri olan bir cezaya çarptırılmak olarak görülüyordu neredeyse.[99] Erkekler, bakım masraflarını ödemekten kaçmak için çoğu kez gayri meşru çocuklarının babası olduklarını inkâr ediyorlardı. Ancak kadınların ekonomik ve toplumsal açıdan erkeklerden bağımsız olmak için daha büyük bir potansiyele sahip olmalarıyla birlikte bütün bunlar değişti. Feministler evliliğin ve erkeklerin kontrolünün dışında tek başına annelik yapmanın bazı avantajlarını görmeye başladılar. Ve yetmişli yılların sonuyla birlikte, gayri meşru çocuklara ilgili konulara bakan Adalet Komisyonu, evlenmemiş babaların haklarının arttırılması gerektiği tavsiyesinde bulunuyordu. Bütün biyolojik babalara otomatik olarak evli babalarınkine benzer babalık hakları verilmesi öneriliyordu. Smart'ın ileri sürdüğü gibi bu öneri, bazı kadınların erkeklerden özerk olarak annelik konusunda tercih haklarını kullanma gücünü kazanmalarıyla ilgili yeni bir endişeyi yansıtır. Bu önerinin reddedilmesinin tek nedeni tecavüzcülerin de bütün babalık haklarını kazanacak olmalarıydı![100]

Günümüzde babalığın yeniden güçlenmesi erkeklerin toplumsal, ekonomik ve politik açıdan zaten egemen oldukları bir toplumda kadınlar ve çocuklar üzerindeki hâkimiyetlerini güçlendirmek amacıyla kullanıldığı ölçüde beraberinde sorunlar getirir. Yakın zamanlarda çocuklarına annelik eden babaları konu alan çoğu filmin aksine, İngiliz filmi *The Good Father*'da (İyi Baba) bazı olası sorunlar araştırılmaya başlanmıştı. Burada iki erkeğin, çocukların karılarının velayetine bırakılmasına duydukları öfke bir öç alma isteğine dönüşür. Babalardan biri diğerini, çocuklarının velayetini almak için karısının lezbiyenliğini kullanması için ikna eder; sonuçta mahkeme herkes için gülünç ve feci bir son getirir. Baba, uygun bir 'baba imajı' yaratamayacakları nedenine dayanarak çocuklarının velayetini almak için mahkemeye başvurduğu zaman, lezbiyen annelerin çocuklarını yitirme tehlikesi içinde oldukları iyi bilinir. Gillian Hanscome ve Jackie Forster yetmişlerin sonlarında lezbiyen annelerle yaptıkları görüşmelerin sonucunda, çoğunun toplumdaki bütün otoritelere, sosyal yardım uzmanlarına, doktorla-

ra ve mahkemelere karşı duydukları korku ve şüpheyi ifade ettiklerini bildirmiştir.[101] En çok korktukları şey, lezbiyen oldukları resmen açığa çıkarsa çocuklarının velayetini kaybedecekleriydi. Birçok kez, kadınların, ne çocukların ebeveynleriyle ilgili duyguları ve nerede yaşamayı istedikleri, ne de annenin çocuklarıyla olan ilişkisi dikkate alınmaksızın lezbiyenlik nedeniyle çocuklarını kaybettiklerine şahit olmuşlardı. Yargıçlar 'normal' babanın lezbiyen bir anneden daha uygun bir ebeveyn olduğunu varsayıyorlardı.[102]

Lezbiyen annelere karşı bu yasal önyargı, medyanın lezbiyen annelere bakışıyla da onaylanmış ve sansasyon haline getirilmiştir. 1978'de *London Evening News* gazetesi AID yöntemiyle anne olmak isteyen lezbiyenlere acımasızca saldırmış, toplumu onları kınaması için tahrik etmeye çalışmıştı. Bu durumda lezbiyen feministler karşı savaş açmış, gazeteyi işgal ederek cevap verme hakkı elde etmişlerdi.[103] Aslında lezbiyen anneler, ilk önce Lezbiyen Ebeveynler İçin Eylem hareketi ve daha yakın zamanlarda da Lezbiyenlerin Çocuklarının Velayetini Alması Projesi içinde 1975'ten beri karşılaştıkları ayrımcılığa karşı örgütlenmişlerdi; bu hareketlerde lezbiyenlerin çocuk büyütmek ve evlat edinmek için heteroseksüellerle aynı haklara sahip olmaları ve ebeveynliği paylaşan lezbiyen çiftlerin haklarının kabul edilmesi için de çalışılıyordu.[104] Ancak, Lynne Harne'ın da belirttiği gibi, 1980'lerde bile lezbiyen annelerin yaklaşık % 90'ı velayet davalarını kaybetmektedir[105]. Karşılarında 'normal aile' miti vardır: Bu mit biyolojik babaların başkalarına devredilemez hakları olduğu gibi iddialarla güç kazanmıştı.

Bu nedenle resmi makamların baba imgesine verdikleri önem, (en çok erkek çocukların söz konusu olduğu velayet davalarında bu konu üzerinde durulur), erkeklerden veya en azından biyolojik babadan özerk olarak annelik etmeyi seçen birçok kadın için bir tehditten öte bir şey olmaya başlamıştı. 1974'te babalık haklarının aşınmakta olduğu iddiasıyla kurulan Aileler Babaya İhtiyaç Duyar adlı baskı grubu çocukların iki ebeveyne ihtiyacı olduğunu ileri sürmüştür. (Burada, bir çocuğa bakmak ve 'ebeveynlik etmek' isteyen daha farklı insanlardan değil biyolojik ebeveynlerden söz ediliyordu elbette.) Bu grubun destekçileri, babalar karılarına ve çocuk-

larına karşı fiziksel şiddet uygulamış oldukları için çocuklarını görmeleri engellenmiş olsa bile çocuklar için babalarını görmelerinin daima daha iyi olduğunu ileri sürerler: "Genelde fiziksel şiddeti başka biçimlerde yöneltilen şiddete, özellikle de kadınların sözel şiddetine karşı nihai bir cevap olarak görmenin doğru olduğuna inanıyoruz."[106] Aileler Babaya İhtiyaç Duyar grubu evlilik bozulduğunda ebeveynlere ortaklaşa velayet verilmesi için baskıda bulunmaktadır ve bir ölçüde başarıya ulaşmıştır. Bu durumda, kadın hâlâ çocuk bakımının asıl ağırlığını üstlendiği, çocuklarıyla ilgili önemli kararları kocasının rızası olmadan pek veremediği için, doğal olarak baba eski karısı ve çocukları üzerinde önemli bir güç elde eder. Babalar çocuklarının bakımını ve kontrolünü üstlenen anneyi sarsmak ve ona engel olmak için gelirlerini ve statülerini de kullanmaya çalışabilirler.

Aileler Babaya İhtiyaç Duyar olayı, babalığın üzerinde durulmasının geleneksel heteroseksüel çekirdek ailenin önemini öne çıkartmanın başka bir yolu olduğunu da göstermektedir; 'iyi aileler' erkeğin evin reisi olduğu çekirdek ailelerdir. Yeni babalık bu nedenle hep erkeklerin iktidarını ve kadınların bağımlılığını pekiştirme işlevi görmüş olan eski aileperver retoriğe hizmet eder daha çok. Bu retorik yirmi yıldan beri sadece evliliğin içinde, kutsal bir şeymişçesine yasal olarak korunan erkek egemenliğinin belirtilerini saptayan feministlerin saldırılarına hedef olmakla kalmamış, bu dönem boyunca boşanma oranlarının katlanarak artmasıyla da tehlikeye girmiştir. Bu retorik insanların çekirdek ailelerin dışında yaşamasına neden olan seçimler veya durumların meşru olabileceğini reddeden bir retoriktir. Çocuklu birçok insanın birlikte yaşamayı seçtikleri evlerde biyolojik babalara ihtiyaç duyulmayabilir pekâlâ. Bazıları, ben de dahil olmak üzere kadın özgürlükçülerinin çoğunun yetmişlerde yapmış olduğu gibi çocuklarla -kendilerinin veya başkalarının çocuklarıyla- yaşamayı isteyebilirler. Bazıları da çocuklarıyla tek başına, eşcinsel çiftler halinde ya da daha başka türden birliktelikler kurarak yaşamayı seçebilirler. Çocuklar konusunda sadece ebeveynlerin haklarıyla değil, çocuklara kim bakıyorsa onun haklarıyla ilgilenilmesi gerekir. Günümüzde kadınların, çocukların ve eşcinsellerin ezilmesine veya dışlanmasına imkân ve-

ren daha geleneksel aile gruplaşmalarına bir alternatif olarak, çocuklarla yakından ilgilenen ve işbirliği yapan kişilerden oluşan farklı ev halkları yaratmak için bazılarının 70'lerin başında büyük bir tutkuyla talep ettiği imkânları muhafaza etmek bana her zamankinden daha önemli geliyor.

Babalığa verilen yeni önemin, sağın zararlı (ve göçmen İngilizlerin bildiği gibi genelde ikiyüzlü) aile taraftarı retoriğini desteklemek için sömürülebilmesi dikkate değer. Kamu sektörünü çözmeye, bağımlı ve muhtaç insanların bakımının ve refahının sağlanması için kolektif sorumluluk alınması gibi bir anlayışı ortadan kaldırmaya çalışan politikacıların niyetlerini gizlemeye hizmet eden bir retoriktir bu. Bu hükümet çocuk bakımının bütün yükünü evdeki kadınlara geri yüklerken, günümüzde kadınların eşlerinden daha çok yardım gördükleri düşüncesi çok iyi bir iş görmektedir. Baba taraftarı, aile taraftarı retorik, günümüzde patlak veren cinsel paranoya -hem sıkıntılı bir dönemin hem de AIDS tehlikesinin bir ürünü- ile kolayca birleşerek, aile dışı sekse ve ilişkilere karşı olan ahlâki tepkiyi besler. Geleneksel aile birimi dışında yaşayanlara karşı yaptırımlar da, ortaklaşa mülk satın alan kimselere önceden verilen ipotekten kurtulma yardımını 1988'de kaldıran Muhafazakâr Parti mevzuatı ile etkisini arttırmıştır. Böylelikle geleneksel evliliğe ve aileye karşı alternatif arayanların seçimlerinin kısıtlandığı daha sert, daha tutucu bir cinsel iklim yaratılmıştır. Tüm dünyada alışılmadık ani bir başarı elde eden basmakalıp gerilim filmi *Fatal Attraction**'ın -bekâr bir kadının sağlıklı, mutlu, sağlam çekirdek aile için yarattığı ölümcül tehlike anlatılmaktadır- popülerliği bunun can sıkıcı bir tanığıdır. Aynı zamanlarda, 1988'in başında gösterime sunulan, bu filme çok benzeyen -aynı ölçüde gerimli ve heyecanlı, ancak sözde ideal çekirdek aile içinde karısını ve üvey kızını şiddet kullanmakla tehdit eden yeni kocayı konu alan daha inandırıcı bir senaryo üzerine kurulu- *The Stepfather* (Üvey Baba) böyle bir başarı kazanmamıştır.[107]

Yakın zamanlarda babalık üzerine yazılan kitaplardan hiçbirinde, artık önceden düşünüldüğünden çok daha fazla yaygın olduğu bilinmesine karşın, erkeklerin evde uyguladıkları şiddet ve çocuk-

* Türkiye'de "Öldüren Cazibe" adıyla oynadı (ç.n.).

larına tecavüz etmeleri konusunda tek bir kelime bile edilmediği göze çarpmaktadır. Çocukların böyle babalara ihtiyacı *olmadığı* gibi kendilerini onların kötücül ilgilerinin etkilerinden asla kurtaramayabilirler. Geleneksel aile yaşamının kapalı kapıları ardında böylesine uzun bir süre saklı kalmış olan bu sır sadece ensest olayını bizzat yaşayanların kararlı çabaları ve kadınlara yaşadıklarını söylemeleri için güven veren feminist hareket sayesinde aydınlatılmıştır. Çocukların cinsel istismarının gizli tutulması veya bunun yaygınlığının inkâr edilmesi yönündeki baskılar hâlâ vardır. (1988'de Cleveland'daki çocuk istismarı davaları çerçevesinde medyanın kopardığı olağanüstü gürültü bunu gösteriyordu.) Dahası, günümüzde çocukların cinsel istismarı konusunda profesyonelce yaklaşımlardaki tutuculuk, sağlıklı ailenin heteroseksüel ve çekirdek *bir aile* olduğu düşüncesine o kadar bağlıdır ki, çocukları istismar edenlerin neredeyse değişmez bir şekilde erkekler olduğunun kabul edilmesine karşın, sorunun kaynağı olarak 'işlevini yerine getiremeyen aile' (bir bütün olarak aile içindeki sağlıksız ilişkiler) görülür. Çocukları cinsel açıdan istismar edenlerin neden erkekler ve genellikle de babalar veya üvey babalar olduğu sorusu cevaplanmaz. Ailenin iç dinamiğinden sorumlu tutulan anneler, burada hem erkeklerin suçlarına ortak oldukları, hem de -kocanın cinsel ihtiyaçlarına ilgi göstermemeleri nedeniyle- bu suçun oluşmasında kabahatli oldukları gerekçesiyle suçlanırlar.[108] Bu yazılarda, baba imajının yanında, belki de saldırganla bir daha ilişkiye girmek istemeyen anne ve çocukları desteklemek yerine ailenin 'eski sağlığına kavuşturulması' üzerinde durulur.[109] Mary McIntosh'un da yazmış olduğu gibi, 'bu tutucu açıklama tutucu çözümlere yol açmışur: Aile terapisi veya çocuğun her iki ebeveynden de alınması'.[110]

Çocuklara tecavüz edilmesi konusunda feministlerin ortaya koyduğu daha radikal düşüncelerde ve uygulamalarda sorun doğrudan doğruya, ilerideki bölümlerde de göreceğimiz gibi, erkekliğin toplumsal olarak baskıcı bir cinsellik etrafında yapılanması ile ilintili olarak kadınların ve çocukların 'normal' çekirdek aile içindeki güçsüzlüklerine ve savunmasızlıklarına bağlanır. Geleneksel aile yaşantısının iç dinamiğini belirlemek şöyle dursun, kadınların bu

yaşantı içindeki bağımlı konumu, genelde değişimi yaratamayacak ölçüde güçsüz olduklarını gösterir. Ve kadınları erkeklerin ihtiyaçlarını tatmin edememekle suçlayanlara karşı feministler de bu 'ihtiyaçların' nereden geldiğini ve neden bizzat bu ihtiyaçların sorun - erkeklerin sorunu- olarak görülmediğini sorgulayacaklardı. Feministlerin çözümleri 'normal' aileyi dokunmadan bırakmak yerine, annelere ve çocuklara erkeklerin cinsel taciziyle karşılaştıklarında destek vermek üzerine odaklanmıştı.[111] Dokuzuncu bölümde daha ayrıntılı olarak göreceğimiz gibi, 20. yüzyılın büyük bölümünde örtbas edilen çocuk istismarının yaygın olduğunun, sadece feminist görüşlerin ve mücadelenin yeniden ortaya çıkması ile meydana çıkarıldığını düşünmek korkutucudur -erkeklerin evde şiddet uygulamalarına toplumsal bir sorun olarak dikkat çekenlerin yine sadece feministler olması gibi-.[112] Babaların önemini kabul etmeden önce, babaların güçlerini kötüye kullanmalarına geleneksel aile yaşantısı içinde ne derece göz yumulduğunu veya inkâr edildiğini dikkate almamız gerekir. Evde şiddet uygulandığı durumlar göz önünde bulundurulduğunda Mary McIntosh'a katılmamak elde değildir: 'Bu, toplumsal yapıya dışarıdan gelen bir tehlike değildir, söz konusu yapının kendi çarpıklığının ve kendi dokusunun bir parçasıdır.'[113]

Yakın zamanlarda babalara verilen önem, kadınlar için bir tehdit daha içerir: Kadınların kendi vücutları üzerinde elde ettikleri tasarruf hakkına yönelik bir tehdit. İngiltere'deki mevcut yasalar kadınların kürtaj yaptırmasına izin vermez, ancak, doktorlar tıbbi ya da toplumsal nedenlere dayanarak 28 haftalığa kadarki hamileliklerde kürtaj yapılmasına karar verebilirler. 1988 ocağında, Liberal Parlamento Üyesi David Alton'un kürtaj yaptırmanın yasal olduğu hamilelik süresini indirmek için yasa tasarısı sunduğu sıralar, *The Observer* gazetesinin ilk sayfasındaki bir haberin üstüne *Kürtaj Davasındaki Baba Bebeğini Kampüste Büyütüyor* başlığı atılmıştı. 'Kadınlara tercih hakkı' için gösteri yapan kadınları görüntüleyen bir fotoğrafın tam altında yer alıyordu. Bütün popüler gazetelerde yer alan hikâyede, bebeğin annesinin kürtaj yaptırmasını başarıyla önleyen bir Oxford yüksek lisans öğrencisinin şimdi hem ders çalışıp hem de yedi aylık kızını büyüttüğü anlatılıyordu. Kürtaj karşıt-

larınca adaletin kendi istekleri doğrultusunda yerini bulduğu 'parlak bir örnek' olarak görülen baba Robert Carver bebeğin annesinin kürtaj yaptırmasını önlemek için mahkemeye başvurmuştu. Davayı kaybetmesine rağmen davanın böylesine kamuya mal olması, kendisi de bir öğrenci olan hamile kadını karar değiştirmeye itmişti. Davanın sarsıntısını atlatmaya çalıştığı için hâlâ derslerine girememektedir. Yasa tasarısını kürtajı tamamen yasaklamaya yönelik bir ilk adım olarak gören David Alton, "Robert Carver kürtajın yalnızca kadınları ilgilendiren bir mesele olmadığını ve erkeklerin sorumluluğu omuzlamaya hazır olduklarını göstermiştir" demiştir.[114] Robert Carver, gerçekte kadınları hamile bırakan erkeklerin babalık yapma arzuları adına, kadınların isteklerini hiç umursamadan onların vücutlarını kontrol etme hakkına sahip olmayı talep ettiklerini göstermiştir.

Feministlerin, erkeklerin kadınların doğurma yeteneklerini kullanma ve kontrol etme çabalarıyla ilgili korkuları son on yılda doğum teknolojisindeki hızlı gelişmelerle birlikte daha da artmıştır: *In vitro* dölleme, taşıyıcı annelik ve çeşitli embriyo incelemeleri (ilk 'tüp bebek' 1978 temmuzunda doğdu). Bu teknolojiler yeni olanaklar sağladığı gibi, kadınlar için yeni tehlikeler de içermektedir. Bunlar, kadınların ve erkeklerin kısırlık dolayısıyla çektiği acıların sona ermesini sağlayabildikleri gibi, kadınların bedenleri üzerindeki tıbbi kontrol potansiyelini de arttırırlar -bu kontrol hâlâ büyük ölçüde erkek uzmanların ellerindedir-. Bu uygulamalar ırk ıslahı için veya diğer politik ve ahlâki tasarılar için kullanılabilir, tıp otoritelerinin hangi kadınların 'uygun' anne olarak kabul edileceğine ilişkin görüşleri doğrultusunda sömürülebilirdi. Anketlere göre, çoğu kadın bilim adamlarının bu araştırmalarda gerçeği açıkladığına güvenmemektedir.[115] Kadınların çocuk sahibi olmayı seçebilecekleri veya reddedebilecekleri koşullar üzerinde daha çok kontrol kazanma çabalarının uzun ve eziyetli bir tarihi olduğunu biliyoruz. Kadınlar, ezici bir biçimde eril olan jinekolojik hiyerarşiler tarafından sık sık kibirle veya aşağılamayla karşılanmış olmalarına karşın, 70'lerden beri İngiltere'nin çoğu kesiminde doğum koşulları üzerinde daha çok söz hakkı kazanmışlardır. Kadınlar yeni doğum teknolojilerinin kadınlar tarafından anlaşılmasını ve kadınların

özerkliğini arttırmak için kullanmalarını sağlamak için -yoksa kimin çocuk taşıyabileceğini, kimin taşıyamayacağını seçme yetkisine sahip teknolojik 'babaların' çocuklarını yavrulamak için değil- mücadelelerine hız vermek zorunda olacaklardır.

H. *Babalığın Geleceği*

Cinsiyetçilik karşıtı bir yazar olan ve bu alanda çeşitli kampanyalar yürüten Jeff Hearn babalığın önem kazanmasındaki tüm olası tehlikeleri genel erkek egemenliği bağlamında düşünerek 'babalık nosyonuna ezici bir darbe vurulması ya da daha iyisi tamamiyle yok edilmesi gerektiğini' ileri sürmüştür.[116] Endişelerinin çoğuna katılıyorum. Ancak benim çıkarımlarım daha yumuşak olacak.

Bunun nedeni sadece ve sadece çocuklarına bakan babaların gerçek katkıları olmasının yanı sıra, iyi baba -güçlü ve koruyucu baba- mitinin de bizim darbe indirmemize veya yok etmemize izin vermeyecek ölçüde güçlü olduğunu düşünmemdir. Dahası, feministlerin, erkeklerin çocuk bakımında ve çocukların yetiştirilmelerinde yer almalarını, 'erkekliğin' kadınlara karşı daha ılımlı ve daha az baskıcı bir yola girmesi için ciddi bir unsur (her ne kadar tek unsur değilse de) olarak görmekte haklı olduklarına inanıyorum. 'Eril' ve 'dişil' arasındaki -yumuşak, nazik ve müşfik olan şeyleri kesinlikle 'erkekliğin' kapsamı dışında tutan- kutuplaşmayı yok etmek, ideolojik mücadelenin bir bölümünü oluşturur. Evde daha çok eşitlik sağlanması için kadınların verdiği pratik mücadelenin de bir bölümünü oluşturur. Aktif babaların hangi haklara sahip olduklarını seçip ayırırken, sevdikleri ve besleyip büyüttükleri çocuklar üzerindeki haklarını belirleyecek olan şeyin biyoloji değil, sorumlulukların omuzlanması olduğu ilkesine dayanarak, büyük bir dikkatle hareket etmeliyiz. Evlat edinme, fiilen ebeveynlik edenlerin haklarının meşru sayılmasının daha gerekli (bu durumda biyolojik ebeveyninkilerden daha gerekli) olduğu en belirgin örnektir.

Erkekleri çocuk bakımını ve ev işlerini paylaşmaya ikna etmek ve bunu sağlamak üç cephede mücadele vermeyi gerektirir: Kişisel, ideolojik ve toplumsal. Değişimin önünde çok engel bulundu-

ğu ve ebeveynliğin ve başkalarına bakmanın -sorumluluklarını alanlar ister kadınlar, ister bazı durumlarda olduğu gibi erkekler olsun- koşullarının genellikle korkunç olduğu göz önünde bulundurulursa bu sonuncu cephenin önemi anlaşılır. Bireysel ihtiyaçlara yönelik kolektif yardımların hem bakıcılar hem bakılanlar için maksimum olanakları sağlayacağı bir toplum yaratmak istiyorsak özel yaşam ile kamusal yaşam arasındaki bu engelleri yıkmamız gerekir. Çocuk bakımının koşulları ne kadar esnek ve kolay olursa kadınlar erkekleri çocuk bakımının sorumluluğunu üstlenmeye o kadar kolay ikna edebilirler (ve nihayet, ikna etme işinin hep onlara kaldığı bu duruma karşı çıkmaya başlarlar).

Bu arada, günümüzde babalığın yeniden değer kazanması çoğu erkeğin her iki toplum alanında da en iyisini elde etmelerini sağlamıştır. Seksenlerin başlarında 35 erkekle anket yapan Yvonne Roberts'ın da fark ettiği gibi, erkekler bir zamanlar sadece kadınların hâkimiyetinde olan işlerle daha çok ilgilenmektedir, ancak özellikle çocuklar konusunda, eziyetlerden çok zevkleri paylaşmaktadırlar.[117] Erkeklerin evdeki ve dışarıdaki iktidarları ve ayrıcalıkları bu değişimin devam etmesini engelleyebilir. Ancak bu artık o kadar kesin değildir: Kadınların, erkeklerin evdeki sorumlulukları paylaşmaktaki başarısızlıklarını tamamiyle kabullenmeleri ile değişim konusunda erkeklere yapılan baskılar arasındaki denge çok hassas bir dengedir. Örneğin, ABD'de ön-lisans öğrencileri arasında yapılan son araştırmalar, üniversitede okuyan kadınların hemen hemen hepsinin artık bir koca ve çocuklar yanında üst kademe işler de istediklerini göstermektedir; üniversitede okuyan erkekler ise kadınların mesleki hedeflerine olağan gözüyle bakmaktadırlar.[118] Ancak her iki cinsin de zihninde canlandıramadığı şey, sosyal hizmetlerin içinde çocuk bakımı ile ilgili olanakların yetersiz olduğu veya iş saatlerinin ebeveynlik etmeye pek zaman bırakmadığı bir toplumda bunun nasıl başarılabileceğidir. Kadınlar hâlâ gelecekteki ailelerini birinci plana koymaya hazır olmakla birlikte, hem kocalarının onlara yardımcı olmalarını hem de mesleki başarılar elde etmek için önlerinin açık olmasını bekliyorlardı. Bu bulgular üzerine düşünen Anne Machung'un kafasında bu genç kadınlara ilişkin şu sorular doğmuştu:

İddialı mesleklerinin mükafatlarının ve beraberinde gelen fırsatların tadını aldıktan sonra, geçici de olsa çocukları için bu işlerden vaz mı geçecekler? Yeni yeni ortaya çıkmaya başlayan benlik duyguları, kurmayı umdukları aile hayatının nispeten geleneksel çizgisine o kadar kolayca oturacak mı? Eşitlikçi ideallerde uzlaşmak onlara istedikleri çocukları, aileyi ve kariyeri sağlayacak mı?[119]

Kadınları çalışma hayatına çekip erkekleri kapı dışarı eden, sendikalara girmelerini sağlayıp 'kadınların meselelerini' -ve yavaş yavaş da erkeklerin tutumlarını- politik gündeme sokan (10. bölümde göreceğimiz gibi), kadınlarda güven, hırs ve yaratıcılığın artmasına katkıda bulunan güçler, geleneksel cinsel sözleşmeyi tehdit eden güçlerdir.

Erkeklerdeki değişimin derecesi kadınların onlardan bulunabilecekleri taleplerle ilişkilidir. Ancak, taleplerde bulunulurken gerçekler her ne kadar farklıysa da, 'yeni erkek' ve 'iyi baba' imajı devam edecektir. Kadınlarla erkekler arasında bir eşitlik kurulması için verilen mücadelenin günümüzdeki politik gericilik dalgasının bastırmayı başaramadığı bir mücadele olduğunun ayırdına varılmalıdır. Kadınlar da her iki alanda en iyisini elde edebilirler: Ancak bunun olması için artık bu iki alanın -kamusal ücretli iş alanının ve evdeki 'özel' alanın- birbirinden ayrı alanlar olarak görülmemesi gerekir. Her iki alanda da kadınların ve erkeklerin eşit hakları ve sorumlulukları olması gerektiğinin ayırdında olan ve bunu savunan, sendikal önceliklerle güçlenmiş (ileride görmeyi umduğumuz) toplumsal politikalar formüle edilebilirdi (İsveç'teki gibi). Ancak şu ana kadar bu hedefe yönelik bir iki girişimden fazlasını görmedik.

III. FALLUSUN KÜÇÜLMESİ (1): ERKEKLİK HAKKINDAKİ ÇAĞDAŞ ARAŞTIRMALAR

Bu toplumda erkek olmak kendinden olabildiğince az vermek anlamını taşıyor.

Dustin Hoffman [1]

Yakın zamanlara kadar erkeklik kavramı üzerinde pek tartışılmıyor, tartışıldığı zaman da nispeten anlaşılması kolay bir kavram olarak görülüyordu. Kırklı yıllardan itibaren, genlerde yazılı olmayan özelliklerin 'cinsiyet rolleri'ne ilişkin toplumsal beklentilerden doğduğu düşünülmeye başlandı. Ancak günümüzde, psikanalitik düşüncenin ve feminizmin karmaşık verilerinin ışığı altında erkekler ve erkeklik daha gizemli, daha şaşırtıcı ve kaygı uyandırıcı olmaya başlamıştır. 'Erkeklik', en azından bazıları için zamanımızın temel sorunu -bizzat uygarlığa yönelik bir tehdit- olarak 'kadınlık'ın yerini almıştır. Bu nedenle, Freud'un erkekler ve güdüleri konusunda hiç sormamış olduğu bazı soruları sormak amacıyla onun kadınlık üzerinde yazdıklarından bazı bölümlerin ve ünlü 'Kadınla-

rın istediği nedir?' sorusunun parodisini yapabilir, erkeklerin bize bir cevap vermeyişine (bu sefer de Jacques Lacan'ın parodisini yaparak) vahlanabilirdik:

> Erkeklerin istediği nedir? Bize bir söyleyebilselerdi. Duygularını bir iletebilselerdi. Biz kadınlar tarih boyunca diz çöküp onlara yalvardık, ama hep bir bilinmeze tosladık; ve hâlâ niye karşımıza böyle lanet çelişkilerle çıktıklarını öğrenemedik; melek ve zorba, ırz düşmanı ve romantik, katı ve yumuşak başlı, korkunç ve gülünç. Bu sorunu dert etmekten hep kaçınan siz erkekler, sorun bizzat sizsiniz.[2]

Bugüne kadar erkeklerin ne istediklerini araştırmaya, erkeklerin davranışlarını açıklamaya girişenler arasında önceliği hep kadınlar almıştır.

Feministlerin erkeklere ve erkekliğe gösterdikleri ilginin nedenini anlamak güç değildir. Bu ilgi, erkeklerin kadınlar üzerindeki iktidarının bir açıklamasını yapmayı amaçlayan araştırmanın bir parçasıdır. Ancak feministler 'erkek' iktidarının coğrafi ve tarihsel anlamda her yerde karşımıza çıkmasının nedenini açıklayabilecek herhangi bir genel kuram üzerinde hâlâ uzlaşabilmiş değillerdir. Erkek egemenliğini anlamaya çalışan feministler arasındaki tartışmalar ve anlaşmazlıklar, bu egemenliğin erkeklerin doğasına mı, erkeklerin toplumsal koşullanmalar sayesinde elde ettiği ayırt edici niteliklere mi, yoksa erkeklerin iktidar ve kültürel üstünlük kazanmasına yol açan çeşitli toplumsal yapılanmalara ve fikirlere mi bağlı olduğu sorusu üzerinde yoğunlaşmıştır. Çoğu feminist 'erkeklik' ile 'erkek' egemenliğini kolayca özdeşleştirmektedir. Bu görüşe göre, erkek psikolojisi erkeklerin biyolojik *ya da* toplumsal yapılarının bazı değişmez özelliklerinin bir sonucu olarak, kaçınılmaz bir şekilde erkek egemenliğine dayanan toplumsal yapılanmaların devam etmesine yol açar. Diğerleri ise erkeklik ve erkek egemenliği arasında bir ayrım yaparlar; ancak yine de, erkeklerin psikolojisiyle erkek egemenliğine dayanan toplumsal yapılanmalar arasında bağlantılar olduğunu kabul etmektedirler. Bu nedenle, erkeklerin deneyimlerini ve öznelliklerini daha ayrıntılı olarak araştırmamız gerekir.

A. *Cinsiyet Farklılıklarının Araştırılması*

Birçok sınırlamaları olmasına, özellikle de (fiziksel bilimlerin 'bilimsel' saygılığı olarak görülen şeyi elde etmek isteyerek) 'deneyim' ve 'öznellik' gibi kavramlara ilişkin kökleşmiş şüphelere karşın, bazıları erkekler ve kadınlar hakkında bilgi edinmek için akademik psikolojiye yönelmişlerdir. Modern psikoloji bu yüzyılın başlangıcından itibaren cinsiyet farklılıklarına ilişkin ampirik incelemeleri 'doğa/yetişme' (*nature/nurture*) tartışmaları ile sınırlamıştır. Örneğin Yvette Walczac yakın zamanlarda yazdığı *He and She* (Erkek ve Kadın) (1988) başlıklı metne, kendi açısından kuramsal seçenekleri özetleyerek başlamaktadır:

> Yazgıyı biyoloji mi belirler? Erkekler ve kadınlar her açıdan -zekâ açısından, duygusal olarak, toplumsal ilişkileri ve meslekleri açısından- birbirlerinden bu kadar farklılar mı? Başka bir deyişle, kadınlar ve erkekler, yanlış bir biçimde birbirleriyle değiştirilemez çeşitli cinsiyet-bağlantılı roller üstlenmek için ideal biyolojik donanımlara sahip oldukları farz edilen benzer yaratıklar mıdır?[3]

1900'lerde Cyril Burt'ten F. L. Goodenough'a, 1950'lerde Herman Witkin'e psikologlar tarafından saptanmış olan, erkeklerle kadınlar arasındaki bütün bilişsel ya da yaradılışsal davranış farklılıkları genelde üzerinde fazlaca durulmadan 'doğa'ya veya biyolojiye mal edilmişti.[4] Bunlar arasında en çok kadınların sözel becerilerde, erkeklerin ise, bedensel becerilerde ve soyut uslamlamada daha üstün olduklarına ve bunun yanı sıra daha saldırgan ve üstünlük taslayan bir tutum içinde olduklarına değiniliyordu. Ancak, altmışlı yılların sonundan itibaren feminist düşünce, psikolojide cinsiyet farklılıkları üzerine yapılan araştırmaların artmasına yol açmakla kalmamış, bizi erkeklerle kadınlar arasında gözlenen her türlü farklılığın açıklamasını yapmak amacıyla toplumsal bağlamı ve cinsiyet rolüne uygun davranışların koşullanışını incelemeye yönelten, aynı inanca sahip birçok yeni sözcü tarafından da ifade edilmiştir.[5] Walczac'ın çıkarımları cinsiyet rollerinin öğrenilmesine verilen bu yeni önem ile tutarlılık göstermektedir: 'Davranış farklılıkları bulunmasına karşın, bunların çoğunun nedeni çevre baskıları ve top-

lumsal, kültürel ve ekonomik bağlama ilişkin olgulardır.[6]

Eleanor Mccoby ve Carol Jacklin, 1974'te yayımlanan, mevcut araştırmaların geniş bir özetini verdiği için yetkin sayılan *The Psychology of Sex Differences* (Cinsiyet Farklılıklarının Psikolojisi) adlı kitapta 'doğa/yetişme' tartışmalarında tedbirli bir uzlaşıma varmışlardır. Davranışlarda cinsiyet farklılıklarının varlığının sistematik bir biçimde abartıldığını ve benzerliklerin gözardı edildiğini göstermişlerdir. Başarı güdüsü, girişkenlik, etki altında kalma, öz saygı ve bilişsel yetiler gibi özelliklerde sabit cinsiyet farklılıkları yoktu. Ancak mümkün oldukça -yani, sözel ve bedensel yetenekler, matematiksel uslamlama ve saldırganlık açısından küçük ama 'hayli yerleşik' farklılıkların açıklanması gerektiğinde- biyolojik açıklamayı kültürel açıklamaya yeğlemişlerdir.[7] O halde, bu uzlaşım birçok psikoloğun -ampirik bulgularının dayanıksız (ve tartışmalı) olmasına karşın- bir cinsiyet olarak erkeklerin egemenliğini sürekli olarak, biyoloji açısından açıklama çabasıyla çelişmez.[8] Aslında 1980'lerde, matematikteki 'erkek üstünlüğü'nü biyolojiye bağlayan Camilla Benbow ve Julian Stanley'inki gibi çalışmaların[9] yaygınlık kazanmasıyla birlikte yaradılışsal cinsiyet farklılıklarına yeniden önem verilmeye başlanmıştır.

Yine de Hugh Fairweather gibi araştırmacılar, çocuklarda herhangi kesin bir cinsiyet farklılığı bulunmadığına ve kültürel deneyimlerin, aile büyüklüğünün, doğum sırasının ve deneyi yapanın cinsiyetinin etkilerini araştırmayı ihmal eden çoğu incelemenin zayıflıklarına işaret ederek bilişsel cinsiyet farklılıkları hakkındaki bütün kesin çıkarımların yeterliliğine ilişkin yerinde eleştirilerde bulunmuştur.[10] Aynı şekilde, Janet Sayers saldırganlık açısından ('saldırganlık'a yüklenen karmaşık ve muhtelif anlamlara hiç dikkat edilmediğini şu an için bir kenara bırakırsak) cinsiyet farklılıklarının sadece büyük çocuklarda görüldüğünü, bu farklılıkların bir cinsiyet olarak erkeklerin egemen konumlarının ve erkek çocukların küçük yaşlardan itibaren şiddete dayalı ve saldırgan davranışlara daha çok maruz kalmalarının kültürel etkileri ile makul bir biçimde açıklanabileceğini ileri süren araştırmalara işaret etmiştir.[11] Ancak, 80 yıllık araştırmaların en önemli bulgusu, cinsler arasında bireysel yetiler açısından tam bir psikolojik *benzerlik* bulunduğu olması-

na karşın, psikolojide cinsler arasında yaradılışsal bir *farklılık* bulmak için yapılan araştırmalar azalmaksızın sürmektedir.[12]

Mevcut cinsiyet farklılıklarının biyolojik belirleyicilerini bulmak için yapılan bu bitmek tükenmek bilmez araştırmaların bir örneği de beynin iki yarıküresi arasındaki asimetriyi konu alan yeni bir araştırma alanıdır. Roger Sperry bu alandaki araştırmalara öncülük ederek 1981'de Nobel Ödülü kazanmıştır.[13] Sperry erkek beyninin kadın beyninden daha asimetrik bir yapıda olduğunu ileri sürmüştür ve erkeklerin toplum olarak bilişsel performanslarının daha iyi olduğu iddiasını buna bağlamıştır.[14] Ancak, yine Fairweather'ın belirttiği gibi, konuyla ilgili deneylerin büyük çoğunluğu (% 80'in üzerinde) bunu doğrulamamaktadır.[15] Hatta, diğer araştırmacılar kadın beyninin daha asimetrik bir yapıda olduğunda ısrar etmektedirler.[16] Genelde, beyinde yarıkürelerin egemenliğinin etkileri üzerinde oldukça tartışmalı ve çelişkili incelemeler vardır. Bunlar tam bir karmaşa içindedir. Kesin olan tek şey, beynin nasıl çalıştığı ve beyin işlevlerinde doğruluğuna güvenilebilecek herhangi bir cinsiyet farklılığı olup olmadığı konusunda çok az bilgimiz olduğudur. Veriler tutarsız, önyargılı ve muğlak olmasına karşın, bugüne kadarki bütün araştırmaların amacının tam da cinsiyet farklılıklarını bulmaya yönelik olduğu aynı ölçüde kesindir. Cinsel farklılıklara ilişkin bir ideolojiye sahip olmasaydık, beyinde cinsiyet farklılıkları olduğunu varsayamazdık bir kere. Stephen Katz'ın dediği gibi, 'daha baştan beri tüm projeye dualizm (ikicilik) yön verir.'[17]

Psikolojik cinsiyet farklılığı araştırmalarından edindiğimiz tek tutarlı bilgi, bütün cinsiyet farklılıklarının küçük ve kökenlerinin belirsiz olduğu ve her bir cinsin kendi içindeki farklılıkların cinsler arasındaki farklılıklardan çok daha ağır bastığıdır. Ruth Bleier durumu şöyle özetlemiştir:

> Araştırılan "cinsiyet farklılıkları" varsa bile, bu her iki grup arasındaki küçük bir istatistik farklılıktır ve iki grubu da birbirinden üstün kılmaz. Yani, iki cins birbirinden farklı değildir. Belirli bir puan tutturulduğunu bilmek, incelenen kişinin kadın ya da erkek olduğunu göstermediği gibi, incelenen kişinin cinsiyetini bilmek de tutturacağı puanı göstermez.[18]

Ancak daha önemlisi, tüm bir doğa/yetişme çerçevesi kavramsal olarak yetersizdir. Cinsiyet farklılıklarını herhangi bir bireysel özellikler kümesine indirgemek, kuramsal olarak kolaycı kaçmaktadır; başka yerlerde de belirtmiş olduğum gibi, insan eylemleri ve deneyimi, biyolojik ve toplumsal bileşenlerin basit bir toplamının veya bileşiminin ürünü de değildir.[19] Biri diğerini her zaman / zaten kapsar. Biyolojik potansiyelin gelişmesini ve içeriğini nasıl anladığımız ve bununla nasıl ilişki kurduğumuz -yani, insan olarak nasıl var olduğumuz- konusunun *her zaman* insan kültürünün bir parçası olduğunda ısrar etmek, çoğu eleştirmenin sandığı gibi, biyolojinin ayrıntılarını gözardı etmeyi gerektirmez. Bedenlerimize ne olduğunun insan eylemleriyle belirlenmiş bir tarihi vardır. Söz konusu olan iki ayrı kendilik değildir. Felsefeci Kate Soper'in ifade ettiği gibi, esasında 'insan doğal olarak toplumsaldır ve insan olarak gelişimi -"insanlaşma" süreci- toplum içinde ve toplum sayesinde gerçekleşir.'[20]

Biyolojik cinsiyet farklılığı, özellikle de üreme konusunda, kadınlar ve erkekler olarak yaşamlarımızı derinden etkiler. Biyoloji kültürü etkiler. Ancak yaşantılarımızı *nasıl* etkilediği tarihsel ve kültürel olarak belirlenen bir değişkendir. Biyoloji kültürü etkiler, ancak, o kültürden bağımsız olarak tanımlanabilecek bir tarzda; sosyo-biyologların sandığı gibi, genlerimizde yazılı bir kader olarak değil. Birazdan göreceğimiz gibi, yine de hiçbir psikolojik test, içimizdeki 'erkekliği' ve 'kadınlığı', özgül kültürler içinde yaşadığımız hayatın bir parçası olarak 'ölçemez'. Var olduklarını kabul etsek bile düşünsel ve duygusal kapasitelerimizdeki biyolojik farklılıklar, büyük bir olasılıkla kadınlar ve erkekler arasındaki mevcut ilişkiler açıklanırken, insan kültürünü geri plana atabilecek bir büyüklükte değildir. O halde, psikologların artık doğa / yetişme tartışmalarını aşmaları gerekmektedir.

B. *Cinsiyet Rollerinin Gücü*

Bilişsel ve yaradılışsal kapasitelerde önemli cinsiyet farklılıkları bulmanın zorluğu, bazı psikologları, sosyolojik cinsiyet rolleri

kategorisiyle ilgilenmeye itmiştir. Kırklı yıllarda Talcott Parsons erkek ve dişi cinsiyet rolleri üzerine iki makale yazarak, bunları sırasıyla 'araçsal' ve 'dışavurumsal' roller olarak tanımlamıştır.[21] Bu ayrımlar Parsons'ın küçük gruplar üzerinde yaptığı incelemelere dayanmaktadır ve sonradan ellili yıllardaki aile ve toplumsal sistem üzerine geliştiren kapsamlı bir perspektifin temelini oluşturmuştur. Parsons'a göre, çekirdek aile içindeki toplumsal açıdan işlevsel, cinsel işbölümü erkekler ve kadınlar için bu birbirine karşıt düzgüsel rolleri zorunlu kılmıştır.

Bununla birlikte, araçsal / dışavurumsal ayrımı vasıtasıyla cinsiyet farklılıklarının saptanması için nasıl bir yol izlendiği daima bir ölçüde karanlıkta kalmıştır; David Morgan gibi sonraki psikologların tabirine göre burada bir tür el çabukluğu yapılmıştır.[22] Sosyologlar, 'rolleri' tanımlarken tam bir fikir birliğine hiçbir zaman varamamışlardır. Bunlar insanların gerçekten yaptıkları şeyler miydi, yoksa sadece yapmaları beklenen şeyler mi?[23] Ancak, rol kuramına temel oluşturan varsayıma göre, bir kişinin toplumdaki konumunun getirdiği beklentiler, kurallar veya normlar genellikle bireyleri destekleme ve ketleme süreçleriyle bu rollere uymaya zorlayacaktır. Popüler psikanalitik kavramlar benimsenerek, cinsiyet rollerinin, aynı cinsiyetten olan ebeveynle özdeşleşilmesi sayesinde içselleştiği kabul edilmiştir. Kadınlar ilgili, şefkatli olmayı ve başarıdan korkmayı; erkeklerse hırslı, akılcı ve rekabetçi olmayı öğrenmişlerdir. Parsons'çı düşüncelerde bu rollere iktidar ya da egemenlik açısından bakılmıyor, birbirlerini tamamladıkları düşünülüyordu.[24] Ellili ve altmışlı yıllarda rol kuramına sık sık başvurulmuştu; sonraları feministler de bunu cinsiyet rolü ilişkisine egemenlik ve baskı ekleyerek kullandılar. Mary McIntosh şöyle yazmıştı:

> Kendimizi oyuncular olarak, kötücül bir senaryo yazarının bahtsız kurbanları olarak görmek bizi geçmişimizden kurtarıyor ve kendi geleceğimizi yazma işine girişmeye davet ediyordu. Ayrıca, kendi cinsiyet rollerinden çıkabilirlerse erkeklerin de düzelebileceğini düşünmemizi de sağlıyordu.[25]

Ellili yıllarda toplum bilimcilerini güç durumda bırakan şeyin,

erkeklerin cinsiyet rollerine uymaması oluşu ironiktir (ancak çok geçmeden bunun yerine kadınların, çalışan eşler 'sorunu'nda olduğu gibi, rollerinin gerekliliklerine uymalarının sağlanmasına önem verilmeye başlandı). İkinci bölümde görmüş olduğumuz gibi, babanın yokluğunun erkeklerde bir cinsiyet rolü endişesi yarattığı, bunun da 'aşırı-erkekliğe', zayıflıktan korkmaya, ihmalkârlığa ve eğitimde başarısızlığa yol açtığı düşünülüyordu.[26] Ancak, yetmişli yıllarla birlikte, erkek ve kız çocuklarının kendi cinsiyet rollerini eksiksiz öğrendikleri görülüyordu. Ebeveynlerinin ve ana okulundaki öğretmenlerinin kendilerine karşı farklı davranış biçimlerini gözleyerek, oyuncaklar, okul müfredatları, televizyon, kitap, resimli roman ve başka sayısız kaynak vasıtasıyla toplumsal cinsiyet kalıplarını içselleştirmişlerdi.[27] Örneğin, televizyonun etkisinin seyredenin yaşına, cinsiyetine ve kişiliğine göre değiştiği türünden bulgular bir uyarı niteliğindeydi.[28] Ancak, zamanın yazarları genelde toplumsal cinsiyet kalıplarının sürekli zorlayıcı etkileri olduğunu düşünüyorlardı.[29]

Bildiğimiz anlamda 'toplumsal cinsiyet'* (*gender*) kavramı yakın zamanlara ait bir kavramdır. 1968'de, 'toplumsal cinsiyet'in biyolojik 'cinsiyet'ten (*sex*) nasıl farklı olabileceğini göstermek için Robert Stoller tarafından ortaya atılmıştır.[30] Yetmişlerin başlarında Ann Oakley sayesinde popüler olan bu ayrım, farklı hormonal durumlar ve ikincil cinsel özellikleri ile birlikte genlerin ve jenital organların fiziksel gerçekliği olarak 'cinsiyetin' biyolojik olarak kurulmasına karşı, psikolojik 'erkeklik' ve 'kadınlık' fenomeni olarak 'toplumsal cinsiyet'in kültürel olarak kurulduğuna dikkat çekmeye yaramıştı.[31] Psikologların, inceledikleri kişilerin gerçekte kadınlar ve erkekler konusunda alışılmış görüşlere sahip olduklarını bildirerek toplumsal cinsiyet kalıplarının her yerde, her zaman görüldüğünü doğrulamaları şaşırtıcı değildi.[32] Buradan yola çıkarak, incelediklerini kişilerden kendilerini birbirinin karşıtı erkeksi / kadınsı, sert / nazik, vs. gibi kalıplarla tanımlamalarını isteyerek, bir kişinin toplumsal cinsel kimliğinin (gender identity) derecesini bulmak için erkeklik / kadınlık ölçütleri oluşturmuşlardı. Eleştirmenlere

* Türkçede 'gender' için Ş. Tekeli ve F. Berktay gibi önde gelen feminist yazarların bir süredir kullandıkları 'toplumsal cinsiyet' terimini tercih edeceğiz biz de. (r.n.)

göre bu testler, insanların kendilerini kadınlar ve erkekler olarak nasıl gördükleri hakkında yalnızca yüzeysel, beylik cevaplar almak için *özel olarak hazırlanmış* gibi görünmesinin yanı sıra, toplumsal cinsel kimlikle ilgili anlaşmazlıklara, gerginliklere ve çelişkilere de yer ayırmaz.[33]

Amerikalı psikolog Sandra Bem'in en azından bu yaklaşıma biraz karmaşıklık kazandırmak amacıyla çıkardığı çizelge, yetmişli yılların ortalarında cinsiyet rolünün içselleştirilmesine ilişkin en bilinen ölçüt olmuştu. Deneklerden kendilerini 'eril' özellikler (saldırganlık, hırs, analitiklik, iddiacılık, egemenlik, bağımsızlık, vs.) ve 'dişil' özellikler (sevecenlik, neşe, çocuksuluk, şefkat, nezaket, uysallık, vs.) açısından değerlendirmeleri isteniyordu, ancak, 'androjenik' (hem 'eril', hem 'dişil' özelliklerin bileşimi) bir puanlamaya da yer vermek amacıyla erkeklik ve dişillik için ayrı ayrı puanlama yapılıyordu.[34] Sandra Bem, o zamanlar feminist düşünde hüküm süren görüşler doğrultusunda, bir kişinin puanı -çeşitli test sonuçlarına göre- ne kadar androjenikse o derece uyumlu ve genelde o derece kabiliyetli olduğunu belirtiyordu.[35] Bem'in deneklerinden üçte biri cinsiyet ağırlıklı ('dişil' kadınlar ve 'eril' erkekler), dörtte biri androjen (her iki puanı da yüksek) çıkmıştı; diğerleri ise bu ikisinin arasında yer almaktaydı.[36]

Kendisine ve diğer feministlere göre, Bem'in incelemelerinin politik içerimi, aynı cinsiyetten insanların toplumsal cinsiyet ideallerine uyduklarında bile, büyük bir çeşitlilik içinde olduklarını göstermesiydi. Ancak bu pek şaşırtıcı değildir. Pek şaşırtıcı olmayan diğer bir şey de, maalesef bu gibi sonuçların, insanların erkek ve dişi olarak yaşadıkları deneyimlerdeki endişelerini, gerginliklerini, keyiflerini veya sevinçlerini anlamamıza ya da erkeklerle kadınlar arasındaki ilişkilerin hazlarını ve tehlikelerini öğrenmemize hiçbir yardımı olmamasıdır. Zaten bildiğimiz şeyleri öğrenmiş oluruz sadece; insanların cinsler arasında farklar olduğunu veya olması gerektiğini düşündükleri anlaşılmaktadır; kendileri bu tiplemelere bazen uyarlar, bazen uymazlar. Ortodoks psikolojinin yöntem ve düşüncelerinin feminist uygulamaları, geleneksel psikolojik yaklaşımların sınırlarını pek aşamamıştır. Nicel cevap ölçütleri ararlarken, tipik bir biçimde kavramsal, dilsel veya anlamsal sorunları

dert etmeyen psikologlar erkeklik / dişilik testlerinin neyi ölçüyor olduğu hakkında bizi pek aydınlatamazlar; bildiğimiz tek şey, bu testlerin kendi içlerinde tutarlı olduğunun düşünüldüğüdür.[37] Bugün bizzat Bem de, yaptığı testlerin içimizdeki bir erkekliği ve dişiliği ölçtüğünü sanmasının bir hata olduğunu itiraf etmektedir. Aksine, Kohlberg'in bilişsel psikolojisi doğrultusunda, artık bunların algılarımızı veya toplumsal yaşamımızı düzenlemek için kullandığımız, cinsiyet rollerinden türetilmiş bilişsel yapıları ölçtüğünü düşünmektedir.[38]

Rol kuramının süreğen sorunları, yakın zamanlarda erkeklerin cinsiyet-rolü kimlikleri hakkındaki, çoğu feminizmden ve 'erkek' özgürlüğü politikalarından etkilenen çalışmalarda çok iyi örneklenir.[39] Ellili yılların tersine, yetmişlerin cinsiyet -rolünü konu alan yeni yazını, öncelikle 'erkek olmanın tehlikeleri' -o dönemde yazılan bir kitabın başlığı[40]- ile ilgileniyordu. Feministlerin o zamanki düşünceleri doğrultusunda, erkeklerin hem fiziksel hem ruhsal olarak gerçek benliklerini ifade etmelerini engelleyen, rekabetçi, anlamsız, kısıtlayıcı erkeklik rolleri tarafından koşullandıkları düşünülüyordu. (Bu yazılarda ayrıca kadınlara kıyasla erkeklerde ölüm ve hastalık oranının daha yüksek olduğu belirtiliyordu.) Erkekler de kendi rollerinin altında ezilmişti ve kendi erkek kimlikleri içinde güvencede değillerdi -özellikle de küçükken erkek rolü modellerinden yoksun oldukları düşünülürse-. Erkeklerin de özgürleşmeye ihtiyacı vardı.[41] Joseph Pleck ve Jack Sawyer *Men And Masculinity*'de (Erkekler ve Erkeklik) şöyle diyorlardı: 'Bazılarımız, öğrenilmiş erkeklik isteği yerine, kendimizi daha doğru ifade edecek yeni yollar arıyor.'[42] Ancak, 'benlik' ve 'rol' arasındaki bu çelişkinin kaynağı açıklanamamaktadır. Aslında, cinsiyet rolü çerçevesi içinde anlamsız kaçmaktadır. Çünkü herhalde biyolojik ya da mistik bir varoluş (bir ruh veya *anima*!) olması gereken asli, toplum-öncesi bir 'benlik' olduğu varsayılır. Erkek iktidarının gerçekliği de, erkeklerin özlerindeki savunmasızlık için dökülen gözyaşlarıyla örtülmeye çalışılmaktadır.

ABD'li bir sosyo-psikolog olan Pleck, bugüne kadar erkek cinsiyet rolü üzerine yazanlar içinde en üretkenidir. *The Myth Of Masculinity*'de (Erkeklik Miti) (1981) erkek cinsiyet-rolü üzerine mev-

cut yazıları iddialı ve eleştirel bir tarzda yeniden değerlendirmeye girişerek, yeni bir tanım vermiştir. Erkeklik ve dişilik üzerine önceki araştırmaların ampirik zayıflıklarını gösteren Pleck, cinsiyet-rolü kimliğini üstlenmenin, özellikle erkek çocuklar için (küçüklüklerinde erkek rolü modellerinin olmaması nedeniyle) güç olduğu ve bunun erkeklerde büyük sorunlara yol açtığı yollu durmadan tekrarlanan iddiayı reddetmiştir. Rol kategorisini dışarıdan gelen toplumsal beklentiler anlamında kullanarak sınırlayıp, (bir tür iç kişilik boyutu olarak) 'erkek cinsiyet-rolü kimliği' kavramını 'erkek cinsiyet-rolü baskısı' ile değiştiren daha sağlam bir 'rol' analizinden yana tavır almıştır. Erkeklerdeki uyum sorunlarına, güvenliksiz cinsiyet-rolü kimliklerinin değil, bizzat cinsiyet-rolü beklentilerinin zorlayıcı, tutarsız ve gerçekçi olmayan ya da işlevsiz yapısının yol açtığını ileri sürmüştür. Gerçekçi olmayan veya tutarsız olan bu taleplere karşı gelen erkekler, toplum tarafından -özellikle de diğer erkekler tarafından- mahkûm edilirler ve sonuçta kendilerini değersiz görmeye başlarlar; bu da rollerine aşırı uyum göstermelerine yol açar.[43]

Ancak Pleck, rol analizini güçlendirmeye çalışmışsa da, sadece bu analizin yetersizliğini ortaya koyabilmiştir. Uyumsuzluğun neden direnmeye değil de aşırı uyum göstermeye yol açtığı açıklanmamıştır. Kendisi de çok sağlam bir ampirik kanıt sunamayan Pleck, cinsiyet rollerinin büyük değişimlere gebe olduğunu iddia ederken, cinsiyet rolü üzerine yeni yazılarla aynı görüşü paylaşır.[44] Ancak, diğerlerinin de belirtmiş olduğu gibi, değişimi sadece cinsiyet rollerinin *'başına gelen'* bir şey gibi görür.[45] Diğer bütün rol kuramcıları gibi Pleck de 'roller'ini erkeklerle kadınlar arasındaki gerçek iktidar dinamikleri veya başka somut toplumsal ilişkiler çerçevesine yerleştirmekte başarısız olur. Erkeklerden asıl istenilenler konusunda daha bilgili olmadığımız gibi, erkekliğin duygusal ve politik dinamikleri -erkeklerin çoğunun hiçbir işe yaramayan rollerini terk etmemekle kalmayıp, neden değişime karşı olağanüstü bir direniş gösterdikleri- konusunda da kesinlikle daha çok şey biliyor değiliz. Başka eleştirmenlerin daha aydınlatan bir biçimde gözledikleri gibi, "ırk rolleri" veya "sınıf rolleri"nden söz etmeyiz, çünkü bu toplumsal ilişki alanlarında güç kullanıldığı, sosyologla-

rın daha dolaysız olarak bildikleri bir şeydir.'[46]

Bu nedenle, 'cinsiyet rolleri' ve 'cinsiyet rolü kalıpları' anlayışı, yüzeyde cazip gibi görünmesine karşın, yerinde eleştirilere hedef olmuştur. Bu anlayış, erkekler ve kadınlar hakkında, her toplumda genel olarak paylaşılan, toplumsal yaşama var olmayan bir homojenlik yükleyen, tutarlı ve tek biçimli bir dizi toplumsal beklenti bulunduğunu varsayar.[47] Bireysel davranışlara var olmayan bir tek biçimlilik yükleyerek, 'ilgili' anneye ve 'sorumlu' babaya yönelik toplumsal beklentilerde bir uyumluluk olduğunu varsayar. Erkeklerle kadınlar arasındaki somut, değişken iktidar ilişkilerinin yerini 'farklılık' konusundaki soyut fikirler alırken, hem toplumsal hem bireysel düzeyde, cinsel kimliğin karmaşık dinamikleri cinsiyet-rolü kuramındaki yerini kaybeder. Cinsiyet-rolü kuramı, hem bazılarının baskın cinsiyet kalıplarına katı bağlılıklarının sonucu olan tutku veya acıyı, hem bazılarının bunlara karşı gösterdiği sarsılmaz direnci, hem de geri kalanlarda görülen bu iki tavrın karışık ve çelişik bileşimlerini açıklamakta yetersiz kalır. Cinsel kimliğin dinamiklerini gerçekten anlamak istiyorsak, hem toplumsal, hem ruhsal düzeyde yürürlükte olan çelişkili zorlamaları ve baskıları daha iyi kavramamız gerekmektedir.

C. *Bilinçdışı*

Bazı araştırmacılar cinsel kimliğin karmaşıklığını ve ele avuca sığmazlığını daha iyi kavramak için Freud'un bu kimliğin kökenleri konusunda söylediklerini incelemeye yönelmişlerdir. Peşinden, psikanalizde bilinçdışındaki akli işlemlerin bireysel kimliğin temelini oluşturduğu ortaya konulup, zihinsel hayatın 'normal' ve 'nevrozlu' yönleri arasında kesin sınırlar olduğu kabul edilmeyerek, belirsiz ve çelişkili yeni alanlar yaratılması İngiltere ve ABD'deki akademisyen psikologları korkutmuştur.[48] Yani, cinsel farklılıklarla ilgili sorunlar konusunda psikanalizin sahip olduğu potansiyel, psikanalize yönelen ve Freud'un kadınlık üzerine yazdıklarını inceleyen birçoklarını hayrete düşürmüştür.[49]

Daha önce de belirtmiş olduğum gibi, Freud'un sadece 'erkekli-

ği' konu alan hiçbir şey yazmamış olması ve diğer psikanalistlerin (çok yakın zamanlara kadar) erkek kimliği üzerinde nadiren durmaları ilginçtir. ('Cinsel kimlik', psikanalizle ilgili yazılarda hâlâ daha yakın zamanlara ait olan 'toplumsal cinsel kimlik' kavramına tercih edilen bir terimdir.) Erkeklerin gelişimi ve psikolojisi insan psikolojisine denk gibi görülmektedir. Geleneksel inceleme konusu olan kadınların ise insan psikolojisinden sapmalar gösterdiği düşünülür.

Herkesçe bilindiği gibi, Freud kız ve erkek çocukların, bebekliğin ve çocukluk döneminin ilk yıllarında aynı potansiyel arzuları, hazları ve düş kırıklıklarını paylaştıklarını ileri sürmüştü. Oral, anal, fallik ve jenital erotizmin duyusal keyifleri ve şiddetli çelişkileri içinden geçen kız ve erkek çocuklar, kendilerine-özel bir sevgi nesnesi olarak anneyi aynı ölçüde arzular, onun annelik hizmetlerinin duyusal hazlarından pasif bir biçimde yararlanır, bu hazları aktif bir biçimde ararlar.[50] Freud, libidonun veya cinsel güdünün bu aktif ('eril') ve pasif ('dişil') bileşenlerinin, her iki cinsiyetten kişilerle bağlılık kurma kapasitesinin yanı sıra, libidonun doğasındaki 'biseksüelliğin' nedeni olduğunu düşünmekteydi. Bu fikirler, Freud'un 'bütün günahların olumlu bir numunesi' olarak karakterize edilen 'Küçük Hans', vakasında çok iyi betimlenmiştir. Beş yaşındaki 'Küçük Hans' hem kendisi bir bebeğe sahip olmak, hem de annesine bir bebek vermek istiyordu.[51] Çocukluktaki cinsellik, çok çeşitli cinsel hedefleri, çok sayıda haz kaynağı ve her iki cinsten de insanlarla yakınlaşmalar barındırması nedeniyle 'çokbiçimli sapkınlık' olarak sınıflandırılır.

Ancak, çocuğun annesine karşı özel bir sevgi ifade etmek ve ondan böyle bir sevgi görmek için duyduğu tutkulu arzu, onu babasıyla rekabetçi bir mücadele içine sokar -Ödipal üçgene-. Freud'un 'erkeklik' konusunda yazdıklarının merkezinde baba-oğul mücadelesi yatar; erkek çocuğun, rakibi olan baba tarafından iğdiş edilme korkusunun temelinde bu vardır. Erkek çocuğun cinselliğini ifade etmesini engelleyen yasaklar ve kadınların penisten yoksun olduklarını yavaş yavaş kavramaya başlaması bu endişeyi körükler. İğdiş edilme tehdidi, erkek çocuğun penisine özsevili bağlılığına (penise yönelik 'narsistik kateksis'e (yatırım) meydan okur. Bu onu

annesiyle bir cinsel bağ kurma arzusundan (anneye yönelik 'libidinal kateksis'ten) vazgeçirmeye yetecek kadar güçlüdür. Bu durum erkek çocuğun babasıyla güçlü bir biçimde özdeşleşerek babayı ve böylelikle de diğer erkeklerle de ilişkili olarak fallik gücü ve iktidarı annelik bağına tercih etmesiyle gerçekleşir.

Freud, kişinin çocukluktaki biseksüel 'çokbiçimli sapkınlık'tan alışılmış, heteroseksüel, yetişkin kimliğine geçişine kadar süren dönemini asla düz ve doğrusal bir süreç olarak görmemiştir. Freud, erkek ve kız çocuklarının, farklı nedenlerden dolayı ilk sevgi nesneleri olan anneye duydukları arzuyu bastırmak zorunda kaldıklarını söylemekle kalmamış, şunları da ileri sürmüştür:

> Tüm insanların homoseksüel bir nesne seçebildikleri ve gerçekte bilinçdışında böyle bir seçim yaptıkları bulunmuştur. Aslında, aynı cinsiyetten bir kişiye gösterilen libidinal ilgi, normal bir zihinsel yaşamdaki faktörler kadar önemli bir rol oynar ve zihinsel hastalıklara yol açıcı etkileri bakımından karşı cinse duyulan ilgiden daha büyük bir role sahiptir.[52]

Erkek çocuğun babasıyla güçlü bir biçimde özdeşleşmesi, heteroseksüel nesne seçiminin bastırılmasını ve ardından yeniden yüzeye çıkmasını mümkün kılmasına karşın, homoseksüel -babaya yönelik- bir nesne seçimine de yol açmaktadır. Bunu, Freud'un pek değinmediği bir tür negatif Ödip kompleksi olarak görebiliriz. Freud'un ünlü vaka analizleri tamamen, birçok cinsel fanteziyle, korku ve özlem duygularıyla ifade edildiği üzere, çözüm getirilmemiş aktif ve pasif homoseksüel bağların getirdiği iç çelişkiler ve erkeklerin psişik yaşamlarındaki 'kadınlık' hakkındadır.[53] Bunlardan en ünlüsü, durmadan tekrarlanan bir rüyası nedeniyle 'Kurt Adam' olarak bilinen bir Rus aristokrat üzerine yaptığı analizdir. Freud hastayı ikinci kez psikoza girdiği sırada tedaviye başladığında hastanın gördüğü hayallerin en belirgin özelliği yavaş yavaş bir kadına dönüştüğüne inanmasıydı -hem de şehvet düşkünü bir kadına-. Hasta 20 yaşlarına kadar sıradan bir heteroseksüelmiş. Ancak Freud bunun altında pasif homoseksüel bir yönelim yattığına inanmaktaydı: 'Psişik eğilimlerinin pek azı heteroseksüel nesne seçiminde yoğunlaşmıştı.'[54] Küçük yaşlardaki babaya yönelik pasif

homoseksüel arzu ve kadınlarla özdeşleşme eğilimi, endişeyle yoğrulmuş, pasif, mazoşist bir cinsellik yaratılarak bastırılmıştı. Gerçekte Freud, homoseksüel arzuların bastırılmasının yol açtığı yaygın patolojik durum ve erkeklerin pasif cinsel hedeflerinden duydukları endişeler konusunda sık sık yorumda bulunmuştu.

Freud'a göre, erkeklik ve biyolojik olarak belirlenmiştir, ne de toplumsal kalıpların ne beklentilerin basit bir ürünüdür. Psişik yapıyla ilgili, kaçınılmaz olarak gerilim, endişe ve çelişkilerle dolu, karmaşık ve güç bir süreçtir. Tek ve tutarlı bir dizi özelliği ya da özü yoktur. Ünlü İngiliz psikanalisti Donald Winnicott'ın belirttiği gibi:

> Derinlerdeki duygularımız ve bilinçdışı dikkate alındığı zaman kadın olma özlemi içindeki sert bir erkekle karşılaşırız... Aslında her dereceden çapraz-özdeşleşme görülmesi mümkündür ve sorunların temel nedeni bu acayip şeylerin bilinçdışında tamamen gizli kalabilmesidir.[55]

Homofobinin yaygınlığı, 'zayıflığın' inkar edilmesi, kadınların erkekler tarafından bilinçli olarak bu denli yaygın olarak aşağılanması ve bu aşağılamayla kültürün her yanında karşılaşılması psikanalitik kuramda, erkeklerin sağlam bir eril kimlik sahibi olma duygularını tehdit eden bu 'acayip şeyler' ile açıklanmıştır.

Yine de Freud, erkeklerin normal bir 'erkekliğe' doğru ilerledikleri yolda, kadınların normal bir 'kadınlığa' doğru izledikleri, kaçınılmaz olarak daha sorunlu ve zorlu olan yoldakinden daha az engel olduğunu düşünmüştür. Bastırılmış bir biçimde de olsa, erkek ilk baskın heteroseksüel sevgi nesnesini alıkoyarak daha sonra diğer kadınlara yöneltecektir: 'Tıpkı babamla evlenen kız gibi bir kız istiyorum.'* Freud'a göre, kızların normal kadınlığa giden yolda tam tersine anneyi, yani ilk sevgi nesnelerini reddetmeleri, bunun yerine babaya ve erkeklere yönelmeleri ve aynı zamanda aktif klitoral cinselliklerini terk edip vajinal alıcılığa dayanan daha pasif cinsel hedeflere yönelmeleri gerekir. Hem kız hem erkek çocukların fallik safhaya girdikleri dönemde -erkek çocukların 'caka satıp horozlandıkları' zamanlarda[56]- kızların penis gibi belirgin bir cinsel organdan 'yoksun' olduklarını kavramaları, en azından geçici ola-

* Bir İngiliz şarkısından alınmıştır. (ç.n.)

rak kendilerini ikinci sınıf veya sakat gibi hissetmelerine yol açar. Bu 'iğdiş edilmişlik' duygusu, kız çocuklarda narsistik bir yara açar ve anneye duyduğu arzuları babaya, aktif cinsel hedeflerden bir penis / babadan bebek sahibi olmak / erkek âşık edinmek gibi arzulara yönelterek penise aşırı değer yüklemesine (veya penisi kıskanmasına) neden olur.[57]

Psikanaliz, özellikle II. Dünya Savaşı'nı izleyen on-yirmi yıl boyunca kadınlığın gelişimindeki değişiklikler üzerine odaklanmıştı. Ancak, altmışlı yılların sonuyla birlikte, çok geçmeden yaygın bir biçimde Freud'un görüşlerini yeniden temellük eden feministler tarafından yazılıp belli başlı psikanaliz dergilerinde yayımlanan bazı makaleler, psikanalitik düşün alanındaki bir yeniliği; erkeklerin psikolojisine yeni bir gözle bakılıyor olduğunu müjdeliyordu. Bu yeni bakış açısı psikanalizde İngiliz ve Amerikan 'nesne ilişkileri' ekolü tarafından ortaya atılmıştır.

D. *Nesne İlişkisi: Erkeklerin Kırılganlığı mı?*

1967'de, Uluslararası Psikanaliz Kongresi'nde, ABD'den Ralph Greenson erkek çocukların normal gelişimleri sırasında erkek kimliğinin oluşmasına engel teşkil eden belirli sorunlar konusunda bir konuşma yapmıştı. Erkeklerin sorunlarının, erkek çocuğun erkeklik duygusunu geliştirmek için (henüz birisini sevmekle onunla özdeşleşmek arasında bir ayrım olmadığı bir zamanda) annesiyle özdeşleşmekten vazgeçip, yerine babasıyla özdeşleşmek zorunda kaldığı Ödipal dönem öncesine dayandığını ileri sürüyordu: 'Toplumsal cinsel kimlikleri konusunda kadınlar kendilerinden bu denli eminken erkeklerin böyle bir kesinliğe sahip olmamalarının kökeninde küçük yaşlardayken iki cinsin de anneyle özdeşleşmeleri yatmaktadır.'[58] Greenson, Robert Stoller'la birlikte transseksüller üzerine bir inceleme yapıyordu. Bu incelemede kendi cinsiyetinden memnun olmayan hastaların ezici bir çoğunluğunu erkeklerin oluşturduğu bulunmuştu. Genelde erkeklerin kadınları aşağıladığı ve kadınların erkekleri kıskandığı düşünüldüğünde bu daha da şaşırtıcı görünüyordu. Greenson, erkeklerin kendi erkekliklerinden tat-

min olamadıklarının ve kadın olmayı istediklerinin kendi klinik deneyimleri tarafından da doğrulandığını iddia ediyordu. Kadınlar erkekleri kıskanmasına karşın, erkekler kadınlara karşı daha derin bir kıskançlık duymaktadır: 'Her cins karşı cinsi kıskanır; ancak erkeklerin görünüşte kadınları aşağılamasının altında duydukları gizli kıskançlığın erkeğin toplumsal cinsel kimliği açısından özellikle daha yıkıcı olduğu anlaşılmaktadır.'[59]

İngiliz psikanalizinin önde gelen isimleri, özellikle de Melanie Klein, her zaman Ödip dönemi öncesine Freud'dan daha çok önem vermiştir: Bu gelenekten kabaca 'nesne-ilişkileri kuramı' olarak tanımlanabilecek, Donald Winnicott, Ronald Fairbairn, Harry Guntrip, Alice ve Michael Balint gibi analistlerle birlikte anılan çok yönlü bir yaklaşım geliştirilmiştir. Bu ekol son yıllarda ABD'de gitgide önem kazanmaya başlamıştır, bu da Greenson'un, Otto Kernberg'in, Margaret Mahler'in ve diğerlerinin yazılarında yansımaktadır. Nesne ilişkileri yaklaşımı, çocuğun çevre ile etkileşiminde ilişkiye girdiği 'nesneler'den veya 'kısmi nesneler'den (insanların veya insan kısımlarının psişik içselleştirilmesi) zihinsel bir evren yarattığı mekanizmalar üzerine odaklanır.[60] Çocuğun gelişmekte olan benliği veya egosu, en başlarda bu 'nesneler' ile girdiği ilişkilerle oluşur. Klasik Freud'culuğa karşı çıkan Fairbairn, örneğin libidonun haz değil nesne aradığını iddia eder ve tüm bu analistlere göre endişelerin ve saldırganlığın kökeni ilk nesne olan anneden ayrılışta yatar.[61] Anne-çocuk arasındaki bağ, çocuğun içinde sağlam, sağlıklı bir benlik duygusu -çocuğun sonradan yavaş yavaş anneye ilişkin imagodan uzaklaştırdığı bir benlik- oluşmasına izin veren sevgi dolu bir ortam sağladığı için eşsiz bir önem taşır. Aslında bu ekolün (bütün yazılarında olmamakla birlikte) bazı yazılarında bu üç perdelik Ödipal senaryodan vazgeçilmektedir, hayatın geri kalan bölümü ise iyi bir annelik ortamı ile desteklendiği veya çakıştığı ölçüde dikkate alınır.[62]

Erkek sorununu odak alan yeni psikolojik perspektifler, bu çok özel psikanalitik temele dayanmaktadır. Kuzey Amerika'da *The Psychology of Men: New Perspectives in Psychoanalitic Psychology* (Erkeklerin Psikolojisi: Psikanalitik Psikoloji'de Yeni Perspektifler) adlı kitapta derlenen on altı makalenin her birinde şu so-

ru sorulur: Erkekler ne istiyor? Greenson'un düşüncelerine paralel olarak tümünde de erkeklerin kadınlardan korkmaları ve kıskanmaları incelenirken, baba-oğul rekabeti ve iğdiş edilme endişesi reddedilir veya önemsenmez. Aksine bunların nedeninin Ödipal dönem öncesi anne ile kurulan bağ olduğu iddia edilir. Bir analist kısaca şöyle diyor:

> Günümüzde, en azından karakter patolojisi olan ve analiz yapılan hastalarda iğdiş edilme endişesi, bilinçdışında hâlâ aktif olan ve analiz durumunda kolayca harekete geçebilen daha ilkel, Ödipal dönem öncesine ait korkulara karşı korunmaya hizmet eder.[63]

Erkekler savunmasız cinsiyettir. Bu analistler, erkekler hakkında bugüne kadar toplanan bilgileri ortaya dökerek erkeklerin 'genelde çok savunmasız olan erkekliklerini' araştırmaktadırlar.[64] Gerald Fogel'in 'Erkek Olmak' adlı derlemesinin girişinde bu konuya değinilmektedir:

> Çoğu erkeğe göre sorunun kadınlar olması şaşırtıcı değildir. Erkeklik genelde kadınlarla ilişkili olarak ve kadınlara karşıt olarak tanımlanır; zira erkek çocuklar ve erkekler olarak kadınlara bağımlıyızdır, onlar tarafından tehdit edilir ve yaralanırız ve onları kıskanırız -normalde kaldırabileceğimizden çok daha bilinçli ve bilinçdışı biçimlerde-. Erkekler yalnızca kadınların gerçek ve fantezilerinin çarpıttığı iktidarlarıyla değil, kendi içlerindeki, kadınca veya kadınsı olarak algılanan özelliklerle ve itkilerle de mücadele etmek zorunda kalırlar. Bu nedenle, erkeklerin kadınlara bakış açısı daha çarpık ve karışıktır. Kadınlar kendi başlarına bir sorun değillerse bile erkeklerin görmezlikten gelinen, savuşturulan, kabul edilemez çeşitli özelliklerinin taşıyıcıları veya simgesel temsilcileri rolleri içinde sorun haline gelirler.[65]

Geleneksel psikanalizin fallosentrik veya androsentrik diye adlandırdıkları önyargılarını reddeden John Munder Ross ve Ethel Spector Person gibi analistler, kıskanılan, güçlü annenin ve kadınsı bir kimlik edinmesi için duyulan arzunun erkek psikolojisinde önemli bir yer tuttuğunu vurgulamışlardır.

Ross, kültürümüzde hüküm süren 'savaşçı erkekliği' ve bunun sadist, narsisist saplantılarını incelemiştir. Tanımladığı erkekler kadınlarla samimiyet kurmaktan korkarlar ve onlarla birleşmekten

dehşete kapılırlar (bu erkekler, kadınlarla cinsel ilişkilerinden de 'tüfek gibi patlamak' diyerek söz etmektedirler.). Babalıktan ve ortaya çıkaracağı 'yumuşak' duygulardan korkarlar: Ya bundan kaçınırlar ya da kendi itibarlarını yükseltmek için kadınlara ve çocuklara karşı despotça davranırlar. Ross, bu tür bir erkekliğin, küçük yaşlarda babanın libidinal bir nesne ve özdeşleşecek bir kişi olmayışıyla ilgili olduğuna inanır. Duygusal olarak hiçbir şey vermeyen, zalimce davranan veya güçlü bir anneye kıyasla tutuk ve yetersiz kalan babaların oğulları (özellikle de annenin erkekleri kötülediği veya onlardan korktuğu bir ilişkide) kendilerini güçlü anneyle özdeşleşmekten korumak için kendi abartılmış, yapay, alıngan ve saldırgan erkekliklerini oluşturmaya yönelirler.[66] Bu analiz türü ellili yıllarda baba eksikliğinin etkilerini konu alan, cinsiyet rolü hakkındaki kitapların (gizli) psikolojik altyapısı olarak iş görmüştü.

Ethel Spector Person erkek cinselliği üzerine yaptığı ilginç bir analizde erkeklerin cinsel fantezilerindeki iki baskın temayı ele alır: 'Yollu' kadın ve lezbiyen ilişki. Bunların ilkini, erkekleri kabaca tehditkâr Ödipal babadan ve iğdiş edilme endişesinden değil, kadınlar tarafından reddedilme endişesinden kaynaklanan, jenital yetersizlikle ilgili korkularına bağlar. Bu gibi maço cinsel fantezi-ler erkek çocuğun annesi tarafından cinsel olarak reddedilip, hayal kırıklığına uğradığını (ve peşine yetişkin kadınlar tarafından reddedilişini) güçlü bir biçimde hissetmesinden kaynaklanır. Bu onun fallik narsisizmini veya öz saygısını tehdit eder. Fantezilerde kadınların cinsel birleşmeyi reddedişlerinin gerçekliği inkâr edilip tersine çevrilir. Erkeklerin '60 cm uzunluğunda, çelik gibi sert ve bütün gece dimdik kalan' bir penise sahip olmakla ilgili fantezileri gibi daha başka tersine çevirme mekanizmalarıyla da cinsel endişeler yatıştırılır.[67] 'Yollu' kadın fantezisi de, yoğun oral ihtiyaçları ve bakım ihtiyaçlarını -Ödipal dönem öncesi 'mama veren' anneye duyulan arzuları- cinsel talepler kılığı altında gizler. Aynı şekilde, lezbiyen fantezisi de anneye duyulan enseste yönelik kalıntısal itkilerle ve kıskançlığın, ayrılık endişesinin veya her ikisinin de neden olduğu, kadınlarla bilinçdışı bir özdeşleşme durumuyla bağıntılıdır.[68]

Bu makalelerde (genellikle hastalar üzerindeki ayrıntılı incelemelerle desteklenen) birçok yararlı bilgi bulunur; özellikle de erkeklerin kadınlara karşı tutumlarını ve davranışlarını anlamak için. Ancak, aynı zamanda, erkeklik konusundaki bu yeni psikanalitik yaklaşımda -hatta feminist kaygıları olan küçük bir çevrede bile- çok şaşırtıcı bir şey vardır. Erkeklerin dış dünyadaki iktidarlarından hiç bahsedilmez. Erkeklerin uyguladıkları şiddet veya çocuklara uyguladıkları cinsel taciz konusunda ayrıntılı bir analize girişilmez. Aslında Klein'cı ve belli başlı diğer analiz yöntemlerinde olduğu gibi, nesne-ilişkileri psikanalizinde de 'kadınların iktidara sahip cins olduklarını' ancak iktidarlarını erkeklere 'devrettiklerini' ileri süren rahatsız edici ve feministleri kışkırtıcı bir eğilim vardır.[69] Bütün nesnel bakış açılarına göre yanlışlığı gösterilebilecek olan bu iddia, erkeklerin her alandaki iktidarı, onların ruhsal dünyalarına -kafada kurulan fantezi dünyasına- ve aile hayatlarına yönelik psikanalitik perspektifte ortadan kalktığı için ileri sürülür. Ancak, kamu hayatının toplumsal ilişkilerinden özerk ve kesinlikle bu ilişkilere indirgenemez bir biçimde işlemelerine karşın, ruhsal dinamikler -hatta daha çok aile içindeki dinamikler- daha geniş toplumsal ilişkilerden hiç etkilenmiyor değildir. Fantezilerde olduğu gibi gerçekte de annelerin çocukları üzerinde belirli bir 'gücü' olduğu açıktır. Ancak bu, sadece ve sadece çocuklara yönelik garip bir güçtür: Yetişkinlerin kendi hayatlarını idare etmek ve kişisel ihtiyaçları doğrultusunda düzenlemek için sahip oldukları varsayılan güçleriyle ters orantılı bir biçimde varolur. Erkeklere bağımlılığıyla kısıtlanan; devlet, tıbbi ve diğer mesleki kurumlar tarafından yönlendirilen ve çoğunlukla yetişkinlerle anlamlı ilişkiler kurulmasına izin vermeyen annelik, toplumumuzda, kadınların yetişkin bir kişi olarak güçsüz olduklarını derinden hissetmelerine neden olur genellikle.

Bununla birlikte, Klein'cı terapist Jane Temperley maddi kısıtlamaları gözardı ederek; cinsler arasında iktidar ve ayrıcalık dengesi kurulması konusunda kadınların 'kendilerinin en kötü düşmanları' olduğunu ileri sürer: 'Erkeklerin saldırganlığı hakkındaki anlayışımızın, kadınların rolüne ve işlevine karşı duyduğumuz düşmanlığı onlara yansıtmamızla ne dereceye kadar açıklanabileceğini

büyük bir dikkatle incelememiz gerekir.[70] Elbette saldırganlığın ve düşmanlığın 'ustalıklı bir taktikle' erkeklere yansıtılması anlamında, Temperley'in 'kadınların ikinci sınıf ve dezavantajlı olmalarından bir yarar sağlayabilecekleri' hakkında söylediği şeyleri reddetmiyorum.[71] Ancak, zaman, yer, kültür ve özellikle de iktidar ilişkilerinden bağımsız olarak gelişen kişilerarası ezeli çatışmaların örnekleri olarak günlük hayat dramlarının psikanalitik olarak yeniden oluşturulmasını kışkırtıcı buluyorum. Yetişkin erkeklerle kadınlar arasında 'çocukluktaki arzu, hayal kırıklığı ve korku nesnelerinden' kaynaklanan anlaşmazlıklar ve şiddet üzerinde bu denli duran Joyce McDougall[72], hepimizin yetişkin kişiler olarak 'her iki ebeveynin iktidarını ve cinsel niteliklerini' kabul etmemiz gerektiğini söylerken, (küçük çocuklar annenin, büyük çocuklar babanın bütün iktidara sahip olduğunu algılasalar da algılamasalar da) sanki bu iktidarlara denkmiş gibi bakmaktadır. Burada, erkeklerin toplumsal iktidarının ve (çocuk bakımı dışında) cinsel işbölümü ile bunun dinamiklerinin temel önemini, inkâr edip tersine çevirmediği yerde, ihmal eder bir psişik indirgemecilikle karşı karşıyayız.

Psikanalitik söylemde cinsel iktidar ilişkilerinin eleştirellikten uzak bir biçimde kabul edilmesini ya da yadsınmasını ciddi bir biçimde dert eden tek bir çağdaş analistle karşılaştım: New Yorklu radikal Joel Kovel. Kovel *The Age of Desire* (Arzu Çağı) adlı kitabında bu soruna kendine özgü tutkulu üslubuyla değinmiştir:

> Neden psikanaliz üzerine yazılan yazıların çoğu, hatta en soyut görünen kuramlar bile, bir oğulun annesine yönelttiği suçlamalarmış gibi görünüyordu acaba: Özne hep erkek; aşırıya kaçmakla veya çok az şey yapmakla suçlanan ebeveynse hep anne. Bu gibi kullanımları dilin dayattığı bir zorunluluk ya da fiili toplumsal yapının yansıması diyerek geçiştirmek yeterli değildir. Analistler hep bunu yapmaya çalışıyordu... Henüz hiç dikkate almamış oldukları şeyse, dilin ve toplumun aktif yönü. Onlara göre bunlar verili şeyler... Toplumsal pratiği, kendi eylemlerinin ve yaptıkları seçimlerin taraflardan birini veya diğerini desteklediği diyalektik bir güç oyunu olarak değil otomatik, sabit bir yapı olarak görüyorlar. Analistlerin hep desteklediği tarafsa, ataerkillik: Çalışmalarında sürekli olarak, erkeğin temsil ettiği insanı besleyen ve erkeğin mücadele edip eninde sonunda hükmettiği kadın tarafından temsil edilen bir "doğa"ya işaret edilir.[73]

Kovel, çağdaş analistlerden çoğunun burjuva feminizminden etkilenerek kadınların ikinci sınıf kabul edilmesine karşı çıkarken, yaklaşımlarındaki mantığın çocukların bakımıyla tam gün ilgilenilmesine destek vermelerini bile engellediğine işaret eder.

Erkeklerin psikolojisi hakkındaki son döneme ait yazıların çoğunda toplumsal cinsiyet ilişkilerinin gerçeklerine kayıtsız kalındığı veya reddedildiği çok açıktır: Dracula mitini inceleyen George Stade, 'Bugünlerde biz erkekler son haddine varmış bir ontolojik güvensizlik yaşıyoruz' diye yazar.[74] John Munder Ross ise, psikanaliz vakalarını yeniden okuyarak, erkeklerin sık sık bebek doğurmayı, emzirmeyi ve büyütmeyi istedikleri sonucuna varır.[75] Erkeklerin erkekliklerini muhafaza etme çabalarıyla çeliştiği için, bu endişe yüklü arzuları, eski psikanalistlerin fallosentrik önyargılarının; 'rahim ve meme özlemleri'nin bastırdığını ekler.[76]

Belki de Don Juan'ın tüm istediği Bakire Meryem olmaktı (bu nedenle de sürekli arayış içindeydi). Ancak burada bir şeyler eksiktir. Hâlâ bilinmezler vardır. Erkeksi olan şeyleri olağanüstü çekici yapan nedir? Erkeklerin kadınsı, anneyle ilgili şeylerden aşırı korkmalarının nedeni nedir? (Kadınların da güçlü, ezici, reddedici anneleri vardır: Öyleyse erkek çocuklar kız çocuklardan farklı olarak ne yaşamışlardır?) Erkeklerin 'hassas yönlerini' anlamak istiyorsak bunlar önemli sorulardır. Ama erkeklerin psikolojisiyle ilgili bu yazılarda bu sorular gerçekten sorulmaz. Tek başına ana/oğul bağının -eve uğramayan, yıkıcı ve etkisiz babalar da dikkate alınsa bile- bu sorulara cevap oluşturacak bir özelliği yoktur. Tam tersi. Söz konusu durumlarda, erkeklerin fiili, fallusun simgesel iktidarı yalnız azalmakla kalmaz ortadan kalkar.

Ancak, artık nesne ilişkileri kuramı içinde erkek iktidarı sorununu ciddiye alan, feminist bir yaklaşım da vardır. Bu yaklaşımda da annenin birinci derece önemi olduğu vurgulanır ancak annelik kurumu eleştirilir (Geleneksel yaklaşım, bunun tersine annelik kurumunu romantikleştirirken hemen her zaman, her vakada birey olarak anneyi suçlar.). Dorothy Dinnerstein *The Mermaid and the Minotaur*'da (Denizkızı ve Minotaur) kadınların egemen olduğu çocuk bakımının sonucunda her iki cinsiyetten çocuğun da anneye mutlaka düşmanlık besleyeceklerini ileri sürmektedir. Şu sonuca

varır: 'Evrensel kadın sömürüsünün kökeni küçükken bize ebeveynlik eden kişilere karşı tutumumuza dayanır ve erkekler de kadınlar kadar çocuk bakımına katılıncaya kadar bu durum devam edecektir.'[77] Aynı şekilde, sosyolog Nancy Chodorow *The Reproduction of Mothering* (Anneliğin Yeniden Üretilmesi) adlı etkileyici kitabında, sadece kadınların annelik etmesinin, erkek egemenliğinin oluşması ve süreklilik kazanmasında önemli bir rol oynadığını ileri sürer.[78] Geleneksel nesne ilişkileri kuramındaki gibi burada da bunun nedeni, erkek çocuğun, 'eril' bir kimlik edinecekse, annesiyle küçükken kurduğu sembiyotik (ortakyaşamsal) bağdaki içtenliği, şefkati ve bağımlılığı bastırmak ve yadsımak zorunda olmasıdır.

Chodorow, bebek bakımında babanın yer almayışının, erkekliğin daima negatif olarak, kadın olmayan biçiminde tanımlandığı anlamına geldiğini vurgular. Toplumda yüceltilmesine karşın, erkeklik hep riskli, güvensiz bir şey olarak kalır ve 'kadınlığın konu edilmediği bir tarzda konu edilir.'[79] Erkek çocuklar anneleriyle küçükken kurdukları özdeşleşme yerine kadınlığa karşı korku ve tiksinti duyguları geliştirerek kendi hayali erkeklik idealleştirmelerini yaratırlar: 'Erkek çocuk kendi içinde kadınsı bulduğu özellikleri bastırır; kadınları ve toplumsal hayatta kadınsı bulduğu her şeyi reddeder ve aşağılar.'[80] Bu, erkeklerin yaygın bir biçimde şiddet uygulamalarını ve erkeklerin kadınlarla eşit ve özenli bir ilişki kurmaktaki büyük yeteneksizliklerini açıklıyor. Chodorow adeta, tüm erkeklerin nevrotik bir erkeklik biçimi geliştirdiklerini ileri sürmektedir. Bir anlamda *tüm* erkek çocuklar babasızdır, tıpkı ellili yıllarda cinsiyet rolü kuramcılarının Chodorow'un da dahil olduğu bu geleneğin başına bela olan çocuklar gibi.

O halde, erkeklerin toplum için işlevsel olagelen ve işlevsel olmayı sürdüren erkek egemenliğini kurmak için, kişisel olmayan, zorlayıcı ve saldırgan bir psikolojiye sahip olmaları gerekmektedir. Çünkü Chodorow'a göre erkekler böylece rekabeti -kapitalist veya kitlesel-, bürokratik bir dünyada başarı kazanmak için gerekli olan psikolojiyi edinirler.[81] Erkek çocuklar annelerinden ayrılmayı ve daha özerk bir benlik duygusu kazanmayı başarırlar, çünkü anne başlangıçtan beri oğlunu kızından farklı görür ve sever; oğluyla

ilişkisi 'anaklitik'tir, yani oğlunu kendisinden ayrı bir kişi gibi sever ve yaşantılar. Oysa kızını sanki kendisiymiş gibi, 'narsisistçe' yaşantılar ve sever. Bu nedenle kızlar hep annelerine bağlı, onlarla özdeşleşmiş olarak kalırlar; erkeklere kıyasla cinsel kimlikleri içinde daha güvencededirler, kendilerini daha çok başkalarıyla ilişkilerine göre tanımlarlar, daha zayıf bir bireylik, yeterlilik ve özerklik duygusuna sahiptirler. (Burada annenin çocuğunu algılayışında fanteziye pek yer olmadığı açıktır. Örneğin, anneler kendi yansıtılmış arzularına göre çocuklarının cinsiyetlerini karıştırmazlar.) Bu açıklamalardan erkek egemenliğini (ve anlaşılan aynı zamanda kapitalizmi) yıkmanın ana yolu çocuk bakımının paylaşılmasından geçmektedir gibi bir sonuç çıkmaktadır. Bu durum, 'her iki cinsiyetten çocukların olumlu beceriler kazanmasını sağlayarak, onları halen eğilim gösterdikleri yıkıcı aşırılıklardan uzaklaştıracaktır.'[82]

Feminist nesne ilişkileri kuramının ve erkek kimliğiyle erkek egemenliğinin nedeninin anneyle özdeşleşmenin bastırılması olduğunu savunan görüşlerin birçok erkeğin, özellikle de cinsiyetçilik karşıtı erkeklerin ilgisini çekmesi şaşırtıcı değildir. İngiltere'de, bu yaklaşımdan etkilenen, cinsiyetçilik karşıtı erkeklerin yazılarının derlendiği *The Sexuality of Men*'in (Erkeklerin Cinselliği) teması, erkek cinsel kimliğinin kırılganlığı ve genelinde erkek cinselliğinin sıkıntılı ve zahmet dolu yapısının temelinde yatan çelişkiler ve çatışmalardır. Bu makalelerde erkeklerin kadınlar üzerindeki iktidarı inkâr edilmemektedir. Ama bu zaten *sahip olmaya değecek* bir şey de değildir: Kadınlar nispeten güçsüz olmalarına karşın, cinsel kimlikleri içinde daha güvenli ve ruhsal açıdan daha sağlıklı ve mutludurlar. Andy Metcalfe'ın giriş yazısında yazdığı gibi, erkekler kendi çıkarları için, hem kadınlara hem kendi doğalarına zarar veren bir erkekliği ortadan kaldırmaya ve değişmeye ihtiyaç duyduklarını kabul etmelidirler.[83] Vic Seidlerde, 'İçtenlik korkusu erkekleri korkunç bir yalıtılmışlık ve yalnızlık içinde bırakmıştır' diye yazar.[84] Terapist Tom Ryan'a göre, çözüm erkeklerin çocuk bakımında aktif bir rol almalarında ve katılımda bulunmalarında yatar; böylece, 'erkekliğin doğasında olan savunma durumunda bulunma ihtiyacı azalabilir.'[85] Başka bir makalede ise, erkeklerin ihtiyaçlarını ve duygularını daha dolaysız ve açık bir biçimde ifade et-

meyi öğrenmelerinin yanı sıra, çocuk bakımına daha çok katılmalarının, erkek cinselliğinin 'bebekliği aşıp olgunluğa geçmesini' sağlamak için başvurulan bir yol olduğu sonucuna varılır.[86]

Erkeklerin çocuk bakımında yer alması, birçok nedenden dolayı, kadınların ezilmesinin sona erdirilmesinde önemli bir adımdır. Bu yaklaşım, erkeklerin samimiyetten ve kadın iktidarından korkmaları hakkında bir fikir vermesine karşın, erkek egemenliğini açıklayacak kadar güçlü değildir. Son bölümde gördüğümüz gibi, erkeklerin çocuk bakımında yer almamaları, erkek egemenliğinin diğer kurumsal pratiklerinin nedeni olduğu kadar sonucudur da. Aslında son yirmi otuz yılda ortaya çıkan dönüşümler üzerine ayrıntılı bir inceleme yapılacak olunursa bunun, iç baskılardan çok dış baskıların bir ürünü olduğu görülecektir. Son bölümde de gördüğümüz gibi, ebeveynliğin paylaşılması ne bu erkeklerin iddia ettiği kadar güç bir iştir, ne de çocuklar üzerinde söylenildiği kadar dramatik bir etkisi vardır.

Ayrıca, böyle bir yaklaşım erkekliğin doğasını, iktidarını ve ayrıcalığını da tam olarak açıklayamaz. Luise Eichenbaum ve Susie Orbach'ın benzer yaklaşımları gibi, Chodorow'un toplumsal cinsiyet farklılıklarına ilişkin açıklaması da, annenin oğulları ve kızlarıyla gerçekte bambaşka ilişkiler kurmasının etkilerini ve annelik işlevlerini alışılmış kurallara göre yerine getiren anneyi temel alır.[87] Ancak, gerçek aileler bu aile idealiyle pek uyuşmaz. Bazı erkekler evcimen, ilgili babalardır; bazı annelerse pek eve uğramaz, işlerine gömülürler, oğullarıyla özdeşleşirler, çocuklarıyla ilişkilerine göre tanımlanamazlar veya başka açılardan alışılmış anne rolüne uzaktırlar; ama bütün bunlar, ne ataerkilliği tehdit eder, ne de alışılmış erkeklik ve kadınlık kalıplarını yıkar[88].

Daha ortodoks olan öncülü gibi, feminist nesne ilişkileri kuramı da 'erkekler'e ve 'erkeklik'e yüklenen simgesel gücü ve anlamları açıklayamaz. Annenin oğluna duyduğu sevgi her kadar 'anaklitik' olursa olsun, kadınların ve kadınlığın şiddetle reddedilmesi; erkek çocuğun acı vermesine karşın annesinden ayrılmaktaki kararlılığı tek başına anneyle çocuk arasındaki ikili bağ sayesinde anlaşılamaz. Başka yerlerde de belirttiğim gibi, bu uslamlamada döngüsellik vardır: Anneliğin, Chodorow'un sözleriyle, 'erkek ege-

menliği psikolojisini ve ideolojisini' yaratabilmesi için kadınlığın zaten değersizleştirildiği ve erkekliğe zaten çok daha fazla değer verildiği bir toplum varsaymak gerekir.[89] Dahası, burada -yaratıcı veya olumsuz bir karşıtlık türü olarak değil de- kırılgan, güvensiz ve her şeyden önce de kadınlığa karşı bir savunma tepkisi olarak kavranan 'erkekliğin' bütün toplumsal alanlarda yine de başarı, iktidar ve egemenlik içeren, heyecan verici bir kimlik olması kesinlikle tuhaf kaçmaktadır. Erkekliğin tam da bu kadar değerli ve istenir olması nedeniyle 'konu edildiğini' söylemek kesinlikle daha yerinde olur. Fallosentrizmi kültürel bir gerçeklik olarak incelemek yerine, savunma konumundaki cinsiyetçi bir imgelemin ürünü olarak reddetmek, erkekliğin çoğu gizemli yönünün saklı kalmasına yol açar. Jessica Benjamin'in yazmış olduğu gibi, babanın fallusu konusu, 'psikanalizin feminist uyarlamasında çözülmemiş bir bilmecedir.'[90]

IV. FALLİK ÜSTÜNLÜK VURGUSU (2): ERKEKLİK HAKKINDAKİ ÇAĞDAŞ ARAŞTIRMALAR

İktidar olarak fallus imgesinin neredeyse evrensel bir yaygınlığa sahip olduğu su götürmez. İlkel kabilelerin ve eski Yunanların bereket simgelerinden pornografinin kullandığı dile kadar, penis hep bir silah, bir araç, korkutucu bir güç kaynağı olarak betimlenmiştir.

Richard Dyer [1]

Penisin ve bu nedenle de erkek iktidarının her yerde hazır ve nazır simgesel temsili olarak 'fallus', psikoloji dergi ve kitaplarından çok kültürel inceleme metinlerinde ve bunların yayımlandığı dergilerde bıkıp usanmaksızın kurcalanır. Bu alanda en çok etki uyandıran kişilerden biri de Jacques Lacan olmuştur.

A. *Dilsel Yasa ve Fallik Düzen*

Tüm kuralcı ortodoksileri aşağılayan -terapist eğitmenin önemi-

ni küçümseyen, hastayla yapılan oturumları genellikle birkaç dakikayla sınırlayan, analistten dikkatli, hatta eziyetli bir sessizlik beklerken, sessiz kalan hastaları kovan- bir Fransız psikanaliz okulunun otokrat ve despot kurucusu olan Lacan, Freud'u şaşırtıcı ve anlaşılması güç bir biçimde yeniden okuyan, tartışmalara yol açmış bir yazardı.[2] Büyülenmiş dinleyicileriyle alay edip onları aşağılamaktan zevk alan bir hatip olması dışında, bilinçdışının nasıl işlediğini betimlemek için düzenlenmiş kelime oyunlarından, esprilerden, metaforlardan, ironilerden, çelişkilerden ve anlaşılmaz ara sözlerden oluşan karmakarışık bir metin tarzı yaratmıştır. Çünkü, herkesin bildiği gibi, bilinçdışı bir dil gibi yapılanmıştır -Lacan'ın giderek daha sık matematiğin, topolojinin dili diye tanımlayageldiği bir dil-. Lacan, 1981'de ölümüne kadar tipik fallosentrik bir analist gibi görünmüştür: Kadın'ın gizemini O'nda (Kadın'da) eksik olan şeye, Erkek olmamasına indirgeyen bir analist. Böyle bir bakış açısının feministlerin aforozuna uğrayacağını tahmin edersiniz.

Ancak, Kuzey Amerikalı feminist akademisyen Jane Gallop *Feminism and Pscyhoanalysis*'de (Feminizm ve Psikanaliz) bu düşünürle ilgilenmesini şöyle açıklar: 'Feminizm fallosentrik dünyayı değiştirecekse fallosentrizm kurcalanmalı ve yadsınmamalıdır.'[3]. İngiltere'de Lacan'ı okurlarına tanıtan Juliet Mitchell, Jacqueline Rose ve diğer feminist yazarlar da aynı şeyi hissediyorlardı: Mitchell, 'Fallus yoksa iktidar da yoktur, bir tane de biz edinelim diyenleri saymıyorum' demiştir.[4] Fallusun simgesel anlamı incelenmelidir ve Lacan da, bu yolda rehberimiz olabilir denmektedir.

Kendisinin de kabul ettiği gibi, Lacan'ın 'Freud'a dönüş'ünün özünde, insan bilinci incelenirken biyolojinin tamamen reddedilmesi vardır. Amacı, öznelliğin simgesel düzene girerek nasıl meydana getirildiğini açıklamaktı. Fransız yapısalcılığının kurucularından biri olan Lacan'ın açıklanmasını istediği şey, tam da insan öznesinin dil içinde ve dil sayesinde nasıl oluşturulduğu ve bu öznenin karmaşık anlam ve temsil sistemleridir. İnsan öznelliği ve insanın cinsel kimliği aynı anda, çocuk dile, simgesel düzene girdiği zaman kurulur. Freud, çocuğun sadece penisi olup olmadığının farkına vardığı zaman cinsel farklılıklardan haberdar olduğunu ve böylece kız çocuğun eksiklik hissi (penis özlemi) ve erkek çocu-

ğun da kaybetme korkusu (iğdiş edilme endişesi) duyduğunu iddia etmişti. Lacan, Freud'un 'penis' terimini kullanırken biyolojik organı değil, onun simgesel temsilini -'fallus'u- kastettiğinde ısrar eder. Lacan, yapısal antropoloji ve Saussure sonrası dilbilimine dayanarak, cinsel farklılıkların fallusun varlığına/yokluğuna indirgenmesinin, nihayetinde kendisi de ataerkilliğin, yani Baba'nın Yasası'nın ürünü olan simgesel bir yasa olduğunu ileri sürer: *'Babanın adında*, tarihin başlangıcından itibaren babanın, yasanın simgesiyle özdeşleşmesini sağlayan simgesel işlevin desteklendiğini görürüz.'[5] Babanın adının yasal olarak çocuğa geçmesini ve kadının bir erkekten diğer bir erkeğe; babadan kocaya geçmesini söyleyen bu yasadır. (Lacan burada, özellikle de ilk çalışmalarında, Lévi-Strauss'un kadınların mübadele nesneleri olarak tanımlandığı, akrabalık bağları üzerine yaptığı analizlere dayanır.)[6]

Böylelikle Lacan, öznenin kimliğini sadece cinselleşmiş bir kimlik benimseyerek üstlenebileceğini ve öznenin, sadece fallus yardımıyla cinselleştirilmiş bir kimlik üstlenebileceğini, çünkü 'fallusun ayrıcalıklı imleyen olduğunu' ileri sürer.[7] Lacan, imleyenin öncelikli ve bağımsız olduğunda, 'başka bir anlamlamaya gönderme yapılmaksızın hiçbir anlamlama yapılamayacağında' ısrar ederek Saussure'ün genel dilbilimini kendi amaçları doğrultusunda kullanır.[8] Saussurecü dilbilimine göre bir imleyen anlamını, dil ve gerçek dünya arasındaki herhangi bir mütekabiliyet sayesinde değil, diğer imleyenlerle farklılıkları sayesinde kazanır. Ancak Lacan'ın Saussurecü dilbilimden ayrıldığı nokta, öncelikli ve ayrıcalıklı imleyenler aramasıdır.[9] Anatomik farklılığın simgesi olarak fallus ayrımın göstergesidir ve 'gerçekte imleme işlevi üstlenmiş olan bu organ bir fetiş haline gelir': Stephen Heath'in esprili ifadesiyle, 'yüce penis' olur.[10]

Lacan, penisin ayrıcalıklı imleyen rolü üstlenmesinin çeşitli nedenlerini sıralar. Mandy Merck bunları şöyle özetlemiştir: '(1) Erkek jenital organlarının çiftleşmedeki rolü (*Ecrits*); (2)Görmenin - bu nedenle de en göze çarpan organın- epistemolojik üstünlüğü (*Seminaire II*); ve (3) İmleyenin fiziksel kökeni (*Seminaire XI*): "İmleyen, dünyaya cinsel gerçeklik aracılığıyla gelir".'[11] Ancak, Benvenuto ve Kennedy'nin Lacan üzerine yazdıkları kitapta açıkça

belirttikleri gibi, genelde en önemli neden, erkek organının görünürlüğüdür: 'Fallusun görünürlüğü, kara bir çukur halindeki kadın jenital organlarına baskın çıkar.'[12] Böylece kadın, simgesel düzene 'eksik' cins olarak girerek fallusun insan kimliğini temsil etmekteki ayrıcalıklı işlevini pekiştirir . Fallik anlamların ve temsillerin ister istemez bireyin bilincinde yer ettiği anlaşılmaktadır. Lacancı yazında iki cins yoktur; tek bir tane vardır: Biri ve onun Öteki'si - '*Kadın yoktur* (La femme n'existe pas)'.[13]

Fallusun 'şu ya da bu tarafından sıraya girerek' simgesel dünyada yerini almadan önce, (konuşmaya başlamamış) *in-fans*'ın, çocuğun, (nereye çeksen oraya giden) *hommelette*'in* sabit bir benlik ve cinsel farklılık duygusu yoktur; hayata, sınırsız dürtülerden oluşan karman çorman bir tertip olarak başlar. Çocuk, altı ila on sekiz aylıkken; simgesel-öncesi 'ayna evresi' sırasında bir kimlik oluşturmaya başlar. Henüz bedensel bir birlik duygusundan yoksun olan 'aciz' bebek, aynada (veya annenin bakışında) yansıyan imgesini görerek, kendi gövdesinin bir bütünlük olduğunun farkına varır. Böylelikle çocuk kendisini bu dış imgesinden 'tanımaya' başlarken, bir bütünlük olarak hayali bir benlik duygusu kazanır (genelde buna büyük bir sevinç duygusu da eşlik eder).[14] Özne artık parçalanmışlıktan çıkıp hayali bir birliğe ulaşır ve annenin yüzü ve bakışı gibi diğer insanî imgelerle bir dizi özdeşlik kurmaya başlar. Ancak, bu 'hakiki benliğin' başlangıcı değil; kaçınılmaz olarak yabancı, sınırlayıcı olan bir egonun, ötekilere yönelik bir benliğin, daima 'ötekine ilişkin' bir benliğin başlangıcıdır ve bu yüzden de çocuğun iç dürtülerinden ve arzularından uzaktır.[15] Çocuğun kendisiyle bu şekilde, yansıtılmış imgelere dayanan yanlış veya hatalı bir biçimde özdeşleşmesi, Lacancı yorumlamaya göre ilk (hayali) bedensel birliği sağlar; bu, nesne ilişkileri kuramının çocuğun hakiki benliğini ideal bir biçimde geri yansıtan anne konusunda söylediklerinin tam tersi doğrultuda bir yorumdur. Bütünlüklü, 'sağlıklı' bir birey kavramı daima yanlıştır: 'Lacan'a göre egonun ortama hâkimiyeti, ayna evresinde biçimlenme tarzının bir sonucu olarak daima hayali bir hâkimiyettir ve insan özne, hayatı boyunca hayali bir "bütün-

---

* Lacan burada bir kelime oyunu yapıyor: **In-fans**:İnsancık, **hommelette**:homme-ommelette (insan-omlet). (ç.n.)

lük" ve "birlik" peşinde koşmaya devam edecektir."[16]

Bu evrede, kızlar gibi erkek çocuklarının da fallusu yoktur, ancak erkek (veya kız) çocuk, annenin duyduğu arzunun nesnesi olmak ister. Annenin duyduğu arzunun nesnesiyle özdeşleşen çocuk fallus*tur*: Anne çocuk sahibi olarak fallus edinir. Yine de, erkek de olsa, kız da olsa çocuğun annenin tek arzu nesnesi olmasına izin verilmez: Anne-çocuk ikilisinin arasına baba girer. (Çocuğun babanın kadir-i mutlak [*omnipotent*] bir imge olduğunu öğrenmesi için, ille de gerçek, yasaklayıcı bir baba olması zorunlu değildir: Doğrudan müdahaleyle değilse bile annenin söylemi vasıtasıyla bunu öğrenebilir.) Çocuk annenin arzularının, rakip bir fallus olarak görülen simgesel babaya göre düzenlendiğini algılar. Bu noktada çocuk hem kendisinin hem annenin fallustan yoksun olduğunu kavrar; kendisi de yoksundur, çünkü annesine uygun fallus onunki değildir. İğdiş edildiğinin farkına varır. Sadece baba eksiksiz ve kendi arzusunun kaynağı gibi görünür; fallusa sahip olan odur.[17] Erkek çocuk artık kendisinin annesinin istediği fallus olmadığını bilir ve ilk arzularından vazgeçer. Bunun yerine, fallusu olan babayı sevip onunla özdeşleşerek kendisinin de fallus elde edeceğini umar. Ancak bizzat bu fallusa sahip olma arzusu bir kaybın, iğdiş edilmenin sonucudur. Erkek çocuk artık hiçbir zaman fallus olamaz. Bu nedenle, kimliğin fallusla ilişkisi olarak edinilmesi, her iki cins için de bir kayıp, bir iğdiş edilmedir ve cinsel kimliğin güvenilmezliğinin bir göstergesidir. Jacqueline Rose'un Lacan'dan aktararak işaret ettiği gibi, 'fallus kendi pahasına ayakta kalır ve fallusa dayanan herhangi bir erkek ayrıcalığı sahtedir: "Erkek denebilecek kişi, konuşan eril varlık, söylemsel bir etki olarak, söyleme sadece iğdiş edilme olarak kaydedilerek kesinlikle ortadan kaybolur".'[18]

Ayna evresinden öznenin dil içinde dışarıdan, simgesel konumlanışına kadar, anlamları ve arzuları belirleyecek hiçbir benzersiz veya sahici benlik yoktur, ancak İmgesel'den Simgesel'e geçerken dilin önceliğine tâbi olan, yabancılaşmış bir varlık vardır sadece:

> Dilin sonucu (etkisi) öznenin nedeni olur. Bu sonuç (etki) nedeniyle artık kendi kendisinin nedeni değildir ve içinde bu nedenin kendisini yaran kurtçuğunu taşır. Ancak özne, imleyenin temsil ettiği şeydir ve başka bir imleyen olmazsa hiçbir şeyi temsil edemez: Dinleyen özne

tam da buna indirgenir.[19]

Lacan kadınların konumunu inceleyerek şöyle der: 'Kadının aynı zamanda erkek kadar tâbi olduğu simgesel bir düzene bir nesne olarak yerleştirilmesi onun için üstesinden gelinmez, kabul edilemez bir şeydir.'[20] Ancak Lacan, kadınları bir eksiklik düzeyinde, erkekleri bir eksiklik tehdidi düzeyinde kuran bir şey olarak fallus düşüncesinin *hayali* bir iktidar -fallusa fantezilerde sahip olunması- olarak fallustan bir farklılık yarattığında ısrar eder. Çünkü fallus penis değil, penisin iktidar ve arzu simgesi olarak temsil edilişidir. Biyolojik sahiplikten çok ataerkil söylemin ürünüdür. Fallus erkeklerin sahip olduğu bir şey değil, cinsel farklılığı ve babanın yasasını temsil eden, kadınları da erkekleri de esareti altına alan, zamandan bağımsız simgesel bir düzendir.

Kimilerine göre, bilinçdışının psişik hayatıyla erkek egemenliğinin toplumsal gerçekleri arasındaki bağlantıyı araştırmanın yolunu gösterecek olan şey, Lacan'ın kuramında dilin tuttuğu yerdir. Daha önce de belirttiğim gibi, bu kuram birçok sinema ve edebiyat incelemesine, daha genelinde kültürel çalışmalara esin kaynağı olmuştur; bu durum en iyi, özellikle yetmişli yıllarda etkili olan İngiliz sinema ve televizyon dergisi *Screen*'de görülür. Ancak Lacan'dan yararlanılan kültürel çalışmaların çoğunda onun kuramının derinlikli yapısına pek bağlı kalınmamış, evrensel bir kültürel fallosantrizmin serimlenmesi için bir başlangıç noktası olarak kullanılmıştır. Erkek ve erkeklik imgeleri ortaya dökülmekte, araştırılmakta ve serimlenmektedir; örneğin Richard Dyer'ın erkek iktidarıyla fallus arasındaki simgesel bağlantıyı gösteren erkek posterleri üzerine yaptığı araştırmada olduğu gibi. Dyer, psikolog Nancy Henley'in erkeklerin çeşitli topluluklarda kadınları uzaktan uzağa gözetlediklerini, kadınlarınsa gözlerini kaçırdıklarını ortaya koyan ampirik incelemesine gönderme yapmaktadır. Ancak, birebir konuşmalarda erkekler göz göze gelmekten kaçınırlarken, kadınlar erkekleri dikkatle izlerler. Her iki eğilim de erkek iktidarını doğrular. Göz dikmek egemenlik kurmak için kullanılır; dinlerken bakmamak önemin inkâr edilmesidir (Otorite, 'seninle konuşurken yüzüme bak' der.)[21]

Bu durum, kadınlara sunulan erkek imgelerinde -reklam fotoğrafları, portreler, resimler, tablolar, heykeller veya posterlerde- özel gerilimler yaratır. Kadınların baktıkları erkekler, 'topluluklarda erkekler kadınlara bakar' kuralını bozarlar; bu nedenle, meraklı bakışlara maruz kalan erkekler, sanki onları gözetleyen biri olduğunun farkında değillermiş gibi sunulurlar. Margaret Walters'ın *The Male Nude*'da (Çıplak Erkek) vurguladığı gibi, erkek modeller daha çok kendisine bakandan başka yerlere bakıyormuş gibi davranırlar. Bununla, kadın imgelerinde olduğu gibi erkeklerin gözlerini tevazularından kaçırmadıkları, aslında ilgisinin başka yerlerde olduğu anlatılmak istenir.[22] Dyer'ın grafiğinde de bu doğrulanır: Erkeğin bakışı, izleyen kişinin içinden geçip daha ötelere yönelmiş gibidir; kadınsa izleyiciye davetkâr bir biçimde bakar. Lacancı motife uygun olarak, erkeğin bakışı aktifmiş, delip geçiyormuş gibi sunulur; pasif, başkalarının delip geçici bakışlarına maruz kalmış gibi değil. Fallik bir işlevi vardır. Erkek imgeleri, genellikle pasifliği reddeden, eylem halindeki -spor yapan, çalışan- veya en azından eylem için hazır, kaslarını şişiren erkek imgeleridir.[23]

Spor günümüzde erkeklere ilişkin en müşterek imge kaynağıdır; sadece sporcularla da sınırlı değildir. Makbul erkek imgesi -vücudunun duruşu, giydikleri ve genel görünüşüyle- kas, sertlik, hareketliliği çağrıştırır. Dyer, erkek imgelerinin çoğunda bu denli aşırılık, hatta 'histerik bir özellik' bulunmasının nedeninin tam da penisin fallus yanında bir hiç olması, onun ulaştığı mistik güce asla ulaşamaması olduğunu net bir biçimde ortaya koyar: 'Sıkılı yumruklar, şişkin kaslar, sert çeneler, fallik simgelerdeki çoğalma; bunların hepsi de başarılması pek mümkün olmayan bir iş için, fallusun mistik gücünü elde etmek için boşa verilen uğraşlardır.'[24] Eylem içinde olmadığı zaman bile, bakışlarımızın nesnesi olarak bile hep katı, sert ve aktif kalmak zorunda olan bir erkeklik zorlaması gülünç kaçmaktadır. Örneğin Dyer 'histerik bir biçimde fallik' bir Bogart portresi çizer: Elde pipo, boşluğa dikili sabit bakışlar, etrafında bir av köpeği, tenis raketi, kupalar, boz ayı kafası, yelkenli, fotoğraf sehpası ve başka şeyler. Ancak yine de *yeterince* erkek midir?

Kovboy filmlerinden erkeklerin slip kilotlarına kadar kültürü-

müzün her alanına yayılmış olan baskın erkek imgesini, erkekleri aktif, sert, arzulu ve kadir-i mutlak gibi gösteren bir imge olarak sunmak çok kolaydır. Bu egemen, saldırgan 'eril' imgelerin ikincil konumdaki nesneleri gibi sunulan 'kadın' imgesiyle birlikte kimliklerimizin oluşumunda bir yer tutması kaçınılmaz görünmektedir. Bunlar bize bir erkek olmanın -veya bir erkek olmamanın- ne demek olduğunu anlatan anlam sistemleri sunarlar. Ancak Lacan hakkında da böylece bilgilendikten sonra eril simgenin -aktif, güçlü, arzulu- gücünü nasıl kazandığını öğrendiğimizi söyleyebilir miyiz? Dil yol göstericimiz olacaksa, Lacancı göstergebilim tarih aşırı, evrensel Baba'nın Yasası kavramıyla inandırıcı bir açıklama sağlayabiliyor mu?

B. *Lacan'ın Sınırları*

Bütün psikanalitik düşünün ortak özelliği olan, fakat Lacancı versiyonda en abartılı halini alan ilk sorun özgül tarihsel süreçlere kayıtsız kalınmasıdır. Lacan, fiilen babalık ve annelik yapanların rol ve davranışlarını etkileyebilecek maddi unsurların gerçeklik ve kısıtlamalarının önemini gözardı etmekle kalmaz, anlamların ve kimliklerin dilin içinde nasıl üretildiği konusunda tamamiyle tarihdışı bir açıklama sunar. İkinci sorun ise, Lacan'ın psişik güçlerin belirlenmesinde dile atfettiği önceliğin de inandırıcılıktan uzak olmasıdır. Françoise Gadet'nin gösterdiği gibi, Lacan'ın imleyenin önceliğini göstermek için Saussurecü dilbilimi kullanılması yanlış bir yorumlamadır. Saussure'e göre imleyen ve imlenen eşit öneme sahiptir.[25] Hepsinden önemlisi de, aşkın bir imleyen olarak fallus, jenital farklılıklar dışındaki tüm farklılıkları tamamiyle önemsiz kılar. Sınıf, yaş, ırk, yöre ve cinsel yönelimin cinsel kimliğe getirdiği önemli, özgül katkılar Lacancı analizde dikkate alınmaz. Lacan'ın düşünceleri, derinlemesine bakıldığında psikolojik, sosyolojik veya politik olmaktan çok metafizik bir düzeyde işler. Heidegger'ın 'varoluşçu' düşüncesinden etkilenen ve daha sonra yapısalcı metodolojik ilkelere bağlanan, büyük ölçüde Hegel kökenli bir bilinç metafiziği.[26] Bir metafizik olarak bile Lacancı düşüncede sorunlar

vardır[27].

Ancak, bu kitabın amaçları açısından Lacancı analizin en çok sorun yaratan özelliği erkekliğin yapılanışında dönüşüm olasılığı bulunduğuna değinmemesi ve toplumsal cinsiyet alanındaki iktidar ilişkilerine hiçbir ilgi göstermemesidir: Baba'nın Yasası ve kadının 'eksik', fallusun 'nesnesi' olarak olumsuz bir biçimde tanımlanması tamamiyle bizim doğuştan gelen -ve tüm temsil sistemlerinin analizinde bitmek bilmeksizin yeniden keşfedilen- ebedi nasibimizdir. Tabii ki bu, kültürel fallosentrizm düşüncesinin merkezi konumunu yadsımak anlamına gelmez, bununla hiçbir ilgisi yoktur. Lacan'ın yansız bir iletişim aracı olmadığını, fallosentrik kültürün hiyerarşilerini zaten içerdiğini ve bu hiyerarşileri simgesel olarak oluşturduğunu ileri sürdüğü dilin önemini inkâr etmek anlamına da gelmez. Daha çok, Lacan'ın bizi sorunun saptanmasından öte pek bir yere götürmediğini söylüyorum. Ama zaten Lacan'a göre tüm becerebildiğimiz sorunu saptamaktır.

Lacan, bir tek ayrıcalıklı imleyeni olan simgesel düzeni tüm anlamların aşkın temeli olarak görür; özel yaşam, iş, iktidar ve politik mücadelenin belirli maddi ilişkilerinin somut özgüllüğü bu tekil simgesel ilişkinin görünümlerine etki etmez. Aslında, *psych et pol* (psikoloji ve politika) grubundan Antoinette Fouque gibi Lacan'dan etkilenen bazı kadınlar, sık sık onun fikirlerini kullanarak kadınların erkeklerle eşit olma arayışını 'feminist yanılsama' diye bir kenara itmişlerdir.[28] Freud'un vakalarında cinsel kimliğin istikrarsız oluşumunu dikkatle izlemiş olmasına karşın, Lacan'ın yazılarında belirli vakalara ilişkin ampirik verilere hiç değinilmez. Fallusun cinsel hiyerarşinin oluşumundaki etkisi sadece simgenin iktidarına dayanır: Lacan, 'her tür iktidar gibi, meşru iktidarların da hep simgeye dayandığını' ileri sürer.[29] Ancak, iktidarın her zaman simgesel bir boyutu olduğu doğru olmakla birlikte, bu onun tek boyutu değildir. Lacan'ın simgeselin mutlak önceliği hakkında söyledikleri pek inandırıcı değildir.

Peter Dews, Lacan'ın simgesel öncelikle ilgili olarak verdiği örneği -polisin iktidarını- tartışarak neden inandırıcı olmadığını gösterir. Lacan'a göre, polisin kendisi de tersini düşünse bile, iktidarı kaba güce dayanmaz:

Diğer tüm iktidarlar gibi bu da simgeye dayanır. Bu nedenle, karışık dönemlerde bir adam size gelip "Polis!" diyerek bir kart gösterirse, kuzu kuzu sizi tutuklamasına izin verirsiniz; başka bir durumda size elini sürdüğü anda suratına bir yumruk atardınız.[30]

Ancak bu düşünce tamamiyle yanlıştır. Dews'in de karşı çıktığı gibi, polisle öğrenciler arasında bozulmaz bir anlaşma yoktur. Lacan'ın kendisinin de görmüş olması gerektiği gibi, böyle bir kimlik kartı boyun eğmeye zorlayabileceği gibi saldırganlığa da davetiye çıkarabilir: *Vive Mai '68!*[31]* Simgesel iktidar diğer toplumsal etkilerden tamamiyle yalıtılmış bir biçimde işlemez.

Lacan'daki dilsel belirlenimciliği eleştiren başkaları da vardır.[32] Lacan, cinsel farklılıktaki kurucu rolü nedeniyle dili bir bütünlük olarak, anlamın içsel akıcılığını sınırlayan bir şey olarak görür. Dile iktidarın tek nüfuz alanı olarak bakar. Ancak dil, toplumsal hayattaki diğer iktidar ilişkileriyle de etkileşir. Fallik iktidarın temsil sistemlerinde sürekli olarak yeniden üretilmesinin ötesinde de bazı yollar olduğunu en azından *kavrayabiliyoruz.* Ancak, başka yerlerde de söylediğim gibi, bu yolları Fransız feministlerinin Lacan'dan uyarladıkları düşüncelerde bulamayız; bizi Lacan'ın dilsel belirlenimciliğinin ve kültürel fallosentrizminin ötesine ulaştırmayı bunlar da sağlayamaz.[33] Lacan'ın temel ikiciliğini ve fallus simgesinin mutlak önceliğini kabul ederek, sadece bunu tersine çevirip simgesel-öncesi, tamamlanmamış, muhalif bir dişil farklılık duygusu olduğunu ilan ederler; fallik rejimi bozucu yeni bir düzen olarak bebek düzensizliği.

Örneğin, Irigaray gibi yazarlar, fallosentrik söylemin dışında yer alacak ve kadınların ayırıcı bedensel deneyimleriyle bağlantılı olacak bir 'dişi imgesel'in oluşturulmasına ve yüceltilmesine dayalı bir tür 'kadın dili' keşfetmek için Lacan'ın ötesine geçmeye çalışmışlardır. Irigaray'a göre dişi imgesel, dişi bedeninin jenital morfolojisinin bir ifadesidir. Kadınların 'cinsiyet'i 'her an temas halinde olan iki dudak'tan oluştuğu için, aldıkları cinsel hazlar, genelde düşünüldüğünden daha incelikli, çeşitli ve karmaşıktır her zaman: 'Kadınların cinsel organları neredeyse her yerlerindedir.'[34] Ancak, dişi bedenini ifade edecek, kadınların 'cinsellikleri hakkında ko-

* Yaşasın 68 Mayısı! (ç.n.)

nuşmalarını' mümkün kılacak kelimeler, mevcut fallosantrik dilde bulunmazlar, icat edilmeyi bekleyen bir dile aittirler.

Lacan'ın çalışmalarının önemi, 'erkekliğin' (tıpkı 'dişilik' gibi) herhangi sabit, içsel bir öze veya herhangi bir nitelikler dizisine indirgenemez olduğunu kavramasında yatar (bunlara, annelik vasıflarının sabit dişil veya tersine çevrilmiş eril içselleştirmeleri olarak bakışımız her ne kadar karmaşık olsa da). Bu, ne kişiliğin üzerine yapıştırılabilecek bir etikettir, ne de tayin edilmiş herhangi bir roller dizisi olarak özetlenebilir. 'Erkeklik' sadece dil ve anlamların öznellik ve bilinçle ilişkisi incelenerek aydınlatılabilir. Ancak benim görüşüme göre araştırmamız gereken şey, anlamların - özellikle de fallusa yüklenen anlamın- kadınlarla erkekler arasındaki tarihsel olarak özgül ve değişken iktidar ilişkileriyle, onları yaratan geniş toplumsal yapılar ve uygulamalar içinde nasıl kesiştikleridir. Neyse ki, erkeklik Lacan'ın söylediğinden daha az soyut, ama daha karmaşık bir şeydir. Erkeklik ve dişilik, Mary McIntosh'u izleyerek, 'herhangi bir bağlamda ve dönemde biyolojik cinsiyetin toplumsal varoluş kazanmasının bireysel, kültürel ve kurumsal yolları' olarak tanımladığım daha geniş bir toplumsal cinsiyet kavramından bağımsız anlaşılmaz.[35]

Cinsel farklılık sorununu ele alan, yapısalcılık sonrası düşün çizgisindeki diğer bir çağdaş kuram da Lacan'ın etkileri de bulunmakla birlikte, daha çok Michel Foucault'dan etkilenen 'söylem kuramı'dır. Lacan gibi söylem kuramcıları da erkekliğin ve dişiliğin herhangi bir nitelikler toplamıyla veya basmakalıp bir roller kümesiyle değil, söylemsel pratiklerin -özgül bilgi bağlamlarında cinsel farklılığın oluşmasını sağlayan, gerçekliği kavramaya ve temsil etmeye yönelik alışılmış yolların- etkileriyle bağlantılı olduğunu vurgularlar. Bu yazarlardan Margaret Wetherall ve Valerie Walkerdine gibi feminist psikologlar, çeşitli söylem türlerinin kadınlar ve erkekler için çelişkili konumlar oluşturduğu ve bu nedenle tüm bütünsel veya tutarlı cinsel kimlik anlayışlarını zayıflattığı, ancak yine de direniş ve mücadeleye olanak sağladığı üzerinde durmuşlardır.[36] Bu nedenle, söylem analizi, Lacan'ın evrensel ve ebedi simgesel düzeninin yerine, tarihsel açıdan özgül söylemleri o denli iddialı bir biçimde olmasa da vurgulayan bir alternatif arar.[37] Öz-

gül söylemleri inceleyen bu yazarlar, bir kez daha erkeklerin genelde egemen, aktif, otoriter, kadınların nesne olarak görüldüğü - ancak bazı çelişkili durumların da eksik olmadığı- bir konuma sahip olduklarını ilan ederler. Örneğin Wendy Hollway, cinsellik hakkındaki çağdaş tartışmalarda cinsiyet farklılıklarının yapılanmasını sağlayan 'eril cinsel dürtü söylemi'ni, 'sahip olma/hâkim olma söylemi'ni ve 'müsamahakâr söylem'i birbirinden ayırır. Hâlâ baskın olan birinci söylemde kadınlar özne olamaz. İkincisinde aktif bir rol üstlenebilirler; o da genelde çarpıtılmış (erkeklerini 'tuzağa düşürmeye' yönelik) bir aktifliktir. Üçüncüsünde ise aktif olarak görülürler, ama kendilerini böyle görmekte güçlük çekebilirler. Üçüncü söylem, birinci söylemle bağlantılı olan, baskıcı ve saldırgan pratiklerin nesneleri olarak kadınlar için, cinsel deneyimin taşıdığı anlamları inkâr eder.[38]

Toplumsal ve tarihsel olarak ortodoks Lacancılıktan daha iyi temellendirilmiş olmasına rağmen, söylem kuramında cinsel farklılık kavramı, gerçekçilik karşıtı bir epistemolojiyle de bağlantılı olmuştur. Artık yayımlanmayan feminist *m/f* (erkek/dişi) dergisinin eski editörlerinden biri olan Parveen Adams, 'feminist ideoloji kuramları, her ne kadar zayıf bir temsil olsa da, daima bir gerçekliğin temsil edildiği iddia edilen bir temsil kuramıyla çalıştıkları sürece, cinsel farklılık analizlerinin pek mesafe kaydedemeyeceğini' ileri sürer.[39] Çünkü, görünüşe göre, temsil sistemlerinin dışında -bu durumda, cinsel farklılıkları üreten sistemlerin dışında- hiçbir 'gerçek', somut gönderme noktası yoktur. Bense aksine, fallosentrizm ve eril iktidar söylemlerini ve pratiklerini meydana getiren yapıların, kendilerini söylem içinde ortaya koyma biçimlerinden bağımsız olarak tanımlanamayacaklarını kabul ederken, bu yapıları analiz etmemize ancak yardımcı olacağını düşündüğüm bir tür gerçekçilikten yana tavır alacağım. Gerçeklik simgesel olarak dolayımlanır, ancak yine de bu gerçekliği yeniden kurmaya çalışabiliriz. Cinsiyet ilişkileri ve temsillerin altında hangi toplumsal süreçlerin yattığını soruyorsak, bir yanda aile dinamiklerine ve bilinçdışı motivasyonlara ilişkin psikanalitik açıklamaların, diğer yanda da toplumsal yapılara, uygulamalara ve ilişkilere ilişkin sosyolojik analizlerin karmaşık bir sentezine ulaşmaya çalışmalıyız.

Ancak, anneliği konu alan -annelik uygulamalarını özgül, tarihsel bağlamlara yerleştirmekte başarısız olan, bunun yerine bu uygulamaları zamanaşırı, tek bir kuruma indirgeyen- feminist çalışmalar dışında böyle bir sentez çabasına pek rastlanmamıştır.

C. *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*

1977'de Andrew Tolson, erkekliğin ne şekilde kurumlaştığını saptama girişiminde bulunmuştu.[40] Farklı erkek gruplarıyla yaptığı görüşmelere dayanarak, erkeklikte sınıf farklılıklarının önemini ve (öncelikle aileye dayalı olmaktan çok) işe dayalı bir erkeklik kültürü olduğunu vurgulamıştı. Rekabetçilik, kişisel hırs, toplumsal sorumluluk ve duygusal tutukluk orta-sınıf ailelerinde ve orta-sınıf yaşantısının diğer kurumlarında -özellikle de devlet okullarında- erkekliği biçimlendiren başlıca unsurlar olarak tanımlanıyordu. İşçi sınıfından gelen erkek çocuk ise, bunun aksine, fiziksel güce, dayanıklılığa ve eril bağlar kurmaya yöneltiliyordu. Tolson, nispeten basitleştirilmiş, Freudcu bir Ödip kuramına dayanarak farklı emek bağlamlarının erkekliği farklı biçimlerde etkilemesinden, erkek çocuğun 'işçi' babasıyla çelişkili duygular taşıyarak özdeşleşmesinin sorumlu olduğunu ileri sürer:

> Erkek çocuk için erkeklik, (bir iş ve iktidar dünyası vaat ettiği için) hem gizemli hem çekici; aynı zamanda da (garipliği ve duygusal uzaklığı nedeniyle) tehlikeli bir şeydir... Bu eşzamanlı uzaklık ve çekicilik, bireyin bir şekilde üstesinden gelmek için gayret etmesi gereken, sürekli bir duygusal gerilim olarak içselleştirilir.[41]

İşçi sınıfından babaların 'iş kültürü' çerçevesindeki maço dayanışması, bu erkeklerin diğer erkekler karşısında ikinci sınıf konumuna düşmelerini bir biçimde telafi etmekle kalmayıp kolektif bir direniş ve özsaygıyı da mümkün kılan bir erkeklik oluşturur, örneğin, sendika bilincinin temelinde de bu yatar. Tolson bununla ilgili güzel bir örnek verir: Düşük ücretle çalışan, dinlenme fırsatı bulamayan uzun yol kamyon şoförünün bu işe dayanabilmesinin nedeni işinden gurur duymasıdır: Sadece, bu işe uygun olmayan kişile-

rin -kadınların ve 'yumuşak' erkeklerin- dışlanmasına dayanan bir gururdur bu. Diğer yandan, orta-sınıf iş kültürüyle bağlantılı olan bürokratik erkeklik ise, görevi ve özdisiplini vurgular. Daha çok kişinin kendi irade ve otoritesini diğerlerine kabul ettirmek ve diğerleri üzerinde uygulamak için yalnız başına verdiği bir iç mücadeledir bu. Bu nedenle Tolson, (rol kuramını hatırlatan bir şekilde kişilik ve toplumsal çevre arasında aşırı basitleştirilmiş bir bağlantı olduğunu varsayarak) ev hayatındaki özdeşleşmelerle kapitalist toplumdaki toplumsal çalışma sistemi arasındaki bağların üzerinde durur ve iki ayrı erkeklik türü olduğunu ileri sürer (ancak yine, bu karşıt erkek kimliklerindeki çelişkiler üzerinde durmaz). Tolson'un kitabının çıktığı yıl, sosyolog Paul Willis erkeklerin olumlu bir işçi sınıfı kimliği edinmelerinin bir tür erkek iktidarı elde etmekle aynı anlama geldiği yollu oldukça benzer bir açıklama getirmiştir:

> El emeğine erkeksi nitelikler yüklenir ve 'delikanlılar'a özgü bazı duygusal tonlar verilir. Fiziksel güç gerektiren işlerin sertliği ve kabalığı... erkekliğin görünürdeki ve derinlerde yatan özelliklerini yansıtarak kendisinden öte bir anlam kazanır.[42]

Bununla birlikte, Avustralyalı sosyolog Bob Connell, derinlemesine, psikolojik bir yaklaşımla toplumsal bağlama ve temsil sistemlerine ilişkin, tarihsel temellere dayalı bir yaklaşımı bir araya getirerek bugüne kadarki en iddialı çalışmayı hazırlamıştır. Burada benzeri bir projeye girişirken onun yapısal çerçevesine dayanarak kendi örneklerimi ve düşüncelerimi bunlara ekleyeceğim. Connell, *Gender and Power* (Cinsiyet ve İktidar) adlı kitabında kapsamlı bir çalışma yaparak özel yaşam ile toplumsal yapıyı bir araya getirebilecek bir toplumsal kuram -rol kuramının durağan uygunluk modellerinden çok daha karmaşık bir kuram- geliştirmeye çalışır[43]. Connell, 'pratiğin kuramı' adını verdiği bir kuram ortaya atar: Kişiliğe, insan eyleyenliğinin *(agency)* belirli zamanlarda, belirli toplumsal grupların kişisel, özneler-arası, söylemsel ve daha geniş yapısal dinamikleri içinde bağlamsallaştırıldığı, pratiğe dayalı bir yaklaşım. Öncelikle de (tüm sabit cinsel kimlikleri reddeden ve iç çelişkileri kavrayan) psikanalize, (emek ve iktidar yapılarının üzerinde duran) sosyolojiye ve (kadınlarla erkekler arasında süregiden

mücadelenin üzerinde duran) cinsel politikaya yaslanır. Somut ilişkilerin ve uygulamaların değiştiğini görerek toplumsal cinsiyet ilişkilerinin 'yola getirilmezliği'ni açıklamayı amaçlar. Yeniden yapılanma mümkündür, hele bir de cinsel kimliklerdeki ve toplumsal cinsiyet ilişkilerindeki temel sorunları ve çelişkileri saptayıp karşılığında uygun stratejiler geliştirebilirsek.

Connell, kadınlarla erkekler arasındaki ilişkilere temel oluşturan üç ana yapı olduğunu tespit eder: Emek, iktidar ve arzu. Bunlar birbirleriyle kesişir ve birbirlerine bağlanır. Bu yapıların işlemesini sağlayan başlıca kurumların -aile, işyeri, devlet ve kamusal alanlarla sokağın bütün ritüelleri- hepsi de eril otoriteyi devam ettiren kendi 'cinsiyet rejimleri'ne sahiptir. Bu bakımdan, erkeklerin kadınlar üzerindeki iktidarının devamlılığı ve buna bağlı olan erkeklik anlayışları, tek ya da birincil bir nedene indirgenemez. Bunun yerine, bunlar kapitalist sınıf ayrımının benzer bir biçimde tarihsel temellere dayalı olan sistemiyle birlikte değişen kapsayıcı, tarihsel kökenli bir sisteme atfedilirler.

Sosyolojik yazılardan tanıdığımız bu toplumsal cinsiyet sisteminin ilk yapısı işbölümüyle ilgilidir. Connell burada ev işlerini, çocuk bakımını, meslek ayrımını, eşitsiz eğitimi, terfi ve ücretleri, ücretli ve ücretsiz iş arasındaki ilişkiyi sıralar.[44] Yetmişli yılların başında, kadınların çocuk bakımındaki rollerinin cinsel işbölümüne temel oluşturduğunu ve erkeklerin kadınlar üzerindeki genel iktidarının baş nedeni olduğunu -bu nedenle erkeklerin ekonomik, kültürel ve politik etkinliklere katılmakta daha özgür olduğunu- ilk ileri sürenler feministler olmuştu.[45] Ancak, Tolson ve Willis gibi veya Cynthia Cockburn'ün daha ayrıntılı araştırmalarında olduğu gibi, Connell da çeşitli egemen erkeklik kalıplarının ve ikinci sınıf konumundaki kadınlık kalıplarının işgücü içinde ortaya çıktığını net bir biçimde ortaya koyar. Örneğin teknik bilgi ve uzmanlık, becerilerin geliştirilirken kişisel yaşamın talepleriyle kesintiye uğramaması için tam bir adanmışlık gerektirdiğinden, iş kökenli bir erkeklik tarz oluşturur. İşyerindeki -kadınları dışlamaya hizmet eden çeşitli mekanizmalar yanında- eşitsiz eğitim, (evdeki rutin işlerinin getirdiği kısıtlamalara bağlı olan) kadınların işyerlerindeki hassas konumları ve erkeklerin (kadınlara yönelik cinsel hakaretlerinde

veya onları taciz etmelerinde görüldüğü gibi) düşüncesizce üstünlük taslamaları ile bir araya gelince iş açısından daha az kendinden emin, daha güvensiz bir kadınlığın oluşmasına neden olur.[46]

Ancak bu işbölümü hiçbir direnişle karşılaşmamış değildir. Tepkiler genellikle bireyseldir, ancak bazen de -feministlerin mücadelelerinde olduğu gibi- kolektif olduğu görülmüştür. Teknolojilerin ve çalışma yöntemlerinin değişmesi, ev işlerinde ve ücretini işte erkek iktidarının alışılmış gidişatını ve bu iktidara karşı direniş biçimlerini etkileyerek kâr peşinde koşan kapitalist dünyadaki eski işbölümünün altüst olmasına yol açmıştır. Erkeklerin işsiz kalmaları ve eski sanayi kollarının yeniden yapılanması veya bunlardan vazgeçilmesi erkek otoritesinin geleneksel kalıplarında bunalımlara yol açmıştır. Böyle bir parçalanma, erkekliğin anlamları -işyeri, sendikalar ve aile gibi kurumların günlük işleyişi içinde erkeklerin alışkanlık haline gelmiş olan otoritelerinde, teknik ustalıklarında, aşırı cinsel güvenlerinde ve ekonomik avantajlarında yerleşik olduğu görülen anlamlar- üzerine verilen kültürel mücadeleleri de ilgilendirir.

Erkek egemenliği ve erkekliğin anlamları ile işbölümü dışındaki diğer iktidar ilişkileri ve duygusal bağlanım biçimleri arasında da bağlantılar vardır. Connell'ın çağdaş feminist analizlerin çoğuyla aynı görüşleri paylaşarak, toplumsal cinsiyet ilişkilerine temel oluşturduğunu düşündüğü ikinci yapı iktidardır. Bu yapı, tüm otorite, denetleme ve baskı kurumlarından oluşur: Devlet ve iş hiyerarşileri, kurumsal ve kişiler arası şiddet, cinsel düzenleme ve denetleme, evdeki otorite ve beraberindeki çekişmeler. Devletin erkek iktidarını kurumsallaştıracak şekilde işleme biçimi feminist yazında sıkça tartışılan bir konu olmuş; refahın, vergilendirmenin, kârın vs., kadınların erkeklere bağımlı olduğuna ilişkin varsayımlar üzerine kurulu olduğu gösterilmiştir.[47] Sanayinin 'kaptanları'nın ezici bir çoğunlukla erkekler olması gibi, bütün devlet bürokrasilerinin tepesinde erkeklerin, genelde sadece erkeklerin olduğu görülür. Mason localarının kadınları iş dünyasının ve devlet hiyerarşilerinin dışında bırakmaya yönelik gizli kapaklı çalışmaları verilebilecek tek örnek değildir. Erkekler, kamusal hayatta, hemen hepsi iktidar seçkinleri yetiştirmeye yönelik olan kulüp ve dernek-

lerin tamamen erkeklere özgü ritüellerine de yaslanabilirler.[48]

Ordu ve polis gibi şiddet kullanma yetkisi olan devlet kurumları, meşruiyetlerini büyük ölçüde, abartılmış cinsiyet ideolojilerinden alırlar: Güçlü, aktif, 'koruyucu' erkekler zayıf, pasif, savunmasız kadınları korumalıdır. Örneğin, erkeklere verilen askerlik eğitimi özellikle belirli bir saldırgan erkeklik tipini yaratmayı amaçlar; orduda talim çavuşları acemi erlere, askerce bir erkeklik vererek 'sertleştirmek' için 'karı', 'amcık', 'ibne' gibi oldukça sık rastlanan hakaretlerde bulunurlar. Başka bir yerde de ileri sürdüğüm gibi, erkeklerin askeri teknoloji üzerindeki denetimleri ve onlara profesyonel savaşçı rolü verilmesi, erkek egemenliği ideolojisinin ve ritüellerinin somut göstergeleridir.[49] Erkeklerin askeri eğitimi ve bunun bir 'Top Gun', 'Rambo' erkekliği ile kültürel alanda kutsanarak temsil edilmesi, hem genelleşmiş bir kadın düşmanlığını hem de birçok erkeğin günlük hayatta kadınlara -ve diğer erkeklere- yönelik şiddeti benimsemelerini (veya uygulamalarını) teşvik etmiştir.[50]

Feministlerin de ileri sürdüğü gibi, cinselliğin devlet ve kültür bazında düzenlenip denetlenmesi, erkeklerin kadınlar üzerinde üstünlük iddia etmelerini ve kurmalarını sağlamanın bir başka yolu olmuştur. Cinsel eğitime, gebelikten korunmaya ve kürtaja karşı çıkılması, evlilik dışı anne olmanın güçlükleri ve bu yüzden kadınların damgalanması öncelikle kadınların endişeye kapılmadan cinsel zevk almalarını önlemeye hizmet etmiştir. İngiltere'de kadınların kendi doğurganlıklarını kontrol etme hakkını elde etmek için tekrar tekrar verdikleri, ama yine de ancak kısmen kazanıldığı söylenebilecek sürekli savaş, kadın cinselliğinin son derece eril bir biçimde devlet ve tıp tarafından düzenlenmesine (regulation) -kadın cinselliğine ve kadın vücudu hakkındaki egemen eğretilemenin hâlâ doğurgan tekne olduğu bir düzenlemeye- karşı koyma çabalarını simgeler.[51]

Devlet, hegemonik, heteroseksüel bir erkekliğin düzenlenmesinde de belirleyici bir rol oynar. Yine altıncı bölümde göreceğimiz gibi, erkek eşcinselliği 19. yüzyılın sonlarından itibaren sert bir şekilde denetim altına alınmış ve polis müdahalelerine maruz kalmıştır; özellikle de 1950'lerde ve son olarak da eşcinsellere ve

eşcinsel ilişkilere karşı resmi ve resmi olmayan saldırıların yapıldığı seksenli yıllarda olduğu gibi Batı'ya özgü egemen erkeklik biçimleri konusunda paniğe kapılınan zamanlarda. İngiltere'de devlet artık bütün eşcinsellik biçimlerini suç kabul etmiyor belki (ordu ve polis teşkilatı gibi kurumlardakiler hariç), ancak reşit olma yaşı ile ilgili yasalarla, evlat edinmeye ilişkin toplumsal uygulamalarla ve tüm vergi ve kazanç düzenlemeleriyle eşcinsel ilişkilerin meşruluğunu reddetmeyi sürdürüyor. Eşcinsel erkeklerin damgalanması ve polis müdahalesi, zorunlu ve baskın bir heteroseksüel erkeklik oluşturmanın bariz yollarından biridir: Bu, kadınlardan farklı olmakla ve onlara duyulan arzuyla tanımlanan bir erkekliktir; temelde cinsellikle belirlenen ve durmaksızın kadın peşinde koşma isteğinin kontrol edilmezliğiyle tanımlanan -'nazik cins'in pasif ve kısıtlı cinselliği tanımıyla sürekli bir tezat oluşturan- bir erkeklik. Ancak, Corrigan, Connell ve Lee bunun karşısına, kadın rolüyle aktif bir politik kariyer edinmiş olan Chevalier d'Eon'u ve bir asır sonra Oscar Wilde'ın çektiği işkenceleri örnek vererek çıkıp, bu görünümün ve erkeklik üzerindeki polis kontrolünün tarihsel olarak değişken bir yapıya sahip olduğuna işaret ederler.[52]

Bununla birlikte, son yıllarda erkekler bütün devlet ve iş dünyası hiyerarşilerinin tepesinde sarsılmaz bir konumda değillerdir. Son on yıl boyunca hukuk okullarına kaydolan, tıp, iş dünyası ve diğer meslek alanlarına giren kadınların sayısı sürekli artmıştır.[53] Bazı kadınlar yerel yönetimlerde önemli görevlere gelmiş ve sendika hiyerarşilerinin tepesine kadar yükselmişlerdir. Feministler, en azından kültürel olarak, toplumsal yaşamı yöneten ve özel yaşamı düzenleyen seçkin erkeklerin mutlak hâkimiyetine meydan okumaya başlamışlardır.[54] Stratejik açıdan olumlu ayrımlar yapan mekanizmalar, kadınlara kota ayrılması sistemi ve otoritenin erkek çehresini yıpratacak başka yollar incelenmiş ve bazen de uygulanmıştır.

Ailede hüküm süren erkek iktidarı, biçim açısından en fazla çeşitliliğe sahip olduğu ileri sürülen ve en çok karşı çıkılan iktidardır. Devletin hâlâ onayladığı ve kısmen desteklediği bu kurum her zaman olduğu gibi kadınlarla erkekler, ebeveynlerle çocuklar arasındaki gerginlik ve karışıklık nedeniyle baltalanan erkek otoritesine hiç de sağlam bir temel oluşturuyormuş gibi görünmemektedir. Sa-

dece boşanma istatistiklerine bakıldığında bile, son yirmi otuz yıldır zamanın, alışılmış aile yaşantısının aksine çalıştığı görülür: Sayıca artan tek aile biçimi tek ebeveynli (kadınların idare ettiği) ailelerdir.[55] Giderek daha çok sayıda evli kadın çalışmak için evden uzaklaştığı için, erkeklerin kendilerini 'çalışan' eşleri tarafından ihmal edilmiş ve tehdit edilmiş hissettikleri anlaşılmaktadır. Andrew Cherlin ABD'de yaptığı bazı araştırmaların sonunda, çalışan kadının yıllık kazancı ne denli yüksekse ailenin parçalanma olasılığının o denli yüksek olduğunu bildirir.[56] Andrew Hacker'a göre, boşanma nedeni kadınların çalışmasından çok, kocaların hâlâ merkezi konumlarını ellerinde tutmayı umumalarıdır.[57]

Yine de, ihtiyaç ve talepleri ne kadar katı olursa olsun, erkeklerin aile yaşantısındaki avantajlarının çok da azalmadığı ortadadır. Yeniden evlenen boşanmış erkekler kadınlardan daha çoktur (40 yaşlarındakiler arasında yaklaşık iki katı) ve genellikle çocuklarının yükünü taşımadıkları için ekonomik açıdan karılarından daha iyi durumdadırlar. Ancak çağdaş aile yaşantısının cinsiyet ve nesil çatışmaları hâlâ sürmektedir. Bu çatışmalar, değişen işçi piyasalarıyla ve erkeklerin devlet ve kültür alanındaki otorite tekeline karşı direnişlerle birlikte (ve bunlarla etkileşime girerek) çağdaş erkekliğin en büyük bunalımlarından birini oluştururlar. Bizzat kapitalist ekonomi bireyi gitgide geleneksel aile düzeniyle karşı karşıya getirir. Günümüzde daha fazla erkeğin eşcinsel yaşam biçimini seçtiği ve daha çok kadının, erkeğin evin reisi olduğu aile yaşantısının bir zamanlar zorunlu sanılan 'koruması' dışında yaşamayı tercih ettiği açıkça görülebilirken, geleneksel erkeklik kavramları yıkılır. Kadınları ve çocukları çaresiz ikinci sınıf konumuna düşüren, bir zamanlar çekirdek aileye kesin bir biçimde esas oluşturan egemen 'değişmez ve katıksız heteroseksüel erkeklik' fikri (çoğu kez kolayca iddia edildiği gibi) bunalımda değilse bile, en azından şimdiye kadarkinden daha az egemendir.

Erkek ve kadınların eşleri ve çocukları üzerindeki değişken iktidarı, Connell'ın cinsiyet ilişkilerine temel oluşturduğunu düşündüğü üçüncü bir yapıyla iç içedir: Arzu veya duygusal yaşantının psikodinamiği. Kadınlar ve çocuklar üzerindeki heteroseksüel erkek otoritesinin yasalar ve göreneklerle onaylandığı çekirdek aile, arzu-

nun mevcut düzenlenişinin baş sorumlusu olarak görülen kurumdur. Aile içinde biçimlenen arzu, arzu duyulabilirlik ve nesne seçimi kalıpları, bu kurumun ötesine yayılarak daha geniş bir iş ve otorite dünyasına nüfuz eder. Connell, heteroseksüellik ve eşcinselliğin, cinsiyetle ilgili nefret duygularının (erkeklerden nefret etme, kadınlardan nefret etme ve kendinden nefret etme) ve evlilik, cinsel ilişki ve çocuk büyütmeyle ilgili duygusal dinamiklerinin oluşumunu ve aralarındaki bağlantıları inceler.[58] Arzunun şekillenişi onu çevreleyen yasaklamalar ve teşviklerle ilgilidir: Bir yanda ensest tabusu, reşit olma yaşı, eşcinselliğe karşı yaptırımlar ve ırza tecavüze ilişkin yasalar, diğer yanda aile yaşamı ideolojileri, romantizm ve haz.

Daha önce gördüğümüz, bu kitap boyunca da hep göreceğimiz gibi arzu 'erkekliğin' oluşumunda ve erkek iktidarının ve otoritesinin onaylanmasında veya yıkılmasında önemli bir rol oynar. Erkek-kadın, heteroseksüel-eşcinsel kutuplaşmaları, cinsellik konusunda çağdaş Batı düşüncesine eksen oluşturur. Cinsellik, cinsel farklılıklarla, 'karşı' cinse duyulan arzuyla ilgili cinselliktir. Kuzey Amerikalı eşcinsel romancı Edmund White, eşcinsel bir delikanlının öyküsünü anlattığı yarı otobiyografik romanında 'Kadınlar değil de erkekler yabancı ve arzulanabilecek kişilermiş gibi geliyor bana'[59] dediğinde, cinsellik açısından toplum dışına itildiğini bilmektedir: 'Eşcinselliğin bir hastalık olduğundan hiç şüphe etmedim; aslında, bu hastalık üzerine düşünecek kadar acımasızca nesnel olup olmadığımın ölçütü olarak kabul ettim eşcinselliği.'[60] Artık eşcinsellik üzerine yapılan tarihsel araştırmalardan da bildiğimiz gibi, başka zamanlarda, başka yerlerde olsaydı daha farklı düşünebilirdi.[61] Ayrıca, tarihsel koşullar ne olursa olsun, arzu daima erkek egemenliğinin daha genel kalıpları - erkeğin işgücü içindeki yeri, daha yüksek ücret almaları, daha iyi eğitim görmeleri, iktidar odaklarındaki bariz konumları, devletin uyguladığı yasal şiddetteki rolleri ve kaslı bedenlerine borçlu oldukları fiziksel becerileri, kadınların cinselliğini denetim altında tutmaları vs.- içinde konumlanır. Bunlar cinsel farklılığın ve onunla birlikte arzunun anlam ve önem kazandığı toplumsal ve tarihsel gerçeklerdir.

Bir psikiyatrist ve psikanalist olarak yaklaşık yirmi yıllık dene-

yimlerini yazan ve psikolojik yaklaşımdan daha geniş ve onu da kapsayan bir yaklaşım arayan Joel Kovel'in incelediği vakalardan birisi de 'Curtis' -zengin ve iktidar sahibi bir banker- vakasıdır. Curtis, heteroseksüel, parayla bir amaç olarak, 'şeytanî bir biçimde' ilgilenen, işkolik, iktidar delisi ve aşırı mutsuz bir kişiydi. Psikozlu olmaktan çok nevrotik olan bir 'Kurt Adam' gibi Curtis'in gördüğü hayaller de (bunların hayal olduğunu kabul eder) kötü ruhlarla doluydu; onu bir işkence aletine mıhlayıp içini dışarı çıkaran güçlü erkekler görüyordu. Kovel, Curtis'in güçlü bir erkek olup kurbanının içine girme arzusunun yanında, güçlü bir erkek tarafından anal saldırıya uğrama isteğinin olduğunu da açığa çıkarmıştır. Kovel her iki isteği de Curtis'in 14-15 yaşlarındayken hastalanıp ölen babasıyla sağlam bir ilişki kuramamış olmasına bağlar. Ancak Kovel, Curtis'in babasına yönelik bastırılmış isteklerinin ve hayallerine giren kötü ruhların, bankadaki hiyerarşik yabancılaşmalar ve Curtis'in toplumsal çevresi nedeniyle bu biçimi aldıklarında ısrar ederek psikanalitik söylemden ayrılır:

> Bunun nedeni babası değildi... Curtis sürekli onu diğerlerine yabancılaştıran bir konumda olmasaydı nevroza yakalanmayacak, deli gibi çalışmayacak, sevecenliğini bastırmayacak, bedensel yaşamı karmakarışık olmayacak ve sürekli bir depresyona girmeyecekti... Başlangıçta ailede oluşan bebeklik komplekslerini kalıcılaştıran yapılar gerçek iş dünyası ve günlük ilişkiler olduğu için, kötü ruh bankaya da girmişti.[62]

Kovel ve Connell gibi yazarlar -farklı farklı yerlerden çıkarak- ruhsal ve toplumsal alanlar arasındaki bağlantılar hakkında düşünce yürütmenin -iki alanın da özerk olduğunu gözardı etmeden- öncüsü olmaya başladılar. Ancak, Connell'ın cinsiyet hiyerarşisinin üç boyutunu, üç ayrı 'yapı' türü olarak ele alan analizinde, üçü de farklı bir kategoriye ait oldukları için bazı sorunlar çıkar. Sorun, sadece toplumsal hayatın bu üç boyutunun birbiriyle bağlantılı olması değildir; iktidar ve arzu tüm yapıların bir boyutu veya görünümüdür, oysa emek özgül bir yapıya gönderme yapar; tıpkı devlet, dil ve temsil gibi. (Ancak bu üç özgül yapı bizi Connell'in aşmak istediği Althusserci ekonomi, politika ve ideoloji çatısına geri götürecektir.) Çözüm belki de, cinsiyet hiyerarşilerinin merke-

zi dinamiklerini daha esnek bir biçimde adlandırarak, herhangi bir üç parçalı yapısal ayrım yapmaktan kaçınmaktadır. Tabii ki iktidar her yerdedir; ekonomide, politikada ve kişilerarası ilişkilerde. Arzu ve karşıtları olan korku ve nefret de aynı şekilde her yerde bulunur.

Arzu kutuplaşmaları hakkında -heteroseksüel ve eşcinsel- düşündüğümüzde bu alandaki psikanalitik çalışmalardan, heteroseksüel arzunun, heteroseksüel erkekliğin oluşumunun hiç de önceden belirli olmadığı gibi sonuç çıkar ortaya. Erkeklik, hiçbir zaman simgesel dışavurumundaki gibi yekpare, ek yeri olmayan bir oluşum değildir. Fallik iktidarın vaadi, tam da bu bütünsel iç tutarlılığın, bölünmemiş ve bölünemez, sorgulanmamış ve sorgulanamaz bir erkekliği oluşturma garantisidir. Erkekler bundan yoksunken 'doğal' egemenliklerinden nasıl emin olabilirler? Toplumsal cinsiyete dayalı düşmanlık, cinsel kutuplaşmaların olumlanıp teşvik edilmesine yönelik baskılarla birleşir. En azından erkekler için bu geçerlidir. Kadın düşmanlığının, kültürel ifadesinin erkek düşmanlığına ilişkin herhangi eşdeğer bir söylemi gölgede bıraktığı açıktır: Aslında 'mizantropi' (insansevmezlik) ile tüm insanlık kastedilir, kadınlar için bunun dilsel bir karşılığı yoktur. Kurumsal destekten, kültürel olarak temsil edilme olasılığından veya toplumsal önemden yoksun olan erkek düşmanlığı gülünç, acınası, bireysel bir tuhaflığa indirgenir.

Erkekliği, kadınlıkla farklı olması açısından onaylamaya yönelik sürekli baskı, erkeklerin neden sadece tartışılmaz bir biçimde en erkeksi göründükleri anlarda -savaşan askerler ya da eylem içindeki futbolcular olarak- Batı erkeklik anlayışının daha kadınsı olarak tanımladığı duygu ve davranışları benimseyebildiklerini, sergileyebildiklerini, kucaklaşabildiklerini, gözyaşı dökebildiklerini de açıklayabilir. (Futbol maçlarında, tribünlerde nispeten daha histerik bir maço erkekliği hüküm sürer.) Diğer erkeklerle samimiyet kurmak da erkekliğe yönelik bir tehdidi temsil edebilir. Genelde erkeklerin çok az samimi erkek arkadaşı vardır veya hiç yoktur. Erkekler arasındaki bağlılığın teşvik edildiği alanlar olmasına karşın, genelde erkekler diğer erkeklere şüpheyle bakarlar; fazla yakınlaşırlarsa birbirlerinin potansiyel düşmanları olurlar.[63]

Erkeklerin erkeklikle ilgili paranoyalarının ne derece şiddetli

olduğunun, bir kısmının kadınlara karşı neden şiddet uyguladıklarının, kültürel açıdan kadınlara yönelik korku ve nefret duygularının sadece psikanalitik anlayışla kavranabilir hale getirileceğini ileri sürmüştüm. Ancak, aynı zamanda, erkekliğin günümüzdeki ikilemlerini yalnızca, erkek psikolojisini erkek egemenliğini teşvik eden ve parçalayan daha geniş varoluş kalıplarının toplumsal bağlamı içine yerleştirerek anlayabiliriz. Ayrıca burada, hegemonik, heteroseksüel bir erkeklik kurmak ve sürdürmek için verilen mücadelenin zayıf noktalarına ilişkin ipuçları da buluruz. Antony Easthope'un popüler kültürün erkek mitlerine ilişkin araştırmasında betimlediği gibi, erkeklik, düşmanları tarafından kuşatılmıştır: 'İçte kadınsılık ve eşcinsel arzu inkâr edilmelidir; dışta kadın ve kadınsılık ikinci konuma düşürülmeli ve orada tutulmalıdır.'[64] Bunlar üstesinden gelinmesi pek kolay işler değildir.

V. YARIŞAN ERKEKLİKLER (1): ERKEKLİK - ERKEK İDEALİ

> Erkeklik ve kadınlık tarihsel zamana ve yere özgü oluşumlardır. İdeolojiler, toplumsal kurumlar ve pratikler içinde sürekli olarak biçimlendirilen, karşı konulan, yeniden işlenen ve yeniden onaylanan kategorilerdir. Farklı yorumlar, genelde bütünleşmiş gibi görünen bir 'sağduyu' tarafından örtülse bile, bu çelişkili tanımlar üzerinde daima tartışma ve değişikliğe gitme olanağı vardır. Toplumsal cinsiyet sınırlarını ihlâl eden erkekler de kadınlar da alaya alınmaktan şiddete kadar bir dizi yaptırıma maruz kalmıştır ve kalmaktadır.
>
> Leonore Davidoff ve Catherine Hall [1]

Norman Mailer'den öğrendiğimize göre 'bir erkek olmak kişinin yaşamında sürekli bir mücadele vermesi demektir.'[2] Kral Arthur'un şövalyeleri gibi kendisiyle, kadınlarla, onurla sürekli savaşan, gerçek erkekliğin çağdaş koruyucuları hâlâ kişinin bir erkek gibi yaşaması için sertlik, mücadele ve zafer gerektiğine inanır. Yine Mailer'e göre erkek, 'hemen hiçbir zaman nihayet bir erkek *haline geldiğini* varsayamadığı' için sürekli savaş halindedir.[3] Erkeklerin çağımızda erkeklik hakkındaki endişelerini tarihsel olarak saptamak bunları anlamamıza yardımcı olur. Bir önceki bölümde incelediğimiz iktidar, emek ve arzu arasındaki etkileşimler bizzat tarihsel olarak meydana gelir ve tarihsel olarak değişirler. Yakın zamanlarda, modern 'erkeklik' *(yiğitlik, mertlik)* kavramlarının tarihçesini çı-

karma konusuna yeni bir ilgi göstermeye başlayan Batılı tarihçiler, 19. yüzyıla 'içinde çağdaş erkeklik ve kadınlık anlayışımızın biçimlendirildiği bir pota'[4] olarak bakmışlardır.

18. yüzyılda yükselen burjuva kültürünün 19. yüzyıldaki zaferi beraberinde yeni bir ahlâk ve din anlayışı getirmiştir.[5] 'Hıristiyan erkekliği' konusundaki burjuva idealleri ruhani, beyinsel ve ahlâki hükümleri olduğu kadar emeğin değerini ve erkekçe bağımsızlığın ve özerkliğin önemini de ön plana çıkarmıştır. Ancak, 19. yüzyılın başlarındaki Hıristiyan erkekliğine karşılık olarak, yüzyılın sonlarında sporun ve fiziksel uğraşların önem kazanmaya başlamasıyla birlikte daha meşakkatli, atletik ve konformist bir 'kas erkekliği' kutsanacaktı (ve bazen de suçlanacaktı).[6]

A. *Erkekliği Öğrenirken: Tarihsel Görünümler*

19. yüzyıl boyunca İngiliz orta sınıfının kültürel yükselişine, aile içi ilişkilerin ve cinsel ilişkilerin sürekli olarak yeniden yapılandığı bir dönem eşlik ediyordu. Leonore Davidoff ve Catherine Hall'ın *Family Fortunes*'da (Aile Saadeti) başarıyla betimlediği yeni orta sınıf ailesi kendi eviçi uyumunun idilini yaşıyordu: Rahat ve ahlâki açıdan güçlü bir yuva görünümü.[7] Yuva, tekeşli burjuva ailesini istikrarlı, çalışkan bir toplumun temeli yapmak için gerekli ahlâki gücü sağlayacaktı: 'Piyasadaki bütün koşuşmaların hedefi, aile içi uygun bir ahlâki ve dini yaşam sağlamaktı.'[8] Bunun yanı sıra bir sıkı çalışma ve tutumluluk ideolojisi benimsenerek (ayrıca aristokratik hazcılık, duyumculuk, tembellik ve efeminelik eleştirilerek) erkeklerle kadınlar arasındaki psikolojik farklılıklar daha da vurgulanmıştı. Böylece evin özel, 'kadınsı' ortamıyla piyasanın kamusal, 'erkeksi' dünyası arasında durmadan genişleyen bir uçurum doğdu. Aile içinde bu durum, kadın için ekonomik bağımlılığın artması, evlilik-içi cinselliğin -evlilik-dışı cinselliğe karşıt olarak- öneminin daha da vurgulanması (tabii ki kadının cinselliğine daima kocasının cinsel ihtiyaçları açısından bakılıyordu) ve çocuklara daha çok duygusal yatırım yapılması anlamına geliyordu (bu, aynı zamanda sanayileşmiş kapitalizm dünyası için, genç erkeklerin nü-

fusunun arttırılması ve bu dünyanın taleplerine uygun bir biçimde eğitilmelerine gittikçe daha fazla önem verilmesi demek oluyordu.

Matthew Arnold, düzyazılarında ve şiirlerinde, 19. yüzyılda Rugby'nin* müdürü olan babası Dr. Thomas Arnold'un öğretilerinden edindiği, Hıristiyan erkekliğinin yüksek ahlâki, duygusal ve düşünsel ciddiyetini ve duyarlığını ifade etmiştir. Biraz alaycı olan kız kardeşi onun üslubunu iyi yakalamıştır: 'Matt bir sedire uzanıp Bayan Gaskell'den onu gözyaşlarına boğan bir Hıristiyan hikâyesi okur ve bu gözyaşlarıyla havaya girerek kendi duyarlığına hayran kalır.'[9] Eski aristokrasi için erkeklik sportmenliği ve askeri şerefi ifade ederken, burjuvaların Hıristiyan erkekliğinde ise başlangıçta daha çok bir tür hassaslık ve düşünsel ciddiyet dile getiriliyordu. Bu yeni ideal 18. yüzyılın sonlarından itibaren tüm İngiltere taşrasına yayılıp 'Viktorya döneminin muzaffer sağduyusu' haline gelirken, o günün yeni erkeği temiz, alçakgönüllü, tertipli, ses tonunu ve fiziksel gücünü kontrol edebilen bir kişi olacak şekilde eğitiliyordu.[10]

Düşünsel ve duygusal ciddiyetin önemini vurgulayan, Samuel Taylor Coleridge gibi erkeklerin yapıtlarından etkilenen bu Arnoldcu yaklaşıma, çok geçmeden 19. yüzyıldaki orta sınıf erkekliğinin çok daha sert çeşitlemeleri rakip olmaya başladı. İngiliz edebiyatının Yaşlı Kurt'u Thomas Carlyle, Viktorya dönemi ortalarının İngilteresi'nde 'bilek gücü'ne ve 'yürekliliğe' dayalı İngiliz erkeklik anlayışının dile getirilmesinde önemli bir rol oynadı. Carlyle 'filozofların bilgeliğini' küçümseyerek, 'Erkek dövüşmek için yaratılmıştır'[11] diyordu. Dövüşken bir İngiliz erkekliği için düzdüğü övgüler, Vaiz Charles Kingsley tarafından da tekrarlandı ve va'zedildi. Kuvvetli ve meramını anlatmayan kahramanları yücelten Carlyle gibi Kingsley de fiziksel gücü, cesareti ve sağlıklılığı överek 'hastalıklı iç gözlem'i ve duyguların dışa vurulmasını reddetmiştir.[12] Kingsley'in zaman zaman vahşiliğe ulaşan Hıristiyan erkekliği anlayışı, tenkitçileri -örneğin Leslie Stephen (Virginia Woolf'un babası)- tarafından salt 'kas Hıristiyanlığı' olarak alaya alınmıştır.[13] Ancak bu anlayış, Kingsley'in arkadaşı ve koyu bir Hıristiyan sosyalist olan Thomas Hughes tarafından ölümsüzleştiril-

* Londra yakınlarında bir erkek okulu. (Ç.N.)

miştir; Hughes her İngiliz ve Amerikan öğrencisinin okuması zorunlu tutulan *Tom Brown's Schooldays* (Tom Brown'ın Okul Günleri) (1857) adlı klasiği yazacaktı:

> Her şeye rağmen kavgasız bir hayat neye benzerdi bilmek isterdim. Doğru anlaşıldığı zaman, savaş beşikten mezara her erkeğin en gerçek, en yüce, en doğru görevidir.[14]

Erken ve geç Viktorya döneminin (ve başka herhangi bir çağın) erkeklik ideallerini kesin periyodlara ayıramasak bile, bu idealler arasındaki rekabetin, geç Viktorya dönemindeki İngiliz emperyalist yayılmacılığın da etkisiyle, daha çok bilek gücüne dayalı, militer bir erkekliğin artan yüceltilmesiyle yoğunlaştığı açıktır. Norman Vance, Viktoryen edebiyatında Hıristiyan erkekliği üzerine yaptığı incelemede şöyle demektedir:

> *Tom Brown's Schooldays* Viktorya dönemi özel okullarında bir dönüm noktasıdır: Buralarda okutulan kahramanlık tarihi ve edebiyat derslerinde artık rekabet ve militarizmle ilgili konular işlenirken Hıristiyanlık yavaş yavaş gözden düşüyordu. Ancak bu konular, Tom Brown'ın uzun süre ilginçliğini koruyan, fakat giderek modası geçen maceralarının değil, günün koşulları çerçevesinde tartışılıyordu.[15]

Shelley, Keats ve hatta Shakespeare -ve bunun yanında diğer sanatsal ve düşünsel etkinliklerin çoğu- yeni, saldırgan bir erkekliği savunan geç Viktorya dönemi süvarileri tarafından zayıf, hastalıklı ve kadınsı olmakla suçlanıyordu. Darwin'in yine 19. yüzyıl sonlarında tutulmaya başlayan evrim kuramı zayıfın güçlü tarafından kaçınılmaz olarak safdışı bırakılması için bilimsel bir temel sağlıyordu. Yedinci bölümde göreceğimiz gibi bu kuram İngiliz erkekliğinin 'doğal' üstünlüğünü her fırsatta ortaya koymayı amaçlayan İngiliz ırkçı ve emperyalist ideolojilerini ülke içinde ve dışında güçlendirmeye yaramıştı.

James Waldwin gibi birçok tarihçi, İngiltere ve Amerika'da 19. yüzyıl sonlarının erkeklik ideallerinde koyu bir atletizmin egemen olmasını, emperyalist istilaların yayıldığı ve mevcut sömürgelerin savunulmasına gittikçe daha fazla ihtiyaç duyulduğu bir zamanda erkeklerin fiziksel zayıflığına kamuoyunda yoğun bir ilgi gösteril-

mesi bağlamında açıklamıştır.[16] Kuzey Amerikalı tarihçi Jeffrey Hantover'ınki gibi bu döneme ait diğer incelemeler tam da İngiltere ve ABD'de burjuvazinin başarısıyla alevlenen bir erkeklik bunalımına -orta-sınıf ailesinin hayli kadınsı atmosferine- dikkat çekiyordu.[17] Aynı şekilde, hem İngiltere hem Kuzey Amerika'da (sınıf ve cinsiyet açısından her iki ülke arasında belli farklılıklar bulunmasına rağmen) yeni ve daha sağlıksız şehir kesimlerinde kırsal bölgenin açık hava yaşantısını kurtarmaya yönelik bir eğilim vardı.[18] 'Kadın' giderek daha çok fiziksel zayıflık ve duygusallıkla, 'erkek' fiziksel güç ve özgüvenle bağdaştırılıyordu; Jeffrey Weeks'in dediği gibi, 'Erkekler artık toplum içinde kucaklaşmaya ve ağlamaya cesaret edemiyorlardı.'[19] O günün muhalifleriyle birlikte Edward Carpenter'ın da *Love's Coming Age* (Sevginin Geleceği) adlı kitabında şikâyet ettiği gibi 19. yüzyılın sonlarında bir erkek olmak 'tüm sevgi veya şefkat belirtilerini gizlemek' ve bunun yerine görünüş itibarıyla sert bir erkeklik geliştirmek demekti.[20]

Fiziksel beceriye, cesarete ve küstahlığa dayalı bu yeni erkeklik ideali özellikle 19. yüzyıl ortalarında, orta sınıftan erkek çocuklara yönelik eğitim sistemindeki büyük atılım sonrasında, en doğrudan biçimiyle özel okullarda aşılandı.[21] Christine Heward'ın İngiliz özel okulları hakkında yaptığı incelemesinde betimlediği gibi, zorunlu takım oyunları, militer eğitim, kötü yemekler ve zor koşullarla katı bir uyumculuk ve disiplin sağlanıyordu. Bu acımasız okul rejimi I. Dünya Savaşı öncesinde doruk noktasına ulaştı ve 1920'lerden sonra da -pek ortadan kalkmış sayılmasa bile- inişe geçti.[22] Arnoldcuların ilim ve ahlâkla ilgili önceki fikirlerinin yerini neredeyse her yerde rastlanan, fiziksel beceride, cesarette ve duyguların bastırılmasında direten bir yaklaşım almıştı; bu yüzden erkek çocuğun özel okuldaki yaşantısı şu ya da bu biçimde açlığa, soğuğa ve acımasızlığa karşı verilen fiziksel ve psikolojik bir hayatta kalma mücadelesine dönüşüyordu.[23] Eton kolejinin müdürü Henry Salt, 1885'te istifa ederken öğrencilerinin 'iflah olmaz bir biçimde kafalarını çalıştırmamayı' öğrendiklerini açıklamıştı.[24] Onun yerine geçen Edmund Warre de, aynı dönemlerde Uppingham'ın müdürü olan Edward Thring ve Marlborough'nun müdürü olan G.E.L. Cotton gibi fanatik bir spor düşkünüydü.[25] Eğitim tarihçisi

Brian Simon'a göre İngiliz özel okullarında 1870'ten 1914'e dek düşünsel özgünlük ve yaratıcılık bastırılarak, hayal gücünü, duyarlığı ve eleştirel düşünüşü hor gören, 'sadık, dürüst ve kendine güvenen' bir erkeklik oluşturulmuştu.[26] (19. yüzyılın sonlarındaki orta sınıftan erkek çocuklarını inceleyen Amerikalı eğitim kuramcıları buna paralel olarak örgütlü atletizmin önemini vurgulamışlardır.[27])

Elimizde bu katılaştırıcı rejimin ne derece etkili olduğunu gösteren tasvirlerin yanı sıra getirdiği acıları ve yıkımları ifade eden birçok otobiyografi bulunmaktadır. Örneğin Leonard Woolf, özel okulun onda iç düşünsel ve duygusal hayatını gizleyen bir kabuk oluşturduğunu anlatır:

> Erkeklerde bu kabuğun genelde korkaklığı gizlemek için geliştirildiğini sanıyorum... Erkek gerçek düşünce ve duygularını açıklarsa alaya alınmaktan veya onaylanmamaktan, bazen de korkularını açığa çıkarmaktan korkuyordu; işte bu korku onu asıl benliğinin güvencede kalmasını sağlayacak ikinci bir benlik yaratmaya itecekti... Ebeveynlerimizin bizi gönderdiği özel okullarda veya devlet okullarında toplumun karşı konulmaz silindirinin ezip geçtiği şey, bedenlerimizin içindeki bu savunmasız kişilikti; ebeveynlerimizin veya efendilerimizin ve sahiplerimizin bize uygun gördüğü erkeklik ve centilmenlik imgelerinin altında dümdüz olduk.[28]

Yazar Gerald Brennan da benzer düşüncelerini dile getirerek şu sonuca varır:

> Okula hakkını vermek lazım. Beni dünyanın içine fırlatıp attığında zihnim başka her yere tahammül edecek haldeydi. Savaşın en kötü anlarında bile hiç değilse artık Radley'de olmadığımı düşünerek kendimi avuttum. Çünkü sesleri havayı çınlatan o şarapneller ve kurşunlar tanımadığım birisinin attığı cansız nesnelerdi; üzerime kötücül bir insan çehresi takınıp gelmiyorlardı.[29]

Günümüzde İngiliz özel okullarının rekabet-kültü artık bir zamanlarki yüksek statüsüne sahip değil, ancak Vance'ın da dediği gibi ortadan kalkması uzun zaman aldı: 'Can çekişmesi belki de hâlâ sürüyor.'[30] Özel okul hayatının acımasız yönleri 1920'lerden itibaren inişe geçmiş olabilir, ancak eski Etonlular genç birer öğren-

ciyken 1970'lere dek katlanmak zorunda kaldıkları müthiş soğuğu, korkunç yiyecekleri, sonu gelmeyen zorbalığı ve korkunç dayaklarını hatırlıyorlar. Derek Malcolm da bunu doğrular: 'Durmadan üşüyordum ve berbat bir durumdaydım; akranlarımın arasında sonsuz bir korku içindeydim.'[31] Aynı zamanda hemen hepsi de Eton'da kazandıkları 'zahmetsiz üstünlük' duygusunu ve özellikle de birçoğunun okuldaki son yıllarında kendilerinden emin ve kibirli bir biçimde diğer çocuklara baskı yaptıklarını ve hayatlarını denetlediklerini ifade ederler: 1970'lerde Eton'da öğrenci olan David Thomas, 'Pop grubundaysanız (Eton'un son sınıf öğrencileri arasındaki en saygın grup) tüm hayatınızda bu denli tartışılmaz bir üstünlük ve kontrol sağladığınız bir durumla bir daha asla karşılaşmayacaksınızdır' diye yazar.[32] Kısacası, hiyerarşi ve rekabet bu kurumun başta gelen ethos'u olarak kalmış ve David Thomas'ın da belirttiği gibi 'bütün duygusal tepkiler bastırılmış'[33], eskisi gibi sürekli olarak spora önem verilmiştir.

Viktorya döneminde, orta sınıf okul hayatının dışında işçi sınıfında da burjuva erkeklik idealleri benimsetilmeye çalışılıyordu. İşçi sınıfına mensup saygın erkeğin gururu, ailesini geçindirebilecek kadar para kazanmasını sağlayacak nezih bir işe girme olasılığına dayanıyordu. Buluğ çağındaki 'delikanlılar'ın, özellikle başlarda kendilerinden yaşlı kişilerin çeşitli aşağılamalarına maruz kalacakları, 'kulluk' olarak görülen bir çıraklık döneminden geçmeleri, gelecekteki ekonomik güvenliklerini garanti altına almaları ve bu nedenle erkekliğe geçmeleri için zorunluydu, ancak yeterli değildi.[34] Çünkü, onuncu bölümde de göreceğimiz gibi, saygın çalışan erkeğin (19. yüzyıl sonlarında İngiliz işçi sınıfının küçük bir azınlığını oluşturuyor olsalar da) statüsü, kadınların -işverenlerin işgücünü ucuzlatmaya yönelik stratejilerine karşılık vermek için- vasıflı işlerden dışlanmasına ve kadınların evdeki bağımlı konumlarına dayanıyordu.[35] Thomas Hughes gibi Hıristiyan sosyalistler 1860'larda ve 1970'lerde sendika mücadeleleri veren işçi erkeklerin ilk dönemlerde kurduğu örgütlerle işbirliğine girerek Hughes'un özel okul erkekliğinden uyarladığı bir erkeklik biçimini -evrensel bir kardeşlik retoriği çerçevesinde ağır fiziksel çalışmayı ve işbirlikçi takım ruhunu- desteklediler.[36]

Bununla birlikte, işçi sınıfından çoğu kimsenin hayatta kalmak için geliştirdiği stratejiler, erkeğin kendi alınteriyle ailesini geçindirebilme becerisine dayandırılamazdı; karılarının ve kızlarının da bulabildikleri işlere girmeleri gerekiyordu. Ancak yine de geç Viktorya ve Edward dönemlerinden modern çağlara kadar erkek çocuklar için çeşitli kulüpler, izci dernekleri kurularak yoksul emekçiler arasında orta sınıfın erkeklik idealleri yayılmaya çalışıldı. Aşağı orta sınıf ebeveynleri ve gözü yükseklerde olan işçi sınıfı ebeveynleri bu gibi girişimleri destekliediler, ancak genç işçi sınıfı erkeklerinin çoğuna göre bu tür bir erkeklik sözde eğitimcilerinin 'hooliganizm' adını verdikleri şeyle eşanlamlıydı: 'Erkekliğe kabadayılık, kavgacılık ve alkol ve şiddetin ürettiği bir kayıtsızlıkla ulaşılacaktı.'[37] 'Hooligan' terimi 1890'ların sonunda İngiliz gazetelerinde kullanılmaya başlanmıştı; bununla sokak çeteleri ve serseri gençlik kastediliyordu.[38] 'Erkekçe' dövüşkenlikleri yurtdışındaki 'barbarlar'a boyun eğdirmeye değil de ülkeye 'barbarlık' ruhu getirmeye kanalize edilmiş olan bu genç erkekler aslında ('hooligan' teriminin İrlanda ismi Houlihan'dan türemiş olmasının da işaret ettiği gibi) İngiliz olarak görülmüyordu. Baden-Powell 1910'da yazdığı gibi hep içteki düşmanı ıslah edecek tek gücün kendi izcilik hareketi olduğuna inanmıştı: İşçi sınıfı 'hooliganları', imha etmekten başka bir çare olmayan bir çöplük haline gelmelerine göz yummaktansa, karakterli kişiler haline getirilecekti.[39] Bu da özel okul düsturları izlenerek -gençleri uygun üniformalarla donatarak, örgütlü talimler ve sportif etkinlikler aracılığıyla disiplin aşılayarak- gerçekleştirilecekti. İşçi sınıfının genç erkekleri pek ikna olmamıştı; bazen izcilere taş atıp üniformalarıyla alay ediyorlardı.[40] Ancak Baden-Powell yüzyılın başında Londra sokaklarında sağ kalmak için gerekli olan kaba, acımasız bir kabadayılıkla o sıralar İngiliz özel okullarında teşvik edilen kaba güce dayalı, militer bir erkeklik veya Amerika'daki eşdeğeri arasında benzer yönler bulmakta tamamiyle haksız değildi.

1870 ile 1914 arasındaki dönem Anglo-Sakson erkeklik ideolojilerinin bir dönüm noktası olarak görülegelmiştir. İngiltere'de Baden-Powell, Kuzey Amerika'da Theodore Roosevelt, yeni emperyalist, her zaman galip gelen, beyaz erkekliğin sporculuk, avcılık,

yurtseverlik ve uyumculuk 'meziyetlerini' örnek olarak göstermişlerdi. Bu, yarım asır boyunca en popüler Batı erkeklik imgesini bilinçli olarak temsil eden Ernest Hemingway'in sonuna kadar kullanacağı bir mirastı.

B. *Sert Erkekler: Kahramanlık Peşinde Koşanlar*

20. yüzyılın ortalarındaki çoğu Amerikalı için olduğu gibi, Norman Mailer için de (aslında savaş sonrası Kuzey Amerika'nın kültür emperyalizmine giderek daha çok boyun eğen tüm dünya için) Ernest Hemingway gerçek erkekliği hem somut varlığıyla cisimleştiren hem de romanlaştıran kişiydi. John Updike yetmişlerin başında, 'Tüm bir Amerikan erkek nesli (onun) stoacı üslubuyla konuşmayı öğrenmişti' diyordu[41]. Eserleri -her satırı eylemlerle dolu, somut veciz düzyazı üslubu- ve hayatı -boks, safari, atıcılık, balıkavı, içki, küfür, fuhuş dahil akla gelebilecek bütün erkekçe işler şampiyonu- dünyaya erkekliğin anlamını; sert, yurtsever Kuzey Amerikan erkekliğini öğretmeye adanmıştı. Hayatını ve eserlerini kendi erkeklik efsanesine adayan 'Baba' Hemingway (27 yaşından itibaren kendisine böyle denilmesini istemişti) bize bu erkekliğin sınırlarının nereye vardığını da gösterir. Kronik can sıkıntısını, uykusuzluk çektiğini, yalan söylemeyi ve kendi kendini aldatmayı alışkanlık edindiğini, kendi hayatını bir tiyatro oyunu gibi oynadığını, korkunç kıskançlığını, kabadayılığa varan rekabetçiliğini, arkadaşlarını da düşmanlarını da aynı şekilde acımasızca aşağıladığını görmek pek zor değildi. Safkan erkekliği gitgide tam bir paranoyaya, kendi kendini harap etmeye ve ölüm korkusuna -ve aynı zamanda özlemine- dönüştü; bunu tam bir çöküntü ve intihar izledi.

Çağdaşlarından çok azı, -örneğin Gertrude Stein ve Zelda Fitzgerald- Hemingway'ın yaşam ve yazı üslubunun erkekliği çok fazla öne çıkarırken temelinde yatan güvensizliği pek gizleyemediğini önceden anlayabilmişlerdi. Hemingway, aynı imajı üstlenen roman yazarlarının oluşturduğu bir ekolün doğmasına yol açmıştı, ancak eleştirmen Max Eastman'a göre bu, 'sonuçta çuvallamış bir edebi-

yat üslubuydu.[42] Hemingway'in feci ölümünün (Mailer bu ölümü, 'Amerika'da Roosevelt'inkinden bu yana en zor ölüm' diye tanımlıyordu, çünkü yaşama 'cesareti'ni sorguluyordu)[43] üzerinden çok geçmeden, 'Baba'nın vahşice bastırılmış bir pasifliği ve 'kadınsı' özlemleri olduğuna ilişkin kanıtlar tamamiyle ortaya dökülecekti. Ölümünden sonra yayımlanan *The Garden of Eden*'de (Cennet Bahçesi) (yazarın on beş yıl boyunca üzerinde çalışıp tamamlayamadığı bitmek tükenmek bilmez müsveddelerden derlenmişti), cinsel pasifiklikten ve cinsel kimlik değişiminden zevk aldığının belirtileri -daha önceki yapıtlarında da rastlanmıyor değildir- açıkça görülüyordu. Yazdığı en erotik metin olan bu yapıtın kahramanı David Bourne, güçlü bir iradesi olan ve gitgide hırçınlaşan -hep bir erkek olmayı istemiş olan- genç karısı tarafından arasıra bir kadın gibi davranmaya ikna edilir. Karısı saçlarını erkek gibi keser, erkek olduğunu söyler, ve David ile sanki o bir kadınmış gibi sevişirken David'in -'içindeki ağırlığın ve garipliğin' bilincine keyifle vararak- hissettiği şeyleri söyler:

> Değişiyorsun... Oh, evet. İşte, sen benim kadınımsın... Değiş, kadınım ol ve kendini bana bırak.[44]

Hemingway'in son biyografisinin yazarı Kenneth Lynn'e göre bu sahne Hemingway'in dördüncü karısı Mary ile mutlu cinsel birlikteliği hakkında günlüğüne yazdıklarını hatırlatmaktadır. 1948'de günlüğüne şunları kaydetmiştir:

> Hep bir erkek olmak istemiştir ve erkek gibi düşünür... Kadınları (sic) olmamı istiyor; ben de tamamen aptal olmadığım için bundan hoşlanıyorum... Mary'nin beni kucaklamasından zevk aldım; bana tamamiyle yeni ve tüm törelerin dışında bir şeymiş gibi geldi. Aralığın on dokuzunda denedik bunları; hayatımda hiç bu kadar mutlu olmamıştım.[45]

Ancak, Hemingway'in bu eril pasifliği ve 'kadınsı' özdeşleşmesi genelde aniden erotizmden saldırganlığa dönüşüyordu. Küfredip aşağıladığı karılarına, Mary'nin deyişiyle 'şamar oğlanı' gibi davranıyordu.[46] Lynn'e göre bu çelişkiler kendine yakıştırdığı katıksız erkekliği tehdit ederek tüm hayatı boyunca ona eziyet vermişti. Hemingway'in ardı arkası kesilmeyen teatral böbürlenmelerinin, attığı

-zaman zaman deliliğe varan- yalanların ve bıkıp usanmadan dost düşman gözetmeksizin başkalarına yönelttiği kısırlık, iktidarsızlık ve eşcinsellik suçlamalarının temelinde cinsel hassaslığı ve kendi erkekliğiyle ilgili endişeleri yatmaktaydı. Hemingway'in sürekli olarak aynı karabasanı görmesinin, aslında bir korkaktan başka bir şey olmadığını düşünmesinin ardında gizlenen gerçek de buydu: 'İnsanın sahip olabileceği en kötü şanstı bu.'[47]

Lynn, Hemingway'in çektiği işkencelerin çocukluğuna dayandığını açıklar: 'Hemingway, annesinin tutumu nedeniyle normal bir çocukluk geçirmemiştir.'[48] Annesi Grace Hemingway oğluna iki yaşına dek kız elbiseleri giydirmişti. Ernest ile ablasını aynı cinsiyetten ikizler gibi -bazen küçük kızlarmış, bazen küçük oğlan çocuklarıymış gibi- giydiriyor ve öyle davranıyordu. Dahası, bu anne sportmen, çok çalışan kocasını da idaresi altına almıştı. İleride, yaşlılık ve hastalıkla yüz yüze gelen babası da onu intihara kalkışacak kadar 'korkak' olmakla suçlayacaktı. Ancak Lynn'in, Hemingway'in kendisini etkisinden hiç kurtaramadığını hissettiği (ve kesinlikle tüm hayatı boyunca nefret ettiğini ileri sürdüğü), otoriter, despot bir anne tarafından cinsel bütünlüğü zedelenen bir erkek olduğu yönündeki ısrarları bana göre abartılıdır.[49] Ayrıca, yüzyılın başlarında annelerin küçük yaşlardaki erkek çocuklarına kız elbiseleri giydirmeleri, hatta kocalarından daha güçlü kişiliklere sahip olmaları da pek alışılmamış bir şey değildi.

Hemingway'ın daha pasif, 'kadınsı' duygularından korktuğu ve bunları bastırdığı yadsınamaz. Ancak böyle çelişkili duyguların bu çok sert erkekte ortaya çıkması pek şaşırtıcı değildir; kuramsal açıdan basit bir biyolojik cinsiyet kuramına bağlı olsaydık en azından bir dereceye kadar bunu bekleyebilirdik. Hemingway'in sonunda paranoyaya kapılmasına ve intihar etmesine bakılacak olursa durup dinlenmeden erkekliğini kanıtlama çabalarının ardında belki de alışılmadık derecede aşırı bir psikopatoloji vardı. Ancak bu doğruysa 'anormal' olan her zamanki gibi 'normal' olanla ilgili gerçekleri ortaya koyacaktır. Hemingway'in bir erkek olarak yaşayış biçiminde benim ilgimi çeken şey, bizim 'normal' erkeklik idealimizle ilgili olarak ortaya çıkardığı şeylerdir. Henüz yaşarken bir efsane olmasının getirdiği kültürel baskılar Hemingway'i normal stereo tipi oy-

namaya itmiştir. Bunu harfi harfine ve sonuna dek uygulayan Hemingway'in yaşantısı, böyle bir konumun kaçınılmaz anormalliğini ortaya döker. Erkek kahraman modelinin arketipi olarak hayatını kendi efsanesinin gerektirdiği gibi yaşamaya karar vermişken (ne de olsa bu ona ün, servet ve güzel kadınların aşkını getirmiştir), bu miti yalansız dolansız gerçekleştirmenin kesinlikle imkânsız olması sürekli aklını kurcalamış olabilir. Dorothy Parker 1929'da *New Yorker* dergisinde onu tarif ederken, 'Hayatta görme ayrıcalığına eriştiğim en ihtişamlı kişiydi' diyerek ona karşı bir turistin Büyük Kanyon'da bir günbatımının muhteşem görüntüsüne duyduğu türden bir saygı duyduğunu itiraf etmişti.'[50] Kendisinin de dediği gibi tamamen aptal olmadığından, bir tiyatro oyunu gibi oynadığı hayatının teatral bir şarlatanlık olduğunun farkına en azından kısmen varmış olabilir. Ancak yazılarından görebildiğimiz kadarıyla kendisi hakkında uzun boylu düşünmeye alışık olmadığından -zora gelince kurnazlığa başvururken, boks maçlarını hileyle 'kazanırken' ve hayatının sonuna dek yalanlarla yaşamışken- temsil ettiği erkekliğin mitolojik niteliğini görememişti. Zelda Fitzgerald, Hemingway'e baktığında hiçbir erkeğin bu kadar erkeksi olamayacağını düşünmüş, ayrıca kendi kocasıyla onun arasındaki ilişkide belirsiz bir şeyler olduğunu hissetmişti; hatta, (biyografi yazarlarına göre yanlış yere) birbirlerinin âşığı olabileceklerinden şüphelenmişti.[51]

Hemingway'in eril kimliğiyle mücadelesi gerçek bir ikileme ışık tutar: Karşıtı olarak tanımlanan bir şey *olmadığı sürece*, 'katıksız' bir erkeklik yaşanamaz. Hiç kimse, temel insani özelliklerin çoğuna, kendisine ve başkalarına karşı duyarlılık gösterme yeteneğine, yumuşak yürekliliğe, başkalarının duygularını paylaşma yeteneğine, korku ve zayıflığın gerçekliğine, pasifliğin hazlarına - şüphesiz hepsi de özünde 'kadınsı'dır- şiddetle karşı çıkmadan 'bu kadar erkek' olamaz. 'Kadınsılık' erkekçe uğraşların kayıtsız kabadayılığı içinde bastırılabilir bastırılmasına ama bu, zafer kazanan kahramanı daima rahatsız etmeye devam edecektir. Hemingway, bu nedenle 'orospu' dediği annesinden hayatı boyunca korkmuştur; Norman Mailer bu nedenle romanında 'büyük orospu'yu, kadını öldürtür[52] (kendisi de bir kez böyle bir girişimde bulunmuştur); ve kendisini general ilan eden eşcinsel Japon yazarı, sağcı fanatik Yu-

kio Mişima bu nedenle delicesine erkeklik peşinde koşmuştur: Bu arayış, tamamiyle erkeksi bir nesne, tam bir erkek olmak için benliğini tüm bilincinden arındırma isteğini doğurmuştur; bunun sadece kendi yok olma anında, ölüm anında mümkün olabileceği sonucuna vararak intihar etmiştir.[53]

C. *'Savaşçı Erkekler': Faşizmin Cazibesi*

Kültür eleştirmeni ve felsefeci Theodore Adorno 1944'te, 'Hem kendimizde hem de başkalarında görülen erkeksi tavırlarda şüphe uyandıran bir şey vardır' demişti.[54] Kültürel çelişkileri tespit etmekte çok başarılı olan Adorno, erkekliğin vurgulamasında böyle bir çelişkinin varlığının açıkça görüldüğünü söylemiştir: 'Sert erkekler sonuçta onlar gibi olduklarını kabul etmemek için güçsüz kurbanlara ihtiyacı olan, asıl efemine kişilerdir... Güçlü erkeğin ve uysal gençliğin karşıtları eril egemenlik ilkesini katıksız bir biçimde dışavuran bir düzende bir araya gelir.'[55] Adorno ve Frankfurt Okulu'nun diğer üyeleri, 1930'larda ortaya çıkan otoriter ailelerle ilgili çalışmalarında Almanya'da Nazizm'in yükselişini ve başarısını ilk analiz edenlerdendir. Faşizmin otoriter kişilik tipine cazip geldiğini ileri sürmüşlerdir: Ebeveynlerinden katı bir disiplin alan insanlar, hem kendi cinsel dürtülerini hem de ebeveynlerine düşmanlıklarını bastırarak zayıf veya güçsüz görülen herkese cinselliklerini yansıtıp, saldırganlıklarını yöneltirler.[56]

Psikanalitik uslamlamadan ve (nicel, hayli saydam, davranışçı anket teknikleriyle garip bir biçimde bir araya getirilen) kapsamlı görüşmelerden yararlanılarak hazırlanan *The Authoritian Personality* (Otoriter Kişilik) 1950'de ABD'de Soğuk Savaş döneminde nihayet yayımlandığında araştırma eskisinden daha az rahatsız edici bir biçim almıştır. Bu kitapta faşizm eğilimine temel oluşturduğu düşünülen otoriter karakterin dokuz özelliği saptanmıştır: Âdetlere sıkı sıkıya bağlılık, otoriteye itaat, otoriter saldırganlık, öznel ve yaratıcı düşünceye karşıtlık, batıl inanç ve katı tiplemecilik, iktidar, sertlik/egemenlik ve itaat saplantısı, genel bir yıkıcılık ve kinizm, tehlikeli dürtüleri başkalarına yansıtma ve sekse karşı abartı-

lı bir ilgi.[57]

Adorno ve arkadaşlarının bu çalışmasında cinsiyet konusuna doğrudan doğruya değinilmemiştir, ancak otoriter karakter o zamandan itibaren özünde bir erkek özelliği -güç taslayarak ve (akılla değil, doğası gereği bedenle ilgili görülen) nazik, kendiliğinden, yumuşak, sakin, kaotik her şeyi reddederek zayıf duyguları ve bağımlılık duygularını gizlemeye yönelik bir iktidar maskesi- olarak tanımlanmıştır. Sonuçta, sık sık 'faşizmin aslında erkekçiliğin *(masculinism)* aşırı ve mükemmel bir ifadesi, kadınlığın doğal düşmanı, temel karşıtı'[58] olduğu ileri sürülmüştür. Buradaki yorumla faşizm, erkekliklerini mümkün olan en uç noktaya kadar yaşayan erkeklerin ürünüdür.[59] Bu türden bir analiz Klaus Theweleit'ın çok büyük yankı uyandıran yoğun *Male Fantasies* (Erkek Fantezileri) adlı kitabında da yer almaktadır. Almanya'da satış rekorları kıran bu kitapta kadınlara, cinselliğe ve bedene karşı duyulan büyük korku üzerine kurulu bir erkek kimliği üslubu olarak faşizm incelenmiştir.

Theweleit, fotoğraflarla, posterlerle, şiir ve resimlerle zenginleştirdiği kitabına, *Freikorps*'a katılmış olan bir grup erkeğin yazdığı anıların, mektupların ve romanların ayrıntılı metin analiziyle başlar. Bunlar, I. Dünya Savaşı'nın sonunda sivil hayata dönmeyen Alman subayları ve askerleriydi. Almanya İmparatorluğu'nun yıkılıp Weimar Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra, farklı otoriteler tarafından işçi ayaklanmalarını bastırmak ve liderlerini öldürmek için kiralanarak (örneğin 1923'teki Spartakis ayaklanması ve Rosa Lüxemburg'un öldürülmesi) ülkeyi dolaşmaya başladılar. Birçoğu Nasyonel Sosyalist harekete katıldı ve başarısında önemli bir rol oynadı. Theweleit'a göre yazdıkları şeyler sadece proto-faşistlerin gerçek korkularını ve saplantılarını değil, genel olarak erkek kimliğinin iç motivasyonunu da ortaya koyuyordu: 'Birçok feministin iddia ettiği gibi faşizmin tamamiyle kapitalist-ataerkil koşullarda yaşayan erkeklere ilişkin bir norm olduğu doğru mudur?'[60]

Bu erkeklerin anılarında kadınlarla herhangi bir samimiyet kurduklarına ilişkin hiçbir ifadenin yer almaması göze çarpar. Karılarıyla veya sevgilileriyle ilgili olarak neredeyse hiçbir şey yazmamışlardır. Evlilikleri konusunda yazdıklarında bile karılarından

ismen bahsetmezler, sadece erkeklerin gölgesi olarak sunulur bu kadınlar.[61] Çoğu satış rekoru kıran bu otobiyografilerde ve romanlarda yer alan kadınlar arasında kesin karşıtlıklar oluşturulur: Katı ve ruhsuz 'beyaz' kadınlar (kız kardeşler, hemşireler, bakireler, ölmüş kadınlar), sofu, aristokrat, meleksi, sıcakkanlı ve seksi 'kızıl' kadınlar (komünistler, işçiler, asiler), şehvet düşkünü, işçi sınıfından, günahkâr kadınlar. *Freikorps* edebiyatı sel ve akıntı imgeleriyle -gerek kan seli, gerek kadınların ve kitlelerin sel gibi akışı- doludur ve bu imgeleri komünist kaostan -Almanya İmparatorluğu'nu çökerttiği ve yıktığı düşünülen 'Bolşevik Dalgası'ndan- duyulan korkuyla bağlantılı olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, Bolşevik seli ile kadınlar arasında da bağlantı kurulur, çünkü duyguyu, cinselliği, kaosu dişilik simgeler. Bu nedenle, hastalık bulaştırıcı olduğu düşünülen (ve sürekli olarak *'slime'* (çamur), *'dirt'* (pislik), *'pulp'* (süprüntü), *'the mire'* (çirkef), *'the morass'* (balçık) gibi sıfatlarla anılan) kadın vücuduna ilişkin yoğun saplantılar ve korkular komünizm tehdidiyle bağlantılıdır. Bu durum savaştaki askerlerde korkunç bir öfke doğurduğu için, kendi sonlarının gelmesini önlemek için topyekün, amansız bir temizliğe girişirler.

Freikorps mantığına göre, 'dürüst birey' egemen sınıfla, düzenin fallik kültürüyle ve otoriteyle birlikte anarşik işçi sınıfı 'çirkefine' karşı durmalıdır. İki arada kalan orta sınıf erkeği ordu, ulus ve ırkıyla özdeşleşerek yükselmeyi hedeflemelidir. Faşistlerin erkek bedenlerinin sınırlarının olmayışına ve önlerindeki tehditkâr dünyaya ilişkin endişelerini sadece bu özdeşleşmeler dağıtabilir. Theweleit, Elaine Morgan ve Michel Foucault'ya dayanarak su ve akıntı simgeleriyle ilgili saplantının, en azından 15. yüzyıldan beri kadın bedenlerinde olduğu düşünülen taşkın arzunun somut gerçekliğine yönelik bir takıntıyı ve korkuyu açığa çıkardığını ileri sürer.[62] Kendine özgü, cevabı soruda bulunan tumturaklı sorularından birini sorar: 'Bir kadınla birleşildiğinde, bu birlik içinde eriyip yok olma korkusu gerçekten arzunun nesnesinden kaçmasına ve sonra da bir şiddet temsiline dönüşmesine neden olabilir mi?'[63] Bu korkuyu, o kişilerin 'herhangi bir nesne ilişkisi kurmakta *genel* bir güçlük çekmeleri' açısından açıklar; bu durum sevme arzusunun öldürme arzusuna dönüşmesine yol açar; erkek kadını kendinden

uzaklaştırır (hayatını elinden alır) ve ona fazlasıyla yaklaşır (bir kurşunla, bıçak yarasıyla, sopayla v.s. onun içine girer).[64] *Freikorps* askerlerinin bu ölümcül öfkesine de bebekken anneleriyle başarısız bir ilişki kurmalarından kaynaklanıyor diye bakılır.

Theweleit 'burjuva ailesi' olarak adlandırdığı ailelerde kadınların bebeklerinden bıkmış olduklarını ve onları gizliden gizliye reddettiklerini, ancak bunu örtmek için bezdirici duygusallık gösterileri sergilediklerini ileri sürer. Böylece (erkek) bebek fiziksel ihtiyaçlarına karşılık olarak peş peşe nefret ve ilgi dalgalarına maruz kalır.[65] İhtiyaçları karşılanmayan erkek bebek kendi vücudunu 'hazla dolu bir çeperi' olan ayrı, bütün bir varlık olarak yaşantılayamaz. (Theweleit'ın yazılarında kız bebeğe hiç değinilmez.) Bebek bu şekilde bedensel sınırlarından yoksun kalınca ve tutarlı bir ego geliştiremeyince, eril kimliği askeri eğitimin zor koşulları altında ve çeşitli cezalandırıcı kurumların aşıladığı disiplin sayesinde kademe kademe ortaya çıkar. Sınır yokluğunun yerini okul, ordu, ulus gibi totaliter 'öğütme makineleri'ndeki bütünleşme alır. Beden artık silahlanmış ve güçlenmiştir; engellenmiş cinsel enerjisini ve kimliğini kaybetme korkusunu askeri disiplin altında ve savaşta ölümcül bir biçimde boşaltacağını keşfeder. Theweleit, Wilhelm Reich'ın psikolojik faşizm incelemelerine yaklaşımını örnek alarak, analiz ettiği yazılardaki saplantıları, korkuları ve şiddeti anlamak için, insan bedenleri 'cinsel ihtiyaçlarıyla ve potansiyeliyle uyumlu bir biçimde' işleyemediğinde neler olduğuna bakmak gerektiği sonucuna varır.[66] Tanımını verdiği faşist, ölümcül ve kadın düşmanı erkekliğin nasıl değişebileceğine ilişkin olarak aynı ölçüde Reichçı -veya yarı yarıya Reichçı- öneriler getirir: 'Belki de, zırhlı bütünselliği içinde kapalı kalmış olan savaşçı erkeğin, bedeninde dışa açılan kısımlar ve iç organlar da olduğunu kabul etmesi yeterlidir; böylece fiziksel çeperinin haz verecek biçimde uyarılması onu parçalama korkusu içinde yutulmaktan kurtarır.'[67]

Çok tutulmuş olmasına ve derlenen temel metinlerin ürpertici etkisine rağmen Theweleit'ın, bu erkeklerin ne *türden* olduğunu ve bunun faşizme verilen kitle desteği meselesiyle ne derece bağlantılı olduğunu inceleyen analizi hem yetersiz hem şaşırtıcı görünmektedir. Aslında yazarın (ve çoğu okurunun) çıkartmak istediği içe-

rimleri açısından daha da yetersizdir. Theweleit (bir defaya mahsus olarak) kesin bir biçimde şunları ileri sürer:

> Bu kitapta konu edilen erkek türleriyle diğer bütün erkekler arasında kategorik bir ayrım yapmak istemiyorum. Benim incelediklerim ataerkillik buzdağının su üstündeki bölümünü oluşturur, ancak gerçekte suyu soğutan suyun altındaki bölümüdür.[68]

Lutz Nichthammer'ın kısa ve özlü eleştirisinde işaret ettiği gibi daha şaşırtıcısı, Theweleit'ın yazılarını kaydettiği *Freikorps* erkeklerinin hepsi Nazi olmamıştır (en azından bir tanesi Nazizm'e karşı kararlı bir direniş savaşçısı olmuştur) ve sıradan Nazilerin çoğu da *Freikorps*'tan çıkmamıştır.[69] Ayrıca, *Freikorps* askerlerinin hiçbirisinde, bu 'savaşçı erkeklerin' kendi bedenlerinden haz alma veya nesne ilişkileri kurma yeteneğinin gelişimini engelleyen, duyguları karmakarışık bir annenin ürünü oldukları iddiasını destekleyecek biyografik bir inceleme yapılmamıştır. Barbara Ehrenreich'ın kitabın önsözünde belirttiği gibi -bu görüşe metinde rastlanmaz-, yazılanlar çok özel bir zaman ve yerdeki çok özel bir grup 'savaşçı' erkekle ilgilidir - ve bu erkekler 1914 ve 1945 yılları arasında, neredeyse sürekli ve kesintisiz bir biçimde bir savaş ortamında bulunmuşlardır. Ehrenreich -yine Theweleit'ın aksine- şunları vurgular: 'Savaşları erkekler yaratır tamam, ama erkekleri yaratanların da savaşlar olduğunu unutmamak gerekir... Her savaş insan ruhunu bozar ve hayatta kalanların -veya onlardan bazılarının- savaşçı olarak kalmalarına yol açar.'[70]

Theweleit'ın faşist erkeklik tipinin psiko-sosyal oluşumu üzerindeki çalışmalarında dikkati çeken diğer bir gedik de gerçek kadınlara -incelediği metinlerde olduğu gibi bu metinde de- hiç değinmemiş olmasıdır. Yazar erkeklere ve kadınlara daima birbirleriyle bağlantılı olarak bakılması gerektiğini ileri sürmüşse de incelenen dönemde kadınların ne yaptıklarına veya ne düşündüklerine dair hiçbir bilgi verilmez bize. Aslında Theweleit'ın analizinde bir kadın asla tarih içinde bir eyleyen veya kendi arzusunun eyleyeni olmaz. Bunu şöyle açıklar:

> Bu, kadına (kendi başına eyleme geçmek yerine) başkalarından taleplerde bulunmasını öğretmekle sağlanır; bu talepler topluma veya haya-

ta yönelik değil erkeklere yöneliktir. Erkekten güvenlik, para, bir ev, bir iş, çocuk talep etmeyi yeterli görür.[71]

Kadın cinsel yönden aktif değildir, çünkü Theweleit'ın söylediği gibi, genç kız, 'eğitiminin bir parçası olarak cinselleştirilmez.'[72] Peşine, tuhaf bir biçimde (Gotik ve Romantik edebiyatın, daha genelinde de kitle kültürünün ve elit kültürünün aksi yöndeki birçok örneğine rağmen) şunları ekler: 'Hiç kimse genç bir kadın için şaşılacak derecede gizemli, ancak korkutucu bir erkek cinselliği görüntüsü çizemez.'[73] (Heathcliff, nerelerdesin?) Kadın bir meta olarak, 'sonuçta en yüksek ücreti veren -veya en yüksek ücreti vereceğini vaat eden- müşteriyi sevmeye zorlanır.'[74] Ancak elbette tutsak yaratıklardan, fantezi imgelerinden veya metalardan daha ötede bir şey olan gerçek kadınlar o kadar kolay 'eğitilemezler' veya 'zorlanamazlar'. Theweleit bile onların karşılaştıkları kültürel baskılar konusunda daha az saçmalar. Söylemesi acıdır, ama bu trajik dönemde birçok kadın da aktif ve tutkulu birer Nazi olmuştur: Faşizmin kökenlerinin özellikle *erkek* fantezilerinde, *erkek* bedenlerinde ve *erkek* eylemlerinde bulunduğuna ilişkin alışılmış varsayımları sorguladığı düşünülen Theweleit'ın kitabında bu gerçek hakkında tek bir kelime bile yoktur.

Faşizmin cazibesi hakkında bir cinsiyet analizi yapılabilir, ama Theweleit'ınkinden daha karmaşıktır. Claudia Koonz *Mothers in the Fatherland* (Babavatanın Anaları)* adlı incelemesinde Nazi yaşantısında kadınların rolünü belgelemeye çalışarak özellikle Nazi örgütlerinde aktif üyeliğe yöneltilen kadınları -11 milyonun üzerindedir- inceler.[75] *Freikorps* askerleri gibi Hitler de gençliğini sadece erkekler arasında geçirmişti ve sık sık 'Nazi devriminin tamamiyle bir erkek olayı olacağını' söyleyerek övünürdü.[76] Bu doğrulanmadı. Kadınlar başlangıcından beri Hitler'in en gayretkeş ve en fanatik destekçisiydiler ve başarısında çok önemli bir rol oynamışlardı. (1932'de Hitler'e verilen oyların yaklaşık yarısı kadınlarındı.) Koonz bu kadınların erkeklerin basit oyuncakları olmadığını belirtir; postalların cazibesine kapılan mazoşistler de değillerdi. Nazi ideolojisinde kadınların küçük görülmesine ve erkek üstünlükçü hedef-

* Kitabın isminde bir kelime oyunu yapılmıştır. İngilizce'de Anavatan için hem **Fatherland** hem **Motherland** kullanılabilir. (ç.n.)

ler olmasına karşın, bu ideolojinin kadınların ayrı bir dünyası olması hakkında yaptığı vurgu ve -sadece ve sadece- anneler ve yuvayı kuran kişiler olarak yüklediği anlam cazip gelmişti onlara. Bazıları, ayrı bir alan olarak görülen kadın eğitimini ve kadınların 'ruhani' gelişimini örgütleyerek kendi iktidar ve nüfuzlarını arttırmayı da başarabilmişti. Kadınlarla erkeklerin ayrı dünyaları olduğuna duyulan inanç, bu Nazi kadınların diğer politik partilerdeki kadınlara kıyasla erkeklerden daha özerk olmasını sağlamıştı. Birçoğu Hitler'in koyu milliyetçiliğini ve otoriteciliğini paylaşıyordu. Hitler'in ırksal yenilenme ve askeri zafer hakkındaki söylevlerinden onlar da esinleniyordu: 'Kadınların ayrı dünyası içindeki annelik sevgisi kadınlara kötülüğe karşı bağışıklık kazandırmak şöyle dursun, kendilerini Führer'in anlattığı 'Ari' geleceğe adamaya teşvik etmiş ve kadınların kendi *Lebensraum*'larında (Yaşam alanı) hüküm sürme olanaklarını arttırmıştır.'[77]

Hitler'in vejetaryen, ağzına sigara-içki sürmeyen en yakın ve en iğrenç yardımcıları da hiçbir anlamda Theweleit'ın sertleşmiş, kadınlardan nefret eden katillerine benzemiyordu. Goering ve Eichmann kan görmeye dayanamıyordu; Himmler iki kadının infazına tanıklık ederken çığlık atmıştı ve neredeyse bayılıyordu.[78] Koonz'a göre Auschwitz, Treblinka ve Dachau kamplarında çocukları, kadınları ve erkekleri düzenli bir biçimde katletme işini denetlemekle görevlendirilen erkeklerin genelde karıları ve çocuklarıyla çok yakın ilişkileri vardı: 'Görevlerini' ve karılarıyla çocuklarına duydukları sevgiyi birbirinden ayrı tutabiliyorlardı.[79] Toplumsal cinsiyet kimliklerinin çelişkili doğasına ışık tutan Koonz, körlemesine itaatkâr, hırslı ve zayıf olmaları gereken ve böyle de olan Hitler yandaşlarının ideal modelinin 'erkeksi' değil de 'kadınsı' olarak gördüğümüz duygular üzerine kurulduğuna işaret eder: 'Hitler erkekleri toplumun duygusal ketlerinden kurtararak onları itaatkârlıkları, hatta dalkavuklukları içinde 'kadınsı' hale getirdi.'[80] Dahası, Hitler korkutucu derecede başarılı olan söylev taktiklerinin sırrını eski bir arkadaşına açarken, 'kitlelerin doğasındaki kadınsı özellik' dediği şeye seslendiğinin bilincindeydi: 'Kalabalığın kadına benzemesi yanında aynı zamanda kadınlar dinleyicinin en önemli bölümünü oluşturur. Genelde kadınlar başı çeker, onları çocuklar izler ve so-

nunda da... babalar.'[81]

Şu sıralarda Nazi Almanyası'nda kadınların rolü konusunda yaygın tartışmalar yapılmaktadır ve diğer kadın tarihçiler kadınların Nazi propagandasına karşı erkeklerden daha çok direnmiş olduklarını ve Almanya'da Yahudilere yapılan saldırılarda önemli bir rol oynamadıklarını ileri sürmüşlerdir.[82] Yine de Theweleit'ın söylediklerinin tersine, faşizmin büyüsüne kapılan 'erkekliğin' sadece, temelinde güvensiz, kadın düşmanı, savaşçı bir 'erkeklik' olmadığı -ve bu nedenle de faşizmin veya daha genelinde sağ kanat ideolojisinin cazibesinin tatminkâr bir açıklamasını veremeyeceği- açıkça görülür.

Koonz'un da net bir biçimde belirttiği gibi I. Dünya Savaşı'ndan sonra tüm Almanya'da geleneksel cinsiyet düzenlemelerinin erozyona uğramasının büyük endişelere yol açtığı doğrudur; Nazizm'in yükselişinin ve başarısının temelinde bu yatmaktaydı. Alman kadınları diğer Avrupa ülkelerindeki ve ABD'deki kadınlardan daha önce oy hakkı elde etmişlerdi. Diğer Batı ülkelerine kıyasla daha çok kadın eğitim görüyordu, daha çok kadın işe girmişti ve kriz döneminde erkekler işten çıkarılmaya başlanıncaya kadar bu işlerde kalacaklardı; genel olarak politikada ve kültürel hayatta daha aktif rol alıyorlardı. Ancak kadınların göreceli serbestlikleri askeri yenilginin bir sonucuydu: Ekonomik kaos, (bazen açlık boyutlarına varan) yokluk, toplumun oturmamış olması, utanç ve umutsuzluk tüm Alman halkını etkiliyordu. Erich Fromm'un kriz döneminden hemen önce yapılan bir araştırmadan kalkarak bildirdiği gibi 'kadın sorunu' günün en tartışılan konularından biriydi.[83] Erkekler gibi kadınlar da kadınların çalışmasını ve 'serbestliğini' çoğu toplumsal sorunun, her yerde doğum oranının düşmesinin, erkeklerde işsizlik oranının hızla yükselmesinin, erkeklerin 'kuvvetten düşmelerinin', kadınların 'bencilleşmelerinin' ve her yerde cinsel ahlâksızlığın başgöstermesinin nedeni olarak görüyorlardı. Çoğunluk kötü ücretle çalıştığı ve ailelerini geçindiremediği için kadınlar da tatmin edici olmayan özgürleşmelerinden 'kurtulmak' istiyor, yurtlarında ve yuvalarında güvencede oldukları idealleştirilmiş mitik geçmişlerine geri dönme özlemi duyuyorlardı.

Nazilerin kadınlara evdeki, erkeklere evin dışındaki yerlerini

geri verme vaadi her iki cinse de cazip gelmişti. Aşırı yokluk zamanları, geleneksel rollerin erozyona uğraması ve değişmesiyle de birleşince, günümüzde olduğu gibi geçmişte de sık sık tutucu akımlara olan ilginin artmasına yol açmıştır. Aynı şekilde, kadınlar ilerleme yolunda sorunlardan ve aksiliklerden hiç kurtulamamışlardır; kadınlarla erkekler arasındaki gerginlik artarken kadınlar da kendi aralarında bölünmüşlerdir. Bu cazibeyi özellikle, hatta öncelikle erkeklerin ve kadınların psikolojileri açısından anlayabileceğimizi sanmıyorum. Ruhsal olan ile toplumsal olan arasındaki bağ her zaman önemli ve incelenmesi gereken bir bağ olmuşsa da Theweleit'ınki gibi analizlerde ileri sürüldüğü kadar dolaysız değildir. Militarizme bağlılığı da sadece bir aşırı-erkeklik *(hypermasculinity)* biçimi olarak anlamamız mümkün değildir. Yvonne Roberts, 1984'te Falkland Adaları'nda herkesten daha fazla uçak düşürerek 'kahraman' gibi karşılanan İngiliz avcı uçağı pilotu David Morgan ile eve dönüşünde görüşme yapmadan önce, belirli bir erkeklik fikri sergileyip sergilemediğini veya erkek egemen bir toplumun beğenisini kazanma isteği içinde olup olmadığını merak ediyordu. Kabadayılıktan tamamen uzak, babasına hep yakın olmuş ('daha çok bir kardeş gibi'), alçakgönüllü ve hepsinden önemlisi tekrar eve dönüp karısı ve çocuklarıyla mümkün olduğunca çok zaman geçirmekten çok mutlu olan bir adamla karşılaşmıştı: 'Artık arkama yaslanıp aile hayatının tadını çıkarmazsam önemli bir şey kaybedeceğimin bilincindeyim. Burada bunun kesinlikle farkına vardım' diyordu Morgan.[84] Avcı uçağı pilotluğu işini seven ve savaşın 'tek bir gününü bile kaçırmak istemeyen' bu adamın sıradan bir hayal gücü yoksulu olduğu anlaşılıyordu: 'Ölüm beni rahatsız etmiyor... Her şey olacağına varır... (bombaları kullanmaktan dolayı) Hiç vicdan azabı duymuyorum.'[85] Ölümle karşı karşıya geldiğini düşündüğünde, hayatta kalırsa faturaları daha az dert etmeye karar vermişti yalnızca. Burada ılımlı, ancak hayal gücünden yoksun, kendi sözleriyle 'ona ne öğretilmişse onu yapmak' isteyen bir erkekle karşılaştığımız anlaşılmaktadır.

D. *İşi Bitirmek: İktidar Olarak Erkeklik*

Bir tür örnek erkekliğin, sağlam, kendinden emin bir erkekliğin altında yatanları ortaya çıkardıkça erkekliğin çelişki sayesinde oluştuğu daha açıklık kazanmaktadır: Kendisini ne kadar ortaya sürerse ortaya kendisiyle ilgili sorgulanacak o kadar çok şey çıkar. Ancak bir önceki bölümün sonunda da söylediğim gibi, ister yaradılıştan gelsin, ister sonradan kazanılmış olsun erkeklik herhangi bir öz değilse beklememiz gereken şey tam da bu olacaktır. Bizim kültürümüzde temsil edildiği şekliyle 'erkeklik' daima tamamlanmamış olan, aynı ölçüde hem toplumsal hem de ruhsal bir gerçeklik üzerine kurulu bir varoluş özelliğidir. Erkeklerin ideal olarak sahip oldukları farklı iktidar biçimleri içinde -kadınlar üzerinde, diğer erkekler üzerinde, kendi bedenleri üzerinde, makineler ve teknoloji üzerinde kurdukları iktidarlar içinde- varolur.

Bazı çağdaş örnek erkeklik modellerine, sporcu erkeğe, politikacıya, kadınlar konusunda başarılı olan erkeğe daha yakından bakarsak bir kez daha 'erkekliğin' istikrarsızlıkları açığa çıkar: Erkeklik istikrarsız da olabilen toplumsal kurum ve pratiklerde sürekli olarak iktidarının onaylanmasına bağlı olduğu gibi aynı zamanda kendisine boyun eğmeyebilen 'ötekilerden' hiyerarşik farklılığını korumasına da bağlıdır. Günümüzün en göze çarpan -onbinlerce erkeksi ticari malı tanıtmak ve satmak için kullanılan- erkeklik modelleri eski özel okul geleneğine uygun olarak çoğunlukla spor dünyasından seçilmektedir. İngiltere'de Daley Thompson, Viv Richards ve Ian Botham egemen ve başarılı bir erkeklik idealini sergilerler. Avustralya'da hazırlanmakta olan erkeklik konulu bir proje için bu çok yönlü -yüzücü, koşucu, sörfçü (ödüllerden, desteklerden ve sponsör firmalardan yılda 100.000 dolar kazanan)- spor şampiyonlarından biriyle röportaj yapılmıştı. Orta sınıftan, beyaz, iyi gelirli bir aileden gelen bu spor kahramanı (röportajda 'Steve' olarak geçmektedir) medyaya mükemmel bir erkek örneği olarak hizmet etmektedir. Ancak yapılan röportaj bu etkiyi uyandırmak için ne kadar çok çalışması gerektiğini ortaya koyar:

> Sabah 4.30'da kalkıp idmana başlarsınız ve bugünün çoğunu alır. Eğlenmeye gidemeyecek kadar yorulursunuz ve dinlenmeniz gerekir.

Hapiste olmaktan farksızdır.[86]

Bu röportaj bu tür erkekliğin sıkıntılarını ve çelişkilerini de gözler önüne serer. Cinsel yaşama, başkalarıyla olan ilişkilere ve genelde zevk veren bütün şeylere kısıtlama getiren bir erkekliktir bu. Bob Connell'ın dediği gibi, 'Erkek sertliğinin örneği olan Steve kendi örnek statüsünün, tam da akranlarının erkeksi davranış olarak gördükleri şeyleri yapmasını engellediğini görür: Kendini kaybetmek, gösteriş yapmak, sarhoş araba kullanmak, kavga etmek, kendi prestijini korumak.'[87] Steve ayakta kalmak için 'sürekli, sürekli para kazanması, para içinde yüzmesi' gerektiğinin bilincindedir. Yine de ne saldırgan ne de özellikle rekabetçi bir insandır. Yarışı kendiyledir, 'acıyı kontrol etmek' içindir; kendi sözleriyle 'vücudunu onu o kadar da hırpalamadığına inandırmak' içindir. Böylece Steve muazzam bir çaba ve fedakârlıkla vücudunu bir erkeklik arketipi olmaya zorlayabilir, erkeklik idealini kelimenin tam anlamıyla *canlandırabilir*. Ancak böyle yaparken ideal erkekliği diğer malların satışını arttırmak için kullanılan satın alınabilir bir mal olur. Daha çok kadınlarda görmeye alıştığımız gibi bir nesne olarak kullanılabilir. Steve vücuduyla ilgilenerek -onu başka hiçbir ciddi etkinlik ve ilişki için pek zaman bırakmayan *homososyal* bir çevre ile sınırlayan bir tutku- bir yeniyetmeler dünyası içinde kalır. Erkekliğin bu kusursuz örneğine bir erkek olmanın anlamı sorulduğunda, bunu cevaplaması çok güç bir soru olarak görür ('güçlü' olmak, 'eşcinsel olmamak' gibi bir şey olduğunu bilir). Diğer erkeklerle başarıyla rekabet eden (idmanlarının her şeyden önce geldiğini kabul etmesi gereken), kadınlar üzerinde etkisi olan, vücudunu ve sörf tahtasını başarıyla idare eden bu erkek gibi erkek için, 'erkeklik' hâlâ doğru dürüst anlayamadığı bir şeydir.

Kamuoyu tarafından teşvik edilen, dik başlı bir erkeklik biçiminin sergilendiği başka bir arena da politikadır. Kendisini halk kahramanı ilan eden Derek Hatton'ın sözleriyle, 'politikanın normal olarak sert ve zorlu koşulları korkaklara göre değildir.'[88] Derek Hatton, seksenli yılların başında 'Militan ve Derek Hatton isimlerini' tarihe geçirdiğine inandığı üç buçuk yıl boyunca Liverpool Konseyi'nin başkan yardımcılığını yapmıştı.[89] (Militan, İngiliz İşçi Partisi'nin bünyesinde yer alan oldukça disiplinli, eskiye dönük,

Troçkist bir örgüttür.) Hatton'un otobiyografisi -altında gizli anlamlar yatan cümlelerinde böbürlenmek için hiçbir fırsatı kaçırmamıştır- bu kez sol kanattaki çok geleneksel bir politik çevrenin görünüşte başarılı olan erkeklik idealinden bir kesit sunar. Hatton, üçüncü tekil şahıs kullanımına yaslanan, fiillerle dolu dilinden de anlaşılacağı üzere, başka herkese olduğu gibi kendisine de bir nesne olarak bakan bir adamdır. Bu nesne-ben bıkmadan usanmadan yüceltilmelidir; diğer nesneler (başkaları) ise Hatton ve takımı tarafından bir punduna getirilip kullanılacaklardır. İsteklerini elde edip bunlarla caka satma fırsatı bulmuş bir erkek olarak -pahalı takımlara (Pierre Cardin), arabalara (BMW) ve güzel kadınlara (özellikle de büyük bir servetin mirasçısı olan Katie Baring'e) düşkündür- diğer erkeklerin erkeklikle ilgili rüyalarını temsil ettiğinin farkındadır.

Galip geldiği ilk kavganın sekiz yaşında okulda yaptığı boks maçı olduğunu öğreniyoruz. Derslere karşı kabiliyeti olmamasıyla övünürken okulda ilgilendiği tek şeyin -hep aynı hikâye- spor olduğunu söylüyordu: 'Futbol ve kriket oynamak için yaşardım.' Bu tarihten itibaren futbol bir erkek olarak onun başarılı hayat modeli olmuştu: Kazanmak için oynuyordu. Söylediğine göre annesinin evi, parayı ve babasını 'demir bir değnekle' idare ettiği (genelde ailenin erkeklerinin ev hayatında küçük bir rolü olduğu anlamına gelir) bir çocukluk geçiren Hatton, erkekliği 'sağlam yapılı, 1.80 boyundaki, eski Coldstream Guards oyuncusu, boks şampiyonu ve eski English Scoolboys takımı futbolcusu'[90] babasından kapmıştı. Hatton okulu bırakıp yine babasının izinden giderek itfaiyeye girer: Buradaki eğitimi sırasında da ona sert olması öğretilir. Bu, erkeklerin daima heteroseksüel, maço zırhlarına bürünmesini gerektiren tamamiyle erkeksi bir iştir ya da o zamanlar öyleydi. Bir keresinde bütün gece çalıştıktan sonra bir iş arkadaşının omzunda uyuyakaldığını hatırlar - 'Bu nedenle benimle haftalarca dalga geçtiler; babam da öyle' der.[91] Hatton, bu meslekte onu politikaya götürecek diğer erkek değerlerini öğrenmiştir; ona göre başkaları ne düşünürse düşünsün önemli olan araçlar değil amaçlar, ulaşılan sonuçtur: 'İnsanları tarafınıza çekmek için tamamen insafsız olmak zorundasınız... İnsanları bir kenara itip, "Devam et, ne düşündüğün

beni zerre kadar ilgilendirmiyor" demeyi öğrenmiştim.[92]' (Hatton bu dersi, bir trafik kazasında 'yarıyassı olan' genç bir öğrenciden kalanları hortumuyla süpüren bir itfaiyecinin bayağı mizah anlayışından öğrendiğine dair tuhaf ve korkunç bir hikâye anlatır.) Böylesi serinkanlı, otoriter, baskıcı, duyarsız bir erkeklik eğitiminden geçen Hatton, tüm muhalefeti susturarak neredeyse, politikayla ilgilenen en saldırgan ve rekabetçi kişilerin bile cesaretini kıracak maço bir atmosfer yaratır.

Hatton kendi açısından politika dünyasının çocukluğundaki futbol dünyasını yansıttığından emindir: 'Mücadeleye girdim ve kazandım' der; kendi çıkarlarını korumak için mücadele eden diğer konseylerde 'onlardaki kondisyon yoktur.'[93] Gerçek bir eylem adamı olarak 'hayatı oturdukları yerden görmeye eğilimli' akademisyenleri küçümser. Politika basittir. Sosyalizm temel hakikatlerle ilgilidir ve bu hakikatler de cinsiyetçiliği ve ırkçılığı içermez ('ırkçılık karşıtı ve cinsiyetçilik karşıtı politikalarla ilgili saplantıları' nedeniyle 'zenci belediye başkanlarını ve eşcinsel haklarını destekleyenleri' aşağılar[94]). Militan'a katılmıştır çünkü kazanmak için oynar ve örgütün en azından Liverpool'da 'politik güce' sahip olduğunu ve demokratik olmayan, mutlak bir kesinlikle işlediğini bilmektedir. Bu nedenle, Militan'ın 'İşçi Partisi'ndeki tek erkek grup' olmasıyla övünür.[95] Kendi konseyinin lideri John Hamilton'a sürekli hakaret eder: 'Ufak tefek işlere bakan önemsiz bir adam.' Hem eşcinselliğini hem de kadınların politikada eşit bir biçimde temsil edilmesine yönelik taleplerini kastedip, 'Hey John, bir etek giyersen bu sorun hallolur!' diyerek onunla alay eder.[96]

Eski ekolün geleneksel erkekliğiyle övünen bu adamda yeni babalık biçiminin izine de rastlayamayız: Çocukları olduktan sonraki dönemle ilgili olarak 'Hiç eve uğramazdım' der,- 'çoğu gece toplantı vardı.'[97] Ancak, rahatsız edici ölçüde silik, kendi sözleriyle 'sahneden çekileceği zamanı bilen' karısı, kendi kendine Hatton'ın 'mükemmel baba' olduğu yollu bir hayal yaratmıştı.[98] Görünüşte kusursuz bir işçi sınıfı erkeklik ideali geliştiren 'Degsy'nin savunmasız yönleri hakkında pek bir şey öğrenemeyiz, ancak bitmek tükenmek bilmez böbürlenmelerinden temelde bir güvensizlik duygusu içinde olduğu anlaşılmaktadır. Erkekliğini destekleyecek bir

şeylere ihtiyaç duyar. Örneğin kitabında bir değil iki değil, tam beş kere oğlunun çok iyi bir futbolcu olmaya başladığını yazar, iyi ki bir oğlu olmuştur: 'Her baba gibi ben de mutlaka bir oğlum olmasını istiyordum ve (o doğduğu gün) Shirley hemen koşup ona ilk futbol ayakkabısını almamı zor engellemişti!' der. Böbürlenmeyi sevdiği gibi bir zorba olduğu da açıktır; 'öfke nöbetleri' geçirdiğini açıkça kabul eder: 'Eğer birisi doğru dürüst bir gerekçesi olmadığı halde yoluma çıkarsa, hiç düşünmeden şiddetle tepki veririm'; 'en çok hoşlandığım ve saygı duyduğum insanlara sık sık öfkelenirim.'[99] Hatton'ın kendisi hakkında düşünmekten ve şüphe duymaktan kaçmaya büyük bir ihtiyaç duyduğu (gerçek bir otorite özelliği) anlaşılmaktadır; bu yüzden, uzun yıllar boyunca kendi erkeklik biçimi bakımından en uygun ortamı sağlayan Liverpool solu tam da ona göre bir yerdi. Erkekliğin 'yükleri' gerçek olabilir, ancak diğerleri üzerinde hâkimiyet kurabildiği bir konuma sahip olan ve 'sahnede hakkı olandan daha çok yer işgal eden' -Hatton'ın en meraklısı olduğu şey- bir erkeğin üzerine o kadar da fazla bir yük binmiyor olsa gerek. Margaret Thatcher'ın açıkça göze çarpan şaşaası, kendinden bahsederken kraliyet üyeleri gibi çoğul zamiri kullanması ve 'Demir Leydi' lakabından hoşlanması -Kinnock'ın sık sık başvurduğu 'maço retoriğini' hiç saymıyorum- kişisel bir iktidar duygusunu pekiştirmek için politik arenaları kullanma lüksünün ne aşırı sola ne işçi sınıfına ne de erkeklere özgü olmadığını ortaya koyar.

Romanlarında, erkekliğin nasıl esas itibarıyla bir iktidar yapısı olduğunu ve bu nedenle de birçok kişi için bir güven kaynağı olduğu kadar bir endişe kaynağı da olduğunu incelemeye kalkışan yazarlardan biri de John Fowles'dur. Başı çeken çocuklardan biri olduğu bir İngiliz özel okuluna giderken ve daha sonra askerlik görevini yerine getirirken özellikle katı bir erkeklik eğitiminden geçtiğine inanmaktadır. Bu eğitim, kendisinin de özel okulda yaptığı gibi başkaları üzerinde iktidar kuranlara karşı 'şiddetli bir düşmanlık' hissetmesine yol açmıştı: 'Günde ortalama üç dört çocuk döverdim... Yaptığımın çok kötü bir şey olduğunu düşünüyorum. Korkunç bir düzen.'[100] Ancak, aldığı eğitim yüzünden 'iktidar konumunda değillerse erkeklerle iyi geçinmekte daima güçlük çek-

miş olduğunu' itiraf eder.[101]

'Çağdaş erkeklikle ilgili vaka çözümlemeleri olarak analiz edilen, sorunlu erkeklerin'[102] portresini çizen Fowles'un romanları, çoğunlukla erkekliğin başarı kalıplarına uyan erkekleri anlatır: İktidar, başarı ve güzel kadınların kayıtsızca tadını çıkardıkları ve kolayca bir kenara attıkları sevgilerini -en azından bir kadın çıkıp bu kahramanlara daha az menfaatçi, daha içten bir sevgi biçimini öğretmeyi başarıncaya dek- elde ederler.[103] Fowles, erkeklerin kadınları erkek kimliklerini doğrulamak için kullandıklarını söyler. Romanlarından birinde hikâyeyi yarıda keserek, yarattığı *eponim* (bir kuşağa adını veren) kahraman *Daniel Martin*'in kadınlarla rasgele cinsel ilişkide bulunmasının ve 'kelimenin tam anlamıyla küstahlığının' nedenini şöyle açıklar: 'Aslında bütün bunları yaparken kadın peşinde koşmuyordu, bir ayna koleksiyonu yapıyordu; karşılarında kendisini çıplak -en azından erkekler karşısında olduğundan daha çıplak- hale getirebileceği ve kendi yansısını görebileceği aynalar.'[104] 'Orta sınıftan gelen her çocuk gibi hayatı sınavlarda ve oyunlarda kazanılan başarı ölçütleriyle görecek şekilde eğitilen'[105] Daniel Martin, mesleği (rekabetçi medya dünyasındaki bir metin yazarı olarak) ve ilişkileri sayesinde iktidara kolayca ulaşır. Ancak Daniel Martin'e göre (ve tabii ki Fowles'a göre) erkekler, kadınların aksine daima her türlü güvenli erkeklik duygusuna yönelik bir tehdit oluştururlar:

> Hoşça vakit geçirmek için bir erkeğin dostluğuna çok nadiren ihtiyaç duymuştu. Belki de bunun nedeni diğer erkeklerin onun hiçbir zaman sağlam olmayan emsalsizlik duygusunu tehdit etmesiydi. Diğer erkeklerin yüzlerinde, tavırlarında, maçoluklarında, hırslarında, başarısızlıklarında kolayca kendisini görebiliyordu; hemcinsleri hep ona kadınların çeşitliliğinden ve kestirilemezliklerinden yoksun gibi görünüyordu (sic).[106]

Fowles'un romanlarına göre erkekler diğer erkeklere başarıyla elde ettikleri erkekliğin içeriğinin olmadığını hatırlatmaktadır; çünkü bu erkekliği destekleyen yapılar hile, sığlık, komplo ve ihanetle dolu ticari bir dünyaya aittirler. Böyle bir erkeklik, erkeklerin doğuştan haklarıymışçasına kullandıkları adaletsiz iktidarın getirdiği suçluluk duygusunun yükünü de beraberinde taşır. Fowles, femi-

nist gazeteci Sarah Benton'a bu durum hakkında şöyle yakınır: 'Suçluluk. Erkekler bu korkunç yükü, bu muazzam üstyapıyı binlerce yıldır taşıyorlar.'[107] Ancak aynı zamanda erkekliğin zorunlu ziynetlerini elde etmekte -dünyada ve kadınlar üzerinde iktidar elde etmekte- başarısız olan erkekler de, Fowles'un yayımlanan ilk romanı *The Collector*'da (Koleksiyoncu) olduğu gibi kelimenin tam anlamıyla ölümcül olabilirler. Fowles, erkek iktidarının âdetleri ve gereklilikleri nedeniyle yozlaşan erkeklerin alışkanlık haline gelmiş egoizmine değil, kadınların üzerinde kontrol kurmakla ilgili erkeklik fantezilerini gerçekleştirmeye çalışanların böyle bir kontrolün alışılmış biçimlerini elde edemedikleri zaman karşılaştıkları korkunç gerçeğe -bu romanda, ölümle sonuçlanan bir kaçırma olayı ile- örnek oluşturan bir 'kahraman' yaratır: Clegg[108]. 'Korkunç ve acınacak' bir kişi olarak betimlenen Clegg, başkalarıyla hiçbir duygusal ilişkisi olmayan, tam anlamıyla iktidarsız bir erkektir; bir erkek olarak duyduğu güvensizlikler kaçırdığı kadını öldürmeye varacak kadar 'hırçın' ve 'saldırgan' olmasına yol açar.[109]

Fowles (kendisinin de 'kadınsı bir zihne' sahip olduğuna inanmaktadır)[110] erkekliği 'korkunç bir kabuk' olarak tanımlar; başarıyla ele geçirilse de geçirilmese de bu kabuk 'erkeklerin içinde sert bir şeyler' oluşmasına yol açar.[111] Ancak, 'erkeklerin bencilce zorbalığını',[112] dünyadaki yanlışlara katkısından dolayı eleştirmesine ve erkekliği iktidarın -kadınlar, erkekler ve nesneler üzerinde- temsilcileri olarak yaratan yapıların farkında olduğunu göstermesine karşın, egemen erkeklik mitlerinden çoğunu onaylar. Örneğin kadınların - ya da en azından erkeksi kadınlar olmak için 'çoğu İngiliz kızı gibi kendi cinslerine ihanet etmemiş,'[113] kendi dişiliklerini korumuş ve bu sayede daha yaratıcı, sevgi dolu, duyarlı ve ilerici bir 'kadınlık ilkesi' geliştirmiş kadınların (*The Magus*'taki [Mecusi] Allison gibi)- idealleştirilmesine karşı çıkacağına aynı düşünceyi paylaşmıştır. Fowles, erkeklerin kurtuluşunun sadece kadınlar sayesinde gerçekleşebileceğine inanır. Erkeklerle aralarında 'yaradılışsal bir zıtlık' olması sayesinde, kadınlar onları eğitebilir ve iktidar ve bencilliklerinin prangalarından ve suçluluk duygularından kurtarabilir. Böylece, erkekliğin hassas yönlerinin bu erkekliğin kullanılışıyla ve iktidarın sömürülmesiyle ilgili olduğunu ortaya

koyan Fowles, yine de karşı durmaya çalıştığı erkek mitolojisinin sınırları -kadınların yaradılışsal fazileti ve erkeklerin kötülüğü- içinde hapsolmaktan kurtulamaz. Dahası, Bruce Woodcock'un da belirttiği gibi, yazılarında politik olmaktan çok ahlâki bir çıkarıma varmaktadır: 'Erkek iktidarı sorununu politik bir gerçeklik olarak irdelemenin bir faydası yoktur, çünkü bu, erkeklerdeki her türlü değişim sürecini, yeni bir anlayış kazanacak şekilde eğitilen bireyin düzeyine yerleştirir.'[114] Aynı zamanda, değişimin yükünü bizzat erkeklere değil de yine kadınların üzerine yükler.

Fowles'un göremediği şey, iğrendiğini iddia ettiği erkekliğin (Jungcu olarak gördüğü) zıt ilkeler ve özlerden oluşan kendi kavramsal çatısının kaldırabileceğinden çok daha karmaşık olduğudur. Söz konusu olan, erkekleri ya iddiacılığa ya da iktidarsızlık endişesine iten eril dürtüler değildir; farklı erkek gruplarının onlara bağışlanan veya bunu beklemeleri öğretilen belirli egemenlik konumlarını -bazen diğer erkekler üzerindeki ve daima, en azından bazı kadınlar üzerindeki- nasıl işgal ettikleri ve bu konumları nasıl koruduklarıdır. Ancak daha sonraki bölümlerde de göreceğimiz gibi, bütün erkekler egemenliği meydana getiren toplumsal ilişkilerin içine girmeyi mümkün ve arzulanabilir bir şey olarak görmüş değillerdir.

E. *Delikanlılıktan Erkekliğe Geçiş Ayinleri*

Modern dünyada genç erkeklerin tam bir 'erkekliğe' sahip olurlarken çektikleri ileri sürülen sıkıntılar, günümüzde Batı'da erkek idealinin önemli olduğunu savunanların çoğunu düşündürmektedir. Erkekliğin erdemlerini eleştirenlerin bile, günümüzde erkeklerin genelde sinirli oldukları ve kendi erkekliklerinden emin olamadıkları konusunda hemfikir oldukları görülmektedir. Erkeklerin ruhsal dünyasını inceleyen Ray Raphael bunu böyle ifade eder: 'Maço erkek ve aciz erkek; erkek güvensizliğinin bu iki dışavurumu arasında umarsızca gidip geldiğimiz görülüyor'[115]:

> Artık maçoluğun güvensizlik belirtilerinden biri olduğunu biliyoruz. Çoğumuz John Wayne'e gerçekten inandık, ancak muhtemelen çoğu-

muz Sylvester Stallone'nin bir sabun köpüğü olduğunu düşündük. Rocky'nin gerçek hayatta Batı Avrupa'ya gitmekten korktuğunu duyduğumuzda sessizce gülümsüyoruz.[116]

Çağdaş erkekliğin tehlikeleri konusunda endişeleri olan diğer birçok erkek gibi Raphael de şehirli bir sanayi toplumunda fiziksel güç ve cesaret gösterileriyle dışavurulan geleneksel erkeklik arayışının gitgide modasının geçtiğine işaret eder. Günümüzde bir erkeğin güçlü olduğunu kaslarından çok zekâsı, dayanıklılığından çok manipülasyon yeteneği gösterir. Robert Ardrey ve George Gilder'ın milyonlarca okurlarına çoktan duyurdukları gibi, modern yaşamdaki bu yumuşama erkeğin doğal saldırma ve savunma içgüdülerini kaçınılmaz bir biçimde boşa çıkarır.[117] Raphael, erkeğin kadınlar ve rakip erkek grupları üzerinde egemenlik kurma ihtiyacından doğan 'en eski dürtülerine' ve 'arkaik anılarına' ilişkin bu kavrayışa sıcak bakmasına karşın, bir şekilde modern erkeğin - veya en azından modern Kuzey Amerikalı erkeğin- daha ayrıntılı bir analizini yapmaya girişir.

Ona göre sorun, sahici 'erkek' kimliğinin toplumsal ispatının veya kanıtının bulunmayışıdır. Bu nedenle Kuzey Amerika bugün şaşkın, güvensiz, endişeli, 'eğreti erkeklerle' doludur. Raphael geçmişte erkekliğe geçişte yardımcı olan toplumsal kurumların bugün olmayışına vahlanır. Genç erkeklerin çocukluklarını geçirdikleri evden ve ailelerinden ani ve dramatik bir biçimde ayrılmaları, örneğin zorunlu askerliğin 'erkekleri' 'çocuklardan' ayırmaya hizmet ettiği anlamına geliyordu. Çocukluğun bağımlılığından ve zayıflığından *ayrılmayı* ve yetişkin erkeklerin farklı dünyasında yeni bir *ait olma* duygusuna sahip olmayı içermesi gereken uygun erkekliğe geçiş törenleri varsa, erkekler erkekliklerine kolektif bir güven duyabilirler. Raphael'in 'ilkel toplum'unda başarılı erkekliğe geçiş törenleri olarak verdiği örnekler -bazen kalıcı yara izlerini ve jenital organlarda açılan yaraları bile içeren- dayanıklılığı ve acı çekmeyi gerektiren görevlerdir. Bu gibi geçiş törenleri daima 'işe yarar', çünkü erkekler bu törenlerden başarıyla geçtikleri zaman gerçekten erkek olduklarını bilirler. Böyle geleneksel erkekliğe geçiş törenlerinde bütün erkeklerin kendi gözlerindeki değerleri artar.

Bunun aksine, bugün Batı'da böyle kolektif erkekliğe geçiş tö-

renleri yoktur. Raphael'in yüz farklı erkekle yaptığı ankette de doğruladığı gibi, erkekler bu yüzden bireysel olarak ve rekabete girerek -genelde yaygın bir kamusal takdir getirmeyen, spor yapmak, cinsel maceralara girmek, dağa tırmanmak gibi seçilmiş, ancak toplumun dışında kalan uğraşlarla- erkekliğin kanıtını aramak zorunda kalmışlardır. Günümüzde anti-militarizm insanların savaşın kaçınılmazlığını kabul etmelerini engelleyecek kadar güçlendiği için, savaş bile artık erkeklerin erkekliğe başarıyla geçmelerini sağlayamaz. Bu nedenle, Raphael ve diğerleri birçok erkeğin ya da çoğu erkeğin kendilerini 'erkeklikten uzak' kişiler diye görerek yaşadıkları kişisel trajedinin acısını sessizce, ancak ağır bir biçimde çektiklerinden şikâyetçi olurlar. İnkâr, aşırı tepki ve suçluluk duygusu, erkeklerin erkek kimlikleri yeterince doğrulanmadığında hissettikleri umutsuzluğa karşı geliştirdikleri savunma mekanizmalarıdır: 'Rekabetçi erkekliğe geçiş törenlerimiz eril güvensizliğimizi azaltacağına arttırmaktadır ve güvensizliğimiz arttıkça zayıflığımızı aşırı ve saldırgan eril tavırlarla abartılı bir biçimde telafi etmeye yöneliriz.'[118]

Raphael'in 'erkeklik' dediği şeyi analiz etmekte başarısız olması şaşırtıcı değil, anlamlıdır; ancak eril gelişimin temel ödevleri terk edilemeyeceği için bu kavramdan kolayca vazgeçemeyeceğimizi söyler: 'Zayıflıktan dayanıklılığa, acizlikten sorumluluğa, bağımlılıktan bağımsızlığa geçmek zorundayız.'[119] Erkekliğin elde edilmesine ilişkin daha kapsamlı tanımlara ihtiyacımız olduğunu düşünerek, özürlüler için düzenlenen, sadece yarışı bitirmenin önemli olduğu spor müsabakalarını bir örnek olarak verir: 'Doğal olarak erkeklik de belirli sınırların ötesindedir. Hepimiz bir şekilde oraya ulaşmak isteriz; hepimiz bu çizgiyi geçmek isteriz.'[120] Ancak buradaki 'biz'in şüphesiz özerk, yetişkin bir insan olma statüsünü hedefleyen herkesi içermesi gerekirken kadınlar kesinlikle bunun dışında bırakılırlar.

Asıl sorun, 'erkeklerin' çocuklardan' ayırt edilmelerinin onlara yetmemesidir; 'erkekler' 'kadınlar'dan ayırt edilmelidirler. Günümüzde çoğu erkek, safkan ataerkillik geri gelmedikçe 'erkekliklerinin' ayırt edici özelliğinden gitgide daha az emin olarak yaşamaya mahkûmdurlar. Çünkü artık hayatta tanım gereği kadınların her za-

man dışında kalacağı birçok önemli etkinliğin veya alanın olduğunu düşünmek o kadar kolay değildir. Aynı şekilde, artık hayatta tanım gereği erkeklerin asla dahil olamayacağı birçok etkinliğin veya alanın olduğunu düşünmek de kolay değildir. Her ne kadar erkek egemenliği kadınların fiilen dışlandığı veya erkeklerin çekildiği önemli alanları yeniden üretmeye devam etse de bu durum gittikçe daha belirginleşmektedir.

Tüm İngiltere'de bütün genç erkekleri kapsayacak şekilde düzenlenmiş son erkekliğe geçiş ayini olarak kabul edilen zorunlu askerlik hizmeti hakkında edindiğimiz raporlar, erkeklerin başarılı bir biçimde 'erkeklik' kazanmaları için karmaşık, kaçınılmaz olarak çelişkilerle dolu bir egemenlik ve dışlama sürecinin gerektiğini ortaya koyar.[121] Sosyolog David Morgan, 'Askerlik sizi "adam" etti mi ve bunun anlamı ne olabilir?' diye sorar.[122] İngiliz Hava Kuvvetleri'nde geçirdiği iki yıla dayanarak askeri hayatın bazı şaşırtıcı anormallikleri hakkındaki görüşlerini bildirir. Birincisi, her yönüyle eril olan diğer kurumların çoğuyla yaygın bir erkek kültürünü - zorunlu sigara, küfür ve ayyaşlık, futbol ve kadın tutkusu- paylaşmasına karşın, askeri değerler ve erkeklik arasındaki, ideolojik olarak çok güçlü görünen bağlantılar gerçekte şüphelidir. Çarpışma, ulusal güvenlik ve disipline ilişkin askeri ideallere duyulan hevesin küçümseme ve alayla karşılanacağı çok açıktır: 'Böyle şeyleri sadece çaylaklar ciddiye alır.'[123] İkincisi, arasıra şiddet onaylanıp, şiddet ve gerilim filmleri beğeniyle seyredilse bile, Morgan askerlik hizmeti sırasında açıktan açığa şiddet uygulandığına pek rastlamamıştır. Şiddet büyük ölçüde var olmadığı zamanlarda yüceltilir: 'Belki de şiddet genelde üslupla, tartışmalarda kullanılan ses tonuyla, vücut diliyle, yumuşak ve kof olarak görülen her şeyin açıktan açığa aşağılanmasıyla ilgili bir şeydi.'[124] Üçüncüsü, bundan sonraki bölümde daha kapsamlı olarak ele alacağım gibi, askerlik hayatında görülen yaygın homofobinin yanında açık eşcinsel davranışlara hoşgörüyle bakılması bir paradoks oluşturur. Morgan, askerlikle 'adam etme' süreci arasında gerçekten bir ilişki olduğu, ancak bunun genelde sanılandan daha karmaşık bir biçimde sağlandığı sonucuna varır:

> Askerlik sizi adam ettiyse bunu büyük ölçüde dolaylı olarak ve dolam-

bağlı bir tarzda, işten kaytarmak ve sorumluluktan kaçmak gibi kesinlikle kahramanlıkla ilgisi olmayan ve görüldüğü kadarıyla erkeksi olmayan özellikleri teşvik ederek sağlamıştır... Ordu, genç erkeklerin çeşitli erkek özelliklerini edinebilecekleri bir yer sağlıyordu.[125]

Askerlik, kamuoyunun insan ilişkileri hakkındaki, sevecenliğe yer vermeyen görüşlerini teşvik etmiştir: 'O halde söz konusu olan pek de bir kurala fiilen uymak değildi; daha kurnaz bir biçimde kendini sanki o kurala uyuyormuş gibi göstermek veya en azından bu kurala uymamayı bir erdem gibi göstermemekti.'[126] Bu, gerçekten erkeksi özelliklerle, arzularla ve niteliklerle 'doldurulmuş' olmaktan çok erkeklik tavırlarını öğrenip sergileme meselesiydi. Erkekler, 'erkeklik hakkında kesin bir tarzda, nüfuz edici ve baskın bir tarzda konuşmayı öğrenmişlerdi.'[127]

O halde, manzara değiştiğinde performanslarından kesin bir biçimde emin olan, rahat rahat üstünlük taslayan erkeklerin bocalamaya başlaması şaşırtıcı değildir. Bu anlamda ve toplumsal gerçeklik daima değiştiği için eril kimlik hiçbir zaman sabit değildir. Ve bazı erkekler uygun tavırları asla kazanmamış ve sergilememişlerdir.

VI. YARIŞAN ERKEKLİKLER (2): DAVAYA İHANET EDENLER

> Küçüklüğümde hep bebeklerle oynamayı veya süslenip püslenmeyi, futbol oynamaya veya oyuncak arabalarla, traktörlerle oynamaya tercih ederdim. Bana hediye edilen oyuncak tüfekler kullanılmadan kalırdı. Alaya alarak, kız isimleri takarak cezalandırıldığım için böyle şeyleri gizlice yapmaya başladım... Beni, büyüyüp erkek olacak bir çocuktan beklenecek şekilde şekillendirme çabası okulda da devam etti... Özellikle de oynanan oyunlardan korkar olmuştum. Futbol oynamak zorunluydu ve benim gibi bu oyunda pek başarılı olamayanlara sadece kişi olarak değersiz oldukları değil, sapkın ve ahlâki açıdan eksik oldukları da hissettirilirdi... Büyümek acı vericiydi.
>
> Angus Suttie[1]

Angus Suttie için kadınları değil de erkekleri arzulamak ellili ve altmışlı yıllarda İskoçya'da bir işçi sınıfı ailesinde çocukluğunu geçirmekten de acı vericiydi: 'Toplum bana aşağılık olduğumu söylüyordu ve ben de benim gibi olan herkesin aşağılık olduğunu düşünüyordum... Kendimi aşağıladığım gibi onları da aşağılıyordum.'[2] Çoğu erkek, hiçbir zaman yeteri kadar erkek olup olmadıkları endişesinden tamamen kurtulamayabilir. Ancak sadece bazı erkekler, rutin olarak erkeklere ayrıcalık tanıyan toplumsal kurumlarda, pratiklerde ve aynı zamanda ideolojilerde olumlanan egemen erkeklik kavrayışları altında sistematik bir biçimde ezilirler.

Daha önce gördüğümüz gibi çoğu erkeğe göre kendi erkekliklerinin en dolaysız, en somut ve en tutarlı kanıtı 'eşcinsel olmamala-

rı', diğer erkeklerin arzularının nesnesi olmayı istememeleridir: 'Ben bir erkeğim, erkek olduğum kesin, bakın bir sikim var, işe de yarıyor; isterseniz sahip olduğum altı kadına sorun'[3] (Bir eşcinsel, heteroseksüel cinsdeşlerinin devamlı kulak misafiri olduğu konuşmalarını böyle alaya almaktadır.) Çağdaş eşcinsellik kavramlarını kuşatan en kalıcı mitler, erkeklerin heteroseksüel eğilimlerini ve davranışlarını sergileyerek cinsiyetlerine duydukları güveni tazeleme ihtiyacıyla yakından bağlantılıdır.

Yüzyılı aşkın süredir bilim çevrelerinde ve halk arasında erkek eşcinselliğinin erkeklerdeki 'kadınsı' bir şeyden -gerekli erkeklik özelliklerinin yokluğundan- doğduğuna inanılmıştır. (Aynı şekilde, kadınların eşcinselliği de, kadınlarda 'erkeksi' bir şeyler olduğunun -gerekli kadınlık özelliklerinin yokluğunun- ifadesi olarak görülmüştür.) Eşcinsellere, tersine çevrilmiş veya karışık bir cinsiyet oluşumuna sahip, doğuştan uyumsuz veya 'sapkın' kişiler olarak bakan 'tıbbi' anlayış, çağdaş Batı'nın cinsellikle ilgili düşüncelerine egemen olmuştur. Erkek eşcinsellerin ve lezbiyenlerin cinselliğini konu alan sosyolojik incelemelerde, yaklaşık yirmi yıldır bu anlayışa karşıt olarak, bizzat kurumlaşmış tıbbi 'söylemlerin', tam da o tanımladıkları eşcinsel kimliğinin -ve beraberinde eşcinselliğe destek veren, devam etmesini ve zaman zaman da direnmesini sağlayan alt-kültürlerin- oluşumuna hizmet ettiği ileri sürülmüştür. Bu görüşe göre kendi kimliklerini kendileri belirleyen eşcinsel erkeklerde, toplumsal olarak yapılanan, kolektif olarak ifade edilen, ikinci sınıf konumuna itilmiş bir erkeklik türü varlığını sürdürür.

A. *Sınırların Saptanması: Çağdaş Eşcinselliğin Ortaya Çıkışı*

'Konstrüktivist' adı verilen sosyolojik görüş, daha çok Michel Foucault'nun 1970'lerin ortalarında yaptığı tarihsel araştırmalara ve bir *kişi* tipi olarak 'eşcinsel'in Batı düşüncesinde, ancak 19. yüzyıl sonlarında icat edildiğini ileri süren Jeffrey Weeks ve diğerlerinin Foucault'yu takip eden çalışmalarına dayanmaktadır. İlk kez 1869'da Macar yazar ve çevirmen Karoly Maria Benkert (gerçek ismi Kertbeny) tarafından ortaya atılan bu terim, İngilizcede

1890'larda, seksolog Havelock Ellis'in öncü incelemelerinde ve insanın cinsel deneyiminin çeşitliliklerine ilişkin sınıflandırmasında bu terimi kullanmasıyla yaygınlık kazandı.[4] Daha önceleri, sadece 'aynı-eşeyli' ('same-sex') *davranış* üzerinde, mastürbasyon ('onanizm'), hatta uykuda boşalma gibi diğer birçok 'ahlâk dışı' ve 'sapkın' cinsel alışkanlıkla bir tutulan erkekler-arası seks üzerinde durulmuştu ; doğurgan olmayan bir cinsellik taşıdıkları için hepsi de 'doğaya karşı işlenmiş suçlar' olarak lanetleniyordu. Örneğin ABD'li tarihçi Randolph Trumbach, 17. yüzyıl sonlarında, hem kadınlarla hem erkeklerle cinsel ilişkiye giren oğlancının *(sodomite)*, erkek sapkınlığının çok çirkin bir örneği olarak görüldüğünü ileri sürmüştür.[5] (İngiltere'de ise, 1885 yılına dek erkeklerle, kadınlarla veya hayvanlarla anal ilişki kuranlara oğlancılara uygulanan ölüm cezası ayrım gözetilmeksizin uygulanıyordu.[6]) Foucault'nun ünlü vecizesi şöyledir: 'Oğlancılık geçici bir sapkınlıktı; eşcinsel ise artık bir tür olmuştur.'[7] Weeks ise daha tedbirli davranır: 'Evrensel olan, eşcinsel davranışla tarihsel olarak özgül -ve İngiltere'de nispeten yeni bir fenomen olan- bir eşcinsel kimliğini birbirine karıştırmamalıyız.'[8]

Günümüzde eşcinsel erkek yazarlardan bazıları, konstrüktivist yaklaşımın eşcinsellik anlayışında bir sorun olduğunu ileri sürerler. Bu yaklaşım, 19. yüzyılın sonlarından itibaren tıp biliminin eşcinsel davranışı damgalayıp patolojikleştirerek müdahale etmesinin önemini ve etkisini haklı olarak vurgular, ancak eşcinsel ilgilerini ve davranışlarını açıkça sergileyen insanların işlevini gözardı eder. Örneğin, Trumbach gibi Frederic Silverstolpe da, 19. yüzyılın sonlarında cinsiyet sapkınlığı ile ilgili tıbbi söylemlerin, muhalif bir kültürel pratiğin bir parçası olarak cinsel kimliklerini değiştiren ve eşcinsel ilişkilere giren erkeklerden ve kadınlardan etkilendiğini ileri sürer.[9] Silverstolpe, 1860'larda Karl Ulrichs 'Uraniacılar' (Afrodit'in bir başka ismi -(ç.n.), Karoly Benkert 'homoseksüelistler' terimini, 'doğuştan' kendi cinslerinin üyelerini sevme eğilimi olan kişileri tanımlamak için ortaya atarlarken, tıbbi söylemlerden o kadar etkilenmediklerini, daha çok taktik olarak kendi eşcinsel arzularının 'doğal' kökenini vurguladıklarını iddia eder. Ulrichs ve Benkert'in yazıları sonraları doktorları ve sosyologları etkileyen

özgürlük mücadelesine dahildi; bu doktorlar ve seksologlar ise bunu yozlaşmayla ilgili kendi kavramları arasına eklediler:

> Tıp bilimi Ulrichs, Benkert ve diğerlerinin 'sosyo-politik' iddialarına, patoloji yaklaşımı öne çıkararak müdahale ettiğinde, bunun aslında tüm tartışmalı toplumsal içerimleriyle birlikte eşcinsel kategorisinin oluşmasına *karşı* bir tepki olduğu ve aynı zamanda, bu yeni kategori yerleştiği zaman da bunu *kontrol etmeye* ve yeniden tanımlamaya yönelik bir çaba olduğu anlaşılıyordu.[10]

Ancak, çağdaş eşcinselliğin tarihini inceleyen araştırmacıların hemen hemen hepsi 'eşcinsellik' kavramının bir kimlik meselesi olarak bilimsel söyleme ancak 19. yüzyılın ikinci yarısında girdiğinde ve eşcinsel faaliyetlere yapılan tıbbi ve yasal müdahaleler sonucunda 'hastalık' ve 'psikopati' olarak anılmaya başladığında birleşirler.[11] İster toplumsal olarak kurulan bir kimlik olarak incelensin, ister Silverstolpe'un tercih ettiği gibi 'bilim ve eşcinsel özgürlükçüler arasındaki kutsal olmayan bir ittifakın' ürünü olsun, çağdaş eşcinsel, çağdaş erkekliğin doğasına ışık tutar.[12] Jonathan Dollimore bunun nedenini şöyle açıklar: 'Eşcinselliğin olumsuzlanması, erkekliğin merkezi konumu ile, kültürel marjinalliği ise erkekliğin kültürel önemiyle doğru orantılı olmuştur.'[13] Çağdaş heteroseksüel erkekliğinin istikrarı ve tutarlılığı, karşıt bir kategoriye -eşcinsellik kategorisine- uzaklığıyla ve bu kategorinin saplantılı bir biçimde suçlanmasıyla yakından bağlantılıdır. Bu sapkınlığın ve 'çağdaş eşcinselin oluşumunu' inceleyen söylem kuramcılarının devrimcilikleri buradan gelmektedir.[14]

Mary McIntosh klasik makalesi 'Eşcinsel Rolü'nde (1968) eşcinsel kimliğinin -farklı, hakir görülen ve cezalandırılan bir kategorideki kişinin- yaratılmasının, toplumun geri kalanını kontrol etme ve polis baskısı altında tutma mekanizması olarak gördüğü işlev hakkında yazmıştır.[15] 'Eşcinsel'in (eşcinsel davranışa yaygın olarak rastlanan çoğu toplumda bulunmayan bir kategoridir bu) tarihsel ve kültürel özgüllüğüne işaret ederek, tıbbi veya psikiyatrik sabit bir kategoriden çok toplumsal bir kategoriyle uğraştığımızın farkına varmamız gerektiğini söyler. Bu, gerçek davranış açısından değil, aynı cinsten kişilere duyulan erotik arzunun her türlü dışavu-

rumunu kuşatan toplumsal fikirler ve beklentiler açısından tanımlanan bir kategoridir. Eril eşcinsel davranış açısından bu beklentiler, genel bir efemineliği, sırf erkeklere duyulan cinsel arzuyu ve herhangi bir erkekle -özellikle de oğlanlarla ve genç erkeklerle- her karşılaşıldığında uyanan cinsel arzuyu içerir.[16] Ancak eşcinsel arzunun bilinen anlamda erkekliğe, heteroseksüel arzuya ve belirli erkeklerle sınırlı ve özel ilişkilere eşlik ettiği antik ve modern zaman ve mekânlar olduğuna işaret edilebilir kolayca. Kenneth Plummer *Sexual Stigma*'da (Cinsel Damga) bu temaları simgesel, etkileşimci bir bakış açısıyla daha kapsamlı bir biçimde geliştirerek bu gibi cinsel fikirlerin ve anlamların başkalarıyla girilen toplumsal etkileşimden nasıl öğrenildiğini ve sonra da kişilerin kendileriyle ilgili algılarını ve gelişen kimliklerini nasıl biçimlendirdiğini betimler.[17]

Jeffrey Weeks, heteroseksüel ve eşcinsel kişi arasındaki karşıtlığı vurgulayan bu özel cinsel davranış düzenleme tipinin neden 19. yüzyılın sonlarında -eşcinsellik ve efemineliği birleştiren farklı bir eril eşcinsel alt-kültürün (söylem kuramcılarının ileri sürdüğü gibi, yaratılmasına değilse bile) yayılmasına ve ilerlemesine yardımcı olarak- bu kadar güçlü bir biçimde ortaya çıktığını sorar.[18] Bir önceki bölümde gördüğümüz gibi, 19. yüzyıl boyunca İngiliz orta sınıf kültürünün güçlenmesiyle birlikte aile içi ilişkilerin ve cinsel ilişkilerin yeniden yapılandığına işaret eder. 'Dişil' ile fiziksel zayıflığın, duygusallığın ve ekonomik bağımlılığın, buna karşılık 'eril' ile fiziksel gücün, duygusal olarak kendine güvenmenin ve ekonomik bağımsızlığın giderek daha sık bir arada anıldığına dikkat çeker.[19] Zamanın toplumsal, yasal ve tıbbi otoriteleri tarafından yepyeni toplumsal sorun kategorileri icat edilmiş ve irdelenmişti: 'Mastürbasyon yapan çocuk, isterik kadın, sapık yetişkin, yoz ve eşcinsel.'[20] Aslında, çocukluktaki mastürbasyona ve yetişkinlerin sekse düşkünlüğüne yönelik ahlâki saldırılara her yerde her zaman rastlanır hale gelmişti. Eşcinsellik 'ayıbı' gibi -gerekli bütün çarelere başvurarak yasaklanması gereken- mastürbasyonun da doğru dürüst bir erkeklik geliştirememeye neden olduğu düşünülüyordu.[21]

John Marshall bu analizle aynı doğrultuda akıl yürüterek, dönemin en çarpıcı özelliğinin yeni evcimenlik, kadınlık, evlilik ve aile

ideallerinin güçlenmesi olduğunu belirtir.[22] Bu durumun merkezinde cinselliğin sıkı sıkıya evliliğe bağlanması yatıyordu; bu bağlantı öylesine sıkıydı ki, yaygın toplumsal saflaştırma kampanyaları ile erkeklerin daha çok cinsel serbestlik sahibi olmalarına izin veren çifte standart bile ortadan kaldırılmaya çalışılmıştı. Ahlâki saflık her iki cins için de önemli olarak görülüyordu. Evliliğin, ailenin ve eril şehvetin denetlenmesinin yüceltilmesi, eşcinselliği ahlâk kampanyacılarının baş hedefi haline getirdi. Cinsiyet sapkınlığı ile eşcinsellik arasında kurulan bağ sadece eşcinsel davranışı kontrol etmeye ve cezalandırmaya değil, erkek ve kadın davranışıyla ilgili uygun tanımların geliştirilmesine ve savunulmasına da hizmet etmişti.[23] 19. yüzyıl İngiliz romancılığında erkekler arasındaki bağları inceleyen Eve Kosofsky Sedgwick, homofobinin sadece eşcinsel ilişkiler kuran erkeklerle ilgili olmadığını, tüm erkek ilişkileri spektrumunu düzenleyen bir araç görevi gördüğünü ileri sürer.[24] Erkekler arasındaki bütün bağların eşcinsel ilgi ile suçlanması olasılığı, erkekleri sürekli olarak hem kadınlardan hem eşcinsellerden farklı olduklarını bilmek ve bunun altını çizmek zorunda bırakmıştı. Foucault kendisiyle yapılan son görüşmede konuyu her zamanki gibi daha geniş bir çerçevede ele almakla birlikte, benzer bir biçimde, ayrı bir kategori olarak eşcinselliğin ortaya çıkışının, erkekler arasında arkadaşlığın yok olmasıyla tarihsel olarak bağlantılı olduğunu ileri sürmüştü. Erkekler arasındaki güçlü arkadaşlıkların ordu, bürokrasi, eğitim ve yönetim organları gibi çağdaş kurumların düzgün bir şekilde işlemesini engellediği düşünülmekteydi.[25] Homofobi, erkekler arasındaki arkadaşlıklarda fazlaca bir samimiyet kurulmasına karşı en büyük silahtı.

Bu nedenle, 19. yüzyıl sonlarında ve 20. yüzyıl başlarında, eşcinsel davranışın toplum tarafından giderek daha fazla mahkûm edilmesinin ve bulaşıcı olabileceği konusundaki gittikçe şiddetlenen korkunun yanında fiziksel olarak zinde ve sağlıklı bir erkeklik anlayışına yeni bir önem verildi. Eşcinsel şair John Addington Symonds zamanın eşcinsel stereotipini şöyle özetliyordu: 'Yüzünden şehvet akan, solgun, ruhsuz, parfüm kokulu, efemine, tuhaf hareketleri olan bir tip.'[26] Bu imge uzun süre devam edecekti; aslında kafalarda hâlâ bu imge vardır. Çoğu kimse 1880'lerde bir dizi

skandalın -en bilinenleri, Oscar Wilde'ın tutuklanmasıyla sonuçlanan üç davaydı- halkın cinsel ahlâksızlığı ve eşcinselliği dramatik bir biçimde bağdaştırmasında ve bunları daha da lanetlemesinde inkâr edilmez bir rol oynadığına işaret etmiştir. Bugüne dek Wilde'ın kurban edilişi, sapkın davranışların tehlikelerine işaret eden tarihsel bir dönüm noktası olarak kalmıştır: Weeks'in kelimeleriyle 'kabul edilebilir ve nefret uyandıran davranış arasında geçilmez bir sınır çizen, en bariz türden' bir damgalama işlemi.[27]

Efeminelik ve travestiliği içeren erkek eşcinsel tiplemesinin, kendilerini eşcinsel olarak gören erkekler üzerinde çok önemli, ancak karmaşık bir etkisi olmuştur. Toplumsal kategorilerle insanların benlik ve kimlik duyguları arasında otomatik bir ilişki yoktur, ancak yine de Weeks'in dediği gibi, son yüz yıldaki eşcinsellik tarihinin en önemli özelliği 'baskıcı tanımlama biçimiyle savunmaya yönelik kimliklerin ve yapıların bir arada gitmesi' olmuştur.[28] Bazı büyük şehirlerde gelişme fırsatı bulabilen, efemine olarak tanımlanan, büyük ölçüde gizli eril eşcinsel alt-kültürler, karşı cinsiyet davranışı ve travestizm sergilemişlerdir. Efemineliği yücelten erkeklerin kendileriyle alay eden üslûbu, eşcinsel erkeklerin onları horgören bir toplumda kendilerini sunma biçimlerinden biri olmuştur. Kendilerine özgü bir üslup ve dil geliştirip kendilerine ait buluşma yerleri oluşturmaları eşcinsel bağlantılar kurmak isteyen erkekler için hayatı biraz daha kolaylaştırmıştır. Genelde ters düşmelerine karşın hâkim toplumsal cinsiyet anlayışları çerçevesi içinde hareket etmeleri, tehlikeli ve değer verilmeyen bir kimlik olsa da sonuçta tutarlı bir kimlik geliştirmelerine izin vermiştir, der Weeks: 'Eşcinsel dünyasının parolası belirsizlik ve muğlaklıktır.'[29] I. Dünya Savaşı sıralarında, Laurence Houseman gibi ünlü eşcinsel erkekler ve destekçileri (eşcinsel 'durum'u inceleme ve tanımlama çabasındaki bazı saygın seksologların ses getiren görüşlerini de yanlarına alarak), eşcinselliğe karşı toplumsal ve yasal tavırlarda değişiklikler yapılması için bir kampanya başlattılar.[30]

İngiltere'de 20. yüzyılın ilk yarısında, reşit olmuş çoğu erkek eşcinsel yine de sürekli korku ve endişe duymaya devam edecek, genelde mümkünse başka yerlerde, yurtdışında oturmayı ya da hiçbir cinsel ilişkiye girmeden yaşamayı seçeceklerdi.[31] Eşcinsel bi-

linci kaçınılmaz olarak suçluluk duygusuyla dolu ve bölük pörçük kaldı. Aslında, eşcinsellik halk tarafından büyük ölçüde cinsiyet belirsizliğiyle bir tutulduğu için, kendi cinsine ilgi duyan ancak genel tiplemelere uymayan çoğu erkek kendilerini 'eşcinsel' olarak görmemiştir. Yetmişlerin sonunda Marshall'ın görüşme yaptığı yaşlı bir erkek çoğu yaşıtının duygularını şöyle yansıtmıştır:

> Genç bir erkekken evlendim, çünkü doğal görünen şey buydu. Diğer erkeklerle arkadaşlıklarım, çok yakın arkadaşlıklarım oldu, ancak sonuçta hiçbir şey olmadı. Diğer erkeklere âşık olmak ve özellikle de onlarla cinsel ilişkiye girmek düşünülemez bir şeydi. Şimdi bu yönde derin arzularım olduğunu anlıyorum, ancak bunlarla hep savaşmak durumundaydım. Düşüncelerimi dile getirecek sözcükleri bulamıyordum, bunları eyleme geçirecek cesaretim ise hiç olmadı.[32]

Aynı biçimde, 'eşcinseller' ve 'erkekler' arasındaki yaygın karşıtlık bazılarının erkek partnerlerle cinsel ilişkide sadece aktif bir rol benimseyerek 'gerçekten' eşcinsel oldukları fikrini reddetmelerini mümkün kılmıştı. Marshall'ın görüşme yaptığı yaşlılar, bir erkeğin bu şekilde kendisini 'ibne' gibi görmekten kurtulabileceğini öne sürmüşler. Genelde, eşcinselliğin tartışılması bile 1950'lere kadar öylesine güçlü bir tabuydu ki, Marshall'ın görüştüğü daha yaşlı kişiler, 20 yıl öncesine kadar eşcinselliğin gerçekte ne olduğu hakkında en ufak bir fikre bile sahip olmadıklarını itiraf etmekteydi (D. J. West, eşcinselliğin o güne kadar sadece 'korkunç ve güç bela ağıza alınan bir hastalıktan bahsedermişçesine alçak sesle' tartışılabildiğini ileri sürer).[33]

Erkek cinselliği üzerine Kinsley Raporu'nun yayımlanmasını ve genelde cinsellik, özellikle de eşcinsellik konusunda büyük bir tartışma ortamının doğmasını izleyen 50'li yılların, aynı zamanda eşcinsel davranışla ilgili ahlâki paniğin yeniden baş gösterdiği bir zaman olması ironiktir. Kinsey Raporu'ndaki hiçbir şey kamu ahlâkını eşcinsellikle ilgili bulguları kadar tehdit etmemişti. Ninsey, Kuzey Amerikalı erkeklerin 'üçte birinden' çoğunun (% 37) orgazmla sonuçlanan en azından bir eşcinsel deneyim geçirmiş, % 50'sinin diğer erkeklere karşı cinsel bir tepki göstermiş olduğunu ve eşcinsel davranışın tüm sınıflarda, her yaştan kişiler arasında ve

tüm bölgelerde yaygın olduğunu bildiriyordu.[34] Bu bulgular, Kinsey'in umduğu gibi halkın eşcinsel davranışa karşı daha hoşgörülü olmasını sağlamak şöyle dursun, eşcinselliğe karşı tepkisini daha da arttırmıştı. Birinci bölümde de belirttiğim gibi, İngiltere'de eşcinsel erkeklerin tutuklanma oranında önemli bir artış -100 kat bir artış- gözleniyordu; bunlar arasında kamuoyunca tanınan önemli kişilerin de bulunması büyük skandallara yol açmıştı.[35] Eşcinsellere ahlâki çöküntü içindeki ve -şimdi de yeni bir çarpıtmayla- ülkelerine ihanet eden kişiler olarak günah keçiliği yükleniyordu. Saldırının baş hedefi erkek eşcinselliğiydi, kadınlar ise, her zamanki gibi, ciddi bir tehlike oluşturacak kadar önemli görülmüyordu.[36] ABD'de ise, McCarthyizm'in soğuk savaş politikası çerçevesinde eşcinsellikten duyulan korku ve eşcinsellere yapılan baskılar daha da büyüktü. Bazı kasabalarda çılgınlığa kadar varıyordu; örneğin 1955'te Idaho eyaletinin Boise kasabasında üç eşcinsel tutuklanınca, geri kalan bütün eşcinselleri ortaya çıkarması için bir uzman araştırmacı tutulana kadar bütün gençlerin gece sokağa çıkması yasaklanmıştı.[37]

Ancak aynı tarihlerde, yasal bir reform yapılması için kampanya düzenleyen eşcinsel gruplar, mesleki kuruluşlara daha fazla baskı yapmaya ve yeni biçimlerde kendilerini olumlama girişimlerine öncülük etmeye başladılar. Ancak yine de, herhangi bir şekilde kendilerine karşı duydukları saygıyı geliştirme ve daha güvenli bir biçimde kendilerini kabul ettirme olanağı bulamayan çoğu faal eşcinsel üzerindeki etkileri son derece az oldu. Yine bu sıralarda alevlenen homofobinin, erkek eşcinsellere zulmedilmesinden çok (kesinlikle buna da yol açmış olmakla birlikte) genelde erkeklerin davranışlarının ve arzularının düzene sokulmasına -özellikle de savaş sonrasında kopan heteroseksüel bağın yeniden kurulmasına- hizmet ettiği düşünülebilir. Barbara Ehrenreich şunları ileri sürmüştür:

> Eşcinsellik korkusu, heteroseksüel erkekleri kocalar ve evin ekmeğini kazanan kişiler olarak hizaya soktu; ve ayrıca, başarısızlık ve olgunlaşmamışlık çağrışımları eşcinsel erkeklerin olumlu bir imge yaratmalarını imkânsız hale getirdi... Bir erkek 'kapıyı çekip dışarı çıkmıyorsa'

bunun en büyük nedeni herhangi bir eşcinsellik lekesine bulaşma ihtimaliydi.[38]

Askerlerin deneyimleriyle, olağandışı oranda kadınsız savaş dünyasının homo-erotizmi arasında gayet somut bir ilişki vardı. Bu durum, Martin Taylor'un siperlerden derlediği aşk şiirlerinin gözler önüne serdiği gibi, doğrudan ya da dolaylı olarak ifade edilen duygularla heteroseksüel aşkın öncelikli konumuna meydan okuyan I. Dünya Savaşı şiirinde bilinçsiz bir kutsallaştırmaya kadar vardı:

> Evet, kadınların sevgisi seni çeker oğul,
> O en eski, en tatlı büyüdür,
> Fakat silah arkadaşının sevgisi daha güçlüdür,
> Çünkü seni çektiği yer cehennemin dibidir.[39]

Ordu hayatına özgü, neredeyse zorunlu heteroseksüel bölürlenmelere, çıplak kadın posterlerinin, pornografinin, hatta fuhuşun teşvik edilmesine karşın, erkeklerin savaş alanlarındaki samimiyetlerinin, alışılmamış arkadaşlıklarının ve birbirlerine aşırı bağlılıklarının daha çok 'kadınsılık' ile bağdaştırılan yoğun duygusal sevecenliği, fedakârlığı, sevgi ve düşkünlüğü andırması ironiktir. Bu duygularla sivil hayatta erkeklere yakıştırılan ketlenmiş, kendine yeten 'erkeklik' arasında hiçbir paralellik yoktur. Bu nedenle, savaş sırasında erkekler arasındaki yoğun arkadaşlık duyguları, barış zamanının daha duyarsız erkek ilişkilerine, hatta heteroseksüel bağlılıklara tehlikeli bir biçimde ters düşer. Bu karşıtlıklar, savaş sonrası homofobisini körükleyen korkuları açıklamakta yardımcı olabilir.

Ordu gibi cinsel yönden tecrit edilmiş kurumlar, düzenli olarak, görünüşte kronik (orduda yasal yaptırımlarla desteklenen) bir homofobi sergilerler, çünkü, tamamiyle eril olan bu dünyalardaki samimiyet, zevkler ve sivil hayatın sorumluluklarından paradoksal bir biçimde kurtulunması eşcinsel ilişkiler için bir zemin oluşturur. Sedwick'in dediği gibi: 'Bir erkek için bir erkeğin erkeği olmak, "erkeklere ilgi duyuyor" olmaktan sadece görünmez, son derece belirsiz, her zaman çoktan-geçilmiş olan bir çizgiyle ayrılır.'[40] Trevor Royle, erkeksilik, cinsellik ve dövüşkenlik arasındaki, ordu hayatında teşvik edilen bağları analiz ederek, 'efemineliğin' 'askerin

en büyük suçu' olduğuna işaret eder.[41] Ancak, David Morgan ordunun eril görüntüsü üzerine düşüncelerini yansıtırken, benim de daha önce değindiğim gibi, orduda tipik *'camp'** efemineliği sergilemeyi tercih eden, (bazı popüler şarkıları değiştirerek; örneğin *'wish you were queer'*** diye söyleyen) bir askerin asla düşmanca karşılanmadığını, alaya alınmadığını veya başka türlü bir tepkiyle karşılanmadığını söyler: 'Eşcinselleri resmi ve resmi olmayan yollarla lanetleyen bir kültürde, o hoşgörülmekle kalmıyor, seviliyordu da.'[42] Ancak, 'belli belirsiz "kadınsı" bir görünümü veya sanatsal ilgileri olan' diğer erkekler açıkça alaya alınıyordu: 'Aman onun yanında arkanı kolla'.[43] Hem Royle hem de B.S. Johnson ordu hayatını anlattıkları kitaplarında, yine yumuşaklığa karşı tabulara ve sınır tanımayan homofobik ideolojiye rağmen gerçek eşcinsel ilişkilere açıkça paradoksal bir hoşgörü gösterildiğini belirtirler:

> Oğlancılık sürekli alay konusu ediliyordu, ancak buna teşebbüs edenlere bayağı saygı da gösteriliyordu. Örneğin küçük bir birlikte, iki erkek arasında uzun süredir devam eden, komutan dahil herkes tarafından görmezlikten gelindiği ve göz yumulduğu anlaşılan bir evlilik vardı.[44]

Genç erkekleri 'adam etmeyi' amaçlayan kurumlara kabul sınavlarına ve bu kurumlardaki eğitime özgü homofobik, rutin zorbalıklardan ve sık rastlanan sadizmden en çok çekenlerin eşcinselliğe de heteroseksüelliğe oldukları kadar eğilimli olabilecekleri görülmektedir. 'Kadın' ve 'eşcinsel erkek' fiziksel ve duygusal 'yetersizlik' kanıtı olarak görülen her şeyle eş-anlamlı kabul edildiği için, bu gibi kadın düşmanı kültürlerde bütün erkekler 'yeterince erkek' olmama başarısızlığına karşı savunmasızdırlar.[45] Eisenhart, *You Can't Hack it Little Girl*'de (Beceremezsin Küçük Kız) yer alan, Kuzey Amerikan ordu hayatına ilişkin korkunç bir hikâyede sadist bir talim çavuşunun 7 millik (yaklaşık 11 km.) bir koşuyu tamamlayamayan acemi bir ere canavarca davrandığını anlatır. Acemi er gözleri cam gibi olmuş, ağzı köpükler içinde bitkinlikten yı-

---

* **Camp**: Gülünç, kadınsı tavırlar sergileyen erkek; gülünçleştirmek, adileştirmek. (ç.n.)

** Pink Floyd'un **'Wish you were here'** (Keşke burada olsaydın) şarkısı çarpıtılarak **'Wish you were queer'** (Keşke homo olsaydın) diye söyleniyor. (ç.n.)

ğılınca sadece tekmelenmekle ve dövülmekle kalmamış, başarısızlığı yüzünden alaydaki diğer askerlere de zulmedilmiş, o da günah keçisi olmuş. Olay şöyle devam etmiş:

> Talim çavuşu Green'e (acemi erin ismi) baktı ve 'Sen bir boka yaramaz ibnenin tekisin' dedi, sonra da öfkeyle, onları izleyen müfrezeye dönerek, 'Bu birlikte bu işi beceremeyen ibneler oldukça bunun cezasını hepiniz çekeceksiniz' diye ekledi. Görev barakasına dönerken, 'Siz karı kılıklılar programa uymaz, ibneleri yola getirmez ve erkekliğinizi ispatlamazsanız Tanrı'ya dua etseniz iyi olur, yoksa hepinizin götünü sikerim; sizi ziyarete gelen analarınızın da' diye alay etti. 60-70 öfkeli erkek bağırarak Green'in üzerine çullandılar ve onu yere yıktılar; tekmelemeye, dövmeye başladılar. Yerden kaldırılıp bağırıp çağıran, sıkış sıkış kalabalıktakilerin başlarının üzerinde dolaştırıldı. Gözleri korkuyla faltaşı gibi açılmıştı; kalabalıktakilerse sanki akıllarını kaybetmişti. Green yaklaşık beş dakika boyunca kaldırılıp kaldırılıp havaya fırlatıldı ve sonra beton bir çamaşır teknesine kelimenin tam anlamıyla atıldı; burada baygın ve kanlar içinde serili kaldı.[46]

Eisenhart'ın dediği gibi, bu erin -narin yapılı, zeki ve saldırgan olmayan bir kişi de olsa- sivillerin standartlarına göre 'efemine olmadığını' eklemek gereksizdir.[47] Bu tür barbarlıklar sadece eşcinerkeklere uygulanamaz . Toplum, en azından ordu gibi böyle kendi içinde kuralları olan bir toplum simgesel sapkınlara ihtiyaç duyar; gerçek sapkınlar bunun dışında bırakılabilir.

B. *Eril Eşcinsel Meydan Okuyuş: 'Camp'ten 'Eşcinsel Erkek'e ve 'Süper Maço'ya*

Daha önce gördüğümüz gibi eşcinsel altkültürleri, eşcinsel davranışın doğuştan gelen cinsiyet sapkınlığı olarak karakterize edilmesinden büyük ölçüde etkilenen bir tür muhalif yaşam biçimi olarak gelişmişti.[48] Foucault (belki de biraz fazla doğrusal bir biçimde), egemen tanımların tüm erkek ve kadınların davranışlarını düzenlemeye ve kontrol etmeye yaradığını, ancak yine de, tamamlayıcı bir 'ters söylem' türünü teşvik ettiğini ileri sürer:

> Eşcinsellik kendi adına konuşmaya, meşruiyetinin veya 'doğallığının'

kabul edilmesini talep etmeye çoğunlukla kendisini yasaklayan tıpla aynı kategorileri, aynı dili kullanarak başlamıştı.[49]

Kimileri bu ters söylemin tıbbi ve hukuki düzenlemelerden kaynaklanmadığını, aksine belki de -parçalı ve süreksiz bir biçimde de olsa- bu düzenlemelerden eski olduğunu ve bunlarla etkileşime girdiğini ileri süreceklerdir. Ancak, eşcinsel alt-kültürleri her ne kadar egemen kültür içinde ısrarlı veya savunmacı bir şekilde bir yer edinmeye çalışırsa çalışsın, erkek idealiyle ilişkileri kaçak oynamaya dayanır: 'bu ilişkide bazen meydan okuma' bazen onaylama vardır.

Bu alt-kültürlerde erkek davranışları geleneksel olarak '*camp*' görüntüsü almıştır; yani, 'erkeksi' davranışlar bastırılarak bir tür 'kadınlık' parodisi yapılmıştır. Ancak '*camp*' sadece kadınmış gibi yapan erkekler demek değildi. Olumlu bir estetik duyarlığı; bir güzellik duygusunu ve bir acıyı içerdiği düşünülüyordu. *Camp*'lerin baş vaizi Christopher Isherwood ellilerin başında yazdığı romanlarından birinde '*Camp* nedir biliyor musunuz?' diye sorar:

> Bunun anlamının saçlarını sarıya boyatıp Marlene Dietrich gibi davranan gençten bir labunya olduğunu düşünürsünüz.. Ben *camp*'ı daha temel bir şey olarak alıyorum... Ciddiye almadığınız bir şeyi *camp* bir hale getiremezsiniz. Onu alaya almazsınız, içinden alaya alacak bir şey çıkarırsınız. Temelde ciddiye aldığınız bir şeyi alaya alarak, hünerle ve incelikle ifade edersiniz. Barok sanatın dine yaklaşımı '*camp*'tir. Balenin aşka yaklaşımı '*camp*'tir... Tanımlamak çok güç, kabul ediyorum.[50]

Bir sonraki nesilden Jack Babuscio, *camp* hakkında benzer şeyler yazar: 'Yaygın olandan farklı bir bilinç yansıtan yaratıcı bir enerji: Toplumsal baskı olgusundan kaynaklanan insani duygu karmaşalarının güçlü bir biçimde kavranışı.'[51] Bu nedenle geleneksel eşcinsel kültürü, yüksek kültür biçimlerine -resme, tiyatroya, baleye, müziğe, edebiyata ve özellikle de operaya- olumlu bir ilgi göstererek benimser. Richard Dyer'ın belirttiği gibi, aslında bu gibi kültürel ilgi alanları kendi başlarına bir erkeğin eşcinsel olduğunun düşünülmesine yol açabilir veya bunu ima etmek için kullanılabilir; bizzat kültürel duyarlık 'kadınsı' bir şey olarak görülür.

Eşcinsel olmak ve bu tür bir kültürle ilgilenmek bana aynı sürece, yani bir kimlik oluşturma sürecine dahil gibi görünüyor. Bana göre bu '*queer*'* sözcüğüyle özeltenebilir. *Queer* olmak eşcinsel olmaktır, ama aynı zamanda farklı olmaktır. Bununla kültürle ilgilenmek arasında nasıl kolayca eşitlik kurduğum anlaşılabilir. Ellilerin sonunda ve altmışların başında erkek okullarında kültür tuhaf, 'başka', *queer* olmak demekti.[52]

Camp bir noktaya kadar erkeklerin farklı olmasını ve bundan gurur duymalarını sağlamıştı. Ancak Dyer'a göre sadece bir noktaya kadar; çünkü sanatsal duyarlık, '*queer*'lık ve kadınsılık arasındaki bağıntılar -yetmişlerin başındaki eşcinsel özgürlüğü hareketinden önce- bir ölçüde hâlâ erkeklere ait olan iş ve akıl dünyasından daha az ciddi ve daha az önemli gibi görülüyordu. (David Fernbach *'Camp'*in hoppalığının ardında içimizde hissedebileceğimiz bir anlamsızlık yatar' der.)[53] Geleneksel *camp* kültürü kendisini politik olarak görmemişse de, Babuscio ve Dyer böyle olduğunda ve hâlâ politik bir önem taşıdığında ısrar eder. Toplumsal cinsiyet kimliklerinin yüzeysel ve yapay doğasını ortaya döker ve böylelikle 'toplumumuzun kadınları ezmek ve erkekleri baskı altında tutmak için kullandığı tüm kısıtlayıcı cinsel roller ve cinsel kimlikler kozmolojisini alaya almanın yolunu'[54] keşfeder. Babuscio ironiyi - 'bir birey veya şey ile bağlamı veya çağrışımı arasındaki, oldukça uygunsuz her türlü aykırılığı'- *camp*'in özü olarak görür.[55] Bazı radikal eşcinsel erkeklerin düşünegeldikleri gibi, *camp*, erkeklerin kadınlarla daha çok özdeşleşebilmelerini ve erkek göreneklerinin baskıcı olduğunu ifade edebilmelerini sağlıyordu.

Ancak, diğer eşcinsel yazarlar *camp* kültürünün cinsiyet kimliklerini bu ölçüde alaya aldığı ve bu nedenle de bu kimliklere meydan okuyup yıkılmalarına hizmet ettiği konusunda hemfikir değillerdir. Örneğin Andrew Britton, Dyer'ın ve Babuscio'nun görüşlerini kabul etmeyerek, *camp* kültürünün görünüşte 'erkeklik' ve 'kadınlık' uzlaşımlarını reddetse de gerçekte bu uzlaşımlara yaslandığını ve bu nedenle de bunları güçlendirdiğini ileri sürer.[56] Hangi

* **Queer**: İngilizce'de hem 'ibne' hem de 'tuhaf, yadırgatıcı, acayip' anlamına gelir. (ç.n.)

görüş akla daha yatkın görünürse görünsün -ve ben de bunun yaratıcı bir çelişki olduğunu düşünüyorum- söz konusu anlaşmazlık sadece yetmişlerde ortaya çıkan yeni radikal eşcinsel politikası ve kültürüyle birlikte doğmuştur. Bu, egemen erkeklik biçimlerinin bizzat erkekler tarafından etraflı bir eleştirisinin yapıldığı ve kesinlikle bilinçli bir biçimde reddedildiği bir politikaydı. Kadınlarla erkekler arasındaki ve erkeklerle erkekler arasındaki mevcut iktidar ilişkilerini dönüştürmek için cinsiyet kimlikleriyle ve yaşam biçimleriyle deney yapan bir kültürdü.

Eşcinsel özgürlüğü hareketi -eşcinselin damgalanışını tersine çevirerek- eşcinselliğin ters olumlamasının mantıksal sonuçlarını çıkardı.[58] Yeni yeni ortaya çıkan kadın özgürlüğü hareketiyle birlikte, eşcinsel pratiklerle sıkı sıkıya bağlantılı olan hâkim toplumsal cinsiyet tanımlarına karşı koydu. Simon Watney, Eşcinsel Özgürlüğü Cephesi'nin (GLF) ideolojisini özetleyerek, egemen eşcinsel kültürüne karşıt bir şekilde pozitif bir kimlik sağlamakla kalmayıp, daha hırslı bir biçimde 'toplumsal, ekonomik ve cinsel açıdan bu toplumda bir erkek veya bir kadın olmanın ne anlama geldiğine ilişkin en temel varsayımları' sorgulamaya giriştiğine işaret etmişti.[59] 1971 Londra GLF Manifestosu'nda şöyle deniyordu: 'Uzun vadedeki hedefimiz, toplumu, üzerimizdeki baskının kökeninde yatan cinsiyet rolü sisteminden kurtarmaktır.'[60] Bazı eşcinsel erkekler bu amaca ulaşmak için son derece provokatif taktikler önereceklerdi:

> Bütün bir kültürle mücadele ediyoruz... Özgürlüğümüzü kazanmak istiyorsak halkın dikkatini hayal kırıklıklarına ve buna duydukları hıncın kaynağına çekmeliyiz... Namuslu dünyanın karşısına 'kokuşmuş ibneler' olarak çıkmalıyız ve onlara karşı mümkün olan en 'saldırgan' şekilde *camp* tavırlar takınıp kadın giysileri giymeliyiz. Ve eşcinsel getto dünyasının 'ucubeleri' olmalıyız. Varlığımız toplumun sorgulanmasını sağlamalı.[61]

Diğer bir eşcinsel erkek daha az ve öz olarak şöyle demiştir: 'Kadın giysileri giyerek erkek mitini yıkmaya yardımcı olduğumu düşünüyorum.'[62] (Ne yazık ki, bilinen ismiyle bireysel 'cinsiyet-düzme' (*gender-fuck*) iradeciliği (*voluntarism*) kafası karışmış bir

halk ile kurduğu ilişkide hedefini gerçekleştirmek bir yana, mesajını iletmeyi bile başaramamıştır.)

Ancak, eşcinsel özgürlüğü hareketinin enerjisi ve kolektif gayreti hareketin devam edeceğini, eşcinsel erkeklerin yaşamlarını hızla dönüştüreceğini ve yavaş yavaş diğer erkeklerin de bilincine nüfuz edeceğini kanıtlayacaktı. Eşcinsel özgürlüğü hareketi 1970'lerin ilk yıllarında ABD ve Avrupa'nın çoğu kesiminde, ellili ve altmışlı yıllar içinde halk arasında eşcinselliğe hiçbir şekilde değinmemeyi gerektiren tabuların azalmasıyla birlikte -polis baskısının devam etmesine rağmen- yaygınlık kazanan eşcinsel altkültürlerin içinde ve dışında hızla büyüdü.[63] Eylemci eşcinsel erkekler -İngiltere'dekiler genelde sosyalist ve feminizm sempatizanıydılar- mevcut cinsellik ve toplumsal cinsiyet normlarına meydan okuyarak eşcinselliğin -anormal olmak bir yana- herkesin içinde duyduğu ancak toplum ve aile tarafından bastırılan doğal bir özellik olduğunda ısrar etmişlerdi. Hem erkekler hem kadınlar duyarlı, duygusal, kibar ve ilgili, duygusal yönden bağımsız, güçlü ve teknik açıdan vasıflı olabilirlerdi.[64] Eşcinsel erkekler kendilerini toplumsal cinsiyet sistemine karşı girişilen ortak mücadelede -tüm toplumu dönüştürecek bir mücadelede- feministlerin müttefiği olarak görülüyorlardı. Eşcinsellerin erkeklik üzerine yazılarında erkekliğin savaş ve şiddetin suç ortağı olması, kadın cinselliği üzerindeki baskısı, heteroseksüelliğin erkeklerin ihtiyaçlarına göre örgütlenmesi eleştiriliyordu. David Fernbach, yeni liberal hoşgörüye karşı şunları ileri sürmeyi önemli buluyordu: 'Eşcinsel erkekler gerçekten de efeminedir... İçimizdeki anneden gelen kültürü bastırmakta ve erkeğe özgü şiddet unsurunu geliştirmekte başarısız olduk biz.'[65] (Fernbach eşcinsel erkeklerin tek efemine kategorisi olmadığını, sadece daha çok göze çarptıklarını da ekler.) Fernbach'a göre eşcinsellik 'toplumsal cinsiyet sistemini ikiye yaran bir bıçaktı'[66] ve eşcinsel erkekler 'erkek ordusu içinde bir tür beşinci koldu.'[67] GLF Manifestosu'nda 'eşcinsel yol gösterir' deniyordu: 'Toplumun bize biçtiği "erkek" veya "kadın" rollerini çoktan reddettik; en azından kısmen.'[68]

Böylece eşcinsel özgürlüğü eylemcileri yetmişli yılların başlarında iyimser sol siyaset ikliminin önemli bir bölümünü oluşturdu-

lar. Öncelikle çizgidışı liberter sol içinde özerk bir grup olarak faaliyet göstererek, kendi cemiyetleri içinde çıkan gazetelerle, kaynak merkezleriyle ve kendi içlerindeki yardımlaşma gruplarıyla cinsiyetçilikten ve ırkçılıktan uzak, alternatif bir işbirliği kültürü kurmaya teşebbüs ettiler.[69] Eşcinsel erkekler geleneksel eşcinsel yaşantılarına karşı yaratıcı bir alternatif önerdiler ve 'yabancılaşma yerine topluluğu, yalıtım yerine yoldaşlığı, rekabet yerine sevgiyi, ticarete ve en son modaya köle olmak yerine cinsiyetçilik ve yaşçılıkla (yaşlılara karşı kötü muamele ç.n.) mücadele etmeyi'[70] vurgulayarak erkek olmanın yeni yollarını bulmaya çalıştılar. Elbette Jeffrey Weeks'in on yıl sonra belirteceği gibi, gerçeklik biraz farklı oldu:

> Nihayetinde yeni olasılıklarla eski, direnen gerçeklikler arasındaki çelişkilerle yüz yüze gelmek zorunda kaldım... Ancak, mücadele devam ediyor, barış ve kurtuluşun geleceğine inandığımız, çılgınca iyimser ve ütopyacı olduğumuz ama bize ilham veren o eski günler sayesinde ediyor.[71]

Aniden ortaya çıkan bazı çelişkilerin bizzat erkekliğin çelişkileri olması o kadar şaşırtıcı değildi. Baştan beri GLF'de, özellikle kadınların bazı sorunları vardı. 1972'de Londra'daki lezbiyenler sadece kadın hareketinde çalışmak için ayrıldılar; onları başka yerlerdeki lezbiyenler izledi. Bu hareketin birçok lezbiyene çok çekici geldiği açıktı. Ancak GLF'deki kadınlar eşcinsel erkeklerin kendi cinsiyetçilikleriyle yeterince yüzleşmeyi başaramamalarını da eleştiriyordu. Bu konudaki tartışmalar eses itibarıyla kadınlar tarafından yürütülüp düzenleniyor ve bu onlara bir ödün vermek olarak görülüyordu.[72] Kadınlar özellikle eşcinsel erkeklerin kıskançlık ve sahiplenmeyle doğru dürüst mücadele etmekte olduğu gibi, ilişkilerdeki sorunları tartışmakta da isteksiz olduklarını düşünüyorlardı. Ayrıca eşcinsellere yapılan baskılarla kadınlara yapılanlar arasındaki bağlantıların yeterince vurgulanmadığını da düşünüyorlardı. David Fernbach gibi ilk eşcinsel özgürlükçüleri, 'eşcinsel hareketinde ileriye atılan her adımın erkeklik kavramına vurulan bir darbe' olacağını ileri sürüyorlardı, ancak işler tam da böyle yürümüyordu.[73] Hatta yeni yeni göze çarpmaya başlayan eş-

cinsel topluluklarında özgüvenin ve hak taleplerinin muazzam bir biçimde artması bile ilk özgürlükçülerin arzuladığı gibi toplumsal cinsiyet sınır çizgilerinin genel olarak silikleşmesine, androjenliğe geçilmesine veya daha 'kadınsı' değerlerin ve niteliklerin zafer kazanmasına yol açmamıştı.[74]

Tam tersine, yetmişli yılların sonundan itibaren eşcinsel çevresinde yeni bir süper-maço üslûbu gelişti. Dennis Altman'ın belgelediği gibi, politik olarak güçlü, ticari açıdan başarılı, uluslararası akımları yönlendiren ve eşcinsellerin Mekke'si olan San Francisco'da eşcinsel erkekler *daha* 'erkeksi' görünümleriyle kolayca ayırt edilebiliyorlardı. Çoğu heteroseksüel erkek ise süslü püslü, moda düşkünü, daha narsisist ve androjen bir erkeklik sergiliyordu.[75] Bu görüntü değişimi -kendilerine özgü deri ve kot elbiseler giyen kaslı eşcinsel erkekler veya kısa saçlı, bıyıklı, ekose gömlekli, blucinli ve postallı, 'birörnek' eşcinseller- klasik erkekliğin yüceltilmiş bir biçimi olarak göründüğü gibi, eşcinsel erkeklerin cinselliğinin, genelde eril heteroseksüelliğe özgü daha gevşek, duygusal açıdan kayıtsız, tamamiyle fallosentrik ilişkilerin abartılmış bir biçimi olduğu da anlaşılıyordu. Günümüzde eşcinsel erkeklerin eşcinsel kadınlardan çok normal erkeklerle ortak özelliklere sahip olduğunu herkes kabul etmektedir.

Ancak, eşcinsel maçoluğu, birçok erkek tarafından yeni bir *camp* biçimi olarak savunuldu; süper-maço tarzı erkekliğin gülünçlüğünü efeminelikten daha etkili bir biçimde ortaya koyuyordu. (Örneğin askerlerin ve polisin giydiği üniformalar erotizmi engelleyip statü ve işlevselliği vurgulayan kaba, koruyucu bir tür zırh olarak tasarlanmıştı; eşcinsel erkekler tarafından erotizmi arttırmak için giyildiğinde daha 'ciddi' bir niyet çarpıtılmış oluyordu.) Martin Humphries, eşcinsel maço erotizminin, eşcinsel erkeklerin arzularını elde edilemez normal erkeklerden uzaklaştırıp arzu nesneleri olarak tekrar bizzat eşcinsel erkeklere yönelttiğini de ileri sürer.[76] Başka bir eşcinsel erkek şöyle demekteydi: 'Eskiden normal tiplerin peşinden koşardım, çünkü 'normal'diler ve ben de bu farkı erotikleştirmiştim. Artık eşcinsel erkeklerin kendi farklılıkları olduğunu görmeye başladım.'[77] Eşcinsel olmak için karşı cinsin özelliklerinden bazılarını benimsemek gerektiği varsayımı, son yir-

mi yıl boyunca eşcinsellerin kendilerine ilişkin imgelerindeki değişimler sonucu, gerçek bir meydan okumayla karşılaşmıştır.[78] Cinsellik ve toplumsal cinsiyet arasındaki bağlar aşınmaya başlamış ve zaten her zaman 'kız gibi' değil de 'maço' olan birçok erkek eşcinsel olmuştur.[79] 'Gerçek' erkeklikle (heteroseksüel) karşıtı (heteroseksüel olmayan) arasındaki hassas çizgi gittikçe aşılmaya başlanmıştı. Yine de, olumlu ve güçlü bir kimlik olarak yüceltilen erkekliğin bu şekilde pek de yıkılmadığı düşünülebilir. Yoksa yıkılmış mıdır? Hem evet hem hayır. Gerçi eşcinsel maçoluğu erkek kimliklerinin güvenilirliğini -artık bildiğimiz gibi, hiçbir zaman pek de güvenli olmayan kimliklerini- belirsiz bir biçimde de olsa baltalamıştır. Dyer, çağdaş eşcinsel üslubunun bu belirsizliğini tam olarak kavramıştır:

> Toplumsal cinsiyet rolleri heteroseksüellik düzleminde kesin bir biçimde tanımlanmıştır; toplumsal bir kategori olarak 'erkekler' 'kadınlar'ı düzen kişilerdir. Erkeklik işaretleri alınıp açıkça eşcinsel bir bağlamda erotikleştirildiğinde, 'erkekleri' toplum içinde tanımlayan ve iktidarlarını teminat altına alan güvenilirlik büyük hasar görür. Eğer şu sakallı, iriyarı, biracı herif de şorolo çıkıyorsa artık kime 'gerçek' erkek denilecek?[80]

C. *İktidar ve Erotik: Egemenlik, Teslimiyet ve Erkek Uzlaşımı*

Yvonne Roberts, deri giysilerden hoşlanan ve sado-mazoşizme eğilimi olan maço bir eşcinselle, Scott McIntosh ile bir görüşme yapmıştı. Abartılı erkek giysilerinin yanında cinselliğin ('aktif' yönlerinin yanı sıra) 'pasif' ve 'kadınsı' olarak görülen yönlerinden de büyük zevk alıyordu:

> Bu bir istila hareketi, ama bunda kadınların da hissetmesi gereken, fiziksel olarak zevk veren başka şeyler var... Ayrıca penis [anüse] girdiğinde, bir erkeğin penisini soktuğu zaman hissettiklerinden tamamiyle farklı bir doluluk, bir tatmin duygusu alınır.[81]

McIntosh 'maço'nun, eşcinsel dünyasında heteroseksüel dünyadan farklı bir şeyi ifade ettiğini ileri sürer: 'Normal erkeklere göre

maço, evde maç seyreden, bira içen, halıya pizza döken, karılarına bok gibi davranan biri anlamına geliyor. Bu beni hiç ilgilendirmiyor... Bana göre maçoluk belli bir özgüveni ifade ediyor... Soğukkanlılıktan ve güçten hoşlanıyorum.'[82] Ağlamak ve duygularını açıkça sergilemek de maçolukla bağdaşan şeyler, ona göre. Ayrıca McIntosh, sado-mazoşist erkeklerin ortak bir yönlerinin olduğuna inanmaktadır: 'O kadar rekabetçi değiliz biz. Bu kadınların kardeşlik ilişkisine benziyor, her şeyi konuşabilirsiniz, daima arkadaş kalırsınız.'[83] Bu sözlerde belirli bir eşcinsel şovenizmi olduğundan kuşkum yok, ancak genelde erkeklik, cinsellik ve erotik fantezilerde güç kullanılmasıyla ilgili olarak, çoğu erkekte ve kadında bulunandan daha geniş bir bakış açısı sağlıyor.

Eşcinsel yazarlar kendi açılarından cinselliklerinin anlamını ve siyasetini yeniden düşünmeye büyük ihtiyaç duydukları için erkeklik ve cinsellikle ilgili en güç konulardan bazılarını -diğer erkeklerin uzak durmayı tercih ettikleri konuları- kurcalamışlardır. Özellikle de cinsel yaşamda iktidarın, pornografinin, fantezinin ve ritüellerin yeri sorununu tekrar tekrar ele almışlardır. Eşcinsel erkeklerin ve normal erkeklerin cinselliğinde, 'erkekliğin' yaygın bir biçimde iktidar ve jenital performans ile özdeşleştirilmesinden kaynaklanan bazı ortak özelliklerin bulunduğunu ileri sürmek doğru olur gibi görünüyor. Ancak eşcinsellerin cinselliği ne tam tamına erkek egemenliği içinde yer aldığı ne de tamamiyle dışında kaldığı için, belki de erkekliğin çelişkilerine daha kolay ışık tutabilir. Özellikle de, eşcinsel cinselliğinin, aktiflik/pasiflik karşıtlığının erkeklik/dişiliğe aktarılmasının şüpheli ve esas itibarıyla anlaşılmaz olduğunu bir kez daha kanıtladığı çok açıktır. George Stambolian birbirinden çok farklı on eşcinsel erkekle yaptığı görüşmelerin sonunda şu yorumu getirmiştir: 'Eşcinsel erkekler olarak herkesten iyi bilmemiz gerekir ki, çoğu efemine erkek azgın birer sikiciyken tokmakçı geçinen birçok erkek sikilmekten hoşlanır.'[84] Diğer erkeklerle eşcinsel ilişkilerinde görünüşte pasif ve mazoşistçe fantezilerini gerçekleştiren erkekler genelde bunu acıya meydan okuyarak 'erkekliklerini' kanıtlamanın bir yolu olarak görürler: Stambolian'ın görüştüğü eşcinsel erkeklerden biri, 'Bir erkek gibi acı çekmeyi öğrendim' demektedir.[85] Şüphesiz, sporda ve savaşta

tamamiyle uygun görülen böyle bir davranış, yatak odasında - erkeklik görenekleri çerçevesinde- tamamiyle uygunsuz kaçmaktadır.

Stambolian'ın görüştüğü birçok kişi bir gün tamamiyle pasif olmayı -bir bebek gibi yatağa taşınmayı ve onlarla tamamiyle maço bir tarzda sevişilmesini- bir başka gün aktif ve atak olmayı veya hangi kombinasyon hoşlarına giderse öyle davranmayı istediklerini söylemiştir. Anlaşılan birçok heteroseksüel erkek de bunu istemektedir. Herhangi bir fahişe de müşterilerinin boyun eğmeyi ve pasif olmayı içeren cinsel deneyimleri şiddetle arzuladıklarını doğrulayabilir, ancak kadınlarla olağan ilişkilerinde pasif ve 'kadınsı' olarak görülen duygular sergileyen erkeklerin üzerlerindeki baskılardan kurtulmaları daha güç olabilir. Bu nedenle, kendi cinselliklerinin bütün yönlerini araştırıp kabul etmeye kararlı bazı politikleşmiş eşcinsel erkekler, iktidar ve kimlik sorunları -içine girilmesini, doldurulmayı, bir cinsel nesne olmayı arzularken aynı zamanda bir erkek kimliğine sahip olma duygusunu da koruma isteği- üzerinde daha etraflı bir biçimde düşünebilmişlerdi. Bir erkek Stambolian'a kendisini birçok farklı varlıktan oluşmuş gibi, 'hem bekleyen hem kovalayan erkek' gibi gördüğünü açıklamaya çalışmıştı:

> İnsanlar hassas olmaktan korktukları için genelde arzularını saldırganlığa dönüştürüyor veya çeşitli tavırlarla bunu gizliyorlar... İşin püf noktası herkesin yeterince iktidara sahip olduğu bir durum yaratmakta yatıyor; böylece bu iktidarı en azından kısmen terk etme fırsatına ve zevkine sahip olabiliyorsunuz... Mümkün olan en üst düzeyde hükmetmek veya hükmedilmek istediğim zamanlar oldu. Öfkeden deliye döndüğüm, yalvar yakar olduğum zamanlar oldu... Bizi kapana sokan fanteziler olduğu gibi bizi serbest bırakan fanteziler de vardır... Fantezilerin mi bizi, bizim mi fantezileri kontrol altında tuttuğumuzla ilgili bir mesele bu. Eğer onlar bizi kontrol altında tutuyorsa veya onları başkalarına kabul ettirmeye çalışıyorsak çok tehlikeli olabilirler... Cinsel fanteziler bilinçli olarak kullanıldıklarında karşıt bir düzen, bir tür yıkım ve kaçabileceğimiz küçük bir alan yaratabilirler; özellikle de aktif ve pasif, eril ve dişil, egemen ve boyun eğen arasındaki bütün o kesin ve baskıcı ayrımları altüst ettiklerinde.[87]

Sado-mazoşist seks, eşcinsel yazınında (çoğunluğu erkeklerin

yazdıkları olsa da aralarında lezbiyenlerin yazıları da vardır) çok fazla ele alındığı için neredeyse sadece eşcinsellerin ilgi alanı dahilindeymiş gibi görünür (halbuki Jay ve Young'un *Eşcinsel Raporu*'nda, inceledikleri arasında nispeten az sayıda kişinin sado-mazoşist ilişkilere girdiği bildirilir.[88]) Ancak psikanalitik kuram ve getirdiği deliller, çocukluk arzularının hazlarını ve yaralarını kaçınılmaz olarak yeniden yaşadığımız için bütün cinsellik biçimlerinde egemenliğin ve boyun eğmenin, haz ve acının bulunduğunu ortaya koyar. Birçok pornografik yapıtın doğası, fahişelerin rutin deneyimleriyle ve hem erkek hem kadın fantezileriyle ilgili belgelerin ortaya koyduğu kanıtlarla bağlantılı olarak, sadizm ve mazoşizmin neredeyse bütün cinsel arzuların ana bileşenlerinden biri olduğunu göstermektedir.[89] Ancak bu unsur, heteroseksüel pornografi ve fantezilerde, genel kültürel kadın düşmanlığı ortamıyla ve kadınların küçük düşürülmeleriyle birleşince özellikle rahatsız edici olur; bu soruna sonraki bölümlerde döneceğim. Yine de cinsel fanteziyle toplumsal ilişkiler arasındaki bağların, heteroseksüel pornografisiyle kadınların ikincil konuma düşürülmesi arasındaki bağlantıdan çıkarılabileceği kadar güçlü olması gerekmez.

Örneğin Altman erkek eşcinsellerin sado-mazoşizmini ele alarak, inandırıcı bir biçimde bu türden seks ritüellerinin arkasında çocukluğun yasak zevklerine; sadece sidik ve dışkıyla oynamanın verdiği zevke değil, aynı zamanda (19. yüzyıl İngiliz yüksek sınıf sado-mazoşizminin esas unsuru olan) dayakların ve tokatların cazibesine geri dönüşün yattığını ileri sürer.[90] En çok sözü edilen motivasyon basit bir acı arzusundan çok daha şiddetli duyguların ve yeni deneyimlerin aranmasıdır.[91] Scott McIntosh'ta gördüğümüz gibi, çoğu eşcinsel erkek iktidar, cezalandırma gibi şeylere duyulan ihtiyacı cinsel oyunlarla ifade etme yeteneğinin aslında bunu başka yollarla ifade etme ihtiyacını engellediğine inanmıştır. Altman'a göre bu durum, 'çoğu araştırmada neden sadizm ve mazoşizme bulaşan erkeklerin kibar ve liberal bir kişiliğe ve ortalamanın üstünde bir eğitime sahip olduklarının görüldüğünü' açıklamaktadır.[92]

Sadist ve mazoşist fantezilerinin gerçekleştirilmesinin günlük hayatta fiili egemenlik ve teslimiyet ilişkilerine yol açtığına dair hiçbir kanıt olmamasına karşılık (8. bölümde göreceğimiz gibi,

mazoşist cinsel deneyim peşinde koşan ve bunu uygulayan normal ve eşcinsel erkekler genelde başka yerlerde, başkaları üzerinde düzenli olarak otorite ve iktidar kuran kişilerdir) cinsel baskının arzu duyulan kişilere karşı gerçek şiddet uygulanmasını körükleyebileceğine dair kesin kanıtlar vardır. Kendilerini eşcinsel olarak tanımlayanlar arasında tecavüz oranı çok düşüktür, ancak eşcinsel olduğunu inkâr eden erkeklerin diğer erkeklere tecavüz ettiğine sıkça rastlanır.[93] 9. bölümde göreceğimiz gibi, tecavüz oranı erkek hapishanelerinde olağanüstü yüksektir, sadece erkeklerden oluşan diğer grupların çoğunda da yaygındır. Eğer sado-mazoşist fanteziler günümüzde en azından eril arzunun (gerçi Pat Califia gibi bazı yazarlar, bunların kadınlar arasında da eşit ölçüde yaygın olduğunu ileri sürüyorlar) bu kadar yaygın bir boyutuysa, bunu devletin polis birimlerinde ve orduda çok sık karşılaşılan otoriter uygulamalar yoluyla değil de, oyuncul ve rızaya dayalı cinsel ilişkilerde gerçekleştirmenin daha iyi olacağını inkâr etmek güç görünmektedir. Dennis Altman Pat Califia'ya katılarak şu sonuca varır: 'Normal dünyanın eşcinsellerin takıldığı barlardan öğrenecekleri çok şey var.'[94]

Eşcinsel erkeklerin cinsel ilişkilerinde sömürü ve baskı sorununu çözdüklerini ileri sürmek çok yanlış olacaktır. Ancak erkekler arasında bu ilişkileri kurcalamak konusunda en çok çabayı eşcinsel yazarların ve eylemcilerin gösterdiğine inanmak gerekir. Richard Dyer 'Uzlaşma' başlıklı ilginç bir yazısında erkek eşcinsel pornografisini, genelde erkek cinselliğinin ve özellikle de eşcinsel erkek cinselliğinin toplumsal kuruluşuyla bağlantılı olarak analiz eder. *Bütün* pornografik ürünlere nesneleştirici ve sömürücü diye saldıran püritenlere ve *bütün* pornografik ürünlerin temelde zararsız olduğunu düşünen liberterlere karşı çıkarak, değişimi en çok hangi noktalarda zorlamanın mümkün olabileceğini bulmak için pornografiyi çelişkili ve istikrarsız yönleri açısından incelemeye girişir (ona göre bu yöntem her türlü kültürel ürün için de uygulanabilir). Dyer, (özellikle cinsel arzu uyandırmak için hazırlanmış malzeme olarak tanımlanan) normal pornografi gibi eşcinsel pornografisinin de, erkekler erkekliği kendi bedenleriyle ilişkili olarak yaşantılamadıkları için, erkekliğin toplumsal kuruluşunun bazı kötü yönlerini teşvik edeceğini ileri sürer. Ancak pornografi arzuyu yeniden terbi-

ye etmek için de kullanılabilir.[95]

Örneğin eşcinsel porno filmleri tamamiyle eril kudret mitini yansıtır ve erkek cinselliği daima hedef-yönelimli olarak görülür; bu hedef orgazmdır. Bu anlamda eşcinsel pornografisi sonradan eril cinsellik -sıradan 'erkeklik'- normlarından bir kopuş yaratmaz. Ancak eşcinsel erkekler daha bilinçli ve eleştirel bir biçimde pornografik üretim içinde çalışarak onu değiştirmeye teşebbüs edebilirler. Dyer, pornografik eşcinsel erkek filmlerinde eşcinsel erkek cinselliğinin egemen kalıplarını bir araya getiren bazı anlatıları betimler: Bunlarda kolayca kabul edilen rasgele cinsel ilişkilerin yanında temel bir romantizm; 'romantikliğe *ve* rasgele cinsel ilişkilere, güvenliğe *ve* özgürlüğe, aşk yapmaya *ve* seks yapmaya duyulan arzunun ütopik bir uzlaşımı'[96] vardır. Erkekler arasında yumuşak duyguların ve hassasiyetin sergilendiğini görürüz: 'Eğer pornografi bizim *bunu* daha çok öğrenmemizi sağlarsa...', pornografiyi kendi amaçlarımız doğrultusunda kullanabiliriz.[97] Dyer, pornografinin pornografi cilere bırakılmayacak kadar önemli olduğu sonucuna varır. Erkekler arasındaki yumuşaklık ve hassaslık yeni erkek imgeleri yarattığı gibi heteroseksüelliğin kaçınılmazlığını da sarsar. Bunlar erkeklik ve iktidarın çok yönlü görünümlerinin yüzeyindeki ufak çatlaklar da olabilir sadece. Ancak yüzey çatlakları açığa çıkarılıp derinleştirilebilir; başka bir eşcinsel yazarın, Martin Humpries'in belirttiği gibi 'hem kibar hem güçlü olan, duygularını bütün açıklıklarıyla ifade eden, kalplerinin sesini dinleyen, sıcaklıklarından yararlanılmasına ve karşılığının verilmesine izin veren erkeklerin erotikleşmiş gerçekliklerinin' daha çok kavranmasını sağlayabilirler.[98]

Eşcinsel erkek cinselliğinin erkeklik uzlaşımlarına meydan okuyuşu ve verdiği destek hakkında bağlayıcı bir hüküm vermek güçtür: Nigel Young 1979 yazında, 'Dağları yerinden oynatamadık, ama ikilemlerin ve çelişkilerin daha çok farkına vardık' diyordu.[99] Eşcinsel eylemcilerin bunların farkına başkalarının da varması için çalışması hepimiz için önemlidir. Avrupa ve ABD'nin büyük şehirlerinde eşcinsel topluluklarıyla temas halindeki birçok eşcinsel artık onları erkeklikten yoksun olmakla suçlayarak suçluluk duymalarına ve kendilerinden nefret etmelerine yol açan toplumun eski

suçlamalarını içselleştirmemektedir. Ancak erkek eşcinsellerin giderek daha çoğunun kendilerini kabullenmeleri, genel olarak erkek idealinin boşluğunu ve sahteliğini görebilmeleri tek başına erkek egemenliğini ve buna bağlı eril kudret mitlerinin temellerini yok etmez. Eşcinsel erkekler diğer erkeklerle paylaştıkları ayrıcalıkların bazılarından vazgeçmişlerse de hiçbir şekilde hepsini terk etmemişlerdir.

Aslında, San Francisco gibi kentlerde ticari eşcinsel dünyasının büyümesi ve başarısı çoğu erkeğin -bekâr erkekler olarak daha kolay kazanıp sarfedecekleri sermayeleri olduğu için- seçtikleri yaşam biçimini sürdürme özgürlüğüne sahip olmasından kaynaklanır. Altman'ın aktardığına göre 1970'lerin ortalarında bir Toronto gazetesinde yer alan 'Para paradır' sözleri yeni bir ticari hoşgörüyü yansıtıyordu: Rapor eski cinsiyetçi klişeleri ortaya dökerek, 'parayı veren elin bir şorolo eli olmasını kim takar?' diye devam etmektedir.[100] Eşcinsel azınlık piyasaları, başka kitle piyasalarına -(eşcinsel kulüplerinde başlayan) disko müzikten erkekler için parfüm ve mücevherata, bekâr barlarına ve daha birçok şeye- zemin hazırlamıştır. Edmund White *States of Desire*'da (Arzu Durumları) şöyle böbürlenir: 'New York eşcinselleri bütün ülkenin, en azından nüfusun genç ve modayı takip eden kesiminin beğenisine öncülük etmekten haklı olarak gurur duymaktadır. Elbiselerimiz, saç kesimlerimiz, plaklarımız, dans figürlerimiz ve dekorumuz kısa zamanda herkes tarafından benimsenir.'[101]

Ancak eşcinseller, topluluklarında koyu bir orta sınıf ve yüksek sınıf taraftarlığı olduğunu ortaya koyan araştırmalardan pek gurur duyuyor olmasalar gerek: İşçi sınıfından, zenci ve etnik azınlıklardan eşcinsel erkekler bu 'eşcinsel topluluğun' şık ortamından büyük ölçüde dışlanmaktadır.[102] Zenci Amerikan eşcinsellerinin bildirdiğine göre en göze çarpan ırkçılık biçimi zenci erkeklerin dışlandığı beyaz barlarında görülür: Philadelphia eşcinsel erkek topluluğundan Joe De Marco 1983'te, 'Beyaz efendiler zenci müşterilerle bir arada bulunmak istemez... Bardan içeriye adım atmak bile bir işkenceye dönüşebilir' der.[103] Zenci ve beyaz eşcinsel erkeklerin artık acilen bir araya gelip aralarındaki ırkçılık sorunuyla uğraşmaları ve gerçek bir kardeşlik sağlamaları gerektiğini de ek-

ler: 'Gücümüz, zayıflıklarımız ve ilgi alanlarımızın yanı sıra erkekler olarak ortak bağlarımız da hâlâ araştırılmayı ve ortaya çıkarılmayı bekliyor.'[104]

Eşcinsel erkek dünyasının ticari başarısının şüpheli yapısına karşın, eril eşcinselliğinin erkeklik uzlaşımları üzerindeki en kalıcı etkisi, cinselliği -her yönüyle, zevk alınacak bir duygular âlemi olarak bedensel hazları- kesin bir biçimde olumlamasındadır. (Masters ve Johnson bile erkek ve kadın eşcinsellerle ilgili daha sınırlı nicel araştırmalarında inceledikleri erkeklerin ve kadınların heteroseksüel erkek ve kadınlardan daha çok cinsel yakınlık kurdukları, bütün cinsel uyarılma seviyelerinde birbirlerine daha çok haz verdikleri ve daha çok iletişime girdikleri sonucuna varmışlardır.)[105] Ellen Willis'in belirttiği gibi, 'çarpıtılmış, olumsuz bir cinsellik görüşü ataerkil psikolojiye temel oluşturduğu için cinselliğin böyle pozitif bir biçimde öne çıkarılması önemlidir.'[106] Görünüşteki müsamahakârlığına karşın, evlilik dışı her türlü bir cinsel haz belirtisine duyduğu korkularıyla son derece cinsellik karşıtı olan bir kültürde erkeklik ve heteroseksüel performans arasındaki bağ kadınlar için tehlikeli bir bağdır. Erkek egemen kültürde seks korkusu cinsel tahrike yol açan kişiler olarak kadınlara duyulan korkuyla daima aynı anlama gelmiştir. Lezbiyenlerin ve eşcinsel erkeklerin açıkça göze çarpan cinsellikleri, cinselliğin aktif erkeği avcı, pasif kadını kurban haline getiren bir tarzda toplumsal cinsiyet yaratmak için kullanılmasına meydan okur.

Eşcinselliğin olumlanması cinsel arzunun da olumlanması olduğu için, kaçınılmaz olarak baskıcı olan cinsel normlara muhalefeti simgeleştirir. Eşcinselliğin olumlanması tekeşli heteroseksüel aile kurumunun dışında gerçekleştiği için bu kuruma gerçek alternatifler getirme imkânının -ataerkil aile ideolojisine meydan okuyan yeni topluluk ve ahlâk biçimleri getirme imkânının- simgesi olur. Eşcinsel meydan okuyuş, feminizmin etkisiyle ve kadınların isterlerse evlilik dışında yaşamalarını ve sevgili edinmelerini mümkün kılan diğer unsurlarla birleştiğinde, 20. yüzyıl boyunca düşe kalka ilerleyen cinsel liberalizmin artık evlilik içi veya bilfiil evlilik içi beraberliklerle sınırlı kalmamasını sağlayabilir. 1970-1980 yılları arasında, ABD'de yeni ev halklarının % 50'sinde çoğu çekir-

dek aileden farklı çeşitlemeler görülüyordu:[107] Daha çok erkek ve kadın evlenmemeyi seçiyordu, daha çok erkek ve kadın eşcinsel bir yaşam biçimini tercih ediyordu, daha çok evlilik boşanmayla sonuçlanıyordu - genelde bu boşanmalara kadınlar, özellikle de 'çalışan' kadınlar öncülük ediyordu-. Andrew Hacker seksenlerin başında ABD'de aile hayatının durumu üzerine yaptığı araştırmada şu sonuca varmıştı: "Bir kurum olarak 'aile' çökmektedir."[108]

İngiltere ve Kuzey Amerika'daki bazı politikacılar ve politikayı belirleyenler aile biçimlerindeki bu yeni çeşitliliği bir ölçüde tanımaya hazır gibi görünüyorlardı.[109] Ancak sonuçta, farklı yaşam biçimleri ve cinsellikler açık açık kabul edilmedi. Bunun yerine, cinsellik konusundaki genel toplumsal konsensüs tam bir çözülmeye uğradı ve liberallerle muhafazakârların görüşleri arasında daha keskin bir kutuplaşma doğdu.

D. *Homofobi: İçteki Düşman*

1970'lerden beri akademik çevrelerde ve tıp çevrelerinde rağbet gören liberal cinsellik anlayışı, eşcinselleri, 'sapıklar' olarak görüldükleri toplumsal statüleri yüzünden eziyet gören bir tür azınlık grubu gibi görerek, eşcinselliği 'cinselliği ifade etmenin değişik bir biçimi' olarak yeniden tanımladı.[110] (Amerikan Psikiyatri Derneği ve Amerikan Psikoloji Derneği 1973'te eşcinselliği hastalık kategorisinden çıkarmışlardı.) Böylece eşcinsellik statüsü uzmanlar tarafından alternatif bir yaşam biçimi olarak onaylandı ve bu durum eşcinselliğin açıkça ortaya çıkmasına -ve ayrıca daha cüretli eşcinsel politikaların gelişmesine- katkıda bulundu.

Ancak her iki durum da eşcinselliğin bütün toplumda otomatik olarak daha çok kabul görmesini sağlamış değildi. Tam tersine, eşcinselliğin daha çok görünür hale gelmesi, resmi veya resmi olmayan bütün alanlarda eşcinsellere karşı düşmanlığı arttırdı. (İleride göreceğimiz gibi, bu düşmanlık AIDS korkusuyla daha da alevlendi.) İngiltere'de 1988 Yerel İdare Yasa Tasarısı'nın 28. maddesi yasalaştırıldı. Bu maddede muğlak ve şaşırtıcı bir dille yerel meclis üyelerinin ve eğitim otoritelerinin 'eşcinselliği övmesi' veya 'sahte

bir aile ilişkisi olarak eşcinselliğin kabul edilebilir olduğunu' öğretmesi yasaklanıyordu. ABD'de Cumhuriyetçi Parti'den bazı çevreler babalık haklarının artırılması için, kadınlara eşit fırsatlar tanınmasına karşı çıkmak için ve kürtaj haklarının kaldırılması için kampanya düzenleyen, aynı zamanda bütün cinsel müsamaha biçimlerine saldıran, eşcinselliğin yeniden suç haline getirilmesi gerektiğini savunan ahlâkçı çoğunluğun haçlı seferine katılmışlardı.[111] Homofobinin, erkek haklarının ve geleneksel erkekliğin birbiri ardına yeniden öne çıkarılmasında şaşılacak bir şey yoktur. Aslında hepsi de aynı şeydir. Hepsi de, evlilik çerçevesinde düşünülen egemen erkeklik biçiminin, -bu konuda ne derse desinakli ve bedeni bir durum olmaktan çok erkeklerin kadınlar ve erkek ideallerinden sapan erkekler üzerindeki iktidarlarını korumalarını sağlayan çeşitli kurumsallaşmış rutinlerden oluşan bir 'erkekliğin' savunusudur.

Daha önce de gördüğümüz gibi, homofobi eşcinsel erkeklere zulmederek bütün erkekleri hizaya sokmakla kalmaz; erkeklerin içlerindeki 'kadınsılığı' aşağılayarak aynı zamanda kadınları da aşağılar. Gayle Rubin'in gözlemlediği gibi, 'insan cinselliğinin eşcinsel bileşeninin bastırılması ve bunun sonucunda eşcinsellere yapılan baskı, kuralları ve ilişkileriyle kadınları da baskı altında tutan aynı sistemin bir ürünüdür.'[112] Üçüncü bölümde psikanalitik düşünüş çerçevesinde gördüğümüz gibi, çoğu erkekteki şiddetli, akıldışı homofobi saplantısı, sadece kendilerinde 'kadınsı' olarak gördükleri şeyden -içteki düşmandan- korkmaları bakımından açıklanabilir. Aynı zamanda, seksle -eşcinsel erkek kültüründe pervasızca gerçekleştirilen bu eylemle- ilgili korku, kıskançlık ve endişe duygularıyla da bağlantılıdır. 'Homofobi' terimini ilk ortaya atan ve bunu 'eşcinsellere yakın çevrelerde bulunmaktan büyük korku duymak' olarak tanımlayan George Weinberg, homofobinin beş nedeni olduğunu söylüyordu. Bunlardan ilki ve günümüzde genel olarak kabul edileni homofobiyi kişinin kendinde eşcinsel arzuları olmasından duyduğu gizli korkuya bağlıyordu (psikanalize aşina olanlar, bebeklikteki anal cinselliğin ve bununla ilgili tabuların önemini; iğdiş edilme ve erkekliği kaybetme korkusunu vurgulayacaklardır.) Diğer dördü, dinin etkisiyle, bastırılmış kıs-

kançlıkla, eşcinselliğin yerleşik değerleri tehdit etmesiyle ve özellikle de cinselliği dölleme ve aile ile sınırlayan ideolojileri tehdit etmesiyle ilgilidir.[113] Birçok kez belirtildiği gibi, erkeklerin eşcinsellere ölümcül biçimde karşı olmadan önce sık sık onların peşinden koşmaları ve onlarla cinsel ilişkilere girmeleri, bu erkeklerin sadece eşcinsellere değil de içlerindeki eşcinsele de saldırdıklarını su götürmez bir biçimde ortaya koyar. Örneğin ABD'de yakın zamanlarda altı çok aktif ve korkunç kitle katliamcısı saldırılarını eşcinsellere yöneltmişlerdi (toplam 166 kişi öldürmüşlerdi), ancak medya bu olayların su yüzüne çıkarttığı sorunlara pek ilgi göstermez.[114]

Freud, erkeklerde başlangıçta babaya yönelik olan eşcinsel arzunun başarılı bir şekilde bastırılmasının ve yüceltilmesinin insan kültürünün (ve erkek egemenliğinin, diye de ekleyebilirdi) üzerine kurulduğu erkek bağlılığının temelini oluşturduğunu iddia etmiştir.[115] Sık sık ileri sürüldüğü gibi, erkek bağlılığının temelinde eşcinselliğin bastırılması yatıyorsa ve eşcinsellik ordu, polis kuvvetleri, erkek hapishanesi, futbol takımı veya itfaiye gibi göreneksel olarak sırf erkeklere ait olan kurumlarda düzen ve disiplini bozuyorsa, bu kurumların homofobik ideolojilerini daha iyi anlamak mümkündür.[116] Paul Hoch şöyle der: 'Sırf erkeklerin oluşturduğu bir çevreye ne kadar çok girilirse; eşcinsel istek ve bu nedenle erkekliği kanıtlamak için başvurulan şiddette sürekli "potu yükseltmeye" duyulan ihtiyaç da o denli büyük olur.[117] David Morgan'ın orduda erkekler arasında gerçek şiddet seviyesinin pek yüksek olmadığına dair anılarını hatırlayacak olursak bu yorum bana fazla basit geliyor. Ancak, zorunlu bir heteroseksüel cinselliğin yanı sıra erkekler arasındaki güçlü ve kendine özgü bağlar teşvik edildiği zaman, homoerotizmle homofobi arasında geçici bir gerilim doğacaktır.[118] Eşcinselliğini açıkça kabul eden erkeklerin, diğer erkeklerin aşırı ilgisini çeken, erkekleri birbirine bağlayan -rekabet sporları gibi- kurumlara pek ilgi göstermedikleri sık sık dile getirilmiştir.[119]

Cinsellikleriyle çok güçlü bir biçimde özdeşleştirilen ve sık sık paniğe kapılan ahlâkçıların hedefi olan eşcinsel erkekler günümüzdeki cinsel ikilemlerin hemen hemen her türlüsünü yaşamak zorun-

da kalmışlardır. En azından 19. yüzyıldan beri halk arasında eşçinsel erkeklerin küçüklerin de ahlâkını bozacağı korkusu vardır. Bu yüzyıl boyunca ahlâkçı çevrelerde herhangi bir eşcinsel pedofili (sübyancılık) belirtisine karşı büyük tepkiler gelmiştir: *Sunday People* gazetesi, sadece bu konuyu *tartışmak* için kurulan Pedofili Bilgi Alışverişi Derneği'nin üyelerini 'İngiltere'nin en aşağılık erkekleri' diye tanımlamıştır.[120] Bu durum, halkın, küçük kızların tecavüze uğramasına -çok yakın zamanlara kadar ve hâlâ tartışmalı bir biçimde- neredeyse *hiçbir* tepki göstermemesiyle tam bir tezat içindedir. Ancak, çocuk tecavüzü vakalarının büyük çoğunluğu (bir incelemeye göre % 90'ı) heteroseksüel erkekleri ve çok küçük kızları içermektedir; bunların yaklaşık % 80'i de aile içinde gerçekleşmektedir.[121] Buna karşın en yaygın sübyancılık biçimi yetişkin erkeklerle cinsel açıdan deneyimli ergen oğlanlar arasındakidir. Yine de, *Gay Left* (Eşcinsel Sol) dergisi yazı kurulunun kolektif başyazısında şöyle deniyordu: 'Sübyancı ilişkiler kaçınılmaz bir biçimde iktidar sorununu gündeme getirdiği için, bu ilişkilere üstünkörü bir yaklaşım gösteremeyiz.'[123] Erkeklerle oğlanlar arasındaki ilişkilerde eşitlik sadece ortak rızaya değil, cinselliğe yüklenen anlamların da birbirine denk olup olmadığına bağlıdır, diye ekliyorlardı. Çocukların cinselliğinin sürekli inkâr edildiği ve çocuklara yeterince cinsel eğitimin verilmediği toplumumuzda gençlerin yetişkinlerle eşit cinsel ilişkiler kurması pek mümkün gibi görünmüyor. *Gay Left* editörleri, 'kız erkek bütün gençlerin kendi yollarını çizmelerine izin verilmesini, çocukluğun aşırı katı bir biçimde kategorileştirilmesinin getirdiği engelleri aşmalarını [İngiltere'de hâlâ 21 yaşından küçük erkeklerin eşcinsel ilişkilere girmesi yasaktır], onları zorla kötüye kullanılmaktan korumayı ve yine de başkalarıyla (belki de daha yaşlı kişilerle) sevecen ilişkiler kurabilmelerini nasıl sağlayacağımızı' tartışmak gerektiği sonucuna varırlar.[124]

E. *Ortak Bir Mücadele: AIDS Çağında Homofobi ve Kadın Düşmanlığı*

Günümüzde en azından iki şey gayet açıktır. 20. yüzyılda cin-

sellik yürürlükteki politikalar içinde her zamankinden daha çok bir savaş alanı haline getirilmiştir; ve eşcinselliğe yönelik tutumlar ön cephededir. Ancak bu mücadelenin daha geniş içerimleri, cinselliğin üremeyi içeren evlilik bağlamına geri döndürülüp döndürülemeyeceğiyle ve erkeklikle kadınlık arasındaki farklılıkların geleneksel anlamlarına dokunulmadan devam ettirilip ettirilemeyeceğiyle ilgilidir. İngiltere ve Kuzey Amerika'da cinselliğe yönelik tutumlar en kutuplaşmış biçimindeyken, -ahlâkçı muhafazakârlar seslerini gittikçe daha çok yükseltirlerken- genelde halk cinsel konularda her zamankinden, hatta altmışlardakinden bile daha hoşgörülü olmaya başlıyordu. Bu sırada cinsellikle ilgili yepyeni bir hastalık, AIDS (Kazanılmış Bağışıklık Yetersizliği Sendromu) baş gösterdi.[125] Kimilerine göre Tanrı'nın bir gazabı olan bu hastalık, ahlâkçı sağı heyecanlandıracak ve çoğu kimseyi tedirgin eden yeni 'müsamahakârlığı' tamamiyle yok edecekti: 1987'de *Sunday Express*'in başyazarı 'Cehennem ateşi kadar korkunç sonuçları olan AIDS Tanrı'nın verdiği bir ceza değil de nedir Tanrı aşkına?' demekteydi.[126] Her yerdeki gibi İngiltere'de de ahlâkçı sağın gündemi bir süre geleneksel aile değerlerini (özellikle de gençler üzerindeki ebeveynlik haklarını ve gönülsüz evli kadınlar üzerindeki babalık haklarını) güçlendirmek ve evlilik dışı seksi günah ve hastalıkla bir tutmak oldu. Yetmişlerin ortalarında seksle bağlantılı bir hastalık olarak aniden ortaya çıkan ve dikkatleri çok kısa bir süre üzerine çeken zona virüsü (deride kabarcıklara yol açan bir virüs) seksle hastalık ve bu nedenle de günah arasındaki bağları yenileyen bir simge olacak kadar ölümcül olmamıştı. Anlaşılan AIDS bu iş için biçilmiş kaftandı. New York gazetecilerinden Richard Goldstein şu yorumu getirmişti:

> AIDS, eşcinseller hakkında söyledikleriyle değil, seks hakkında söyledikleriyle liberalleri bile alaşağı etmiştir. AIDS hepimizi günah çıkartarak kurtulduğumuzu sandığımız suçluluk duygusuyla ve yaşamsal bir zevk kaynağını kısıtlamak zorunda kalınmasından gelen öfkeyle karşı karşıya getirir.[127]

AIDS Tanrı'nın seksenlerin muhafazakâr cinsel politikasına - cinsellikle ilgili korku ve öfke duygularıyla, önyargılarla dolu bir

politikaya- bahşettiği ideal bir simge oldu. Bu hareket hiçbir yerde ABD'deki kadar güçlü ve korkutucu olmamıştır: ABD'de kökten dinci çevreler, televizyon vaizleriyle ve büyük iş çevreleriyle -ve Cumhuriyetçi Parti'nin çeşitli hizipleriyle- birleşerek güçlü bir 'ahlâki çoğunluk' oluşturmuştu. (Başka Amerikalılara göreyse bu 'ne ahlâkiydi ne de bir çoğunluktu'). [128] İronik bir biçimde, AIDS aynı zamanda yenilenmiş eğitimsel ve ilerici bir cinsel politikanın da simgesi olmuştur. Başlangıçta Kuzey Amerika'daki eşcinsel erkekler tarafından öncülük edilen bu politika, cehalet ve önyargıyla savaşmak, şamar oğlanı haline getirilmeyi önlemek için düzenlenen, halkı aydınlatmaya, kendi kendilerine yardım etmelerini ve karşılıklı yardımlaşmayı sağlamaya yönelik büyük kampanyalara önayak olmuştur. Günümüzde cinsel politikanın keskin tarafı budur. Elizabeth Wilson'ın belirtmiş olduğu gibi, İngiltere'de, AIDS'e ve 28. maddeye rağmen ve bunlar nedeniyle 'cinsellik karşı saldırıya geçmektedir.'[129] 28. maddeye karşı ve AIDS'ten ölenlerin anısına - AIDS'lilere ve kanında pozitif HIV bulunanlara daha iyi davranılması talebiyle- binlerce kişi sokağa dökülürken, lezbiyen ve eşcinsel erkek politikalarında yeni bir dönüm noktası açılıyordu.

Konuyu ciddiyetle düşünen herkesin, (yanlış bilgi ve cehaletten kaynaklanan) AIDS histerisinin AIDS'in tehlikelerini arttırmaktan başka bir işe yaramadığını açıkça görmesi, sağ kanat için bir sorun oluşturmaktadır. AIDS Batı'da, (her zaman en yaygın olduğu) ABD'de ilk ortaya çıktığında (1980-81), önce damardan uyuşturucu alanlar, eşcinsel erkekler ve Haitililer arasında, sonra da diğer siyah gruplar arasında yayıldı. Bu nedenle hükümet yetkilileri uzun süre bunu gözardı edebileceklerine inandılar. Aslında homofobi ve ırkçılık batağına gömülmüş bazı Amerikalılar, (AIDS'li hemofili hastaları için göz yaşı dökseler de) bu yeni ve ölümcül hastalıktan memnun olmuşlardı. Toplumsal sorunlarda sık sık olduğu gibi, hastalığın potansiyel bulaşıcılığının uyandırdığı korku ve panik, sadece şamar oğlanlarının belirlenmesine ve kurbanların suçlanmasına sebep oldu. Ancak seksenlerin ortalarında, başlangıçta tamamiyle yalnız, ancak genelinde çoktan politikleşmiş bir topluluk olan eşcinsel erkekler AIDS karabasanıyla; hiçbir uyarıda bulunmadan aralarına -özellikle de 1983'ten önce, nasıl taşındığı bi-

linmiyorken- ölümü sokan bu yeni virüsle yüzleşmeye başladılar. (Bu hastalık tesadüfen bulaşmaz; vücut sıvılarıyla -özellikle de kan, sperm ve daha az ölçüde de vajinal salgılarla- aktarılması gerekir.)[130]

O zamandan beri Kuzey Amerika eşcinsel topluluklarında halkı aydınlatma kampanyalarında olağanüstü çabalar gösterilerek suçluluk duygusu ve seks korkusu yerine sekste bireysel ve kolektif sorumluluk alınması teşvik edildi ve 'güvenli-seks' uygulamalarının önemi vurgulandı. Eşcinsel olduğunu açıkça belirten erkekler arasında hastalığın yayılma oranı hızla düştü. Örneğin San Francisco'da artık eşcinsel erkeklerin % 95'inin güvenli-seks uygulamalarını takip ettikleri tahmin edilmektedir ve günümüzde heteroseksüel erkeklere kıyasla daha az sayıda eşcinsel erkek cinsel ilişkiyle bulaşan hastalıklara yakalanmaktadır.[131] ABD'de yakın zamanlarda yapılan araştırmalar tüm büyük şehir bölgelerinde eşcinsel erkeklerin yaklaşık % 75'inin sürekli olarak güvenli-seks yöntemlerine başvurduklarını göstermektedir; diğer sağlık konularında halkın baskısı sonucu ortaya çıkan % 10'luk bir değişimin bile son derece iyi bir oran olarak kabul edildiğine bakılacak olursa bunun dikkate değer bir başarı olduğu belirtilmiştir.[132] Gizli gizli eşcinsel ilişkilere girmelerine karşın eşcinsel olarak tanınmayan erkekleri etkilemenin daha zor olduğu görülmüştür. Ancak eşcinsel toplulukları daha da ön plana çıkmaya başladıkları gibi, hissedilir biçimde yeniden politikleşmektedirler.[133] AIDS paniğiyle homofobinin de alevlenmesine karşın, arkadaşlarının ve sevgililerinin - bazen *hepsinin*- hastalanmalarına ve ölmelerine katlanmak zorunda kalan birçok eşcinsel erkeğin dehşet verici kişisel deneyimlerine ve anlatılması zor trajedilerine karşın, AIDS dünyaya lezbiyen ve eşcinsel erkek topluluğunun arkadaşlık ve destek ağının sağlamlığını ve dayanıklılığını göstermiştir.[134]

Bu arada 1985'te hem ABD'de hem de İngiltere'de 'masum' - yani beyaz, heteroseksüel ve uyuşturucu kullanmayan- insanların gittikçe daha fazla bu hastalığın saldırısına maruz kalacağı yollu korku artmaktaydı. Virüs, Batı'yla aynı zamanda ortaya çıktığı Afrika'da daha çok heteroseksüeller aracılığıyla veya virüs testi yaptıramayacak kadar fakir ülkelerin hastanelerinde kullanılan virüslü

kanlar yoluyla bulaşıyordu. Genelleşmiş bir seks korkusunu körüklemenin veya bu hastalığı bazı 'sapkın' insanlara bağlamanın AIDS'in yayılmasını; bu gibi yaklaşımların daha önceki, yine cinsel ilişkiyle geçen hastalıkların -frenginin tarihçesinden anlaşılacağı üzere- yayılmasını önlediğinden daha çok önleyemeyeceği giderek açıklık kazanıyordu. Avrupa'daki çoğu hükümet ve Kuzey Amerika'daki çoğu eyalet bu tıbbi felaketi önlemek istiyorlarsa 'güvenli-seks' fikriyle birlikte cinsel uygulamaların tartışmaya açılmasını da desteklemeleri gerektiğini söyleyen uzmanların öğüdünü geç de olsa tutmak zorunda kalıyordu. Yine de, İngiltere'de hükümetin AIDS kampanyaları şüpheli bir mesaj taşıyordu. Örneğin televizyonda kullanılan görüntülerde seks doğrudan doğruya ölümle bağdaştırılıyor, seks karşıtı bir tavır alınıyordu.[135] Ancak broşürlerde güvenli-seks uygulamaları daha ayrıntılı bir biçimde açıklanmıştı: Prezervatif kullanımı teşvik ediliyor, anal ilişkiye değiniliyor ve bir zamanlar sadece radikallerin -eşcinsel olsun olmasın- kullandığı, ahlâki açıdan tarafsız bir üslup kullanılıyordu.

Bill Thorneycroft (şimdi 60 yaşlarında ve eşcinsel olmanın sadece 'üzülecek, özür dilenecek' bir şey olduğu günleri hatırlayabiliyor), İngiltere'de AIDS'in eşcinsellik karşıtlığı üzerindeki etkisini irdeleyerek AIDS'in bazılarının homofobisini şüpheye yer bırakmayacak bir biçimde körükleyip *Sun* gibi bazı gazeteleri daha da açık bir biçimde 'homo düşmanlığı' yapmaya iterken, bazıların da eşcinsel olmak konusunda onunla çok daha açık bir biçimde konuşmaya ittiğini söylüyordu:

> Eşcinsel olduğumu bilmelerine rağmen daha önce böyle bir şeye kalkışmamışlardı. Bir tanesi, birahanenin sahibi, sarhoş olup beni dudaklarımdan öptü, bu işlerin sınırlarının nerede başlayıp nerede bittiği konusunda bir iki laf etti, hem de AIDS histerisine rağmen.[136]

Açıkça yürütülen her türlü tartışmanın, 'normal' ve 'sapkın' olan arasındaki engelleri daima tehdit ediyor olması vurgulanmak isteniyor. Jeffrey Weeks AIDS'in eşcinsel dünyası ve diğerleri üzerindeki genel toplumsal etkisiyle ilgili olarak nispeten benzeri bir sonuca varır:

Bundan çıkardığım mesaj, eşcinsel hareketinin son kertede belli bir cinselliği özgürleştirmeyi değil, gerçekte tüm ilişkiler bütününü özgürleştirmeyi hedeflediğidir; cinsel olan ya da olmayan ilişkilerin, cinselliğin farkına varılabilmesini, dönüştürülebilmesini, inkâr edilmesini, değiştirilmesini ya da sadece yaşanmasını sağlayan ilişkilerin bir olumlamasıdır bu. Gerçekten önemli olan şey, artık bunun için bir kamuoyu bağlamının gelişmiş olmasıdır ve AIDS'in etkisine, ahlâkçı sağın hortlamasına karşın, bu durumun tüm halkın nezdinde değiştirilebileceğini sanmıyorum... Sürekli gündemdeyiz.[137]

Ancak, erkekliği anlamak ve değiştirmek açısından gerçekten önemli olan şey, eşcinsel erkeklerin bir kez daha erkekler arasında yeni tavırlar benimsenmesine -sekste daha açık, daha yaratıcı, daha sorumlu davranışların benimsenmesi ve erkeklerin birbirlerine karşı ilgili ve sevecen olmaları fikrine- öncülük etmek zorunda kalmalarıydı. ABD'de eşcinsellere yönelik danışmanlık hizmetlerinin başarısını takiben, Terrence Higgins Tröstü (İngiltere'de eşcinsellerin AIDS konusunda kendi kendilerine yardımcı olabilmeleri için kurulan ilk ve en büyük organizasyon) seks konusunda daima olumlu ve açık bir tutumun sergilenmesini desteklemişti:

SEKS GÜZELDİR, EĞLENCELİDİR. DEĞERİNİ VERMEK HEPİMİZİN GÖREVİDİR... Cinsel yönden yaratıcı olun... Mastürbasyonu, masaj yapmayı ve fantezileri deneyin. Seks sırf düzüşmek değildir... Sevişmek istiyorsanız partnerinizin prezervatif kullanmasını sağlayın.[138]

İngiltere'de erkeklerin bu yaklaşıma cevap verdikleri açıkça görülür. Örneğin David Rampton, 1986'da genelde eşcinsel düşmanı olan *Mail on Sunday* gazetesine yazdığı kısa bir yazı ile mutlu, bekâr bir eşcinsel olarak 'güvenli-seks yöntemleriyle rahata ermeyi ve seksin olumsuz, güç taraflarına saplanıp kalmaktansa olumlu, yaratıcı yönlerinden zevk almayı' nasıl öğrendiğini anlatmıştır.[139]

Bu arada, ABD'de tıp otoritelerinin, heteroseksüel erkeklerin AIDS'e yakalanan erkek ve kadınlarla ilgilenmeye başlamadan önce, cinsel bir topluluk olarak hiçbir zaman politikleşmemiş ve çoğu eşcinsel erkeğin yaptığı gibi bir arkadaşlık ve iletişim ağı kurmayı başaramamış kadınlara karşı sorumluluk üstlenmelerini sağlamak

için nasıl eğitilebileceklerini ele aldıklarına dair yazılar okuduk.[140] Erkeklerin kadınlar üzerindeki iktidarı tam da en tehlikeli jenital seks biçiminde simgeleştiği içindir ki heteroseksüel ilişkiler bu kadar sorun yaratır. ABD'de AIDS'e yakalanma riski en çok olan kadınlarla birlikte çalışan ve cinselliğe radikal bir yaklaşımla bakan lezbiyen feminist Cindy Patton, bu işin eşcinsel erkek topluluklarında güvenli-seks yöntemlerini teşvik etmeye kıyasla ne kadar güç ve yıpratıcı olduğunu belirtmiştir.[141] Bildiğimiz gibi kadınlar, erkeklerle cinsel ilişkilerinde -çoğunlukla eşit ilişkiler kuran eşcinsel erkeklerin tersine- nadiren eşit partnerler olarak yer alırlar. Kadınların belki de seks yapmalarının karşılığında güvenlik veya para elde ettikleri veya sadece erkeklerin cinsel baskılarına maruz kaldıkları bağımlı konumları çerçevesinde talepte bulunmaları için gerekli olan özgüveni hissetmeleri güçtür. Patton, damardan alınan uyuşturucuların en çok kullanıldığı gecekondu semtlerinde yaşayan ve AIDS'e yakalanma riski en fazla olan kadınların -genelde yoksul, zenci ve etnik açıdan baskı altında olan kadınların- kocalarına veya erkek arkadaşlarına prezervatif kullanmalarını söylediklerinde onları tehdit etmelerinden veya dövmelerinden şikâyetçi olduklarını saptamıştır: 'Erkekler prezervatif kullanmaları isteğini eşcinsel olmakla veya fahişelerle düşüp kalkmakla ya da karılarını "aldatmakla" suçlanıyorlarmış gibi algılıyorlar.'[142] Daha ayrıcalıklı kadınlar bile genelde seks konusunda erkeklerden bu gibi taleplerde bulunmaya pek alışık değillerdir.[143]

Birçok heteroseksüel erkek, hatta damardan uyuşturucu alanlar gibi AIDS'e yakalanma riski en yüksek olanlar bile -aslında özellikle bu kişiler- prezervatif kullanmayı reddetmekle kalmayıp samimi bir ortamda cinsellikten, duygulardan ve ilişkilerden konuşmayı tamamiyle garipsemektedirler. Bu konuların açıkça tartışılması korku ve endişe uyandırabilir, çünkü, temelde 'kadınsı' bir davranış, heteroseksüel normlara aykırı bir şey olarak görülür; en azından bazı erkek gruplarına göre. Bu bakımdan, ahlâkçı sağın itirazları her ne olursa olsun, AIDS tehlikesini karşılarken karşımıza çıkan en büyük sorun, erkeklerin kadınlar üzerindeki iktidarının (özellikle de ideal çekirdek aile modeli içinde) azalmayıp sürekli önemini koruması ve seks hakkındaki bitmek tükenmek bilmeyen

korku ve gizliliktir. Erkeklerin saplantılı (hemen hep bir başarısızlık kaygısı taşıyan) bir heteroseksüellik sayesinde erkekliklerini - kadınlardan ve 'şorolo'lardan farklı olduklarını- kanıtlama ihtiyacı, AIDS bağlamında kadınlar için her zamankinden daha da tehlikelidir. (Eşcinsellere karşı ayrımcılık resmen onaylandığından, eşcinsel erkekler için de daha tehlikelidir.) Günümüzde kadınların eşitsizliğine karşı savaşmanın, baskıcı bir cinsiyet sistemini ayakta tutan baskıcı cinsiyet tanımlarına karşı yürütülen mücadeleye dahil olduğu her zamankinden daha açıktır.

Şüphesiz, 'erkek davasına ihanet edenler' sadece eşcinsel erkekler değildir. Kadınların eşitlik kazanması fikrini destekleyen ve erkek egemenliği fikrini karşı çıkan erkekler hep olmuştur; yüz yıl önce kadınlara oy kullanma hakkının verilmesini ileri süren ve bunun için savaşan erkekler gibi.[144] Özgür ve bağımsız kadınların böyle olmalarını istediklerine inandıkları için bu türden insanlar olmaya çalışan erkekler hep olmuştur. 1970'li ve 80'li yılların 'cinsiyetçilik karşıtı erkekler' grubunu oluşturan, çoğu heteroseksüel olan erkekleri son bölümde ayrıntılarıyla anlatacağım. Ancak, geleneksel erkekliği olumlamaya kalkışan erkekleri en çok tehdit eden ve kızdıranların ve bu nedenle en çok eziyeti çekenlerin eşcinsel erkekler olduğuna şüphe yoktur.

Doksan yıl önce, İngiliz sosyalisti ve cinsel radikalizm taraftarı Edward Carpenter *Love's Coming Age*'de (Aşkın Geleceği) bedensel ihtiyaçların ve zevklerin inkâr edilmesine yol açıp cinselliği suçluluk ve utanç duygusuna boğan 'art niyetli sessizliğin' bitmesi gerektiğini ve kadınların ekonomik ve toplumsal bağımsızlık taleplerini ve işçilerin iyi bir yaşam ve el emeğinin değerinin bilinmesi için verdiği mücadeleleri hararetle desteklendiğini ifade etmişti.[145] Ona göre bu üçü arasındaki bağ, toplumun ticarileşmesiydi. Toplumun ticarileşmesi, hem erkeklerin hem kadınların katı ayrımlara ve sömürüye değil, karşılıklı desteğe ve gerçek arkadaşlığa dayalı, sevgi dolu topluluklarda beraberce yaşamalarını önlüyordu. Eşcinsellik ağza bile alınmazken açık açık eşcinsel bir yaşam süren Carpenter, eşcinsel erkeklerin -onun deyişiyle 'Uraniacıların' (Afrodit'in bir ismi)- doğal olarak kadınlara daha yakın olduklarına ve onların hislerini daha çok anladıklarına inanıyordu. Kadınlar ve

'zanaatçılarla' birlikte yeni ve daha iyi bir dünyanın yaratılmasında çok önemli bir rol oynayacaklardı.[146] Carpenter böylelikle, yaklaşık bir asır sonraki çoğu eşcinsel özgürlükçüsünün duygularını öngörmüş oldu; ancak, zamanın düşünceleri doğrultusunda böyle yumuşatılmış bir erkekliğin temelinde toplumsal nedenlerden çok biyolojik nedenlerin, kişisel tercihlerden çok kontrol edilmez dürtülerin olduğunu düşünmüştü. 'Uraniacılar', 'ortada bulunan', daha androjen bir cinsti; kadınlarla erkekler arasındaki uçurumu daha kolay kapayabilecekleri, cinsel ayrımı aşarak iletişim ve uzlaşma sağlayabilecekleri için değerliydiler.[147] Bunun sonucunda, 'Uraniacılar'ı 'insanlığın evrimini ileriye götüren bir güç' olarak tanımlayacaktı[148]; cinsel farklılıkları gereksiz bir biçimde abartan ve (kendi annesiyle kızkardeşleri gibi) kadınları kendi evlerinde mahkûm hale getiren 'uygarlığa' karşı çıkan bir güç.[149]

Carpenter'ın etik, ütopik sosyalizmi, örnek oluşturan eşcinselliği ve eskinin 'kabasaba' gövdesi içinde yeni, ahlâki, ruhani ve sevecen bir topluluk kurmaya yönelik yaşam biçimi, pratik strateji ve taktiklerden yoksundu. Yine de, Carpenter'ın; çok tanıdık gelecek bir biçimde erkeklerin yumuşaklığının, savunmasızlıklarının ve pasifliğinin altını çizip seksin ve aşkın karanlık ve utançtan kurtulmasını isteyerek çağdaş erkeklik kavramlarına isyan etmesi bana göre eşcinselliğin erkek idealine meydan okuyuşundaki en önemli öğeleri içeriyor. Bunlar, dün gibi bugün de geçerlidir.

VII. YARIŞAN ERKEKLİKLER (3): SİYAH ERKEKLİĞİ VE BEYAZ ADAMIN SİYAH ERKEĞİ

Zenciysen... herkesin fantezilerinin hedefi olursun. Eğer... *siyah* bir kadınsan... *pis işleri* nasıl yapacağını bilirsin!... Ve eğer *siyah bir delikanlıysan* başına kimbilir ne felaketler gelir; bütün bu aşağılık *erkekler*, üzerinde fantezilerini gerçekleştirecekleri birini ararlar. Ve -onaltı yaşındaysan- bir bakarsın ki o *sensin!*'

James Baldwin[1]

Tarih öncesi bir dünyanın, bilinmeyen bir gezegeni andıran bir dünyanın üzerindeki gezginlerdik. Kendimizi çok derin acılar ve büyük zahmetler pahasına kontrol altına alınabilecek lanetli bir mirası devralan ilk insanlar gibi görsek yeriydi. Ancak birden gördüklerimizle şaşkına döndük: Sık ve hareketsiz yaprakların altında sazdan duvarlar, ottan yapılmış sivri çatılar, çığlıklardan bir sağanak, hızla devinen siyah kollar, bacaklar; el çırpan, ayaklarını yere vuran, vücutlarını sallayan, gözlerini devirip duran bir kalabalık... Çevremizi anlama yetimizi kaybetmiştik; tımarhanede bir taşkınlık dalgasının patlak vermesini bekleyen aklı başında kişiler gibi merak ve gizli bir dehşet duygusu içinde hayaletler gibi akıp gidiyorduk... Bu dünyaya ait olmayan bir şeydi, oradakiler de hayır, onlar insandan başka bir şey değildi. İşte bu en kötüsüydü: Bunların da insan oldukları konusundaki şüphe. Ağır ağır iniyordu bu duygu insanın üzerine. Çığlıklar atıyor, atlayıp zıplıyor, yüzlerini korkunç biçimlere sokuyorlardı; ancak sizi dehşete düşüren şey aynı bizim gibi insan oldukları düşüncesiydi; bu vahşi ve esrik kalabalıkla uzaktan akraba olduğunuz düşüncesi. İğrenç.

Joseph Conrad[2]

'İğrenç'; aslında inanılmaz derecede iğrenç olan, beyaz adamın dört asır boyunca Afrika'yla kurduğu ilişkinin bütün meyveleriydi. Conrad'ın *Heart of Darkness* (Karanlığın Yüreği) adlı romanında Marlow'un Afrika halkıyla ilgili bu betimlemesi birçok yönden çağdaşlarınınkilerden ve atalarınkilerden daha sofistikeydi. Avrupalı imgelemin yarattığı Afrika'nın bu 'Kara Hayvan'ı ile akrabalığımız olabileceğini işaret edebilmişti; diğerleri ise bunu bile yapamıyorlardı. Batı'da çağdaş erkekliğin parçalı özelliklerini daha derinlemesine incelemenin bir yolu da aşağılanan diğer erkekliğin -siyah erkekliğinin- toplumsal kuruluşunu araştırmaktır. Böylece egemen erkeklik idealinin, yani heteroseksüel, beyaz ve -Viktoryen düşüncesine göre- İngiliz erkeklik idealinin çekirdeğinde yatan çelişki ve kaos hakkında daha çok kanıt elde ederiz. Beyaz adamın 'siyah adam' hakkında öğrendiği ilk 'gerçek' onun gerçekte tam bir erkek olmadığıydı; bir yetişkinden çok bir çocuk, aklı olmayan, salt bedenden oluşan bir varlık. Beyaz erkekler siyah erkek imgesini kendi imgelerini oluşturmak için gerekli bir başka karşıt olarak yaratmışlardır. Afrikalı yazar ve edebiyat araştırmacısı Chinua Achebe, beyaz erkeklerin ve kadınların Afrika'yla ilgili röportajları hakkında, 'Dar görüşlü gezginlerden ne mal olduklarından başka hiçbir şey öğrenilmez' der.[3] Bu gezginlerin kendileriyle ilgili olarak ortaya koydukları şeyler ise düşünülmeye değer.

A. *'Hizmetkâr Şeytanlar': Beyazların Afrika İmgeleri*

1560'larda Avrupalıların Afrika'da köle ticaretine başlamaları -İngiltere topraklarında 1833'te yasaklanana dek devam etmiştir- beraberinde Afrika erkeğini ve kadınını 'hayvansı vahşiler' -çirkin, saldırgan, şehvet düşkünü şeyler- olarak aşağılayan bir literatür de yarattı. Egemen fikirler egemen grupların maddi çıkarlarını bundan daha açık bir biçimde hiç ifade etmemişti. Barbarlığın ve kölelere yapılan zulmün bahanesi bunun kurbanların yararına olduğuydu. 18. yüzyılda köle ticaretine gitgide daha çok karşı çıkılmaya başlanırken, köle ticareti taraftarlarının Afrika insanına ilişkin standart tanımları daha da aşağılayıcı oldu: 'Köle ticareti ne kadar kötü bir

şey olarak görülürse görülsün... Öbür türlü bıçak altına gidecek olan bu zavallılar için bir lütuftur'.[4] Giderek büyüyen kölelik karşıtı hareket, kölelik taraftarlarının 'Hayvansı vahşiler' tabirinden yola çıkarak 'soylu vahşiler' -masum, sevimli ve basit şeyler- tabirini ortaya attı; William Blake'in 1789'da yazdığı 'Küçük Siyah Oğlan' şiirinin şu dikkate değer dizelerinde olduğu gibi: 'Annem beni güneyin vahşi topraklarında doğurdu / Siyahım ben ama ruhum beyaz'.[5] Aphra Behn'in daha da eski oyunu *Oroonoko*, bir başka yakışıklı, cesur ve soylu Afrika prensini anlatıyordu ve İngiltere'de seyirci oyunu öylesine beğenmişti ki, 1969'da ilk sergilenmesinden sonra oyundan yapılan bir uyarlama bir yüzyıldan daha uzun bir süre her yıl bir kez sahneye kondu.[6]

Ancak, Patrick Brantlinger ve diğerlerinin belirttiği gibi, kölelik karşıtı hareketin insancılığının kendisi de 'İmparatorluğun tohumlarını içeriyordu.'[7] Köleliğin kaldırılmasını isteyenler gerçekten insancıl amaçlarla yola çıkmış olsalar da, hedefleri İngiltere'nin değişen ekonomik çıkarlarına uygundu.[8] İngiltere, 19. yüzyılın başlarında en önde gelen sanayi ülkesi olduğu için, rakiplerinin ekonomisinde kölelerin işgücü hâlâ büyük bir önem taşıyorken, eskisi gibi kölelere pek ihtiyaç duymuyordu.[9] Kölelik her yerde devam ederken Britanya topraklarında kaldırıldığı için İngiliz insanseverleri kendilerini Afrika halkının kurtarıcısı gibi görmeye başlamışlardı. Yaklaşık 200 yıl Batı köle ticaretinde başı çekmesine karşın İngiltere'nin köleliği ilk kaldıran ülke olması İngilizlerin, kendilerinin bütün diğer insanların -ister beyaz ister siyah- üzerinde şüphe götürmez bir ahlâki üstünlükleri olduğunu düşünmelerine neden olmuştu.[10] Artık dünyayı 'uygarlaştırmanın' kendi tarihsel görevleri olduğuna inanıyorlardı: En gözde şairleri Kipling onlara 'Beyaz Adam'ın üzerindeki bu yükü kaldır / Bundan daha azına sakın tenezzül etme' öğüdünü veriyordu.[11] Dünyanın o güne dek gördüğü en büyük imparatorluğa -19. yüzyılın sonunda dünyanın beşte birini kaplayan bir imparatorluğa- sahip olmaları Britanya'nın, özellikle de İngiltere'nin erkeklerinin üstünlüğünün bir sonucu ve kanıtı olarak kabul ediliyordu. Tarihçi James Walvin 19. yüzyıl İngiliz düşüncesi hakkında şöyle der: 'Britanya dünyadaki emsalsiz rolünü -kesinlikle karşı konulmaz bir biçimde global bir üstünlüğe

erişmesini- erkeklerinin üstün niteliklerine borçludur."[12]

19. yüzyıl ortalarında misyonerler ve kâşifler, köleliğin kökünü kazımak için Afrika'yı Hristiyan uygarlığına çekmek gerektiğini ileri sürdüler. İlk kölelik karşıtları haklı olarak köle ticaretinden öncelikle Avrupa'yı sorumlu tutarlarken, takipçileri suçu Afrika halkına atmaya başladılar. Wilberforce'dan sonra İngiltere'deki kölelik karşıtı hareketin başına geçen Thomas Fowell Buxton, 1840'ta Afrika halkını kökleşmiş barbarlığından kurtarmak ve 'karanlıklar krallığından' çıkarmak için Afrika'ya daha fazla müdahale edilmesini istiyordu.[13] Böylece köleliğe karşı yapılan bu haçlı seferi, İngiltere'nin Afrika üzerindeki hâkimiyetini haklı çıkarmaya yaradı: Korkusuz kâşifler Stanley Livingstone'un izlerini takip ederek Afrika kıtasını keşfetmek için çıktıkları yolculukları Hıristiyanlığı kurtarma amaçlı misyonerlik görevi ile birleştirdiler. (Sıtmadan ölümleri önleyen kininin kullanımı yolculukların bir ölçüde eskisinden daha tehlikesiz geçmesini sağladı.) Daha sonraları Nancy Stepan şöyle diyecekti: 'Köleliğin kaldırılmasını isteyenler köleliğe karşı savaşlarını kazanırlarken ırkçılığa karşı yapılan savaş kaybedildi."[14]

İngiliz erkeğinin ister istemez dünyanın aşağı ırklarına 'uygarlık' getirmekle yükümlü, üstün bir varlık olduğu fikri, Viktoryen centilmeninin kendisine ilişkin sorgulanmamış, sorgulanamaz imgesiydi. Bütün 19. yüzyıl misyonerlerinin ve kâşiflerinin içinde belki de Afrika halkına en insancıl ve saygılı yaklaşımı gösteren Livingstone, Viktoryen zihniyetin en iyiliksever yönünü görmemizi sağlar:

> Anglo-Sakson ırkının, başka hiçbir ulusun bu binlerce kardeşimizi sefalet ve aşağılanmaktan kurtarma çabalarında öne geçmesine izin vermeyeceğini umalım; yoksa paylarına yine sefalet ve aşağılanmaktan başka bir şey düşmeyecektir.[15]

Livingstone'un görünüşte daha az 'Hıristiyan' olan bazı çağdaşları, ister kaçınılmaz olsun, ister 'emperyal zorunluluk'tan olsun, 'uygarlığın' aşağı insan türlerini yeryüzünden sileceğine inanıyorlardı.[16] Örneğin Sir William Harris, 'canavarlar ırkını dünyanın üzerinden' silmek gerektiğini ileri sürmüştü.[17] Zencilerin 'şeytani

hırslarla' dolu, 'birçok açıdan su katılmamış vahşilerden farkı olmayan', değişik bir tür olduğunu yazan Thomas Carlyle, Jamaika Valisi Eyre'in 1865'teki ayaklanmayı bastırmak için giriştiği vahşice katliamları şöyle savunmuştu: 'Eyre tüm zenci nüfusu kurşuna dizdirip denize dökmüş olsaydı, onlar değil biz zarar görmüş olurduk tabii ki'.[18] Beyaz adamın dünyanın 'uygarlaşmamış' insanlarını eğitme olasılığının olduğuna inanan James Stuart Mill gibi daha liberal görüşlü erkekler, o zamanlar Carlyle'ın acımasız ırkçılığına karşı çıkmışlardı.[19] Ancak, 19. yüzyılın ikinci yarısında, Carlyle'ın 'tür ırkçılığı', Afrika halkının insanoğlunun sürekli farklı kalacak ve aşağı bir 'türü' olduğu tanımını desteklemek için kullanılan toplumsal Darwinizm'in yayılmasıyla güç kazanacaktı. Darwin'in evrim kuramıyla ilgili açıklamalarında olduğu gibi, Thomas Huxley'in *Man's Place in Nature*'unda da (İnsanın Doğa'daki Yeri) (1863), siyah adamın, insanlığın ilk habercileri olan antropoid (insanımsı) maymuna olan yakınlığına tekrar tekrar değiniliyordu. Yüzyılın sonlarına doğru, kadın kâşif Mary Kingsley aynı şekilde şunları ileri sürmüştü: 'Afrikalı ile [Avrupalı] arasındaki fark bir derece farkı değil, bir tür farkıdır... Bir tavşan ne kadar gelişmemiş bir yaban tavşanıysa siyah adam da o kadar gelişmemiş bir beyaz adamdır diye düşünüyorum.'[20] Tüm İngiliz erkekleri ve kadınları bizzat Afrikalıların da beyaz ırkın üstün olduğunu kabul ettiklerinde birleşiyorlardı: 'Kendisine yapılan haksızlığa öfkelenmeyecek kadar onursuzdur, beyaz adamdan tamamiyle farklıdır.'[21]

19. yy. ortalarında İngiltere'de, Afrika kâşiflerinin yolculuklarıyla ilgili hikâyeleri olağanüstü bir ilgi toplayarak Viktoryenlerin kendilerine ilişkin imgelerini güçlendiriyordu. Alan Moorehead'in söylediği gibi, 'Halk bu hikâyelere bir türlü doymuyordu'.[22] Ancak, İngilizlerin Afrika'yla ilişkisini anlatan romanların ve hikâyelerin, zamanlarının en çok satan kitapları olarak ortaya çıkması ve siyah-beyaz kutuplaşmasının emperyalist bakış açısını pekiştirmesi için 1880'li yılları, 1850'lerdeki keşif ve misyonerlik amaçlı gezilerin Afrika'daki askeri, emperyalist amaçlı bir yayılmacılığa dönüşmesini beklemek gerekecekti. Geç-Viktorya döneminde Afrika'nın sömürgeleştirilmesi, İngiliz emperyalizminin 'altın çağı'nın sonunun başlangıcıydı[23]; ancak bu gerçeklik söz konusu edebiyata yansıma-

dı. İngiliz yüksek ve orta sınıf erkekleri 'erkekliklerini' kanıtlamak için Afrika'ya doğru yola çıktılar. Beyaz adamın 'Karanlık kıta'daki maceralarını büyük bir hevesle okumuşlardı: Siyah adam gerekli bir tezat, temel bir karşıtlık işlevi görerek beyaz adamın üstünlüğünün görünür hale gelmesini sağlıyordu.

Afrika üzerine yazan beyaz romancıların en başarılısı olan H. Ryder Hoggard, edebi kariyerine 1880'lerde başlarken, İngiliz imgeleminin konuyla ilgisinin doruk noktasında olduğu bir zamanı yakalamıştı. Çok böbürlendiği kitapları, tam anlamıyla, erkeklere beyaz erkeklerin üstün fiziksel, ahlâki ve zihinsel özelliklerini anlatmak için yazılmıştı: Güç, acılara karşı kayıtsızlık, dayanıklılık, duygusallığı ketleme. (İlk Afrika romanı olan *King Solomon's Mines*'ı (1885) (Sultan Süleyman'ın Hazineleri) 'onu okuyan büyük küçük bütün erkek çocuklarına' adamıştı.[24]) Hemen en çok satanlar arasına giren bu kitaplarda, yeni bir emperyalist edebiyat türü yaratılarak sadece erkeklere ait bir dünya portresi çizilmeye çalışılıyordu: *Allan Quatermain*'in beyaz avcı kahramanı, 'Tüm tarih içinde tek bir eksiketeğe yer olmadığını kesinlikle söyleyebilirim' der.[25] Halbuki kadınların da bir yeri vardı pekâlâ. Kadınlar -siyah kadınlar- bu romanların çekirdeğini oluşturuyordu. Bizzat Afrika'nın ısrarla 'dişi' (pasif ve davetkâr, vahşi, tehlikeli ve ölümcül) olarak tanımlanması gibi, sömürge anlatısının dili de cinsel fetihlerini anlatan bir dildir. Ancak Afrika gibi, siyah kadınlar da kendi kendini sınayan beyaz adama fon oluşturmaktan başka bir işe yaramaz. Elde edilecek, nüfuz edilecek, fethedilecek dişi nesne eğretilemesi, beyaz adamın 'erkeklik' sınavının eril özelliklerinin altını çizmeye yarar. Somerset Maugham, 'Orada [Afrika'da] bir erkek gerçekten erkektir' diye yazar.[26]

Şüphesiz bu, söz konusu erkek siyah değilse geçerlidir. Hoggard romanlarında siyah erkek ve kadın portreleri çizerken genelde 'kara hayvan' yerine 'soylu vahşi' imgesini kullanmayı seçer, ancak uygar beyaz kahramanlarla ilkel siyah vahşiler arasındaki keskin hiyerarşik ayrımı hiçbir zaman ihlal etmemiştir.[27] Kitapları romantik gücünün ve çekiciliğinin çoğunu beyaz erkeğin siyah kadına duyduğu arzudan alıyorsa da, bu asla göz yumulmayacak, yasak bir fanteziydi; eğretilemeyse kullanılabilirdi: Hoggard'ın siyah ka-

dın karakteri, 'Güneş karanlıkla eş olabilir mi veya beyaz siyahla?' diye sorar.[28] Sömürgeci siyah erkek (ve kadın) imgesi, en iyi biçimiyle çocuksu, duygusal, köle ruhlu, aşırı cinsel bir erkektir (veya kadındır): Beyaz erkekliğin tam antitezi. Viktoryenler muhtemelen 'masumca' olsa da, açık ve acımasız bir biçimde kendi bastırılmış duygularını bütün şiddetiyle Afrika halkına yansıtarak kendi içlerindeki korkuların doğasını açığa vurmuşlardır. Joel Kovel'in beyaz ırkçılığını konu alan etkileyici psikotarihçesinde ileri sürdüğü gibi, 'Irkçılığın radikal psikanalizi, beyaz egosunun siyah, duyumsal bedenden kaçtığını ortaya koyar':

> Bu, temel Ötekilik fantezisidir, çünkü beyaz egonun kaçtığı siyah beden kendi bedenidir, Descartesçı *cogito* bölünmesinde kaybolur ve siyahın Ötekiliğine yansıtılır.[29]

Achebe'nin dediği gibi, 'Batı pisikolojisi' daima, 'Afrika'yı Avrupa'nın karşısındaki bir engel, Avrupalıların içlerindeki merhamet duygularını ortaya dökecekleri, aynı zamanda hem uzak hem de belli belirsiz tanıdık bir olumsuzlamalar ülkesi olarak görme' ihtiyacı duymuştur.[30]

Joseph Conrad'ın Afrika hakkındaki romanları, edebi değerlerini hâlâ koruyabilmeleri bir yana, yukarıda söylediğim gibi, daha sofistikeydi; çünkü 20. yüzyılın Afrika hakkındaki, psikanalize dayalı bazı düşüncelerini öngörüyorlardı. İmparatorluk yönetiminin vahşiliğe varan sömürüsünün belli ölçüde de olsa farkına varıldığı anlaşılıyordu ('şiddet kullanılarak yapılan soygunlar, korkunç katliamlar')[31]; ruhsal çelişkiler ve yadsımalar açısından da aynı şey geçerliydi ('Ancak bu el değmemiş topraklar onun gerçek yüzünü vaktinden önce gözler önüne sermişti... Bu fısıltılar içinde yüksek sesle yankılanıyordu, çünkü içi bomboştu'.)[32] Yine de, romanlarında 'el çırpan, gözlerini devirip duran', acınacak haldeki 'zenciler'i aşağılamaktan da geri durmuyordu; Afrika'nın ve Afrika halkının karanlığı ve kötülüğü temsil ettiğinden emindi.

Karanlık ve kötü, ilkel ve değişmeyen Afrika imgesi hâlâ devam etmektedir. Ancak, İngiliz sömürgeciliğinin tepkiyle karşılaştığı ve çöktüğü 20. yüzyılda Afrika'nın sadece değişmediği değil, değiştirilemez olduğu fikri gitgide yaygınlık kazandı. 'Kara kıta'yı ve

'yabancı halkını' 'uygarlaştırma' çabaları boşunaydı. Aslında Batılılaşmış siyah insanlar en kötü hakaretlere ve aşağılamalara maruz kalıyordu. Graham Greene 1950'lerde şöyle yazıyordu: 'Beyaz adamı ne kadar taklit ederlerse o kadar gülünç oluyorlardı.'[33]

Ancak, 20. yüzyıl Afrika anlayışında Conrad'ın geçtiği yolu izleyen Greene, artık Afrika'nın yerli halkını farklı bir tür olarak görmüyordu. Freud'un Batı düşüncesine yaptığı etkiyi yansıtarak, Afrikalıların daha çok tüm insanlığın idinin, içindeki vahşinin, psişik merkezinin simgesi olduğunu düşünüyordu:

> Afrika'da beni hayrete düşüren şey asla gerçekten garip olmamış olmasıdır... 'Karanlığın yüreği' ikimize de yabancı değildi. Freud, atalarımızla aramızdaki bağların, bilinçdışımızda hâlâ varolan, bizi geçmişe götürmek için bekleyen bağların hiç olmadığımız kadar bilincine varmamızı sağlamıştı... Hiç kimse, Afrika'nın pisliği, hastalığı, barbarlığı ve aşinalığı ile yüz yüze gelen kâşiflerin onları büyüleyen şeyin ne olduğu hakkında ne kadar şey bildiklerinden emin olamaz.[34]

Graham Greene *Journey Without Maps*'te (Haritasız Yolculuk), Afrika'nın bir yerden çok bir şekil olduğunu söyler: 'Ve bu şekil, şüphesiz kabaca insan yüreğine benzer.'[35] Batı uygarlığının cinselliğimizi ve diğer tüm içgüdülerimizi bastırarak ezmeye çalıştığı şey işte bu yürektir. Bu noktada siyah erkek ve kadın, cinsel varlıkları, ahenkleri, içgüdüsel yaşamları dolayısıyla kıskanılacaktır. Jablow ve Hammond, Afrika hakkındaki dört yüz yıllık İngiliz yazını üzerine yaptıkları incelemede şu sonuca varırlar:

> İmparatorluğun tasfiyesi hiçbir şekilde geleneksel imgeleri yıkmamıştır. Tam tersine, bu yeni durum geleneklerin yayılmasında en az eskiden İmparatorluğun büyümesinin olduğu kadar etkili olmuştur.[36]

Sömürgeciliğin mirası, Batı düşününün Batılı olmayan bütün insanlarla ilgili görüşlerine hâlâ egemen olmaktadır. Günümüzde bazı yazarların yaptığı gibi, sömürgeciliğin, dünyanın çeşitli kesimlerindeki farklı etnik erkekliklerin yapılanışı ve aralarındaki etkileşim üzerindeki etkilerinin çeşitliliğini ve özgüllüğünü incelemek önemlidir. Permutasyonlar sonsuzdur: İster Afrika, Avustralya, Asya ve Latin Amerika'da beyaz sömürgeciliğinin et-

kilerine, ister öte tarafta, Fransa'da Avrupalılara göğüs geren Cezayirlilere, İngiltere'de birbirlerine ve aynı zamanda İngilizlere göğüs geren İrlandalılara, Batı Hint Adalılarına veya Asyalılara, Kuzey Amerika'da Avrupalı Amerikalılara göğüs geren Kızılderililere veya daha birçoklarına bakalım. Örneğin feminist tarihçi Mrinalini Sinha, yakın zamanlarda Viktoryen erkeklik idealleri ile Hindistan'da İngiliz hâkimiyetinin sürüp gitmesi arasındaki bağlantıları araştırmıştır.[37] Her zaman, özellikle de 19. yüzyıl sonlarında Hindistan'la ilgili sömürgeci söylemlerde Bengali erkeklerine mal edilen 'efemineliğin', burada sömürgecilerin yaptığı baskılara gösterilen bahanelerin başında geldiğini ileri sürer. Bengali erkeklerinin, üzerinde çokça durulan 'çelimsiz', 'ufak tefek' yapıları ve 'çocuk' yaştaki kızlarla evlenme âdetleri, cinselliklerini bastırmaktan ve kontrol etmekten aciz olduklarının 'kanıtıydı'.[38] Sinha'ya göre, Bengali erkeklerinin efemine oldukları suçlaması, aynı zamanda geç-Viktorya döneminin eşcinsellikle ilgili korkularını yansıtıyordu.

Hepsi de aşağılık ve çeşitli biçimlerde cinsel yozlaşma içindeki halklar olarak görülse de, sömürgecilerin Asyalı ve 'Doğulu' tiplemeleri daima Afrikalı tiplemelerinden farklı olmuştur. Rudie Bleys, 19. yüzyıl edebiyatının 'siyah'ı ayrımlaşmamış (undifferentiated) bir cinsel enerjiyle bağdaştırırken ('siyah=hayvan=kösnül'), 'Doğulu'ları aşırı ayrımlaşmış bir erotizmle bağdaştırdığını ('Doğulu= yoz= aşırı duyarlı: *satyriasis, nemfomani, androjeni, pederasti**) ileri sürmüştür.[39] Bu bölüm dahilinde, sömürge söylemlerinde görülen etnik ayrımcılık biçimlerinin karmaşıklığını ve bu söylemlerde ifade edilen ve yeniden üretilen farklı ırkçılık biçimlerini bütünüyle ele almaya kalkışmak bile imkânsızdır. Bunun yerine, Batılıların, tamamiyle en zararlı, en yıkıcı ve en kalıcı etkilere sahip olmayı sürdüren Afrikalı (ve Afro Karayipli) imgeleri üzerinde duracağım.

---

* Sırasıyla, erkeklerde hastalık derecesinde şehvet düşkünlüğü; kadınlarda hastalık derecesinde cinsel ilişki kurma arzusu; çift eşeylilik; oğlancılık. (ç.n.)

B. *Seks ve Irkçılık: Fallik Simge Olarak Siyah Erkek*

James Baldwin'in Kovel ve Achebe'yi öngörerek portrelerini çizdiği gibi, beyaz erkekler daima üzerlerinde fantezilerini gerçekleştirecek birisine ihtiyaç duymuştur. Baldwin bütün makale ve romanlarında tutkuyla bu temayı izler: 'Beyaz erkeğin kabul etmediği -ve anlaşılan ona göre ağza alınamaz- kişisel korkuları ve özlemleri zenciler üzerine yansıtılır.'[40] Charles Wright'ın *The Messenger*'ında (Ulak), ulaklık ve fahişelik yapan delikanlı şöyle der: 'Rengimin mesleğime nasıl yaradığını bilseniz şaşarsınız. Gerçi birkaç kez iş kaçırdığım oldu; tabii ki rengimin yeterince koyu olmaması yüzünden.'[41] 1950'lerde beyaz erkeğin bir hayvan ve penis simgesi olarak siyah erkekle ilgilenmesi üzerine yazdıklarıyla hararetli tartışmalara yol açan Frantz Fanon, bir defasında ruhsal tedavi gören beyaz hastalarının korkularını ölçmek için bir sözcük çağrışım deneyi uygulamıştı. Fanon, (nicel hesaplara dayanan, 'bilimsel' metodolojiyi, aslında daha güçlü olan edebi analizine tercih edenler için) cevapların yaklaşık % 60'ında 'zenci' sözcüğünün 'biyoloji, penis, güçlü, atletik, kudretli... vahşi, hayvan, kötülük, günah' sözcüklerini çağrıştırdığını saptamıştı.[42] 60'ların başında Paris ve Brezilya'da çalışan Roger Bastide sosyolojik araştırmalarında benzer sonuçlara varmıştı: 'Çok sayıda görüşmede "ırk" sorusuna hep "seks" cevabı geldi.'[43]

Cehenneme, ölüme, karanlığa ve lanetlenmeye giden ürkütücü ancak baştan çıkarıcı yola -Batı bilincinde- daima seks bulaşmıştır. Dört yüz yıldır siyahla beyaz, Othello ile Desdemona arasındaki ilişkiler siyah cinsellik imgeleriyle kaplanmıştır. Siyah -acımasızca damızlık siyah 'oğlan' ve fahişe siyah kadın imgeleriyle temsil edilen- seksin 'kirli' sırlarının rengidir. İngiltere'de siyah insanları seks ve vahşilikle bağdaştıran ırkçı düşünce ve edebiyatın yüceltimi 19. yüzyılda emperyalizmin 'kutlu' zamanında doruk noktasına çıktı. Tam bu sıralarda ABD'de ise 20. yüzyıla doğru yol alınırken, siyah erkekleri linç eden beyazların bu iğrenç âdetlerini haklı çıkarmaya hizmet etti. Günümüzde Batı düşüncesi siyah erkekleri seksle eşitleyen kurama çoktan beridir aşinadır: Greene'in söylediği ve Fanon'un çözümlediği gibi, Freud kişinin cezalandırılan ve bu neden-

le tehlikeli, bastırılmış dürtülerini aşağılık oldukları düşünülen başka kişilere yansıttığının 'bilincine varmamızı' sağlamıştır. Yine de sürekli ve zararlı etkileri olan bu olgu, ürkütücü olmaya devam eder. Baldwin tekrar tekrar, beyaz erkeğin sağlıksız ruhsal durumu hakkında bir şeyler öğrenmek istiyorsanız siyah bir erkeğe sorun der:

> Hayatımın çoğunu beyazları seyrederek, onların üstesinden gelerek geçirdim; böylece hayatta kalabildim. Amerikan erkekliği hakkında benim neslimden çoğu erkeğin bilmediği şeyleri bildiğimi sanıyorum, çünkü bu erkeklik biçimi onları benim gibi tehdit etmiyordu. Ne yazık ki, bir Amerikan zencisi olmanın bir tür ayaklı fallik simge olmak anlamına geldiği hâlâ doğru: Bu, birisinin başkalarının cinsel güvensizliğinin bedelini kendi kişiliğiyle ödemesi demek.[44]

Baldwin'in beyaz erkeklik ideallerini iki kere inkâr ederken (siyah *ve* eşcinsel olmaktan gurur duyar), yine de başarılı bir biçimde hayatını sürdürerek ödediği bedel, aslında onu son otuz yılın - 1987'de ölümüne kadar- beyaz Amerikan erkekliği üzerine en etkili ve inandırıcı yorumları getiren erkek yorumculardan biri yapmıştır. Baldwin, Güney eyaletlerini ilk ziyareti sırasında birden Amerika'nın en güçlü, en çok 'zenci' düşmanı beyaz erkeklerinden bazıları peşine düşünce 'son derece şaşırdığını' anlatır: 'Büyük, kara kamışlı zenci imgesini icat eden beyaz erkeklerin hâlâ bu karabasanı gördükleri, genelde bu kamışa sahip olma isteğiyle yanıp tutuştukları mutlak denecek ölçüde kesindir.'[45] Baldwin, Amerikan cinsellik idealiyle özdeş olduğunu düşündüğü Amerikan erkeklik idealini anlamaktan veya affetmekten (daha gençken böyle düşündüğünü söyler) daha güç olan pek az şey olduğunu söyler:

> Her köşe başında beni ibne diye çağırıyorlardı. Aşağılandığım anlamına geliyordu bu; ne kadar acı olursa olsun bu açıkça belliydi. Hayatımın o döneminde açıkça belli olmayan şey, benimle alay eden, peşime düşen erkekleri ve delikanlıları neyin harekete geçirdiğiydi; çünkü benimle yalnız karşılaştıklarında çok kibar konuşuyorlar, onları eve götürmemi ve sevişmeyi istiyorlardı... Bunun bende yarattığı şaşkınlık ve acı tanımlanamaz.[46]

Siyahlar acı çekmektedir, ancak beyazlar acınacak haldedir:

> Amerikalılar kendi kişisel benliklerinden böylesine korkmasalardı, hâlâ 'zenci sorunu' dedikleri şeyi icat etmeye ihtiyaç duymaz ve buna bu kadar bağımlı olmazlardı. Saflıklarını korumak için icat ettikleri bu sorun, onları suçlu ve canavar kişiler haline getirmiştir ve onları mahvetmektedir.[47]

Beyazlar cezalarını çekmektedir, ancak siyah erkekler kelimenin tam anlamıyla mahvoluyorlardı: Beyazların cinsel güvensizliği ve ırkçılıkları korkunç bir biçimde bir araya gelince mahvoluyorlardı. Beyazların linç etme âdeti nedeniyle her gün karabasanlar görüp ölüm kalım mücadelesi verenlerse siyah erkekler ve kadınlardı. 1925-1950 yılları arasında ABD'de yaklaşık 2500 siyah erkek linç edildi.[48] Genelde beyaz erkeklerin, kadınların ve çocukların hayret dolu bakışları altında linç edilen erkekleri son olarak kelimenin mecazi olmayan anlamıyla iğdiş etmesi alışkanlık haline gelmişti. Amerika'nın güney eyaletlerinde siyah köleler azat edildikten sonra 1885-1900 yılları arasında en azından üç günde bir siyah erkeklerin linç edildiği korkunç katliamlar patlak vermişti.[49] Siyah yazar Ida D. Wells, bu dönemde yazdığı *Southern Horrors*'ta (Güney'in Dehşeti) o yıllarda linç olaylarının sadece üçte birinde tecavüz *suçlamasının* getirildiğini, ancak linçlerin *gerekçesi* olarak daima böylece beyaz kadınların canavar ruhlu siyah adamdan korunduğunun gösterildiğini belirtmişti.[50] Aslında, beyaz erkekler sürekli olarak siyah kadınlara şiddet uyguluyorlardı. İşte bu erkekler, zamanın diğer bir siyah romancısı olan Pauline Hopkins'in sözleriyle, 'melez ırkını yaratmış, bir yandan siyahları sindirmek için başvurdukları linç yasası vasıtasıyla yıldan yıla bu ırka yeni üyeler kazandırmış, bir yandan da *tecavüze uğramış kadınların acısına hayıflanmışlardı!*'[51] Ancak, bu gerçek saptırılmış ve ayrıcalık bakire beyaz kadına tanınmıştır.[52] Bu nedenle linç yasaları bir tür politik terör havası estirerek siyah erkeklerin toplumsal ve ekonomik açıdan ikinci konuma düşürülmesini sağlamıştır; ancak beyaz erkek ve kadınların cinsel korkularını ve bastırılmış özlemlerini kontrol altında tuttuğundan bunlara hoşgörüyle bakılmış ve göz yumulmuştur. Konuyla ilgili ideolojik romanların bütün özellikleri, 1936'da yazılan ve tüm zamanların en çok satan kitaplarından biri (ve aynı zamanda şimdiye kadar yapılmış en popüler film)

olan *Rüzgâr Gibi Geçti*'de toplanmıştır. Hikâyede Amerikan İç Savaşı'nda Güney Konfederasyonu'ndan yana çıkılır ve Eski Güney'i ve dilberlerini zenci tehdidinden korumak için gerekli olduğu düşünülen Ku-Klux-Klan hareketinin büyümesi sevinçle karşılanır. Kitabın kahramanı Rhett Butler, beyaz bir hanıma kaba davranan siyah bir erkeği öldürdüğü için hapse girer. Helen Taylor, kitabın 'koca pençeleriyle ormandan çıkıp gelmiş kara maymunlar'ın nankörlüğünü ve küstahlığını iğneleyici bir dille anlatan uzun pasajlarla dolu olduğunu belirtir.[53] Bugüne kadar Güney eyaletlerinde tecavüz suçuyla yargılanan erkeklerin % 50'si beyaz olmasına rağmen, tecavüzden hüküm giyenlerin % 90'ını (çoğunlukla beyaz kadınlara tecavüz etmekle suçlanan) siyah erkekler oluşturur. Hiçbir beyaz erkek siyah bir kadına tecavüz ettiği için hüküm giymemiştir.[54]

Ancak salt bedenden oluşan -ilkel, cinsel ve saldırgan- bir kişi olarak siyah imgesi sadece geleneksel ırkçıların bağnaz düşünce biçiminin değişmez bir unsuru değildir. Batı kültürünün bütün ırk simgeciliklerinde görülen bu imge, siyah haklarını ve eşitliği savunan beyazlar için de eşit ölçüde önemli olmuştur. Jack Kerouac gibi ellili yılların asi beat'leri, büyük bir şevkle zenci duyusallığına ilişkin şeyler yazmışlardır: 'Denver'in siyahların yaşadığı kesiminde, bir zenci olmayı isteyerek, beyazların dünyasının sunduğu en iyi şeylerin bile bana yeterince coşku vermediğini, onların dünyasında yeterince yaşam, eğlence, heyecan, karanlık, müzik, yeterince gece olmadığını duyumsayarak bütün kaslarım sızlaya sızlaya yürüdüm.'[55] Bu konuyu daha incelikli bir biçimde işleyen Norman Mailer, tutkulu bir biçimde siyah eşitliğini savunmuştur, 'çünkü zencilerin eşitliği, yaşayan her beyazın psikolojisinde, cinselliğinde ve hayalgücünde çok derin bir değişime yol açacaktır'[56]:

> Kendi varoluşunun hücrelerinde hayatın savaştan başka bir şey olmadığını bilen zenci, (istisnalar hariç) uygarlığın sofistike kısıtlamalarına nadiren uyabilmiş ve böylece hayatta kalabilmek için primitiflerin sanatlarını korumuş, kocaman bir şimdiki zamanda yaşamış, zihinsel zevkleri daha hayati olan bedensel zevkler uğruna terk ederek cumartesi gecesi eğlenceleri için varolmuş, müziğiyle varoluşunun karakter ve niteliğini, öfkesini ve orgazmın sonsuz sevinç, şehvet, gönülsüzlük, homurtu, kasılma, çimdikleme, çığlık ve umutsuzluk çeşitlemelerini

dile getirmiştir.[57]

Beyazların egemen olduğu bir kültürde aynı ırkçı imgeler kaçınılmaz olarak bizzat siyahlar tarafından da içselleştirilir. Fanon'un *Black Skin, White Masks*'ının (Siyah Ten, Beyaz Maskeler) acı mesajı buydu.[58] Tamamlayıcı 'ters söylem' örneğinde daha önce karşılaştığımız gibi, siyah erkek ve kadınlar beyaz imgeleminden doğan duyusal, cinsel yaratıkların niteliklerini üstlenirler. İngiltere'de Kobena Mercer'in yakın zamanlarda yazdığı gibi, 'Siyah erkekler ırkçılığın ve ırkçı baskının zorla kabul ettirdiği bağımlılık ve güçsüzlük tanımlarına karşı koymak için, baskın erkeklik tanımlarının bazı yönlerini öznel olarak içselleştirip benimsediklerinde bir başka çelişki daha doğar, baskı çarkı bir kez daha dönmüş olur.'[59] Bütün standart sosyologlar bunu doğrular. Roger Bastide, *Dusky Venus, Black Apollo*'da (Esmer Venüs, Siyah Apollo) Brezilya'da anket yaptığı siyah erkeklerin 'beyazlardan daha üstün olduklarından şüphe duymadıklarını', Fransız Batı Hint Adaları'nda ise, 'konuştuğu bütün zencilerin, beyaz kadınların onları beyazlara tercih ettiklerini iddia ederek daha üstün bir erkekliğe sahip olduklarını belirttiklerini' ileri sürer.[60] Yazın alanında bunun örneklerine çokça rastlanır. Aimè Cèsaire, Leopold Sedar Senghor ve Leon Dumas gibi sahici Afrikalı kişiliğini yüceltmeye girişen siyah yazarlar ve araştırmacılar, eski ırkçı klişeleri yeniden değerlendirerek de olsa kullanmışlardı. 1934-1948 yılları arasında, 1920'lerdeki Harlem Rönesansı'nda Kuzey Amerikalı siyah yazarlarının ele aldığı bazı eski konuları yeniden işleyen *L'Etudiant Noir* gazetesi çerçevesinde *Negritude* (Zencilik) diye bilinen yeni bir edebi akım başlatmışlardı. Siyahların görmekten çok dokunarak akıl yürüttüklerini, analitik düşünceden çok sezgilerine göre hareket ettiklerini ve en ayırt edici özelliklerinin duyusal bir ahenk duygusu olduğunu ileri sürüyorlardı: Senghor, 'Duygu zencilere mahsustur' diyordu.[61] Çağdaş Kuzey Amerikalı siyah yazar ve eleştirmen Charles Johnson, Senghor'un bu sözlerle siyahların dünyayı katılımcı, şiirsel, kutsal, hatta büyülü bir tarzda algıladıklarını anlatmak istediğini belirterek şunları ekler: 'Sanırım *Negritude* akımı eski beyaz klişelerinden türetilmiş siyah tiplemelerinin tersine çevirilmiş bir biçimini kullanıyordu.'[62]

Siyahlar yine bedeni temsil eder; beyazlarsa zihni. Burada, (Johnson belirtmese de) birçok açıdan, genelde beyaz söyleminde ve anlayışında 'dişil' ve 'eril' arasındaki kutuplaşmanın aynısının görüldüğü eklenebilir. Ve bu nedenle, *Negritude* dilinin, günümüzde en popüler feminist metinlerinin çoğuna özgü tersine çevrilmiş ataerkil söyleme yansıtılmış olması hiç de şaşırtıcı değildir. Bu metinlerde kadınlarla 'doğa', kadınlarla duygu arasındaki bağlar yeniden vurgulanarak *özünde* 'dişil' olan *özünde* 'eril' olana karşıt olarak gösterilir.[63] Siyah yazarlar ayrıca hem Afrika'da hem ABD'de çok sayıda siyahın bireysel yaşam yerine komünal yaşamı seçtiklerinin[64] yanı sıra zencilerin 'doğal olarak non-korformist' ve beyazların yeniden insanlaşması için gerekli kişiler olduğu fikrini vurgulamışlardır. Benzer konular çağdaş feminist yazınında da yeniden ortaya çıkar: Petra Kelly, 'Kadınlar daha iyi bir dünya yaratmak için başı çekmelidirler, çünkü yalnız onlar rahimlerine, köklerine, doğal ahenklerine, kendi içlerindeki uyum ve barış arayışına geri dönebilirler' der.[65]

Burada 'siyah' ve 'dişil' benzerliği pek şaşırtıcı değildir. Her iki grup da toplumsal olarak ikinci sınıf konumuna düşürülme ve kültürel olarak değersiz görülme deneyimini paylaşır (her iki grup da onurlu ve değerli oldukları duygusunu kazanmak için çok bilinen, 'züğürt tesellisi' türünden savunma mekanizmaları geliştirir)[66] ve daha önce de gördüğümüz gibi, siyah adam tiplemesinin sömürgeci biçimi tam da beyaz 'erkekliği' ile 'gerçek' erkeklik arasında temel bir karşıtlık yaratmaya yaramıştır. Siyah erkek, insanlığa erişmemiş erkek hayvanla paylaştığı erkeklik hariç, erkeklikten mahrum bırakılmıştır. 1960'lardaki Kara Panter hareketinin liderlerinden birisi olan Eldridge Cleaver *Soul on Ice*'ta (Acı Çeken Ruh) siyah fizyolojisi klişesine değinerek zihin ile beden arasındaki uçurumun aslında siyah ve beyaz arasındaki uçurumla çakıştığını ileri sürmüştü. Zihinsel bir yaşamdan yoksun olduğu düşünülen siyahlar, 'dayanıklılık, hayvani güç, kuvvet, cinsel güç' niteliklerine sahip bir *'Supermanual Menial'*ın (Süper Hizmetçi) veya *'Supermasculine Menial'*ın (Süper-erkek Hizmetçi) üstün bedensel varoluşunu yaşıyordu. Cleaver bunu, her şeyden çok, 'zayıflık, çelimsizlik, korkaklık ve efeminelik' ile birlikte düşünülen Kadir-i

Mutlak Yönetici olarak beyaz erkekle kıyaslıyordu.[67]

Bu nedenle, 'erkeklik' konusu beyaz erkeklerle siyah erkekler arasındaki yüzleşmede büyük önem taşıyordu. Bu konu bir kez daha 'erkekliğin' iç çelişkilerini ortaya çıkarmaktadır: Bir tarafta erkekliğin simgesi fallus, yetişkin *insan* gücünü ve değerini temsil ederken, diğer tarafta sadece, erkeklerin farelerle, yarasalarla ve diğer bütün gelişmiş omurgalı erkek hayvanlarla paylaştığı biyolojik donanımın bir parçası olarak somut bir biçimde hissedilebilir. Beyaz erkeğin aşağı gördüğü niteliklerin, erkekliğin 'hayvani' yönünün -biyolojik 'kudret'inin fiziksel kanıtının- kendi üstün erkek statüsünün ve kimliğinin olumlanması için de gerekli olması, beyaz erkeğin yaşadığı çelişkidir. Siyah erkekten aynı anda hem korkmasının hem onu idealleştirmesinin nedeni budur: Siyah erkeğin penisinin gücü. Erkeklerin 'dişil' olanla çelişkili ilişkilerinde saptanan ve Bakire Meryem/Fahişe ayrımını oluşturmak için dışarı yansıtılan ikiye katlanmış korku ve arzu, bu sefer beyaz erkeğin soylu vahşi/kara hayvan ayrımında dışarı yansıtılan siyah erkek imgesinde yeniden ortaya çıkar. Ancak Cleaver'in homofobik, süpermaço böbürlenmelerine rağmen, ırkçı klişelere uymaya zorlanan, biyolojik bir erkeklikten başka her şeyden yoksun bırakılan siyah erkek için sorun başka, tamamiyle çok daha fazla acı veren bir düzene ilişkindi.

C. *Siyah Erkeğin Öfkesi: Siyah Erkeklerin 'Hadım Edilmesi' mi?*

Call Me Not A Man (Bana Erkek Demeyin), 1950'de Soweto'da doğan Mtutuzeli Matshoba'nın öykü kitabının başlığıdır: 'Çünkü ne yasaların karşısında bir erkeğim / Ne de erkek arkadaşlarımın gözünde.'[68] Öyküleri günümüzde kendi memleketinde siyah erkeklerin sürekli olarak karşılaştıkları gaddarca davranışları ve sömürüyü anlatır:

> Mümkün olduğunca toz olurken, yalan söylerken, direnirken, köşeye sıkışınca tüyerken, büyük paralar kaybederken, bazen kızkardeşlerimi sahiplerimle sevişmeye iterken, kadınlarımın önünde suratıma tokat

atılmasına ve anneme küfür edilmesine izin verirken içimdeki erkek binlerce kez öldü. Benden geriye sadece bu erkeğin çıkmazını, yani gerçekte benim içinde olduğum çıkmazı anlatacak bir kabuk kaldı.[69]

Ancak, günümüzde İngiltere'de siyah erkekliği üzerine yazılanlardan çoğunda Güney Afrika'daki siyah adamın çıkmazı üzerinde değil, ABD'deki kardeşlerinin çıkmazı üzerinde durulur. Kültürel özgüllüğe sahip olmasına karşın, 'erkeklik' ile ilgili bütün analizlerle ve ABD'de olduğu gibi İngiltere'deki ırk politikalarının ve cinsel politikaların problematik kesişimiyle bağlantılıdır. (İleride göreceğimiz gibi İngiltere'de, ancak 40'lı yılların sonunda ve 50'lerde büyük sayılara ulaşan siyahlar, çok yakın zamanlara dek yazın ve yayım alanının dışında tutulmuşlardır.) Günümüzde Güney Afrika'da olduğu gibi Kuzey Amerika'daki siyah edebiyatı da -en azından 1970'ten önce yazılanlar- acı ve umutsuzluk içermektedir. Kuzey Amerikalı eleştirmen David Littlejohn 1966'da Afro-Amerikan romanları hakkında şunları yazmıştı: 'Beyaz okuyucu önce kederlenir, sonra yükümlülük hisseder, en sonunda da tatsız duyguların ve tatsız durumların bunaltıcı biteviyeliği, iç karartıcı bir biçimde temcit pilavı gibi hep aynı boşa çıkmış hayallerin öne çıkarılması karşısında hissizleşir.[70] Vah zavallı beyaz okuyucu! Siyahların sadece hayatta kalmak ve sonra da insan haklarından paylarına düşen asgari payı elde etmek için verdikleri umutsuz mücadele, insanın çekebileceği en uç acıları temsil eden bir siyah protesto edebiyatı geleneği doğurmuştur. Richard Wright'ın 1940'larda yayımlandığında bir gece içinde en çok satan kitaplar arasına giren *Native Son* (Yerli Çocuk) adlı eseri, siyah protesto romancılığının en önde gelen klasiğidir. Kitabın kahramanı Koca Thomas korku ve kendine duyduğu nefret nedeniyle öylesine yoldan çıkmıştır ki, cinayet kendi gücünü, erkekliğini öne sürebileceği tek eylem olur.

Richard Wright, *Black Boy*'da (Kara Çocuk) 'erkek olmama rolüne' itilmenin -beyazların istedikleri gibi hayatınıza tecavüz edebileceklerini bilmenin getirdiği acizliğin- ne demek olduğunu otobiyografik bir tarzda anlatır: 'Hepimiz [siyah erkek işçiler] beyazlardan nefret eder ve korkardık, ancak aniden karşımıza beyaz bir erkek çıkınca sessiz, itaatkâr gülümsemelerimizi takınırdık... Hepimiz aynı utancı hisseder, beyazların egemenliği karşısın-

da ne kadar aptal ve zayıf olduğumuzu düşünürdük."[71] Wright Güney'den kaçmadan önce önünde sadece üç seçeneğin olduğunu fark etmişti. Neredeyse işi tekme atılması için kıçını uzatmaya kadar vardıran iş arkadaşı Shorty gibi teslimiyetçi bir itaatkârlıkla aşağılanmayı kabul edebilirdi. Beyazların onunla başka bir siyah işçi arasında bir dövüş düzenlemesine gönülsüzce izin verdiğinde olduğu gibi öfke ve nefretini siyah kardeşlerine yöneltebilirdi. Ya da 'endişe ve özlemlerinden kurtuluşu seks ve alkolde"[72] bulabilirdi. O hiçbirisini de kabul edemezdi. Şansının ve edebi yeteneğinin kimseye nasip olmaz bir biçimde bir araya gelmesi sayesinde, korktuğu ve büyük bir başarıyla anlattığı aşağılanmadan, romanlarındaki kahramanları mahveden aşağılanmadan kurtuldu. Çoğu siyah erkek bunu başaramadı. Chester Himes, bundan beş yıl sonra yazdığı *If He Hollers Let Him Go*'da (Kıçını Yırtarsa Bas Tekmeyi Gitsin), kahramanının karşılaştığı aynı umutsuz seçenekleri anlatır: 'Bana gülen iki iri yarı beyaz erkeğe bakarken kendimi küçük, aşağılanmış ve umutsuz hissettim... Her günümü korku içinde, köşeye kıstırılmış, elim kolum bağlı bir biçimde geçiriyordum."[73] Bu erkekler için cinayet, kendilerini kabul ettirmek için mümkün olan tek eylem, ömür boyu sürmüş, zorla kabul ettirilen, çocukçu bir teslimiyetçilikten ve acizlikten kurtulmanın tek yolu gibi görünüyordu.

> Onu öldürmek istedim, öyle ki onu öldürüyor olduğumu bilecekti ve kurtulma şansının olmadığını hissedecekti. Her Allah'ın belası gün uyandığımda hissettiğim gibi kendini korkmuş, aciz ve savunmasız hissetmesini istedim."[74]

ABD'de siyahların ırk ayrımcılığına duydukları öfke 1960'lardaki ırk ayaklanmalarında patlak vererek teslimiyetçilik ve barışçıl protesto çizgisini aştı; bunun üzerine siyahların ruhsal durumu yeni bilimsel araştırmalarda inceleme konusu ve toplumsal ilgi odağı oldu. 'Sorun'un siyah erkekliği olduğu keşfedildi. 60'lı yıllar boyunca adaletsizlik ve gaddarca davranışlarla siyah kişiliğinin yaralanması sonucu protesto ve şiddet olayları alevlendi, diyordu yükselen yeni sesler. Amerikan zencisinin psikolojisini tanımlayan beyaz uzmanların yanında -bunlar daima 'örselenmiş' siyah erkeklerden dem vuruyorlardı- siyah psikiyatristlerin, psikologların

ve sosyologların da sesi duyulmaya başlandı. Siyah psikolog Kenneth Clark, tekrar tekrar, 'Ben bir erkek değilim, hiçbirimiz erkek değiliz' diye feryat edildiğini duyup bu sözleri *Dark Ghetto* (Kara Getto) adlı kitabında duyurdu. Toplum tarafından saygı duyulmayıp onurları çiğnenen siyah erkek ve kadınların kendilerine saygıları azdı: 'Bu şüpheler kendilerine ve gruplarına duydukları tehlikeli nefretin, zenci kompleksinin, kendilerine yönelik zararlı önyargılarının tohumlarını attı.'[75] 1968'de iki siyah psikiyatrist, William Grier ve Price Cobbs *Black Rage*'de (Siyah Öfke), hastaları üzerinde yaptıkları incelemeleri yayımlayarak şu sonuca varmışlardı:

> Amerika'daki her siyah erkek incitilmiş olmaktan gerçekçi bir keder duymuş, bu örselenmenin acısını çekmiştir... Siyah Amerikalıların ortak özelliği olan bir hüzün ve sefalete yakınlık duygusu gelişmiştir. Bu bir kültürel depresyon ve kültürel mazoşizmdir.[76]

Siyah Müslüman lider ve radikal Malcolm X, tutkuyla aynı mesajı va'zediyordu: 'Beyaz adamın işlediği en büyük suç bize kendimizden nefret etmeyi öğretmiş olmasıdır.'[77]

Bu arada Charles Silberman'ın *Crisis in Black and White*'ı (Siyah ve Beyazların Bunalımı) gibi beyazların yazdığı sosyolojik yazılar da zencilerin 'kimlik bunalımı'nı anlatıyordu: 'Zencilerin ihtiyaç duyduğu şey erkek gibi davranılmaktır... Erkek *olduklarına* gönülden inanmaktır.'[78] Silberman, zenci çocukların birinci sınıftan itibaren, hatta daha önceleri kendilerine olumsuz bir gözle bakmaya başladıklarını öne sürmüştür. Acizlik duygusu, 'alışılmış erkek rolü'nü oynayamayan, zenci erkekler üzerinde özellikle yıkıcı bir etki bırakıp onlara peşpeşe utanç ve başarısızlık duygularını yaşatmıştır: 'Kendinden daha çok nefret etmekten kurtulmak için nefretini ailesine yöneltir ya da onlarla ilgili bütün duygularını kaybeder.'[79] 1965'te siyah ailesini konu alan Moynihan Raporu'nun en önemlilerinden biri olduğu düşünülen klasik analizinden Malcolm X'in hararetli tartışmalarına kadar Amerikan zencisini konu alan yazılar, 'zenci sorunu'nun temelinde bir 'anaerkil aile sistemi'nin yattığında da birleşmişlerdir. İşsizlik ve sosyal yardımdan yararlanmak için gerekli koşullar (sadece evde para kazanan bir erkek

olmadığında ödeniyordu), uygun ya da doğru dürüst bir iş bulamayan çoğu siyah erkeğin -genelde onlar olmasa daha iyi yaşayacak olan- ailelerini geçindiremediğini gösteriyordu. Bu yüzden, babanın olmadığı veya babanın bir işe yaramadığı siyah aileleri genelde kadınlar ayakta tutuyordu (kölelik zamanlarına dayanan bir gelenek.)[80] Bir kez daha 'zenci sorunu'na siyah erkekler açısından bakılıyordu.

Ancak, erkeklere özgü bu sorunun nedenleri, son 20-30 yıl boyunca daha da karmaşık bir konu olmaya başlamıştır. Siyah erkeğin 'hadım edilmesi' ile ilgili endişeler, siyah erkeğin süper-cinsel, süper-maço doğası ile ilgili endişelerle bir arada varolur. Yeterince erkek değil midir, yoksa çok fazla mı erkektir? Çelişki, şüphesiz bizzat Batı'nın erkeklik kavramlarında yatar. Baldwin bunu daha 1951'de anlamıştı:

> Amerikalıların hem masumiyetlerini korumak hem de erkeklik mevkisine ulaşmak için gösterdikleri dehşetli çaba, erkekliği en çocukça ve en basit yüzeysel davranışlarda açığa çıkan, kadınlara karşı tutumu en koyu romantizmle en amansız güvensizliğin bir karışımı olan o akıldan yoksun canavarı, sert erkeği yaratmış ve mükemmelleştirmiştir.[81]

Baldwin'in hem siyah hem beyaz vatandaşları yaklaşık kırk yıl sonra 'siyah erkeklik' bilmecesiyle karşılaştıklarında hâlâ ne yapacaklarını bilememektedirler.

Bu çelişki Kuzey Amerika'da tek bir yazar tarafından kaleme alınan, yalnızca siyah erkekliğini incelemeyi hedefleyen ilk kitapta tekrar tekrar ve açık bir biçimde ortaya konur. Robert Staples 1980'lerin başında yazdığı *Black Masculinity* (Siyah Erkekliği) adlı kitabında, siyah erkekler sorununun özünde 'erkekliğin gizemi' ile kurumsal ırkçılığın bir kesişiminin yattığını vurgular. Ancak bundan sonra bizzat 'erkekliği' sorgulayacak adımı atamaz. Örneğin Amerika'nın, siyah erkeğin kendini gerçekleştirme yoluna engeller koyduktan sonra, 'ideologlarıyla, toplum bilimcileriyle onu haksız yere erkeklikten yoksun olmakla suçladığından' şikâyet eder.[82] Ancak sorunun bu olmadığını ileri sürer; aslında siyah erkekler erkek olmayı çok iyi öğrenirler: 'Anneleri onları bir erkek ideali için yetiştirmekle kalmaz, ileriki yaşamlarında görmeyi bekleyecekleri

hürmeti de gösterirler.'[83] Yine de Staples kendisiyle çelişerek siyah erkeğin düzgüsel erkeklik tanımına ters düştüğü savını kendine başlangıç noktası alır: 'Bu statü topu topu birkaç siyah erkeğe nasip olmuştur.'[84] Staples tam da eleştirdiği kitaplardaki gibi siyah erkeklerin 'eril kimlikleri içinde güvensiz olduklarını ve kendilerine ilişkin olumlu bir kavrayışları olmadığını' vurgular.[85] Siyah erkek gençliği inceleyerek olağanüstü yüksek adam öldürme (15-34 yaşlarındaki siyah erkekler arasında bir numaralı ölüm nedeni), intihar (toplam nüfus içinde tüm yaş kesimleri arasındaki intihar oranlarından daha yüksek), tutuklanma (bütün topluma kıyasla beş buçuk kat daha fazla), uyuşturucu kullanımı (şehrin iç mahallelerinde siyah erkeklerin üçte birinin uyuşturucu sorunu olduğu tahmin edilmektedir) ve eğitimsel başarısızlık (ilkokulda geçme notunun altında notlar alan siyah erkek çocuklar, doktoranın altındaki her seviyede daha yüksek başarı gösteren siyah kız öğrencilerden iki kat daha fazladır) oranlarını örnek verir. 'Siyah erkeklerin en çok ilgilendikleri şeyin erkek ayrıcalıklarını terk etmek ya da androjeni veya cinsel rol eşitçiliğine ilişkin yeni kavramlar oluşturmak *olmadığı* açıkça bellidir' sonucuna varır.[86] Bu, daha çok erkeklere 'erkekliğin asgari öngerekliliklerinin -hayatlarını sürdürebilecek bir iş ve bir aileyi geçindirebilme becerisinin- verilmesiyle' ilgilidir.[87]

Ancak, her şey gerçekten bu kadar net midir? Staples ayrıca siyah gençliğin 'sonu gelmez şovenizmi'; erkekliklerini gerçekleştirmenin başka biçimlerine ulaşmaları mümkün olmayınca erkekliklerini cinsel 'zafer'ler kazanıp evde egemenlik kurarak kanıtlayan 'düşük gelirli siyah erkeklerin' 'erkeklik kültü' üzerinde durur. ABD'de bildirilen tüm tecavüz vakalarının % 50'sinde (nüfusun % 11.5'ini oluşturan) siyah erkekler vardır ve düşük gelirli siyah ailelerde karılarına kötü davranan erkeklerin % 400 daha fazla olduğu[88], çocukların taciz edildiği vakaların ise beyaz çocuklara oranla üç kat daha fazla olduğu[89] bildirilmektedir. Staples ve başka birçok kişinin gözlemlediği gibi, ırkçılığın bu resmi istatistiklere de yansıdığına şüphe yoktur -'saygın' erkeklerin uyguladığı şiddet çok daha kolay bir biçimde gizlenir-. Aynı şekilde, bu istatistiklerin siyah erkeklerin gerçekten kadınları ve çocukları taciz ettiklerini ve onlara şiddet uyguladıklarını ortaya koyduğuna şüphe yoktur -her ne ka-

dar bu durumun nedeni, siyah erkeklerin, ırkçı polisin her gün uyguladığı şiddette en açık biçimiyle göze çarpan beyaz ırkçılığının vahşetiyle yaşadıkları özel deneyim olsa da-. Staples kitabında derlediği cinsel vakalarda, siyah kadınların yaygın bir biçimde cinsel itaata zorlandığını ve bu uygulamanın sadece işçi sınıfından siyahlarla sınırlı olmadığını, burjuvalar arasında da eşit ölçüde görüldüğünü kabul eder.[90]

Staples bu gerçeklere işaret ederken, kendisi genel olarak kadınlardan çok siyah *erkeklerin* nasıl 'erkekliğin gizemi' dediği şeyin 'kurbanı oldukları' ile ilgilenir. Siyah gençler arasında başta gelen ölüm nedeninin adam öldürme, intihar ve kazalar olduğuna dikkat çekerek, 'erkekliği kanıtlamanın bedelinin ağır olduğu kadar ölümcül de olabileceğini' gözlemler.[91] Bu doğrudur; ancak, Staples'in ima ettiği gibi, siyah erkekleri temize çıkarmaz. Toplumsal koşullar ne kadar korkunç olursa olsun, Staples erkeklerin ve kadınların ahlâki eylemlerini gözardı ederek, yetmişli yıllardan beri siyah erkeklere, onların 'umursamazca kendini satan süperdamızlık karikatürlerini' sunduğu için medyayı suçlar. Özellikle Güney'de siyah erkeklerin güvenilir kocalar ve babalar olarak kendilerine ilişkin eski imgeleri, günümüzün -% 50'si işsiz olan (yirmi yıl öncesinden dört kez daha yüksek)[92] siyah şehir gençliğinin durumuyla uyuşan yeni imgeler tarafından baltalanmıştır. Staples toplumsal koşulların ve medya mesajlarının genç siyah erkeklerin neler hissettikleri ve neler yaptıkları üzerindeki etkisini vurgulamakta kesinlikle haklıdır; ancak günümüzün sert, narsisist imgelerinin çözümünü, daha iyi daha sorumlu olarak kabul ettiği dünün imgelerinde görünce bizi hayal kırıklığına uğratır. Anlaşılan, siyah erkeklerin cinsiyetçiliğinin ve kadınları sömürmelerinin önüne geçmek için eski erkek ayrıcalıklarının korunması gerekmektedir. Staples'e göre kurbanı suçlayan -erkeklerin kendi maçoluklarının kurbanı olduğunu düşünür- siyah feministlerin eleştirilerine ciddi bir biçimde kulak verilmese de olur. Bell Hooks'un gözlemlediği gibi, siyah erkeklerin, siyah erkek egemenliğinin siyah aile hayatına asla hiçbir şey katmadığını ve onu zenginleştirmediğini görmelerini engelleyen şey, bu özrün kabul edilmesidir: 'Ataerkilliğin görünüşte olumlu yönleri (erkeklerin aileye bakması ve geçimini

sağlaması) zenci erkek kitlelerinin en zor kavradıkları şey olmuştur, olumsuz yönleri ise (psikolojik veya fiziksel şiddet uygulayarak kontrol sağlanması) hep uygulanır'.[93] Siyahların mücadelesinin, genelde hep olduğu gibi, 'Siyah erkeklerin ataerkil iktidara ve ayrıcalıklara sahip olma çabalarıyla' bir tutulmaması gerektiğini de ekler.[94]

Staples'in yazılarındaki karışıklığın ve belirsizliğin kısmen, bizzat 'erkekliğin' çelişkilerini değerlendirmekte başarısız olmasından kaynaklandığını sanıyorum. Erkekliğin, belirli bir seviyede kişisel özerklik ve insanlar ve şeyler üzerinde hâkimiyet kurulmasını içerdiğinin pekâlâ farkındadır. Siyah erkeklerin sahip olduğu veya yoksun olduğu şey bir tür içsel öz değil, çoğu siyah erkeklerin bir çoğuna tanınmayan bir dizi ayrıcalık olduğu varsayımıdır. Kendilerine cinsiyet üstünlüğünün alışılmış doğrulamalarına sahip olma hakkı tanınmayan diğer erkekler gibi aşağı sınıf olarak görülen siyah erkekler için de mümkün olan yegâne egemenlik mekanizmaları çoğunlukla özyıkım mekanizmalarıdır; iki taraf için de zararlı olan şiddet, cinsel baskı ve kendinden nefret etme. Ancak siyah erkeklerin karşısında onları değersizleştiren kültürel bir iklimin ilave zehri, bu kültürün artık dile *-kara çalmak** sözcüğünde benzersiz bir biçimde özetlenerek- geçmiş, tam anlamıyla ırkçı çizgileri vardır. Buna karşın, Staples bunları daha çok araştırmak yerine ilk olarak erkekliği kurmak için öncelikle gerekli olan egemenlik mekanizmalarını veya bu gibi mekanizmalara kesin gözüyle bakılamadığında, kişisel bir erkeklik duygusunu desteklemek için yıkıcı şiddet kullanılımına başvurulmasını eleştirmekten çok, onu siyah erkeklerin yaradılışsal erkekliğini savunmaya iten daha özcü (essentialist) erkeklik kategorilerini benimser. Staples'in üçüncü bölümde ele alınan o garip psikolojik erkeklik/kadınlık 'ölçütleri' ile siyah erkekliğine ilişkin 'ampirik' verileri incelendiğinde bu açıkça görülür. Staples beyaz standartlarının her zaman siyahların davranışlarını değerlendirmede kullanılamayacağı gerekçesiyle ('Sanırım çoğu insandan daha yoğun duygulara sahibim' türünden muhakemelere de ses çıkarmadan) siyah erkeklerin beyaz erkeklerden daha 'kadınsı' oldukları sonucuna varan psikologlara karşı çı-

* **De-nigration:** Nigger (zenci) kökeninden gelmekte (ç.n.)

kar.[95] Şüphesiz psikologlar, 'erkeklik', 'kadınlık' ve diğer tüm kişilik değişkenlerini etnosentrik ölçütlerle incelemektedirler. Ancak Staples burada daha önemli bir sorunu -yani, bizzat 'erkeklik' kavramında, sabit bir özellikler, tavırlar veya klişeleşmiş davranışlar dizisiyle belirlendiği zaman doğru olmayan bir şeyler olduğunu- saptamakta başarısız olmuştur.

Beyaz erkeklik kalıplarının -örneğin hissedilenlerin tipik bir biçimde dile getirilememesi ve duyguların ifade edilememesi- siyah erkeklerin (ve kadınların) his ve duygularını böylesine açığa vuran siyah caz, blues, soul ve reggae geleneğine bu denli ters düşmesi ilginçtir. Ancak bu durum, erkeklikle ilgili temel hakikatleri açığa çıkarmaz. Daha çok, günümüzde çoğu siyah erkeğin ikincil konumdaki varoluşlarını karakterize eden acı ve vahşetin yanı sıra, direniş, dayanıklılık ve yaratıcılık biçimlerini açığa çıkarır. 1960'larda siyahların psikolojisi üzerine yazılan kitaplarda, çağdaş, siyah erkekliğine ilişkin kasvetli bir tablo çizilmesine rağmen, hepsinde de umut veren değişim belirtileri olduğu sonucuna varılıyordu. Bu kitaplarda siyah iktidar hareketinin patlak vermesiyle, siyahların ayaklanmasıyla ve baskıya ilişkin bir bilinç kazanmalarıyla birlikte, siyah erkek ve kadınlarda yeni bir güvenin geliştiği ve kendilerine saygılarının arttığı ileri sürülüyordu. Clark, Grier, Cobb ve Silberman zamanın değişmekte olduğunda birleşmişlerdi: 'Siyahlara karşı ne kadar baskı uygulanırsa uygulansın, asla yapılanları sineye çekmeyecek, tekrar o kör umutsuzluğa düşmeyeceklerdir.'[96]

Zaman gerçekten değişiyordu. Ancak 1970'lerin sonunda, Kuzey Amerika'da ekonomik kriz büyürken, siyahların ve diğer etnik azınlıkların çoğu için zaman çok daha kötü bir zaman olacaktı. Yetmişlerin ortalarından itibaren, hem Kuzey Amerika'da hem İngiltere'de beyaz ırkçılığının yeniden alevlendiğine şahit olduk; Kuzey Amerika'nın çoğu şehrinde, siyah gençlerin işsizlik oranı % 70'lere varınca bu ırkçılık siyah erkek imgesinin giderek daha çok suçla bağdaştırılmasına kadar vardı.[97]

Birçok kişinin belirttiği gibi, beyazların ırkçılığının George Bush'un ABD Başkanı seçilmesinin ardında yatan önemli bir faktör olduğu artık bellidir; bunun en bariz örneği, Cumhuriyetçilerin

Maryland'de serbest bırakılan siyah tecavüzcü Willie Horton'u Michael Dukakis'le birlikte gösteren el ilanlarıdır: 'Mike Dukakis başkan olursa, bir gün Willie Horton gibi birisi sizin, eşinizin, çocuklarınızın, anne-babalarınızın ve dostlarınızın yoluna çıkabilir.'[98] Ku-Klux-Klan, politik bir güç olarak Amerika'nın Güney eyaletlerinde yeniden ortaya çıktı ve daha kötüsü, Cumhuriyetçi Parti'nin belirli kesimlerine sızdı. Louisiana'nın 8. seçim bölgesinden David Duke gibi bazı üyeleri, mahalli idare meclislerine bile seçilmişti. 1984 aralık ayında New York metrosunda dört silahsız genci vuran -ikisini sırtından- Bernhard Goetz adlı bir beyaza verilen şaşırtıcı destek, bu yeni ırkçılık dalgasının gücünü kanıtlayan çirkin bir örnekti. Bir anda şöhret oldu ve milyonlarca Amerikalının gözünde bir kahraman haline geldi. Halk medya aracılığıyla hemen 'Yaralı Çapulcular' olarak damgalanan Goetz'ün kurbanlarının -içlerinden biri ondan beş dolar istemişti- hâlâ yaşıyor olmasına -içlerinden biri, Darrell Cabey, hayat boyu beyinsel özürlü ve felçli kalacak olmasına rağmen- hayıflanarak öfkesini açığa vurdu. Başlangıçta Goetz'ü saldırı ve cinayete teşebbüsten suçlamayı bile reddeden New York mahkemeleri, sonunda onu ruhsatsız silah bulundurma dışındaki bütün suçlamalardan beraat ettirdi -hem de Goetz, soğukkanlı bir biçimde, 'Amacım onları öldürmekti, yaralamaktı, mümkün olduğunca acı çektirmekti'[99] diye itirafta bulunmasına rağmen-. Mahkeme salonunda kurbanlarından devamlı 'vahşiler' ve 'rezil çapulcular' olarak bahsedildi.[100] Gözden uzak tutulan ve susturulan, ne ziyaret edilen ne de kendileriyle röportaj yapılan siyah gençler vicdansızca küstah, zorba, saldırgan kişiler olarak teşhir edildiler. Sadece *Newsday* gazetesinin siyah başyazarı Les Payne, Goetz'ün yüceltilmesinin ırkçılığına işaret etmişti. Ateş eden siyah, kurbanlar beyaz (veya siyah) olsaydı, yüceltilmeyecek, büyük bir öfkeyle karşılanacaktı: '[Ancak], dünya siyah delikanlıların metro soyguncusu olduğunu bilmektedir. Sarışın kahraman Goetz silahına sarılarak beyaz erkekliği adına bir darbe indirmiştir.'[101] Mesaj metro duvarına yazıldı: 'GOETZ ZENCİLERİN EFENDİSİDİR.'

Böyle bir nefret karşısında, ABD'de -altmışlı yılların politikleşmesinden beri- siyah erkekliği, beyaz iktidarına ve ayrıcalıklarına duyduğu öfkenin bilincini içinde barındırmıştır. Eldridge Cleaver,

Bobby Seale ve Huey Newton gibi Kara Panter grubu liderleri, siyahların kendilerini savunmak için silahlanarak beyaz polislerin müdahalesine ve baskısına direnmelerini olduğu kadar, kendi topluluklarını örgütlemelerini ve denetlemelerini sağlayacak kolektif bir yardımlaşma sayesinde güvenli, mücadeleci bir siyah kimliği oluşturmayı ummuşlardı.[102] Ancak, 'silahlı mücadele', neredeyse bütün Kara Panter liderlerinin öldürülmesine, tutuklanmasına veya eninde sonunda susturulmasına yol açtı. Daha ılımlı siyahların, işçi sınıfından siyahlar için daha iyi bir gelecek hazırlama umutları, yetmişli yılların sonundaki ekonomik durgunlukla birlikte suya düştü. Bunu, refah politikalarının sözde bir kenara bırakılıp - aslında tamamiyle terk edilip- savaş politikalarının takip edildiği Reaganizm dönemi izledi. En açık ve kaba tanımıyla, siyah erkekliği hâlâ Kovel'in 'alışılmış boyun eğme mekanizmaları' olarak tanımladığı şeyin -yaralarına karşılık olarak veya çare olarak sunulan uyuşturucuların, alkolün, şiddetin ve bu nedenle kendilerine duydukları nefretin- pençesindedir.[103] (Kovel, bu mekanizmaların öncelikle erkeklerle bağlantılı olduğunu eklemez, bu olguyu analiz etmez.) Günümüzde Kuzey Amerika'daki uyuşturucu çeteleri aynı gerilemenin görmekten bıktığımız diğer bir örneğinden başka bir şey değildir. Yine de Kuzey Amerika'da siyah erkeklerin güvenli, hatta yaşanabilir bir kimlik arayışı, çoğu kişiye göre her zamanki kadar netâmeli olmasına karşılık siyah kimliğinin, bizzat aşağılama ve ırkçılığın ürünü olmasına rağmen, daima beyaz erkekliğine meydan okumaya ve onu tehdit etmeye yaramış olan diğer bir yüzü vardır.

LeRoi Jones (şimdiki ismi Amiri Baraka) 1963'te şunları yazmıştı: 'Artık Amerika'da zenci doğal bir non-konformisttir. Siyah olmanın son derece ağır bir yük olduğu bir toplumda böyle bir konum mümkün olan en büyük non-konformizm biçimidir.'[104] Buradaki romantizme rağmen, kendilerini 'yabancı' olarak tanımlayanlar kendi toplumlarında özel ve sorunlu bir yere sahiptirler. Bu onlara belirli bir güç -bazen de belirli bir ihtişam- kazandırır. Baldwin şöyle demiştir: 'Bu topluma uymak istemiyorum. Ölmeyi tercih ederim. Aslında bu topluma uymak ile ölmek arasında hiçbir fark yok.'[105] Cleaver, LeRoi Jones ve diğer siyah radikaller Bald-

win'in eşcinselliğini alaya almış ve siyahların karışık duygularının -hem beyazlardan nefret edip hem de kendilerini hakir görmelerinin- 'rahatsız edici karmaşıklığı' hakkındaki daha incelikli ve şüphesiz daha doğru olan görüşlerini reddetmiş olabilirler, ancak yine de siyahların tam da bu ezilmişlikleri nedeniyle beyaz dünyaya öğretecekleri çok şey olduğu inancını paylaşmışlardır.

Öğrettikleri şey sadece hayatta kalma cesareti ve şerefi değil, siyah bedeni için kullanılan hayvani, pis, tehlikeli ve suça yatkın gibi olumsuz nitelemelerin yeniden tanımlanmasının ve tersine çevrilmesinin sağladığı fazladan bir şeydi. Bu, yaşamın beyaz erkeklerin dokunmadığı alanlarıyla -bedenleriyle ilgili korkularıyla, cinselliğe duydukları korkuyla, Baldwin'e göre hepsinden çok erkeklerin erkeklere dokunma korkularıyla- bağlantılıydı. Siyahlar dans, atletik ve erotik üstünlükleri ve en çok da müzik sayesinde beyaz kültüründe -özellikle de beyaz erkek kültüründe- pek görülmeyen bir biçimde beden ve bedenin fizikselliği hakkında, duygular ve bunların kozmik boyutları hakkında bir şeyler ifade edebilmişlerdi. Jones haklı olarak şöyle övünür:

> Zenci müziğinin biçimsel evriminde sadece Amerikan kültürünün kültürel ve toplumsal bir öğesi olarak, 'zenci'nin evrimini değil, bizzat kültürün evrimini de görmek mümkündür. 'Coon Shout' (Zenci Feryadı) şarkısı Amerikan zencisinin -ve Amerika'nın- bir yönünü göstermiştir; Ornetto Coleman ise bir diğerini göstermektedir.[106]

Çok az kişi siyahların müziğinin Batı kültürü üzerindeki etkisini inkâr edebilir; bu müzik "derin duyguları, umudu, 'topluluk'u ve ait olma duygusunu ifade ederek yaşamı olumlar." Siyah kültürünün ifade gücü siyah edebiyatında da görülmektedir. Charles Johnson 1970'lerden bu yana Kuzey Amerika'daki siyah edebiyatını ele alarak, hâlâ 'umutsuzca, güçlü siyah erkeklik modelleri arayan', hâlâ ırkçılık nedeniyle yıkıma uğramış siyah yaşantısının umutsuzluğunun ötesini görebilmek için mücadele eden, ancak artık siyah bilgeliğinin ve siyah topluluğunun olumlu ve yüceltilmiş bir portresini veren bir edebiyat görüntüsü çizer.[107] Siyah kültürü, toplum gidişatının hem içinde hem de dışında olmanın getirdiği avantajla beyaz kültürünü ve bilincini değerlendirmeyi ve eleştirmeyi sürdü-

rür. İroniktir ki bu, siyah radikaller için beyaz erkeklik kavramlarını alaya alma vasıtası olarak hizmet etmiştir. LeRoi Jones'a göre siyahsanız bir erkek olmak zordur, ancak beyazsanız daha da zordur: 'Aslında, çok az beyaz Amerikalının, erkekliğin neyi içerdiği hakkında yeterli bilgisi vardır. Ya dünyayı yönetmekle ya da ondan kaçmakla fazlasıyla meşguldürler.'[108] Baldwin de benzeri şeyler söyler: 'Amerika'da siyah bir erkek olmaktan daha kötü bir şey varsa o da Amerika'da beyaz bir erkek olmaktır.'[109] Siyah ve beyaz erkekler 'erkeklik' alametleri üzerinde savaşmaya devam ederler.

ABD ve İngiltere'de sorunlu ırk ve erkeklik ilişkilerinin birçok paralellikler göstermesi rastlantı değildir. Stuart Hall ve arkadaşlarının *Policing the Crisis*'ta (Bunalıma Polis Müdahalesi) inandırıcı bir biçimde açıkladıkları gibi, *'Mugger'* (Çapulcu) terimi Amerikan İngilizcesindeki toplumsal kargaşa, şehirdeki şiddet ve hepsinden çok ırk çekişmesi çağrışımlarıyla birlikte 1970'lerin ortalarında Atlantik'i geçerek İngiltere'ye ulaştı.[110] Bu etiketle birlikte kafalardaki 'yeni' suçlu imgesinin siyah olduğu ortaya çıktı: Gençlerin işlediği suçlar ile siyah gençlik eşanlamlı olmaya başlıyordu (karakteristik bir biçimde siyah kadınlardan yine söz edilmiyordu; 'siyah gençlik' sadece erkekleri içeriyordu). İngiltere'de yetmişli yıllar boyunca, özellikle de 1974'te ekonomik durgunluğun başgöstermesiyle birlikte siyahların işsizlik oranının aşırı derecede yükselmesinden sonra, polis ve siyah topluluklar arasındaki, beyaz işçi sınıfı ile siyah gençlik arasındaki kutuplaşma giderek büyüdü. Siyah İngilizlerin ellili ve altmışlı yıllar boyunca, çocuklarını daha iyi şeylerin beklediği inancıyla katlanmış oldukları düşük ücretlerin, kötü barınma koşullarının ve beyaz ırkçılığının sadece kronikleşmekle kalmayıp daha da kötüleştiği artık ortaya çıkmıştı. Yine de yoksulluğun artmış olduğu, polis vahşetinin devam ettiği, ırkçı saldırıların şiddetlendiği ve göçlerin ayrımcı bir biçimde kontrol altına alınması sayesinde devlet ırkçılığının kökleştiği bir ortamda, kendisine daha çok güvenen ve beyaz otoriteye daha az itaat eden bir siyah gençlik yetişmişti:

> 60'ların sonuyla 70'li yıllar arasında, bir uçtan bir uca tüm İngiltere 'Harlemleri'nde kültürel direniş tohumları filizlenmekle kalmamış, çiçek de açmıştı; ancak artık özellikle bir Afro-Karayip tarzında... Dre-

adlock*'un dinci imge düzeni, mülksüzlerin (Brixton veya Handsworth'ta olduğu kadar Kingston'da da bulunan mülksüzlerin) müziği ve reggae 'sound'unun ısrarlı, hareketli temposu sayesinde 'günahlar şehri'nden kurtuluş umudu doğmuştu. Afrika'ya dönüş mezhebinin, Ras Tafari'nin** 'kültür'ü, burada büyük bir önem taşımaktadır; son yıllarda hem Brixton hem Kingston'da, bir zamanlar marjinal olan ve küçümsenen bu grubun giyiniş tarzı, felsefesi ve dili şehirdeki siyah gençler arasında siyah bilincinin genelleşmesini ve radikalleşmesini sağlamıştır: Yoğun bir siyah kültürel milliyetçiliğinin kaynağı olmuştur. Genç siyah erkeklerin ve kadınların bedenlerine hükmettiği gibi beyinlerini de etkileyen şey işte bu 'ezilmişlerin dini'dir.[111]

Belirli bir geliri olmayan, iş bulmak için oradan oraya sürüklenen, ufak tefek hırsızlıklarla ve 'üç kâğıt açarak' hayata kalan (ücretli bir iş olmaksızın, genelde uyuşturucu dağıtıcılığı, kadın tellallığı yaparak veya kumar oynayarak hayatını kazanan) siyah gençler, marjinalize edildikleri egemen beyaz kültürünü alaya alabilen ve dehşete düşürebilen, hatta etkileyen bir kültüre sahiptir. Dick Hebdige'in yazmış olduğu gibi, Ras Tafari hareketi 'zenciliği olumlu bir göstergeye, içi dolu bir öze, hem öldürücü olan hem de kullanma izni ilahi güçler tarafından verilen bir silaha' çevirmiştir.[112] Ve siyah kimliği, bir kez daha büyük ölçüde, izinsiz radyo istasyonlarının yayımlamadığı müzik sayesinde yüceltilir. Reggae, siyah gençliğin bakış açısını, yeni değerlerini, tanımlarını, 'sokak' üslubunu, hareket tarzını, yürüyüş biçimini belirlemiştir: I-Roy'un şarkısındaki gibi, 'Devir Siyahların Devridir' *('It's a Black Man Time).* Paul Gilroy ırk politikaları üzerine yakın zamanlarda yaptığı araştırmasında, İngiltere'de siyahların kendilerine ilişkin olumlamalarını ve protestolarını ifade ettikleri dışavurumsal kültürleri hakkında geniş bilgi verir. Aktif ve siyahları yücelten müziklerin tüketiminin artmasında *ses sisteminin* ve siyah diskjokeylerin ve MC'lerin (veya *toaster*ların***) başarılı performanslarının tuttuğu önemli yere değinir: 'Siyah İngiltere her şeyden çok bu performanslarda bütün yeni dünya siyah müziklerinin temel özelliklerinden biri olan doğaçlamayı, kendiliğindenliği ve içtenliği ifade et-

* Ras Tifarilerin saç modeli; saçlar uzatılıp taranmadan bırakılır. (ç.n.7
**Ras Tafari: Jamaika'da, siyahların seçilmiş insanlar olduğuna inanan bir mezhep (ç.n.)
*** Toaster: Reggae müziğine konuşarak veya bağırarak eşlik eden kişi. (ç.n.)

miş, bunlarla Afrika müzik gelenekleri arasında, Avrupa'nın karşıt geleneklerini temsil eden sanat/hayat, sanat eseri/anlatım ayrımlarını yıkan, yaşayan bir köprü kurmuştur.'[113] Gilroy, 1970'lerin sonunda Bob Marley'in pop ve reggae birleşimi müziğinin son derece başarılı bir biçimde ticari piyasaya sunulmasıyla birlikte, siyahlar gibi birçok genç beyazın da onun ırkçılık karşıtlığını, eşitlikçiliğini, Etiyopyacılığını*, emperyalizm karşıtlığını ve küçültücü işleri reddedişini memnuniyetle benimsediğine işaret eder.[114]

Gilroy, bu müziğin siyah İngilizler arasında bir topluluk ve kolektif kimlik duygusunu pekiştirme potansiyelinin olduğunu belirtmişse de, siyah dışavurumsal kültürle erkeklik arasındaki bağlar hakkında pek az şey söyler. 'Ras Tafariciler'in 'toplumsal bir sorun' olarak görüldükleri yerlerde 'son derece eril bir yapıya' sahip olduklarını yazar.[115] Gilroy burada, tıpkı bazı siyah kadınların aktif bir biçimde ayaklanma niteliği taşıyan protestolara katılmış oldukları gibi, Ras Tafari ideolojisiyle özdeşleşen kadınların da popüler reggae yorumcuları haline geldiğini söylemekle yetinir.[116] Ancak siyah erkek gençliğin ikilemlerinin ve çelişkilerinin ve 'kadın karşıtı argo'ya neden başvurulduğunun daha derin bir biçimde araştırılması gerektiği anlaşılmaktadır. Beverley Bryan ve arkadaşları *Heart of the Race*'ta (Irkın Yüreği) şunu ileri sürerler: 'Erkeklerin, cinsel bir av olarak tanımlayarak kadınları aşağılamaları, siyahların cinsellikleriyle tanımlandığı ve cinselliğe saplantılı bir biçimde baktıkları savını pekiştiren diskjokey tarzı reggae müziğe yansımıştır.'[117] Diğer siyah eleştirmenlere göre birçok genç, siyah erkeğin -iş olasılıklarının pek parlak olmadığı bir ortamda- vurucu rolünü benimsemesinin nedenleri arasında bir damızlık olmanın çekiciliği de vardır. 1970'lerin başında Bristol'ün St. Paula bölgesinde, yani 'Gecekondu Mahallesinde' yaşayan erkekleri ve kadınları inceleyen Ken Pryce da aynı görüşü paylaşır. Toplumun kıyısında yaşamaya zorlanan, Gilroy'un ileri sürdüğüne göre yine de çoğunlukla siyah İngilizler olduklarını iddia eden genç siyahların yaşantılarını incelemiştir. O zamanlar nispeten varlıklı ve başta gelen 'vuruculardan' olan Bang Belly gibi, bir erkek olarak gurur ve itibarlarını sarsan bayağı işleri kabul etmek yerine beyaz kadınların

*Güney Afrika'da bir Afrika milliyetçiliği akımı (Ç.N.)

sırtından para kazanmayı beceren erkekleri anlatır. Pryce hemen hemen bütün erkeklerin beyaz kadınları bu şekilde kullanmayı arzuladıklarını ve çoğunlukla da -geçici bir süre için bile olsa- bu fırsata sahip olduklarını bildirmiştir: 'Beyaz bir piliç işte, öyle değil mi? Benim için bir şey ifade etmiyor; beyaz bir kadın senin için de bir şey ifade etmemeli.'[118] Pryce, düzensiz, yoksul, kadınların idare ettiği evleri, genç erkeklerin 'bir erkek olarak kendi gözlerindeki yaralanmış imgelerinin' ve bunun sonucunda kadınları sömürücü davranışlara girmelerinin arkasındaki en büyük faktör olarak gördüğü için bana göre haklı bir biçimde eleştirilmiştir.[119] Pryce, (ailelerin ev reisi olarak babalara ihtiyaç duyduğunu varsayarak) çoğu siyah ailenin dayanıklılık ve esnekliğinin ve küçültücü işlerin ırkçı ortamının reddedilmesindeki gerçekçi protestonun altını çizmekte başarısız olur. Ancak çoğu genç siyah erkeğin kadınlarla -siyah ya da beyaz- ilişkilerindeki sömürü, sorumsuzluk ve zaman zaman da yıkıcılıkları üzerine gözlemlerini gözardı etmek o kadar kolay değildir.

Siyah erkekliğinin hem maço hem de büyük ölçüde homofobik bir biçimde ortaya konması, ancak aynı zamanda, *Negritude* hareketinin iddialarında gördüğümüz gibi daha çok fiziksellik, bedensel kavrayış, duygusal ifadecilik ve daha büyük bir topluluk duygusuna sahip olduklarını ileri sürerken Batı'nın 'kadınsılık' kavramlarını benimsemeleri ilginçtir. Ancak önemli sayıdaki siyah eşcinsel erkekler hariç tutulursa, bu hâlâ yeterince dikkate alınmamış olan bir meydan okumadır. Aslında, siyah erkeklerin egemen beyaz erkeklik biçimlerine meydan okuyuşunun potansiyel önemini kavramaya çalışanlar siyah erkeklerden çok siyah feministlerdir.

D. *Siyah Feminizmi ve Siyah Erkekliği*

1969'da, Siyah Güç hareketi gelişmesini sürdürmekteyken, Toni Cade New York'ta, "Hareketin bazı kesimlerinde, Safo'yu* tuttuğu 'günahkâr' yoldan döndürüp, gözlerden uzaklaşacağı, sesini çıkaramayacağı, arkasına yaslanıp sakin bir yaşam süreceği itaatkâr

* Sapho (Safo): M.Ö. 7. yüzyılda yaşamış Yunan lezbiyen şair. (ç.n.)

bir role sokmayı amaçlayan tehlikeli bir eğilimin gözlendiğini" söylemekle ve yazmakla meşguldü.[120] Siyah erkeğin Safo'yu, yani siyah kadınları gözden çıkararak 'erkekliğini geri istemeye' kalkışması sorununa ilişkin uyarılarda bulunuyordu. 'Belki de tüm erkeklik ve kadınlık kavramlarını bir kenara bırakıp zencilik üzerinde durmamız gerekiyor' diyordu.[121] Acı dolu bir üslupla, ABD'deki çağdaş siyah topluluklarının en karakteristik özelliklerinden biri olan erkeklerle kadınlar arasındaki şüphe ve korkudan, çocukları besleyip giydirmek için mücadele veren 'kalın kafalı orospular' ile barlardaki ve kumarhanelerdeki 'götü kalkmış zenciler' arasındaki husumetten bahsetmiştir: 'Blues şarkıcılarımız, nesiller boyunca bu deliliğin tarihini yazmışlardır.'[122] Bilinegelen ismiyle Toni Cade Bambara, o zamandan bugüne dek, neşeli bir mizah anlayışı ve sevecenlikle siyah erkekliğinin sakat yönlerini hicvetmeye devam etmiştir.[123] Bir yandan daima siyah kadınlar arasındaki dayanışmayı ve şefkati yüceltirken, bir yandan da siyah erkekleri sevmenin hazlarını ve acılarını anlatır (ne zaman 'beyazlaştıklarını' anlarsınız; ritmlerini yitirirler), 'kemâle ermiş hiçbir kadınla uğraşmaya hazır olmayan' ve maço davranışları reddedip şefkat, bağlılık ve sorumluluk gösteremeyen bütün erkeklerin reddedilmesini ister.[124]

Daha da önceleri, Kuzey Amerika'daki ikinci feminizm dalgasından on yıl önce, Paul Marshall siyah toplumu içindeki cinsel eşitsizlik hakkında hoş bir üslupla yazmıştı. 1959'da yayımlanan *Brown Girl, Brownstones*'ta ırkçılığın Amerika'da Barbados Adaları'ndaki kendi toplumunda yarattığı karakter bozukluklarını etkileyici bir tarzda anlatır. Kitabın kadın kahramanı anne-babasına karşı hissettiği karışık duygular arasında kalmıştır: Sert ve güçlü annesi, sefaletten kurtulup yükselmek için gerekli olan katı, materyalist değerleri benimsemiştir; yumuşak, nâzik ve hayalci olan, Kuzey Amerikan ırkçılığının acımasızlığı yüzünden fiziksel zarar gören ve sonsuz bir düş kırıklığına uğrayan babası ise, uzun süre önce ailesini yoksulluktan kurtarma sorumluluğunu üstlenmekten vazgeçmiştir.[125] Marshall, birkaç yıl sonra yine, siyah kadınların ailelerinin yararı için 'neredeyse korkulacak derecede güçlü' olmak *zorunda* kaldıkları zaman erkeklerin onları tehditkâr, iğdiş edici, bağımsız ve hırslı bularak reddetmesine içerlediklerini anlatır.[126]

Yine de erkeklerin ABD'deki acı dolu tarihlerini ve hem siyah hem erkek olarak onurlu bir biçimde yaşamak için ne eziyetler çektiklerini araştırdığı için erkeklere sempatiyle bakmaya devam eder.

ABD'de siyah kadınların 1970'lerde kaleme almaya başladıkları yazılarda ise tam tersine acı ve öfke duyguları yoğunluk kazanmıştı. Hem beyaz erkek düzeni hem de siyah erkek isyancılar tarafından siyah toplumunda kadın-erkek ilişkilerinde görülen bunalımların sorumlusu olarak görülen, erkeklerini 'hadım etmekle' suçlanan, siyah dünyasının bütün ayrıcalıklarından yararlandıkları söylenen siyah kadınlar, sonunda kendi değerlendirmelerini yapmaya başlıyorlardı. Yaslanabilecekleri hiçbir şey -Toni Morrison'un 1971'de gözlemlediği gibi 'ne erkeklik, ne kadınlık, ne de başka bir şey'- olmadığından sonunda kendileri adına konuşmak zorundaydılar.[127] (Aynı zamanda, onlardan önceki birçok siyah kadının çoktandır unutulmuş sözlerini ve bilgeliklerini yeniden ortaya çıkarmışlardı: Zora Neal Hurston 1937'de, 'Görebildiğim kadarıyla, zenci kadınlar bir katır gibi dünyanın yükünü çekiyorlar' diye yazmıştı; Bessie Smith ise on yıl daha önce, 'Güzel değilim, ama beğenen beğenmiş bir kere' sözleriyle özgürlük ve meydan okuma duygusunu şarkıya dökmüştü.[128]) 1970'li yılların sonunda, resmi kayıtlara göre yeni doğan siyah çocukların yarısı tek ebeveyne sahip oluyorken (altmışlı yıllardakinin iki katı)[129], ölümler, uyuşturucular, tutuklanmalar ve askerlik nedeniyle, erkek arkadaş arayan siyah kadınlar uygun siyah erkek bulamazlarken, hem beyaz hem siyah erkekler için kadınlarda açık ten rengi hâlâ güzellik ölçütü olduğu için siyah kadınlarla erkekler arasındaki ilişkilerin geleceği gitgide daha perişan ve umutsuz bir tablo çiziyordu. Gloria Naylor bu ruh halini kavramıştı: 'Bütün iyi erkekler ya ölü ya da henüz doğmamış.'[130]

Çok geçmeden tüm siyah yazarlar arasında dünya çapında en çok tanınanı olacak olan Alice Walker, zalimce davranan ve baş kurbanları olarak karılarını, kızlarını, sevgililerini seçen erkeklerin yer aldığı bir gerçekliğe karşı savaşan siyah kadınların hayatlarının kasvetini tekrar tekrar gözler önüne sermiştir. Walker'ın romanları Kuzey Amerikan ırkçılığı karşısında başarısızlığa uğrayan erkeklerin suçunu üstlenerek erkeklerin öfkesine ses çıkarmadan katlanan siyah kadınların hayatlarında giderek artan eziyetleri anlatır. Örne-

ğin, *The Third Life of Grange Copeland*'da (Grange Copeland'ın Üçüncü Yaşamı) Brownfield yaşamına giren tüm kadınları ve çocukları sömürür, döver ve onlara işkence eder -erkek arkadaşlarına, 'Zenci bir kadın başka türlüsünden anlamaz!' der-. Sonunda da itaatkâr karısını vurur; yalnızca bir kez katlandığı bütün acıları hatırlatarak boşu boşuna isyan etmeye kalkışmıştır: 'Düşün bir, kendini birazcık erkek gibi hissedesin diye kaç kez senden dayak yedim.'[131] *The Color Purple*'da (Renklerden Mor), erkekler sadist ve zalimdir, ancak kadınlar birbirlerini destekleyerek bu tür erkeklik gösterilerine karşı savaş açarlar. Kocası tarafından sürekli dövülen ve hırpalanan Celie, Shag'ın yapıcı müdahaleleriyle değişir ve sonra da kocasını kendisiyle yüzleşmeye ve kendisini değiştirmeye zorlar. Bu, Walker'ın ütopik, cinsiyetçi olmayan bir toplum betimlemesidir.[132]

Ancak siyah erkekliğine yönelik en sert polemik Michele Wallace'ın 1978'de yayımlanan *Black Macho* (Siyah Maço) adlı uzun denemesinde yer alır.[133] Başka birçokları gibi, Daniel Moynihan'ın 1965'te yazdığı, siyah toplumlarında başlıca sorunların beyaz ırkçılığından çok, 'anormal bir aile yapısından' kaynaklandığını ileri sürdüğü, zenci ailesini konu alan incelemesini işaret ederek işe koyulur. Moynihan, zenci ailesinin 'anaerkil' yapısını çevreleyen karmaşık patolojinin ve siyah kadınların eğitim ve iş konusunda sahip oldukları göreceli avantajların 'zenci erkeğinin üzerine ezici bir yük bindirdiğini' ileri sürüyordu.[134] İnceleme yayımlanır yayımlanmaz, ailelerine bakmak için çabalayan kadınların tek başlarına verdikleri umutsuz mücadeleyi bir 'iktidar' mücadelesi olarak tanımlamanın gülünçlüğüne ve Amerika'da tüm gruplar arasında en düşük ücretleri kadınların almaya devam ettiğine işaret eden siyah erkekler ve kadınlar tarafından eleştirildi. Ancak yine de bugüne kadar ABD, İngiltere ve başka yerlerde hem medyayı hem de akademik çevreleri etkilemeye devam etmektedir: 'Siyah toplum ve sorunları' hakkındaki standart söylemi belirler. Siyah erkeklerin sorunlarının öncelik taşıdığına ilişkin genel kanıyı desteklemesini ve siyah erkeklerin, siyah kadınların otoriter ve 'iğdiş edici' olduğuna ilişkin önyargılarının onaylanmasını da sağlamaktadır. Wallace'a göre bu önyargılar altmışlardaki siyah hareketini 'baltalamış ve çarpıtmış-

tır.' Bunlar siyah hareketini siyah maçoluğuna çevirmişlerdi: 'Siyah erkeğin kayıp olduğu varsayılan 'erkekliklerini' geri kazanmak için verdikleri mücadeleden başka bir şey olmuyordu... Aslında siyah erkeğin bir an önce bir iktidar duygusu kazanmaya çalışarak her şeyi -tüm geleneksel devrim hedeflerini: Para, güvenlik, hükümetin devrilmesi- tehlikeye attığı söylenebilir.'[135] Cleaver'ın sözlerinin bugün de tekrarlanması Wallace'ın düşüncelerinin haklı olduğunu gösterir: 'Kendi erkekliğimize sahip olmalıyız. Ya sahip oluruz ya da bu yolda dünyayı dümdüz ederiz.'[136] Aynı şekilde, LeRoi Jones'un sözleri -'beyaz kadınlar, en kusursuz, en acımasız biçimde düzülme biçiminin, [siyah bir erkek tarafından] tecavüze uğramak olduğunu bilir'[137]-, Wallace'ın Siyah İktidar hareketinin retoriğinin en büyük esin kaynağının, siyah erkeğin bu hareketin bir bütün olarak siyah toplumu için ifade ettiği devrim potansiyelini nihai olarak olumsuzlayarak, fiziksel cinsellik düzeyinde erkeklik taslaması olduğu iddiasını doğrular.

Wallace'ın siyah erkeklerle kadınlar arasında 'nefret değilse bile derin bir güvensizlik' olduğu düşüncesi çok acımasızdır ve durumun bu hale gelmesinde 'beyaz ırkçılığının büyük rolü' olduğunu düşünmekle birlikte, kitabı pek fazla değişim umudu sunmaz.[138] Diğer yazarlar da siyah kadınların sömürülmesinden sadece beyaz ırkçılığını değil, bizzat siyah erkekleri de sorumlu tutmaya razı gibi görünseler de değişim umuduna aynı şekilde ihtiyatla bakarlar. Audre Lorde, Maya Angelou, Toni Morrison, hatta Alice Walker ve Ntozake Shange gibi en sert eleştirmenler bile siyah erkeklerle bir uzlaşmaya varmanın yolunu ararlar. Audre Lorde şöyle yazar: 'Bir halk olarak ortak ezilmişliğimize son vermek için mutlaka birlikte çalışmalıyız... Siyah erkek bilinçlendirilerek, siyah bir erkek olarak özgürleşme yolunda cinsiyetçiliğin ve kadın düşmanlığının son derece işlevsiz olduğunun, çünkü bunların ırkçılığı ve homofobiyi doğuran, farklılığa tahammül göstermeyen aynı zihniyetten kaynaklandığının farkına varmalı.'[139] Combahee River Collective ise şunu duyuruyordu: 'Bir yandan siyah erkeklerle birlikte ırkçılığa karşı savaşıyoruz, diğer yandan cinsiyetçilik konusunda onlara karşı savaşıyoruz.'[140] *Coming To Terms* (Anlaşmaya Varmak) adlı öyküde, Shange'in kadın kahramanı sevgilisinin benmerkezciliğiy-

le, somurtkanlığıyla, fiziksel baskıcılığıyla mücadele eder ve kendi bağımsızlığını ilan ederek onunla eşit düzeye gelir.[141]

Lauretta Ngcobo'ya göre, İngiltere'de siyah kadınların erkekler üzerine yazdıkları, Kuzey Amerikan edebiyatındakilerden daha da 'uzlaşmacı' ve 'yumuşak' olmuştur. Bu durum, kadınların sürekli olarak erkeklerinin cinsiyetçilikte direnmelerine ve evdeki sorunları paylaşmakta başarısız olmalarına yönelik, gündelik hayatlarında sık sık dile getirdikleri eleştirilerine ters düşer.[142] Ngcobo buna, evdeki sorunların baş nedeni ırkçılığın getirdiği acı olduğu için, tüm topluluğu korumayı amaçlayan 'bilinçli bir otosansür' olarak bakar.[143] Rhonda Cobham İngiltere'de siyah kadınların yazılarının yer aldığı başka bir derlemenin tanıtımını yaparken benzer yorumlarda bulunur: 'Siyah kadınlar yaşamlarını sadece erkekleri eleştirerek geçirmezler.'[144] Diğer yandan, Joan Riley *The Unbelonging*'de (Ait Olmama) Batı Hint Adaları'ndan İngiltere'ye gelen yanlarında kaldığı ailedeki yılgın, kendinden nefret eden baba tarafından ensestvari bir biçimde taciz edilen genç bir kızın kaderini ürkütücü bir biçimde anlatmıştır.[145] İngiltere'deki siyah kadınların yaşamlarını konu alan Beverley Bryan, Stella Dadzie ve Suzanne Scafe de daha da açık bir tarzda, siyah erkekleri 'seks düşkünü yağmacılar' ve zaman zaman da kadınlara zorla tecavüz eden kişiler olarak eleştirmişlerdir. Ancak onlar da 'siyah erkeklerin kadınlar üzerindeki baskısı sadece iktidarın görünen yüzü... Ev, erkeklerin egemen erkek rolünü oynayabilecekleri tek yer olduğu için'[146], siyah kadınların kendilerine özgü meydan okuma ve ırkçılık bağlamında erkeklerle ilişkilerini yeniden belirleme yollarının olduğunu vurgularlar. Başka birçok öykü ve şiir ise daha kapsamlı bir görünüm çizer: Bazen acıdan, bazen neşeden, ama her zaman kadınların erkeklerle ve başka şeylerle mücadelesinden söz ederler. Aşağıdakiler Grace Nichols'un sözleridir:

Erkeğim, seni seviyorum
ama beni yutmana izin vermeyeceğim
Kavun gibi olsam da,
elma, erik olsam da,
bana dokunduğunda
denizdeki yosun olsam da,

denizanası
ya da dil balığı.
Gel
Karnavala gidelim
Sen muz ol
Ben avokado... Ama sonra
Ayrılalım birbirimizden
Evet ayrılalım
ve kendi kişiliğimizin
akışına uyalım[147]

Siyah kadınlar ırkçılığa karşı mücadelenin siyah erkeklerle ortak davaları olduğunu kabul ediyor olabilirler; ve bazıları da cinsel zafer ve kadınlar üzerindeki iktidarla belirlenen bir erkekliği yıkıcı olmakla suçlamakla birlikte, siyah erkeklerin duyarlığını, mizah duygusunu ve esnekliğini övebilirler. Ancak siyah erkeklerle kadınlar arasındaki ilişkiler özellikle ABD'de sorunlu ve gerilim yüklü olmaya devam eder. Sorunludur, çünkü siyah feministlerin yirmi yıllık eleştirilerine karşın, siyah erkeklerin dinleyip dinlemediği belli değildir: Siyah erkekler arasında yeni bir cinsel politika ortaya çıkmakta mıdır, siyah erkek bilinçlenmiş midir? Yoksa Mary Helen Washington'un sormuş olduğu gibi 'Eski erkek alışkanlıkları -küfürler, kaba güce başvurma, kadınların erkeklerin malı gibi görülmesi- değiştirilemeyecek kadar kökleşti mi?'[148]

Staples gibi, siyah maçoluğunun sorunlarını gösterenler olmasına rağmen bu kadar siyah erkek salt kendi cinslerinin sorunlarına eğilmeye devam ederken, karamsar olmamak elde değildir. 'Asıl' kurbanın erkekler olduğunda ve onları suçlamamak için özel bir dikkat gösterilmesi gerektiğinde ısrar etmek yeterli değildir: 'Siyah erkekler birçok kadının düşündüğü kadar ayrıcalıklı yaratıklar değildir, çünkü bu toplumda erkek olmanın ağır bir bedeli vardır.'[149] Siyah kadınlar bu teraneyi yıllardır dinlemektedir. İktidara sahip oldukları tek alanda bile bunu kötüye kullanan erkekleri mazur görmek, onların bunu sorgulamasını sağlayacak bir yol değildir. *The Colour Purple*'da Oscar'a aday olduğu gün televizyona çıkıp sanatsal ve ahlâki kusurlarını 'sergileyen' Ishmael Reed gibi ABD'deki ünlü siyah erkek yazarların söyledikleri şeylere kulak verince karamsarlık kaçınılmaz oluyor. Karmaşık bir dille ve acı

bir mizah anlayışıyla yazdığı romanı *Reckless Eyeballing*'de (Pervasız Gözüdönmüşlük) beyaz feministleri ve siyah kadınları siyah erkek yazarların susturulmasına ve bütün suçun siyah erkeklere atılmasına suç ortaklığı yapmakla suçlar.[150] Ancak, siyah kadınlara kulak veren siyah erkekler olduğuna dair bazı işaretler vardır; örnek vermek gerekirse Charles Johnson, yarım ağızla da olsa, 'siyah erkeklerin siyah kadınlara karşı davranışlarının kötülüğünü, bazı seksüel ilişkilerdeki sömürü belirtilerini' kabul eder.[151]

Bunlarla birlikte, günümüzde ırksal ve cinsel politika üzerine düşünenler ve bu düşünceleri en açık ve tutkulu bir biçimde dile getirenler, ('çoğu kadının yumuşak, çoğu erkeğin güçlü olmadığını' bilen)[152] Langston Hughes ve James Baldwin geleneğini izleyen siyah eşcinsel erkeklerdir. Joseph Beam, 1988'deki trajik, erken ölümünden iki yıl önce, 'Gönülden Sözler'de yeni düşlerinden bahsetmişti:

> Hayatta kalma mücadelesinden kurtulup kendi kendimize yeterli olacağımızı, salt idareten yaşamaktan kurtulup pozitif bir aşkınlığa ulaşacağımızı düşlemeye cesaret ediyorum. Siyah erkeklerin diğer siyah erkekleri sevip desteklediğini ve siyah kadınları topluluğumuzdaki dadı rolünden kurtardıklarını düşlüyorum. Birbirimizden beklediklerimiz gerçekleştikçe, siyah kadınlara beslediğimiz özel nefretin yok olacağını da düşlüyorum.[153]

Kobena Mercer ve Isaac Julien'in açıkladığı gibi, 1981'de Londra'da oluşturulan Eşcinsel Siyah Grubu için 'cinsiyet ve ırk üzerine önemli bir tartışma çoktan başlamıştı ve bundan geri dönüş yoktu.'[154] Bu tartışma zemini eşcinsel topluluğunun ırkçılık konusundaki sessizliğinin irdelenmesi, siyah topluluğunun cinsellik konusunda konuşmamakta direnişini kırmayı ve daha genelde, temeldeki erkekliğin kültürel inşası konusunun incelenmesini sağlamıştı: 'Beyaz ve siyah erkeklerin erkeklik maskelerini biçimlendirmeye yarayan ırksal yansıtma ve içselleştirme diyalektiği.'[155]

Mercer ve Julien, Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe'nin çalışmalarına dayanarak, 'bazılarımızın veya belki hepimizin başka birinin Öteki'sini temsil etme rolünü yüklendiği' ikili karşıtlıklara ihtiyaç duymaksızın kimliğin yeniden yapılanıp yapılanmayacağı sorusunu temel farklılık -burada, 'ırksal' farklılık- sorunu olarak or-

taya koyarlar.[156] Hiyerarşik sıralama olmadan, radikal bir eşitlik vizyonunun, daima farklılık ve çeşitliliğin her türlü tedrici yeniden-yapılanmasına temel oluşturması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Ancak bu noktaya nasıl ulaşılacağının karmaşık bir mesele olduğunu da itiraf etmişlerdir. Mercer, Batı'nın yürürlükteki cinsellik anlayışının 'zaten ırkçılığı içerdiğini' kavramanın bir başlangıç noktası olacağını ileri sürer. Daha önce gördüğümüz ve Frantz Fanon'un *Black Skin, White Masks*'ta etkileyici bir biçimde betimlediği gibi siyah cinselliğini kuşatan bütün gizem hem beyaz erkeğin korku ve fantezileri için bir çıkış noktası, hem de gaddarlığın mazereti olarak, beyaz sömürgeciliğinden kaynaklanmaktadır.

Cinsellik çerçevesinde, bu durumun siyah erkek ve kadınlar için yarattığı ikilemler, -Cleaver'ın yazılarında veya Stokely Carmichael'in radikal siyah politikalarında kadının yegâne yerinin 'yatak' olduğu yolundaki ünlü ifadesinde övüldüğü gibi- beyaz ırkçılığının siyah maçoluğundaki ayna imgesinden farklı biçimler alabilir ve almıştır. Mercer bir kez daha bizi erotik imkânları olan ve siyah erkeklerle kadınların daima daha karmaşık bir cinsel politikayı dile getirmiş olduğu müzik alanına yöneltir: 'Soul müzikte erkek-dişi husumetleri açıkça görülür; blues'da cinsellik yüceltilir, ancak aynı zamanda sorunsallaştırılır; Billie Holliday'in bazı şarkıları siyah erkeklerin manipülatif davranışları hakkında özlü eleştiriler içerir, ancak onların candan sarılışlarına duyulan özlemin çelişik "karmaşıklığı"nı da aktarırlar.'[157] Mercer, siyah erkek müzisyenlerin 'erkekliğin' çelişkili anlamlarıyla mücadele ettiklerini ve hepsinden öte beyaz erkeklerin 'duygusal cehalet'ine çarpıcı bir karşıtlık oluşturan bir biçimde duygularını ifade edebildiklerini ileri sürer. Michael Jackson ve Prince gibi en ünlü siyah pop şarkıcıları 'bütün erkeklik maskelerini gülünçleştiren' bir biçimde açık açık beyaz erkek kodlarını ve uzlaşımlarını yıkmaya girişmişlerdir. Mercer'e göre, 'bu sanatçılar ırk, cinsiyet ve cinsellik işaretlerini istikrarsızlaştırarak, üstlendiğimiz cinsel rollerin ve kimliklerin kültürel *kurulmuşluğuna*, yapaylığına dikkat çekerler.'[158]

Müzik dünyasının dışında da siyahların kendi erkeklik yapılarında gittikçe artan bir karmaşıklığın ve değişimin hüküm sürdüğüne şahit oluruz. Richard Pryor'un 1971 yılında yaptığı bir şovu sey-

retmek tüyler ürperticidir. Mizah anlayışı acımasız bir kadın düşmanlığı içerir: Kadınlardan sadece orospu olarak bahseder: siyah kadınlar değil sadece beyaz kadınlar saldırgan bir arzunun saplantı haline gelmiş nesneleridirler: 'Beyaz orospulara bayılıyorum, hastalık bu bende. Kocaman memeleri vardır, boşalırken bir sürü gürültü yaparlar [ahh - aaah - oohh].'[159] Günümüzdeyse, Pryor kendisini, bir zamanlar kendi şovları içinde son derece ciddi bir rolü olan maçoluğu alaya almaya adamıştır.[160] İngiltere'de çok popüler bir komedyen olan Lenny Harry bir yandan sürekli ve etkili bir biçimde siyah maçoluğunu alaya alırken (soul şarkıcısı Theophilus P. Wildebeeste'in herkesi kahkahaya boğan taklidinde olduğu gibi), bir yandan da korsan radyo diskjokeyi Delbert Wilkins'i kendi kendiyle alay eden, kibar ve müşfik bir mizah anlayışıyla taklit ederek alternatif bir erkeklik imgesi sunuyor. Bu sırada halk kahramanı, siyah boksör Frank Bruno ise, babalığın yaptığı en anlamlı iş olduğunu ilan ediyor.

Hem ABD'deki hem İngiltere'deki siyah kültürü, her zaman Güney siyah kültürünün müşfik ve nazik halk bilgeliğini, yaygın mizah anlayışını ve 'tuhaf görünen insanların güzelliğini'[161] iletmeye çalışmış olan şair Langston Hughes gibi eski nesilden siyah yazarların eserlerini yeniden keşfetmekte ve yüceltmektedir. Hughes mülksüzlerin, her türlü maço erkeklik biçimine son derece ters düşen tasasız arkadaşlıklarına değinmiştir: 1930'larda, Paris'te kapıcılık yaparak hayatta kalma mücadelesi verdiği sıkıntılı zamanları hakkında neşeyle, 'Ne zaman bir kavga çıksa beni ayırmaya çağırmasınlar diye özellikle *tobac*'ın yolunu tutardım' der.[162] Günümüzde siyah kültürü, bizzat 'siyah' özne kavramını da sorgulamaktadır. Siyah kimliklerinin sadece toplumsal cinsiyet, sınıf ve cinsellik tarafından değil, onları oluşturan özgül tarihlere göre farklılık gösteren etnik gruplaşmaların son derece karmaşık çeşitliliği tarafından da belirlendiği açıktır. Günümüzde siyah erkekliğindeki muhalif anlamlarına baktığımızda, çeşitliliğin altının çizildiğini görürüz.[163]

Bazı siyah erkekler ırkçılıkla savaşmanın egemen erkeklik imgeleriyle savaşmayı, siyah cinselliğiyle ilgili -erkek-kadın, siyah-beyaz herkesi ezen- ırkçı fantezileri reddetmeyi gerektirdiğini çok açık bir biçimde görebilmişlerdir. Örneğin Kuzey Amerikalı şair

Essex Hemphill şöyle yakınır:

> Biz sözde erkekler,
> biz sözde-kardeşler,
> düşünsek bir
> neden kadınlarımızı sevmemiz
> bu kadar güç,
> Amerika'nın bizi sevdiği gibi
> sevmeye çalışırken onları.[164]

Isaac Julien ise *Gary's Tale*'de (Gary'nin Hikâyesi) şunları ileri sürer:

> Son dövüş, son savaş alanı kişinin benliği,
> en önemli alan, ruh olacaktır.
> Zihin, sömürgelikten kurtarılacak yeni-sömürgeleştirilmiş son alan olacaktır;
> biliyorum, çünkü oradaydım, gittim ve döndüm.[165]

Siyahlar bir yandan kendilerini yeniden inşa edip bir yandan da 'siyah erkek' imgesini sömürgelikten kurtarırken, şüphesiz bir imgenin beyaz erkeklerin saplantı ve arzularında yatan habis kökenlerini sergilemişlerdir. Ancak beyaz erkekler siyah erkeklere yansıttıkları arzularından vazgeçememekte, kendilerine ilişkin geleneksel imgelerini korumaktadırlar. Siyah erkekler siyah erkeklik imgelerine meydan okuyarak beyaz erkekliğinin merkeziliğini tehdit etmektedirler. Kadınlar ve eşcinsel erkekler gibi siyahlar da onları ikinci sınıf konumuna düşüren kavramsal hiyerarşileri ayrı ayrı inceleyip reddederken ve bu hiyerarşilerin ifade ettiği ve ayakta tuttuğu iktidar ilişkilerini değiştirme mücadelesi verirken, beyaz erkekliğin kabuğunun gitgide aşındığı ve eskidiği, bir zamanlar son derece kesin gözüken üstünlüğünün gitgide azaldığı görülmektedir.

VIII. CANAVAR TOHUMU (1): SEKS ERKEK EGEMENLİĞİ MİDİR?

Kadınları özgürleştirecek herhangi bir hareketin erkekleri de özgürleştireceğine gerçekten inanıyorum.. Bir erkek olmak için zor bir zaman: Bir kadın olmak içinse hem zor hem cazip bir zaman. Şu an eylemde bulunanlar bizleriz, erkeklerse alımlayıcı konumundalar. Erkeklerin değişim başlatmak ve farklı biçimlerde karşı cins olmayı denemek konusunda daha aktif olmalarını isterdim.... Bunun bir gün gerçekleşeceğine eminim ve şu anki 'cinsel bunalım'ın çok iyi sonuçlar doğuracağını umuyorum.

Nancy Friday [1]

Erkeklerle ne yapacağımızı bilemiyoruz. Onlarla ilişkiye girersek sömürüleceğimiz kesin... Onlara destek verirsek ataerkilliğin kökleşmesine yardımcı oluruz; onlarla savaşırsak onların düştükleri hatalara düşme olasılığı söz konusu... KADINLAR NE YAPARLARSA YAPSIN bunun ataerkilliğe uydurulabileceğini daha yeni yeni anlamaya başlıyoruz.

Dale Spencer[2]

Catherine Simpson Kuzey Amerika'da yakın zamanlarda yayımlanan 'Erkek Araştırmaları'ndaki metinlerden birini tanıtırken 'Erkek karmaşıktır' der.[3] Erkekliğin toplumsal ve tarihsel boyutlarını ne kadar araştırırsak, heterojen ve çelişkili olduğu, bir dizi hiyerarşik ilişkiyle tanımlandığı o kadar açığa çıkar: Kadınlık ve eşcinsel arzu reddedilir ve bastırılır, 'zayıf' ve 'aşağı konumda' olanlar yöneltilip kontrol altına alınır (genelde onların böylece 'koruma altına alındığı' düşünülür). Ancak erkeklik kavramı gitgide daha karmaşıklaşırken, 'erkeklerin sorunu' da giderek daha acil bir hal almaya başlıyor. Cinsel farklılığı, değişken bir gerçeklik -basit bir karşıtlıktan çok bir anlam çeşitliliği- bağlamında kavrayabiliriz, ancak erkeklerin kadınlar üzerindeki kültürel, toplumsal ve politik egemenlikleri devam etmektedir. Bir yandan 'kadın'ın toplumda 'erkek'ten kesinlikle daha aşağı, 'erkeğe' tabi veya 'erkek' tarafından eksiklikleri tamamlanan bir varlık olarak kurulmasını eleştirme ve bu duruma karşı koyma ihtiyacı, bir yandan kadınlığın değer verdiğimiz, ancak egemen, erkek-merkezli söylemlerde ve gerçekliklerde horgörülen yönlerini kendimize saklamamız, feministler için içinden çıkılmaz bir paradoks olmuştur. Sonuçta, sırf 'kadınlığa' *özgü* olduğu için yıkmamız gereken, kadınlık deneyimi nosyonlarını savunmaya kadar varabiliriz. Erkekler açısından ise, bir yandan 'erkeğin' herhangi sabit bir özünün olduğu düşüncesine karşı koymanın önemi, diğer yandan devam edegelen pratik bir erkekler sorunu olduğunda ısrar edilmesi benzer bir paradoks oluşturur. Buradaki tehlike şudur: İşi 'erkekliğin' çeşitliliğini ve değişken anlamlarını; bazılarının daha geleneksel olanlarına karşı meydan okumaları için güçlenmelerine yardım etmemiz gereken anlamları gözardı etmeye kadar vardırabiliriz.

1970'lerin başında altmışlı yılların radikal hareketleri Batı'da kadın özgürlüğü hareketlerini doğurduğu sıralarda, erkekler esas sorun olarak görülmüyordu. Yepyeni bir başlangıcın 'sınırsız olanakları' olarak gördükleri şeyin heyecanı ve inancı içindeki feministler kendi hayatlarının denetimini kendi ellerine geçirmekle meşguldüler.[4] Bir yandan kadının radikal politikalardaki ve radikal perspektiflerdeki ikincil konumuna meydan okuyor, diğer yandan 'cinsel özgürleşme' adı altında 'piliç' gözüyle bakılan kadınların,

kendi kendilerinin olumlayıcı özneleri olmak yerine erkeklerin arzularının pasif nesneleri oldukları ikonografiye ve dile saldırıyorlardı. Hepsinden öte, kendi arkadaşlarının verdiği hazzın ve heyecanın tadını çıkartmakla meşgullerdi. Hayatlarında ilk kez sadece kadınlar olarak küçük gruplarda bir araya geliyor, seks ve ilişkiler hakkında konuşuyor, anaokulları, oyun alanları, daha iyi iş ve iş eğitimi olanakları için örgütleniyor, kendi doğurganlıkları üzerinde söz sahibi olmayı talep ediyorlardı.[5]

Bu ilk günlerde erkekler, feministlerin -İngiltere'de kadınların özerk bir biçimde örgütlenmesi fikrine karşı çıkan küçük bir Maocu kadınlar grubunun şiddetli düşmanlığına karşılık olarak- onları kadın özgürlüğü hareketinin dışında bırakmaları gerektiğini düşündüğü ölçüde konu ediliyorlardı.[6] Kadınların o zamanlar radikal gruplar içinde onlarla birlikte yaptıkları çalışmalardan bildikleri gibi, erkekler aksi takdirde kendi politik gündemlerinde ısrar ederek kadınlara egemen olacak ve onları susturacaklardı. Ancak kadın hareketi güçlenip de farklı geçmişleri olan kadınların katılımı sağlanınca bazı kadınlar daha önce ağza alınamayan şeyleri konuşmaya, erkeklerin uyguladığı şiddeti ve onlardan duydukları korkuları tartışmaya başladılar. Feministler tecavüzün yaygınlığı ve erkeklerin evde kadınlara ve çocuklara uyguladığı şiddet konusunda bilinçlenmeye başladıkça erkekler sorunu genelde planlanmamış bir biçimde işe yeni başlayan bu tutkulu feministlerin gündemine girdi. Kadınlar çevrelerindeki kadınların acılarına ve çektikleri sıkıntılara daha çok ilgi göstermeye, kendi iç korkularını dile getirmeye başladıkça bu sorun ortaya çıktı. Erkeklerin kadınlara uyguladığı şiddetin, cinsel baskıcılıklarının derecesini ve bir kere bu konuda aşırı duyarlı hale gelinince, çok geçmeden sınırsız gibi görünen bir kadın düşmanlığı manzarası sunan tutumlarını irdeleyen feministlerin erkeklere duydukları öfke yetmişli yıllar boyunca iyice şiddetlendi.

Erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliğinin evrenselliği ve sarsılmazlığı; kadınların onları ikinci sınıf haline getiren ideolojileri bilinçli olarak reddetmelerinin -en azından, kadınların sömürülmesine neden olan toplumsal politikalara, işyeri uygulamalarına ve evdeki düzenlemelere karşı mücadelelerle birleştiğinde- er geç bir

toplumsal cinsiyet eşitliği yaratabileceği yolundaki önceki iyimserliği yok etmeye başladı. Yetmişlerin sonlarından itibaren politik sağın uluslararası alanda başarılı bir yükseliş gösterip tüm ilerici radikal hareketlerin, sosyalist grupların ve partilerin inişe geçmesi de bu süreçte önemli bir rol oynadı. Birçok feminist, toplumsal düzenlemelerin ve bunların ideolojik eklemlenmelerinin erkek iktidarını nasıl kurumlaştırdığını araştıran türden bir feminist analiz yerine; kadınların ezilmesinin suçunu tek tek erkeklere yükleyen ve erkeklerin tarihaşırı, başlangıçtan beri varolan iktidar dürtüsünü vurgulayan türden bir feminist analiz yapmaya başlamıştı.[7]

A. *Erkeklerin Cinselliği*

1970'lerin sonundan itibaren çoğu Kuzey Amerika'dan çıkan, çok popüler olan ve gittikçe yaygınlaşan feminist yazılar, erkek egemenliğine tek bir tarihaşırı temel ararken, erkek cinselliği üzerinde odaklanıyorlardı. 1980'lerin başında ABD'li feminist avukat Catherine MacKinnon bu yeni radikal feminist ortodoksiyi şöyle özetliyordu: 'Feminizmin erkek iktidarının asal toplumsal sahası olarak temelde cinselliği gördüğünü düşünüyorum.'[8] Erkek egemenliğinin özünde, kendi başına ve bütün dolayımlarıyla cinselliğin yattığı ileri sürülüyordu. Ayrıca, MacKinnon, Andrea Dworkin, Robin Morgan, Susan Griffin ve diğerleri, artık toplumdaki diğer tüm iktidar ilişkilerinin özünde erkek cinsel egemenliğinin yattığını ileri sürüyorlardı. MacKinnon bunu şöyle ifade eder: 'Erkek cinsel egemenliğinin toplumsal bir yapı olarak, nükleer silahlanma yarışında, emperyalizmde, sömürgeleşmede, psikanalizde [!], sınıf sömürüsünde, politik işkencede, faşizm ve ırkçılıkta önemli bir yer tutabileceği olasılığı (kadınlar tarafından da) örtbas edilmiş ve dikkate alınmamıştır.'[9]

İroniktir ki, insanlık tarihinin motoru olarak fallik buyruğa (imperatisme) ilişkin bu yeni radikal feminist analiz ne radikal ne de feministtir. Çıkış noktası, şu an da dahil olmak üzere bugüne dek çok bariz bir biçimde soldan çok sağ düşünceyle; cinsel eşitliğe ve feminizme karşı savlarla (ve özellikle de erkeklerin kötülük kalesi

psikanalizle) yakından bağlantılı olan eski muhafazakâr sağduyudur. Roger Scruton gibi sağ kanat ideologları daima bizi kadınların birinci görevinin 'fallusun azgın iştahı'nı 'dindirmek' ve 'zaptetmek' için yorulmadan çalışmak olduğu konusunda uyarmışlardı.[10] Scruton feminist ideolojiyi, erkeklerin '[kendisinin burada sırf erkeklere özgü bir şey olarak gördüğü] cinsel itkiyi yıpratıcı bağlanmışlığından kurtarabilecekleri ve böylece iktidar taleplerini ortadan kaldıracak hiçbir bağlılık talebine izin vermeyecekleri' umuduyla kudukları hince bir plan olarak gördüğünü söyler.[11]

Bir yandan Dworkin ve MacKinnon'un, diğer yandan Scruton'un cinselliği kuşatan egemen, çağdaş kültürel söylemleri ve ikonografileri tekrarladığı şüphesizdir. 19. yüzyıl ortalarında seksolojinin doğmasıyla ortaya çıkan yeni 'bilimsel' seks incelemelerinde erkek cinselliği, o zamanlar Richard von Krafft-Ebnig'in de yazmış olduğu gibi, 'zaptedilmez gücü ve kudretiyle tatmin edilmek isteyen'[12] çok kuvvetli bir içgüdü olarak tanımlanıyordu. Günümüzde popüler magazin dergileri, reklamlar, *hard* ve *soft* pornografi hep aynı imgeyle, bir tür doymak bilmez cinsel iştah olarak 'erkeklik' imgesiyle doludur. Batı edebiyat geleneğinin fallik iktidara ilişkin kendi anlatıları ve eğretilemeleri vardır. Robert Graves penisinden sevgiyle bahsettiği ve ona kendisine ait bir yaşam atfettiği 'Down, Wanton, Down'da (İn Aşağı Zevk Düşkünü, İn Aşağı), erkeklerin -burada kendi kendiyle alay edermiş gibi gösterip ustaca gizlediği- böbürlenmeciliğini, narsisistliğini açığa vurur.[13] Alberto Moravia'nın kısa öyküsü *The Two Of Us*'ın (İkimiz) kahramanı Rico da cinsel organından benzer bir biçimde bahseder: 'Bazı şeylerin ne zaman yapılıp ne zaman yapılmayacağını hiç bilmiyor'.[14] Yüz yılı aşkın süredir Doğu bilimlerinin standart söylemleri de aynı ideolojinin unsurlarını içerir: Biyolog Randy Tornhill ve arkadaşları 1986'da akrep sineklerinin davranışları üzerine yaptıkları *Panorpa* başlıklı incelemede şu sonuca varmışlardı: 'Erkekler daima dişinin üreme davranışlarını kontrol altına almaya uğraşır; bu durum erkek ve dişinin üreme konusunda bir çatışmaya girmesine yol açabilir.'[15] Daha popüler bir düzlemde ise, Rosalind Coward'ın belirttiği gibi, her gün oturma odamızda erkek cinsel egemenliğinin kaçınılmazlığını -her canlıda bulunan, amansız dişi arayışını

akla gelebilecek her yere yaymaya çalışan erkeklik içgüdüsünü gösteren doğa programlarında bir Desmond Morris'in veya bir Richard Dawkin'in avam bilgeliğinin bombardımanına uğruyoruz.[16]

Heteroseksüel ilişkiyi erkeğin egemen olduğu, kadının teslim olduğu *o* muhteşem an olarak tanımlayan 'fethetme/teslim olma', 'aktiflik/pasiflik' ve 'erkeklik/kadınlık' söylemleri ve imgeleri her yerde, her zaman karşımıza çıkar: 'Erkek "atlar" ve bastırır; kadın bacaklarını açar ve "teslim olur"; ve bu pozisyonlar sanki erkeklerin eski çağlardan beri kadınlar üzerinde kurdukları otoriteyi tekrar tekrar doğrular'.[17] Ancak böyle sado-mazoşist bir söylemle insanların yaşadıkları cinsellik deneyimleri arasında bir eşitlik olduğunu varsayarken ihtiyatlı olmalıyız. İçsel ve dışsal anlamlar her zaman özdeş olmaz. Deneyimlerimiz toplumsal anlamları kolayca yansıtmaz; kaçınılmaz olarak toplumsal anlamların süzgecinden geçseler bile. Doğayla hem erkekler hem kadınlar için cinsel ve bedensel deneyimin birçok katmanının ifade ettiği anlam arasındaki bağlantıları kurcalayıp ortaya çıkarmak istiyorsak çok dikkatli hareket etmeliyiz. Bu bağlantılar bebeklikten itibaren öznel ve psişik seks deneyimini; seksi kuşatan kültürel fikirleri ve değerleri; cinsel ifadeye izin veren veya yasaklayan toplumsal bağlamları; beden - özellikle de kadınların bedenleri- üzerindeki tıbbi ve başka toplumsal pratikleri içerir ve hepsi de daha geniş bir toplumsal cinsiyet hiyerarşisi bağlamında yer alırlar. Başlangıç noktasının, dördüncü bölümde vardığımız sonuç olduğuna inanıyorum: 'Fallus'un -katı ve sınırsız- iktidarla eşitlenmesinin kültürel etkisinin kavranması.

'Erkek cinselliği' ile iktidar arasındaki kırılmaz gibi görünen bağı oluşturan şey fallustur. Ancak, hem erkek hem kız çocuğunun kavradığı, iktidar olarak fallus simgesi, erkek cinsel egemenliğinin yaşanmış deneyimiyle eşitlenemez. Çocukluk cinselliği - varlığından haberdar olanların da onaylayacağı gibi- birçoğu yetişkinlerin heteroseksüelliğine atfedilen anlamlarla uyuşmayan, çoğul çıkışları ve nesneleri olan, hem aktif hem pasif biçimler alır. (Önemli bir istisnayı, çocukların cinsel tacizi vakalarını ayrıca ele alacağım.) Erkeklerin jenital organlarının fiziksel olarak görünür olmasının, onların çocukluktan itibaren bu organları kullanmak için abartılı bir çaba harcamalarına yol açtığını, kadınların cinsel

organlarının ise görünmez olmasının cinsel yönden daha çekingen olmalarını sağladığını ileri sürmek için psikanalitik açıklamalar kullanılmıştır. Ancak, kültürel relativizm hakkındaki antropolojik tartışmalar muğlak ve sonuca bağlanmamış olsalar da, bu konudaki yazılarda büyük ölçüde, anatomik farklılığa yüklenen anlamların ne sabit ne de evrensel olduğu ileri sürülür.[18] Batı kültüründe bile erkek ve dişi anatomisine yüklenen anlamlar ve verilen önem son yüz yılda değişime uğramıştır. Simge olarak fallusun aynı zamanda hem 'erkekler'e iktidar bahşettiğini, hem de çoğu etkin erkeğin diğerlerinin üzerinde gerçek bir iktidar kurmasını sağlayan -en azından aile hayatında- çeşitli toplumsal uygulamalarıyla bütün erkek egemenliği düzeninin çoğul anlamlarını içinde barındırdığını varsaymak daha akla yakın görünmektedir. Daha önce de ileri sürdüğüm gibi bu düzen, (teknolojik uzmanlık ve ikramiyeler açısından farklı farklı düzenlemeleri olan) işbölümünü, otorite kurumlarını (politik, yasal, eğitimsel ve tıbbi) ve son olarak da arzu ve cinselliğin dışavurumu ve kontrolüyle ilgili kalıplarla bağlantılı olarak aile düzenlemelerini içerir. Tüm bu yapılar ve pratikler, 'kadınlık' ve 'erkeklik' ideolojileriyle işbirliğine girerek kadınları erkeklere bağımlı kılarlar; en azından kendi sınıfları ve grupları içindeki erkeklere.

Ancak, erkeklerin çok yönlü iktidarlarıyla desteklenen fallus, bir simge olarak erkeklerin tek tek elde edebilecekleri bir şey değildir. Elde etmeye veya belki de reddetmeye çalıştıkları; ya da belki şüphe ve endişeyle yaklaştıkları bir şeydir. Erkeklerin cinsel performansının veya psişik ve fiziksel cinsellik deneyimlerinin nasıl erkek egemenliğinin kaynaklarından biri (ve yeni radikal feminist/eski muhafazakâr analizlerde *asıl* kaynak) haline geldiğini - eğer geldiyse- hâlâ açıklamamız gerekmektedir. Bu nedenle şu soru hâlâ geçerlidir: Erkeklerin cinsel yaşamlarının fiili gerçekliği, penisin kullanımı, erkeklerin kadınlar üzerinde iktidar ve kontrol sahibi olmalarını ne ölçüde sağlar? Erkeklerin penisin fiziksel varlığına ilişkin ortaklaşa deneyimlerinde, genelde bedenleriyle kurdukları ilişki biçimini belirleyen ve onlara bir 'erkeklik' ve iktidar duygusu kazandıran bir şeyler olduğunu varsayabilir miyiz? Yoksa, erkeklerin cinsel deneyimlerinde ortaklaşa bir erkekliği ve bu

nedenle de 'erkek egemenliği'ni meydana getiren başka bir şey olduğunu mu varsaymamız gerekir?

Şüphesiz 'amcıklar', 'yaraklar', 'ibneler', 'aygırlar', 'basmak' ve 'otuzbir çekmek' gibi sözcükler çerçevesinde, alaylı cinsiyetçi tebessümlerle, bitmek tükenmek bilmez şakalarla, imalı el hareketleriyle oluşturulan çok tanıdık eril bağlılık ritüelleri vardır. Erkeklerin işyeri kültürleri -özellikle de el emeği gerektiren işlerde- bu türden bir cinsel işaretleşme üzerine kurulmuştur: 'Makinelerin gürültüsü içinde mastürbasyonu, cinsel ilişkiyi veya eşcinselliği ima eden bir hareket herkesin gülümsemesini ve sesin ulaşamayacağı kadar uzak mesafelerden yeniden bir bağ kurulmasını sağlamaya yetiyordu.'[19] Kolektif bir biçimde erkek cinsel performansını çağrıştıran imgelere başvurulmasının erkekliği pekiştirip onaylamaya ve kadınları dışlayıp küçümsemeye yaradığı açıktır. Gagnon ve Simon gibi sosyologlar veya Ethel Spector Person gibi terapistler, inandırıcı bir biçimde, erkekleri cinsel ilişki kurmaya veya en azından bunlara ilişkin pornografik düşüncelere iten saplantılı gücün ardında eril cinsiyet kimliğini yeniden vurgulama ve onaylama ihtiyacının yattığını söylerler:

> İktidarsız bir erkek hep sadece cinselliğinin değil, erkekliğinin de tehlike içinde olduğunu hisseder. Erkeklerde toplumsal cinsiyet cinselliğe 'dayalı' gibi görünmektedir... Kadınlarda ise, toplumsal cinsiyet kimliği ve kendi gözlerindeki değerleri, başka yollarla pekiştirilebilir.[20]

Heteroseksüel performans eril kimliğin temel dayanak noktası olarak görülebilir, ancak bu performansın gerçekleştirilmesi tek başına erkeklerin kadınlar üzerinde iktidar kurmalarını sağlamaz. (Şiddete başvurulan durumlarda bile, erkeklere diğer erkeklere, kadınlara ve çocuklara tecavüz etme gücü veren şey, kaba kuvvetin veya silahların kullanımıdır.) Kendi heteroseksüel deneyimleri hakkında dürüstçe konuşabilen çoğu erkek, sık sık, aslında bütün iktidara kadınların sahip olduğunu hissederek büyük bir şaşkınlığa düştüklerini itiraf ederler.[21] Örneğin, yarma, beyaz sikici Norman Mailer yerinde bir biçimde, kendisini bir 'seks mahkûmu', 'evlilik mahkûmu' olarak tanımlar, çünkü 'kadınsız yaşamayı becerememiştir hiç.' Birçok egoist gibi Mailer da üçüncü tekil şahıs kullana-

rak kendisine büyüleyici bir fenomenmiş gibi bakmayı tercih eder: 'Dört kez evliliğin sillesini yemiş biri olarak kadınların iktidarına saygısı o kadar büyüktü ki, kadınların onu ezip geçerken, gözünün önünde Alman tanklarıyla ilgili eski haber filmleri canlanıyordu.'[22] Hamilelik tehlikeli olmaktan çıkınca kadınların erkeklere duydukları saygıyı yitirdikleri sonucuna varır. Bir zamanlar kadının, âşıklarının kendi ölümü demek olabileceğini bildiğinden, artık bu bilginin ortadan kalktığından yakınır: 'Bu eylemin önemini ne kadar yitirdiğini ve bir zamanlar erkek de kadınlar için eşit ölçüde gizemli bir varlıkken (çünkü kadınların içine felaketleri olabilecek bir varlık yerleştirebiliyordu), Masters ve Johnson'dan karısını nasıl tatmin edeceğine dair dersler alan ve kendisinden daha üstün bir şeyin, vibratörün titreşimleri önünde boyun eğen bir adam seviyesine nasıl indiğini anlayın artık.'[23] Mailer'a göre teknoloji, 'erkeğin doğa üzerindeki iktidarını genişletirken kadınlar üstündeki iktidarını azaltmıştır.'[24] Kaybettiği iktidarı üzerine kafa yoran cesur boğanın bu paranoyakça zırvaları, bence yine de birtakım gerçekleri yansıtmaktadır. Cinsel ilişki 'eylemi'ne atfedilen anlamlar ne olursa olsun, çoğu erkeğe bir beceriksizlik ve başarısızlık -kadınları tatmin etmekte başarısızlık- duygusu verir. Cinsel yönden tatmin olmuş kadın imgesi kültürel olarak görecelidir ve bizim kültürümüz kadınların orgazm olmasının önemini erkeklere giderek daha çok dayatmaktadır; erkek sanki, kadının tekrar tekrar orgazm olması için daima ereksiyon halinde kalan bir makine olmalıdır. Ayrıca, iğdiş edilme kompleksinin klinik kanıtlarından değilse bile, popüler kültürün mitlerinden ve hikâyelerinden, erkeklerin kadın jenital organlarından ve kadın cinselliğinden duydukları büyük korkuyu vurgulayan psikanalitik gözlemlerin doğru olduğunu anlıyoruz.[25]

O halde, çoğu erkeğin kadınlarla ilgili en büyük belirsizliklerini tam da seks anında yaşaması, en çok sekste bağımlılık ve itaat göstermesi -genelde, kamusal yaşamdaki otorite ve bağımsızlık deneyimlerinin tam tersine- şaşırtıcı değildir. Ve şüphesiz çoğu erkek en büyük cinsel zevki kendisini güçsüz ve itaatkâr hissederek almaktadır. Ian McEwan *In Between the Sheets* (Yorgan Altında) adlı derlemesinde erkeklerin çelişkili duygular içeren cinsel uyanışlarını çarpıcı bir biçimde anlatır:

O'Bryan temiz, beyaz çarşafların üzerine uzandı ve Lucy yuvasına yerleşen kocaman bir kuş gibi belinin üzerine yerleşti... En baştan beri, 'İdareyi ben ele alacağım' demiş, O'Bryan da 'Göreceğiz' cevabını vermişti. Erkek kardeşinin dergilerindeki acayip tipler gibi boyun eğmekten hoşlanabileceği düşüncesi onu korkutuyor, rahatsız ediyordu... Sonunda kadın ondan çok kendi kendine sesleniyormuşçasına konuştu. 'Solucan...' O'Bryan inledi. Lucy'nin bacakları ve kalçaları kasıldı ve titredi. "Solucan... Solucan... Seni küçük solucan. Küçük, pis bir solucan, ezeceğim seni.' ...Erkek gözlerini sıkı sıkı yummuştu, sözcükler dudaklarından güçlükle döküldü. 'Evet' diye fısıldadı.[26]

Nancy Friday'in erkeklerin kendisine gönderdiği üç bin cinsel fantezi üzerine yaptığı araştırmada keşfettiği gibi, erkeklerin fantezilerinde kadınlara iradelerinin dışında sahip olma düşüncesi bir kural değil bir istisna gibi görünmektedir. Erkeklerin fantezilerinin dörtte biri mazoşistçeydi.[27] (Fantezilerini aktaran kadınlar arasında tecavüz edilmek veya kendilerine karşı zor kullanılması en popüler temayken, sadece üç erkek birisine tecavüz etmeyi hayal ettikleri fantezilerini aktarmıştı.) Friday'in bulguları, müşterilerinden çoğunun cinsel ilişkilerde saldırganı değil kurbanı oynamak için para ödediğini açıklayan seks işçilerinden edindiğimiz bilgilerle uyuşmaktadır. Erkekler fantezilerinde mazoşistik bir rol seçmeye neredeyse kadınlar kadar eğilimlidirler; acıyı zevkin simgesel bedeli olarak görür, 'ahlâksızca' olduğunu düşündükleri bir şeyi istemekten suçluluk duyarlar.

Eileen McLeod fahişelik üzerine yazdığı bir kitap için otuz fahişeyle ve yirmi erkek müşteriyle (hepsi de 'normal' ve evli erkeklerdi ve bu nedenle fahişelere giden erkekleri temsil ediyorlardı) görüşmüş ve 'erkeklerin fahişelerle girdikleri cinsel ilişkilerin ortak bir özelliğinin, erkek cesareti ve egemenliğinin büyük yer tuttuğu geleneksel eril heteroseksüel rollerinden kaçma şansı tanıması' olduğu sonucuna varmıştır.[28] Bir fahişe müşterileri hakkında şu yorumu getirir: 'Hepsinin bir şekilde onlardan istifade edecek bir kadın istediğini düşünüyorum'; bir diğeri de şöyle der: 'Bu onları rahatlatıyor, büyük bir performans göstermek, aygır gibi olmak, kadının birçok orgazma ulaşmasını sağlamak veya bu gibi şeyler yapmak zorunda değiller.'[29] Müşterilerse yaşadıkları bu 'rol değişiminden' hoşlandıklarını söylemişlerdi: 'Burada kadın erkeği yapı-

yor'; 'Oraya gidiyorum, çünkü uzanıp her şeyi kızlara bırakabileceğimi biliyorum.'[30] 'Egemenliği' pasif bir biçimde yaşamaya ve kadın giysileri giyerek kadınlığı tatmaya duyulan arzu, hem fahişeler hem de müşterileri tarafından normal seks, oral seks ve mastürbasyondan sonra erkeklerin en güçlü arzusu olarak tanımlanmıştır. (Fahişelerin müşterilerinin yaklaşık dörtte biri bu türden arzularını dile getiriyorlarmış.) Kuzey Amerika'da binlerce fahişe ve müşterileri üzerine yapılan incelemelerde de ortaya benzer bulgular çıkmıştır: Bir incelemede 'cinsel yönden pasif' olmayı arzulayan erkeklerin % 48, bir diğerinde % 74 oranında olduğu açıklanmıştır.[31]

Erkeklerin fantezileri, arzuları ve kadınlarla gerçek ilişkilerindeki seks deneyimleri, teslimiyetçilikle ilgili imgeler açısından kadınlarınkinden pek farklı görünmemektedir; bu, muhtemelen her iki cinsin de ergenlik öncesi fantezilerinden kaynaklanmaktadır. Dave Faintwick'in cinsel uyanışına ilişkin öyküsü de bunlardan biridir. Cinsiyetini bilmeseydik onu kadın sanabilirdik. Hatırladığı şeyler benim kendi erotik geçmişimden -küçük bir kızken fantezilerimde daima benden yaşlı bir kadın olurdu- pek farklı değil:

> Beş altı yaşlarımdayken ilk cinsel fantezilerim sınıf arkadaşlarımdan birisinin çekici sayılabilecek annesiyle ilgiliydi. Tahta bir salıncakta oturduğumu hayal ediyordum ve o bana geliyor... İncil'den çıkmış biri gibi kollarını açıyor... Beni öpüp okşuyordu... Daha sonraları ise hem beni cezalandıran, hem de bana kibar davranan öğretmenlerimle ilgili fanteziler kurdum... [Yine daha sonraları] Fantezilerim daha karmaşıklaştı. Günlük hayatta tanıdığım ve gazetelerde, televizyonda gördüğüm kadınlarla ilgiliydi bunlar. Yaşına ve güzel olup olmadığına pek bakmaksızın, bana iyi davranacak, benimle sevişecek ve sadomazoşistçe oyunlar oynamaktan hoşlanacak kadınlar düşlüyordum. Bu fanteziler bir ölçüde bana hâlâ çekici geliyor, ancak iyi bir fiziksel cinsel ilişkide önceleri hiç olmayacağını sandığım, tamamiyle farklı bir tatmin duygusu bulduğum zaman güçlerini ve etkilerini yitirdiler... Onlardan [fantezilerden] vazgeçmiyorum, ancak kendimi son derece yakın hissettiğim başka insanlara karşı hiçbir şey hissetmemek, hatta onları küstahça aşağılamak yerine onlardan hoşlanmaya başladıkça yavaş yavaş zararsız hale geldiler.[32]

Ne erkeklerin mastürbasyon fantezileri ne de kadınlarla ilişkilerindeki seks deneyimleri, bildik erkek egemenliği olarak seks ritü-

ellerine indirgenemez. Nancy Friday'in araştırmasında görüldüğü gibi, erkekler, sevme ihtiyaçları, geçmişte reddedilmelerine ve bu yüzden de kendilerini ahlâksız ve suçlu gibi hissetmelerine duydukları öfkeyle çelişse de, şefkatlerini göstermek için en az kadınlar kadar güçlü bir arzu duyarlar.[33] Erkekler bir yandan kadınlardan korkarlarken diğer yandan onlarla samimiyet kurmayı düşlerler. Aynı şekilde, İngiltere'de Wendy Hollway'in erkeklerin ve kadınların heteroseksüel deneyimlerine ilişkin röportajları, ortaya çıkan karmaşık iktidar müzakeresini betimler.[34] Kadınlar genelde erkeklerin kendilerine bağımlı olduğunu algılayamazlar ('Bu adamın bana bu kadar bağlı olduğunu hiç bilmezdim, bunu hiç *düşünmemiştim*'), erkeklerse, Freud'un iğdiş edilme endişesiyle ilgili düşünceleri doğrultusunda, genelde kadınları bütün gücü ellerinde bulunduran kişiler olarak algılarlar ('Çok güçlü ve çok duygusaldı... Onun bana aptal muamelesi yapacağından, beni yıkacağından korkuyordum.'[35]) Egemen 'eril cinsel dürtü' söylemi bu yanlış anlamaları -erkeklerin ihtiyaçlarını ve savunmasızlıklarını, kadınların cinsel ilişkilerdeki güçlerini inkâr edişini- teşvik eder. Hollway erkeklerin seks yoluyla sahip oldukları monolitik iktidar varsayımını yeniden üreten feminizm anlayışını eleştirir:

> Heteroseksüel seks son derece çelişkili olduğu için tam da siyasal bir tavır üretilecek yerdir, çünkü kadının iktidara sahip olduğu, erkeğin direndiği en önemli alanlardan birisidir. Bu siyaset, erkeklerin cinselliğine ilişkin, penisin iktidarının karşı konulmaz olduğu türünden cinsiyetçi varsayımları olumlamayan alternatif -feminist- açıklamaların üretilmesini içerir. Penisin iktidarı karşı konulmaz değildir tabii ki. Bu, cinsiyetçi söylemlerin ürettiği bir "bilgi"dir; erkeklerin kadınlara karşı Öteki'ne / anneye duyulan arzu yüzünden düştükleri savunmasız konumlarının neden olduğu ve bu nedenle yeniden ürettiği bir bilgi.[36]

Mesele, feministlerin, cinsellikle erkek egemenliği arasında kaçınılmaz bir bağ olduğunu onaylayarak, çoğu erkeğin cinsel endişelerini ve güvensizliklerini bastırmasının ardındaki cesaret gösterilerine bile bile kanmalarıdır. En çok açığa çıkarmamız ve anlamamız gereken şeyleri gizleyerek, erkeklerin cinsellikle ilgili şaşkınlık ve şüphelerini bir savunma mekanizmasına başvurup inkâr etmelerine ortak olmak kadınlarda alışkanlık haline gelmekte-

dir. Erkek cinselliği erkekler için kesinlikle ortak paylaşılan tek bir deneyim değildir. Hiçbir biçimde tek veya basit bir şey değildir, aksine, birçok zayıflık ve dayanıklılık, haz ve acı, endişe, çelişki, gerilim ve mücadele duygusunun bulunduğu bir alandır; bunlardan hiçbirisi heteroseksüel ilişkilerde kadınların aktif rollerinin ortadan kaldırılmasını kaçınılmaz kılacak şekilde düzenlenmemiştir. Erkek cinselliği, değil bizzat seks eylemlerine, seks eylemlerinin en popüler anlamlarına bile indirgenemez. Sadece, erkeklerin başkalarıyla kurduğu samimi ilişkilerin -veya bunların yokluğunun- fiili tarihi içine yerleştirilirse anlaşılabilir.

Feminizm içindeki cinsellik tartışmaları üzerine birçok yazılar yazan ve seksenlerin seksle erkek egemenliğini eşitleyen yeni feminist 'sağduyu'sunu reddeden iki Kuzey Amerikalı feminist, Carole Vance ve Ann Snitow, sürekli olarak cinselliğin -erkek ve kadın cinselliğinin- karmaşıklığına dikkat çekmekte ve ideolojiyi yaygınlaştıran davranışlar sanan radikal feminist indirgemeciliği eleştirmektedirler:

> Ataerkillik toplumsal cinsiyet ve cinselliği birleştiriyorsa, feminizmin analitik görevi onları ayırmaktır. Feminizmin politik görevi ise kadınların ve erkeklerin toplumsal cinsiyete daha az dayalı ve toplumsal cinsiyet tarafından daha az biçimlenmiş bir cinsellik yaşamalarını sağlayacak somut, maddi değişimler yaratmak için çalışmaktır. Bu değişimler toplumsal ve ekonomik eşitliği; zorunlu heteroseksüelliğin sona ermesini; doğum kontrolüne, kürtaja ve seks eğitimine izin verilmesini; çocuk cinselliğinin kabul edilmesini; kamusal/kişisel ayrımlarının yeniden değerlendirilmesini; ve evlilik dışı anne ve çocukların korunmasını içerir.[37]

Erkek cinselliğinin erkek egemenliğini kalıcılaştırmakta belli bir etkisi varsa da bu sadece simgesel düzeyde değildir. Erkeklerin seks üzerine konuşmaları, kesinlikle erkekler arasında bağ kurmayı kolaylaştırıp, hem erkeklerin hem kadınların, erkeklerin bedenleriyle baskıcı bir biçimde kurdukları ilişki tarzlarının bazılarına aracılık etmekle birlikte, bu konuşmaların cinsel haz deneyimleriyle de belirsiz bir ilişkisi vardır; erkek cinsel egemenliği, erkeklerin genel toplumsal iktidarının, fallik iktidar simgeciliğini, kadınların ve erkeklerin bedenleriyle belli bir biçimde ilişki kurmaları için

teşvikte bulunarak ve bunu kontrol ederek desteklemesinden kaynaklanır. Örneğin, erkek cinselliğinin ıslah olmaz bir biçimde şiddet ve baskı içermesi veya egemenlik duygularıyla bağlantılı olması gerekmez -genelde değildir de- ancak, sonraki bölümlerde göreceğimiz gibi, erkeklerin kadınlara karşı cinsel baskı uygulama imkânı toplumsal olarak hoşgörülmüş, aslında genelde hem beklenilmiş hem de teşvik edilmiştir. Kadınların seks deneyimlerinin ıslah olmaz bir biçimde tehlikeyle ve itaat duygularıyla bağlantılı olması gerekmez -genelde değildir de- ancak erkekler evlilik, tıp ve hukuk gibi kurumlar sayesinde kadınların seks deneyimleri üzerinde olağanüstü düzeylerde kontrol sağlayabilmişlerdir. Simgesel düzey özerk bir biçimde işlemez. Toplumsal pratiklerin etkisiyle süreklilik kazanır veya azalır. Cinselliği kuşatan, egemen toplumsal cinsiyet anlamlarının değişmesi mümkündür.

Aslında, cinsellikle bağlantılı anlamları dönüştürmek, kadınların ve erkeklerin paylaşabilecekleri politik bir görevdir. Ancak bu gerekliliğin yeterince farkına varıldığını söylemek zordur; ve bu görev güçlüklerle doludur. İngiliz cinsiyetçilik karşıtı *Achilles Heel* dergisinin yazı kurulu üyeleri, 1979'da erkek cinselliği üzerinde düşünürken şu sonuca varmışlardı: 'Günümüz heteroseksüellik kalıplarında hatalı olan birçok şey vardır, en önemlilerinden biri heteroseksüel ilişkilere ilişkin gerçekten olumlu pek fazla imge olmayışıdır.'[38] Bunun nedeni nedir? Hepimiz birçok kadının yumuşak olmadığını, birçok erkeğin şiddete başvurmadığını biliyoruz. Cinsel farklılıklara ilişkin bu evrensel yapılara, fantezilerimize ve zaman zaman da cinsel deneyimlerimize meydan okuruz. Ancak yirmi yıldır feministler Batı'da cinsiyetçi ideoloji ve pratiği ortadan kaldırmak ve dönüştürmek için şiddetli eleştirilere, alaya ve mümkün olan her silaha başvurmalarına karşın, erkek cinselliği sürekli olarak vahşi ve ezici bir şey gibi sunulmaktadır hâlâ. Aslında, yine bu yıllar içinde pornografinin birçok Batılı ülkede en hızlı büyüyen endüstri olduğunu ve kadınlara karşı cinsel saldırılarda bulunulduğu ve şiddet uygulandığı vakaların sayısının artmaya devam ettiğini gördük. Günümüzde bu kadar çok sayıda feministin şiddet üzerine düşüncelerinde karamsarlık ve umutsuzluk hüküm sürdüğüne göre tecavüz, pornografi ve kadınlara yönelik şiddet üzerine odak-

lanmaları pek şaşırtıcı değildir. Cinselliğe daha olumlu anlamların yüklendiği o mutluluk dolu kıyılarda dinlenebilmek için, önce erkeklerin pornografik fantezilerinin ve fiili cinsel şiddetlerinin seks bilincimizi kapladığı bataklığın içinden geçip çıkmamız gerekir.

Böyle bir yolculuğa kalkışmamız bile mümkün mü? Bunun yararsız olabileceği konusunda uyarılar yapılmıştır. Bir grup İngiliz feminist tarihçinin yazmış olduğu gibi, eğer 'tarihin cinsel dinamiği erkek egemenliğine hizmet eden köklü yapılardan birinin heteroseksüellik olduğunu ortaya çıkarıyorsa'[39], seksi savunmaya kim cesaret edebilir? Öldürüp parçaladığı kadınların sayısı 13'e ulaşan Peter Sutcliffe, 1980'lerde İngiltere'deki bir feminist duvar yazısında denildiği gibi, 'Deli Değil, Kötü Değil, ERKEK'tüyse, o zaman erkeklik öldürücü bir delilikten ne eksik ne fazla bir şeydir. Bu duvar yazısı heteroseksüellik karşısında bir cinsel politika geliştirmenin imkânsız olduğu inancını taşır. Bu duvar yazısının arkasındaki zihniyet altmışların cinsel özgürlük vaadinin yürürlükten kalkmasına yardımcı olmuş ve yetmişlerin başlarındaki daha inançlı feminist cinsel politikaları zayıflatmıştır. Yolculuğun zor olacağı açıktır.

B. *Pornografinin Çekiciliği ve İşlevi*

İşe pornografinin sürekliliğini ve gücünü ele alarak başlayalım. Pornografinin, erkeklerin doymak bilmez bir cinsel enerjiyle dolu, kadınların cinsel açıdan her zaman her yerde elde edilebilir oldukları yolundaki cinsiyetçi ikonografinin zirvesindeki konumu birçok örneğinde açıkça belli olmaktadır. Resimler, filmler, metinler hep 'erkeğin' tükenmez bir enerjiyle dolu, kaya gibi sert penisini, 'kadının' kölecesine bir arzuyla açılmış bekleyen cinsel organını sergilerler. Pornografideki penise tapınmada kimin, neden kontrol altına alındığı ve sömürüldüğü belli değildir. Ancak, hem pornografinin esas üreticileri hem de tüketicileri oldukları düşünülürse, cevabın erkekler olduğu ortaya çıkar: Kendi kendileriyle ilişkileri arasına kimseyi sokmayan erkekler. Angela Carter, pornografik kitabına gömülüp kendisinden geçmeye çalışan erkeği tasvir ederken şu yo-

rumu getirir: 'Metin, okuyucuya sürekli olarak kendi sorunlu benliğini, kendi gerçekliğini -ve her ne kadar öyküsündeki istekle bekleyen kadınları ve erkekleri düzmek isterse istesin, bunu yapamayacağı, bunu ikâme eden bir eylem biçimiyle yetinmek zorunda kaldığı için, bu gerçekliğin sınırlarını- hatırlatır.'[40] Andy Moye, pornografik *Mayfair* ve *Knave* dergilerini inceleyerek bu dergilerin erkeklere sunduğu insanın canını çıkaran fallik rejimi ve başarısızlığı cezalandırma tehditlerini betimler. Pornografinin erkeklik kurmacası için uygun donatım ve teknikler gereklidir: Spreyler, kremler, merhemler, tabletler, küçük cihazlar -envai çeşit cinsel takviye araçları- bu kurmacanın gerçekleşeceğini vaat eden yan ürünlerdir. Bu erkeklik kurmacası *penisin büyüklüğü* (ne kadar büyükse o kadar iyidir); *istenildiğinde ereksiyon olma* (mümkün olduğunca sık); *üstün performans* (kadınları çok sayıda orgazma ulaştıracak şekilde) gibi konuları kapsar. Moye, bu metinlerdeki cinsel arzuya ve cinsel hazza yabancılaşmanın, 'otizm -fallik rejimin ritmine göre idare edilen, kendi içine kapalı cinsel mistisizm dünyası- olarak tanımlanabilecek derin bir cinsel şaşkınlığı temsil ettiğini' ileri sürer.[41] Pornografik anlatı, bu işi beceremeyen erkeğin çok geçmeden kadınını 'sertleşmiş kamışıyla daima hazır bekleyen'[42] erkeğe kaptıracağı tehdidinde bulunur.

Fallik başarısızlığın ürettiği ruhsal bozukluklar, hızla büyüyen diğer bir endüstride, seks terapisi endüstrisinde bir patlamaya yol açmaktadır. Öncelikle ABD'de, özellikle de Masters ve Johnson'un çalışmaları yayımlandıktan sonra, terapi için başvuran erkeklerin cinsel şikâyetlerinin başında *ereksiyon olamama, cinsel istek azalması, erken boşalma*[43] gelmektedir - yani pornografi öykülerindekinin tam tersi. Bu endişeler pornografi tarafından körüklenir; hatta pornografi, tehlikeli bir uyuşturucu gibi, oluşmasına yardım ettiği bu endişeler ve ihtiyaçlar için bağımlılık yapan, ancak yetersiz bir çıkış yolu da gösterir. Pornografik fantezide kadınlar kolayca elde edilebilir ve tatmin olurlar. Erkekler kendi aktif ilişkilerini hayal ederek kadınları pasif bir biçimde tüketebilirler. Kadınları cinsel yönden memnun edemeyeceklerinden korkuya kapılan ve bu nedenle kendi kendilerine 'gerçek erkek' olduklarını kanıtlayamayan erkekler, seks terapistlerinin bildirdiğine göre genelde karıları-

na ya da sevgililerine karşı cinsel istek duymazlar ya da kadınlarla ilişki kurmaktan tamamiyle kaçınarak bunun yerine pornografi ve mastürbasyona yönelirler.[44] ABD'den Jeffrey Fracher ve Michael Kimmel'in bildirdiğine göre, fiili cinsel ilişkilerde "'performans endişesi" erkek davranışı açısından normatif bir deneyimdir'[45] ve bu durum erkeklerin kadınlarla ilişkilerini veya girmeyi arzuladıkları ilişkileri tehdit eder.

Günümüzde doktorlar ve seks terapistleri, pornografinin gitgide daha çok erkeği cinsel sorunlarını çözmek için yardım arayışına iten endişeleri körüklemekteki tehlikeli rolünü vurgulamaktadırlar. Bunlar, erkek olarak kendi gözlerindeki imgeleriyle sorunları olan erkeklerdir, çünkü erkekliği cinsel yeterliliğe, cinsel yeterliliği penisin kudretine bağlayan toplumsal bağlar öylesine sıkıdır ki, erkeklerin kolayca hareket etmelerine çok az izin verir; hatta kendi bedenlerini rahat, keyifli bir biçimde deneyimlemelerine daha da az izin verir.[46] Çoğu erkek için, erkekliğin özgüveninin, duygulardan veya herhangi bir biçimde kendilerini sergilemekten kaçınmayı gerektirdiğine ilişkin yaygın inanışa ters düşüp herhangi bir yardım arayışına girmek güçtür. Ancak erkeklerin cinsel yetersizlikle ilgili utanç ve mahcubiyet duyguları, erkeksi olamama korkuları gitgide daha çok sayıdaki cinsel yönden mutsuz erkeğin doktorlara danışmasına, seks terapistlerine gitmesine veya daha kötüsü, mutluluk çubuğu taktırtmak için cerrahlara başvurmasına neden olmuştur. Son 10-15 yıl boyunca yüzbinlerce erkeğin mutluluk çubuğu taktırdığı tahmin edilmektedir; doğal olarak gerçekleşen ereksiyona zarar vermesi, hatta tamamiyle yok etmesi ve fiziksel duyguyu ortadan kaldırması mümkün olan bir tür ameliyat.[47]

Son dönem, 19. yy.'daki kadın cinselliğinin tıbbileştirilmesini anıştıran bir biçimde erkek cinselliğinin tıbbileştirilmesine sahne olmuştur. Seksenli yılların ortalarındaki psikolojik yazın üzerine yapılan bir araştırma, erkeklerin artan cinsel endişelerini yansıtarak, 1970'ten itibaren 'iktidarsızlık' üzerine yazılan makalelerde önemli artış olduğunu, 1970'ten önce çok sık üzerinde durulan 'firijitliğe' ise anlamlı bir şekilde neredeyse hiç değinilmemeye başlandığını ortaya koymuştur.[48] 1920'lerin sonlarında Wilhelm Stekel gibi seks danışmanlarının, kadınların % 40-50'sinin, özellikle de

yüksek kültür düzeyine sahip kadınların 'frijit' olduklarıyla ilgili yazılarını ve bunun 'saygın boyutlarına ulaşabilecek toplumsal bir hastalık' olduğuna dair uyarılarını düşünürsek, bu hiç de küçük bir değişim değildir;[49] bu yıllarda Van de Velde ise, bütün kadınların evlilik sırasında bir tür 'geçici duygu kaybı'na yakalandıkları görüşündeydi ve aynı ölçüde sert bir biçimde isteksiz evli kadınların 'tedavi edilmesi' gerektiğini savunuyordu: 'Karılara sadece çiftleşme sırasında nasıl davranacakları değil, hepsinden öte, bu eşsiz eylemde nasıl ve neler hissedeceklerini öğretmek gerekir.'[50] Görüldüğü gibi, o zamandan bu yana heteroseksüel başarısızlıktan dolayı kimin suçlanacağı konusundaki uzman teşhislerinde önemli bir değişiklik olmuştur.

Kuzey Amerikalı feminist Deirdre English, Times Meydanı'ndaki porno dükkânlarını ziyareti sırasında, orada karşılaştığı erkeklerin yüzlerinden okuduğu trajik, keder dolu cinsel başarısızlık ve yetersizlik duygusundan nasıl etkilendiğini anlatır:

> Burada sömürü üstüne sömürüyle karşılaşmaktan büyük üzüntü duydum... Erkekler kadınları sömürmek için gelmişlerdi; kadınlarsa erkekleri... En üzücüsü de erkeklerin cinsel arzularının sömürülmesi. Sıkıntı veren bir umutsuzluk içinde eziyet çeker, kendilerini küçük düşürür, dertlerine derman arar, her türlü bedele razı olur ve bu bedeli *öderler*. Bunun için yaşayan erkekler enayidir ve rahatsız tavırları da bunu bildiklerini gösterir.[51]

Arkadaşı, Amerikalı gazeteci Henry Schipper ise yedi milyar dolarlık pornografi sektöründen göz kamaştırıcı kârlar kazanıldığını yazarak English'in söylediklerine katılır. Porno, nispeten az bir sermayeyle bu işe girenlerin başarıya ulaşmalarına izin veren son iş alanı, son kale olmalı. Hele bugünlerde yatırımcıların bölgürlenmelerine yol açacak kadar eşsiz bir endüstridir: 'Para kaybetmenin çok, çok zor olduğu bir iş'.[52] ABD'de yetişkinlere yönelik kitapçı sayısı Mc Donald's lokantalarından üç-dört kat daha fazladır, ancak müşterilerinin son derece acınacak durumda oldukları anlaşılmaktadır: 'Kapıyı ["yetişkin eğlenceleri" merkezinin kapısını] açtıklarında yüzlerinde hem çaresiz hem de acı dolu bir ifade olduğunu görürsünüz.'[53] Erkeklerin cinsel hayal kırıklıklarının, cinsel korku ve endişelerinin pornografi endüstrisi tarafından sömü-

rüldüğüne şüphe yoktur.

Hiç şüpheniz olmasın, bu endüstri yeni büyüme alanı olarak kadınları hedeflemektedir. Porno patronları şu günlerde ikincil konumdaki alıcılar olarak ara sıra X-sınıfı bir film seyreden, bazen de yetişkinlere yönelik kitapçılara giden kadınların (Washington'da kadınlarla telefonda yapılan bir araştırmada % 68'inin daha önce bir porno filmine, % 38'inin porno kitapçılarına gittiği saptanmıştır) 'bu işte en hızlı büyüyen pazar' olduğuna inanmaktadırlar.[53a] Haklı olabilirler. Günümüzde İngiltere'de kadınlar porno videolarının % 10-20'sini satın almaktadır, Ann Summers seks mağazaları kadınların ürünlerini kendi evlerinde satın almaları için 'partiler' düzenlemektedir ve Mike Freeman gibi video yapımcıları *'hard-core'* pornografiden kadınlara yönelik 'romantizm ağırlıklı' pornografiye kaymaktadır.[54] Piyasada yaygın bir biçimde bulunan pornografik ürünlerin çoğu heteroseksüel erkeklere yönelik, şiddet içermeden çıplak kadınları ve cinsel eylemi sergiler, ancak eşcinsel erkekleri, lezbiyenleri, pasif erkek partnerleri, sado-mazoşistleri ve daha birçoklarını hedefleyen bir endüstri de hızla büyümektedir.

Tüm bunların, feministlerin pornografiye karşı savunduklarıyla pek bağdaşmadığı düşünülebilir. Kadın özgürlüğü hareketinde yer alanlar başlangıçtan beri kadınları ete, et parçasına, erkeklerin içlerini gıcıklayan mallara indirgeyerek alçalttığı ve küçük düşürdüğü için pornografiye saldırmışlardır. Ancak bu, kadınların tüm ticari ve kültürel temsil ediliş biçimlerinde yer alan cinsiyetçi tiplemeye yönelik genel saldırının ancak bir yönüydü. (New York'ta 1968'de Miss Amerika güzellik yarışmasına karşı düzenlenen ilk feminist gösteride dağıtılan bir el ilanında 'Miss Amerika ve Playboy'un orta sayfa güzeli dış görünüş olarak kızkardeştir. Onaylanmak için hem seksi hem iffetli, hem yumuşak başlı hem de iç gıcıklayıcı bir fahişe gibi olmamız bekleniyor' deniyordu.[55]) Pornografi birçok feminist tarafından, ancak daha sonraları kadınların küçük düşürülmesinde benzeri olmayan bir şey olarak -kadınların ezilmesinin ve kadınlara karşı şiddet uygulanmasının başlıca nedeni ve kendi başına kadınlara karşı bir şiddet hareketi olarak- görülmeye ve ayrı bir yere konmaya başlandı. Pazar alanları ne olursa olsun, pornografiyi tüketenler hâlâ büyük ölçüde erkeklerdir. Ve tecavüz eden-

ler, dayak atanlar ve öldürenler hâlâ ezici bir çoğunlukla erkeklerdir; kadınlar ise tecavüze uğrar, dayak yer ve sokaklardan düşman toprağı gibi korkmaları sağlanır. Kadınların açık açık cinsel nesneler olarak gösterildiği pornografide, kadınlara yönelik bu suçların yüceltildiği ve teşvik edildiği açıkça görülür (Andrea Dworkin'in oturduğu şehirde bulunan seks mağazalarında yaptığı araştırmaya göre bunların yaklaşık % 25'i bir şiddet biçimini tasvir etmektedir).[56]

Erkek-kadın birçok kişi pornografiyi tecavüzcünün bir tür beratı, erkeklere kadınlardan nefret etmeyi ve onları sömürmeyi öğreten bir şey olarak görmektedir. Andrea Dworkin'in yetmişlerin sonlarındaki yazıları, bu analizin temel taşı olma özelliğini korur. Penisi bir 'dehşet simgesi', 'tüfekten, bıçaktan, bombadan, yumruktan daha önemli bir silah'[57] olarak tanımlayan Dworkin, pornografinin işlevinin, erkekleri kadınları sömürmenin ebedi ve ezeli hakları olduğuna inandırmak olduğu sonucuna varır:

> Kadın ne yaparsa yapsın sürekli aynı şekilde algılanır: Bir tür şey olarak. Kendi amaçları sonuçta erkeğin amaçlarına yenilir: Erkeğin katıksız fallik iktidarı tatmasını mümkün kılan şey olur. Pornografide erkeğin amaçları tamamiyle gerçekleşir... Kadın, olması gereken şeydir, erkeğin ereksiyon olmasını sağlayan şeydir.[58]

Buradaki sorun şudur: Üretken bir yazar olan Dworkin'in yazıları şiddet içeren birçok pornografik metnin bir *analizini* yaptığı için değil, bunların bir *kopyası* olduğu için böylesine güçlü, böylesine şaşırtıcı ve sonradan görüldüğü gibi böylesine popüler olmuştur. Bu metinler kendi adlarına konuşurlar; Dworkin de onların adına konuşur: Bakın, gerçekte erkeklerin kadınlara yapmak istediği şey bu işte: Onları kıyma makinesine atmak! (Kadınların büyük çoğunluğunun pornografiyle -sadece cinsel tahrik sağlamak için üretilen değişik kapsamlı ve çok çeşitli açık saçık malzemelerle- tanışıklığı çok sınırlıdır; bu durum pornografiyle karşılaştığımızda onun daha da garip ve yabancı görünmesine neden olur.) Dworkin pornografiyi tanıtırken fanteziyi fantezi olarak çözümlemeyi reddeder ve bu yüzden pornografinin genelde tedirgin edici yapısına hiçbir ışık tutamaz. Bunun, bebeklikte güçlü anneye duyulan arzuda/

öfkede yatan köklerine inmeyi başaramaz. Daha genelinde fanteziyle kadınlarla erkeklerin farklı biçimlerde yaşadıkları, çağdaş cinselliğin birçok yönünü kuşatan özlem, korku ve suçluluk duyguları arasında bir bağlantı kuramaz. Ve erkekliğin güvensizlik deneyimini irdelemek bir yana, bunu kabul bile etmez. Aslında Dworkin fantezi yaşamına açıkça bilinçli arzulardan ve niyetlerden oluşan bir şey olarak bakmayı tercih ederek, belirli bir özerklik derecesiyle işlediğini kabul etmeyi reddeder. Freud'un '*psişik* gerçeklik, [kendi deyişiyle] *maddi* gerçeklikle karıştırılmaması gereken özel bir varoluş biçimidir'[59] önermesi doğrultusunda fantezi yaşamımızın genelde gerçekte yaşadıklarımızla çok az ilgisinin olduğu veya hiç olmadığı bilmezlikten gelinir veya inkâr edilir. (Bu nedenle Dworkin ve taraftarları dişil fanteziyi analiz etmekte başarısız olurlar ve birçok ya da çoğu kadının tecavüz *fantezileri*nden hoşlandığını inkâr ederler.)[60] Hepsinden öte, Dworkin çoğu kitabında pornografinin erkeklerin kadınlar üzerinde egemenlik kurmayı *nasıl* başardıklarını analiz etmeyi veya feminizm içindeki pornografi tartışmasında ona yöneltilen eleştirileri cevaplandırmayı reddeder. Ancak bu tartışma, çağdaş feminizm içindeki en şiddetli anlaşmazlıkları ve en hararetli düşmanlıkları doğurarak 1970'lerin sonlarında Batı'da feminist hareketlerin birliğinin çözülmesine yardımcı olmuştur.[61]

Pornografiyle şiddet arasında, muhtemel nedensel bağlantılar olduğunu ispatlamak hâlâ karmaşık ve çelişkili bir iştir. Hele gerçek seks suçlarıyla pornografinin kullanımı arasında bir korelasyon aramak iyice zorlama olacaktır. Seks suçlularının, tutuklanıp hüküm giymesinden öncesi de dahil olmak üzere, tüm hayatları boyunca pornografiyle tüm erkekler genelinden *daha az* karşılaştıklarına dair kanıtlar vardır.[62] Michael Goldstein ve Harold Kant tarafından yapılıp 1973'te yayımlanan ve daha önceki 40 araştırmanın sonuçlarıyla uyuştuğu görülen tipik bir Kuzey Amerika araştırmasında, hüküm giyen tecavüzcülerin ergenliklerinde ve yetişkinliklerinde pornografiyle tanışıklıklarının normalden daha az olduğu, karşılaştıklarında daha az hoşlandıkları, genelde daha çok suçluluk duygusu altında ezildikleri ve cinsel açıdan daha tutucu oldukları -örneğin evlilik öncesi sekse karşı çıktıkları- bulunmuş-

tur.[63] Eğer pornografinin erkeklerde cinsel saldırganlığa yol açtığı iddia ediliyorsa, siyah sosyolog Robert Staples'in sorduğu gibi, 'neden pornoyu en az tüketen kesim olan siyahlar tecavüz suçundan tutuklananlar ve hüküm giyenler arasında böylesine ön plana çıkarılıyorlar?'[64] Ayrıca pornografi üzerindeki kısıtlamaların kaldırıldığı ülkelerde tecavüz oranında bir artma veya azalma görülmüyor.[65] Suudi Arabistan ve İran gibi pornografinin hiç bulunmadığı ülkelerde sık sık tecavüz ve kadınlara yönelik şiddet vakalarına rastlanıldığını biliyoruz. İran'daki kadın tutuklulukların kaderi bunun en korkunç örneğidir.

Diğer yandan, bazı laboratuvar deneylerinde -örneğin Amerikalı psikologlar Neil Malamuth ve Edward Donnerstein'ın deneylerinde- erkek üniversite öğrencilerine cinsel şiddet içeren, bir kadına tecavüz edilmesini ve kadının 'hoşlanmasını' gösteren filmler seyrettirilmesinin, kadın deneycilerin hakaretleriyle de kızdırılan bu deneklerin Tecavüz Mitini Kabul Etme Ölçeği'nde daha yüksek dereceler tutturmalarına yol açtığı bulunmuştur. (Diğer yandan, şiddet içermeyen pornografinin izlenmesinin cinsel şiddete daha çok hoşgörü gösterilmesini sağladığına ilişkin hiçbir belirti yoktu.) Malamuth ve Donnerstein, bu tür bir şiddet içeren pornografinin erkekleri kadınların tecavüzden hoşlandıkları yolundaki mitolojiyi kabul etmeye daha çok iteceği sonucuna varırlar.[66] Donnerstein ayrıca erkeklerin % 57'sinin kadınları tecavüz edilmekten tahrik oluyor gibi gösteren filmleri izledikten sonra, yakalanmayacaklarına garanti verilirse tecavüze kalkışabileceklerini kabul ettiklerini ileri sürer ('normal, sağlıklı' erkek üniversite öğrencilerinin % 25-30'unun, bu şartlar altında tecavüze yeltenmek konusunda belli bir istek gösterdiklerini de ekler.)[67] Şiddet içeren pornografinin hem erkekleri kadınlara yönelik şiddet karşısında duyarsızlaştırdığı, hem de kadınlara şiddet uygulanması olasılığını arttırdığı sonucuna varır.

Donnerstein'ı eleştirenler onun deney yöntemlerini sorgulamış, Augustine Brannigan gibileri bu sonuçların deney koşullarına (örneğin, başlangıçta denekleri kızdıran ve onlara hakaret eden kadın 'deneyciler'in yöntemine) bağlı olarak, yapay bir biçimde ortaya çıkabileceğini ileri sürmüşlerdir.[68] Ancak kendilerine belirli bir şid-

det içeren pornografik ürünler izlettirilen bazı deneklerin cinsiyetçi tutumlarında artış olduğunu ortaya koyan araştırmaları kabul etsek bile, aynı araştırmacılar, deney sonrasında deneklere tecavüz mitlerinin yanlışlığının anlatıldığı 'brifingler'in, bu deneklerin aylar sonra teste tabi tutulduklarında bile tecavüze karşı, pornografiyle karşılaştırılmayan kontrol grubundan daha az cinsiyetçi bir tutum sergilemelerini sağladığını bulmuşlardır. Açımlama ve tartışma bağlamı önemlidir ve bu örnekte olduğu gibi, pornografinin taşıdığı cinsiyetçi mesajlara karşı konulmasına bile yol açabilir.[69] Yine laboratuvar deneylerine başvuran Donald Mosher gibi başka psikologlar, Malamuth ve Donnerstein'ın bulgularıyla çelişen sonuçlara varmışlardır.[70]

1986'daki Amerikan Meese Komisyonu, ABD'de en yüksek tecavüz oranlarının, pornografinin en çok tüketildiği eyaletlerde görüldüğü olgusuna ve beraberinde Malamuth ve Donnerstein'ın çalışmalarına dayanarak pornografinin zararlı olduğu sonucuna varmış, 'müstehcen yayımlar'ın üretim ve satışına karşı yasal müdahalelerde bulunulması gerektiğinde ısrar etmiştir. Reagan Amerikası'nda ahlâkçı sağ kesimdeki büyümeyi yansıtarak, ahlâkçı muhafazakârlar tarafından idare edilen komisyon, dinci sağ kesimin ve ahlâk masası ekiplerinin tanıklıklarından etkilenmiş ve aynı zamanda Dworkin ve MacKinnon gibi pornografi karşıtı feministler tarafından desteklenmiştir. Bekleneceği üzere komisyon ABD'de 1970 yılında hazırlanan reşit olmuş yetişkinlere yönelik açık saçık yayımlara karşı o güne dek çıkarılan tüm kanunların kaldırılmasını tavsiye eden ve kitlesel bir seks eğitimi programının gerektiğini bildiren pornografi konusundaki önceki resmi raporda alınan tüm kararları bozmuştur.[71] Ancak, komisyona pornografi tüketimiyle tecavüz oranı arasında bir düz orantı olduğunu açıklayan sosyolog Larry Baron'un, bizzat kendisinin bu bağlantının geçersiz ve 'temelde yatan ortak bir faktörden ileri gelmiş' olabileceğine işaret etmesi ilginçtir. Baron'un daha sonraları Murray Straus ile yapacağı analiz onu bu bağlantıyı tamamiyle reddetmeye itecekti.[72] Daha da şaşırtıcısı, Donnerstein bile, o zamandan itibaren çalışmalarının pornografi karşıtı kampanyalarda kötüye kullanıldığını ileri sürerek buna karşı çıkmıştır.[73] On bir kişilik komisyondaki topu topu

dört kadından ikisinin komisyon raporuna ayrı düşmesi de ilginçtir:

> Pornografinin tek başına bireyin bir seks suçu işlemesine neden olduğunu söylemek saflıktır, toplum bilimlerinin verileriyle doğrulanmaz ve etkide bulunabilecek başka değişkenleri gözardı eder... Herhangi bir gruba yöneltilmiş, cinsel aşağılama içeren mesajları hoş göremeyiz. Ancak, tüm pornografiyi günah keçisi ilan etmek yapıcı değildir. Pornografiye karşı önemli toplumsal yaptırımlar olmayınca kullanımını sona erdirme olasılığı, içki yasağı sırasında içki satışlarını durdurmak ne kadar mümkün olduysa o kadar mümkünmüş gibi görünüyor.[74]

Komisyon Başkanı Başsavcı General Ed Meese, dayak yiyen kadınlar için açılan sığınakların ödeneklerinin kesilmesinden sorumlu olan kişi olmasına rağmen, bu komisyonun pornografi karşıtı feministlerin onayını alması ironik gözükmektedir. Ve savaş böylece devam etmektedir. Pornografi karşıtı feministler, ABD'de, muhafazakâr oldukları, feministlere, eşcinsellere karşı oldukları şüphe götürmeyen, ataerkil aile taraftarı gruplar tarafından gitgide daha fazla kullanılmaya başlamışlardır ve bunlarla daha yakın bir işbirliği içinde çalışmaya hazır duruma gelmişlerdir. Bu gruplar pornografiye sadece, *tüm* evlilik dışı ve üremeye yönelik olmayan seks biçimlerine karşı muhalefetlerinin bir devamı olarak, geleneksel cinsiyet rollerini ve erkeklerin aile içindeki otoritesini tehdit eden güçlere karşı girişükleri ahlâki cihatlarına destek sağlamak için karşı çıkmaktadır. Seks konusunda aynı düşünceyi paylaşsalar da paylaşmasalar da bunlar bir feminist için garip arkadaşlardır. Örneğin, Lisa Duggan'ın araştırmalarının ortaya koyduğuna göre Catherine MacKinnon, Cumhuriyetçi Belediye Başkanı ve Presbiteryan Kilisesi papazı olan William Hudnut (III) tarafından, Indianapolis'te bir anti-porno yasası hazırlaması için atanmıştır. MacKinnon burada 'ERA'yı (Eşit Hakların Tashihi) Durdurun' hareketinde başı çeken bir başka aşırı-sağcı Cumhuriyetçi olan Beulagh Coughenour ile ve ahlâkçı çoğunluğun başta gelen üyelerinden biri olan, (eşit haklar yasasına karşı çıkarak ve tüm eşcinsel ilişkilerin suç kabul edilmesini savunarak) gebelikten korunma yöntemlerinin, kürtajın ve eşcinselliğin topluma karşı işlenmiş suç-

lar olduğunu ilan etmekle kalmayıp bunları Amerika'yı ahlâki çöküntüye götüren global bir terörist komplonun araçları olarak gören Vaiz Greg Dixon ile başarılı bir biçimde çalışmıştır.[75]

Feministler, pornografi karşıtı feministlerle ahlâkçı sağın programı arasındaki bağları görmezlikten gelemezler. Dworkin ve MacKinnon'un başarıyla öncülük ettiği, 1983 yılı sonunda Minneapolis'te benimsenen, daha sonra Indianapolis'te kabul edilen ve (bir karara bağlanmayıp, o tarihten itibaren anayasaya aykırı olduğu kabul edilmiş olmakla birlikte) Amerika'nın diğer birçok eyaletinde üzerinde durulan anti-pornografi Medeni Kanunu, şu anda İngiltere'de de yazar Cathy Itzin gibi bazı feministlerce desteklenmektedir. Bu kanun, pornografinin cinsler arasında eşitsizliğin yaratılmasında ve ayakta tutulmasında temel rolü oynadığı inancına dayandırılmaktadır.[76] Ve destekçileri de (bunların arasında ahlâkçı sağın kötü ünlü lideri Phyllis Schaffly de vardı) bu kanuna bir ilerleme gözüyle bakmaktadır, çünkü bireylerin eski ceza hukukundaki müstehcenlik kanunlarına başvurmaktansa, 'kadınların açık saçık resimlerle veya sözlerle tasvir edilerek aşağılanması' olarak tanımlanan, (kütüphaneler dışında her yerde halkın veya şahısların elde edebileceği) pornografiyi üretenlere, satanlara ve dağıtanlara karşı tazminat davası açmasına olanak tanınıyordu.

Ancak, bunun potansiyel faaliyet alanı eski kanunlardakinden daha da korkutucudur ve muğlak, başka anlamlara çekilebilecek ifadeler kullanılması da şüphesiz hedef alındığı iddia edilen şiddet içeren pornografinin dışındaki yayımları da kapsamasına yol açacaktır. Dokuz değişik ölçüte göre bütün yayımların pornografik olduğu varsayılabilir. Örneğin, kadınlar, 'cinsel itaat veya ezilmişlik içeren, cinsel birleşmeye davet eden pozlarda' gösteriliyorsa, 'insanlıktan çıkarılmış cinsel nesneler, şeyler veya mallar gibi' veya 'vücut parçalarına indirgenerek sunuluyorsa' ya da kadınlara 'doğalarında fahişelik olan kişiler' gibi bakılıyorsa.[77] Herkesin bu tanımlara dayanarak bütün açık saçık yayımlar hakkında bir suçlama getirebileceği açıktır, çünkü bizzat Dworkin'in de açıkça doğruladığı gibi, bazı erkeklere ve kadınlara göre seksin bütün temsil ediliş biçimleri 'küçültücü' ve 'aşağılayıcı'dır ve cinsel birleşmeye yönelik her türlü eylem kadınlara hakarettir. Eğer kadın kendini 'aşağılan-

mış' hissetmiyorsa, erkekler tarafından 'beyni yıkanmış' olmalıdır. Erkekler bu kanunlar uyarınca, erkekleri diğer erkeklerle 'küçültücü', 'itaatkâr' veya 'nesneleştirilmiş' pozisyonlarda, onlara kadın gibi davranılırken tasvir ettiği gerekçesiyle, eşcinsel erkek pornosuna karşı dava açabilirler. Şikâyetlerin onaylanıp onaylanmayacağı yargıçlara kaldığı için, bu yasaların devleti ve devletin mevcut heteroseksüellik taraftarı, erkek egemen güçlerini ve önyargılarını bertaraf edeceği düşüncesi son derece saçmadır. Dworkin'in *Right Wing Women* (Sağdaki Kadınlar) adlı kitabında yer alan, benim ve tüm kadınların erkeklerle ilişkilerimizde sağılmalık ineklerden veya kasapta satılan etlerden farkımız olmadığı yolundaki küçültücü ifadesine itiraz ederek bu kitaba karşı tazminat davası açsam nereye varabilirim?[78] Heteroseksüel seksten veya tarafların rızasıyla gerçekleşen lezbiyen sado-mazoşizminden hoşlanan kadınların erkeklerin kurbanı ve oyuncağı olduğu yolundaki küçültücü suçlamasını tazmin edebilecek miyim?

ABD'de 1984'te, Dworkin ve MacKinnon tarafından hazırlanan anti-pornografi kanunlarına karşı Feminist Sansür Karşıtı Özel Görev Birimi (FACT) kuruldu. Kendilerini feminist olarak tanımlasalar da tanımlamasalar da birçok kadının, yürürlükteki cinsiyetçilik ve kadın düşmanlığı kültürünü yansıttığını düşündükleri pornografi biçimlerinden hoşlanmadıkları kesindir. Ancak, yine feminist olsun olmasın birçok kadın, kadınların erkeklere göre ikincil konumda olmalarıyla bağdaşacak bir biçimde erkeklerin kadınları horgörmelerinin, pornografi imgelerine dayanmadığının farkındadır. Pornografi yasaklandığında erkeklerin kadınlara yönelik korku ve nefretlerinin ortadan kalkacağına, erkeklerin uyguladığı şiddetin ve kadınların savunmasızlıklarının yok olacağına inanmak rahatlatıcı olabilir; ancak buna inanmak için hiçbir nedenimiz yoktur. Kadınlara yönelik şiddet, ticari pornografideki patlamadan çok öncesine dayanır; tarihsel ve coğrafi açıdan ise, pornografinin ortaya çıkması ve yayılması ile ilgisi yoktur veya çok azdır. Aslında Dworkin, pornografinin kadınları susturduğunu ve tecavüzü, zorbalığı hoşgörmemiz gerektiğini öğrettiğini ileri sürmesine karşın, kadınlar en çok Batı'da pornografi patlamasının olduğu 1970'li yıllardan itibaren seslerini yükselterek -ve başarılı bir şekilde- kendilerine yöne-

lik şiddete *karşı çıkmışlardır*.

Pornografiden önce, açık saçık yayımların açıkça alınıp satılamadığı, ölçülülüğün ve sansürün hüküm sürdüğü ellili yıllarda, kamuoyu kadınların dövülmesine, evlilik içi tecavüze, çocuklara kötü davranılmasına karşı hiçbir biçimde sesini yükseltmiyordu; gerçekte hiçbir tecavüz veya şiddet vakası pek gürültü koparmıyordu. Bunlar tamamiyle kulak arkası ediliyordu. Dworkin'in tersine, alelacele basit, nedensel bağlantılar oluşturup pornografinin kolayca elde edilebilir olmasının, tek başına kamunun bu konulardaki bilgisini ve bilincini arttırdığını düşünmemiz gerekmez. Bunu feminist hareketlerin yeniden doğması yapmıştır. Ancak cinselliğin ifadesi ne denli kutsallaştırılmış, kişisel bir dünya içinde sınırlanırsa kamunun, kadınların çeşitli tacizlerle karşılaştıkları hakkındaki bilincinin ve bu konudaki tartışmaların o denli sınırlı olacağı anlaşılmaktadır. Cinsel sömürüyü eşitsizliğe ve güçsüzlüğe yol açan daha kapsamlı sistemler yerine pornografiye bağlarsak, çeşitli yer ve zamanlarda sömürüden en çok kimin ve neden etkilendiğini göremeyiz. Örneğin, global olarak baktığımızda, diyelim ki Tayland'ın kırsal kesimlerinde tecavüz ve şiddet kurbanı olmaya en çok kimin yatkın olduğunu, hangi genç kız ve erkeklerin fahişeliğe zorlandığını belirleyen şeyin pornografinin varlığı değil, sınıf, ırk ve ulusal egemenlik kalıplarının yaş ve toplumsal cinsiyet üzerindeki iktidar ilişkilerinin açtığı yaralar olduğu açıkça görülür.[79] Pornografinin, bazı kadınların (ve bazı erkeklerin) sürekli karşı çıktıkları yönlerinden biri de pornografi endüstrisinde kadınların ve bedenlerinin gerçekten kullanılmasıdır. Şüphesiz burada konu kadınların simgesel olarak sömürülmesi değil. Ancak seks işçilerinin kendileri, ekonomik açıdan önlerindeki seçeneklerin daha az sömürü içermediğini, hatta belki de daha fazla sömürülmelerine yol açacağını iyi bildiklerinden, hemen her zaman diğerlerinin onları bu tür 'sömürü'den kurtarma girişimlerine karşı çıkmışlardır.[80]

Snitow, Stansell ve Thompson'ın da belirttiği gibi, politik gerileme ve yılgınlığın hüküm sürdüğü bir dönemde feministlerin 'bu gizemli, anlaşılması zor, ancak güçlü şey yerine bizi ezen şeyin görüntüsüne saldırmaları' çok daha kolay olabilir.[81] Ancak bu hiçbir şeyi halletmez. Pornografiyi diğer sömürü sistemlerinden ve daha

geniş bir politik bağlamdan sıyırıp, kadınların ezilmişliğinin geleneksel aile yaşantısı, din, bilim, teknoloji, yasalar, ulusal ve uluslararası devlet politikası -kısacası, toplumun en saygın bütün kurumları- içindeki kökenlerine gözlerimizi kapamamız hiçbir şeyi halletmez. Seksenlerin muhafazakâr kötümserliği altmışların liberal iyimserliğini silip atarken, günümüzün feminist anti-pornografi hareketi pornografinin kadınların tarihüstü yenilmişliklerinin bir portresi olduğunu ileri sürerek, kadınların kendi toplumsal, cinsel ve ekonomik bağımsızlıklarını kurmak için verdikleri mücadelede kazandığı şeyleri görmezlikten gelirse hiçbir şeyi halletmez. Ann Snitow, bana göre haklı olarak, pornografi karşıtı hareketin, feministlerin kadınların erkek iktidarına doğrudan meydan okuyabileceklerine olan inançlarını kaybetmeye başladıkları sırada geliştiğini ileri sürmektedir.[82] (Şüphesiz bu durumun erkeklerin pornografide aradıkları teselliyi -kaybettikleri dünyada; kadının her şeyiyle tamamen onlara ait olduğu dünyada varoldukları duygusunu- yansıtması gariptir.) Dworkin ve MacKinnon'un yazılarını kaplayan kadınların yenilmişliği duygusu, bazı kadınların bazı yerlerde kazandıkları zaferlerin, diğer kadınların yoksulluğa, şiddet ve pislik dolu şehir yaşamının sefaletine daha da gömülmesi sonucu her yeri kaplayan karanlık içinde yok olup gidebildiği on yıllık bir dönemin kötümserliğini yansıtır. Ancak, aynı zamanda, kadınların toplumsal cinsiyet kimliğinin eskiden kalma kesinliklerine teslim olmaları konusundaki endişe ve korkularını da yansıtır. Kadınlar olarak erkeklerden daha güçsüz olabiliriz, ama erdemin tekelinin bizde olduğunu ileri sürebiliriz. Sık sık söylediğim gibi böyle züğürt tesellilerinden vazgeçmemiz kolay değildir, hele cinsel arzu hakkındaki şaşırtıcı ve riskli tartışmalarda.

Tüm feministler, çoğu cinsel imgede onaylanan fallik mitlere saldırmak gerektiğinde birleşebilirler. Ancak bu ihtiyacın pornografiye karşı bir savaş çığlığına indirgenmesi için birçok kadının erkeklerde -ve erkekler olmaksızın- hazzı, sevgiyi ve arkadaşlığı bulmak için verdiği mücadelelerin ezilip geçilmesi gerekir, bunu kabul edemeyiz. (Kuzey Amerika'daki feminist anti-pornografi hareketinin feminizmin tarihinde en öne çıkan parasal açıdan en iyi şekilde desteklenmiş ve en iyi örgütlenmiş kampanyalardan biri ol-

ması sadece bu çelişkiyi keskinleştirir.) Pornografi, erkeklerin kadınlar üzerindeki iktidarının *simgesi olduğu* için (çünkü toplumsal cinsiyet konusunda yoğun mücadelelerin verildiği, erkeklik ve erkek cinselliği konusundaki güvensizliklerin gittikçe arttığı bugünlerde telafi edici bir popülerliğe sahiptir), kadınların pornografiye yönelik saldırılarının erkeklerin onlar üzerinde kurdukları iktidara karşı kadınların direnişlerinin *simgesi olduğunu* ileri sürebilirdik. Belki de öyledir. Ancak bu, bizim birleşik feminist/muhafazakâr pornografi karşıtı cihata katılmamızı gerektirmez, çünkü bu cihatın mantığı, cinselliğin tüm sunuluş biçimleri üzerinde devlet kontrolü sağlama veya sonuçta aynı kapıya çıkan medeni kanunlar oluşturma isteğine dayanmaktadır.

AIDS salgını yüzünden cinsel bir paniğin hüküm sürdüğü ve ahlâkçıların devlet desteği de alarak çok yakın zamanlarda kadınlar, eşcinseller ve diğer cinsel azınlıklar tarafından kazanılan cinsel özgürlüklere karşı (aynı zamanda okullardaki cinsel eğitime karşı) cihat açtığı bir zamanda ilerici bir düşünce tarzının bu yola girebilecek olması korkutucudur. Gerçekten de feministler sansürün daima yerleşik iktidar ilişkilerini savunmaya, hepsinden öte, evlilikte erkeğin kadın cinselliği üzerindeki kontrolünü 'meşrulaştırmaya' yaradığını bu kadar çabuk unutmuş olabilirler mi? Feministlerin yazdığı metinlerin, daha yakın zamanlarda dünyanın birçok yerinde yasaklandığını unuttuk mu? Aslında, doğum kontrolü ile ilgili bilgilerin veya herhangi bir şekilde kürtajdan söz edilen yazıların İngiltere ve ABD'de pornografi sayıldığı günlerin üzerinden çok geçmedi. (Günümüz İrlandası'nda bu konular hâlâ pornografiye dahil ediliyor.) Feministler bunları unutmuş olsalar bile, ahlâkçı sağ unutmadı, cinsellik konusunda sessizliğin, cehaletin ve tabuların hüküm sürdüğü o altın çağı unutmadı. Kadınların çıkarları için çalışan kadınlar olarak hepimizin kabul edebileceği, (her ne kadar sınırlarını koymaya çalışsak da) 'çirkin' ve 'zararlı', mutlak bir 'pornografi' tanımının olamayacağı açık değil midir? Çünkü aynı malzeme, bağlamına, onu bize kimin sunduğuna ve kimin tüketiğine bağlı olarak büyük ölçüde farklı gözükecektir. Sevgiye veya güvene dayalı ilişkilerde iç gıcıklayıcı cinsel imgelerin kullanımının, bu malzemelerin -dayak yiyen bazı kadınların bildirdiğine göre-

karılarına kötü davranan kocalar tarafından zorbalık ve şiddet uygulamak için kullanılmasıyla ilgisi yoktur. Ancak, buradaki sorun kesinlikle pornografi değil, durumun zorbalık içermesidir. Bağlamına bakmaksızın tek başına imgelere karşı yasa çıkaramayız.

Doğrudan, kişilerarası ve kolektif bir düzeyde, cinsiyetçi ve şiddet içeren pornografiye karşı çıkmak ve erkeklerden pornografiye duydukları ilgi konusunda düşünmelerini istemek, kültürel kadın düşmanlığının, erkeklerin kendilerini olumlayışlarının ve kadınlara dayak atılmasının ne ölçülere ulaştığını ortaya çıkarmakta yardımcı olabilir. Özellikle işyerlerinde ve kamuya açık diğer yerlerde sergilenerek, sadece erkekler arasındaki dostluğu pekiştirmeye değil, kadınları dışlamaya veya onların (ve şüphesiz bazı erkeklerin) kendilerini rahatsız hissedecekleri alanlar yaratmaya yaradığı durumlarda pornografiye saldırmak önemlidir. Kadınların ve erkeklerin bireysel veya kolektif olarak bu tepkiyi gösterdikleri birçok örnek vardır.[83] Bu durum, standart pornografik imgelemin, belli bir çeşitlilik göstermesine rağmen, neden sınırlı ve bütün o fallosentrizmiyle, kadınları 'amcıklar'a indirgemesiyle neden yoksul bir görüntüye sahip olduğu üzerinde düşünme imkânlarını arttırır. Kadınlar, örneğin farklı, cinsiyetçi olmayan, şiddet içermeyen bir pornografi istediğimizi ileri sürebilir. Belki de, Deirdre English'in iddia ettiği gibi, kadın düşmanlığına, toplumsal bağlama daha açık ve farklı duygusal ilişki biçimleri getiren yeni imgelerle karşı koymak için, daha çok kadının pornografi üretmesine ihtiyacımız var. English şunu eklemektedir: 'Kafamda yaşlı kadınlarla genç erkeklerin yer aldığı çok şaşırtıcı bazı sahneler, farklı vücut tiplerine ilişkin, fallosentrik olmayan sevişmeye ilişkin çeşitli imgeler canlandırabiliyorum.'[84] Günümüzde pornografi gittikçe daha çok çeşitlilik göstermesine karşın, kendi pornografilerini -veya hoşumuza giden, cinsel yönden tahrik edici yayımlar için başka bir terim kullanmayı tercih ediyorsak, erotikalarını- üreten kadınlar hâlâ çok azdır.

Ancak kadınların, pornografi karşıtı feministlerin bugüne dek olduklarından çok daha dürüst olması gerekmektedir. Lezbiyen sado-mazoşist erotika üreten Pat Califia, 'Seksi imgeler ve öyküler hep içimi gıcıklamıştır' diye yazar:

Esaret, çaresizlik ve işkence imgeleri (bunların peşine her zaman mucizevi bir kaçışın ve intikamın geleceği bellidir) en heyecan vericileriydi: Süpermen Kripton elementi ile gücünü kaybeder, Su Adam bir yüzme havuzu üzerine gerili bir ağda yavaş yavaş ölür, Shena başaşağı asılır ve kızdırılmış bir mızrak ucunun tehdidi altındadır. Annemin Vak Vak Amca'dan veya Küçük Lulu'dan daha uygunsuz çizgi romanları edinmemizi veya okumamızı yasaklaması heyecanımı daha da arttırmaktan başka bir işe yaramamıştır.[85]

Califia bu konuda yalnız değildir. Bazı feministlerin fark ettiği gibi çok popüler olan ucuz aşk romanları kadınlar için pornografi görevi görür. Basmakalıp aşk romanı rutin olarak erkek iktidarının erotikleşmesini nakleder. Burada fallik iktidar, erkek pornografisinden daha az açık saçık olsa bile, coşku açısından hiç de aşağı kalmayacak şekilde, her yönüyle yüceltilir. Yaşlı, zengin, cinsel açıdan deneyimli, otoriter erkek kahraman pantolonunu aşağı indirmiyor olabilir (gerçi günümüzde aksi yönde örneklere de gittikçe daha sık rastlıyoruz) ancak kadın kahramanımız erkeğin iktidarının; duygusuzca ve bazen de şiddete başvurarak, kadın kahramanı tehdit ederek düzenli olarak kötüye kullandığı iktidarının karşı konulmaz, nüfuz edici belirtilerini bir an olsun aklından çıkaramaz. İktidarı ve tehditkâr tavırları cazibesinin temel bileşenleridir:

Bir gram yağ bulunmayan kaslı bedeni tehdit edici bir cinsellik, kadınları, mıknatısın demir tozunu çektiği gibi çeken bariz bir cinsel şiddet tehdidi içeriyordu... Sırf kadını bu kadar çok sevdiği için ona karşı içinde alev alev yanan bir nefret duymuştu. Nefreti sevgisi kadar güçlüydü. Ve kadının onun hakkındaki kararını belireyen şey buydu. Bir erkek sizi bu kadar severse, diye düşündü mutlulukla, onu nasıl reddedebilirsiniz?[86]

Kadınlar tarafından ve kadınlar için yazılan romantik romanlar sadece erkeklerin cinsel güçlerini değil, kadınların toplumsal ve cinsel açıdan erkeklerden aşağı konumlarını da çekici hale getirirken, genel olarak erkeklerin ekonomik güçlerini erotikleştirir.[87] Feministlerin günümüzde birçok standart pornografi imgesinin erkekler kadar kadınları da tahrik ettiğini inkâr etmeyip kabul etmeleri gerekmektedir. Seks ile bizi çocukluğumuza götüren bağımlılık ve iktidara ilişkin, yoğun duygular arasında bağlar oldukça, belki de

her zaman, en azından fantezilerde, iktidar ve düşmanlık ilişkilerini erotikleştirmeye eğilimli olacağız. Aslında, birçok kadının çoğu erkek pornografisindeki açık saçıklığı bu denli çirkin bir şey olarak görmesinin çok önemli nedenlerinden birinin de bu olduğuna inanıyorum. En azından fantezilerde bizi cinsel olarak tahrik eden şey tam olarak olması gerektiğini düşündüğümüz şey değildir; bu da fantezilerimizden utanmamıza ve onlara dürüst bir biçimde yaklaşmaktan korkmamıza neden olur. Seksi tamamen reddetmek, an azından onu dışarıdan dayatılan bir şey gibi görerek kafamızın içindekilerden dolayı erkekleri suçlamak daha iyidir; Susan Brownmiller'in belirttiği gibi, cinselliği ve çelişkilerini erkeklerin üzerine yüklemek daha iyidir: *Tecavüz fantezisi kadınlarda erkeklerin meydana getirdiği bir buzdağı gibi varolur.*'[88] Burada kadınların tepkisi, aynı şekilde cinsellikten dolayı kendilerini suçlu hisseden, kendi cinsel fantezilerinin kaynağı olarak kadınları suçlayan, cinselliği onlara dışarıdan dayatılan bir şey olarak gören, yine cinselliği ve çelişkilerini kadınlara yükleyen erkeklerin tepkisini andırır.

Ancak bir kez cinselliği suçluluk duygusundan arındırabilirsek ve başkalarının bizi sömürme haklarının olduğuna karşı çıkma gücünü kazanırsak, her zaman seksle iktidar arasındaki bağlantılardan oyuncul bir haz alma fırsatı vardır. Ellen Willis'in belirttiği gibi, kadınların cinsel korkuları ve özlemleri hakkında söylenmemiş o kadar çok şey vardır ki, bize gereken en son şey, '-bu kez feminizm olarak sunulan- daha fazla cinsel utanç, suçluluk duygusu ve ikiyüzlülüktür.'[89] Bunun erkeklerin de ihtiyaç duyduğu en son şey olması ironiktir. Erkeklerin ihtiyaç duyduğu şey, kendilerine ait çeşitli cinsel ihtiyaçlarla ve arzularla daha yakından ilgilenmek, bunları daha iyi ifade edebilmek ve bunlara karşı daha sorumlu olmaktır. Cinselliğin insanın, en azından kadının ezilmişliğinin kaynağı olarak tanımlanması, ona, sadece erkek mitolojisinin en ezici yönünü desteklemeyi sürdürmesine yarayabilecek bir tür kadir-i mutlak güç bağışlar. Mevcut pornografik imgelemin çarkını döndüren şey işte budur.

IX. CANAVAR TOHUMU (2): ERKEK ŞİDDETİNİN AÇIKLANMASI

Susan Griffin 1971'de Kaliforniya'da yayımlanan radikal *Ramparts* dergisine yazdığı anılmaya değer bir makalede, 'Asla tecavüz edilme korkusundan kurtulamadım' deyip şunu ekliyordu: 'Erkeklerin neden tecavüz ettiğini hiç sormadım; sadece bunun insan doğasının birçok gizeminden biri olduğunu düşündüm'.[1] Yaklaşık 20 yıl -feministlerin tekrar tekrar bu soruyu sordukları, cevabı bulmak için birçok kitap ve makale yazdıkları bir 20 yıl- sonra erkeklerin kadınlara neden zulmettikleri bilmecesi gizeminden pek bir şey yitirmemiştir. Griffin bir cevap vermişti. Ona göre ataerkil kültürde tecavüzün temel unsurları bütün heteroseksüel ilişkilerde görülüyordu: 'Profesyonel tecavüzcü ortalama egemen heteroseksüelden farklı tutulsa bile, bu, esas olarak nicel bir farklılıktır.'[2] Kültürü-

müzde erkeklere, erkek iktidarının simgesel bir ifadesi olarak kadınlara tecavüz etmeleri öğretilir ve teşvik edilir. Tecavüz, erkeklerin kadınları kontrol etmesini ve onları bağımlı hale getirmesini sağlayan 'bir tür terörizm' görevi görür: 'Tecavüz uygarlığımızın temel eylemidir.'[3]

Kadın özgürlüğü hareketinin o ilk günlerinde, aralarında ABD'den Kate Millett ve Shulamith Firestone'un da bulunduğu diğer feministler Griffin'in tecavüzün ve erkeklerin uyguladığı şiddetin erkek iktidarının oluşmasında ve sürüp gitmesinde bu denli merkezi bir rolü olduğuna ilişkin analizine katılmıyorlardı.[4] Germaine Greer'in kadınları dayanıklı, hazcı ve özerk olmaya çağıran popüler feminizmi, erkeklerin kadınlara karşı şiddet uygulamalarının önemini bütünüyle gözardı ediyordu.[5] İngiltere'de ise ilk feminist metinleri (örneğin Juliet Mitchell ve Sheila Rowbotham'ın klasik kitapları), cinsel işbölümünün ve bu doğrultudaki ideolojilerin nasıl erkek iktidarına ve kadınların ikinci konuma düşürülmesine yol açtığını analiz ederlerken erkeklerin uyguladığı şiddete pek ağırlık vermemişlerdi.[6] Susan Brownmiller'ın uluslararası düzeyde çok satan kitaplar arasına giren *Against Our Will*'i (İrademize Karşı) 1975'te yayımlandığında, tecavüzü ve erkeklerin uyguladığı şiddeti feminist sorunsalın merkezine koyarak erkek iktidarını analiz ettiği için feminist düşün tarihinde bir dönüm noktası olacaktı.[7]

Geriye baktığımızda, tecavüzün ve erkeklerin kadınlara uyguladığı şiddetin yalnızca feministlerin bunlara dikkat çekmesi sayesinde ciddi bir toplumsal ve politik sorun haline geldiğini fark etmek insanı ürkütüyor. Kırkını geçip de erkeklerin tecavüzü kadınların gizlice arzuladıkları bir saldırı olarak basitleştiren şakalarını anımsamayan kadın yoktur. Yirmi yıl önce erkeklerin gruplaşmaları nasıl olursa olsun, gündemdeki cinsel saldırı olayları ne kadar vahşice ve korkunç olursa olsun, bu doğruydu. O zamanlar ben Sydney Üniversitesi'nde öğrenciyken, psikoloji bölümü erkek öğretim üyeleri, 'Boğazkesen' diye bilinen, gece yarısı kadınların yatak odalarına tırmanarak onlara tecavüz edip bıçaklayan bir tecavüzcüden bahsedip eğlenirlerdi. 'Boğazkesen'in öykülerinin 'Taşakkesen' hakkında anlatılanlarla -Sydney parklarında gece geç saatlerde *erkeklerin* cinsel organlarını hedef alan saldırılarda bulunan bir erke-

ğin korkunç eylemleriyle- gündemden indiği gün bu şakalar sona erdi.

Günümüzde, yasal hükümlerden bahsederken, yaralanmış kadınları konu ederken, psikolojik broşürler yazarken, arkadaşlarıyla şakalaşırken kadınların erkekler yüzünden çektiği acıları küçümseyen erkekler hâlâ vardır. Duygularını hâlâ aynı kültürel kadın düşmanlığı körükler, ancak eski kasıtsız umursamazlık, erkeklerin kadınlara yönelik nefretlerine ve onları aşağılamalarına eskisi gibi 'masumca' suç ortaklığı edilmesi artık söz konusu değildir. Günümüzde erkekler, bu kadar çok kadının erkeklerin kendi cinslerine karşı şiddet içeren birçok eylemini ısrarla protesto etmesine ve örgütlü bir direniş göstermesine karşın ve belki de bu nedenle, böyle davrandıklarını bilmektedirler. Feminist analizin ilk -ve dikkate değer bir başarıyla yerine getirdiği- görevi tecavüzü ve erkeklerin uyguladığı şiddeti kuşatan mitleri serimlemekti.

A. *Cinsiyetçi ve Cinsiyetçilik Karşıtı Tecavüz Mitleri*

Feminist yazınında hemen serimlenen ilk tecavüz miti, tecavüzün çağdaş toplumda nadir rastlanan bir olay, bazı patolojik, seks delisi manyakların ürünü olduğu düşüncesiydi. Tecavüz yaygın bir olaydır; genelde bir karısı veya kız arkadaşı olan ve tanıdığı bir kadına saldıran tecavüzcü tarafından planlanır. İkinci tecavüz miti erkeklerin kadınları şiddetten korumayı arzuladıkları varsayımıyla ilgilidir. Polisin, hastane görevlilerinin ve tecavüz davalarına bakan mahkemelerin genelde saldırıya uğrayan kadına düşmanca davrandıkları, herhangi bir yer ve zamanda cinsel ilişkiye 'hayır' diyen kadınların haklarından çok (bir kadının onu reddetmesini rıza gösterme olarak 'yanlış yorumladığını' iddia eden) tecavüzcünün 'haklarını' koruduğu ortaya konmuştur. Artık sayıları hayli artmış olan incelemelerden sadece bir örnek aktaracak olursak, Elizabeth Stanko'nun İngiltere ve ABD'deki araştırmalarına dayanan *Intimate Intrusions* (Samimi Tecavüzler) (1985) adlı kitabında, pratikte genel olarak kadınların saldırganlara karşı dava açmalarını veya onları mahkûm ettirmelerini güçleştiren polis ve mahkemelerden

'ikinci saldırganlar' diye bahseder: 'Her şey bir yana, soruşturma süreci -polisten savcılara ve yargıçlara- kadınlara karşı bir saldırı niteliğindedir.'[8] Feministler tecavüzün tam da etrafındaki mitler nedeniyle, kadınların erkekleri saldırmaya 'davet ettikleri' veya kışkırttıkları, erkeklerin karşı koyamadıkları cinsel dürtülerinin 'kurbanları' olabilecekleri inancı nedeniyle, toplumsal bir pratik olarak bu denli yaygın olabileceğini vurgulamışlardır. Tecavüzün erkek libidosunun değil, erkekleri cinsel eylemi kadınları 'fethetmenin' bir yolu olarak görmeye teşvik eden bir kültürün ve erkeklerin, çoğu kez cezalandırılma korkusu olmadan kadınları cinsel açıdan sömürmeyi ve fiziksel şiddet uygulamayı alışkanlık edinmelerine izin veren bir toplumun ürünü olduğunu ileri sürmüşlerdir.[9]

Bununla birlikte, egemen feminist düşünce akımlarının yıkmamış olduğu başka tecavüz mitleri vardır. Aslında bunların altını çizmişlerdir. Örneğin Susan Griffin açıkça (ve hataya düşerek) şöyle der: 'Erkeklere tecavüz edilmez.'[10] Brownmiller, Griffin'in analizini ayrıntılandırdığı popüler kitabına, 'tecavüzü kuşatan' yürürlükteki inançlardan ve mitlerden bazılarını olumlayan bazı temel tanımlar ve öncüller vererek başlar. Erkeklerin tecavüz edebilip kadınların edememesini 'biyolojinin azizliği' olarak görür:

> Erkekler tecavüz edebildiklerini keşfettiklerinde bunu yapmaya koyuldular... Hatta erkekler arasındaki bağın ilk biçimlerinden biri şüphesiz çete halindeki bir grup çapulcu erkeğin bir kadına toplu halde tecavüz etmeseydi. Böylece tecavüz sadece erkeklere özgü bir ayrıcalık olmakla kalmadı, erkeğin kadına karşı kullandığı temel silahı, erkeğin isteminin, kadının korkusunun temel unsuru da oldu.[11]

Ancak, isteksizlik ve muhtemelen bir silah edinememe dışında bir kadını (veya çapulcu kadın çetesini) bir erkeği şişeyle, yumrukla veya dille düzmekten ya da oral seks yoluyla orgazma ulaştırılmayı istemekten alıkoyan şey nedir? Ne de olsa bunlar, erkeklerin kadınlara karşı kullandıkları en yaygın cinsel saldırı biçimlerindendir ve istesek kapasitemiz buna elverir. (Feministler uzun süre önce 'tecavüz' teriminin yanıltıcı bir biçimde sadece penisin zorla vajinaya girmesini tanımlamak için kullanılmasına karşı çıkmışlardı.) ABD'de bir-iki erkeğin mahkeme önünde verdikleri ifadelerden ha-

tırladığım kadarıyla, sadece birkaç kadının tam olarak bu yola başvurduğunu sanıyorum. Zaten -bir kadın böyle bir tecavüzden ötürü yargılandığı vakit kendisini savunurken böyle diyebilir- erkekler kadınlar tarafından cinsel saldırıya uğramak üzerine cinsel fantaziler kurmuyor muydu? Brownmiller'ın aksine, erkeklerin tecavüz etme kapasitelerinin, bazı erkeklerin tecavüz etme, başka erkeklerin de buna göz yumma *eğiliminin* olmasıyla pek ilgisinin olmadığı -nasıl kadınların yemek pişirme kapasiteleri neden sadece birkaç kadının kocalarının yemeklerine zehir kattığını ve başka kadınların böyle olayları neden şarkılarda yücelttiğini açıklayamazsa[12] - bana çok açık bir şey gibi geliyor. Öyleyse erkekler neden tecavüz ediyor?

Brownmiller, erkeklerin tecavüz etmek için biyolojik bir kapasiteye sahip olmalarının yanı sıra erkeklerin kadınları hükümleri altına almayı garantilemek için yürüttükleri, bilinçli ve kolektif, tarih-aşırı ve kültür-aşırı, politik bir strateji dahilinde kadınlara tevavüz ettiklerine de inanmaktadır. Tecavüzcüler ataerkilliğin 'hücum kıtası'dır, erkek egemenliği için gereklidirler.[13] Bazı erkekler tecavüz etmiyor olabilir, ancak bunun tek nedeni kadınlar üzerindeki iktidarlarının, bu işi onlar için yapan tecavüzcüler tarafından zaten garanti altına alınmış olmasıdır: Tecavüz, *'bütün erkeklerin bütün kadınları* korku içinde bırakmasını sağlayan bilinçli bir gözdağı verme yönteminden başka bir şey değildir.'[14]

Brownmiller'ın savlarının iyi tarafı, erkeklerin kadınlara yönelik şiddet konusunda uzun süredir sessiz kaldıklarını ortaya koymasındadır; tek başına bu olgu bile onun tecavüz tarihinin birçok yönünü aydınlatmasına olanak tanır. Bu sessizlik tecavüzün tarihsel kapsamı hakkında elimizde çok az veri olduğu anlamına geliyorsa da, mesela 19. yüzyıl Viyanası'nda tecavüzün bilinmemesi olacak bir şey gibi görünmüyor. Yine de, bugüne kadarki en sofistike ve en karmaşık insan davranışı psikolojisini geliştirmekle kalmayıp hayatı boyunca yürüttüğü bütün çalışmaları insan cinselliği ve insan saldırganlığına ilişkin kuramlara dayandıran Sigmund Freud tecavüze değinmemiştir bile, bilinçli ve bilinçsiz motivasyon arasındaki farklılıkları örneklemek için yaptığı felsefi bir çıkma hariç.[15] Alfred Kinsey ve Kinsey Enstitüsü'ndeki cinsellik araştırma-

cıları 1940'ların sonlarında ve 1950'lerin başlarında onbinlerce erkek ve kadınla görüşme yapmalarına karşın, kendi deyişleriyle çoğu 'tecavüz' vakasının nedeninin kadınların kendi cinsel etkinliklerini gizlemeye çalışmaları olduğunu ileri sürerek kadınların hayatlarında tecavüzün ve tecavüz korkusunun önemini gözardı etmişlerdir. Ayrıca, genç kızlara cinsel yaklaşımda bulunanların çok azının kaba kuvvete başvurduğunu ve bunların sonucunda herhangi psikolojik bir zarar meydana gelmişse, bunun söz konusu deneyime özgü bir şeye değil, 'kültürel koşullanma'ya bağlanabileceğini ileri sürmüşlerdir.[16] Brownmiller, kitabının yayımlanmasından hemen önceki ve sonraki yıllarda yazan diğer birçok feminist gibi, hakkında umut kırıcı ölçüde az belge olmasına karşılık, tecavüzün son derece sık rastlanan bir olay olduğunu ve (çoğunlukla erkek olan) otoritelerin ve uzmanların tecavüz edilen kadınları 'çanak tutmakla' -yani erkeklerin onlara şiddet uygulamasına neden olmakla- suçlama eğiliminde olduğunu ortaya koymuştur. Brownmiller -ve tüm feministler- artık tecavüzün açıklamasının tek tek tecavüzcülerin bireysel eylemleri düzeyinde araştırılamayacağını kabul edecektir. Bu konuya yalnızca erkek iktidarının daha geniş toplumsal bağlam ve kadınlara yönelik genel bir kültürel aşağılama düzeyinde ciddi bir biçimde yaklaşılabilir.

Bununla birlikte Brownmiller'ın fikirlerinin zayıf noktası, çağdaş Batı toplumunda tecavüzün yaygınlığının ne tarihsel ne de kültürler arası bir evrensellik taşımadığı olgusuna rağmen her şeyi kapsayan bir genellemeye gitmesindedir. Peggy Reeves Sanday sık sık alıntılanan antropolojik çalışmasında tecavüzün boyutunun toplumdan topluma büyük farklılıklar gösterdiğini ortaya koyar. Batı Sumatra gibi nispeten 'tecavüzden muaf' toplumlarla ABD gibi 'tecavüze en çok eğilimli' toplumları karşılaştırır. Açıklamalarına göre ilk bölümdekiler, kadınların topluluklarının saygın ve etkin üyeleri olduğu, kamusal karar verme aşamalarına katıldığı ve 'cinsler arasındaki ilişkilerin nispeten simetrik ve eşit olduğu' toplumlardır.[17] Ayrıca bunlar genel şiddetin çok düşük bir seviyede olduğu toplumlardır. Sanayi öncesi toplumlara ilişkin diğer antropolojik incelemelerde de cinsel şiddetin çok az olduğu veya hiç görülmediği bildirilmiştir. Margaret Mead'ın Arapesh Kızılderilileri üzerine

yaptığı ünlü incelemede, günümüzde anlaşmazlıklar başgöstermesine karşın, nazik, saldırgan olmayan, cinsel şiddetin görülmediği bir toplum ve kültürden söz ediliyordu.[18] Mbuti gibi Afrika'daki bazı avcı-toplayıcı toplumlar hakkında elimizde bulunan bilgiler, yine şiddet olaylarının çok düşük olduğunu ve tecavüzün veya cinsel şiddetin görülmediğini göstermektedir. Bu gibi incelemelere ilişkin yöntemsel sorunlar bir yana bırakılacak olursa, bunların kadınlara (veya erkeklere) yönelik cinsel şiddetin bir toplumdaki genel şiddet düzeyiyle yakından bağlantılı olduğunu gösterdiği anlaşılmaktadır.[19]

Batı toplumlarına ilişkin tarihsel incelemeler de, daha az tartışmalı bir biçimde tecavüz olaylarının büyük bir çeşitlilik gösterdiğini ortaya koyar. Ray Porter İngiliz toplumuna ilişkin tarihsel verileri dikkatle elemeden geçirmiştir. Kadınların yazdıkları günlüklerde veya başka yazılarında sanayi öncesi İngilteresi'nde tecavüz tehdidinin kadınlarda yol açtığı korkulara hiç değinilmemiştir, oysa diğer birçok korku ifade edilmiştir.[20] İlk feministler -Mary Astell'den Mary Woolstonecraft'a- kadınlara yapılan kötülükleri kınamışlardır, ancak tecavüzden bahsetmemişlerdir. Cinsel sömürüye (çocuklara fahişelik yaptırılmasına ve fahişelerin zorla tıbbi incelemeye tabi tutulmasına) karşı yazılar yazan ve kampanyalar düzenleyen 19. yüzyıl feministleri aynı şekilde tecavüzle ilgili endişelere değinmemişlerdir. Porter, bütün bunlardan tecavüzün ve kadınların tecavüzle ilgili korkularının belki de eskiden bugün olduğu kadar önemli bir şey gibi görülmediği sonucuna varır. Brownmiller'ın tecavüz tarihinin aksine, bu dönemde tecavüz kadınları egemenlik altına almak için kullanılan temel unsur gibi görünmemektedir. İngiliz toplumunda erkeklerin kadınları ezdiği ve sömürdüğü şüphesiz tarihsel bir gerçektir. Ancak Porter'ın ileri sürdüğü şey, o zamanlar erkeklerin egemenliklerini sürdürmek için tecavüz tehdidine başvurmak gereği duymadıklarıdır: 'Mülk sahipleri yasa ve düzen aygıtlarını haklı çıkarmak için hırsızları ne kadar teşvik ediyorsa, erkekler kadınlar üzerindeki otoritelerini korumak için tecavüzcülerin tehdidine o kadar güveniyorlardı.'[21]

Barbara Lindemann, 18. yüzyıl Massachussets Eyaleti hakkında yaptığı bir incelemede benzer sonuçlara varır.[22] 1729'dan önce her

on yılda bir yüksek mahkemede sadece tek bir tecavüz davasına bakılmıştır ve tüm yüzyıl boyunca *kayıtlara geçen* tecavüz vakaları son derece düşük bir sayıda kalmıştır: Her iki yılda ortalama bir vaka. Kayıtlara geçen tecavüz sayısını ne savaşlar, ne çok sayıda canı sıkkın ve yalnız Amerikan ve İngiliz askerinin varlığı, ne de ekonomik bunalımlar ve yoksulluk etkilemiştir. Lindemann, kayıtlara geçmeyen tecavüz vakalarının olup olmadığını ve daha da önemlisi tecavüzün dar tanımını -yasalar ve gelenekler tarafından sadece, cinsel yönden kendisine yaklaşmaya hakkı olmayan bir erkeğe direnen bir kadın kastedilerek yapılan tanımı- Porter'dan daha ayrıntılı olarak ele alır. Lindemann'a göre bu kadar az sayıda tecavüz davası açılmasının nedenlerinden biri, yüksek ve orta sınıftan erkeklerin hizmetçilerine yönelik saldırılarının kadın kurbanlar tarafından bile tecavüz olarak algılanmamış olmasıdır. Erkekler böylece bir anlamda otoritelerini cinsel yönden de ortaya koymuş oluyordu ve buna karşı ne karılarının ne de hizmetçilerinin hiçbir yasal hakkı yoktu. Ancak bu unsurlara karşın Lindemann yine de şunu ileri sürer: '18. yüzyılda Massachussets'te tecavüz davalarının sayısının bugünkünden çok daha az olduğu sonucuna varmak kaçınılmazdır, çünkü nüfusa oranla çok az sayıda tecavüz vakası oluyordu.'[23] Lindemann bu durumu evlilik dışı cinsel ilişkiye giren erkeklerin de kadınların da aynı şekilde kültürel olarak lanetlenip, sık sık cezalandırılmalarına ve sekse kadınların da erkekler kadar ilgi gösterdiği inancına bağlar: 'Kadınların baştan çıkarılmasını, kadınların kendilerini naza çekerek direnmesini ve sonuçta erkeğin kadını fethetmesini içeren tecavüz prototipi normal cinsel ilişkiler kalıbına dahil değildi.'[24] Bu, kesinlikle ataerkil olmasına karşın tecavüze kalkışma cesaretini kıran bir kültür ve tecavüze zemin oluşmasına çok az olanak tanıyan bir toplumdu.

Başka incelemeler de erkeklerin cinsel şiddete başvurma biçimlerindeki tarihsel farklılıklara ışık tutmaktadır. Londra'da 1870-1940 yılları arasında, birçok kadının 'kocasını dövmekten çekinmediği' zamanlarda (şiddetli kavgalar sırasında kadınların daha çok yaralanmasına karşın), işçi sınıfı yaşantısında karı koca arasında oldukça sık şiddet olaylarına rastlandığını yazan Ellen Ross, bu tür şiddeti ev hayatındaki karışıklığa ve erkeklerin özellikle işsiz kal-

maları ve ailedeki kronik yoksulluk nedeniyle evde iktidar kurmaya çalışmalarına bağlar.[25] Erkeklerle kadınlar arasındaki bu aleni düşmanlığın yol açtığı kavgalar genellikle para yüzünden çıkıyordu; erkeklerin karılarıyla çocuklarını geçindirmekten aciz olmaları kadınları onların evdeki otoritelerine meydan okumaya itiyordu. Ve yine de, bu şiddete ve erkeklerin kocaların karılarını dövme 'hakkı' olduğuna inanmalarına karşın, Ross I. Dünya Savaşı'ndan önceki nesillerde Londra pub kültürünün daha sonraki nesiller kadar 'zehirli bir kadın düşmanlığı' sergilemediğini ileri sürer: 'Cinsellik, 20. yüzyıl ortalarında da olduğu gibi toplumsal bir savaş alanı veya erkeklerin iktidar kurmaya çalıştıkları bir yer haline gelmemişti henüz.'[26]

Çağdaş Batı toplumlarında bile tecavüzün yaygınlığının ve tecavüz tehdidinin büyük çeşitlilik gösterdiği anlaşılmaktadır; örneğin ABD'de İngiltere'dekinin tam 17 katı daha fazla tecavüz vakası tespit edilmiştir (1979'da ABD'de her 100.000 kişilik nüfusa 34.5 tecavüz vakası düştüğü, İngiltere'de 1981'de ise her 100.000 kişilik nüfusa sadece 2 tecavüz vakası düştüğü bildirilmiştir).[27] Tecavüz, erkekler tarafından kadınların ikincil konumda kalmalarını sağlamak için kullanılan vazgeçilmez bir silah olmaktan çok günümüzde Amerika'da zirvesine ulaşan toplumsal cinsiyet ilişkilerindeki istikrarsızlığa ve bunun sonucu eril cinsiyet kimliklerinde ortaya çıkan çelişkilere ve güvensizliklere tepki olarak, erkeklerin sergilediği çarpık bir davranış olamaz mı? Porter'ın gözlemlediği gibi 'tüm dünyanın Amerika gibi olduğunu varsaymak'[28] bir anakronizm olabilir. Ancak şüphesiz bu bir olasılıktır ve feci bir olasılıktır -hem de sadece kadınlar için değil-; tüm dünya Amerika olabilir!

Tecavüze ve erkeklerin uyguladığı şiddete karşı cinsel bir politika geliştirmek açısından, Brownmiller ve onu izleyen birçok Batılı feminist gibi tecavüz eden ve tecavüz etmeyen erkekler arasında ayrım yapmayı reddetmek pek de faydalı olacak gibi görünmemektedir. Ancak bu politika, kendisini haklı çıkaracak sebepleri olsa bile, son derece karamsar bir politikadır. Brownmiller şu sözleriyle feministlerin, erkeklerin kadınlara karşı uyguladığı cinsel şiddete ilişkin verilerin üst üste yığılmasıyla nasıl gittikçe

daha umutsuz olduklarını kavradığını gösterir: 'Hassas yönleri olduğunu hiç kabul etmeyen biri olmama rağmen feminizm içindeki kız kardeşlerimin beni meselenin üzerine gitmeye zorladıklarını görürdüm.'[29] Tecavüzün boyutlarının ve tecavüz korkusunun gözle görülür bir biçimde artması, feministlerin, özellikle tecavüz kurbanlarına bu travmayla başa çıkmakta yardımcı olma görevini üstlenen feministlerin duyduğu korku ve öfkeyi arttırdı. 1970'lerin sonlarında ve 1980'lerde 'Bütün erkekler potansiyel tecavüzcüdür' lafı tedirgin edici bir biçimde birçok feminist eylemcinin sloganı oldu. Tecavüzcü 'hemen yanıbaşımızdaydı'; yataklarımızdaki erkekti, çocuklarımızın babasıydı, 'kirayı ödeyen adamdı.'[30] Ann Snitow, 'Cinsel suçlardan bahsederek, kadınların artık bunu inkâr etmelerini önleyerek sanki kendimizi herkesten çok korkuttuk' der.[31]

Her erkek potansiyel bir tecavüzcü müdür? Bana göre basit cevap 'hayır'dır; tabii 'potansiyel' sözcüğünün pratikte herhangi bir anlamı varsa. Her kadın potansiyel bir kurban mıdır? Teoride evet; pratikte ise, karşı karşıya kaldığımız risk bazı kadınlar için diğerlerinden daha fazladır. Ancak bu iki önerme feminist söylemde yalnızca tartışmalara yol açmakla kalmaz, bir bomba etkisi yapar. Bu konunun dikkatli bir incelemeden geçirilmesi gereklidir.

Bu önermeler bomba etkisi yaratır çünkü feminist analizin bugüne dek araştırmayı istemediği şey, neden *bazı* erkekler tecavüz eder ve kadınlara karşı şiddet uygularken *bazı* erkeklerin bunları yapmadığıdır. Feministlerin böyle ayrımlar yapmayı istememelerinin nedenleri önemlidir. Birincisi, böyle yapılırsa tecavüz sorununun toplumsal düzeyde değil, tekrar bireysel düzeyde incelenmiş olacağı düşünülmektedir. (Oysa bence ne kadar 'bireysel' görünürse görünsün, kanserden katatonik şizofreniye hiçbir insani sorun toplumsal bağlamından yalıtılarak doğru dürüst anlaşılamaz zaten.) İkincisi, bunun kurbanı suçlamayı kolaylaştırdığı düşünülmektedir -erkekler arasında ayrım yapabiliyorsak bazı kadınların şiddet uygulamayan erkekler yerine şiddet uygulayan erkekler seçtikleri ileri sürülebilir- (bu türden açıklamalar erkek ve bazı kadın uzmanlar ve toplum bilimcileri arasında hayli popülerdir.) Son olarak, bu şekilde erkeklerin yakayı kurtardıkları düşünülmektedir, çünkü bütün erkekler, kadınlara yönelik şiddete pek fazla karşı çıkmadıkları

(her ne kadar artık sayıları artmakta olan bir avuç erkek -John Stuart Mill'den günümüzün feminizm taraftarı erkeklerine varıncaya dek- buna hep karşı çıkmış olsa da) ve kadınların buna karşı nasıl korunacakları konusunda pek düşünmedikleri için kadın düşmanlığı iklimine ve kültürüne aittirler.

B. *Erkeklerin Cinsel Şiddet Uygulamasındaki Süreklilikler ve Süreksizlikler*

Brownmiller'ın ve diğer birçok feministin bütün erkeklerin potansiyel tecavüzcü oldukları iddiasını desteklemek için temel aldıkları çalışmalardan birisi de Menachim Amir'in *Patterns of Forcible Rape*'deki (Tecavüz Kalıpları) araştırmasıdır. (Ancak, Amir'in az, ancak önemli sayıdaki tecavüzü açıklarken kullandığı 'çanak tutma' kavramını tereddütsüz reddederler.) Amir, 1958-1960 yılları arasında Philadelphia'da tecavüz suçundan tutuklanan 1292 erkek üzerinde inceleme yaparak, daha önce yapılan incelemelerdeki gibi, tecavüzcülerin 'psikiyatrik açıdan normal' göründüğü, genelde kız arkadaşları olan ('cinselliklerini yaşama fırsatı olan') erkekler oldukları, diğer erkeklerden farklılıklarının öncelikle suç işlemeye yatkın alt-kültürlere yakınlıkları olduğu gibi sonuçlara varır.[32] İncelediği tecavüzcülerin % 90'ı ve kurbanları 'aşağı sınıftan veya düşük statülü gruplardan' gelmekteydi; bu oranın dörtte birini siyah tecavüzcüler ve siyah kurbanlar oluşturuyordu. Bu hapishanedeki tecavüzcüler genelde 15-19 yaşları arasındaydı ve " 'ailevi' şiddet altkültürü"nden gelmekteydi.[33] Amir'in çalışmaları feministler tarafından bütün erkeklerin tecavüz eğilimi olduğunu ileri sürmek için kullanılırken bizzat Amir'in farklı bir sonuca varması ilginçtir: 'Şüphesiz tecavüze yeltenenler hep insanlar olmuştur, ancak tecavüz oranı kültürel normlara ve tecavüzcülerin ait oldukları örgütlü veya örgütsüz toplumsal gruplara bağlıdır.'[34] Amir, tipik tecavüzcüyü betimlerken bireysel psikopatolojiyi değil özellikle toplumsal faktörleri vurgularken tecavüz edenlerle etmeyenler arasında ayrım yapmayı ihmal etmiş değildir, tam tersi. Araştırmasında bütün erkekler potansiyel soyguncu, potansiyel uyuşturucu

müptelası v.s. olduklarından daha çok potansiyel tecavüzcü değillerdir.

Ancak Amir'in görüşlerinde bazı sorunlar vardır. Önce Amir sonra da Brownmiller, tecavüzcüler arasında siyahların ve işçi sınıfının ezici bir çoğunluğu oluşturduklarını vurguladıkları için ırkçılık ve sınıfçılıkla suçlanmıştır. Diğer feministler tutuklanan ve mahkûm olan tecavüzcülerin çok küçük bir oran oluşturduklarını, bunların da genelde siyah erkekler ve işçi sınıfı erkekleri olduğunu ileri sürerek tecavüzle ilgili kayıtların son derece sağlıksız olduğuna işaret etmişlerdir. 1979'da resmi Kuzey Amerika Ulusal Suç Araştırması'nda bile tecavüz vakalarının sadece % 50'sinin polise bildirildiği tahmin edilirken, feministlerin araştırmalarında bu yüzdenin çok daha yüksek olduğu belirtilmektedir. Örneğin 1978'de San Francisco'da gelişigüzel seçilmiş 930 kadınla görüşme yapan Diana Russell, kadınlardan % 41'inin en az bir kez kendilerine tecavüze yeltenildiğini veya fiilen tecavüze uğradıklarını iddia ettiğini (kocaları tarafından tecavüze uğradıklarını ileri süren % 3'lük bir kesim bunun dışında bırakılmıştır) bildirmiştir. Ancak bu olayların sadece onda biri polise intikal ettirilmiştir.[35] İngiltere'de 1976-80 yılları arasında Londra Tecavüz Bunalımı Merkezi'ne cinsel saldırıya uğradıklarını bildiren kadınların % 75'i bundan polisi haberdar etmemiştir.[36] 1982'de Ruth Hall tarafından Tecavüze Karşı Kadınlar Cemiyeti için yürütülen *İstediğiniz Kadına Sorun: Londra'da Tecavüz ve Cinsel Saldırı Üzerine Bir Soruşturma* başlıklı bir araştırmada altı kadından biri tecavüze uğradığını (üçte birinden çoğu kendi kocası tarafından), ayrıca beş kadından biri kendilerine tecavüze yeltenildiğini bildirmiştir. Ancak, tecavüze uğrayan kadınlardan sadece % 8'i bunu polise bildirmiştir.[37]

Dağıtılan 2000 anketten sadece 1236'sı tamamlandığı için, Hall'un araştırmasına büyük ölçüde kendi amaçları doğrultusunda hazırlandığı eleştirisi getirilmiştir. Ve Hall, seçtiği örnek grubunun bütün bir nüfusu 'hayli doğru bir biçimde' temsil ettiğini ileri sürmesine karşın, anketine yanıt verenlerin genel nüfustan çok daha genç olduğu ve aynı zamanda coğrafi açıdan Londra şehir merkezinde yoğunlaşıldığı görülüyordu.[38] Hall'un örnek grubunun beşte birinin başlarından geçen cinsel saldırı olaylarını çocukken yaşa-

dıklarını bildirdiklerine de bakılacak olursa, bu faktörler Hall'un bulgularıyla resmi istatistikler arasındaki karşıtlığı en azından bir ölçüde açıklar. (1983'te yapılan İngiliz Suç Araştırması'nda 11.000 kişilik bir erkek ve kadın grubu arasında sadece 10 tecavüz vakasına rastlanmıştır, ancak bu araştırma bütün yaş kesimlerinden insanlarla yapılan görüşmelere dayanmaktadır ve sadece bir önceki yıl başlarından geçen olaylar sorulmuştur.)[39] Bu deneysel araştırmaların güçlükleri her ne olursa olsun, kadınlara yönelik cinsel saldırıların oldukça yüksek bir oranda olduğuna ve polise intikal ettirilen vakaların çok düşük bir oranda olduğuna ilişkin verileri gözardı etmek mümkün değildir. Saldırıya uğradıklarını polise bildirmeyen kadınlar genelde bunun nedeninin polisin sıcak ve yardımcı davranmayacağına inanmaları olduğunu söylemişlerdir.[40] Bu, yeterince haklı sebebi olan, bizzat 'reforme olmuş' polislerin bile katıldıkları bir inançtır.[41]

Birçoğu kayıtlara geçmemiş cinsel saldırı olaylarının bu denli fazla olması, ceza yasalarında ve adalet sisteminde kurbanı suçlamaya yönelik bu denli yaygın bir eğilimin bulunmasıyla birlikte[42], birçok feministi, 'polis-destekli tecavüzcü'lerin, Brownmiller'ın tabiriyle 'kapı komşusu delikanlı'ların yer aldığı gruba bütün sınıf, ırk ve yaş kesimlerinden erkeklerin dahil edilebileceği sonucuna varmaya itmiştir. Aslında, yakın zamanlarda hazırlanan, cinsel şiddet dinamiklerini araştıran bir feminist derlemenin giriş yazısında şöyle denilmektedir:

> Kadınlara yönelik şiddeti anlamaya çalışırken 'sınıf' kavramı, kurbanı veya suçluyu tanımlamakta pek önemli bir faktör değildir. Bu, şiddetin neden ortaya çıktığını açıklamakta da bir işe yaramaz. Açık konuşursak, erkek şiddetinin gerçeklikleri ve sınıfa ilişkin sosyolojik dil birbirinden tamamiyle ayrı şeylerdir.[43]

Ancak, derlemenin yazarları iddialarını ispatlamak için kanıt gerektiğini reddetmektedirler; açıkçası, erkek şiddetine ilişkin gerçeklikler hakkında elimizde bulunan, kabul edilebilir her kanıtın tam tersini ortaya koyduğuna bakacak olursak bu işlerine gelmektedir.

Cinsel saldırı konusundaki feminist düşünde yine bizi tüm er-

kekleri şiddetin suçlusu ve bütün kadınları şiddetin kurbanları gibi görmeye yönlendiren ikinci bir gelişme vardır. Bu, 'erkek şiddeti' tanımının feministlerce genişletilmiş biçimidir; erkek şiddetinin sadece genel ve yaygın olduğu değil, 'bir cinsel şiddet sürekliliği (continuum)' çerçevesinde meydana geldiği düşünülür. Bu süreklilik, kadınların pornografik imgelerde, cinsiyetçi fıkralarda, cinsel tacizlerde ve uysal, ancak isteksiz bir biçimde katıldıkları evlilik içi cinsel ilişkilerde her gün rutin olarak sömürülmesinden, 'rutin olmayan' tecavüz, ensest, dayak ve seks cinayeti olaylarına kadar uzanır. Örneğin Elizabeth Stanko, erkeklerin kadınlara yönelik, bu gibi davranışlarını tehdit veya şiddet içeren iki ayrı gruba ayırarak hepsinin de kadınlara, erkeklere karşı savunmasız olduklarını hatırlatmaya yaradığını ileri sürer: 'Kadınlar ne kadar uğraşırlarsa uğraşsınlar, erkeklerin tehditkâr veya gözdağı veren bir davranışının ne zaman şiddete dönüşeceğini tahmin edemezler.'[44] Yakın zamanlarda erkeklerin uyguladığı cinsel şiddeti konu alan çalışmaları açık ve etraflı bir biçimde inceleyen Liz Kelly, benzer bir görüşü benimser. Kendi araştırmasına zemin olarak üç ana nokta saptadığını belirtir: Çoğu kadının başından cinsel bir şiddet olayı geçmiştir; farklı şiddet biçimleri devamlı ve aralıksız bir bütün halindeki tacizle bağlantılıdır; cinsel şiddet, erkeklerin iktidarı ve kadınların direnişi bağlamında gerçekleşir.[45] Kelly bunun, tecavüzün erkeklerin cinsel şiddet yardımıyla iktidar kurmasını sağlayan yollardan sadece biri olduğu anlamına geldiğini söyler. Erkeklerin toplumsal cinsiyet üzerindeki iktidarlarının, öğretmenle öğrencisi arasındaki gibi diğer iktidar ilişkilerinin önüne geçmesini sağlayan şey, erkeklerin saldırganlığa 'kendinden menkul bir şeymiş' gibi başvurmalarıdır, örneğin, işyerlerindeki cinsel tacizlerde.[46] Kelly ayrıca, erkeklerin bireysel ve kolektif olarak, 'sapkın' diye adlandırılan bir erkek azınlığıyla 'normal' çoğunluk arasındaki ayrımlardan faydalanmalarını mümkün kılan şeyin, cinsel şiddete ilişkin sınırlı tanımlar olduğunu ekler.[47]

Feministlerin cinsel şiddet kavramlarını bu şekilde genişletmelerinin somut avantajları vardır. Şüphesiz erkeklerin mütecaviz bakışları, dokunuşları, cinsiyetçi şakaları ve daha kötü davranışları genelde kadınları son derece rahatsız etmekle kalmaz, erkeklerdeki

egemen, iddialı, aktif cinsiyet olduklarına ilişkin ortak duyguyu teşvik ederek cinsel hiyerarşileri pekiştirir. Aynı şekilde, sözde 'zararsız' hareketler, el şakaları, göğüslerin mıncıklanması veya müstehcen telefon konuşmaları kadınların özel yaşamlarına yapılan beklenmedik bir tecavüz olarak korkutucu olmakla kalmaz, kadınlarda daha kronik bir korkuya neden olabilir, kamusal alanlar kadınlar için düşman çevrelere dönüşebilir. Dahası, feministlerin, büyük küçük her türlü cinsel sarkıntının ortak noktasının cinsiyetçi mitlerin ortaya çıkmalarına neden olmaları olduğu yönündeki düşüncelerinde gerçek payı vardır; bu mitler, bu türden sarkıntılıkları zararsız kılmaya ya da daha ciddi olarak bakıldığında, bu türden sarkıntılıkların meydana gelmesini önlemedikleri için kadınları suçlamaya yarar.

Yine de, hem kayda geçmemiş bu kadar çok tecavüz vakası olmasının bütün erkeklerin suçlu olduğunu gösterdiği düşüncesinde, hem de (kadınlardan çok) erkekler tarafından başlatılan heteroseksüel eylemlerden tecavüz ve seks cinayeti eylemlerine kadar erkeklerin uyguladığı cinsel şiddetin bir süreklilik oluşturduğu kavrayışında sorunlar vardır. En azından erkeklerin şiddete başvurmalarının nedenlerini anlamaya ve bunları önlemeye çalıştığımızda ortaya bu sorunlar çıkar. Erkeklerin uyguladığı şiddet üzerine feministlerin yazdığı metinlerde hiç değinilmemesine karşın, yalnızca kadınlara cinsel saldırıda bulunan erkeklerle diğer erkekler arasında değil, şiddete başvuran farklı türden erkekler -ve farklı türden şiddet eylemleri- ve bunların anlamları arasında önemli farklılıklar vardır. Şiddet sorunlarını irdelemek ve erkeklerin şiddete başvurmalarını önleyecek çeşitli uygun çözümler bulmak için bu farklılıkları gözardı etmek yerine bunları anlamak için çaba harcamak bana çok önemli geliyor.

Tabii ki, bütün tecavüzcüler fakir, siyah veya belirli etnik azınlıklardan gelen kişiler değildir. Ancak, en yaygın tecavüz biçimi olan evlilik dışı tecavüze en çok bu erkekler yeltenir. Amir'in örnek grubunda ve mahkûm olan tecavüzcülere ilişkin diğer bütün Kuzey Amerika incelemelerinde görüldüğü gibi şehir merkezlerinde yaşayan genç erkeklerdir bunlar.[48] Şehirlerdeki işsizliğin ve yoksulluğun neden olduğu şiddet alt-kültürlerine dahildirler. Sayı-

ları gittikçe artan bu siyah ve beyaz -ABD'de çoğunlukla siyah- erkekler, Robert Staples ve diğerlerinin belirttiği gibi, refah veya saygın bir toplumsal konumdan yoksun oldukları için erkekliklerini olumlama fırsatı en az olan kişilerdir; aslında, herhangi 'saygın' bir statü veya kimlikten de en yoksun kişilerdir.[49] Eylemleri polis kayıtlarına geçen tipik İngiliz tecavüzcü portresi, Kuzey Amerikalı eşdeğeriyle neredeyse özdeştir. Örneğin, Richard Wright'ın 1972-76 yılları arasında altı güneydoğu vilayetinde (Londra hariç) yer alan 292 tecavüz vakasına ilişkin incelemesinde görüldüğü gibi, zanlılar genelde genç (grup saldırılarında nadiren 20 yaşın üzerinde), neredeyse hepsi vasıfsız işçi olan, sık sık işsiz kalan, % 70'i daha önce zaten cinsel olmayan başka bir suçtan veya şiddet olayından hüküm giymiş kişilerdi.[50] Wright, önemli olduğunu düşünerek, zanlılardan birçoğunun beyaz olduğunu belirtir ,ancak ne yazık ki, beyaz olmayan nüfus hakkında konuyla ilgili herhangi demografik bir bilgi vermez.

Aynı zamanda bu erkekler polise en çok hedef olup, nezaret altına alınan ve tutuklanan kişilerdir. Ancak, bu gibi erkekler arasında cinsel saldırı ve dayak olaylarının oldukça fazla sayıda olduğuna ilişkin istatistiki kanıtlar bana göre, adı çıkmış suç istatistiklerindeki önyargılar hakkında sürüp giden tartışmalara sığınarak -gerçi bu tartışmalar önemlidir; ve polisin ve yargı mekanizmasının ırkçılığına dikkat çekerler- gözardı edilebilecek bir gerçek değildir. Çünkü, tecavüz ve aile içi şiddet vakalarının çoğu *sınıf-içi* ve *ırk-içi* olaylar olduğu için, erkeklerden gelen bu tür şiddetin baş kurbanları şüphesiz yoksul ve siyah kadınlardır. Bu kadınlar polisin ve mahkemelerin korumakla pek ilgilenmediği kadınlardır. Tam tersi; bu kadınlar polise pek güvenmezler ve bu yüzden de pek şikâyet başvurusunda bulunmazlar. Ayrıca, Robert Staples'ın şu sözlerinde haklı olduğuna inanıyorum: 'Kazançlı iş ve ekonomik başarı gibi erkekliğin diğer ifade biçimleri tıkandığında bu erkekler hayal kırıklıklarını ve erkekliklerini kadınlara karşı ifade ederler.'[51] Bu gibi erkekler çoğunlukla çete halinde kadınlara tecavüze yeltenirler -kurbanlar bu durumda fiziksel şiddetin en vahşi biçimleriyle karşılaşabilirler- çünkü çete içinde statü kazanmak için birbirleriyle yarışırlar.[52] Ve büyük artış gösteren uyuşturucu

bağımlılığı, intihar ve adam öldürme oranlarından anlaşılacağı gibi hayal kırıklıklarını ve erkekliklerini bu erkeklerin genelde kendilerine ve diğer erkeklere karşı şiddet uygulayarak da ifade ettikleri eklenmelidir. Roy Porter'ın ileri sürdüğü gibi 'Tecavüzcüler ataerkilliğin artığıdır, ancak hücum birliği değil, yoldan çıkmış oğullarıdır, kanı, canı değil habis bir tümörüdür.'[53]

Bu türden bir analiz, bağımlı statülerinin ötesine geçip herhangi bir iş bulmak konusunda hiçbir gerçekçi umudu olmayan şehirli bir 'sınıf-altı'nın *(under-class)* ortaya çıkmasına sahne olan Reagan sonrası Amerikası'nda durmadan artan tecavüz oranlarını açıklamaya yardımcı olur. Bu grupta siyah erkeklerin oranının son derece yüksek olduğunu ileri sürmek, cinsel şiddet de dahil olmak üzere şiddete başvuran erkeklerden çoğunun siyah olacağı anlamına gelir gelmesine ama bu türden bir şiddet onlar siyah olduğu için meydana gelir demek değildir. Tam tersine, burada şiddet olaylarının görülme olasılığının daha yüksek olmasının nedeni, yedinci bölümde işlediğimiz gibi beyaz-egemen, ırkçı bir toplumda sömürü ve baskının özgül yapılanışıdır. Irkçı yanlış yorumlama olasılığının son derece endişe verici olduğu açık olmakla birlikte, sorunla karşı karşıya gelmekten kaçınmanın aynı derecede ırkçılık olacağı görülmektedir.

İncelediğimiz türden bir tecavüze kalkışan erkeklerin bunu yapmalarının nedeninin bunlara daha klasik yollardan ulaşmaktan aciz oldukları durumlarda iktidar kurmaya ve erkekliğe ulaşmaya çalışmaları olduğu görüşü, hapishanelerdeki erkek tecavüzleri üzerine yapılan incelemeler tarafından da desteklenmektedir. Ken Plummer'a göre, erkeklere tecavüz eden erkekler, "nadiren, kelimenin çağdaş anlamıyla 'eşcinsel'dirler.[54]" Aynı şekilde, Donald West, suça ilişkin rakamlardan bahsederek eşcinsel suçların 'neredeyse her zaman' 16 yaşın üzerindeki erkeklere yönelik olduğunu (% 98) ve 'hemen hepsinin' tarafların rızasıyla gerçekleştiğini (% 99) bildirir.[55] Ancak eşcinsel tecavüzün Kuzey Amerikan erkek hapishanelerinde ve ıslahhanelerinde çok yaygın olduğu görülmüştür ve genelde siyah erkekler beyaz erkeklere tecavüz eder.[56] Birçok incelemeden çıkan sonuca göre bu tür tecavüzler iktidar ve erkeklik taslamanın yollarından biridir: Scacco, araştırmasındaki erkek-

lerin, 'Başka bir erkeği siken erkek, iki kere erkektir' dediklerini aktarır.[57] Plummer, hem hapishanelerdeki tecavüz olaylarına hem kadınlara yönelik tecavüz olaylarına ilişkin incelemelerin birçok erkeğin erkeklikleri konusunda hassas olduklarını ortaya koyduğu sonucuna varır. Ancak bazı erkekler diğerlerinden daha hassastır: 'İşçi sınıfı ve ırksal azınlıklar için bu bunalım son derece şiddetli olabilir: Toplum yığınının dibinde erkeklik duyguları son derece önemli bir yer tutar.'[58] Plummer açıkça belli olan, ancak bu konuda yazan çoğu feministin reddettiği bir noktayı, yani erkeklerin güvensiz olduklarını söylemenin hiçbir şekilde baskıcı davranışlarına göz yummak gerektiği anlamına gelmediğini, ancak bu davranışları anlama çabasına yardımcı olduğunu da ekleyecek kadar zekidir.

Hüküm giymiş tipik tecavüzcünün işlediği tecavüz suçunun neden bu kadar yaygın olduğunu irdelemeye yönelik herhangi ciddi bir çaba, yürürlükteki kültürel cinsiyetçilik ve kadın düşmanlığına yapılacak ideolojik bir saldırıdan daha fazlasını gerektirir. Aynı zamanda, bütün kamu harcamalarına karşı çıkan, sosyal yardımlarda indirime giden, sokak suçlarının, kadın ticaretinin, yolsuzluğun ve şiddetin tırmanmasıyla yakından bağlantılı olan yoksulluk ve düzensizliğin hissedilir derecede artmasına yol açan Reagan ve Thatcher hükümetlerinin izlediklerinin tam zıttı toplumsal politikalar gerektirir.

Farklı bir tecavüz türü -genelde kayıtlara geçmeyen bir tecavüz türü- ise akrabalar ve yakınlar tarafından yapılan (şiddet içeren ya da içermeyen) saldırılardır. Paul Wilson, Avustralya'da kayıtlara geçmemiş tecavüz olayları üzerine yaptığı incelemede, bunların genelde akrabalar ve yakınlar tarafından gerçekleştirildiğini bulmuştur.[59] Ayrıca, nadiren yakalanan veya cezalandırılan orta sınıftan tecavüzcünün daha çok aile içinde veya mevkisini kullanarak - iktidarını kullanıp ve çeşitli hilelere başvurup kadınları zorlayarak- tecavüz ettiğini, ancak bu tecavüz biçimiyle işçi sınıfındaki arasında paralellikler olduğunu ortaya koyar.[60] Amerikan yüksekokul öğrencilerinin flört deneyimlerine ilişkin bazı incelemeler, kadınların en az % 50'sinin erkeklerin cinsel saldırganlık gösterdiğini bildirdiğini, erkeklerin yaklaşık % 20-25'inin ise cinsel yönden saldırgan bir davranış sergilediklerini kabul ettiklerini gösterir. Bu olaylar

nadiren polise bildirilmiştir.[61] Mary Koss, ABD'de yaklaşık 2000 erkek yüksekokul öğrencisi üzerine yaptığı incelemede yaklaşık % 22'sinin kız arkadaşını sevişmeye ikna etmek için sözlü zorlamada bulunduğunu, yaklaşık % 5'inin bir şekilde kaba güce başvurduğunu saptamıştır.[62] Donald West'e göre, fiziksel zorlama kullanılmış olsa bile bu türden saldırıların, saldırganın ve kurbanın birbirini tanımadığı durumlardaki veya grup tecavüzü olaylarındaki gibi vahşice ve zarara yol açan nitelikte olduğu nadiren görülür.[63]

West'in kendisi ise kadının mutlak bir 'reddetme hakkı' olduğunda ısrar ederken, bu gibi saldırıların önemini -'genç oğlanların can sıkıcı davranışları' olarak niteleyerek- küçümser.[64] Aslında, bu olayların temelinde yattığını düşündüğü, erkeklerin kadınların bedenleri üzerinde hakları olduğu yolundaki ideolojiyi mahkûm etmek yerine onaylıyor gibi görünür: 'Bu olaylar, erkeklerin ve kadınların sürekli farklılık gösteren tavırlarını yansıtır; erkekler genelde bir kadının şuh hareketlerinin, ona bir şeyler ısmarlanmasına izin vermesinin ve erkek arkadaşının odasına gitmeye istek göstermesinin saldırgan bir tepkiyi davet eden ve hak eden bir cinsel ayartma anlamına geldiğine inanırlar.'[65] Böylece West, bu tür saldırıları erkeklerin kadınların cinsel özerkliğini yok etmek için sık sık kaba güce başvurdukları bir durum olarak göreceğine bir iletişim sorununa indirger.

Yine de, kadınların her günkü tecavüz korkularıyla pek yakından bağlantılı olmadığı için bu tecavüz biçimini daha çok şiddet içeren diğer tecavüz türlerinden ayırmakta haklı olduğunu düşünüyorum. Ancak bana göre West'in temelde haklı olmasının nedeni, insanların birlikte olmayı (cinsel ilişkiye girme konusunda hemfikir *olmamalarına* rağmen) seçtikleri bir bağlamda tecavüzü önlemek için gereken stratejilerin, kadınların en çok korktuğu, beklenmedik bir şekilde gelen cinsel saldırı biçimlerini önlemek için gerekenlerden farklı olmasıdır. Flörtlerde veya benzer durumlarda meydana gelen tecavüz olayları 'çıplak kız' resimli takvimler, cinsiyetçi şakalar, cinsel tacizler içeren egemen erkek ritüelleriyle ve ikonografisiyle; kadınların küçük düşürüldüğü, 'erkekliğin' ve onun sözde heteroseksüel buyruk ve imtiyazlarının gösterişli bir biçimde yüceltildiği bağlamlarda kadınların erkeklerle aralarındaki sıradan,

günlük ilişkileriyle doğrudan bağlantılıdır.

'Flört' durumlarında erkeklerin hak sahibi olma duygularına hücum etmenin ve kadınların cinsel ilişkiyi reddetme haklarını vurgulamanın yollarından biri, okullarda, yüksekokullarda, işyerlerinde, derneklerde ve tüm toplumsal ve politik gruplarda genç erkekleri ve kızları cinsiyetçilik karşıtı bir doğrultuda olabildiğince bilinçlendirmektir. Bu para cezalarıyla, işten uzaklaştırma ve işten çıkarılma cezalarıyla desteklenebilir. (örneğin cinsiyetçi davranışlarda bulunan işverenlerin ağır para cezalarına çarptırıldığı Avustralya'da olduğu gibi.[66]) İngiltere'de bazı okullarda ve birçok dernekte erkeklerin bütün cinsel zorlama tarzlarını yok etmeyi hedefleyen girişimlerde bulunulmaktadır.[67] Aynı zamanda bu girişimler, 'erkeğin elinden bir şey gelmez' ve 'kadın başına geleni çekmelidir' türünden sözleri ve erkeğin avcı, kadının av olduğu düşüncesini destekleyen inançlara yönelik kararlı bir ideolojik saldırı çerçevesinde ele alınmalıdır. Ancak, danışmanlık hizmetleriyle ikna etmek dışında, yukarıda tartışılan daha rastlantısal, şiddet içeren tecavüz biçimleri konusunda bu tür bir stratejiyi yürürlüğe sokacak dolaysız herhangi bir yapı bulmak daha zordur. Çünkü, her şeyden önce kadınları sömürmeyi teşvik eden şey, tam da bu gibi erkeklerin statü kazandıran normal kurumların dışındaki konumlarıdır. Toplumsal koşulların etkisi ne olursa olsun, bu, böyle erkeklerin ahlâksızca davranışlarından sorumlu olduklarını inkâr etmek anlamına gelmez. Ancak buradaki engellemenin, mahkûm etmekten farklı olarak, daha genel, ekonomik ve politik yapıda müdahaleler içermesi gerekecektir.

En alışılmadık ve anormal seks suçluları -kadınlarda tecavüzle ilgili en derin korkulara yol açan suçları işleyenler- üçüncü ve daha küçük bir tecavüzcü grubunu oluştururlar. Bu tecavüzcüler, West, Roy ve Nichols tarafından ve Levine ve Koenig tarafından, her ikisi de Kanada'da yapılan incelemelerde ele alınmıştır.[68] Bunlar gazete başlıklarına geçen, yalnız başına eyleme geçen, birçok yıl boyunca saldırılarını tekrarlayan, aşırı şiddet ve sadizm sergileyen erkeklerdir; kurbanlarını öldüren veya öldürmeye çalışan erkeklerdir. Kurbanlar genelde bu tecavüzcülere tamamen yabancı kişilerdir. Söz konusu incelemelerde, bu tür erkekler genelde rahatsız,

acımasızlıkla dolu bir çocukluk dönemi geçirmiş, cinsellik hakkındaki aşırı bilgisizlik ve suçluluk duygularının ve kadınlara yönelik öfkenin kişisel bir başarısızlık ve yetersizlik duygusuyla bir araya geldiği kişiler olarak tanımlanmaktadır. Hem West ve arkadaşları, hem de Koenig ve Levin, bu erkeklerin erkeklikleri konusunda hastalıklı bir şüphe içinde olduklarını, eşcinsellikle ilgili korkuları olduğunu ve seksi erkekliklerini ispatlamak için kullandıklarını vurgular: " 'Gerçek bir erkek' olmak için, -kendilerini ilgilendirse de ilgilendirmese de- cinsel eylemde bulunmaları gerektiğini düşünürler, çünkü bu onların arkadaşları arasındaki konumlarını yükseltir ve kendi gözlerindeki değerlerini arttırır."[69] Her iki inceleme de gerçek erkeklikten yoksun oldukları için kendileriyle alay edilen, kendilerini zayıf, yetersiz ve bağımlı hisseden erkekleri betimler. Bu tecavüzcüler tipik bir biçimde diğer erkeklerin sürekli takılmalarından ve tehditlerinden söz ederler; bu onlarda suçluluk, öfke ve yetersizlik duygularına yol açar: 'Bu bende muhallebi çocuğu olduğum veya en azından yeterince erkek olmadığım duygusuna yol açtı';[70] " 'Ben eşcinsel miyim?' diye düşündüm. Belki erkeklerden hoşlanıyordum... Bir deneyeyim dedim, ama bir kıza tecavüz etme noktasına geldiğim zamankinden daha fazla tiksinti duydum';[71] 'Kendimi çok değersiz, çok aşağılık, bir sürüngen gibi hissediyordum ve kendim hakkında başkalarından saklamam gereken birçok sırrım olduğunu düşünüyordum.'[72]

Kanada'daki bu vaka incelemeleri, Robert Brittain'in İngiltere'de bu gibi erkeklere ilişkin yirmi yıllık klinik gözlemlerinden çıkarak yaptığı tipik 'sadist katil' tanımıyla uyuşmaktadır. Brittain içe dönük, içine kapanık, saplantılı, ılımlı ve genelde şiddete başvurmayan, cinsel meselelerde aşırı namusçu kesilen ve muhtemelen de başkalarına efemine görünen -Amir'in ışık tuttuğu daha tipik tecavüzcüden belirgin bir biçimde farklı olan- erkekleri betimler.[73] Brittain'ın betimlemesi, İngiltere'nin en yeni, en uzun süre dehşet yaratan seks katili; İngiltere'nin kuzeyinde altı yıl boyunca kadınların başına bela olan, onüçünü öldürüp parçalayan, yedisini de ciddi biçimde yaralayan Peter Sutcliffe hakkında edindiğimiz bilgilerle tamı tamına uyuşmaktadır. Sutcliffe, değişik biyografilerinde küçük yaşlardan beri ufak tefek, çelimsiz, utangaç ve kibar olan, çok

sert ve zorba bir babanın, John Sutcliffe'in ve çok mutsuz bir annenin oğlu olan bir erkek olarak tanıtılıyordu. Okulda onunla alay ederlerdi, çok baskı görmüştü, dövüşmekten çekinirdi, içinde bulunduğu Kuzeyli işçi-sınıfı dünyasının sert, saldırgan bir biçimde erkeksi havasına tamamiyle ters düşüyordu: Babası Gordon Burn'e, 'Her zaman tam bir ana kuzusu olmuştu' diyordu.[74] Sonuna dek hep kibar bir koca olmuştu; en azından, Peter Sutcliffe'in karısı Sonya'yla ilişkilerini anlatan erkek kardeşine göre: "Karısına hiç laf etmezdi... Ona, 'Senin bileceğin iş, ama ben karına ağzıma geleni söyleyeceğim, sen de böyle yapmalısın' derdim... Ama o karısının sözünden çıkmaz, o ne istese yapardı."[75]

Sutcliffe, anlaşılan toplumsal çevresinin saldırgan erkeklik değerlerine uymakta başarısız olan bir erkekti. (Buna rağmen, okuldan ayrıldığında, tek başına vücut geliştirmeyle meşgul olarak ve motosikletlerle saplantılı bir biçimde ilgilenerek -çok sevdiği motosikletinin motorunu yatağının altında sakladığı söyleniyordu- biraz geç de olsa 'gerçek' erkekliğe ulaşmaya çalışmıştı.)[76] Biyografisini yazan feminist Nicole Ward Jouve, Sutcliffe'in kızlara ilgisizliğinde, genç bir kızı hatırlatan mizacında ve daha kibar olan başka erkeklerle girdiği tutkulu arkadaşlıklarda bastırılmış ve hor görülmüş eşcinsel eğilimlerin açık belirtilerini saptar.[77] Sutcliffe'in babası bu konuda aşırı endişeli davranarak oğlunun 'herhangi yapmacıklı bir davranışı olmadığında' öylesine ısrar ediyordu ki, Ward Jouve'ye eşcinsel bir oğuldan çok birçok kişinin katili bir oğulun babası olmayı tercih ettiği izlenimini vermişti. Ward Jouve şöyle der:

> Kadınsı yönelimler üzerindeki tabuların bu denli ağır, şiddet üzerindeki tabuların bu denli hafif olması günümüz değerlerinin seviyesine ilişkin dehşet verici bir göstergedir. En dipte kadınsılık vardır ve görüldüğü yerde yerin dibine geçirilir. Katillerin ortaya çıkmasına her şeyden çok bu neden olur.[78]

Sutcliffe bir noktaya kadar etrafındaki erkeksi değerlere ters düşüyordu. Ancak aynı zamanda bunları öğreniyordu. Kadın kurbanlarını yok etmesine yardımcı olan ve kendisini de mahveden, İngiltere'deki onbinlerce kadının yaşamlarına dehşeti sokan bu

değerlerdi.

Bir Katolik olan ve birkaç yıl ayin sırasında papaza yardım etme görevini üstlenen Sutcliffe, cinsellik ve günah arasında bağlantılar olduğuna *inanıyordu.* Bu dünyaya günahı Havva'nın getirdiğine ve kadın cinselliğinin hem büyüleyici hem de 'tiksindirici' bir şey olduğuna *inanıyordu.* Burn'ün söylediğine göre, normal boyutlarda yapılmış hamile ve hastalıklı kadın mumyalarının bedenlerindeki yaraları, açık karınları ve dölütleri seyretmek için düzenli ziyaretlerde bulunduğu Morecambe mumya müzesinde bunu tekrar tekrar gözlemişti.[79] Bu Viktorya döneminden kalma mumyalarda Günah olarak Cinsellik, Canavarlık olarak Günah uyarıları dile getiriliyordu. Ve mahkemedeki iddia her ne olursa olsun, Peter Sutcliffe psikoz belirtileri gösteriyordu. Hayaller görüyordu. Sesler duyuyordu. Ancak gördüğü hayaller kendi çevresindeki en bilinen fantezilerden çıkıyordu: Bazı kadınlar iyidir (saf ve cinsiyetsizdir), bazı kadınlar kötüdür (günahkâr ve cinseldir). Kadınların cinselliği erkekleri tehdit eder ve toplumu tehlikeye sokar. Erkeklerin yoldan çıkmasının ve çektikleri bütün acıların sorumlusu budur. Tanrıdan gelen sesler ise Sutcliffe'in çevresindeki en önemli ölümlü erkeklerin -basının, polisin ve daha sonra iddia makamının- seslerinin yankısından başka bir şey değildi. Bütün bu sesler, bizzat Sutcliffe gibi, bir erkeğin neden fahişeleri öldürmek *isteyebileceğini* anlayabilirdi. Dediğine göre ona, 'pislik diye adlandırılan, kendilerini toplum önünde temize çıkaramayan insanları öldürmesini' söyleyen Tanrı'nın sesi, Sutcliffe'in kurbanlarından, 'Bazıları fahişeydi, ama bu davanın belki de en üzücü yanı bazılarının fahişe olmamasıdır' diye bahseden Sir Michael Havers'ın sesinde daha zayıf bir yankısını buluyordu.[80] Yorkshire Emniyet Amiri Yardımcısı, 'Bu sefer, Bayan McDonald konusunda [Sutcliffe] bir hata yaptı... Son derece saygın bir kız[ı öldürdü]' derken, Tanrı ve Sutcliffe'le aynı ağızdan konuşabiliyordu.[81]

Bu nedenle, feministler kadınlara karşı şiddet içeren suçların işlenmesinin nedeninin *sadece* patolojik bireylere, zalim ailelere ve birçok tecavüzcünün, dayak atan erkeğin ve katilin (şiddet içeren alt-kültürlerinin yanı sıra) yoksulluk ve ırkçılık yüzünden yaşadığı gerilim ve aşağılamalara bağlanamayacağını açıklamakta haklıdır-

lar. Ancak günümüzde birçok feministin iddia ettiğinin aksine, bu faktörler *hangi* erkeklerin daha çok cinsel şiddete veya kadınlara ve çocuklara karşı şiddete başvurduğunu, genelde ne *tür* şiddet sergilediklerini ve genelde hangi kadınları hedef aldıklarını anlamak açısından çok önemli bir yer tutarlar. Erkeklerin uyguladığı şiddetin asıl nedenleri, 'erkekliği' heteroseksüel iktidarın öne çıkarılması düzeyinde ('kadınlık'la taban tabana zıt) bir biçimde oluşturan ve bir yandan kadınları cinsellik nesnesi, erkekleri cinsel arzunun öznesi olarak belirleyip bir yandan da seksi günah olarak görmeye devam eden toplumlarda aranmalıdır. Ancak bu, her erkek Peter Sutcliffe olabilir demek değildir; Leeds futbol stadyumundaki gençler gibi bazıları 'Asla Karındeşen'i yakalayamayacaksınız' ve '11-0' (Sutcliffe'in kurbanlarının o anki sayısı kastedilmektedir) türünden sloganlarla polisi iğnelemekten hoşlanıyor olsalar bile.[82]

Peter Sutcliffe'in takma ismi 'Yorkshire Karındeşeni'ydi. Judith Walkowitz yüz yıllık 'Karındeşen' hikâyeleriyle ve gerçek Karındeşen Jack'in 1898'de Londra'da beş fahişeyi bıçaklayıp öldürmesinden günümüze kadarki ikonografiyle ilgili analizinde, popüler basının Karındeşen'i bir medya kahramanı haline getirmekteki ve erkek şiddetinin kadınlar üzerindeki tehdidini arttırmadaki önemli rolüne işaret eder. Walkowitz'e göre, Karındeşen mitolojisinin mesajı, şehirleri kadınlar için tehlikeli yerler haline getirmesinde, erkeklerin kadınlara karşı üstü kapalı bir biçimde ifade edilen düşmanlıklarını onaylamasında ve erkeklerin kadınlar üzerindeki otoritesini desteklemesindeydi. Ancak Walkowitz, feministlerin, Karındeşen mitolojisinin sakladığı karmaşık gerçekliği açığa çıkartmak için bu mitolojinin içyüzünü incelemeleri gerektiğini ileri sürer:

> Karındeşen hikâyesi, tarihi mite indirgeyerek bütün erkekleri zanlı haline getirmiş, kadınların endişelerini büyük ölçüde arttırmış ve cinsel düşmanlığı ve erkek şiddetini meydana getiren özgül maddi koşulların üstünü örtmüştür... 'Gerçek' dünyada ne erkek şiddetinin ne de kadınların kurban edilmesinin tek-kökenli nedenleri veya sonuçları yoktur. Yalnızca kültürel karabasanlarımız ve medya fantezileri yaşamı bu hale getirir.[83]

Kadınlar toplumumuzu, ikincil cinsiyet olarak aşağılanmaları-

nın -hiçbir şekilde pornografiyle sınırlı olmayan bir aşağılamanın- kültürel ifade biçimleriyle delik deşik olmuş bir toplum olarak görmekte haklıdırlar. Erkeklerin şiddet uygulamalarının bir süreklilik taşıdığı bir anlamda doğrudur; çünkü kadınlar, her yerde şiddet veya en azından cinsel sarkıntılık içeren bazı küçük eylemlerle tehdit edildikleri bir dünyada bunu bu şekilde yaşamaktadır. Genel olarak bakıldığında, kadınlar erkeklerin kamu içinde başvurdukları şiddet açısından diğer erkeklerden daha az tehlike içindedir. Ancak kadınlar kendilerini daha savunmasız hissederler. Kendilerini daha savunmasız hissederler, çünkü Elizabeth Stanko'nun araştırmasına dayanarak açıkladığı ve kadınların günlük deneyimlerinden bildiği gibi, erkeklerin kadınlara verdiği bütün gözdağı biçimlerini - öpücük yollamalar, açık saçık sözler mırıldanmalar, kadınların yanından geçerken sürtünmeler, göğüs mıncıklamalar v.s.- hesaba katarsak, kadınların sürekli bir gözdağına hedef oldukları görülür.[84] Birdenbire bir kadının önüne fırlayıp ödünü koparan bir serseri veya gizli gizli penceremize yaklaşan bir röntgenci genelde tecavüzcü ya da katil değildir. Ancak öyle de olabilir. Eylemleri kesinlikle dünyayı kadınların güvensizlik duyacakları bir yer haline getirmeye hizmet eder; özellikle de çok yakın zamanlarda gazetelerde ciddi cinsel saldırılar hakkında yazılan haberleri okuduğumuz zamanlarda; medya her zaman buna erkeklerin erkeklere yönelik saldırılarından daha çok önem vermiştir.

Erkeklerin çeşitli sarkıntılıkları kadınların güven eksikliği duymalarına katkıda bulunduğu sürece erkeklerin uyguladığı şiddet süreklilik taşımaya devam edecektir. Ancak, bazı feministlerin, bütün erkeklerin kadınlara yönelttikleri bireysel tehdit açısından gerçekten aynı oldukları yolundaki ısrarları inandırıcı olmaktan uzaktır. Kadınlar temelde tanımadıkları erkeklerden korkarlarken, genelde tanıdıkları erkekler tarafından fiziksel saldırıya uğramaları bir paradoks oluşturur; bu paradoksu çözmemiz gerekir.

Ancak feministler olarak, erkekliği cinsel veya başka türlü bir iddiacılıkla eşitleyen bir toplumun erkeklerin kadınlara uyguladığı şiddeti teşvik eden ve buna göz yuman bir toplum olduğunda anlaşabiliriz. Genelde, iktidara sahip olan insanların, daha güçsüz olanlara karşı öfkelerini ifade etmelerine ve sık sık güç kullanmalarına

izin verilmiştir. Erkeklerin kadınlara karşı şiddet kullanmalarıyla ilgili temel noktalardan birinin, erkeklerin kadınlara hükmetme ve onlardan hizmet bekleme haklarının olduğu yolundaki toplumsal varsayımlarda yattığı kesinlikle doğrudur. Bu, erkeklerin öfkelerini ifade etmelerine, isteklerini elde etmek için kaba kuvvete başvurmalarına ve -en azından ev hayatında- yaptıklarının yanlarına kâr kalmasına olanak tanımıştır. Ailedeki şiddetin tarihine ve politikasına daha ayrıntılı bir biçimde bakmak, bir araya gelerek erkeklerin ve bazen de kadınların şiddete başvurmasına neden olan farklı seviyelerdeki toplumsal, kültürel ve kişisel faktörleri aydınlatmakta yardımcı olacaktır. Bu faktörler sınıf, etnik köken, ırk ve yaşla ilgili eşitsizliklerden ayrı değildir; aksine bunlarla iç içe geçmiştir.

C. *Kapalı Kapılar Ardında: Ailedeki Şiddet*

ABD'de evlilik içi tecavüz vakalarını inceleyen Irene Hanson Frieze, hemen hemen bütün vakalarda tecavüzün yanı sıra ilişki içinde diğer fiziksel şiddet türlerinin de yer aldığını, kocaların tecavüz dışında şiddete başvurmadığı vakaların nadir olduğunu görmüştü. Aile içi şiddete ilişkin en kapsamlı incelemeler Kuzey Amerika'da yürütülmüştür. Frieze kendi araştırmasına ve diğer araştırmalara dayanarak evli kadınların yaklaşık % 10'unun evlilik içi şiddete maruz kaldığını tahmin etmektedir.[85] İngiltere'de Jan Pahl, mevcut araştırmaları karşılaştırarak evliliklerin % 5'inde ciddi şiddet biçimlerinin, % 1'inde de ılımlı şiddet biçimlerinin uygulandığının tahmin edildiğini bildirir.[86]

Nedenleri konusunda pek anlaşmaya varılmamaktadır. Başta gelen Amerikalı araştırmacılardan Richard Gelles, aile içi şiddeti konu aldığı kitabında, çocukluk döneminde maruz kalınan şiddeti yetişkinlik döneminde -kadınlar veya erkekler tarafından- şiddet uygulanmasını belirleyen önemli bir faktör olarak ayrı bir yere koyar. Ebeveynlerinin uyguladığı şiddetin kurbanı olan bir kişinin, eşine veya çocuğuna karşı, 'şiddete başvurulmayan bir evde yetişen bir çocuğa kıyasla 1000 kat daha fazla bir olasılıkla' şiddet uyguladığını ileri sürer.[87] Straus, Goode ve başkaları da, kadınlar kocala-

rından daha yüksek bir statüye sahip olduklarında evde şiddete başvurulması riskinin daha büyük olduğuna işaret etmişlerdir.[88] Erkeklerin işsizliğinin ve yoksulluğun ailedeki şiddet üzerindeki korkunç etkilerini vurguladıkları gibi, bunu, egemenliklerini, statülerini ve ayrıcalıklarını kaybetme tehdidi altındaki erkeklerin verdikleri şiddetli tepkilere bağlamışlardır. Ancak Straus, Steinmetz ve başkalarının araştırmalarında olduğu gibi Gelles'in araştırmasında da birçok kadının çocuklarına karşı şiddet uyguladığına - hatta erkeklerden daha çok- ve ayrıca kadınların da kocalarına karşı şiddet uyguladığına işaret edilmiştir; ancak kadınlarınki genelde kendilerini savunma amaçlıdır ve erkek şiddetine kıyasla daha az fiziksel zarar verir.[89] Bu alandaki diğer araştırmacılar gibi, genel olarak hem Gelles hem Straus, toplumsal sınıf ve toplumsal baskı arasındaki -işsizlik, kötü iş, çocukların sayısı ve toplumsal yalıtılmışlık biçiminde kendisini gösteren- etkileşimin, eşler arasındaki ve çocuklara karşı uygulanan, kadınlardan kaynaklanan şiddete önemli ölçüde katkısı bulunduğunu, ancak erkeklerden kaynaklanan fiziksel yıkıcılık açısından çok daha önemli olduğunu belirtirler.[90]

Bu konunun içerimlerini açıkça ortaya koymalıyız. Toplumsal statülerinin onları toplumsal kontrol mekanizmalarının soruşturmasından koruyacağını bildiğimiz için orta sınıf erkeklerinin kadınlara ve çocuklara şiddet uygulamadığı ileri sürülmemektedir burada. Ve orta sınıf erkeklerinin, genelde ekonomik ve toplumsal kaynaklarına dayanarak, karılarının ve çocuklarının yaşamlarını acı ve umutsuzluğa boğacak şekilde, ev yaşantılarını bencilce ve duyarsızca örgütlemek için çeşitli yöntemlere sahip olmadıkları da ileri sürülmemektedir. İnsanların başkaları üzerinde -şiddet kullanmadan- kontrol kurmalarını sağlayan başka, hatta daha etkili yollar vardır. Örneğin Jean Thompson 'Renkli İnsanlar'da, yan dairede geçen, fiziksel şiddet içeren bir kavganın seslerini dinlerken kendi şiddet içermeyen evliliğinin yapısını sorgulamaya başlayan, kendi evliliğinin sırf kocasının çocukça egemenlik ve egosunu tatmin etme ihtiyaçlarına boyun eğdiği için 'yürüdüğünü' fark eden bir kadını betimler.[91] Erkekliğin başkaları üzerinde egemenlik, toplumsal iktidar ve kontrol kurmaya ilişkin fikirler çerçevesinde inşa eden,

ancak bazı erkeklerin bu gibi ayrıcalıkları kazanmasına fırsat tanımayan bir kültürde ikinci konuma düşürülmüş erkeklerin başkaları üzerinde kurabilecekleri tek iktidar biçimi olarak şiddete başvurmaları şaşırtıcı değildir. Hem çağdaş hem tarihsel incelemeler ailedeki şiddetin maddi imkânsızlıklardan etkilendiğini, kadınların bağımlılıkları ve güçsüzlükleriyle, erkeklerin kadınlar üzerinde kontrol kurma hakları olduğu yolundaki varsayımlarıyla etkileşim içinde olduğunu göstermektedir.

Örneğin Jan Pahl evdeki şiddetin bütün toplumsal sınıflar ve gruplar arasında görüldüğünü belirtir ve bunu her şeyden önce erkeklerin evde egemen olmaları gerektiğine inanmalarına bağlar. Ancak aynı zamanda kadınların ekonomik bağımlılıklarının, kötü ev koşullarının ve erkeklerin işsizliğinin erkeklerin kadınlara şiddet uygulamalarındaki rolüne ve bu nedenlerden dolayı, erkeklerin karılarını dövdüklerine, 'sosyo-ekonomik düzeyleri düşük olan gruplarda daha sık rastlandığına'[92] işaret eder. Daha da önemlisi, Pahl kadınların ekonomik bağımlılıklarını ve gidecek doğru dürüst bir yere sahip olmamalarını, kadınların şiddet içeren evlilikleri terk etmelerini önleyen temel faktörler olarak görür.[93] Kent'teki Kadın Sığınağı'nda bulunan kadınlara ilişkin kendi araştırmasında, orta sınıftan kadınların destek aramak için pek sığınağa ihtiyaç duymadıklarını, ihtiyaç duydukları zaman da sığınağı terk ettikten sonra genelde kocalarına geri dönmediklerini gözlemlemiştir.[94] Pahl, karılara yönelik şiddetin yapısal kökenlerini yok etmek için 'geleneksel aile yaşantısının' retoriğini ve gerçekliğini değiştirmek gerektiği sonucuna varır. Evli kadınların ekonomik ve yasal bağımlılıklarını azaltacak toplumsal bir değişim gerektirir bu. Yani, erkeklerin evlilik içinde egemenlik kurmalarına ve polisin ve kamusal mekanizmaların ailenin 'mahremiyet'ine -kadınların ve çocukların aleyhine erkeklerin haklarını koruyan bir mahremiyete- müdahale etmekteki isteksizliklerine karşı çıkmak gerekir.

Amerikalı siyah feminist Bell Hooks bu veriler doğrultusunda, fiziksel şiddet konusunda sadece erkeklerin kadınlara uyguladığı şiddetin en aşırı ve en kronik biçimlerini değil, fiziksel taciz içeren her türlü hareketi önlemek ve insanların bu hareketlere nasıl tepki gösterdiklerini görmeyi amaçlayan feminist stratejiler geliştirme-

miz gerektiğine işaret etmiştir.[95] Bell Hooks, 'Kadınlarla, ilişkilerdeki fiziksel taciz hakkında, cinsel tercihi göz önünde bulundurmaksızın tartışırken, çoğumuzun en az bir kez şiddetli bir tokat yediğini kavradım' der.[96] Feministlerin bu soruna, yani ara sıra atılan bu tokatlara ve kadınların sık sık bu gibi fiziksel tacizleri haklı görmelerine değinmeleri gerekir. Burada, kişilerin çocukken erkeklerden ve kadınlardan gördükleri fiziksel tacizlerin önemi büyüktür. Hooks, çocukken sevdikleri tarafından fiziksel cezalara çarptırılan kadınların ileride sevgililerinin (bunlar arasında bazen kadınlar da vardır) tacizkâr davranışlarının kaçınılmaz olduğunu kabul eden yetişkinler olup çıktıklarını ileri sürer.[97]

Ailedeki şiddet üzerine bugüne kadarki en kapsamlı tarihsel inceleme, Linda Gordon'ın Boston'daki sosyal yardım bürolarının 1880-1960 yılları arasındaki vaka kayıtlarına dayanan mükemmel incelemesidir. Gordon burada, yoksulluğun bürolara başvuran şiddet kurbanlarının en karakteristik özelliği olduğunu söyler.[98] Genelde yoksul ve eğitimsiz, çoğunlukla da göçmen olan ve beyaz olmayan bu kişilerin, ihmal ve şiddetten dolayı sosyal yardım bürolarına en çok bildirilen kişiler olduğunun farkındadır. Ancak aynı zamanda bunların arasında yardım ve korunma için bizzat başvuran kişiler, çoğunlukla kadınlar (ve bazı erkekler) vardı. En yalıtılmışları ve en güçsüzleri olan bu kadınlar aynı zamanda en öfkelileriydi de. Bütün vakaları tek tek inceleyen Gordon, ailedeki şiddetin temelinde erkeklerin 'erkekliklerini' sergileme 'ihtiyacı'ndan çok, aile üyelerinin 'maddi ve genelde zor elde edilir çıkarlar için çekiştikleri' iktidar mücadelelerinin yattığını ileri sürer: Erkeklerin alışkanlık haline gelmiş egemenlikleriyle kadınların direnişi ateş ve barut gibiydi.[99] Örneğin işsizlik, kadınlar erkeklerin kendilerine değil çocuklarına maddi destek sağlayamamalarına öfkelendikleri için şiddetli arttırmıştır. Genelde, erkekler evin geçimini sağlayamadıklarında kadınların itaat ve hizmet etmeyi reddetmeleri erkeklerin şiddete başvurmasına neden olmuştur:

> Üstün konumda olmaya alışan, kültürel yozlaşmaya uğrayıp kadınlardan hizmet ve itaat bekleyen ve bu beklentileri egolarıyla birleştiren erkeklerin direnişle karşılaşınca neden bocaladıkları ve uzlaşma yolu aramayı beceremedikleri anlaşılabilir... Karılarını döven erkekler hiç-

bir şekilde çoğunlukla çılgın davranışları olan, hatta geçici olarak bocalamaya düşen kişiler değildir, ancak, aslında şiddete daha az başvuran erkeklere kıyasla kendilerine daha çok zarar veren davranışları sergilerler.[100]

Gordon'ın araştırması ayrıca kadın dövme olaylarının görüldüğü yerde sık sık ensestin, çocuk tacizinin ve ihmalin de görüldüğünü ortaya koyar. Gordon, bunun doğru olmasına karşın, çocuklara cinsel taciz uygulayan erkeklerle ailede başka şiddet biçimlerine başvuran ve ailesini ihmal eden erkekler arasında farklılıklar olabileceğini belirtir. Erkeklerin karılarını dövmeleri ve fiziksel tacizde bulunmaları, cinsel tacize kıyasla yoksulluğun getirdiği gerilim ve hayal kırıklıklarıyla daha yakından bağlantılıdır. Ensest failleri aynı zamanda daha az utanç belirtisi göstermekte, buna hakları olduğunu düşündüklerini iddia etmekte veya suçu tecavüz edilen çocuğun üzerine atmaktadır. Gordon, İngitere'de ve ABD'de önemli bir toplumsal sorun olarak 1980'lerde aniden ortaya çıkmasına karşın (örneğin 1987'de Cleveland'da açığa çıkarılan çok sayıda vakanın üzerine İngiltere'de de bu tür olayların ortaya çıkması kamuoyunda büyük tepkilere yol açmıştı), çocuklara cinsel taciz uygulanmasının yeni bir mesele olmadığını özellikle vurgular. Yardım derneklerinin ve sosyal yardım görevlilerinin ensest olaylarıyla bir asır önce 'çaresiz, genç kadın kurban' kavramına kamuoyundan büyük tepkiler geldiği zamanlarda da ilgilendiklerini belirtir.[101] Bununla birlikte, 1920'lerde ve 1930'larda, ensest hâlâ çok yaygın bir olay olmasına rağmen, konuya yeni, dikkate değer bir yorum getirilerek suçlunun babadan veya başka bir erkek otoriteden çok sapık bir yabancı olduğu düşünülmüş, kurban artık masum değil suç ortağı olarak betimlenmeye başlanmıştı. 1950'lerde ve 60'larda çocuk bakımı uzmanları ensestin çok nadir, milyonda bir rastlanan bir olay olduğunu düşünerek konuyu bir kenara itiyorlardı; psikiyatristler ve diğer uzmanlar ise aynı şekilde çocukların ensestvari tacizlere veya cinsel açıdan kötü muameleye uğradıklarına ilişkin sözlerine şüpheyle veya inanmazlıkla bakıyorlardı.[102] 1970'lerin sonlarından itibaren çocuklara cinsel taciz uygulandığının yeniden keşfedilmesi şüphesiz feminist düşüncenin ve feministlerin kampanyalarının bir sonucudur.

Tecavüz konusunda olduğu gibi, bu tür tacizlerin ne kadar yaygın oldukları konusunda da büyük tartışmalar vardır, ancak günümüzde bu konunun uzmanları çok yaygın olduğundan şüphelenmektedir. ABD'de Diana Russell'ın örnek grubundaki kişilerin %4.5'i ensestvari saldırılara uğradıklarını bildirmiştir; Finkelhor'un örnek grubundakilerin % 8.4'ü ise ailelerinin bir üyesi tarafından cinsel tacize uğramıştır.[103] İngiltere'deki bazı sosyal hizmet kuruluşları kızların % 20'sinin, erkeklerin % 10'unun çocukken taciz edildiğine ilişkin rakamlar ileri sürmektedir.[104] Tüm bu incelemelerde failler hemen her zaman erkektir; büyük çoğunluğu babalar veya (daha çok) üvey babalardır. Ve günümüzde uzmanların yazılarında çocuklara cinsel taciz uygulanması sorunu ve boyutları vurgulanmakla birlikte, genelde sorumluluğun erkeklere yüklenmediği bir kuramsal yaklaşım benimsenmektedir.[105] 'İşlevsiz aile kuramı' -yürürlükteki ortodoksi- bu tür olaylarda tüm ailenin suç ortağı olduğunu ileri sürerek suçu öncelikle, erkeğinin cinsel ve duygusal ihtiyaçlarını karşılamayan anneye atar. Bu alanda önde gelen iki otoritenin, Kempe ve Kempe'nin açıklığına göre, 'Ensest, çocuk tarafından değil, annenin suç ortaklığıyla yetişkin erkek tarafından başlatılır... Cezadan kurtulmasına ve genelde cezayı kocası çekmesine rağmen annenin masum olduğuna hiç rastlamadık.'[106] Erkeklerin kadınlar ve çocuklar üzerindeki alışkanlık haline gelmiş iktidarı sorunu ve ekonomik yönden bağımlı olan kadınların karşılaştıkları ıstırap verici ikilem -bazı annelerin bir ölçüde çocuklarının taciz edildiğinden şüphelendiği veya en azından bu gerçekle yüz yüze gelmekten kaçınmaya çalıştıkları kabul edilse bile- çocuklara uygulanan cinsel tacizler üzerine uzmanların yazdıkları yazılarda garip bir biçimde gözardı edilmektedir.

Gordon, Pahl ve diğerleri, erkeklerin evde uyguladıkları şiddet geçici olarak istediklerini elde etmelerini sağlayabilse bile, bunun genelde sadece kadınların kaçma olanakları olmadığı zaman işe yarayacağını ileri sürmektedir. Gordon özellikle de erkeklerin karılarını dövmelerinin genelde onlar için 'işlevsiz' olduğuna, hatta kadınlara aile dışında uygulanan şiddetten çok daha 'işlevsiz' olduğuna inanır: 'Dostluk, karşılıklı saygı ve arkadaşlık erkeklerin daha çok yararınadır.'[107] Gordon bununla ne demek istediğini açık-

lamaz, ama diğerleri açıklamıştır. Aklıma Martin Scorsese'nin filmi *Raging Bull* (Kızgın Boğa) geliyor; bu filmde kendisini mahvedecek olsa bile saldırgan bir erkeklik biçimine sarılan bir erkeğin çabalarının boşunalığı gayet iyi kavranmıştır. Orta sıklet boks şampiyonu Jake La Motta'nın yaşam öyküsüne dayanan bu filmde çocukça duyguları, iletişim eksikliği, diğer erkeklerle rekabet etmesi ve hepsinden öte karısına yönelttiği sahiplenici saldırganlığı yavaş yavaş arkadaşlıklarını, kariyerini ve evliliğini mahveden bir erkeğin portresi çizilir. Film boyunca La Motta'nın şiddet içeren hareketlerinin içine gömdüğü hayal kırıklıklarına, duygularını ifade etmekteki ve istediklerini elde etmekteki fiili güçsüzlüğüne bağlı olduğu gösterilir.[108]

Şüphesiz ki, erkeklerin hizmet görmeye hakları olduğu fikri, bunun yanı sıra kadınların ekonomik bağımlılıklarına ilişkin toplumsal gerçeklik ve şiddete başvuran erkeklerin önünde yeterli caydırıcı engel bulunmaması erkeklerin şiddete başvurmasında önemli bir rol oynar. Ancak Gordon araştırmalarından edindiği bilgilerin ışığında, kadınların, kocalarının cinsel tacizlerine veya çocukların taciz edilmesine çok ender olarak doğrudan karışmış olsalar bile, evlilik içindeki çekişmelerde erkekler kadar 'saldırgan, mantıksız ve yıkıcı' olduklarına da inanmaktadır.[109] Bununla birlikte, şiddet içeren ilişkilerde kayba uğrayanlar genelde kadınlar olmuştur. Öyle olsa da, Gordon İngiltere ve Kuzey Amerika'da kadınların uyguladığı şiddetin 19. yüzyıl sonlarında inişe geçmesinin kadınlar ve aileleri için pek kazanç getirmediğini söyleme cüretinde bulunur.[110] Kadınların pasifliğinin gitgide idealleştirilmesinin ve kadınların uyguladığı şiddetin mahkûm edilmesinin kadınların kocalarından dayak yedikleri konusunda sessiz kalmalarını sağladığını ve duydukları utancı arttırdığını söyler. Aslında, yüzyılın başında bizzat feministlerin dayak yiyen kadınlar için baskıcı olan bir 'kadınlık' anlayışının gelişmesine yardımcı olduklarını ileri sürer: 'Feministler kadınların barışseverliğinin ne yüce bir şey olduğunu vurgulayarak kadınların karşı koymaktan vazgeçmelerine, saldırganlıklarını ve öfkelerini bastırmaya çalışmalarına neden oldular.'[111] Tarih tekerrür etmektedir. Sara Maguire gibi günümüz feministleri de 'yoksunluk, yoksulluk, ailenin aşırı kalabalık olması,

işsizliğin baskıları ve hatta ırkçılık' gibi etkilere dikkat çekilen evlilik içi şiddet açıklamalarının 'bahaneler' bulmaktan başka işe yaramadığını ve 'karılarını döven erkeklerin' işine yaradığını ileri sürdüklerinde üzülüyorum.[112] Evlilik içi şiddet hakkında kabul edilebilir tek 'feminist' açıklama, bütün erkeklerin güçlerini kötüye kullanma potansiyeli olduğunu vurgulayan açıklamadır sonucuna vardıklarında, 19. yüzyıl biyolojiciliğinin düzmece bir sosyolojik retorik ardına gizlenmiş bir biçimde tekrar işe koşulduğunu görüyorum:

> Kadınlara yönelik şiddete ilişkin, iktidar yapılarına dayalı bir analiz, bütün erkeklerin kadınlarla duygusal/cinsel ilişkilerinde, onlar üzerinde kontrol kurma potansiyeline sahip olduklarını açıklar... İlginçtir ki eşlerinden dayak yemeyen kadınlarla bu konuyu tartışırken sık sık 'Ben erkeğimi kontrol altında tutuyorum' dediklerini işittim... Bu kadınlar ilişkilerinde bir şiddet olasılığı olduğunu ve 'erkeklerinin' kendilerine kapı komşusu adamın yaptığı gibi şiddet uygulayabileceğini bilmektedirler.[113]

Ya kadınların öfkelenme ve şiddete başvurma potansiyeli? Bu konu bir kez daha tarih sahnesine getirilemez. Kadınları erkeklerin evde uyguladıkları şiddete karşı savunurken, tam da erkeklerin şiddetin kaçınılmaz olduğu yönündeki inançlarını korumalarını sağlayan biyolojik farklılık mazeretine başvuramayız. Yapabileceğimiz şey, toplumsal politikalar ve kadınların şiddet içeren evlilikleri sona erdirmelerine olanak sağlayacak daha geniş, toplumsal ve ekonomik bir değişim için savaşmaktır. Bunların yanı sıra, evliliğin, bir zamanlar erkeklerin ve kadınların anladığı anlamdaki 'kutsallığını' sona erdirmek gerekir. Linda Gordon kallavi kitabını şöyle sonuçlandırır: "Hiç dayak yememiş kadınlar bile, evliliğin şu anki 'çözülmüşlüğünden', evliliği baskıcı, kaçınılmaz ve hayatta kalmak için zorunlu bir kurumdan isteyerek seçilmiş bir ilişkiye dönüştüren süreçten yararlanmışlardır."[114]

C. *Şiddet Sadece Erkeklere mi Özgüdür?*

Kadınların şiddetle ilişkisini gözardı etmenin bu denli kolay ol-

masının nedenlerinden biri de, 'iktidar', 'güç', 'saldırganlık' gibi - görünüşte dolaysız ve açık olan- terimleri tanımlamanın o kadar basit olmamasıdır. Feminizm erkeklerle kadınlar arasındaki ilişkilerin, bilinen bütün yer ve zamanlarda, toplumsal cinsiyet ve iktidar arasında çözülmez bir bağın olduğu -farklı biçimler alsa da, farklı seviyelere ulaşsa da- bir bağlam içinde oluştuğunu kavramakla işe başlar. Feministlerin erkekler ve şiddet hakkında yazdıklarında daima bu iktidarı sadece tek yönlü, yukarıdan aşağıya bir süreç olarak görme eğilimine rastlanır. Bu şekilde bakıldığında, kadınların, erkeklerin kendi ihtiyaçlarına göre onlar üzerinde kontrol kurma güçlerinin korunmasındaki veya zayıflatılmasındaki aktif payları gizli kalır. Ancak, daha geleneksel sosyolojik literatürde veya aslında, daha incelikli feminist analizlerde iktidar bu şekilde kuramsallaştırılmaz. İktidar ilişkileri, güçlü olanların daha zayıf olanları kendi amaçları doğrultusunda örgütleyebildikleri bir süreci içerir. Ancak, Anthony Giddens gibi sosyologlara göre bu mutlaka - daha doğrusu, 'normal olarak'- tehdit, kaba kuvvet veya şiddet aracılığıyla kontrol sağlanan çizgisel bir süreç biçimini alacak diye bir şey yoktur. Aslında iktidar, bazı insanların daha kolay elde edebildikleri imkân ve vasıfları kullanmalarıyla kurulur; kaba güce başvurulması istisnai bir durumdur.[115] Kathy Davis'in ileri sürdüğü gibi, kişiler farklı farklı imkânlara sahip olmasına karşın, iktidar ilişkileri daima karşılıklıdır; her yönde bir özerklik ve bağımlılık gerektirirler:

> İktidar asla bir 'sahip olunanlar' ve 'sahip olunmayanlar' meselesi değildir. Böyle bir düşünce sadece güçlünün gücünü gözümüzde büyütmemize, daha zayıf olanların, yerleşik, kurumlaşmış iktidar ilişkilerinin yürürlükte olduğu durumlarda bile kendi yaşamları üzerinde kontrol kurmak zorunda oldukları için başvurdukları binlerce yöntemi olduğu gibi, güçlünün zırhındaki çatlakları da gözden kaçırmamıza yol açar.[116]

Evdeki şiddette olduğu gibi, kişisel yaşam alanında da, kadınların evlilik kurumu içinde geleneksel olarak bağımsız ekonomik imkânlara hiçbir şekilde ulaşamaması, evdeki düzenlemelerin normal işleyişinin erkeklerin ihtiyaçlarına göre belirlenmesinde önemli bir

role sahip olmuştur. Bu kurum artık değişmektedir ve günümüzde dayak yiyen kadınların en önemli ortak özellikleri cinsiyetleri değil, şiddet içeren evliliklerden kurtulmak için gerekli olan imkânlardan yoksun olmalarıdır.[117] Şiddete yol açan farklı aile biçimlerine baktığımızda, evdeki şiddetin kadın-erkek ilişkilerinin alınyazısı olmadığı açıkça görülür. *Naming the Violence: Speaking Out About Lesbian Battery* (Şiddeti Adlandırırken: Lezbiyenlerin Attığı Dayaklar Üzerine Değinmeler) adlı derlemede ABD'nin çeşitli kesimlerinden kadınlar başka kadınlardan gördükleri şiddet hakkında yazmışlardır. Barbara Hart, ümitsizlikle, 'Şiddetin heteroseksüel ilişkilere özgü olduğundan öylesine emindik ki, kadınların başka kadınlara dayak attığını ve korkuttuğunu kabul etmek zor geliyordu' der.[118] Bu kadınlar ABD'deki bazı lezbiyen barlarında neredeyse bir ritüel haline gelmiş olan günlük şiddet olaylarını aktarmaktadırlar. Dahası, heteroseksüel şiddette olduğu gibi, diğer lezbiyenler 'kurbandan uzak duruyordu' ve dayak yiyen lezbiyen kendini suçlama eğilimindeydi.[119] Dayak yiyen bu lezbiyenler psikolojik ve duygusal tacizlerin yanı sıra, tabanca, bıçak veya başka silahlarla fiziksel saldırıya uğradıklarını, kendilerine tecavüz edildiğini, istekleri dışında cinsel ilişkiye girdiklerini, başkalarıyla cinsel ilişkiye girmeye ve fahişelik yapmaya zorlandıklarını -ayrıca, partnerlerinin gelirler ve mal varlıkları üzerindeki kontrolü nedeniyle ekonomik yönden bağımlı olduklarını- bildirmişlerdir.

Lezbiyenlerin attığı dayaklara ilişkin dinamiklerin çoğu, heteroseksüel tacizdekilere benzerdir, özellikle de, kadınların kendilerine taciz uygulayanlara acıdıkları için taciz içeren bu ilişkileri sürdürme eğilimleri: Donna Cecere, girdiği lezbiyen ilişkide partnerinden yediği dayaklara ilişkin olarak, 'Hâlâ ona üzülüyorum... Aşırı ihmalden aşırı şiddete birçok şeyin kurbanı olduğu bir ev ortamından gelmiş' diye yazar.[120] Cedar Gentlewind, 'Bir kez daha geri döndüm, çünkü değiştiğini söyledi... Beni kucakladığında sevildiğimi hissettim... O yıllarda sevgi nadir görülen bir şeydi ve ben de pek sevilecek halde değildim' diye açıklar;[121] Breeze ise, 'Bilinçaltımda layığımı bulduğumu hissediyordum... Toplumsal hayatımız fiziksel şiddetin eksik olmadığı eşcinsel barlarıyla sınırlıydı' diye yazar.[122] Bu yazılarda bahsedilen lezbiyen tacizcilerin ve kurbanlarının ço-

ğu, çevrelerindeki şiddetin ve ırkçılığın olduğu gibi genelde ailelerindeki şiddetin de kurbanı olan, birçoğu etnik azınlıklardan gelen, işçi sınıfı lezbiyenleriydi.

Erkekler gibi kadınların da toplumsal yaşamlarındaki şiddetin genel düzeyinden etkilendikleri son on beş yıldır şiddet içeren suçlara karışan genç kadınların sayısındaki hissedilir artıştan - erkeklerinkini nispeten geçen bir artıştan- bellidir. Anne Campbell'ın çoğu feminist retoriğe ilişkin eleştirisinde ileri sürdüğü gibi, gerçekte 'kadınlık'la ilgili bütün fikirlerimiz orta sınıf 'hanımefendi'sinden kaynaklanmaktadır: 'Şımarık, egoist, pasif, bakımlı, ilgili olmak için belirli bir ekonomik güvence gerekir'.[124*] Londra, Liverpool ve Oxford'un işçi sınıfı bölgelerinde örnek grup olarak seçtiği 16 yaşındaki 251 kız öğrenci üzerine araştırma yapan Campbell, % 89'unun en az bir kez fiziksel bir kavgaya karıştığını bulmuştur. Bu kızlar genelde dövüşmeye karşıydı, ancak bunun 'kadınsı olmadığını' düşünmüyorlardı. Diğer yandan, Campbell'ın görüştüğü Borstal Lisesi kız öğrencileri genelde dövüşmeye olumlu bakıyor, öfkeyi boşaltmanın ve hatta anlaşmazlıkları halletmenin iyi bir yolu olarak görüyorlardı.[125] Genç erkek suçlular gibi, çoğu sistemli olarak ebeveynleri tarafından kavga etmeye teşvik edilmekteydi: 'Bu kızların geldikleri alt-kültürlerde kişiler arası şiddet, nefretin ve hıncın sert bir ifadesi olarak ortaya çıkar ve anlaşmazlıkları halletmekten çok kabadayı unvanı kazanmaya yarar.'[126] Campbell, kadınları bütün bir ekonomik sistemin değil, sadece erkeklerin kurbanı olarak gören bir feminizmi eleştirir: 'Statükoda daha radikal bir değişim olmadan, kadınları özgürleştirmekten çok erkeklerin zaten yaşadıkları yoksulluğa, yabancılaşmaya, umutsuzluğa ve suça onları da itmeyi başarabiliriz sadece.'[127]

David Robins futbol hooliganizmine ilişkin incelemesinde az çok benzer biçimde 'Genç erkekler tribünlerde olay çıkarırken kızlar ne yapıyordu?' diye sorar. Birçoğunun onlarla birlikte olduğunu söyler. Erkekler kızlardan çoktur, ancak kızlar da kavgaya katılır ve erkekleri kavga etmeye teşvik ederler. Kız çeteleri de erkekleri taklit etmekte kalmaz, onları geçmeye de çalışırlar: 'Leeds Melekleri' çetesindekiler, Robins'e, 'Kavga etmek için maça gidiyoruz' di-

* Özgün metinde de 123 numaralı dipnot atlanmıştır (ç.n.).

yorlardı. 'Norwich ve Ipswich'te bazen erkekten çok kız olur... Manchester United - Norwich maçı sırasında kırk kişi tutuklanmıştı ve otuzu kızdı.'[128] Toplumumuzda fiziksel şiddetin ve saldırganlığın hâlâ erkeklere özgü olduğunun ve büyük ölçüde erkekler tarafından uygulandığının düşünüldüğü açıktır. Tolson ve diğerleri analizlerinde kaba kuvveti vurgulayan işçi sınıfı erkeklik imgelerinin, ağır işin ve kazanılan maaşın gereklilikleriyle ilgili olduğunu belirtirler.[129] Bu imge hâlâ sürmektedir. Ancak Robins, gençlerin % 50'sinin okulu işsizlik sigortası almak için bıraktığı, umutlarının ve kendilerine saygılarının pek olmadığı İngiltere'de 'işçi sınıfı gençliğinin vahşet ve sorumsuzluk dolu bir konuma itildiklerini' ileri sürer.[130] Ve Robins genç kadınların, bir yandan iktidarın genç erkekleri cinsiyetçi esprileri içinde bir araya getiren simgesel donanımdan yoksun olmalarına ve erkeklerle eşit oranda hareket ve seçim özgürlüğünü nadiren elde etmelerine rağmen, aldıkları kadar verebileceklerini öğrendiklerine inanmaktadır.[131]

Ancak, saldırganlık erkeklere özgü olmasa bile, medyanın ve halkın en çok endişeyi erkeklerin uyguladığı şiddetle -çoğunlukla genç, işçi sınıfı erkeklerinin Vandalizm, çete savaşları ve futbol hooliganizmi biçiminde uyguladıkları şiddetle- bağlantılı olarak sergilediği açıktır. Futbol hooliganizmi artık sağın yasa ve düzen politikasını çekici kılan önemli bir toplumsal ilgi odağı olmuştur. Peter Marsh, Elizabeth Rosser ve Rom Harre gibi bazı araştırmacılar, futbol tribünleri ve civarında ritüel haline gelmiş şiddetten ayrı olarak, buralardaki ciddi şiddetin boyutlarının medya tarafından abartıldığını vurgulamışlardır.[132] Ancak genç erkeklerin uyguladığı şiddetin derecesi salt medyanın uydurması olmadığı gibi bu gençlerin büyük çoğunlukla aşağı işçi sınıfı erkekleri oldukları da salt orta sınıf fobisi değildir. Eric Dunning ve çalışma arkadaşları futbol hooliganizmi ile ilgili sosyolojik incelemelerinde, sonuç olarak futbol çetelerindeki erkekleri büyük çoğunlukla işçi sınıfının alt kademelerinden gelen kişiler olarak gösterirler.[133]

Bir tür işçi sınıfı saldırgan erkekliğinin neden toplumsal ortamda böylesine temel bir özellik, (günümüz feministlerinin şiddetin erkek demek olduğu yolundaki düşüncelerini destekleyen bir özellik) haline geldiğini sormamız gerekir. Dunning, iş bulamayan,

buldukları işler de genelde bütün otorite ve statü hiyerarşilerinin dibinde düşük ücretli, güvencesiz ve monoton işler olan erkeklerin kaçınılmaz homojenliğini, sınırlı ufuklarını ve dar çevrelerine duydukları bağlılığı vurgular. Dahası, aşağı işçi sınıfı, sırf erkeklere ait işlere, son derece erkek egemen ev yaşamlarıyla (bu sınıftan kadınlar için eşdeğer işler -o da varsa- daha da düşük ücretli, daha düşük statülü ve daha güvencesizdir) diğer sınıflara oranla daha keskin cinsiyet rolü ayrımları oluşturmaya meyillidir. Bir siyah sınıf-altı olduğu gibi bir beyaz sınıf-altı da vardır; burada erkekler saldırgan erkeklik üsluplarını ve değerlerini diğer bütün erkeklerden daha çok benimserler. Bağlılık ve 'yabancılar'a karşı durma cesareti gösteren erkekler statü kazanırlar:

> [Bu] yeniyetme ve yetişkin erkeklerin, 'sokak tecrübesi'nin, dövüşme yeteneği ve isteğinin dışında çok az iktidar imkânları vardır. Deneyim darlığıyla nispi iktidar eksikliğinin bu bileşimi onları tanımadıkları bölgeleri ve insanları potansiyel bir tehlike olarak görmeye iter. Genelde sadece tanıdıkları ve kendilerine benzeyen kişilerin yanında nispeten yüksek derecede bir toplumsal güven duygusu edinirler... Bir grubun üyesi olmak iktidar duygularını güçlendirir. Ayrıca onlara yerleşik düzene karşı-saldırıda bulunma fırsatı ve tepeleri attığında 'hınçlarını alabilecekleri' bir bağlam verir... Kısa süren hayali bir an için mazlumlar efendi konumundaki yabancıları alt ederler.[134]

Aşağı işçi sınıfı erkeklerinin daha çok değer verdikleri ve benimsedikleri saldırgan erkeklik üslubu elbette sadece onlara özgü değildir. Erkekliği iktidar ve şiddetle eşitleyen erkeklik imgeleri tarafından büyülenen erkeklerin çoğunluğunun gerçek yaşamlarının olmasa bile fantezi yaşamlarının bir öğesidir bu (Clint Eastwood silahı olmasa nerede olurdu?). Ancak daha önce söylediğim gibi erkeklerin ortak, kolektif fantezilerinden bireysel eyleme basit, doğrudan bir geçiş yoktur. Birçok toplumsal dolayım -okuldan işlere, arkadaşlara, aileye, dine ve politikaya kadar- fantezilerin aktif ifade bulma ya da bulmama tarzını etkiler ve alacakları biçimi -bir biçimleri varsa- belirler. Daha saldırgan bir erkekliğin benimsenmesine ve bazıları tarafından gerçekleştirilmesine yol açan şey, aşağı işçi sınıfı erkeklerinin gerçek hayatlarıyla iktidar olarak erkeklik imgesi arasındaki keskin ve hayal kırıcı çelişkidir. Feminist-

lerin genelde bütün erkeklerin birer canavar olduğunu ispatlamak uğruna sınıfsal baskıların önemini bu kadar kolay gözardı etmedikleri bir zaman vardı gibi geliyor bana. Ancak bu yetmişlerin başındaydı; o zamanlar feministler, sınıf ilişkilerindeki yabancılaşma ve sömürünün bugünkünden çok daha fazla bilincinde olan bir sol politikaya ve kültüre daha aktif olarak katılıyorlardı.

Kadınların davranışlarında erkekler kadar saldırgan olabilecekleri ve şiddete başvurabilecekleri doğrudur. Ancak çoğu kadının küçük yaşlardan beri kendi arzularını ifade etmelerini -sadece çevresindekilerden beklentileri açısından olsa bile- önleyen engellerin ve kısıtlamaların farkına varmalarının sağlandığı aynı ölçüde doğrudur. Daha önemlisi, kadın saldırganlığının -bağırma, kavga etme, küfretme v.s.- toplumsal olarak daha çok kınanmasına karşı duyarlı hale gelmişlerdir. Erkeklerse, tam tersine, sporda ve başka alanlarda, en azından saldırgan davranışların sergilendiği ritüeller içinde daha çok yer almakta ve birçok saldırganlık biçimleri açısından toplum tarafından daha çok hoşgörüyle karşılanmaktadırlar.[135] Ancak kadınların kendi saldırganlıklarını daha çok bastırmalarının mutlaka sağlıklı bir şey olmasının gerekmediğinin farkına varmamız gerektiğini düşünüyorum. Kadınların hayal kırıklığı ve saldırganlık içeren duygularını reddetme ve bastırma çabaları neredeyse şaşmaz bir biçimde bu gibi saldırganca duyguları kendilerine veya çocuklarına yöneltmeleriyle sonuçlanmıştır. Bu durum kadınların neden daha çok depresyona yakalandıklarını (erkeklerin iki katı) veya neden çocuklarını duygusal yönden taciz ederken kendi acılarını dışa vurduklarını açıklar.[136] Ayrıca Janet Sayers, Jean Temperley ve başka klinik tedavi uzmanlarının belirttiği gibi kadınların içlerindeki saldırganlığı ve şiddeti başkalarına veya paranoya ve agorafobi (açık alanlarda bulunma korkusu) şeklinde genel olarak dünyaya yansıtmalarına da yol açabilir.[137] Üçüncü bölümde gördüğümüz gibi, Jane Temperley kadın hastalar üzerinde yaptığı çalışmalara dayanarak, kadınların, erkeklerin onlara uyguladığı şiddete ilişkin anlayışlarının, düşüncelerinin ve (Temperley'e göre) bu şiddeti kışkırtma çabalarının, kadınların kendi hayal kırıklıklarını ve saldırganlıklarını erkeklerin üzerine yansıtmalarıyla açıklanıp açıklanamayacağını; ve kadınların böylece ahlâki doğruluğun ve erde-

min tekelini ellerinde bulundurmaya çalışıp çalışmadıklarını ele almamız gerektiğini ileri sürer.[138]

Temperley gibi terapistlerin yanı sıra bazı feministler de kadınların, kadınların erkek cinselliğinin her yere nüfuz eden, herkesi tehdit eden bir doğası olduğunu vurgulayan imgelerinde kendi saldırganlıklarının ve örselenmiş güçlerinin bir yansımasını görmüşlerdir. Örneğin siyasi gazeteci ve feminist Sarah Benton, kadınların saldırgan ve güçlü olması daha az meşru bulunduğu için ve kadınlar dünyanın idaresinde çok daha az sorumluluk almaya alıştıkları için, 'Bütün gücümüzü ve bütün saldırganlığımızı erkeklerin üzerine yansıtıyoruz' der.[139] Dahası, bu yansıtmada kadınların bizzat cinselliği inkâr ettiklerini tespit eder. Bu, kadınların cinsiyetçi bir kültürde kendi cinselliklerini kabul etmekte ve ifade etmekte; özellikle de kadın cinselliğinin mazoşist, uysal ve itaatkâr olduğu gibi şiddetli, acımasız ve 'sapkın' olabileceğini itiraf etmekte çektikleri güçlüklerle bağıntılı bir inkârdır. Benton, 'Kadınların bunu kabul ve itiraf etmelerini önleyen şey, erkeklerden gelen herhangi özgül bir tehditten çok dünya genelinde iktidarı elde etmekte, bu iktidarı uygulamakta ve kabul etmekte çektikleri güçlüktür' sonucuna varır.[140] En şiddetli, genelde cinsel kökenli cinayetlere ilişkin müstehcen vakaların anlatıldığı suç dergilerinin baş okuyucularının kadınlar olması[141] ve çok sayıda kadının son derece aşırı, cezalandırmaya yönelik, ahlâkçı bir saldırganlık, sözlü, hatta fiziksel bir şiddet sergilemeyi görev bildikleri seks cinayeti davalarına katılması, bu gibi yorumlara bir inandırıcılık katıyor gibi görünmektedir.

Ancak, bazı erkeklerin kadınlara uyguladığı şiddetin (ve çoğu erkeğin kötücüllüğünün) boyutları, iktidara sahip olanların ya şiddeti gözardı etme ya da bundan kadınları suçlama eğilimleri erkeklerin kadınlar üzerinde büyük bir iktidara ve kontrole sahip olmaları; kadınların kendilerini kurban edilmiş hissetmekten bir yarar sağlayabilecekleri yolundaki düşünceleri değerlendirirken çok dikkatli -her halükârda Temperley ve birçok psikanalitik yorumcunun davrandığından daha dikkatli- davranmamız gerektiğini gösterir. Birçok kadının bağımlılık ve güçsüzlük kapanına sıkışmış olmasının, kadınların erkeklerin saldırganlığına -her ne kadar içleri hınçla

dolu olarak olsa da- katlanırlarken kendi öfkelerini ve saldırganlıklarını bastırmanın dışında herhangi pozitif bir alternatifi göze almalarını güçleştirdiğine şüphe yoktur. Aynı zamanda, kadınların saldırganlığı konusunda olup bitenleri anlamak gerektiğinin bilincine varmamız ve egemen muhafazakâr kesimin, daha yakın zamanlarda popüler feministlerin bağlandığı, kadınların yaradılış itibarıyla erkeklerden daha az saldırgan oldukları yolundaki idealize edilmiş görüşleri (ilk gruptakiler bunun nedeninin biyolojik, ikinci gruptakiler kültürel olduğunu düşünürler) terk etmemiz eşit ölçüde zorunludur.

'Erkeklik' ve şiddet arasında toplumsal ve kültürel bağlar olduğuna ilişkin anlayışımız bir ölçüde de, kaba kuvvetin ve şiddetin toplumsal olarak onaylandığı kullanım alanlarından çoğunun erkeklerin meslekleri -polis, ordu, hapishane görevlileri ve başka 'savunma' ve ıslah vasıtaları- olmasından kaynaklanır. Toplumumuzda şiddet kullanmak için resmi olarak eğitilenler genelde kadınlar değil erkeklerdir. Ancak, David Morgan'ın ileri sürdüğü gibi, bu bağlamda 'erkeklik'le 'şiddet' arasında olduğu varsayılan nedensel bağlantıları tersine çevirmek mümkündür. 'Şiddet'le çözülmez biçimde bağlantılı bir şey olarak 'erkeklik' anlayışımızın nedeni erkeklerin çeşitli şiddet biçimlerine toplumsal olarak belirlenmiş, sistematik biçimlerde katılması olabilir.[142] Burada bahis konusu olan şeyin erkeklerin idaresi altındaki devlet şiddeti olduğu fikri (birçok feministin inandığı gibi, devletin idaresi altındaki erkek şiddeti değil), kadınların da erkeklerinkine benzer işlere girdiklerinde kaba kuvvete ve şiddete başvurduklarını ortaya koyan raporlar tarafından desteklenmektedir. Örneğin, 19. yüzyıl sonlarında kadın hapishane görevlilerinin, nezaretleri altındaki kadın hükümlüler kurallara herhangi bir biçimde uymadıklarında, erkeklerin karşılaştıklarına kıyasla daha sert fiziksel ve bedensel cezalar uyguladıkları bilinmektedir ve günümüzde kadın mahkûmlar kadın gardiyanlar tarafından, erkeklerden daha çok cezalandırılmakta ve rapor edilmektedir.[143] İktidar konumlarındaki kadınların davranışları üzerine yapılan birçok incelemede bilinen şiddet eylemleri de dahil olmak üzere, kadınların gayretkeş bir biçimde kaba kuvvete başvurduklarına ilişkin benzer hikâyeler anlatılır. Başka yerlerde

kadınların savaşla ve askeri girişimlerle -hem savaşın tutkulu destekçileri olarak hem de bizzat askerlik kurumunun içinde aktif bir biçimde yer alarak- kurdukları genelde görmezden gelinen veya inkâr edilen ilişkilerin önemi hakkında yazmıştım.[144] Yine de bazı erkeklerin çok daha resmi bir biçimde şiddet kullanmak için aldıkları eğitimin kadınlarla kişisel ilişkilerinde şiddete daha çok başvurmalarına yol açabileceği (ve dayak yiyen kadınlardan görüleceği üzere genelde yol açtığı) açıktır. Bu durum ayrıca erkeklere kamu 'görevlerini' yerine getirirken kadınlara (ve erkeklere) özellikle kötü davranma olanağı tanır.

Siyah feministler, devlet şiddetini erkek şiddetinden ayırmanın önemi üzerinde özellikle durmuşlardır. Örneğin Kum-Kum Bhavnani şiddetin 'esas itibarıyla erkeklere özgü' bir şey olduğu fikrini reddeder.[145] Böyle bir inanış, siyahların, beyaz kadınların geçmişte ve günümüzde onlara yönelik şiddette oynadıkları rol -ırkçılığın desteklenmesinde ve sürdürülmesinde dolaylı ve dolaysız olarak oynadıkları rol- hakkındaki bilgilerini reddetmek demektir. Ve sadece Güney Afrika sokaklarında değil, İngiltere'deki sokak ayaklanmalarında da kadınların ve erkeklerin devlet şiddetine karşı koymak için şiddet kullandıkları gerçeğini de reddeder bu inanış. Bhavnani, beyaz feminizminde yaygın olan, kadınların 'barışçıl bir geçmişleri olduğu' düşüncesinin siyah kadınlara hakaret olduğunu ileri sürer. (Ayrıca, bunun kendi sınıflarına yapılan saldırılara bazen şiddetli biçimde direnen beyaz işçi sınıfı kadınlarına; şiddete ve baskıcı koşullara karşı savaşan diğer birçok kadına hakaret etmek olduğunu; İngiltere'de kadınlara oy hakkı verilmesi için mücadele veren kadınlardan söz etmeye gerek bile olmadığını belirtir.) 'Şiddete başvurmamak' ve 'barış' terimlerinin 'taktik kesinlik ve politik açıklık kazandırıldıkları zaman anlamsız terimler olup çıktıklarına işaret eder.'[146] Bell Hooks ise savaşa karşı çıkmayı büyükbabasından ve militarizmi aşağılayan diğer birçok güneyli siyah erkekten öğrendiğini yazar: 'Tutumları bize bütün erkeklerin savaştan kıvanç duymadığını, savaşlarda dövüşen bütün erkeklerin mutlaka savaşların adil olduğuna inanmadığını, erkeklerin yaradılışları gereği öldürmeye eğilimli olmadığını göstermişti.'[147] Cinsel işbölümü, kadınların şiddet ve savaş konusunda mutlaka erkeklerden

farklı düşündüğü veya böyle düşünecek olsalar bile erkeklerden farklı davranacakları anlamına gelmez.

'Şiddet'in basit bir biçimde 'erkeklik'e eşitlenemeyeceği açıktır. 'Şiddet'de, 'erkeklik'de tekbiçimli fenomenler değildir.[148] Birçok şiddet türü vardır; bazıları meşrulaştırılmıştır (sporda, çocuklara atılan dayakta, polis müdahaleleri ve savaşta), bazıları meşru değildir (devlet okullarında verilen bedensel cezalar, tecavüz ve cinayet). Bu pratiklerin nispeten birbirinden özerk olarak yürüdüğünü görürsek, erkeklerin bunlarla ilişkilerini anlamak ve değiştirmeye girişmek daha kolay olur. Günümüzde ABD ve İngiltere'de kadınların en çok korktukları şey, erkekler tarafından şiddet içeren bir saldırıya uğramaktır. Ancak bu korkunun ve çağdaş toplumda hızla artan şiddet oranlarının gerçek anlamını kavramak istiyorsak, toplumsal cinsiyete dayalı bir analiz de yapmak ve bunun da ötesine geçmek zorundayız.

Toplumumuzda şiddetin yaygınlığıyla erkeklerin 'erkekliklerini' ispat etme çabaları arasında bağlar vardır. Ve erkeklerin kadınlar üzerinde egemenliği olduğu varsayımı -geleneksel 'erkeklik' tanımının bir bölümü- çökmeye devam ederken bu bağlar daha da güçlenebilir. Böylesi bir egemenliğe sahip olduklarından gitgide daha az emin olan bazı erkekler bir eril kimlik duygusu kazanmaya çabalarken şiddete daha çok başvurabilirler. Ama diğerleri de başvurmayabilir. Aslında bazıları erkek olmanın yeni biçimlerine yönelebilir, hatta erkeklerin kadınlara uyguladığı şiddeti sona erdirmek için verilen mücadeleyi destekleyebilirler. Çünkü unutulmamalıdır ki, her zaman şiddet karşıtı örgütlerde çalışan erkekler olmuştur, bu en acımasız alaylara ve cezalara, hatta hayatlarını kaybetmelerine neden olsa bile. Aynı zamanda, toplumumuzda şiddetin yaygınlığıyla toplumsal cinsiyetle ilgili olmayan güçler arasında da bağlar vardır: Aslında bu güçler bazı erkek grupları üzerinde bazı kadın grupları üzerinde olduğu kadar derin bir etki yaratmıştır. Kadınlara yönelik cinsel saldırılarla genel olarak şiddet içeren suçlar - öncelikle diğer erkeklerin hedef alındığı suçlar- arasında yakın ve korkutucu bağlar vardır.

Bu bağlar çoğu Batı toplumunda kalıcı bir sınıf-altı kesimin yaratılmasından kaynaklanır, bağımlılıkla, öz-yıkıcılıkla, mülkiyete

ve insanlara yönelik suçlarla kuşatılmış bir sınıf-altı. Yirmi yıl önce ABD'de Martin Luther King daha eşit bir toplum kurulmasını istediği için öldürülmüştü. Günümüzde bu toplum o zamankinden daha az eşittir: Üniversiteyi terk eden siyah erkeklerin sayısı artmaktadır, siyah erkeklerin hayattan beklentileri azalmakta, siyahların ve diğer etnik azınlıkların en kötü okullarda, en kötü mahallelerde, en kötü evlerde (o da şanslıysalar) yaşadıkları ekonomik yalıtılmışlık gitgide artmaktadır.[149] Tüm ABD'de yerel ve ulusal düzeyde federal refah yardımı fonlarının kaldırılmasının ve bunun yanı sıra sendika hareketlerinin bastırılmasının ve emeğin, birçok geleneksel işçi sınıfı mesleklerini ve topluluklarını yok edecek biçimde yeniden yapılanmasının tehlikeli ve acı mirası uyuşturucular, suç ve şiddet olmuştur. Neredeyse refah diye bir şey kalmazken, evsizlik, işsizlik ve umutsuzluk, ABD'de otuz yıl önce barışçıl bir siyah protestosu talep eden Martin Luther King'in cazibesini azaltırken, şiddet içeren protestoları olumlayan Malcolm X'e duyulan ilgiyi on yıl sonra arttırmıştır. Siyah film yönetmeni Spike Lee şöyle diyor:

> Gelişmeler King'den çok Malcolm'un söyledikleri doğrultusunda ilerliyor. Siyahların polis tüfeklerinin ve coplarının hedefi olmaktan usandıklarını düşünüyorum.[150]

Öyleyse bu toplumda kimi veya neyi 'şiddet', 'sömürü' ve 'saldırganlık' örneği olarak göreceğiz? Bir korku ve sömürü cehenneminde, bir sürü gaddarlığa maruz kalan kişileri mi? Yoksa, şiddet ve kaba kuvvet içeren eylemlerde asla doğrudan yer almayan, ancak başkalarına yönelik aşağılamaları ve gaddarlıkları yönlendirenleri mi? Dünyanın bu en zengin ulusunda yoksulluğun ve eşitsizliğin bu denli yaygınlaşmasının nedeni tam da ABD'nin 'savunma'ya giderek daha çok para harcamasına ve Orta Amerika'ya, Karayip ülkelerine ve Ortadoğu'ya saldırgan müdahalelerde bulunmasına olanak tanıyan düzenlemeler olmuştur.

ABD izlenecek yolu gösterir ve Uluslararası Para Fonu (IMF) ve bu gibi başka vasıtalar aracılığıyla Amerikan tarzını dünyanın geri kalanına kabul ettirmeye çalışır. Feministler cinsel şiddet sorunuyla ciddi bir biçimde yüzleşeceklerse, karşımızdakinin herhangi

bir erkeğin veya bir erkek grubunun iktidarından -Dworkin'in atomik fallusunun mitik niteliklerinden bile- çok daha kötü, çok daha yıkıcı bir şey olduğunu fark etmemiz gerekir. Bu 'politika-sonrası' günlerde kulağa her ne kadar modası geçmiş gelirse gelsin, burada karşımıza çıkan şey, çağdaş kapitalizm sınıf, ırk ve cinsiyetin bildik hatlarından giderek kendi hiyerarşilerini biçimlendirmeyi sürdürürken, kamusal yaşamın gittikçe artan barbarlığını yansıtan özel yaşam barbarlığıdır.

X. TOPLUMSAL CİNSİYET HİYERARŞİSİNİN ÖTESİ: ERKEKLER DEĞİŞEBİLİR Mİ?

Amerikalı romancı ve eleştirmen Elizabeth Janeway 1982'de 70 yaşına yaklaşırken kendi yaşam süresi içinde şahit olduğu devrimden -merkezinde toplumsal cinsiyetin bulunduğu bir devrimden- söz etmişti: 'Tarihin tersine döndüğüne, gerçekliğin niteliğinde mutlak bir değişim olduğuna tanık olduk.'[1] 1913'te doğan Janeway'in yaşamının ilk yarısı, 'umutların sadece erkeklik modunda varolduğu' bir zamandı: 'Düşlerimizde erkekleri taklit ederdik, çünkü taklit edecek başka kimse yoktu.'[2] Janeway'in, kadınların fantezi ve sembolik reformculuktan, en azından bazı kadınların serbest eyleyenler (agents) -kamusal yaşamda erkeklerle eşit kişiler- olarak ortaya çıktığı bir gerçekliğe geçmeleriyle ilgili düşüncelerinde en ilginç nokta, en azından feminist yazınında *'kimsenin bunu söy-*

lemediğini' ileri sürmesidir.[3]

Son yüzyıl içinde kadınların yaşamlarında bazı değişmelerin olduğunu kabul edebiliriz, ancak, iş erkeklerinin yaşamına gelince, *plus ça change, plus c'est la même chose** biçiminde bir varsayım vardır. Ve erkekler değişmiyorsa aslında hiçbir şey değişmiyordur, çünkü kadınlar hâlâ erkeklerin egemen olduğu bir dünyada yaşarlar. Ne zaman bir değişim olduğu iddia edilse bunun hemen inkâr edildiğini duyarız. İngiliz feminist Ann Oakley otobiyografik görüşlerinin yer aldığı *Taking it Like a Woman* (Bir Kadın Gibi Karşılamak) adlı kitabında 'Kadınlar; hangi devrim?' diye sorar.[4] Ancak 'erkeklik', 'kadınlık' üzerindeki egemenliği ve 'kadınlık'tan farkı açısından tanımlanıyorsa, kadınların yaşamlarının, temelde erkeklerin yaşamlarına hiçbir etkide bulunmadan nasıl değişebildiğini anlamak zordur. Ancak değişim hiçbir zaman sarsıntısız, tekbiçimli veya çelişki ve geridönüşlerden muaf olmayınca, bir değişim yaşandığını itiraf etmenin güç olması pek şaşırtıcı değildir.

Oakley'in otobiyografik çalışması, feminizmin yirmi yılı sonunda birçok feministin kavramaya başladığı çelişkilerin çarpıcı bir özetidir. 'Kadın özgürlüğü hareketi yaşamımı değiştirdi' der.[5] Ancak daha iki sayfa geçmeden, 'Bir ilerleme sağlanmıştır diyebilir miyiz?' diye sorar.[6] 'Erkeklerin kadınların düşmanı olduğuna kesinlikle inanıyorum... Erkekler olmasa dünya daha iyi bir yer olurdu; daha yumuşak, daha hoş, daha sevgi dolu, daha sakin, daha sessiz, daha insani bir yer' diye ekler.[7] Yine şöyle der: 'Kadınlar erkeklerde bütünlüğe ulaşmış insanı bulamazlar ve kadınlar bütünlüğe ulaşmış insanlar oldukları için erkeklerin istediklerine inandıkları şey değillerdir.'[8] Ancak ayrıca kendi ebeveynleri hakkında zihninde en çok yer eden şeyleri aktarırken: 'Annem öfkeli ve bana ilgi göstermekte isteksiz davranan bir kadındı, babamsa müşfik, nazik ve sabırlıydı'[9] der. Otobiyografisinde genç kocasıyla ilişkisinin, ev işleri ve çocuk bakımı konusunda 'çok geleneksel bir biçimde başladığını', daha sonra değişerek 'bugün bir eşitlik ilişkisi' haline geldiğini anlatır.[10] Bu, 'iyi yaşam'ı 'insanların başka insanlara ve çocuklarına çok yakın olduğu ve gerçekten kendilerini tatmin eden işler yaptığı' bir yaşam olarak tanımlayan bir kocadır.[11] Bir nesillik bir süre

* Her şeyin değiştiği ölçüde aynı kaldığı (ç.n.).

boyunca, Oakley'in yaşamının annesininkinin tam tersi bir görüntü aldığı anlaşılmaktadır:

> Yirmi yıl önce bütün düşlediğim şeyleri elde etmiştim. Başarılı bir iş, -hatta uluslararası alanda belli bir ün- sevgi, arkadaşlık, evlilik, annelik. Yine de ve hâlâ tatmin olmuş değilim.[12]

Oakley tatmin olmadığını düşünür çünkü: 'Seks erkekler için, kadınlar için taşıdığı anlamı taşımaz... Kişisel ilişkiler iki cins için de aynı değere sahip değildir.'[13] Ona göre (Nancy Chodorow ve diğer birçok feministe göre olduğu gibi) bu farklılık, kadınların annelik yapmasının çelişkili toplumsal cinsiyet kimlikleri meydana getirmesinden kaynaklanır. Ancak kadınların erkekleri sevmekten duydukları hayal kırıklığının nedenini doğru bir biçimde tespit etmiş midir? Oakley'in bu kitapta kendi romantik fantezilerinden söz etmesi ve sonradan roman yazmaya başlaması, ortada farklı bir sorun olduğunu düşünmeme neden oluyor. Örneğin erkeklerin vefasızlığı hakkında yazarken şöyle hayıflanır: 'Yüce bir dostluk, benzersiz bir tutku, görülmemiş bir güvence ve şefkat vaat ederlerken yine de binlerce anlaşılması güç yola başvurarak bizleri sömürmeye ve incitmeye devam ederler.'[14] Elbette yüce bir dostluk, benzersiz bir tutku, görülmemiş bir şefkat erkeklerin dağıtabileceği şeyler değildir. Kadınların da öyle. Yine de bunlar çoğu kadının (ve aslında, çok sayıda erkeğin) da saplantılı ve boşa çıkmaya mahkûm düşleri olmaya devam eder: Bu vaat kendi arzumuzun sevdiğimiz kişiye yansıtılmasından başka bir şey değildir. Ann Snitow'un ileri sürdüğü gibi, 'romans, kadınların imgeleminin temel kategorilerinden biridir'[15]; kadınların çaresizliğinin ve saflığının, erkeklerin iktidarının ve tehlikesinin idealizasyonunu içerir, her yönüyle tipik erkek pornografisi kadar nesneleştiricidir. Dahası, çocukların iktidar ve boyun eğmekten aldıkları zevkler üzerinde yapılanmıştır. Feministlerin erkeklere duydukları sevgide hayal kırıklığına uğramaları, bir ölçüde de kendi romantik özlemlerinin kadınların bilinçli eşitlik arayışlarına uymamasından kaynaklanmıyor mu? Romantik arzunun nesnesi tanımı itibarıyla egemen olan ve hayal kırıklığına uğratan erkektir (veya kadındır).

Günümüzde Batı'da (özellikle de ABD'de) kadınlara eşit haklar

verilmesine, cinsel özgürlüğe, kürtaj haklarına ve boşanmaya karşı örgütlenenlerin çoğunluğunu kadınlar oluşturur; babalık hakları için, çocuklarının vesayetini almak için, işyerlerinden babalık izni almak için ve işyerlerinde, sendikalarda evdeki sorumluluklarını tartışmak için örgütlenenler de erkekler olurken, temel bir toplumsal cinsiyet değişiminin çelişkili sonuçlarına tanık oluruz. Aynı zamanda, eski düşlerin ve umutların yanı sıra yeni korkuların ve gerilimlerin ortaya çıktığına da tanık oluruz.

A. *Sorunlu Üçlü: Cinsel Özgürlük, Kadın Özgürlüğü ve Kişisel Yaşamın Bunalımı*

1960'lardaki cinsel devrim sırasında, sadece erkeklerin evlilik dışı cinsel ilişkinin hazlarını daha aleni bir biçimde yüceltmelerinde değil, genç kadınların onlara katılma girişimlerinde de bir şeyler göze çarpıyordu. O zamanlar kadınların -cinsel ilişkiler kurmak konusunda birdenbire o zamana kadarkinden çok daha serbest olan, hamilelikten, ahlâkçıların kınamalarından ve suçluluk duygusundan daha az korkan, bütün burjuva değerlerinin ikiyüzlülüğünü ve çifte standartlarını daha çok sorgulamaya başlayan, ancak yine de ve eskiginden daha aşikâr bir biçimde, erkeklerin basit oyuncaklarından başka bir şey olmadıklarını ilan eden medya mesajlarıyla kuşatılmış olan kadınların- hissettikleri cinsel özgürlük, aşağılanma ve şaşkınlık karışımı bir duygu, önüne geçilmez bir biçimde onları birbirlerini bulmaya ve isteklerini dile getirmeye itmişti.[16] Altmışların müsamahakâr ortamı yavaş yavaş en büyük olayına, en son ve kalıcı zirvesine sahne hazırladı: Batı'da kadın özgürlüğü hareketleri patlak vermeye ve güçlenmeye başladı. Altmışların sonunda isteklerini yeni, kolektif bir biçimde dile getiren feministler, yeni müsamahakârlığı hem olumladılar hem de ona saldırdılar. Sadece kadınların cinsel zevk alma ve doğurganlıklarını kontrol etme haklarının verilmesini değil, eskiden yaşamış oldukları, erkek-merkezli, erkek egemen eylemlerle ve ilişkilerle dolu hayattan ayrı olarak -belki de, birbirleriyle girdikleri aşk maceraları içinde veya kendi kendileriyle daha tekbenci hazların tadına vararak, erkeklerle

hiç ilişkiye girmeden- cinselliğin ve ilişkilerin bütün yönlerinin kapsamlı olarak yeniden düşünülmesini de talep ettiler. Ancak bu ilk günlerde, kadın özgürlüğü hareketinin kendine güveni ve iddiası kadınların cinsel özgürlüğe ulaşmasının kendi başına güç kazandırıcı, onları pasiflikten ve erkeklere tabi olmaktan çıkaracak bir şey olduğu fikrinden kaynaklanmaktaydı.[17]

Cinsel zevkin pozitif gücüne (bazıları için kadın orgazmının karanlıkta bırakılmış hakikatine) duyulan bu şişirilmiş inanç, daha sonraları cinsel devrim sözlerinin yarattığı hayal kırıklığını körükleyecek, hatta daha kötüsü, anti-feministlerle birlikte bazı feministleri, 1960'ların müsamahakâr reformlarının ve tutumlarının kadınlar için taşıdığı önemi küçümsemeye, hatta yok saymaya itecekti. Sara Maitland'in, 60'lardaki hayatlarına yirmi yıl sonra yeniden bakan (çoğunluğu feminist olan) kadınların yazılarının yer aldığı derlemesinde, bazı yazarlar o zamanlarla ilgili olarak çelişkili duygular ifade etmek yerine, bu zamanları neredeyse tamamiyle suçlarlar: Sheila Macleod, 'Şimdi bu bana kadir-i mutlaklığı hedefleyen açgözlü bir erkek fantezisinden başka bir şeymiş gibi gelmiyor' diyerek, bir zamanlar 'ikiyüzlülük yerine açıklığı getirdiği için bu sözde cinsel devrime kapıldığını' ekler. Sadece, bunun 'bu sayede sorumsuzluk ve duygusal bağlılıktan kaçma tercihlerini kabul ettirebilecek olan erkeklerin işine yarayan' bir devrim olduğunu düşünür.[18] Angela Carter ise tam aksine, bu zamanların kadınların, erkeklerin onları kendileriyle kalıcı bir ilişki kurmaya zorlamak için 'kurdukları bütün iğrenç tuzaklardan'[19] daha kolay kaçabilecekleri bir zaman olarak görüleceği yerde, kadınların erkeklerle girecekleri cinsel ilişkiler açısından sahip oldukları yeni olasılıkların sadece erkeklere haz sağladığının düşünülmesini çok garip bulur:

> Bir kadın olarak kendi gerçekliğimin doğasını sorgulamam, o zamanlar, etrafımdaki toplumun farkına daha iyi varabildiğim 1968 yazında başladı. Toplum nasıl da bir 'kadınlık' uydurup bunu bana gerçek bir şeymiş gibi yutturmuştu.[20]

Maitland da, bence haklı olarak, bu zamanları erkekler kadar kadınların da tutkulu kişisel maceralar arayışına girdiği ve hâlâ erkeklerinin arkasında yer almalarına rağmen, bütün dünyayı daha

müşterek, daha az bencil bir yer haline getirmeyi istedikleri 'feminizm-öncesi' bir zaman olarak görür.[21] Marsha Rowe, benim de hatırladığım anılara dayanarak, 'Metafiziksel bir coşku ve ütopik bir paylaşım deneyimiydi' der.[22] En azından bazı kadınlar için en azından bir süre için bu böyleydi.

Günümüzde, anlamlı bir biçimde yine ekonomik açıdan daha az oturmuş zamanlarda) kadınların 1960'lardaki gerçek kazançlarını yok saymakla yetinmeyip, cinsel özgürlük iddiasının, bizzat kadınlar tarafından ifade edildikleri zamanlar bile hiçbir zaman kadınların çıkarına hizmet etmediğini ileri süren kadınlar vardır. Kadınlar günümüzde cinsel açıdan daha iddialıdır ve daha çok cinsel tatmin alırlar, demektedirler.[23] Yine de Alix Shulman 1980'de New York'ta, kadın özgürlüğü hareketinin daha kendinden emin ve cinsellik konusunda daha iddialı olan ilk günlerinde aktif olan bazı feministlerin cinsel yaşamlarını tartışmak üzere bir toplantı düzenlediklerini bildirir. Hepsine göre cinsel yaşam değişmişti, ancak çok azı bunun gerçek bir ilerleme olduğuna inanıyordu. Daha önceki zamanların tersine artık bazıları cinsel ilişkide düzenli olarak tatmin sağlıyor olsalar bile, aşkta mutluluğu bulamamışlardı.[24] *The Hite Report on Male Sexuality* (Erkek Cinselliği Üzerine Hite Raporu) (1982), erkeklerin cinsellik hakkındaki sürekli şüphelerini ve çelişkilerini betimler.[25] Evlilik içinde ve dışında daha zengin cinsel deneyim olanakları arttığı gibi, hem kadınların hem erkeklerin bu deneyimin sınırlarına yol açtığı acılara, çatışmalara ve çelişik duygulara ilişkin kavrayışı da artmıştır. Kadınların tatminsizliklerini dile getirmelerine neden olan şey bu çelişkidir. Ve erkekleri sorumlu tutarlar. Bazı feministlerin inandığı gibi, tecavüzcü arketipik erkek olmasa bile, bu arketipik erkek denen yaratığın da pek hoş bir insan olmadığı düşünülür. İngiliz şair Wendy Cope, 'Korkunç erkekler çeşit çeşittir. Hepsinden kaçamazsınız' diye şikâyet der.[26]

ABD'li feminist Shere Hite aynı düşüncededir. Düşüncesini kadınların yaşamlarında değişim olduğuna, erkeklerinkinde olmadığına ilişkin ampirik kanıtlarla da destekler. 'Zeki ve ilham verici', 'anlayışlı ve destekleyici', yaşamını 'müzik ve şiir'le dolduran bir kocaya sahip olduğu için diğer kadınların yazgısından kurtulmuştur.[27] 900 sayfalık hacimli araştırması *Women and Love* (Kadınlar

ve Aşk) için görüşme yaptığı 4500 kadın ona göre o kadar şanslı değildi; bunların % 98'i erkeklerle aralarındaki ilişkilerde temel bir değişiklik olmasını arzuluyordu.[28] Hite 'en büyük sorun'un kadınların ekonomik bağımsızlıktan yoksun olması veya erkeklerin ev işlerine yardım etmemesi değil, erkeklerin 'kişisel duygu ve düşünceleri hakkında konuşmakta isteksiz davranmaları' olduğunu bildirir.[29] Kadınların sadece % 17'si ilişkilerinde iletişimin iyi olduğunu söylemiştir. % 84'ü hayatta aşk ilişkilerinin ilk önce gelmesi gerektiğini, ancak sadece % 19'u bunun gerçekten böyle olduğunu söylemiştir.[30] % 74'ü erkeklerin hayatlarında aşk ilişkilerini birinci sıraya koymamasından şikâyet etmektedir.[31] Hite, 'Bu incelemede kadınların çoğu garip ve düşündürücü bir biçimde aradıkları aşkı hâlâ bulamadıklarını söylemektedir' diye yazar, umdukları aşkı hâlâ beklemektedirler.[32]

Sara Maitland, Hite'ın bu araştırmayla ilgili yorumuna kuşkuyla bakarak şöyle der: 'Amerika, tamamiyle özerk, kendi kendini ifade edebilen ve sonra tüm tüm enerjisini sevdiği kişiyle karşılıklı kendilerini analiz etmeye harcayan bir birey olmayı düşleyen kadınlarla dolu gibi görünüyor.'[33] Maitland, belki de kadınlara gereken şeyin, burjuva düşünün romantik bireyciliği değil, (feminizmin başlangıçta önerdiği gibi) hayatın politik, kamusal ve toplumsal yapılarının' daha çok vurgulanması olduğunu ileri sürer.[34] BAşkalarının da belirtmiş olduğu gibi Hite'ın araştırması metodolojik bir çarpıtmadır. Araştırmasında, topladığı milyonlarca sözden istediklerini seçerek aradığı sonuçlara varır; ve bu sonuçlara ulaşmak için seçtiği istatistiki gözlemlerde bile bir iç tutarsızlık vardır. Örneğin, 'kadınların % 96'sı erkeklerden gördüklerinden daha çok duygusal destek verdiklerini söylerken'[35] '% 19'u sevdikleri erkeklerle gerçek ve eşit bir ilişkileri olduğunu anlatır.'[36]

Hite kadınların erkeklerle ilişkilerinde sınıfsal konumun ve ırkın etkisine ilişkin tek bir gözlem bile yapmaz; psikolog Naomi Weisstein bunu araştırmanın giriş yazısında şöyle açıklar: 'Sınıf analizi hiçbir zaman bana kadınların ezilmişliğini kavramak için uygun bir yol gibi gelmiştir.'[37] Çok yazık, çünkü Hite'ın en son raporunu okuduğumda bana çarpıcı gelen şeyse, kadınların -Hite'ın sorularıyla yönlendirilmelerine karşın- hayatlarının sevgiyle ilgili

düşlerinden tamamen ayrı olan bölümünde ekonomik bağımsızlıklarını kazanmayı ve tatmin olmayı arzuladıklarında sürekli olarak ısrar etmeleriydi. Bizzat Hite, metnin şaşaası içinde gözden kaçırılan bölümlerde, 'Kadınlar tekrar tekrar özgürlüklerini sevdiklerini söylüyorlar; kitabın ana teması bu olabilir neredeyse'[38] yorumunu getirir. Hite 'özgürlük' sözcüğüyle kadınların erkeklerden toplumsal ve ekonomik bağımsızlıklarını kastetmektedir: 'Kadınlar burada, kendilerine ait bir hayata sahip olmayı sevdikleri için çalıştıklarını söylüyorlar'[39]; 'şu anda ya da bir zamanlar ekonomik açıdan bağımlı olan kadınların % 87'si bu durumdan rahatsızlık ve mutsuzluk duyuyorlar'; 'birçok kadın (çok düşük ücret alan, hatta çocukları olan kadınlar bile) artık tatmin edici olmayan evliliklerini bitirmeyi seçiyorlar.'[40] Kitapta ileri sürüldüğüne göre, bugün kadınlar sürdürmek istedikleri hayatları konusunda seçimler yapmak için daha iyi bir konumdadırlar. Ancak yaptıkları seçimler, bazı kadınların erkeklerle veya erkekler olmadan zengin ve tatmin edici bir yaşam sürmesine, bazılarının da çocuklarıyla birlikte umutsuzluk ve yoksulluk dolu yaşamlara mahkûm olmalarına olanak tanır.

Hite sınıf ve ırk konularına çok az bir duyarlılık gösterseydi bile, kadınların uğrunda savaştıkları eşitlik hedeflerinin, daima erkeklere (en azından çoğu erkek grubuna) kadınlardan daha iyi davranılan, cinsel olarak yalıtılmış, olağanüstü sömürgen iş piyasasına girmeleriyle nasıl hüsrana uğradığını görebilecek daha güçlü, ancak farklı bir bakış açısı edinebilirdi. (Şüphesiz çoğu kadın gibi bazı erkekler de bugün maddi açıdan yirmi yıl öncesine oranla çok daha kötü durumdadır.) Tüm diğer kültürel feministler gibi Hite da insanlık durumuna ilişkin bütün sorunların suçunu 'erkeklerin' hiyerarşi ve saldırganlık ideolojilerine yükler. Tabbi bu ataerkillik artık bütün diğer sistemlerin temelinde yatan bir inanç sistemi olarak tanımlanınca, 'Gerçekliğe ilişkin yeni inançların ve düşüncelerin başgöstermesi mümkündür'; 'Bizim [kadınların] nasıl verici olunacağına, nasıl sevilmesi gerektiğine ilişkin bilgimiz bütün kültüre yayabileceğimiz bir zenginliktir.'[41] Sevgi her şeyin üstesinden gelecektir. Bunu daha önce duymadık mı? Bir zamanlar bunu Gökteki Babamız da söylemiyor muydu?

Hite'ın, sevginin -kadınların sevgisinin- dünyayı dönüştürme

gücüne duyduğu inanç, Richard Sennett'in *The Fall of Public Man*'de (Kamusal İnsanın Düşüşü) söylediklerini akla getiriyor. Sennett burada, temelinde toplumsal olan sorunların esasen özel veya kişisel sorunlar olarak görülmesinden duyduğu kaygıyı ifade ediyor ve yeni 'samimiyet tiranlığı'nın dünyanın değişeceğini muştulamaktan çok, politik bir hareketsizlik doğuracağını ifade ediyordu:

> Günümüzde hüküm süren inanış, kişiler arasındaki yakınlığın ahlâki açıdan iyi olduğudur. Günümüzde hüküm süren özlem, diğerleriyle kurulacak yakınlık ve sıcaklık dolu ilişkiler sayesinde bireysel kişiliği geliştirmektir. Günümüzde hüküm süren mit, toplumdaki bütün kötülüklerin kişisel olmamaktan, yabancılaşmadan ve soğukluktan doğan kötülükler olarak görülebileceğidir.[42]

İkinci-dalga feminizminin devrimci hamlesi büyük oranda, kadınların geleneksel olarak yalnızca kişisel hayatla ilgilenmesinin reddedilip kamu dünyasının ve bu dünyadaki ikincil konumlarının, kadınların kendi gözlerindeki imgelerini ve kendi kimliklerini şekillendirmesindeki öneminin vurgulanmasında yatmaktadır. Artık Hite gibi feministler bu anlayışı tersine çevirerek, kadınların sevgiyle ve kişisel ilişkilerle ilgilenmelerinin bir şekilde kamu dünyasını değiştireceğini ileri sürerler; idealize edilmiş ve ikincil konuma düşürülmüş 'kadınlık' özünün kişisel yaşamın sınırlarından çıkıp daha ötedeki dünyaya aşama aşama yayılımı.

Bu, feminisitlerin kişisel yaşamlarında yakın ve sevgi dolu bir samimiyet kurulması fikrini hepten reddettiklerini göstermez. Daha önce belirttiğim gibi, feministler tam tersine kadınların cinsel haz ve kişisel mutluluk hakları için savaşmış, hepsinden öte, 'seks eylemi'ne ilişkin egemen kavrayışların değişmesi gerektiği üzerinde ısrar etmişlerdir. Ancak, en parlak döneminde kadın hareketinde yer alanlar kişisel mutluluk ve tatmin arayışının sadece bireyler arasındaki ilişkilerin değil, bir bütün olarak toplumun değişmesini gerektirdiğinin bilincindeydiler. Sheila Rowbotham'ın dediği gibi, 'Kadın hareketi, sağlık hizmeti gibi kamu kurumlarına veya evler, kreşler, sokaklar ve dükkânlar gibi yaşam çevrelerine "şeyler" olarak değil, insanların karşılaştığı ortamlar olarak yaklaşmıştır.'[43] Ge-

nelde sadece kadınlara yüklenen sevgi ve ilgi gösterme görevinin paylaşılması için gerçek imkânlara sahip bir demokratik topluluk oluşturmaya çalışan feministler, çiftler arasındakilerin ötesindeki ilişkilerin, asla uzun süre sadece sevgi arayışıyla beslenemeyecek olan anlam, bağlılık ve tutkudan nasibini aldığı bir dünya düşlemişlerdi. Bazı erkekler bu düşü paylaştılar.

B. *Yıkılan 'Erkeklik': Bazı Erkeklerin Kendilerini Değiştirme Çabaları*

Ken Livingstone 1988'de İngiltere'de TV'de kendisiyle röportaj yapan kişiye ve milyonlarca seyirciye 'Bir daha dünyaya gelirsem, kadın olmak isterim... Kadınlarla daha çok vakit geçiriyorum' diye itirafta bulunmuştu.[44] Erkekler günümüzde bir zamanlar oldukları kadar popüler değildir. Tarihte erkeklerin kadın olmayı bu denli tercih ettikleri zamanlar çok azdır herhalde. Azınlıkta kalan bir grup erkek, beraber doğmadıklarını, asla elde edemeyeceklerini hissettikleri, ancak kaderin amansızca onlara dayattığı 'erkeklik'ten daima nefret etmiştir. Sayıları kendi cinsel kimliklerine ters düşen kadınlardan çok daha fazla olan erkekler artık erkekliğin yükünden kendilerini kurtarmak için transseksüel kliniklerine başvurarak bıçak altına yatmaktadırlar. İçlerinde hissettikleri derin acılardan değil de bilinçli olarak feminizmden etkilenen diğerleri, cinsel kimliklerini yenilemek için daha acısız yöntemler -biyolojik cinsiyetlerini değişmeden bırakan yöntemler- bulmaya çalışmışlardır. Çabaları, birey olarak erkekleri, âdet haline gelmiş iktidar ve ayrıcalık iddiasıyla bu denli bağlantılı olan bir cinsiyet kimliğini yıkma potansiyellerine kuşkuyla bakan feministler tarafından genelde pek takdir edilmemiştir.

'Erkek' ve 'kadın'ın kavramsal olarak kutuplaşmış olması ve birbirini tamamlaması, erkeklerin ve kadınların birbirlerine karşılık vermesi ve birbirlerine bağımlı olması nedeniyle, kadınların yaşamlarının esas itibarıyla erkeklerinkini etkilemeden değişebileceğini düşünmenin güç olduğunu ileri sürmüştüm. Erkeklere ve kadınlara birbirleriyle ilişkileri açısından bakmanın bir yolu da

erkeklerin feminizme verdikleri bazı tepkileri ele almaktır. 1960'ların sonunda, radikal çevrelerde feminizm ilk ortaya çıktığı zamanlarda, çoğu erkek bunu şüpheyle karşılamış, genel olarak ilk tepkileri feminizmi alaya almak ve öfkelenmek olmuştu.[45] Ancak birkaç yıl içinde kadın özgürlüğü hareketi güç kazandıkça çok farklı bir tepki ortaya çıktı. Bir kenara itilmişlik, oyun dışı bırakılmışlık hissi birçok genç radikal erkek için yeni ve tehdit edici bir gerçeklikti, tarihin yapılmasına katkılarından artık 1960'larda olduğu kadar emin değillerdi.

1975'te kuzey Londra'nın iç kesimlerindeki Islington ilçesinden bir grup erkek, 'Erkek olmaktan suçluluk duyduk, ayaklarımızın altında açılan boşluktan korktuk... Kadınların birlikteliği bizi kıskandırdı' demekteydi.[46] Civar ilçelerden biri olan Hackney'den benzer bir grup, 'Biz erkekler... Kadın Hareketi'ndeki birçok kadının sahip olduğu topluluk duygusundan ve anlayıştan yoksun görünüyorduk'[47] diye yazacaktı. Thames nehrinin diğer yakasından, güney Londra'dan başka erkekler, 'Biz erkeklerin kadınlardan öğreneceği şeyler var' demekteydiler.[48] İngiltere'de 1972'den itibaren 'erkek grupları'nı oluşturacak olan bu feminizm yanlısı erkeklerin öğrenmeyi umdukları şey, erkek olmanın yeni, baskıcı olmayan, hayatı olumlayan biçimleriydi. Bilinçli olarak bu hedefin peşine düşerlerken, bizzat 'erkekliğin' doğasında bulunan, bu kitap boyunca incelenen çelişkilerin birçoğunu alevlendirdiler.

Erkek gruplarındaki erkekler çoğunlukla bir karmaşa içindeydiler. Başlangıçtan itibaren, Cinsiyetçiliğe Karşı Erkekler olarak adlandırılıp kendilerini öncelikle kadın özgürlüğü hareketinin bir destek grubu olarak mı görecekleri, yoksa erkek bilincini araştırmaya ve dönüştürmeye yönelik bir hareket, Erkek Özgürlüğü Hareketi olarak mı adlandırılmaları gerektiği konusunda anlaşmazlık vardı.[49] Kadınları dinlemek ve onlardan bir şeyler öğrenmek istiyorlardı: Kadın özgürlüğü hareketinin hem fikirlerini hem de pratiklerini benimsemişlerdi. Ancak, (eleştirmenlerinin pek teslim etmedikleri bir olgu) bu erkeklerin çoğu kendilerini değiştirmek için bir araya geldiklerinde kolektif olarak eski ayrıcalıklarını korumanın yeni yollarını aramakla suçlanabileceklerinin de farkındaydılar: 'Bir erkek grubunda mısın, rahatın yerinde, yarışmasan

da kazan habire.'[50] 1973'ün sonundan itibaren on yılı aşkın bir süre boyunca Islington erkek grubunun bir bölümünü oluşturan, çok yakından tanıdığım bazı erkekler -arkadaşlar, dostlar ve sevgililer- kendi parodilerini böyle yapıyorlardı. Bu, en yakın kadın arkadaşlarının ve sevgililerinin sürekli alaylarına karşı bir savunma tepkisiydi.

1970'li yıllar boyunca çeşitli politik mücadelelerde erkeklerle birlikte çalışan çoğu sosyalist feminist, erkeklerle alay ettikleri gibi, aynı zamanda onları kendilerini değiştirmeye yönelik bireysel ve kolektif çabalarında desteklediler. Aslında genel olarak, bilinçli bir biçimde değişmeye çalışmayan erkeklere saldırırdık. (Bir erkek, 'Bütün kadın arkadaşlarım biz erkekleri yaşamlarımızda değişiklik yapmadığımız, politikaya erkek olma konumundan yaklaşmaya çalışmadığımız, kendimizi sokak savaşçısı olarak görürken çocuklarımızı düşünmediğimiz için eleştiriyorlardı' demekteydi.[51]) Başka feministler erkeklerin kendilerini değiştirebileceğinden pek umutlu değillerdi: Bazı kadınlar, 'Erkek grubundaki erkekler kötü bir arkadaş grubundadırlar' diyorlardı. Daha az esprili ve daha ciddi olan başkaları, cinsiyetçilik karşıtı erkekleri 'eski nesilden daha kötü' olmakla suçladılar.[52] Cinsiyetçilik karşıtı erkeklerin karşılaştığı ikilem, yeni, daha dolaysız bir biçim almış eski bir ikilemdi: 'Düşman' bizzat erkeklerin bazı yönleri, psikolojileri, edinilmiş rolleri miydi? 'Düşmanla karşılaşınca onun kendimiz olduğunu gördük.'[53] Yoksa bundan daha kapsamlı bir şey, kişisel tutum ve davranışları ne olursa olsun iştirak ettikleri bir şey miydi?

'Kişisel olan politiktir' düsturunu kadın özgürlüğü hareketinden öğrenen cinsiyetçilik karşıtı erkekler, zamanlarının çoğunu o ilk sorunu hedef alan -kendilerini mümkün olduğunca kadınların istediklerini düşündükleri şekilde bütünüyle değiştirmeye çalışan- küçük, istikrarlı, 'bilinçlendirici' gruplarda geçiriyorlardı. Kadınlarla erkekler arasında gerçek sevgi ve güven ilişkilerini mümkün kılacak bir dönüşüm istiyorlardı: 'Oluşturulan gruplar çalışmalarını çok farklı yönlerde sürdürürler... Ancak ortak temel kadınlarla, çocuklarla birbirimizle ilişkilerimizin baskıcı niteliğini yok etme, inceliği ve kolektifliği öğrenme arzusu ve niyetiydi.'[54] Erkeklerin kadınları ezdikleri için değişmeleri gerektiğini ileri sürdüler;

'Kimliğimiz, konumumuz, kendimize güvenimiz, hepsi yüzyıllar boyu kadınları sömürmemizden kaynaklanmaktadır.' Ancak aynı zamanda kendilerinin de ezilmiş olduklarını vurguladılar:

> Egemen olmakla, inisiyatifi elinde bulundurmakla, eve ekmek getirmekle, kırk yıl boyunca bir maaşa köle olmakla her şey güllük gülistanlık olmuyor... [Ve] konumumuz bizi sadece kadınlardan değil erkeklerden de ayırdığı için yalnızız... 'Erkek Hareketi'ndeki erkekler olarak şimdiye kadar attığımız adımları geriye doğru izlemeli ve kendimizde 'kadınsı' olarak adlandırılan nitelikleri yeniden keşfetmeliyiz... Pasifliği, sıcaklığı, sezgiyi, inceliği, sevgiyi, DUYGUYU. Kendimizde yüzlerce yıldır uyuşup kalmış şeyleri, toplumun biz -katı, otomatik, soğuk- robotlar haline gelene kadar bizden sakladığı şeyleri keşfetmeliyiz.[55]

Cinsiyetçilik karşıtı erkekler genelde en büyük düşmanlarının klasik 'erkeklik' olduğunda hemfikirdi; bunu erkeklere zorla kabul ettirilen toplumsal bir rol olarak görüyorlardı. Nigel Armistead şunu ileri sürüyordu:

> Erkeklik iktidar peşinde koşmaktır, dışarıya açık olmamaktır, rekabetçi, sıkıcı, duyarsız olmaktır, insanlardan ve süreçlerden çok şeylerle ve hedeflerle ilgilenmektir... Erkekler bu role itilirler... Kadınlarla ve eşcinsellerle birlikte mücadele gruplarına katılabiliriz, gösterilere, yürüyüşlere v.s. gidebiliriz, ancak yapabileceğimiz en önemli şey kendimizi değiştirmektir. Bu da bilinçlenmeyi gerektirir, özellikle de birbirlerinin yaşadıklarını ve duygularını duyarlı bir biçimde incelemeye karşı çıkma eğiliminde olan erkekler için.[56]

Erkek gruplarındaki erkekler duyguları konusunda daha açık olmayı, duygularını ifade etmeyi, çocuklarına ve kadınlara daha yakın olmayı öğrendikçe, yeni sevgi, ilgi ve paylaşım yolları arayıp buldukça sevinç dolu duygularını daha sık kaleme almaya başladılar. Ancak hepsinden çok, birbirleriyle daha yakın ilişkiler kurduklarına ve birbirlerini desteklemelerine seviniyorlardı: 'Herkesin kendisini birbirini tanımaya, tüm bu şeyleri paylaşmaya adadığı uzun bir dönem yaşandığını hatırlıyorum.' Doğu Londra'da yaşayan bu erkek, kadın özgürlüğü hareketinin ilk günlerine ilişkin deneyimlerini anlatan birçok kadına benzer biçimde şöyle diyordu:

'Âşık olmak gibi bir şeydi bu.'[57] Kendilerini 'kadınlaştırmaya', duygularını ifade etmeye, daha açık ve sevecen olmaya çalışan birçok erkek, sadece, geçmişteki acılarını, bilinçdışlarında gelişen öfke, şiddet ve kadın düşmanlığı duygularını anlamak ve üstesinden gelmek amacıyla, bunlarla layıkıyla yüzleşirlerse değişebileceklerine inanarak terapi gruplarına katıldılar ve yardımcı danışmanlık merkezlerine başvurdular. 1978'de 200 erkeğin katıldığı Londra Erkekler Konferansı'nda verilen 18 seminerin hepsinde de duygusal ve cinsel ilişkilerin odak noktası olduğu, erkek cinselliği konulu - baskıcı olmayan cinsel ilişkilerin araştırılmasına ayrılan- seminerin erkekler tarafından en çok ilgi gösterilen seminer olduğu bildirilmiştir.[58] Günümüzde Tanrıça ve Boynuzlu Tanrı'nın ruhsal dünyasını araştırmakla uğraşan bir terapist olan John Rowan, 1974'te erkek gruplarındaki bazı erkekler anneleri, babaları ve kendi içlerindeki kadınlığın doğası ile ilgili olarak bilinçdışlarında gelişen duyguları araştırmak için terapi gruplarına katılmaya başladıkları zamanlarda, erkeklerin politikasında temel bir kopuş olarak gördüğü şey hakkında yazmıştı.[59] Birçok feminist gibi bu erkekler politik hayatın önemli bir bölümünü kişisel hayatın oluşturduğunu, özellikle de daha iyi, daha çok işbirliğine dayalı, eşitlikçi bir dünya olasılığına duyulan umudun ve güvenin oluşturulmasında kişisel hayatın önemini vurguluyorlardı. Ancak, yine bazı feministler gibi, sonuçta politikayı bir bütün olarak kişisel hayat üzerindeki bireysel mücadelelere indirgeyeceklerdi. Nispeten rahatları yerinde olan bu erkeklerin çoğu için, 'sosyalizm mücadelesinde cinsel politikanın *öncelikli* olduğunu'[60] ileri sürmek kolaydı.

Mesele bu erkeklerin 'daha yumuşak yönlerimiz, ruhsal yeteneklerimiz, şefkat gösterme ve sevme becerilerimiz' diye gördükleri 'kadınsı' yönlerini sergilemekten ve geliştirmekten *hoşlanmalarıydı.* Aslında cinsiyetçilik karşıtı erkeklerin kafalarını meşgul eden bu düşünceler birçok kadınınkine o kadar benziyordu ki feministlerin şikâyet ettikleri başlıca noktalardan birisi, bu düşüncelerin 'Kadın Özgürlüğü Hareketi'nde yer alanların düşüncelerinin tuhaf, içe dönük bir taklidi' olmuştu.[61] Bunun bizi pek şaşırtmaması gerekir. 'Erkeklik' gerçekten içsel, psikolojik bir özellik veya öğrenilmiş bir rol değil de, üçüncü bölümde gördüğümüz gibi, psikolojik

bir düzeyde farklı duyguların ve parçalanmış kimliklerin karmaşık ve çelişkili katmanlarından oluşmuş bir şeyse, birçok erkeğin 'kadınsı' duygularını ifade etmekten hoşlanması beklenebilir. Ancak, erkek hareketi kişilerarası ve terapik bakış açısıyla 'erkekliğin' kamusal yönünü yansıtmayı pek başaramadı. Dördüncü bölümde ileri sürdüğüm gibi, 'erkeklik' anlamlarını, gücünü ve cazibesini sadece içselleşmiş psikolojik unsurlardan veya rollerden değil, erkeklerin ve kadınların yer aldığı, erkeklerin kadınlar üzerinde daha çok otorite ve ayrıcalığa sahip olduklarını muhakkak addeden daha geniş toplumsal ilişkilerden alır. Erkekler kaçınılmaz olarak kendilerine, bu görünüşte 'doğal' olan otorite açısından en azından bazı erkek gruplarının, özellikle de (genelde iş gücünün en eziyetli, en çok sömürülen ve en az saygı gösterilen tarafında yer almayan) radikal bir aydınlar grubunun yumuşak ve ince duyguların ifade edilmesiyle kolayca bağdaştırdığı bir biçimde bakarlar ve bu açıdan değerlendirilirler. Böyle bir erkeklik görüşü her ne kadar erkeklerin etrafındakiler -özellikle de kadınlar ve çocuklar- için önemli ve yararlıysa da, bizim erkeklerdeki ruhsal değişimin sınırlarının nerede bittiğini anlamamızı kolaylaştırır. Ancak o zamanlarda geçerli olan kuramsal yapı bu şekilde değildi.

Genelde, cinsiyetçilik karşıtı erkeklerin radikal bir orta sınıf kültürü çerçevesindeki kişisel yaşamları ve çoğu kez de kamu yaşamları daha az geleneksel biçimlerde davranmalarını teşvik etmiyorsa bile buna izin veriyordu. Bunlar, Nigel Armistead gibi, 'daha kolektif bir biçimde yaşamayı, çocuk bakımını paylaşmayı, part-time çalışmayı, daha "kadınsı" görünmeyi' kolayca seçebilen ve bu nedenle 'kadınların ve eşcinsellerin deneyim ve ihtiyaçlarına daha duyarlı bakabilen, egemenlik kurmakla daha az ilgilenen' erkeklerdi.[62] 1975'te İngiltere'de bu gibi görüşleri paylaşan, büyük çoğunlukla heteroseksüel ve feministlerle ilişki içinde olan 20-30 erkek grubu vardı.[63] Jeff Hearn'ün belirttiği gibi, 10 yıl sonra İngiltere'nin hemen hemen bütün kasabalarında, hatta kırsal kesimlerde erkek grupları kurulmuştu; Bradford ve Leeds gibi daha büyük kasabalar bu türden üç dört gruba sahip olmakla övünüyorlardı.[64] Ancak, cinsiyetçilik karşıtı erkeklerin sorunu -en azından bazılarını büyük endişeye düşüren sorun- kendilerini değiştirirlerse geneldeki

erkek egemenliğinin gerçekten yıkılıp yıkılmayacağıydı.

Bu erkekler ev işlerini ve çocuk bakımını paylaşıyorlardı ve İngiltere'de cinsiyetçilik karşıtı erkeklerin belki de en başta gelen kamu hizmeti, örneğin kadınların düzenledikleri konferanslar, gösteriler vs. sırasında çocuklara bakmaları, kreşleri idare etmeleriydi.[65] Çoğu kez, feministlerin fikirleri ve çalışma biçimleri doğrultusunda oyun gruplarının veya topluluk içi ana okullarının kurulmasına ve bunun yanı sıra diğer yerel kökenli sosyal yardım, kiracı ve topluluk gruplarının kurulmasına yardımcı oldular. ABD'de ve daha yakın zamanlarda İngiltere'de şiddet uygulayan erkeklere danışmanlık yapmak ve davranışlarını değiştirmek için feminist Tecavüz Bunalımı Merkezleri ve Kadın Sığınakları'yla birlikte çalışan cinsiyetçilik karşıtı erkek gruplarının sayısında önemli bir artış da göze çarpıyordu.[66] (Bristol, Birmingham ve başka yerlerde şiddete karşı çalışan erkek grupları, şiddet uygulayan veya şiddet uygulama potansiyeline sahip erkeklere danışmanlık etmeye başlamışlardı.)[67] Cinsiyetçilik karşıtı erkekler her yerde kadınların kürtaj haklarıyla ve gelişmiş annelik hizmetleriyle ilgili taleplerini aktif bir biçimde destekliyorlardı. Daha az talepkâr davranarak ve kendi bağımlılıklarını saklamak yerine kabul ederek, (çoğu feministe göre pek başarıya ulaşmasalar da) kadın arkadaşlarını ve sevgililerini dinlemeye ve onlara daha az bencilce davranmaya çalıştılar.

Bütün bu etkinlikler bana göre genelde kadınlara birey olarak kişisel destek sağlamaları açısından önemliydi. Diğer sol grupların ekonomiye öncelik vermelerine ve otoriter pratiklerine meydan okuyarak 70'li yıllar boyunca kadın özgürlüğü hareketinin gelişmesine yardımcı olan daha geniş bir radikal ortam sağlaması açısından da önemliydi. Artık genel olarak feminizm tarihinde pek sözleri edilmese de kadın özgürlüğü hareketinin ilk günlerinde, yalıtılmış anneliğin getirdiği yalnızlık ve belirsizlikten, suçluluk ve yetersizlik duygusundan kurtulmaya çalışan birçok anne yer alıyordu. Genelde sırf yaşamlarındaki erkekler çocuk bakımının getirdiği yeni sorumlulukları üstlenerek oyun gruplarını ve topluluk ana okullarını idare etmeye yardımcı oldukları ve daha genelinde onları destekledikleri için kadın özgürlüğü hareketinin ilk günlerinden itibaren enerjilerini bu yolda harcamaları mümkün oldu. Bu kadın-

lardan birisi -ve (ben de dahil olmak üzere) böyle birçok kadın vardı- Sue O'Sullivan'dı. Politik etkinliğini kocasına (kiracı örgütlerinde, yerel bir sosyalist gazetede ve diğer topluluk kampanyalarında çalışmasına rağmen, bir erkek grubuna hiç katılmamış olan) borçlu olduğunu anlatıyordu:

> Politik ve kişisel dürüstlüğü ve yaşama bir tür stoacı yaklaşımla bakması, hem bendeki değişimleri anlamasını hem de kendi acılarını ifade edebilmesini sağlıyordu. Çocukların hayatlarındaki temel dayanakları olmak kendi seçimiydi. Yerleri siliyor, yemek pişiriyor, temizlik yapıyor ve çocukları *One O'Clock* Kulübü'ne, hayvanat bahçesine, sinemaya ve oyunlara götürüyordu; okullarıyla ilgileniyor, öğretmenleriyle konuşuyor, gece onlara meyve suyu hazırlıyordu... Bir aziz değildi, ama o böyle olmasaydı küçük çocuklarımı acı duyarak ama pek fazla suçluluk duymadan nasıl arkamda bırakabilirdim?[68]

Andrew Tolson'un Birmingham'daki kendi erkek grubu hakkında anlattıklarına göre sorun şuydu: 'Bütün bunlar genel sorunların kişisel veya bölgesel çözümleri olmaktan öteye gitmedi... "Normal erkekler" olarak bunların sonuçlarına hep ihtiyatla ve yüzeysel yaklaştık.'[69] Büyük çoğunluğu heteroseksüel olan bu cinsiyetçilik karşıtı erkekler grubu, ulusal Cinsiyetçilik Karşıtı Erkekler konferanslarında, onları eşcinsellere uygulanan baskılarla mücadele etmek için hiçbir şey yapmamakla suçlayan eşcinsel erkeklerle de karşı karşıya geldiler. Aslında, 'cinsel politika'ya çoğu kez zarar veren özel bir politik ahlâkçılığa ve şövalyece bir iradeciliğe kapılan bu erkekler, bazı eşcinsel erkeklerin, eşcinsellere yapılan baskıları anlamanın ve kadınları ezmekten vazgeçmenin tek yolu olarak 'eşcinsel olmaları ya da çenelerini kapatmaları' gerektiği yolundaki talepleriyle karşı karşıya geldiler.[70] Diğer politika biçimlerinde olduğu gibi cinsel politikada da kendini üstün gören, zorba, bağnaz, dogmatik sözler ve davranışlar çok belirgin bir biçimde kendini göstermişti; örneğin şu sözler yeni yeni emeklemeye başlayan erkek hareketi için kaosa ve karışıklığa yol açtı: 'İleriye gitmenin tek yolu, kendinizi ayna imgenize gerçekten açmak ve ötekinin, *bir erkek olarak kendinizin* (bir erkek olduğunuzu unutmayın) gözleriyle görmektir ve sonuçta ortaya çıkacak eril egonuzun kalıntılarında bir şeyler inşaa etmektir.'[71] 1975'te Londra çapında düzenlenen bir

erkek konferansında bazı eşcinsel erkeklerin böyle suçlayıcı bir dil kullanmaları yıkıcı sonuçlara yol açtı ve sonraki üç yıl boyunca başka konferansların düzenlenmesini engelledi.[72]

Hem İngiltere hem ABD'de birçok cinsiyetçilik karşıtı erkeğin etkinliklerine eşlik eden şüphe ve hayal kırıklığı, kadın özgürlüğü hareketine paralel bir 'erkek özgürlüğü hareketi' için duyulan ihtiyacı vurgulayanlarla, 'cinsiyetçilik karşıtı erkekler' olarak erkeklerin kadınları ve eşcinselleri destekleme rolünü üstlenmeleri gerektiğini vurgulayanlar ve cinsiyetçilik karşıtı erkek dergisi *Achilles Heel*'in yazı kurulu[73] gibi iki görüş arasında gidip gelenler arasında derin uçurumlar doğurdu. Ünlü cinsiyetçilik karşıtı erkek eylemcilerden biri olan Keith Motherson (eski ismi Keith Paton), 1979'da içinde bulunduğu erkek grubunun 'daha çok bir erkek kulübüne benzediği' ve '[diğer] erkeklerin değişmeleri için yeterince mücadele etmediği' yolundaki korkularına yazılarında değiniyordu.[74] Bir diğeri ise daha önceki bir tarihte, cinsiyetçilik karşıtı erkeklerin, erkeklerin birbirleriyle daha sıcak ve sevgi dolu ilişkiler kurmaları gerektiği yolundaki mutlak addedilen öncülü sorgulayarak erkekler arasında daha güçlü bağların kurulmasının tehlikelerine değinmişti:

> Erkeklerin düşünsel ve duygusal olarak birbirleriyle ilişki kurmakta pek fazla güçlük çektiklerine hiç şahit olmadım... Hepsi de kadınları dışlayarak çok kolay bir biçimde sıcak ve dostça gruplar oluşturuyorlar spor kulüpleri, manastırlar, keşif gezileri, bilimsel işbirliği, sendikalar; erkekleri kendi aralarında, sadece sevgi diye adlandırılabilecek samimi bir bağlılık içinde tutan etkinlikler.[75]

Ancak çoğu cinsiyetçilik karşıtı erkek, *Achilles Heel*'deki bir makalede ifade edildiği gibi hâlâ şuna inanmaktaydı: 'Erkekler olarak toplumdaki iktidarımız sadece kadınları ezmekle kalmaz, bizi bütün ilişkilerimizi -birbirimizle, kadınlarla, kendimizle ilişkilerimizi- felce uğratan boğucu bir erkeklik içine de hapseder.'[76] Görüşleri çoğu kimse tarafından paylaşıldı ve 1978'de yayımlanmaya başlayan bu cinsiyetçilik karşıtı, sosyalist erkek dergisi sonraki beş yıl boyunca İngiltere'nin ve dünyanın bütün kesimlerinden çok sayıda mektup aldı, destek gördü.[77] 1980 yılıyla birlikte bu feminizm

yanlısı cinsiyetçilik karşıtı erkek birliği, onları eleştiren feministlerin, politikalarının sandikalarda ve sol gruplarda yürürlükte olan erkek egemenliğine karşı mücadele etmek için genel yöntemler aramak yerine kişisellik üzerinde durmakla sınırlı kaldığı yolundaki yargılarını kabul ediyordu.[78] Yine de, 'bilinçlendirmenin, terapinin, çocuk bakımında rol almanın, diğer erkeklerle ilişkilerini geliştirmenin önemini ve gerekliliğini' yeniden vurguladılar; bunlar olmadan 'erkeklerin feminizme verdiği desteğin soyut olmaktan öteye gidemeyeceğine' inanıyorlardı.[79] Bu görüşün, erkeklerin eşit değerdeki işlere eşit ücret verilmesini amaçlayan sendika mücadelelerinde, çocuk yardımlarının ve refah yardımlarının artmasını veya sendikalarda ve yönetimde iktidar konumlarında daha çok kadının yer almasını sağlayacak toplumsal politikalar için verilen belli başlı politik mücadelelerde yer almalarının, erkeklerin iktidarını ve 'erkeklik'le ilgili imgelerimizi yıkmaktaki önemini ortaya koymaktan çok, bunların 'soyut' işler olduğunu gösterdiğini ima etmesi gariptir.

Bu perspektifteki karışıklıklar bizi 'erkekliğe' kişisel nitelikler veya bireysel olarak kazanılmış toplumsal roller olarak bakılması sorununa geri götürür. Bu durum, erkekliği kişesel olanın temelinde yatan, ideolojik ve toplumsal bir meseleye değil, sadece bir kişilik meselesine dönüştürür. Bu kitapta sürekli olarak ileri sürdüğüm gibi, 'erkeklik' en iyi, kişisel olanı aşarak, otorite ilişkileriyle iş ve ev hayatındaki ilişkilerin çoğunlukla hiyerarşik cinsiyet kalıpları çerçevesi içinde örgütlendiği bütün bir toplumsal sistem içinde, çok çeşitli ve farklı biçimlerde yaşanan, desteklenen, reddedilen ya da meydan okunan toplumsal *iktidar* tarzları etrafında yapılanan heterojen bir fikirler dizisi olarak anlaşılabilir. Tulson'un on yıl önce kitabında belirtmiş olduğu gibi, 'Bu iktidarın gerçekliğini basitçe reddetmek veya şüpheli bir biçimde bu iktidardan "feragat etmeyi" istemek liberal bir miyopluğa kurban olmaktır.'[80]

1982'de hâlâ ilk yazı kurulu tarafından çıkarılan *Achilles Heel*'in son sayısında, bir madencinin hayatının anlatıldığı bir yazı farkında olmadan sorunun bir yönünü yansıtıyordu. Babasının izinden giderek madenci olan Kevin Devaney, bu yazıda deneyimlerini aktararak işçi sınıfı erkekliğinin mizah anlayışını, saldırganlığı-

nı, dostluğunu ve fizikselliğini betimlerken; *Achilles Heel*'in çoğu orta sınıftan olan yazarlarının yazılarında kendi özgül erkeklik mirasları olarak değindikleri, bedenden ve duygulardan uzak, yalnız, 'boğucu', rasyonel erkeklikten tamamiyle farklı bir görüntü sunar. Madenciler her günün sonunda açık bir havada, bir arada yıkanırlarmış:

> Siz yan duştaki adamla konuşurken bir diğeri gelip tek kelime etmeden sırtınızı sabunlamaya başlar. Siz de bir başkasının sırtını sabunlamaya başlarsınız ve kısa sürede birbirleriyle konuşan ve birbirlerinin sırtlarını sabunlayan bir erkekler grubu oluşur. Bu, kendi bedeninize özel bir şey olarak bakmamak gibi iyi bir tavır kazandırır.[81]

Devaney, Ruskin Yüksekokulu'na gitmek için madenleri terk ettikten sonra, madencilerin işin gerilimlerini ve sıkıcılığını gidermek için sürekli olarak sergiledikleri dostluk, dayanışma ve mizah anlayışını özlemiştir. İnceliğe ve sevecenliğe pek yer olmayan bir kültürde sevecenlik belirtileri yerine geçen saldırgan bir mizah anlayışını betimleyen Devaney, yine de işçiler arasında gerçek bir fiziksel saldırganlığa hemen hiç rastlamadığını aktarır: 'Yüksekokulda ve üniversitede buna daha çok rastladım.'[82] Dar görüşlü, sınırlı ve cinsiyetçi olan madencinin yaşamı -belki de tam da bu nedenlerle- erkekler arası derin bir arkadaşlığı içermekteydi ve Devaney'in aktardığına göre, genel olarak bir güvenin oluşmasına yardımcı olmuş ve 'sahiden erkek olduğunun farkına varmasını ve buna güven duymasını'[83] sağlamıştı. Buna karşın, *Achilles Heel*'in bir önceki sayısında Vic Seidler, 'Erkeklik asla kendimizi rahat hissedebileceğimiz bir şey değildir' demiş, dahası, fiziksel şiddet korkusundan dolayı erkeklerin kendi bedenleriyle pek ilişkiye girmediklerini iddia etmişti: 'Bedenlerimizi bir ilişki ve tatmin kaynağı olarak görmeyiz.'[84] Bu gibi farklı tanıklıklar, tek bir erkeklikten çok 'erkeklik' düzeyinde düşünmenin gerekliliğini ortaya koyar ve hatta daha sonra bunlara sabit psikolojik boyutlar atfetmeye girişirken ihtiyatlı davranmayı gerektirir.

Bob Connell toplumsal cinsiyet ve iktidar üzerine yazdığı son kitabında cinsiyetçilik karşıtı erkek hareketinin içlerindeki cinsiyetçiliği söküp atmaya çalışan politik projesine alkış tutarken, 'er-

kekliğin' psişik hasarını onarmaya yönelik terapi projesinin ardındaki kuramsallaştırmayı neredeyse bütünüyle gözden kaçırır.[85] Connell'a göre, genç erkekler kendi özgül toplumsal ve tarihsel bağlamlarına uygun egemen erkeklik biçimlerini kazanmakta güçlük çektikleri ve bu nedenle endişelendikleri için, bu durumun kalıcı bir güvensizlik halini alacağını ileri sürmek yanlıştır. Connell çoğu erkeğin kendi fiziksel erkeklikleri içinde güvencede olduğunu söyler. Cinsiyetçilik karşıtı erkeklerin ileri sürdüğü gibi, elbette ödenen bedeller ve gerilimler gerçektir ve önceki bölümlerde gördüğümüz gibi, bazı erkekler için erkeklik duygularını ayakta tutma çabası çok büyük bir çaba ve gerilim yaratır. Ancak şüphesiz birçok erkek, özellikle de toplumsal iktidara sahip ve ayrıcalıklı olanlar, kendi cinsel kimlikleri içinde son derece kendilerinden emin ve durumlardan hoşnutturlar. Connell'ın şu sözleri bana doğru gibi geliyor:

> Erkekliğin yoksul bir karakter yapısı olduğuna kesinlikle katılmıyorum. Erkeklik bir zenginliktir, bir doluluktur. Sorun, hegemonyacı erkekliğin özgül zenginliğinin baskıcı ve kadınların üzerinde hâkimiyet kurmaya dayalı olması ve bu hâkimiyeti güçlendirmesidir.[86]

Okulda geçirdiğimiz günlerden beri erkek çocukların kolektif olarak daha çok ilgi gördüklerini, daha çok konuştuklarını, daha çok şey talep ettiklerini, umumi yerlerde kadınlardan daha rahat olduklarını ve özgüvenlerini koruduklarını bildiğimize göre, 'erkeklik' nosyonunun doğası gereği erkekleri ezdiğini iddia etmek zor görünmektedir. Erkek cinsel kimliğinin muğlak inşası hakkında bildiklerimize dayanarak, erkeklerin el üstünde tutulan, kendine daha çok güvenen ve saygı duyan cins olmalarına karşın, yine de (kendi 'erkeklikleri'nden tatmin olmadıklarından çok) kendi 'erkeklikleri'nden emin olamayabilecekleri sonucuna varmak daha akla yatkın görünmektedir. Bütün psikolojik incelemeler, erkekliğin erkeklerin kafalarını daha çok meşgul ettiğini ve erkeklikten yoksun olmaktan daha çok endişe duyduklarını ortaya koymaktadır.[87] (Kadınların ise, tam tersine, 'kadınlık'tan daha az tatmin oldukları, ancak kendi 'kadınlıkları' ile zihinlerini daha az meşgul ettikleri veya bu konuda daha az endişe duydukları görülmektedir.)[88]

Aynı incelemelerde, kendilerini daha 'androjen' olarak tanımlayan erkeklerin mutlaka kadınların eşitliğiyle ilgili fikirleri destekleyen erkekler olmadığının; ve kendilerini daha geleneksel bir biçimde 'erkek' olarak tanımlayanların da mutlaka özgürlükçü cinsiyet ideolojilerine karşı çıkmadığının ortaya çıkması ilginçtir.[89]

Feminizm şüphesiz erkeklerin, erkeklikleri olarak gördükleri şeyin arzu edilmeye değer bir şey olduğundan o kadar emin olmamalarına yol açacak bir etki uyandırabilir. Feminizm yanlısı erkek hareketinin yazıları ve pratikleri, en azından bazı erkeklerin kadınları, eşcinselleri ve diğer bazı erkekleri sömüren ve ezen bir sistemin tuzağına düştüklerinin bir kez farkına varınca bundan çok mutsuz olduklarını açıkça ortaya koymaktadır. Değişmeyi istemektedirler. Kendilerini çok yakın oldukları kadınlarla daha zengin, daha tatmin edici ve eşitlikçi ilişkiler kurmaya adamakta ve genelde kadınlara özgü olan, ebeveynliğin ve başkalarına özen göstermenin getirdiği daha özel hazları ve acıları paylaşmayı istemektedirler. Bu, kutuplaşmış toplumsal cinsiyet imgelerini yıkmak ve bunları aşan bir gelecek oluşturma imkânı sunmak açısından büyük önem taşır. Hepsinden öte, sırf erkeklerin *değişebileceğini* gösterdiği için bile önemlidir. Ancak, ikinci bölümde babalık konusundaki yeni imgeleri ve pratikleri incelerken ileri sürdüğüm gibi, değişimin kendisi çelişkili bir şeydir. Değişim öncelikle belirli çağdaş erkeklik tiplerini modernleştirmenin bir yolu, erkeklerin kadınların yaşamlarıyla ve 'kadınsı' arayışlarla geleneksel bir biçimde daha çok bağlantılı olan bazı hazları tatmalarına izin veren, ancak yine de, istemeseler bile ayrıcalıklarını ve daha genelinde kadınlar üzerindeki iktidarlarını koruyan bir yol olarak görülebilir.

Son ulusal Cinsiyetçilik Karşıtı Erkekler konferansı 1980'de düzenlendi, ama bu tarihten beri cinsiyetçilik karşıtı erkekler zaman zaman bölgesel olarak bir araya geldiler. 1983'ten bugüne *Achilles Heel* dergisini yeniden yayım hayatına sokmak için bazı girişimlerde bulunulduysa da, o tarihten itibaren sadece bir sayı yayımlanabildi. 1980'li yılların ortalarından bu yana ulusal *Men's Antisexist Newsletter* (Cinsiyetçilik Karşıtı Erkek Bülteni) gitgide daha uzun aralarla yayımlanmaya başladı; hâlâ varolan cinsiyetçilik karşıtı erkek şebekeleri ise ya yerel olarak çalışmaktadır ya da daha özgül

konular çerçevesinde örgütlenmişlerdir.[90] Genelde bazı cinsiyetçilik karşıtı erkek grubu liderlerinin (çoğu kez tüm zamanlarını kişisel ve profesyonel olarak terapiyle ilgilenmeye ayırdıkları için), bütün politik bağlantılarını koparmasına karşın 1980'li yıllar erkeklerin çok daha yaygın ve çeşitli biçimlerde -okullarda, eğitim merkezlerinde, işyerlerinde, medyada ve başka yerlerde- cinsiyetçilik karşıtı etkinliklere katıldıklarına tanık oldu. İşyerlerinde çıplak kadın posterlerini indirmekten daha resmi sendika faaliyetlerine,[91] erkek dergisi çıkartmaktan erkeklerin değişen yaşamları ve deneyimleri üzerine TV programları hazırlamaya,[92] erkekliği araştırmaya girişmekten yüksekokul ve üniversitelerde erkeklerin incelendiği derslere,[93] kendi bastırılmış şiddetlerini keşfetmekten çocuklara kötü davrananlarla ilgilenmeye;[94] birçok alanda cinsiyetçilik karşıtı erkek politikasının tohumları köklenmeye ve kişisel ilişkilerin ve yerel politik uğraşların ötesine yayılmaya başladı. Jeff Hearn'ün ileri sürdüğü ve benim de katıldığım gibi, önemli olan şey, erkeklerin, bütün erkeklerle kadınlar arasında, bütün erkeklerle erkekler arasında baskıcı olmayan, sevgi dolu ilişkiler kurmaya uğraşırken kamusal ve özel dünyalar arasında bağlar kurmalarıdır: 'Bu, daha resmi olarak örgütlenmiş erkek gruplarında olduğu gibi komşular, arkadaşlar, sevgililer, akrabalar, alışverişe çıkanlar, iş arkadaşları, grev gözcüleri ve sokaktaki erkekler arasında da mümkündür.'[95] Ancak, uygulama sırasında cinsiyetçilik karşıtı erkeklerin, 'yeni erkeğin' -daha yumuşak, daha duygusal, bilinçli olarak bir cinsel nesne olan erkeğin- eskisi kadar doğrudan doğruya olmasa da, kadınlar ve ikincil konumdaki diğer erkek grupları üzerindeki hegemonyasını hâlâ koruyabileceği, kabul edilebilir, ticari bir çehreye bürünmüş egemen erkeklik içinde olagelen değişimler üzerine düşünmeleri gerekir.

Frank Mort gibi fanatik mod takipçileri bir süredir bize 'Genç erkeklere bir şeyler oluyor' demektedirler.[96] Onlara, 'geleneksel erkeklik ikonlarını parçalayan imgeler' satılmakta; 1980'ler için daha akışkan cinsiyet imgeleri oluşturulmaktadır.[97] Eskiden esas olarak 'kadınsı' olduklarını düşünülen, erkeklerin 'erkeksi olmayanları' - eşcinsel erkekler- dışında tüm erkekler için tabu olan modalar, ilgi alanları, zevkler günümüzde genç erkekler tarafından büyük bir

hızla tüketilirler. Erkek gruplarının yok etmek için savaştıkları kendi içlerindeki soğuk, sıkıcı, parçalanmış, duyarsız erkeklik, kafalardaki, çoğunlukla orta sınıfa ve Avrupa merkezci ellili yıllara ait gri flanel takım elbiseli erkek imgesi; modern, duyumsal, parfüm kokulu, ayna başından ayrılmayan, albümünün kapağında çırılçıplak, mahcup bir biçimde uzanmış somurtan 'Lovesexy' Prince'in şarkısındaki 'Anna Stesia gel bana, konuş benimle, düz beni, kurtar'[98] dizelerine eşlik eden birçok erkek tarafından çoktan terk edilmiş görünmektedir. Tüm popüler kültür dünyasında erkek bedeni cinselleştirilmiştir: Artık erkekler için tasarlanmış malların satışında, aslında geleneksel olarak kadın bedeninin fetiş haline getirilmiş bir biçimde sergilenmesine dayanan -kadınların narsisizmini harekete geçirmek ve erkeklerin röntgenciliğine hitap etmek için tasarlanmış- birçok teknik ve anlam kullanılmaktadır.

Çoğu Batı şehrinin metropolitan bölgelerinde, hem özel hem kamusal tüketimde değişim belirtileri her yerde görülür. Bu değişim birçok örneğinde kutuplaşmış cinsiyet imgelerinin çökmeye başladığını, daha önce cinsel olarak yalıtılmış alanların herkese açıldığını müjdeler. Bir zamanlar son derece tecrit edilmiş, her türlü lüksten uzak, çoğu kez kılıksız erkeklerin uğrak yeri olan, yumuşak, halı döşeli, konforlu ev ortamıyla hiç uyuşmayacak şekilde döşenen ve kadınların dışlandığı publar, bugün yumuşak yastıkları ve kütüphaneleriyle oturma odalarına benzemekte, erkeklere olduğu kadar kadınlara da çekici gelmektedir. Erkek ise evde artık kendi dünyasına kapanmayıp yaratıcı bir aşçıbaşı, çocuk bakıcısı ve halı temizleme uzmanı olarak ortaya çıkar.[99] Örneğin ABD ve İngiltere'de yakın zamanlarda yapılan, erkeklerin kendilerini algılayış biçimlerini ele alan bütün psikolojik incelemeler, erkeklerin kendilerini daha 'androjen' terimlerle, hem kadınlar için kullanılan sıfatlarla (sıcak, duyarlı, müşfik, nazik) hem de erkekler için kullanılan sıfatlarla (güçlü, sert, rekabetçi) tanımladıklarını göstermektedir.[100] Diğer yandan, *Rocky*'den *Rambo*'ya, *Kirli Harry*'den *Top Gun*'a gişe rekorları kırmaya devam eden filmlerde sert, iddiacı, şiddet içeren bütün eski erkeklik imgelerinin sürekli olarak üretilmesi ve popülerliği, erkeklerin daha büyük bir cinsiyet benzerliğine ve daha 'kadınsı' özelliklere doğru kaydığının belirtileri ve ala-

metleriyle sanki alay etmektedir. Dünya, seksenli yılların büyük bir bölümü boyunca, 'Rambo' tipi, hedeflerine ulaşmaya çalışırken elinden makineli tüfeği eksik olmayan erkek modelini aşikâr bir biçimde onaylayan, ABD'nin bütün dünyaya sergilediği saldırganlığını haklı çıkarmaya çalışan Reagan'ın militer retoriğinin bombardımanına maruz kalmıştır. (Ancak bugün Gorbaçov barış ve *perestroika* habercisi olarak Avrupa'da gönülleri fethedip İngiltere'nin acımasız 'Demir Leydi'si Margaret Thatcher'ın şovenist savaşçılığına galebe çalmıştır.) Farklı farklı 'erkeklikler' çekişmekte, kendilerini yeni erkek düzeninin kabul edilebilir yönü olarak sunmaktadır. Bunlar erkeklerin fallik iktidarın düşsel tatminlerine ve yanlış yere yöneltilen saldırganlığın telafi edici hazlarına katılmalarına, aynı zamanda belki de pasif arzu nesneleri olarak daha muğlak tatminler yaşamalarına olanak tanır. Günümüzde erkekler yeni deneyimlere daha açık oldukça sorumsuz ve rahatına düşkün haz tüketicileri olabilecekleri gibi kadınlara ve çocuklara daha çok yaklaşarak çocuk yetiştirmenin ve ev işleriyle uğraşmanın tadını çıkarabilirler.

Birçok feministe erkeklerin yeni zamanlara yeni biçimlerde ayak uydurmalarının sadece yüzeysel bir değişiklik olduğunu düşündüren şey, erkeklik üsluplarındaki ve davranışındaki bu yeni çeşitliliktir. Kadınlardaki değişim ölçüsünde erkeklerin de değişip değişmediği üzerine uzun tartışmalar sürüp gitmesine karşın, genel olarak kadınlar ücretli bir işte çalışmaya daha çok zaman ayırırken erkeklerin artık ev işlerine ve çocuk bakımına daha çok zaman harcadığı açıktır; bazı erkekler az, bazı erkek grupları büyük ölçüde değişmiştir.[101] İkinci bölümde Yvonne Roberts'ın, yaptığı röportajlara dayanarak erkeklerin hem kamusal dünyada hem özel dünyalarında her şeyin en iyisini elde ettikleri sonucuna vardığını görmüştük;[102] bu durum yine aynı şeyi mi gösterecektir? Her şey bu kadar basit değildir. Cinsiyetçilik karşıtı erkek hareketi, en azından bazı erkeklerin daha geleneksel erkek ideallerinden kurtulmaya çalışırken acı çektiklerini ileri sürmekte haklıydı. Günümüzde erkeklerin daha büyük bir esnekliğe sahip olmasına izin veriliyor olabilir, ancak bütün erkeklerin böyle bir esnekliği benimsemesi de o kadar kolay olmayabilir. Amerikan toplumuna ilişkin veriler erkekler

arasında psikolojik rahatsızlık oranının arttığını, kadınlarda nispeten daha yüksek olan bu orana hızla yaklaşmakta olduğunu ortaya koymaktadır. Birçok araştırmaya göre erkeklerin gitgide daha çok depresyona girmeleri ve kendilerine olan saygılarını yitirmeleri, karılarının para kazanma kapasitelerinin daha çok olmasının veya erkeklerin ev işlerine daha çok katılmasının değil, karılarının bir işte çalışmalarının sonucudur. Karıları çalışan erkekler ev işlerine ve çocuk bakımına katılmıyor, erkeklerin geleneksel rolleri değişmiyorsa erkekler depresyona girmektedir.[103] Ayrıca, erkeklerin işsizlik oranı arttıkça 'evin ekmeğini kazananların intiharları', erkeklerdeki umutsuzluk gitgide artmaktadır; bu durum, birçok erkeğin kendisine ciddi zararlar vermeden 'evin ekmeğini kazanan kişi' rolünden vazgeçemeyeceğini göstermektedir.[104]

Erkeklerin, bir yandan eski ayrıcalıkları ve güç ilişkilerini olduğu gibi bırakıp bir yandan da erkekliklerde yeni bir gevşemeye izin veren düzenlemelerle, kadınların yaşamlarındaki değişikliklere ve erkekleri hedef alan yoğun tüketicileştirme sürecine adapte olma imkânına sahip olmak istedikleri ve aslında bazı erkeklerin bu imkânı değerlendirdikleri pekâlâ doğru olabilir. Ancak kadınlar bununla yetinmek durumunda değildirler. Ve birçok kadın gibi bazı erkekler de daha temel bir değişim görmek isteyeceklerdir. Kadınlar, hem kişisel düzeyde hem kolektif politik mücadeleler yoluyla erkeklerin değişmesi için ne kadar güçlü ve kendilerinden emin bir biçimde bastırırlarsa, erkekler 'erkeklerin' hakkında hiç düşünmedikleri varsayımları ve sorgulanmamış imtiyazlarını o kadar sorgulamak zorunda kalacaklardır.

C. *Sosyalizm, Feminizm ve Erkekler Sorunu*

Bana göre, erkekler ve kadınlar arasındaki güç ilişkilerini yıkmak, varolan 'erkeklik' imgelerini sorgulamak, sadece kendi 'kadınsı' yönlerini geliştirmek adına erkek idealleri olarak gördükleri şeyle ilgili şüphelerini ve tereddütlerini ve bu ideallere uymayı reddettiklerini bireysel olarak ifade eden erkeklere ilişkin bir süreç olamaz. Kişisel değişim önemlidir. Ancak, kişisel değişim olasılık-

larının temelinde ve ötesinde, gerçekte erkeklere iktidarı sunan, birbiriyle bağlantılı toplumsal, ekonomik ve politik pratikler, kamu politikaları, refah olanakları ve cinsellik anlayışlarından oluşan bütün bir ağ yatar.

Toplumsal cinsiyet hiyerarşilerini kaldırmak, ev hayatının örgütlenmesinde, cinsel ilişkilerin doğasında ve cinsel farklılık retoriklerinde olduğu kadar ekonomide, emek piyasasında, toplumsal politikada ve devlette de değişim arayışını gerektirir. Burada değişim kısmen eşitliği hedefleyen bilinçli, kolektif bir eylem süreciyken, kısmen de teknolojik ve ekonomik değişimlerin önceden tahmin edilemeyen sonucu olacaktır. Cinsel eşitlik kurmaya çalışanların şansına, feministlerin ve müttefiklerinin bilinçli çabaları gibi, tarihsel değişimin rastlantısal sonuçları da eski toplumsal cinsiyet hiyerarşilerinin düzenini bozarak 'erkek' aşkınlığına ilişkin hakikatleri tehdit etmektedir. Ancak yine de, birey temelli perspektiflere alıştığımız için, cinsiyeti algılama biçimlerimizin toplumsal temellerini kavramamız o kadar kolay olmuyor.

Kesin olan bir şey var: Kadınlar ve erkekler bireysel olarak aktif ve pasif, kibar ve saldırgan, bağımlı ve iddiacı düşüncelerin ve davranışların bütün kombinasyonlarını sergilemelerine rağmen, kutuplaşmış toplumsal cinsiyet imgelerini oluşturan fikirlere ve söylemlere bağlılığımız sürmektedir. Meselenin özünde, 'dişil' ve 'sevgi', 'eril' ve 'iktidar' eşitlemelerinin, geçmişin ve şimdinin - kadınların çocuk yetiştirmekteki ve kişisel hayattaki, erkeklerin ekonomik ve toplumsal iktidardaki merkezi konumlarına ilişkin- kurumsallaşmış sürekliliklerin devam etmesi vardır. Ancak bireyciliğe öylesine bağlıyızdır ki, 'erkekliğin' ve 'kadınlığın' kurumsal boyutlarını kavramamız, erkeklerin iktidar iddiasının ve kadınların ikinci sınıf konumuna düşürülmesinin kişisel ilişkiler ve aile hayatı içinde olduğu kadar devletin ve emek piyasasının işleyişi içinde de biçimlendiğini anlamamız güçtür. Her zaman bireyleri temel açıklama birimi olarak görme eğilimi gösteririz.

Thatcher 1988'de, on yıl boyunca uyguladığı ekonomik ve toplumsal politikalar sayesinde daha da belirgin bir biçimde ayrı toplumsal gruplara bölünen, fırsatlardaki ve yaşam beklentilerindeki büyük eşitsizliklerin giderek arttığı bir toplum olan İngiliz toplu-

muna, 'Toplum diye bir şey yoktur; bireyler ve aileler vardır' diyordu. Ne Thatcher'ın bireylerinin ne de ailelerinin üyelerinin cinsiyetinden söz edilmez. Ancak ne bireyler ne de aileler, başkaları ve kendileri tarafından cinsellik ve toplumsal cinsiyet düzenlemeleri aracılığıyla görülmedikçe bir varlığa sahip olamazlar. Birçok feministe göre, günümüzde kadınların bir cinsiyet olarak karşılaştıkları sorunlar öncelikle erkeklik ve erkek iktidarı bağlamında anlaşılmalıdır. Kadınların mutluluk ve eşitlik beklentileri açısından en önemli konu, erkeklerin değişebilip değişemeyecekleridir. Bu görüşe göre, son on yıl boyunca birçok kadının yaşam standartının erkeklerinkine oranla düşmesi erkek iktidarının daha da yerleştiğini gösterir. Ancak bu, toplumsal eğilimlerin ciddi bir biçimde, temelden yanlış yorumlandığı anlamına gelir. 1980'lerin ortalarından beri erkeklerin işsizlik oranı kadınlarınkinden daha hızlı artmaktadır; erkeklerdeki intihar, hastalık, psikolojik gerilim ve erken ölüm oranları da öyle. Bu feministler için bireyler bir cinsiyete sahip olsalar bile, söz konusu önerme Thatcher'ın bireylerin ötesindeki toplumsal güçleri kabul etmeyi reddetmesine benzer bir yanlış yorumlamadır.

Bu bölümün başında söylediğim gibi, 1970'lerin sonunda tuhaf bir şey oldu. İngiltere'de ufukta nihayet cinsel eşitlik görünmeye başlarken birçok feminist bunun mümkün olabileceğinden şüphe duymaya başladı. Kadınlar, annelik haklarının yanında, iş hayatında eşit ücret ve cinsiyet ayrımcılığına karşı uygulamalar konusunda da yasal haklar kazanmışlardı; evde uygulanan şiddete karşı yeni yasalar çıkmıştı ve kürtaj hakları konusunda, cinsel tacizlere karşı, eşit işe eşit ücret verilmesi konusunda sendika desteği sağlanmıştı. Bu kazançların yanı sıra daha liberal bir kürtaj yasası çıkmıştı ve kadınlar on yıldan beri doğum kontrol araçlarını daha kolay elde edebiliyorlardı. Sosyalist feminist Cynthia Cockburn'ün açıkladığı gibi, tam da bu sıralarda, yetmişlerin sonunda, 'o güne kadarki kadın hareketi tarihi kadınlara "eşitliğin" ulaşılamaz, aslında istenmeyen bir hedef olduğunu, eşitliğin bizim gibi kadınlar tarafından, böyle erkeklerle birlikte veya böyle bir dünyada elde edilemeyeceğini göstermişti, oyunun adı "farklılık"tı'.[105] Yetmişli yılların sonundan itibaren feminizmi ve şüphesiz bütün ilerici poli-

tikaları etkisi altına alan bu yeni politik karamsarlığa yol açan şey neydi?

Bu yeni karamsarlığa yol açan çelişkilerden biri apaçık ortadadır: Yeniden canlanan feminist düşünce ve eylemlerin yirmi yılı bazı kadınlara yarar sağlamış olmasına karşın diğerleri üzerinde pek fazla etkisi olmamıştır. Yetmişlerin ortalarından seksenlerin ortalarına kadarki döneme bakacak olursak, kadınların sesinin her zamankinden daha fazla duyulduğunu ve kadınların bu on yılın en önemli ilerici mücadelelerinin birçoğunda ön sırayı aldığını görürüz. Artık erkeklerle neredeyse aynı sayıda kadın hukuk, tıp ve muhasebe gibi mesleklere atılıyor (bir nesil öncesinin iki katı) ve kadınların patron konumunda oldukları işler hızla artıyor.[106] Ancak, cinsel gruplaşmalar *içinde* gitgide artan farklılıkları bir kenara bırakacak olursak, bu on yıl içinde kadınların durumu da genel olarak kötüleşmişti. Sınırlı da olsa bazı kazançlar elde edilmesine karşın, kadınların söylediklerinin erkekler tarafından hâlâ büyük ölçüde dikkate alınmadığı ve mücadelelerinin kaçınılmaz olarak başarısızlığa mahkûm olduğu mu demek oluyor bu? Eldeki verilerin bu görüşü desteklediğini sanmıyorum. Bu veriler, üremeyi ve çocuk bakımını esas sorumlulukları ve işleri olarak üstlenen kadınların kendilerine özgü savunmasızlıklarının, ucuz emek peşinde koşan sermayenin yol açtığı zararlara karşı kendilerini korumalarını özellikle güçleştirdiği sonucunun her zaman olduğu gibi hâlâ doğru olduğunu göstermektedir. Ancak, ister kadınlar, ister göçmenler veya etnik azınlıklar olsun, daima toplumun en zayıf üyelerini sömürmeye dayanmış olan bir ekonomik sistemi suçlamak, kadınların savunmasız konumlarını sona erdirmek için savaşmayan -aslında, daha çok da bu durumu devam ettirmek için örgütlenen- erkekleri bir cinsiyet olarak mazur göstermenin bir yolu olarak görülebilir. Erkekler, son yirmi yıl boyunca kamusal dünyada kadınların sömürüye karşı olağanüstü savunmasız konumlarını ortadan kaldırmak için bir şey yapmışlar mıdır? Kadınlar üzerindeki nispi iktidarlarını ve ayrıcalıklarını ortadan kaldırmak için hiç harekete geçmişler midir?

Son yıllarda, kadınlar söz konusu olduğunda sol ve sağ arasında pek farklılık olmadığını ileri sürmek gitgide moda haline gelmeye

başlamıştır. Örneğin, hem 'sol' hem de 'işçi hareketi' -ideolojik olarak en çok eşitlik isteyen örgütler- 'neredeyse sadece erkeklere ait; dilleri, pratikleri ve kurumları erkeklerin dünyayı algılama biçimlerine göre belirlenmiş ve erkeklerin çıkarlarına göre biçimlendirilmiş'[107] hareketler olarak tanımlanmaktadır. İşçi hareketinin son derece köklü bir 'eril' karaktere sahip olduğuna şüphe yoktur. Diğer bütün kültürel ve politik alanların eril karakterini; erkeklerin tanımlama ve kontrol etme konusundaki muazzam iktidarına ilişkin karakteri özel bir biçimde her zaman yansıtmıştır. Ancak aynı zamanda 'erkekliğin' çelişkilerinin ve gerilimlerinin çoğunu da içinde taşımıştır.

Önemli feminist sendikacılardan Mary Macarthur, 1909'da sendikaların kadın işçilere yaklaşımını 'Erkeklere yer açın!' diyerek özetliyordu.[108] Sık sık belirtildiği gibi, iş, eril kimliğin demir attığı başlıca yerlerden birisidir. Erkeklerin ücretli bir iş, 'vasıflı' bir iş üstlenmeleri, erkekliğin, (daha doğrusu erkeklerin iş yaşamlarındaki zıtlıklara bakılırsa erkekliklerin) toplumsal inşası açısından çok önemlidir. Kadınların iş sahalarına girmeleri her zaman erkeklerin 'erkeklik' duygularına yönelik bir tehdit olmuştur. Ancak bu, ucuz emek peşinde koşan kapitalist dünyada işverenlerin kadınlar kadar erkekleri de kontrol etmek için düzenli olarak manipüle ettikleri bir tehdittir. 'Erkeklere yer açın' sloganı, sendikacılığın başta gelen düsturlarından biriydi, çünkü 'aile ücreti' -yani bir erkeğin karısını ve çocuklarını geçindirmesine yeterli bir ücret- ideali, işçi hareketinin doğuşunda çok önemli bir rol oynamıştı.[109] Erkek egemenliğini ve erkeklerin erkeklik duygularını körükleyen ve tehdit eden unsurları anlamak için kadınların sendikacılıkla ilişkilerinin tarihçesinin bir bölümünü gözler önüne sermek yararlı olacaktır. Sendikacılık, ekonomik değişimlerin ve kadınların değişim için verdikleri mücadelelerin toplam etkilerinin (erkekliği, işi ve erkek egemenliğini birbirine bağlayan geleneksel imgeleri ve pratikleri yıkmaya başladıkları için) en açık biçimde göze çarptığı alanlardan birisidir.

19. yüzyıl başlarında, evin ekmeğini kazananların erkekler olduğu anlayışı için savaşılmadan ve sosyal reformcuların ve sendikacıların ortak mücadeleleri sonucu bu savaş kazanılmadan önce, erkekler kadınlar ve çocuklar fabrikalarda çalışıyorlardı. Sağlıksız

çalışma koşulları altında haftada 78 saat çalışıp asgari ücretin altında, erkeklerin aldığının yarısı kadar ücret alan kadınların bu şekilde sömürülmesinden daha utanç verici olan bir şey varsa, o da çocukların sömürülmeleriydi.[110] Sarah Boston, 19. yüzyılda yaşamları zaten binbir türlü eziyetle dolu olan (ortalama altı çocuğu bulunan) birçok kadının, aile ücreti talep eden kocalarını desteklediğini ileri sürer.[111] Aile ücreti ideali, işçi sınıfı ailesinin geçimini sağlaması ve kadınlarla çocukların fazlasıyla sömürülmeleri yüzünden erkeklerin ücretlerinin kesintiye uğramasının veya 'eriyip gitmesinin' önlenmesi için zorunlu bir ideal olarak hem erkekler hem kadınlar tarafından desteklenmiştir. Aynı şekilde; Martha May de ABD'deki kadınlar ve sendikalarla ilgili tarihsel araştırmasında, aile ücretinin başlangıçta hem kadınlardan hem erkeklerden gelen bir işçi sınıfı talebi olarak ortaya çıktığını, ancak sermayenin buna şiddetli bir biçimde karşı çıktığını ileri sürer.[112] Bununla birlikte, sendikacılığın özündeki bu ilkenin bir yandan başlangıçta işçi sınıfı ailesinin bütün üyeleri için bir tür koruma olarak görülür, devlet tarafından desteklenip güvence altına alınırken, diğer yandan erkeklerin çalışma alanında kadınlar üzerindeki iktidarını ve ayrıcalıklarını pekiştirmeye yaradığına da şüphe yoktur. Bu durum erkek sendikacıları kadınları bir tehdit olarak görmeye, onları vasıflı işlerin dışında tutmaya ve bu işlere kabul etmemeye itmiştir çoğu erkek sendikacı, kadınların çalışma alanındaki berbat durumlarına ve aşağı statülerine tamamiyle ilgisiz kalmıştır.[113]

Ayrıca, Anne Phillips'in ve Barbara Taylor'ın ileri sürmüş olduğu gibi, 'vasıf' kavramı başlangıçtan beri 'cinsel önyargılarla doluydu' ve erkeklerin işyerinde ücret, statü ve kimliklerini korumak için verdikleri mücadelelerin önemli bir parçasıydı.[114] Phillips ve Taylor'a göre, kadınların çalıştıkları işler, sırf bu işlerde erkekler değil de kadınlar çalıştığı için düşük statülü ve düşük ücretli işlerdi çoğunlukta. Ben Birnbaum, bunun örneğini konfeksiyon endüstrisi üzerine yaptığı incelemesinde vermiştir: Makine başında yapılan bir iş erkekler tarafından yapıldığında vasıflı, kadınlar tarafından yapıldığında yarı vasıflı olarak sınıflandırılmaktaydı.[115] Bazı işlerde, örneğin bankalardaki veznedarlık görevlerinde erkeklerin yerini kadınlar aldığında bir statü kaybı meydana geliyordu. Ancak,

Paul Thompson'ın ileri sürdüğü gibi, genelde işverenler ücretleri düşürmek için zaten bazı işleri vasıfsız ve değersiz işler haline getirdikten sonra kadınlar bu işleri erkeklerin elinden almaya başlamışlardır. Thompson, kadınların ucuz ve uysal işçiler gibi davranmadıkları yerlerde, bölgenin yerlisi olan kadınların yerini İrlandalı göçmenlerin aldığı New England tekstil endüstrilerinde olduğu gibi, yerlerini daha savunmasız diğer grupların alabileceğini de belirtir.[116]

İşyerlerinin cinsel hiyerarşilerini sırf betimlemektense açıklamak için, kapitalist birikim mantığıyla erkeklerin işyerlerinde egemenliklerini koruma ihtiyaçları ve arzuları arasındaki etkileşimi anlamamız gerekir. Erkeklerin işte egemen olma arzuları kendi 'erkek' kimliklerinin korunmasıyla bağlantılıdır. İşteki bu cinsel hiyerarşi, belli bir özerklik kazanmışsa da, işyeri dışındaki diğer cinsel hiyerarşi alanlarıyla bağdaşır. İşyerlerinde yapılan birçok incelemenin gösterdiği gibi, işverenler ve yönetim akıllıca bir kararla kadınların genelde erkeklerin otoritesini kabullenmeye ve evde de erkek otoritesine aynı biçimde tepki göstermeye alıştıkları için çatışmaları yatıştırmaya daha yatkın olacaklarını varsayarak cinsiyet hiyerarşisini işyerlerini örgütlenmenin ve kontrol etmenin bir yolu olarak kullanırlar.[117] Anna Pollert ve diğerlerinin çalışmalarının gösterdiği gibi, kadınlar işlerine erkeklerden farklı bir biçimde de *bakabilirler*, en azından fabrikalarda çalışan, öncelikle gelecekteki evlilik beklentileri doğrultusunda hareket eden genç kadınlar: 'Kadınların ücretli emekleriyle ilgili kavrayışlarında özellikle kadınca olan şey, -bekâr olsalar bile- hâlâ bir erkeğe bağımlı olduklarını ve aldıkları ücretin bir erkeğin aldıkları ücretten az olması gerektiğini düşünmeleriydi.'[118]

Hem kâr peşinde koşan sermayenin manipülasyonları hem de dışsal cinsiyet hiyerarşileri ücretli işlerdeki cinsel ayrımı etkiler. Ancak, erkeklerin hem bireysel olarak hem sendikalar aracılığıyla kolektif olarak kendi iktidarlarını ve çıkarlarını (kadınların zararına) korumak için hareket ettiklerine şüphe yoktur. Bundan daha kötüsü, görünüşe göre sendikacılığın temelinde yatan sözde dayanışma içine kadınları da sokmayı beceremeyen kadın sendikacılar da dahil olmak üzere bütün kadın işçilere karşı sık sık gerçek bir

düşmanlık sergilemişlerdir. Ancak erkek sendikacılarla kadın işçiler arasındaki ilişkiler bugüne kadar tekbiçimli ve tutarlı olmamıştır hiç. Sendikacılık tarihine bakacak olursak, erkeklerin kadın işçileri savundukları ve onlar için savaştıkları örneklere de, onlara karşı savaştıkları örneklere de rastlarız. Ruth Milkman, ABD'deki bazı endüstri kollarında erkeklerin kadınlara verdikleri istikrarsız desteğe değindiği incelemesinde şu yorumu getirir:

> Egemen tarihsel eğilimi açıklamak için, erkek işçilerin sınıf çıkarlarının cinsiyet çıkarlarından önce geldiği ve bunun tam tersinin geçerli olduğu koşulları incelemek, 'erkeklerin erkekler olarak' çıkarlarından söz etmekten daha yararlı olacaktır.[119]

İngiltere'deki ilk tekstil sendikaları, 19. yüzyıldaki diğer meslek kollarındaki sendikaların tersine, yalnızca kadın üyeleri kabul etmekle kalmamış, kadınlara ve erkeklere eşit ücret verilmesi için de çalışmışlardı.[120] Kadınlar eskiden beri tekstil sendikalarında erkekler kadar aktif olmuşlardı ve 1906'da Dundee Jüt ve Keten İşçileri Sendikası'nın idari komitesinde sayıları oranında temsilci bulundurma hakkı kazanmaları dikkate değer bir olaydı.[121] Ancak, Sarah Boston'un belirttiği gibi, tekstil endüstrisinde bile, 'örgütlenmenin en zayıf olduğu ve işverenlerin daha az bir ücrete "erkeklerin" işlerini yapmaları için kadınları işe alarak bu zayıflıktan yararlanmaya çalıştıkları'[122] alanlarda hâlâ erkeklerle kadınlar arasında anlaşmazlıklar çıkıyordu. Ulusal Memurlar Sendikası da 1890'dan beri kadın üyeleri kabul etmekteydi ve kadınları 'düşman' olarak görmek yerine eşit ücret almaları için kampanyalar düzenliyorlardı.[123] Ancak 19. yüzyıl boyunca diğer bütün endüstri kollarında ücretler cinsiyete göre belirleniyordu, kadınlar çoğu sendikadan tamamiyle dışlanmış ve kadınların ucuz emekleri 'sorunu' erkeklerle kadınlar arasında sürekli bir çatışma ve ayrım için zemin hazırlamıştı. Bazı yerlerde, bazı zamanlarda erkek sendikacılarla kadın işçiler arasında alışılmamış bir destek ve dayanışma sergilenecekti; örneğin, Bristol'de 1890'lı yıllar boyunca Tersane İşçileri Sendikası'yla kadın fabrika işçileri arasındaki dayanışma gibi. Ve birkaç sendikacı erkek (bu yüzyılın başında, Ulusal Öğretmenler Sendikası'ndan Mark Wilks, Bay Tate ve Bay Croft gibileri), sendikadaki arkadaş-

larının saldırılarına ve tacizlerine karşın kadınların mücadelelerini cesur bir biçimde ve heyecanla desteklediler.[124] Ancak genel olarak erkeklerin kadın işçilere karşı tutumları açık bir düşmanlık sergilemek olmuştu.

Birkaç erkeğin ve birçok kadının (kadınlar kendi kadın dernekleri aracılığıyla büyük çapta örgütleniyorlardı)[125] yiğitçe çabalarına ve 1880'den itibaren kadınlara eşit ücret verilmesi için resmi bir çalışma yürütülmesine karşın, sendika hareketi bir bütün olarak bu yüzyılın başından ortalarına kadar işyerlerinde kadınlara (özellikle evli kadınlara) erkeklerle eşit olma hakkının verilmesine karşı çıktı. Dahası, birçok kadın sendikacı (ve ayrıca evdeki kadınlar) kadınların öncelikli işlevinin ev işlerini halletmek olduğunda ısrar ederek ve örneğin, iki dünya savaşı sonrasında da, vasıflı işlerin erkeklere geri verilmesini talep ederek erkek sendikacıları desteklediler. Militan bir havanın estiği, feminizmin öne çıktığı ve yakın zamanlarda sendikalara katılanların % 70'ini kadınların oluşturduğu 1960'lı yılların sonunda nihayet sendikaların kadınların çıkarlarını gerektiğini gibi temsil etmekteki tarihsel başarısızlıklarını telafi edecek yeni bir kararlı bir atılım başlatıldı.

Kadın özgürlüğü hareketi, başlangıçtan beri bürokratik ve erkek egemen sendika hareketine şüpheyle bakmasına karşın, her iki hareketin içinde ve dışındaki kadınlar arasında çok geçmeden bazı ittifaklar kuruldu. Önceleri daha çok dışarıdan da olsa, feministler yetmişlerin başında en çok sömürüye uğrayan kadın işçileri -gece temizlikçilerini, çocuk bakıcılarını, evlere temizliğe giden işçileri ve diğerlerini- sendikalaştırmak için düzenlenen kampanyaları hem desteklediler hem de bu kampanyaların düzenlenmesine yardımcı oldular. Fakenham'da işten çıkarılmalara karşı fabrikalarını işgal eden, Trico ve başka yerlerde eşit ücret talep eden grevdeki işçi kadınları aktif bir biçimde desteklediler; Imperial Typewriters Şirketi'nde işverenler ve beyaz işçiler tarafından ezilen siyah kadın işçileri desteklediler; acenteli çocuk bakıcılığının kaldırılmasını, çocuk bakıcılarının ücretlerinin ve çalışma koşullarının iyileştirilmesini talep ettiler.[126] Yetmişlerin ortalarıyla birlikte feministler kendi sendikalarının -çoğunlukla beyaz-yakalı işçi sendikalarının- içinde daha aktif olmaya başlıyorlardı ve başlangıçta Komünist

Parti'deki bazı kadınlardan esinlenerek kendi Çalışan Kadınlar Berat'larını hazırlamışlardı. Bu Berat sendikaların gündemine daha geleneksel konular olan ücret ve eğitimin yanı sıra çocuk bakımı, annelik izni, gebelikten korunma ve kürtaj gibi konuları da sokuyordu. 1975'te düzenlenen Sendika Kongresi'nde, Genel Konsey, üyelerinin önemli bir azınlığının gebelikten korunmayı ve kürtajı sendika politikasıyla 'alakalı meseleler' olarak görmediği gerekçesiyle bu Berat'ı kabul etmedi. Ancak, yine aynı Kongre'de, kadınların gebelikten korunma ve istediklerinde kürtaj olabilme haklarının desteklenmesine yönelik ayrı bir teklif kabul edilirken bu gibi düşüncelerden hemen vazgeçildi.[127] 1979'da kürtaj haklarını desteklemek için yapılan tarihi sendika yürüyüşü ile bu hareket zirvesine ulaşacaktı.

Bundan sonra, sendikalardaki kadınlar -kendilerini feminist olarak tanımlasalar da tanımlamasalar da çoğu kez ayrı olarak kendi kadın komiteleri içinde örgütlenen, sadece kadınların kabul edildiği seminerler düzenleyen ve yavaş yavaş da olsa resmen tanınmaya başlayan kadınlar- kadınların evdeki durumlarını işyerlerine taşıyan kişisel ve kamusal yaşam arasındaki sınırları; erkeklerin işçi hareketindeki kontrollerini olduğu gibi işçiler grubu içindeki nispi güçlerini de korumalarında merkezi bir yer tutan sınırları yıkmak için sürekli çalıştılar. Birçok erkeğin sürekli muhalefetine karşın, en azından beyaz-yakalı işçi sendikalarında, feministlerin taleplerine yeni bir sağduyuyla yaklaşılmaya başlanıyordu. Ruth Elliot, 1984'te, kadınların sendikalardaki etkinliklerinin son on yılı hakkındaki faydalı incelemesinde şunları söylemişti:

> Özellikle çocuk bakımı ve aile sorumlulukları alanında resmi sendika dilini ve politikasını etkilemeyi şüphesiz başardık. Artık 'çalışan anneler'den değil 'çalışan ebeveynler'den söz ediliyor. Erkeklerin ve kadınların 'ebeveynlik izni' veya 'aile sorumluluğu' TUG (Sendika Kongresi) ve bazı bağımsız sendikalar tarafından bir sendika talebi olarak onaylanıyor... Gittikçe artan bir güven ve başarı duygusu var... Kadınlar olarak ne istediğimizden daha eminiz. Birbirimize daha çok güveniyoruz; 'feministler'i "feminist olmayanlar'dan ayırmaya çalışanların taktikleri bizi artık o kadar kolay etkilemiyor. Sendika politikalarında on yıl önce düşümüzde bile göremeyeceğimiz kürtaj, çocuk bakımı, cinsel taciz, yapıcı eylem gibi konular yer alıyor. Belli başlı çoğu sen-

dikada yeni bir yapı olan kadın komiteleri bulunuyor.[128]

Ancak Elliot kadınların, erkeklerin hâkim oldukları ve onların standartlarına göre yürütülen bürokrasilerde çalışmak için kendilerini katılaştırırken karşılaştıkları acı veren çelişkilere ve ödedikleri bedellere de değinir. Politikalar değişmiştir, ancak kültürün ve önceliklerin değişmesi daha zordur:

> Zaman zaman bütün kadın eylemcilerin buna değip değmediğini merak ettiğini düşündüğüm oluyor. Hatta kazanılan zaferler bile insana aslında boşmuş gibi geliyor bazen. Kâğıt üzerinde bazı kazançlara sahip görünüyoruz, ancak kadınlara gitgide daha çok saldırıldığı bir zamanda kâğıt üzerindeki bu kazançlar günlük sendika stratejilerini ne ölçüde belirlemektedir?[129]

Diğer kadınlar (yalnızca İngiltere'de değil, hemen hemen her yerde), kadınların çıkarlarını temsil edecek bir biçimde değişikliğe uğramış politikalar doğrultusunda ve alt kesimden üyeliklerin ve etkinliklerin artmasıyla birlikte, sendika hiyerarşilerini, pratiklerini ve önceliklerini kadınsallaştırmak için verilen eziyetli mücadele ve en pervasız cinsiyetçi sarkıntılık ve aşağılama biçimlerinin önüne geçmeyi hedef alan yıpratıcı saldırılar hakkında yazmışlardır. Belfast'taki NUPE'den Inez McCormack şöyle demektedir: 'Mücadeleden soğudum, çünkü kadın meselesi, kadınların ihtiyaçlarına hizmet etmekten çok ilerici güçlerin işine yaradığı zaman gerçekten ilerici bir mesele haline geliyor.'[130] Ben de şunu merak ediyorum o zaman: Kadınlar dahil, herhangi bir insan grubu mücadele, acı ve çatışma olmadan ne zaman iktidardan vazgeçmiş? Sendikalar işsizlik yüzünden erkekleri kaybettiklerine göre kadın işçileri kabul etmeleri gerekmektedir ve bu nedenle değişmek zorundadırlar ve değişmektedirler.

İşçi hareketinin ötesinde, 1974 yılı sonlarında İşçi Partisi hükümeti iktidardayken, kadınların yararına hızlı bir ilerleme sağlanıyor gibiydi. Kadınlarla erkeklere eşit ücret verilmesi için, cinsel ayrımcılığa karşı, ücretli annelik izni ve çocuk bakımı yardımlarının iyileştirilmesi için -en azından buna en çok ihtiyacı olan kadınların yararına- yasalar çıkaran 1970'lerin İşçi Partisi hükümeti, birçok kadının eşitlik taleplerine tepkisiz kalmadığını gösteriyordu.

1970'lerin ikinci yarısında, hükümetin çıkardığı yasalar ve resmi sendika çalışmaları, kadınların işyerlerinde tam bir eşitlik kazanmaları için gerekli zemini oluşturmuş gibi görünüyordu.

Yanlış olan şey neydi? Yanlış olan şeylerden birisi, işverenlere, eşit ücret ödemekten kurtulmaları için, çok sayıda kadını daha da dar bir iş alanıyla sınırlayarak erkeklerle kadınlar arasındaki mevcut iş ayrımını derinleştirecek zaman verilmiş olmasıydı. Diğer bir sorun, ücretli annelik izninin kadınların evdeki sorumluluklarının gerekliliklerini karşılayamamasıydı. Erkekler evdeki sorumluluklarını eşit bir biçimde paylaşmadıkça kadınlar iş hayatında erkeklerle eşit olamayacaktı. Ve son olarak, genelde bir greve ilk kez katılan, yeni militan olmuş kadınların da anlamış olduğu gibi, erkekler bazen kadınların eylemlerini desteklemiş olsalar da (ki bazen desteklememişlerdir)[131] sendika hareketi içinde iktidar konumlarına gelmek çok daha zor bir meseleydi. Bir idari komitede belki de tek kadın olmak, genellikle erkeklere özgü olduğu düşünülen bir davranış biçimini sergilemek ve aynı zamanda için genelde çok ağır olan yüklerini omuzlamak anlamına geliyordu. Ulusal Gazeteciler Sendikası'nın (NUJ) idari komitesindeki bir kadın Sendika Kongresi'nde şöyle diyordu:

> Bütün iş performansa bakıyor... Çoğu kadın konuşmayı pek beceremediğini düşünür. Toplantılarda çok az konuşurdum. Sadece yeni, özgül bir düşüncem varsa araya girerdim, ancak sanırım bu beni, söyleyecek pek bir şeyi olmayan, enerjisi tükenmiş bir kişi olarak görmelerine yol açtı.[132]

Bununla birlikte, yine aynı kadın, bir kadın 'tepedeyse' diğer kadınların ona düşmanca davrandıklarını, ancak sendika içinde daha alt konumlarda çalışan kadınların teşvik edildiğini de gözlemlemişti. Yine de genel olarak sendikacılıkla uğraştığı yıllar boyunca sendikaların büyük ölçüde değiştiğini, erkek sendikacıların, şahsi menfaat gözetmek için bile olsa, artık feministlerin fikirlerini reddedemediklerini düşünmektedir. Bazı kadın sendika görevlileri görev aldıkları zamanlardan iyi bir biçimde söz ederlerken ('Üyeleriniz için bir şeyler yapabilmenin verdiği tatmin duygusu, bilmiyorum, bu paranın satın alamayacağı bir şey')[133] diğer aktif

sendikacı kadınlar, sendikacı erkeklerle birlikte çalışmanın zorlukları hakkında Gazeteciler Sendikası'ndaki kadın görevlinin söylediklerinden daha da acı sözler söylemişlerdir.

Cynthia Cockburn'ün sendikalarda ve İşçi Partisi'nde kadınların ikincil rolü üzerinde yaptığı araştırma onu, 'işçi sınıfı kimliğinin, sendika üyeliğinin, İşçi Partisi'ne bağlılığın ve erkekliğin birbirinden ayrılmaz bir bütün olduğu' ve kadınların bu bütün tarafından dışlandıkları veya yok sayıldıkları sonucuna varmaya itmiştir. Sadece kendilerini önemli görmeye alışmış olan erkekler, kadınları görmezlikten gelme veya kadınların iddialı olmalarını saldırganlık olarak kabul etme eğilimindedirler: 'Bir kadın idari komitede bir yer edinmek istiyorsa normal bir kadın olamaz.'[134] Yine de, erkeklerin kadınların söylediklerini dinlemelerini sağlamak için verilen mücadele ne kadar yorucu olursa olsun, 1980'lerde sendikacılığın çehresinin nihayet değiştiği şüphe götürmez. Yakın zamanlarda yapılan, tüm sendika üyelerinin % 92'sinin bağlı olduğu belli başlı 45 sendikayı kapsayan bir araştırmada, birçoğunda dikkate değer değişiklikler olduğu bulunmuştur. On yıl öncesinin tam tersine, TUC konferansında ve idari komitede yer alan kadınların oranının dörtte bire ulaşması kadın üyelerin sayısını tamı tamına yansıtmaktadır; beş sendikada bu oran daha da yüksektir. Bu 45 sendikanın 31'inde artık kadın komiteleri vardır; çoğu artık yıllık konferanslarda kreş hizmetleri vermektedir ve NUJ gibi birkaçı da bütün sendika toplantılarında çocuk bakımı masraflarını karşılamaktadır. Artık birçok sendika kadınlar için özel kurslar düzenlemektedir. Artık hepsi cinsel tacizi ciddi bir sorun olarak görmektedir, bu konuda birçoğu kampanyalar düzenlemektedir. Birkaçı part-time işçilere de emeklilik maaşı bağlanmasını sağlamıştır ve en azından bir düzine sendika, eşit işe eşit ücret ilkesi uyarınca kadınların vasıflarını arttırmak için ciddi bir biçimde mücadele etmeye başlamıştır. Bu araştırmadan çıkan en belirgin eğilim, bir kadının sendikasındaki statüsünü işteki statüsünün belirlediğiydi; kadınların sendikada statü kazanmalarının önündeki en büyük engel düşük ücret almalarıydı.[135]

Cockburn'ün belirttiği gibi bu değişimler, iş (özellikle el emeği gerektiren işler), sendikacılık ve İşçi Partisi desteği arasındaki bağ-

lantılardan kaynaklanan 'erkeklik' imgesinin günümüzde paramparça olduğunu gösterir. Erkekler sendika hareketi içinde bütün etki düzeylerinde hâlâ egemen olabilirler, ancak şu anki endüstriyel çöküş ve yeniden yapılanma ortamında bu hareket artık *sadece* kadın üyeleri de yetkili konumlara getirerek ayakta kalacağını bilmektedir; bu, sendikaların genişleyen ilgi alanlarının içinde işyeriyle ev arasındaki bağların da yer alacağını göstermektedir. Eski matbaa işçileri sendikası, bugün *British Printer*'ın 'görüşler' sütununda düşüncelerini aktaran 'kardeşlerinin' yazılarını görse ne derdi acaba?:

> Bu fikre alışın. Ağır bir çalışma düzeninin altında ezilen matbaacı yorucu bir günün sonunda eve geldiğinde bulaşıklara yardım etmesi yeterli olmayacak. Karısı yemekleri yapmasını, çocuklarına banyo yaptırıp onları yatırmasını bekleyecek. Ve bundan sızlanacak durumu da olmayacak.[136]

Solun ve işçi hareketinin kültürü, öncelikleri ve pratikleri, sadece feministlerden gelen muazzam baskılar sayesinde ve karşılığında onlara bayağı acı da çektirerek, çok ağır bir biçimde değişmiştir. Aynı şekilde, sendika gündemlerinde ve hiyerarşilerinde söz verilmeyen ve bunlardan dışlanan siyahlar ve eşcinseller de benzer güçlüklerle karşılaşıp benzer acılar yaşadılar. Bugün arketipsel olarak 'eril' olagelen Nakliye İşçileri ve Genel İşçiler Sendikası'ndan Jack Dromey, çocuklarını merak ettiği için toplantıları erken terk ettiğini söylemektedir. Eşit işe eşit ücret konusunu; hatta yakın zamanlara kadar gündeme getirebileceğini bile düşünmediği etkinlikleri ve konuları gündeme getirebilmektedir.[137] Bu hiçbir zaman kolay bir savaş olmamıştır. Ancak bazı savaşların kazanıldığını ilan etmemiz gerekir. Her ne kadar bir zamanlar kesinlikle erkek egemen olan bir hareket içinde kadınları kaçınılmaz olarak daha önemli bir konuma getiren ekonomik değişimleri rahatsız edici ve saldırgan bir biçimde gözardı ederlerse etsinler, her ne kadar bu değişimlere karşı bir savunma tepkisi gösterirlerse göstersinler, ilerlemenin önündeki engeller artık öncelikle bu erkekler -en azından sol kesimden erkekler- değildir. Birinci bölümde gördüğümüz gibi, daha 20 yıl önce ne kadınlar ne de erkekler erkeklerin kadınlar üzerindeki iktidarı hakkında alçak sesle de olsa hiçbir şey söy-

leyemiyordu. Solun gündemindeki konular gerçekten değişmiştir. O günlerde cinsel politika konuları -kürtaj, cinsellik, bekâr anneler, erkek şiddeti, cinsel taciz- bırakın solun herhangi bir kesiminin politikaları içinde yer almayı, ağza bile alınmıyordu. Bugün herhangi bir sol grup içinde, en azından gündeme getirilmeyen çok az feminist mesele kalmıştır.

Orta sınıftan ve meslek sahibi olan bir kadın azınlığının durumunu bir kenara bırakırsak, kadınların çoğunluğunun günümüzde erkeklere eşit bir düzeye ilerlemelerinin önündeki en büyük engeller, iktidardaki sağın politikalarından kaynaklanmaktadır: Bu politikalar, kitlesel işsizliğe ve sınıf-altı kesimin gitgide yoksullaşmasına neden olan, sadece kâr etmeyi amaçlayan bir kapitalizmin geri gelmesini kolaylaştırmak için sistematik bir biçimde refah harcamalarını geriletmekte ve bütün kolektivist ideolojilere saldırmaktadır. Yirmi-otuz yıldır belirli erkek gruplarının son derece yoksullaşmasının yanı sıra yoksulluğun da 'kadınsallaştırılması', sayıları gittikçe azalan, ekonomik açıdan güvencede olan, kadrolu işçilerin -büyük çoğunluğu hâlâ erkeklerdir-, sayıları gittikçe artan, part-time çalışan, kadrosuz veya evde çalışan bir işçi arzı -büyük çoğunluğu hâlâ kadınlardır- tarafından kuşatıldığı daha çıplak bir kapitalist yeniden yapılanmanın hortlamasına katkıda bulunmaktadır. Aslında yoksulluğun kadınsallaştırılması kavramının kendisi de yanıltıcıdır. Sadece işçi sınıfı *içinde* yoksulluğa doğru bir gidiş vardır; ve yoksulluğun belirleyicileri arasında ırk ve milliyet cinsiyetten çok daha önemli bir yer tutmaya devam eder.[138] Linda Burnham'ın ABD'deki duruma ilişkin olarak ileri sürdüğü gibi yoksulluğa gömülen, işçi sınıfından siyah ve azınlık kadınlarının ve çocuklarının sayılarının artmasının nedeni, kadınlara ayrılmış, el emeğiyle yapılan işlerde ayrımcılıktan kaynaklanan düşük ücretler ve son on yıl boyunca kadınların evin reisi olduğu ailelerdeki hissedilir artıştır. Ancak bu ikinci neden erkeklerde işsizlik oranının büyük çapta artmasıyla ilgilidir; yoksullaşan kadınların yakınları olan erkeklerin birçoğu ya hapse düşmekte ya da şehirdeki mülksüzlerin kaosu içinde kaybolup kendilerinden bir daha haber alınamamaktadır.[139] Yalnızca piyasa stratejileriyle ilgilenen bir hükümet, kâr etmek amacıyla mevcut eşitsizliklerin sömürülmesine izin

vermekten başka bir şey yapamaz; bu nedenle şimdiki Muhafazakâr Parti hükümeti asgari ücret komisyonlarını iptal ederek, AET yönetmeliklerinin uygulamayı geciktirerek v.s., değişimi hedefleyen ilerici hareket içinde uzun ve yorucu bir mücadele veren kadınları sürekli olarak yıpratmaya çalışmıştır.

Bu, sağdaki erkeklerin kadınların eşitliğiyle ilgili fikirlere mutlaka soldaki erkeklerden daha fazla karşı çıktıkları demek değildir (bazıları karşı çıkar, bazıları çıkmaz). Milli liderimiz, benzersiz biçimde ambalajlanmış, 'kadınsı' imgesini; bağnaz, çok çalışan, otoriter, güçlü 'iyi yönetici' imgesini kullanarak AET'deki eşitlik yasasına karşı zorlu bir savaş vermiştir. Yaptıklarının doğrudan bir cins olarak kadınlara yönelik bir saldırı niteliği taşımadığı açıktır. *She* dergisinde yakın zamanlarda yapılan bir röportajda kadınların devlet kademelerine seçilmek ve iş dünyasında yükselmek için erkeklere meydan okumaları çağrısında bulunmuştur.[140] Ama Thatcher'ın bu talepleri, sadece hükümetinin ucuz, esnek emek yaratmak ve vergilerle kamu harcamalarını kısarak kâr elde etmek için giriştiği sınıf saldırısının bir parçası olan 'eşitlikten önce kâr gelir' düşüncesi çerçevesinde biçimlenir. Bu durum, kendilerine muhtaç çocukları olan kadınları en savunmasız, omuzlarında fazlasıyla yük bulunan vatandaşlar konumuna sokmakla kalmaz, 'erkeklik' ideallerimizin, görünüşe göre hiçbir değişim belirtisi göstermeden olduğu gibi kalmalarına yol açar. Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin kaldırılması, bireysel çabalarla erkeklerin imtiyazlarına saldırılmasını olduğu gibi, mevcut eşitsizlikleri kökleştirmek yerine ortadan kaldıracak demokratik üretim ve refah sistemlerini oluşturmak için sosyalist politikalara bağlanmayı gerektirir.

D. *Önümüzdeki Yol: 1990'lar İçin Yeni Bir Gündem*

Feminist mücadelenin 20 yılına rağmen, bazı erkeklerin değişmek için gerçekten çok uğraşmasına rağmen, cinsler arasındaki eşitsizlikler her yerde devam etmektedir. Bu eşitsizlikler, erkeklik imgelerinin tehditkâr otoritesini, kadınlık imgelerinin davetkâr nazeninliğini sürekli olarak destekler ve aynı zamanda bunlar tarafın-

dan desteklenir. Ancak ne erkekler ve kadınlara ilişkin imgelerimiz, ne de bizzat cinsel eşitsizlikler her yerde eşit ölçüde ve kesintisiz olarak devam etmezler. İngiltere'de televizyonda birçok yeni kadın kahramanın ortaya çıktığına tanık olduk; bunların en tipik örnekleri *South of the Border* (Sınırın Güneyi) dizisindeki, bir yandan özel yaşamlarındaki kişisel sorunlarını ortaya koyarken diğer yandan erkeklerle başa çıkabilen ve gerektiğinde onlarla kavgaya girişen birisi siyah, birisi beyaz kadın dedektif ikilisidir. Gözler önüne serilen alternatif yaşam biçimleri ve psikodinamik yazıların moda olması, birçok insanın sabit cinsiyet kimliklerinin istikrarsızlığının ve parçalanma potansiyelinin daha çok farkına varmasını sağladığı gibi kamusal düzeyde de cinsiyet düzenlemeleri sık sık altüst olur; kadınlar otorite kazanır, erkekler kaybeder. Erkeklerin iktidarına ve kadınların köleliğine ilişkin imgeler, günlük yaşantılarımızda, alışılmış cinsel hiyerarşileri fiilen tersine çevirerek olmasa bile tüketici olarak erkeklerin veya onlar için alışveriş yapan kadınların ilgisini yeni yollarla çekmeye çalışarak alaya alınmakta ve tersine çevrilmektedir. (Örneğin, erkeklerin cinsel becerilerinin ciddiyeti, gülünç boksör şortlarıyla tiye alınmakta veya Niko's marka slip külotların duyumsallığıyla yumuşatılmaktadır.)[141]

Diğer yandan, erkek iktidarının bilinçli olarak dönüştürülmesi, kısmen, cinsel eşitliği hedefleyen belli başlı reformcu politik partilerin ve örgütlerin çizdiği eziyetli yolda ağır ağır ilerleyenlerin eseridir. Ayrıca, feministler, lezbiyenler, eşcinsel erkekler ve cinsiyetçilik karşıtı erkekler 'kadın' veya 'erkek' olmanın ne anlama geldiğiyle ilgili görüşlerini yeniden biçimlendirirlerken ve bunları yaşamlarına geçirirlerken, kişilerarası cinsel politikanın kaygan yolunda daha tuhaf, daha radikal bir biçimde ani hamlelerde bulunup geri çekilerek yol alanların eseridir. Ve bu son olarak, feministlerin hep öğütlediği ve çoğu kez uyguladığı gibi bir kültürel dönüştürme meselesidir; kadınların yaşamlarını ve deneyimlerini yeniden değerlendirmeye ve varolan bütün söylemlerdeki erkeklerin androsantrik konumlanışını merkezsizleştirmeye yönelik yaratıcı bir iştir. Kavramak zor olsa da bu yollar kesişirler. Erkekleri değiştirmeye yönelik kişilerarası mücadeleler, bizzat erkeklerin, erkek olmanın ne anlama geldiğine ilişkin kavrayışlarını yeniden bi-

çimlendirme çabaları diğer iktidar ilişkileriyle daima karşı karşıya gelir ve sık sık da çarpışmaya girer. Erkekler çocuk bakımıyla ve ev işleriyle daha çok meşgul olarak ve kadınların taleplerine ve çıkarlarına ilgi göstermek durumunda kalarak değişirler. Ancak her erkek istese bile, evde daha çok sorumluluk üstlenemez. Hem her kadın da erkeklerin değişmesini talep etmek konusunda aynı güce sahip olmadığı gibi bu konuyla aynı ölçüde de ilgilenmez. Erkeklerin ve kadınların ücretli işlerine ilişkin kalıplarının yanı sıra devlet politikası ve refah düzeyinin genişleyip daralması da erkeklerin değişim olasılıklarını etkiler. Kadınlar ve erkekler bireysel olarak kendilerini nerede hissederlerse hissetsinler, Batı'da çağdaş yaşamın rekabetçi, bireyci doğası, sevgi ve ilgi dolu kadın dünyası olarak görülen şeyle erkeklerin piyasa dünyası arasındaki uçurumu genişletir. Bazı sosyalist feministlerin çoktandır bildikleri gibi, erkekleri değiştirmenin güçlüğü, kısmen politik ve ekonomik yapıları değiştirmenin güçlüğüdür.[142]

Pippa Norris'inki gibi Batı demokrasilerinde kadınlarla erkeklerin konumlarını birbirleriyle karşılaştırmalı olarak ele alan araştırmalar devlet politikalarının ve politik partilerin önemli olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Kadınların aldıkları ücretler ve konumları üzerinde büyük etkileri vardır; sosyal-demokrat hükümetler esas itibarıyla kadınlar ve erkekler arasındaki ücret farklılıklarını ve mesleki ayrımları (hem dikey hem yatay ayrımları) azaltırlarken, iktidardaki sağ partiler tam tersi bir etkide bulunurlar.[143] Ayrıca, sosyal-demokrat hükümetler kadınlara çocuk doğurma konusunda daha çok özgürlük tanımaktadır (ancak, bir ülkenin Katolikliği sınırlayıcı bir faktör olabilir)[144] ve kadınlara politikada daha çok fırsat verme eğilimindedir, farklılığın pek belli olmadığı İngiltere, Yunanistan ve Avusturya hariç. (Kuzey Avrupa'daki tümüyle oranlara dayanan seçim sistemlerine kıyasla İngiltere'deki seçim sisteminin kadınların daha az yararına olduğu görülmüştür.)[145]

Sosyal Demokrat Parti'nin 1920'lerden beri yönetimde olduğu ve sosyal hizmetlerde, sağlık ve eğitim yardımlarında en kapsamlı sistemi geliştirdiği İsveç'te erkek egemenliği hâlâ varolmasına karşın çok ciddi bir meydan okumayla karşı karşıyadır. İsveç, diğer

İskandinav devletleriyle birlikte, devletin ve işçi hareketinin eşit fırsatlar ilkesine bağlı olmalarının potansiyelini ve sınırlarını göz önünde bulundurmaya yönelik bir model uygulamaktadır. Sosyal yardımların artmasıyla kadınların erkeklere ekonomik bağımlılıkları azalmaktadır ve küçük çocuklara, yaşlılara ve hastalara bakma sorumlulukları hissedilir ölçüde azalmıştır.[146] Birçok gözlemcinin belirttiği gibi, örgütlü emek İsveç'te kadınların ekonomik açıdan ilerlemelerinde önemli bir rol oynamıştır. Bunun nedeni, İsveç'te hem kamu sektöründe hem özel sektörde çalışan bütün kadın ve erkek işçilerin % 90'ının sendika üyesi olması ve Danimarka'da olduğu gibi, örgütlü emeğin üç partili bir koalisyon hükümetinin yönetimi altında devlet ve sermayeyle yakın bir işbirliği içinde çalışmasıdır.[147] Kadınların daha çok ekonomik eşitlik kazanmasında örgütlü emeğin önemi, Japonya hariç belli başlı bütün Batı demokrasileri içinde, hem de güçlü bir feminist hareketin varlığına karşın, neden *sadece* ABD'de, genel olarak kadınların erkeklere oranla aldıkları ücretlerin yükseltilmesini sağlayamadıklarını - aldıkları ücretler erkeklerin saat başı aldıkları ücretlerin % 59'u oranında kalmaktadır- açıklar. (Kuzey Amerika'da işçilerin sadece % 17'si sendika üyesidir.)[148]

Bütün standart göstergelere göre, İsveç toplumunda kadınların statüleri diğer bütün ileri endüstri ülkelerindekinden -Danimarka hariç- daha yüksektir.[149] 1981 yılı rakamlarına göre kadınlar ortalama olarak erkeklerin aldığının % 87'si oranında ücret almaktadır (İngiltere'de % 69, Kuzey Amerika'da % 59).[150] Çocuk bakımı imkânlarında ve ebeveynlik izninde de en cömert davranılan ülkedir.[151] Kadınların parlamentoda temsil edilme oranı açısından diğer İskandinav ülkeleriyle birlikte dünyada birinci sırayı alır. Kadınlar parlamentonun % 28'ini oluşturmaktadır; bu oran İngiltere'de 1980'lerde % 4'tü, ABD'de ise % 5'tir.[152] Yine İskandinav Yarımadası'ndaki komşularında olduğu gibi kürtaj serbesttir ve doğum yaparken ölen kadınların oranı açısından İsveç dünyada en alt sıradadır: 100.000'de 1'den az (bu oran İngiltere'de 10 kat daha fazladır.)[153] 1987'de çıkartılan İsveç Evlilik Yasası'nda eşlerin ev işlerini ve çocuk bakımını paylaşmaları gerektiğini belirten maddeler bulunmaktadır.[154] Kolektif olarak paylaşılan belediye konutu

projeleri konusundaki deneyler çok ilgi görmüştür; ayrı daireleri olan, ancak hizmetlerin paylaşıldığı, ortak odaların, kreşlerin ve lokantaların bulunduğu binalarda oturmak için uzun bir bekleme listesine yazılmak gerekmektedir.[155] Birleşmiş Milletler Örgütü'nün değişen cinsiyet idealleri üzerine yaptığı araştırma, İsveç'te maddi değişime ideolojik değişimin eşlik ettiğini göstermiştir: Geleneksel cinsiyet rollerini destekleyen erkeklerin ve kadınların oranı % 14'le dünyada en alt sırayı almaktadır; bu oran İngiltere'de % 26, Kuzey Amerika'da % 33'tür.[156] Cinsel eşitsizliklerin devam etmesinden - özellikle de erkeklerin devlet ve işçi hareketi hiyerarşilerindeki egemenliklerinden- memnun olmayan İsveç hükümeti 1985 yılında devlet dairelerini, işverenleri ve sendikaları erkeklere yönelik, fırsat eşitliği konulu eğitim programlarına ağırlık vermeye çağırarak, değişimin önündeki engelleri daha fazla araştırmak amacıyla, Erkeğin Rolü'nü incelemek için bir çalışma komitesi kurmuştur.[157]

Ancak İsveç'te olduğu gibi cinsiyet rollerindeki bu tür değişiklikler, yaşam biçimlerinde, özellikle de el emeğiyle yapılan işlerde çalışan, cinsiyetlerine göre ayrıma tabi tutulan işçilerin yaşam biçimlerinde değişime pek yer bırakmayan bir kapitalist ekonomi ve emek piyasasının ardı arkası kesilmeyen kısıtlamalarıyla kesin bir biçimde sınırlanmış olarak kalır. İlerici toplumsal bir politikanın yararları ne olursa olsun, hâlâ bireyleri rekabet etmeye ve başarıya ulaşmaya zorlayan, çocukların bakılıp büyütülmesi işini ister istemez hafife alan ve tek tek aileler dışında çok az topluluk ve diğerlerine bağlılık duygusu yaratan Batı kapitalizminin bireyci kültürü tarafından da sınırlanmış olarak kalır. Ve şüphesiz, çoğu erkeğin sürekli olarak, en azından bazı egemen 'erkeklik' imgelerine ve söylemlerine bağlanmaları ve bunları yaşamlarına geçirmeleri nedeniyle sınırlanmış olarak kalır. Çünkü erkekler hâlâ merkezi ve üstün cinsiyet olarak görülürler: Kadınların ve çocukların refahından 'sorumlu'durlar, kadınlardan cinsel ve duygusal hizmet görmeye 'hakları vardır.' Her yerde olduğu gibi İsveç'te de kapitalist kültürlerin başarı anlayışıyla, Batı'daki egemen rekabetçi erkekliklerin özünde hâlâ teşvik edilen ve yüceltilen (veya feministler ve cinsiyetçilik karşıtı erkekler tarafından saldırılan ve alaya alınan) azim, rekabetçilik ve hırs arasında tam bir uyuşma vardır. Evde başarılı

bir sevgi ve ilgi ortamı için gerekli olan açıklık, duyarlılık ve vericilik -ve vermeye devam etme- kapasitesi, başarılı çalışma hayatlarının çoğu için gerekli olan yoğun araçsallığa tamamiyle ters düşer. Ev ve meslek hayatlarını birleştiren kadınlar veya bunların dengelenmesi için kadınlara katılmaya karar veren erkekler kaçınılmaz olarak gerilimlere ve anlaşmazlıklara düşerler. Yine de İsveç'teki gibi kadınların çıkarlarını korumak için düzenlenmiş toplumsal reformların boşuna olduğu sonucuna varmamız yanlış olacaktır.

Günümüzde cinsel politikada hüküm süren karamsarlık doğrultusunda, İsveç'te erkeklerin onlara sağlanan babalık yardımlarını değerlendirmekte başarısız olduğunu, kadınların çocuk bakımının ve ev işlerinin yükünü çekmeye devam ettiklerini anlatan yazılar okumaya alıştık. Bu yüzden politik partilerin ve işçi hareketinin çalışmaları yararsız görülüp bir kenara atılmaktadır.[158] Ancak böyle bir düşünce, değişimin nerede ve hangi şartlar altında gerçekleştiğini araştırmaya yönelik bir ilgiden çok kinizme saplanılıp kalındığını yansıtır. İsveç'te çocuk doğduktan sonraki ilk altı ayda babaların sadece % 6'sının çocuk bakımını üstlendiği ve çocuk 1 yaşına basana kadar sadece beşte birinin bu sorumluluğu aldığı doğrudur.[159] (Böyle yapmaları rollerin tersine dönmesini benimsedikleri anlamına gelecek, kadınlar da işlerine geri dönecekti.) Ancak, bütün babaların yaklaşık yarısı, 1-12 yaş grubu arasındaki hasta çocuklarına bakmaları için işyerinden verilen izinden yararlanmaktadır. Karin Sandqvist'in belirttiği gibi: 'İsveç'teki bütün işyerlerinde bir babanın çocuğuna karşı sorumluluklarının işine karşı sorumluluklarından önce geldiği fikrinin yaygınlaştığı açıktır.'[160] Sandqvist yukarıda geçen rakamları yorumlayarak çocuk bakımının sorumluluklarını üstlenen babaların *toplumsal* konumlarıyla üstlenmeyenlerinki arasında bariz farklılıklar olduğuna işaret eder. Bir meslekleri olan kadınların kocaları çocuklarının doğumundan sonraki bir yıl içinde çok daha fazla ebeveynlik izni almaktadırlar (en yüksek gelir alan kadınlar grubundaysa, işyerlerinden izin alan babaların oranı % 50'dir).[161] Daha çok kadının çalıştığı devlet sektöründe çalışan erkekler, özel sektörde, cinsel açıdan daha çok ayrıma tabi tutulmuş işyerlerinde çalışan erkeklere oranla iki kat daha fazla ebeveynlik izni almaktadırlar.[162] Bu ne-

denle, ebeveynlik rolünün tersine dönmesi olasılığı konusunda sınıfsal ve mesleki farklılıklar olduğu açıktır. Öncelikle iş konumları açısından daha az güvencede olan mavi-yakalı işçiler ebeveynlik izni haklarından çok daha az yararlanabilmektedirler.

İkinci bölümde gördüğümüz gibi burada da tekrar tanık olduğumuz şey erkek psikolojisinin ele avuca sığmaz bir yönünden çok, bu psikolojinin diğer toplumsal faktörlerle etkileşimidir. İncelemeler, İsveç'te artık çoğu erkeğin bebeklik çağını aşmış çocuklarına bakma görevlerini hemen hemen eşit olarak paylaştıklarını göstermektedir.[163] Ancak erkekler daha çok ev işi yaparlarken kadınlar hâlâ rutin görevlerin genel sorumluluklarını üstlenmeye devam etmektedir. Sandqvist, bir erkeğin etrafındaki kadınların -karısının, iş arkadaşlarının ve hatta annesinin- erkeklerin değişmesinde önemli bir etkisi olduğu sonucuna varır. Erkeklerin eşitliğe bağlılıkları, kişisel ve kamusal hayatı kadınlarla gerçekten paylaşmaları; sınırları ne olursa olsun, bu amaçları ve bizzat kadınların ve erkeklerin değişime duydukları ilgiden kaynaklanan ihtiyaç ve talepleri teşvik etmeye yönelik refah yardımlarının, sendika mücadelelerinin, eğitimsel ve toplumsal stratejilerin bir bileşiminin ortaya koyduğu olanaklar tarafından etkilenir.

Kuzey Amerika'da, yeni sağ cumhuriyetçiliğin on yılı ve düşe kalka ilerleyen sendikacılığın yarım yüzyılı sonrasında, feministlerin uğrunda savaştıkları -ve birçok kadının uzun süredir beklediği şeyle genel olarak erkeklerin kadınlar üzerindeki politik ve ekonomik egemenlikleri arasında çok çarpıcı bir karşıtlık vardır. Ve Kuzey Amerika feminizminin baskın kanadında yer alanlar -Andrea Dworkin, Mary Daly ve diğerleri (yurt içinde ve dışında, kendilerini protesto eden sosyalist feminist kardeşlerinin -Barbara Ehrenreich Linda Gordon ve birçoklarının- seslerini başarılı bir şekilde bastırmaktadırlar)- erkeklerin değişme olasılıklarına karşı sürekli olarak kinik bir tutum sergilemektedirler.[164]

Daha önce belirttiğim gibi, neyse ki Kuzey Amerika dünya demek değildir. Ancak muhafazakâr hükümetimizin 1980'ler boyunca İngiltere'yi kendi imgesine göre yeniden oluşturmaya çalışması endişe vericidir. Thatcher'ın başarı kazanmasıyla birlikte, birçok feminist 1980'lerin başında görünüşte daha açık ve demokratik ol-

maya başlayan İşçi Partisi'ne girmiştir. Ancak ulusal düzeyde İngiliz İşçi Partisi'nin gerçekte feminizme (ve sosyalizme) Avrupa'daki diğer bütün sosyalist partilerden daha çok direndiği ortaya çıkmıştır. Sarah Perrigo'nun ileri sürdüğü gibi İşçi Partisi'nin 1988 Konferansı'nda çok kişinin yer almadığı aday listeleri içinde bir kadının kabul edilmesi dışında, kadınların İşçi Partisi içinde ulusal düzeyde daha çok temsil edilmelerini sağlayacak kurumsal bir reform olmamıştır.[165] Göstermelik bir Kadın Bakanlığı kurulmasına rağmen, politika tartışmalarında kadınların sesini güçlendirmeye yönelik herhangi ciddi bir çaba da harcanmamıştır. On yıllık Thatcherizm'in sonucunda İngiltere politikasının hissedilir bir biçimde sağa kayması, gitgide muhafazakârlaşan, kendi içinden gelen eleştirileri görmezlikten gelemediğinde bastırmaya çalışan bir İşçi Partisi yönetimini doğurmuştur.

İngiliz İşçi Partisi içinde feministlerin ve aynı doğrultuda çalışanların partinin katı erkek-egemen, erkek-merkezli niteliğini ve bakış açısını değiştirmekteki etkileri, büyük ölçüde, kadınların daima aktif bir rol oynadığı yerel idareyle sınırlı kalmıştır. Feshedilen Büyük Londra Konseyi'nin (*GLC*) öncü çalışmasından yola çıkan bazı sosyalist feministler 1980'lerde yerel idare içinde, Di Parkin ve Irene Breugel'in sözleriyle 'yerel idarenin kadınların yararına çalışmasını sağlamak için'[166] kararlı bir çalışmaya girişmişlerdir. Kadınlara öncelik sağlamak için kadın komiteleri kuran; konseyin, düşük ücret alan kadın üyelerinin ücretlerini arttıran ve onlara gelecek için umutlar veren, konseyin iş yaptığı yerel firmaların kadınlara eşit fırsatlar tanınmasıyla ilgili uygulamalara uyup uymadığını ('sözleşmeye uygunluk') incelemeye tabi tutan yerel idare içindeki feministler, -gerek konsey işçileri olarak, gerek konsey hizmetlerinden faydalanan kişiler olarak- geleneksel olarak erkeklerin çıkarlarını kadınların çıkarlarından önde tutan bürokratik ritüellerin bazı uygulamalarına, diline ve üslubuna meydan okumuşlardır. Bu durum geleneksel olarak erkeklere özgü olduğu düşünülen birçok iş alanının - tesisatçılık, otobüs şoförlüğü ve hatta erkeklerin son kalesi sayılan itfaiyecilik alanlarının- kadınlara da açılmasını sağlamıştır ve aynı zamanda gereken vasıfların ön plana çıktığı, el emeği ile yapılan birçok işin yeniden değerlendirilmesine -

örneğin, gündelikçilik- ve bu işlerde hem ücretin hem statünün artmasına yol açmıştır. (Ayrıca, çöpçülük gibi el emeğiyle yapılan daha kolay 'erkek' işlerinin nispeten daha az imtiyazlı olmaya başladığı anlamına gelmiştir bu.) Yerel idaredeki kadınlar, kadınların daha önce itiraf edilmemiş bazı ihtiyaçlarını -gerek sokaklarda güvenliğin sağlanması, varolan çocuk bakımı eğitim programlarının geliştirilmesi ile ilgili ihtiyaçlarını, gerek çocuklara cinsel taciz uygulanması konusunda daha duyarlı hizmetlerin verilmesi ile ilgili ihtiyaçlarını- irdelemişlerdir.[167]

Bununla birlikte, kadın komiteleri, 'kadınların meseleleri' ve 'kadınların talepleri' kavramlarıyla ilgili bazı çelişkileri de aydınlatmışlardır. Bütün kadınlar için aynı ölçüde acil olan hiçbir genel mesele yoktur. Ruth Elliot'un belirttiği gibi eşit fırsatlar konusunda kazanılan zaferler, özelleştirme ve kesintiler sayesinde yok olup gidebilir. Yasal istihdam haklarının zayıflatılması, örneğin 1983'te Adil Ücret Dağılımı Önergesi'nin reddedilmesi ve 1986'da hafta sonu ve normalin dışındaki saatlerde çalışanlara fazla mesai ücreti ödenmesinden vazgeçilmesi, Muhafazakâr Parti hükümetinin yeni, marjinal ve 'esnek' bir işgücünün oluşmasını hızlandırmak için başvurduğu yöntemlerdir; bunun sonucunda geleneksel olarak düşük ücret alan kadınların (ve bazı erkeklerin) çalışma hayatları daha da kötüleşmektedir.[168] Kathryn Harris yerel idaredeki deneyimlerine dayanarak, gerek toplumsal cinsiyet, gerekse ırk konusunda *sekter* çıkarların öne çıkarılmasının, daha önemli olan sınıf çıkarlarının karanlıkta kalmasına yol açabileceğini ileri sürer: 'Bu duruma göre, feministler yerel idarenin içinde yer almak istiyorlarsa, en verimli müdahale alanları sınıf meselelerinin ele alınabileceği alanlar olacaktır; örneğin, sendikalara özelleştirmeye karşı direnmelerinde yardım edecek olan birimlerin planlanması veya işverenlerin şartlarını ve koşullarını etkileyecek olan sözleşme masalarına oturulması.'[169]

Yerel idarede çalışan feministlerin karşılaştıkları, giderek artan sınırlamalar ve çelişkiler ne olursa olsun, yerel idarenin İngiltere'de kadınların çıkarlarına öncelik verilmesini sağlamayı ve cinsel politikayı başta gelen politik gündemlere sokmayı isteyen birçok feminist için geçici bir umut ışığı olduğuna şüphe yoktur. Ancak

Muhafazakâr Parti'nin yerel idarenin -tam da alternatif bir görünüm sağladığı için- para kaynaklarını sistemli bir biçimde ortadan kaldıran amansız saldırısı, konseylerin uygulamak için savaştıkları refah yardımıyla, çocuk bakımıyla ve diğer bakım hizmetleriyle ilgili projeleri baltalamakla kalmamış, seksenlerin ortalarında yerel idare çerçevesinde filizlenmeye başlayan radikal yaratıcılığı ve enerjiyi de yok etmiştir. Bu arada 'cinsel politika'nın -bununla cinsel taciz, tecavüz, erkek şiddeti, lezbiyenlerin ve eşcinsel erkeklerin hakları konularını ve aslında kendimize, kadınlar ve erkekler olarak birbirimize bakış biçimlerimizin bütün yönlerini kastediyorum- ortaya atılması Muhafazakâr Partili politikacıları olduğu kadar birçok İşçi Partili politikacıyı da korkutmuştur. Tam da geleneksel cinsiyet ve ırk hiyerarşilerine meydan okunmasının vurgulanması ve özellikle de kişisel yaşam ve cinsellik konularından söz edilmesi, daha geleneksel işçi hareketinde yer alan birçok kişinin öfkelenmesine, bu yeni bakış açılarını Londra'dan çıkma 'kaçık solcular'ın işi olarak niteleyip bir kenara itmelerine yol açmıştı.

Denis Healey gibi eski tarz İşçi Partisi sağcılarını pek aratmayan Derek Hutton gibi İşçi Partisi militanları, İşçi Partisi içindeki yeni feminist, ırkçılık karşıtı veya eşcinsel politikasının bütün girişimlerini alaya aldılar: 'Eşcinsel özgürlüğü, *chairman* yerine *chairperson* sözcüğünün kullanılması* ve göstermelik siyah belediye başkanları bize ne siyah işçilerden ne de beyaz işçilerden destek kazandıracak şeyler değildir.'[170] İşçi Partisi liderlerinin de -çalışan anneler sorununu, çocuk bakımı ve diğer bakım hizmetlerine duyulan ihtiyacı tartışmaya daha gönüllü olmalarına karşın- cinsel farklılığın ve cinsel seçimin tanınması adına cinsel politikadan söz edilmesinden, cinselliğin ve 'aile'nin sorgulanmasından korktukları bellidir. AIDS etrafındaki yeni cinsel endişeler de eski korkuları ve tabuları körüklemiştir. Babacan görünüşlü Neil Kinnock aracılığıyla geleneksel 'aile imgesi'ni kararlı bir biçimde destekleyen İşçi Partisi liderleri bugün, özellikle de seçimlerin eşiğindeyken sağın müsamahakâr olmayan, aile taraftarı retoriğine meydan okumak

* İngiltere'de feministler İngilizcedeki eril sözcüklere karşı çıkarak bunları değiştirmektedir. Burada **chairman** (başkanı; **man**: erkek) yerine **chairperson** (**person**: kişi) sözcüğünün önerilmesiyle alay ediliyor (ç.n.).

yerine kendileri de bu retoriği kullanmaktadır: Kinnock 1986'da (uyuşturucu kullanımı konusunda), 'Ben bir babayım ve kendimi "aydınlanma" yolunun doğruluğuna ne kadar inandırırsam inandırayım, insanların tutucu diye adlandırdıkları bir kişi olduğumu iyi biliyorum' diyerek böbürleniyordu.[171] Sağ, ilerici İşçi Partisi konseylerine ve genel olarak İşçi Partisi'ne saldırmak için homofobiyi ve geleneksel aile duygusunu sömürmeyi başarmıştır. Aslında İşçi Partisi'nin daha tedbirli sözcülerini bile korkutmayı başarmışlardır; örneğin politika yazarı gazeteci John Lloyd feminizmin ve cinsel politikanın ilişilmeyecek kadar tehlikeli konular olduğunu belirtmiştir.[172]

Evin ekmeğini kazanmakta veya annelik sorumluluklarını yerine getirmekte güçlük çekenler için oluşturduğu potansiyel tehlike üzerinde dikkatle düşünmeden, çekirdek aile duygusallığının kökleşmiş cinsel ahlâkçılığına karşı çıkılamayacağı bir gerçektir. Geleneksel aile sınırları dışında yaşayan bu kadar çok kişinin hoşgörüsüz ve önyargılı bir biçimde dışlanmasına veya geleneksel aile sınırları içinde dayak yiyen kadınların ve kötü davranılan çocukların çektiklerine ilişkin kavrayışımız ne olursa olsun, bu şekilde dışavurduğumuz endişelerin bilincine varmadan cinsellik ve aile hayatından söz edemeyiz. Sağ, sosyal yardımlarda yaptığı kesintileri haklı çıkarmak için geleneksel aile retoriğine sığınır, alçakça, bir işte çalışmayan ev kadınının, kocası tarafından yeteri kadar desteklenirse ailedeki bakıma muhtaç yaşlı kişilere bakacağını iddia eder. (Şüphesiz böylece yaşlılara, sakatlara ve ailedeki diğer muhtaç akrabalara bakmaya çalışan çoğu ailenin büyük bir sıkıntı içine girmesine neden olur.) Sağ, özel kişilere zenginlik bahşeden, halkı sefalete iten yeni bir dünyada insanları kendi kötü kaderlerinden sorumlu tutan cezalandırıcı bireyciliği geri getirmek için, insanları suçlayan, otoriter ve baskıcı bir ahlâka bel bağlar. Böylece kendilerini 'kazananlar' olarak gören çoğu kişi için bile sonu gelmez bir rekabet ortamı, endişe ve başarısızlık korkusu sağlar.

Ancak yoksulluğun, eşitsizliğin, açgözlülüğün ve korkunun amansızca arttığına tanık olduğumuz bu umut kırıcı politik ortamda bile yeni bir ahlâki gündemin önerilebileceğine inanmak için neden vardır. Bu, insanların en derin korkularını, endişelerini, şüp-

helerini ve aynı zamanda kişisel farklılık, kişisel seçim, özgürlük ve arzu sorunlarını irdeleyecek bir gündem olacaktır. 21. yüzyılın eşiğindeyken, bütün korkulardan uzak, tamamiyle eşitlikçi bir dünya görüntüsü çizmek için çalışamaz mıyız? Erkeklerin çok az çalışacakları, kadınların haddinden fazla çalışacakları korkusundan uzak bir dünya hayal etmek o kadar zor değildir. Günümüzde kadınlara ve erkeklere zarar veren veya kelimenin tam anlamıyla onları mahveden ırksal şiddet ve ayrımcılıktan uzak bir dünya görüntüsü çizmek de zor değildir. Kadınlar ve çocuklar üzerindeki iktidarlarını kötüye kullanan erkeklerin en tehlikeli ve en yaygın biçimde uyguladıkları şiddet hareketleri olan kişilerarası şiddet, tecavüz ve çocuklara yönelik cinsel tacizle ilgili korkulardan uzak bir dünyayı kafamızda canlandırmak da kolaydır. Bu, insanların özgürce çalışacakları, özgürce sevecekleri, sadece gerçek sorumluluğun, karşılıklı işbirliği ve ilginin artmasıyla sınırlanarak en fazla seçim şansına sahip olmanın, en az zorlamayla karşılaşmanın tadını çıkaracakları bir dünya olacaktır.

Böyle bir dünya, ancak toplumsal cinsiyet kutuplaşmalarının zincirlerini kaldırıp atabilirsek gerçekleşebilir. Kadınlar ve erkekler olarak hayatlarımızı daima farklı cinsel ve üreme kapasitelerimizle ve farklılıklarımızla yaşayacağız. Ancak birçok feministin inandığı gibi, bu farklılıkların umduğumuz ve birçok kişinin kendilerinde ve başkalarında olması gerektiğini düşündüğü cinsel karşıtlıkları (cinsel hazzın sadece bu gibi cinsel karşıtlıklara uyduğu ölçüde hoşgörülebildiği bir durum) yaratması gerekmez. Çünkü, sadece kadınların ve erkeklerin ev ve 'iş' hayatına düzenli olarak eşit katılımda bulunduğu, toplumsal cinsiyet hiyerarşisinden uzak bir dünyada 'erkekliklerin' baskıcılığının sona erdiğini görebiliriz. Çünkü bu baskıcılık tam da erkeklerin 'kadınlığa' -ve bu nedenle zayıflık, bağımlılık, samimiyet ve yakınlığa- duydukları korkuyla özdeş olan yeterince erkek olamamaktan duydukları acının korkudan kaynaklanmaktadır. Erkek şiddetinin birçok biçiminin hoşgörüldüğü veya bağışlandığı toplumlarda, kişisel bir düzeyde, erkeklerin kadınlara -ve diğer erkeklere- karşı işledikleri suçların çoğu, erkeklerin kadınlığa duydukları derin korkuyla ve bu nedenle kadınlara karşı düşmanlıklarıyla ilgilidir.

Bizi, korkudan uzak bir topluma daha çok yaklaştıracak ahlâki ve politik bir gündemin taslağına zaten sahip olduğumuzu düşünüyorum. Bu taslağı sosyalist feminizmin hedefleri arasında açıkça ortaya konmuş bir biçimde bulabiliriz. Sosyalist feministlerin tekrar tekrar araştırdıkları şey, aile hayatını, en azından ideal olarak, karakterize eden ilgi, paylaşım ve işbirliği dünyasıyla yakından bağlantılı olarak kamusal bir istihdam ve politika dünyası inşa etmenin yollarıdır. Sosyalist feministler herkesin ihtiyaçlarını, özellikle de toplumun hemen hiç umursamadığı kişilerin -bakılmaya muhtaç kişilerin ve onlara bakanların- ihtiyaçlarını gerçekten karşılayabilecek bir toplumun, özel ve kamusal hayat arasındaki engellerin bugünkünden çok daha kolay aşıldığı bir toplum olacağını vurgulamışlardır. Bu amaç doğrultusunda, çalışma saatlerinin kısaltılmasının, erkekler gibi kadınlara da ekonomik bağımsızlık sağlayacak şekilde herkesin yeterli gelire sahip olmasının, refah yardımlarının devlet tarafından karşılanmasının ve demokratik bir biçimde dağıtılmasının, kadınların ve erkeklerin kişisel hayatlarındaki bütün farklı taleplerin karşılanmasına yeterli zaman kalacak şekilde aktif çalışma hayatlarını paylaşmasının önemini de vurgulamışlardır. Elizabeth Wilson'a göre bu gibi çözümler ütopiktir, çünkü 'işbirlikçi ve eşitlikçi bir düzen hayaline' dayanmaktadırlar.[173] Ancak yine de haklı olarak, 'Bugün ne kadar ütopik görünürlerse görünsünler, bunlar bana hâlâ tek çözümlermiş gibi görünüyor' diye ekler.[174] Buna katılıyorum.

Değişen erkeklerin (bıkkın feminist ve zafer kazanmış antifeminist korosuna kulak asmayıp bazı erkeklerin değiştiğini kabul ettiğimize göre) veya artık 'her iki dünyanın da en iyisini' elde etmeye daha yakın olduklarını hisseden kadınların (başarılı bir çalışma hayatları olan anneler) yaşamlarını incelersek, bunların sosyalist feministlerin herkes için istediği koşullara bireysel olarak sahip olabilmiş insanlar olduğunu görürüz. Kadınlarla birlikte mutlu bir biçimde ebeveynlik yapan erkekler (ve çalışma saatlerinin kısalması, devletin sağladığı refah yardımlarının artması amacıyla savaşmak için gerçek bir ilgi gösterenler) meslek sahibi kariları olan meslek sahibi erkeklerdir çoğunlukla; Diane Ehrensaft'ın incelemesinde yer alanlar gibi.[175] Burada hem erkekler hem kadınlar çalış-

ma yaşamlarında gerçek bir esnekliğe, çocuk bakımında devlet desteğinden yoksun olsalar bile özel kreşlerin desteğine sahiptirler; ayrıca mevcut cinsiyet ayrımlarını aşmak gibi ideolojik bir hedefleri vardır.[176] Kadınların ve erkeklerin eşit paylaşımda bulundukları birliktelikler, azınlıkta olsalar bile, ütopik bir fantezi değildir; örnekleri vardır. Böyle bir birliktelikte bu gibi düzenlemeler çiftlerin her biri tarafından da sorgusuz sualsiz kabul edilir. Örneğin bir hukuk doçentiyle evli, dört çocuk annesi bir yayımcı olan Jennifer Uglow, çocuk bakımını eşit bir biçimde paylaşmalarının belli bir görev bölüşümüne değil kimin ne kadar zamanı olduğuna bağlı olduğunu söyleyerek kocasının kendisinden 'çok daha fazla evcimen' olduğunu ekler: 'Ne zaman çocuklardan birinin hastaneye götürülmesi gerekse Londra'da olurum.'[177] Ancak, bir yandan evdeki görevleri paylaşan, bir yandan mesleklerinde ilerlemeye çalışan erkekler, hatta daha çok, bu durumdaki kadınlar hâlâ bu iki dünya arasında koşuşturmanın yol açtığı gerilimlerden şikâyetçidir. 'Çalışan bir anne', bir edebiyat doçenti olan Jean Radford şöyle demektedir: 'Her şey güllük gülistanlık değil; sanki iki hayat arasında ikiye bölünmüş gibi yaşıyorum: Çocuklardan nadiren söz edilen, erkeklerin dünyası olarak kabul ettiğim çalışma hayatı; ve çocuk bezleriyle, gürültüyle, ardı arkası kesilmeyen yemek saatleriyle dolu ev hayatı.'[178]

Kadınlar nadiren bu iki dünyanın da en iyi taraflarını elde etme imkânı bulurlar. Bazı erkekler bu gibi fırsatları geleneksel kadın dünyasına girmek için benimsemiş olsalar bile; diğerleri, babalarının kendilerinden önce yaptıkları gibi buna korkuyla ve küçümsemeyle bakmaktadır. Yine de günümüzde kadınlar Batı işgücü içine kalıcı bir biçimde yerleşirlerken, kamusal ve özel dünya arasındaki geleneksel cinsel bölünmenin tuhaflığı gitgide daha belirgin bir hale gelmektedir. Erkekler hâlâ her iki dünyada da ayrıcalıklarını ve egemenliklerini sürdürmeye uğraşıyor olabilirler. Ancak işleri gittikçe daha çok zorlaşacak gibi görünmektedir. Kadınların iş ve ev hayatında sömürülmelerini durdurmak için savaşan kadınlara katılarak daha adil ve daha yaratıcı bir iş yapıyor olurlar. Bunu yapmaları da, bildiğimiz anlamdaki erkekliğin sonu demek olacaktır, şüphesiz.

NOTLAR

ÖNSÖZ

1. Virginia Woolf, (1977), **A Room of One's Own** (Kendine A t Bir Oda, Çev. S. Öncü, Afa Y., 1988), s. 28, Londra, Granada.
2. Peter Schwenger, (1989), 'Erkeklik Tarzı', Elaine Showalter (der.), **Speaking of Gender** (Cinsiyetten Bahsederken) içinde, s. 110, Londra, Routledge.
3. Deirdre English, (1980), 'Porno'nun Politikası', **Mother Jones**, San Francisco, Mother Jones Reprint.

I. GEÇMİŞE ÖFKEYLE BAK: ELLİLİ YILLARDA ERKEKLER

1. Fay Weldon, (1971), **Down Among The Women** (Kadınlar Arasında), s. 106, Harmondsworth, Penguin.
2. Walter Allen, (1960), **Lucky Jim**'in Tanıtımı, (ilk kez 1954'te yayımlandı), G. Feldman ve M. Gartenberg (der.), **Protest** (Protesto) içinde yeniden basıldı, s. 203, Londra, Panther.
3. Kenneth Allsop, (1964), **The Angry Decade** (Öfkeli On Yıl), s. 203, Londra, Peter Owen.
4. Storm Jameson, Allsop a.g.e. içinde, s. 201.
5. Jean McCrindle, (1987), İngiliz Yeni Solu'nun 30 yılı üzerinde **Out of Apathy Conference**'ında (Umursamazlığa Son Konferansı) verdiği 'Toplumsal Hareket Olarak Sol' konuşmasından, Oxford Üniversitesi Sosyalist Tartışma Grubu tarafından düzenlenmiştir, 14 Kasım.
6. Alıntılayan D is Riley (1983), **War in the Nursery** (Ana Okulunda Savaş), s. 193, Londra, Virago.
7. Michael Young ve Peter Willmott, (1962), **Family and Kinship in East London** (Doğu Londra'da Aile ve Akrabalık), s. 30, Harmondsworth, Penguin.
8. John ve Elizabeth Newson, (1963), **Patterns of Infant Care in an Urban Community** (Bir Şehir Toplumunda Bebek Bakımı), s. 145, Londra, Allen and Unwin.
9. Anthony Sampson, (1962), **Anatomy of Britain** (İngiltere'nin Anatomisi), s. 73, Londra, Hodder and Stoughton.
10. Peter Biskind, (1983), **Seeing is Believing** (Görmek İnanmaktır), s. 252, New York, Pantheon Books.
11. Eliza th Wilson, (1980), **Only Halfway To Paradise: Women in Postwar Britain 1945-68** (Cennete Giden Yolun Yarısındayız: Savaş Sonrası İngiltere-si'nde Kadınlar 1945-68), s. 69, Londra, Tavistock.
12. Colin Willock, (1958), **The Man's Book** (Erkeğin Kitabı), Londra, Edward Hulton.
13. Geoffrey Gorer, (1955), **Exploring English Character** (İngiliz Karakterini İncelerken), s. 153, Londra, Nelson.
14. Ibid, s. 66.
15. Richard Hoggart, (1957), **The Uses of Literacy** (Okur-Yazarlığın Kullanımları), s. 49, Harmondsworth, Penguin.

16. Ibid, s. 50.
17. Young and Willmott, a.g.e., s. 24.
18. Ibid., s.27.
19. Ibid., s. 145.
20. Ibid., s. 150.
21. Ibid.
22. Ibid. s. 132-3.
23. N. Dennis, F. Henriques ve C. Slaughter, (1969), 'İkinci Baskıya Giriş' **Coal Is Our Life** (Kömür Bizim Hayatımız) içinde, s. 8, Londra, Tavistock.
24. Ibid., s. 183.
25. Ibid.
26. Elizabeth Bott, (1957), **Family and Social Network** (Aile ve Toplumsal Ağ), Londra, Tavistock.
27. Olivia Harris, (1984), 'Tanrısal Baba', Ursula Owens (der.), **Fathers** (Babalar) içinde, s. 61.
28. Sheila Ro botham, **'Our Lance'** (Mızrağımız), Owen a.g.e. içinde, s. 209.
29. Alıntılayan Jonathan Rutherford (yayımlanmamış), **'Dads can do it'** (Babalar Bunu Başarabilir).
30. Ibid.
31. Ibid.
32. Sara Maitland, 'Birinin Fiyatına İki Tane', Owen, a.g.e. içinde, s. 35.
33. Allsop, a.g.e., s. 204.
34. Judith Hubback, (1957), **Wives Who Went To College** (Üniversiteye Gitmiş Evli Kadınlar), s. 75, Londra, Heinemann.
35. Alva Myrdal ve Viola Klein, (1956), **Women's Two Roles** (Kadınların İki Rolü), Londra, Routledge and Kegan Paul.
36. Denise Riley, (1983), **War In The Nursery**, Londra, Virago.
37. John Bowlby, (1953), **Childcare and the Growth of Love** (Çocuk Bakımı ve Sevginin Büyümesi), Harmondsworth, Penguin.
38. Peter Lewis, (1978), **The Fifties** (Elili Yıllar), s. 45, Londra, Heinemann.
39. Riley, a.g.e. içinde, s. 88.
40. Peter Rabe, (1955), **From Here To Maternity** (Buradan Anneliğe), Londra, Frederick Muller.
41. Jane Hope, (1957) **Happy Event** (Mutlu Olay), Londra, Frederick Muller.
42. Betty Thorne, (1987), Marry Stott (der.) 'Sokağımızda Hayat (1 60)' **Women Talking - An Anthology From The Guardian's Women Page** (Kadınlar Konuşuyor - The Guardian'ın Kadınlar Sayfasından Bir Antoloji), içinde, s. 85. Londra, Pandora.
43. 'J.B.H.' 'Bıkkın Anne ve "Kar ı Cevap",' (1959), Stott, a.g.e. içinde, s. 240-1.
44. Ibid.
45. J.D. Salinger, (1951), **Catcher In the Rye** (Gönülçelen, Çev: A. Benk, Can Y., 1990), Harmondsworth, Penguin.
46. Alan Sillitoe, (1961), 'Pazartesiyle Gelen' **New Left Review** 4, Temmuz/ Ağustos, s. 59.
47. Alan Sillitoe, (1960), **Saturday Night and Sunday Morning** (Cumartesi Gecesi ve Pazar Sabahı), s. 36, Londra, Pan.
48. Ibid., s. 65.
49. Ibid., s. 126.
50. Nigel Gray, (1974), **The Silent Majority - A Study of the Working Class In Post-War British Fiction** (Sessiz Çoğunluk - Savaş Sonrası İngiliz Romanında İşçi Sınıfı Üzerine Bir İnceleme), s. 129, Londra, Vision Critical Studies.
51. Alan Sinfield (der.), (1983), **Society and Literature 1945-1970** (Toplum ve Edebiyat 1945-1970), s. 2.
52. Alıntılayan ibid., s. 4.
53. David Lodge, (1982), **Ginger You're Barmy**'ye (Ginger, Sen Delisin) Son-

söz, s. 215-16, Harmondsworth, Penguin.
54. John Osborne, 'Seks ve Başarısızlık', G. Feldman ve M. Gartenberg (der.), a.g.e. içinde.
55. Alıntılayan, a.g.e., s. 117.
56. Ibid.
57. Colin MacInnes, **Absolute Beginners** (Yeniyetmeler), Londra, MacGibbon and Kee.
58. Alıntılayan Sinfield, a.g.e., s. 117.
59. Hoggart, a.g.e., s. 246.
60. Geoffrey Gorer, 'Hipergaminin Tehlikeleri', G. Feldman ve M. Gartenberg, a.g.e. içinde, s. 315.
61. Sinfield, a.g.e. içinde, s. 26.
62. Eve Kosofsky Sedgwick, (1985), **Between Men: English Literature and Male Homosexual Desire** (Erkekler Arasında: İngiliz Edebiyatı ve Eril Eşcinsel Arzu), New York, Columbia University Press.
63. Craig Owens, (1987), 'Kanunsuzlar: Feminizmin İçindeki Eşcinsel Erkekler', A. Jardine ve P. Smith (der.), **Men In Feminism** (Feminizmin İçindeki Erkekler) içinde, s 221, Londra, Methuen.
64. B. Seebohm Rowntree ve G.R. Lavers, (1951), **English Life and Leisure** (İngiliz Hayatı ve Boş Zaman), s. 212, Londra, Longmans.
65. Ibid., s. 215.
66. Bak. Jonathan Dollimore, 'Cinselliğin Meydan Okuması', Sinfield, a.g.e. içinde, s. 52.
67. Bak. Tony Gould, (1983), **Inside Outsider - The Life and Times of Colin MacInnes** (İçteki Yabancı - Colin MacInnes'in Yaşamı ve Dönemi) s. 64, Londra, Chatto and Windus.
68. Ibid., s.99.
69. Quentin Crisp, (1968), **The Naked Civil Servant** (Çıplak Devlet Memuru), Londra, Jonathan Cape.
70. Alıntılayan Dollimore, a.g.e., s. 74.
71. James Baldwin, (1963), **Another Country** (Kara Yabancı) Londra, Michael Joseph; (1957), **Giovanni's Room** (Giovanni'nin Odası), Londra, Michael Joseph.
72. Gould, a.g.e. içinde, s. 89.
73. Trevor Royle, (1986), **The Best Years of Their Lives** (Hayatlarının En Güzel Yılları), s. XIII, Londra, Michael Joseph.
74. B.S. Johnson, (1973). **All Bull**, (Tam Bir Boğa), Londra, Quartet; ayrıca bak. Lodge, a.g.e. ve Sillitoe, (1960), a.g.e.
75. Colin MacInnes (1966), 'Pasifik Savaşçıları', **New Society,** 30 Haziran.
76. Royle, a.g.e., s. 116.
77. Ray Gosling, (1960), 'Düş Çocuğu', **New Left Review**, Mayıs/Haziran, 3, s. 31.
78. David Morgan, (1987), 'Seni Adam Edecekler: Askerlik, Erkeklik ve Otobiyografi Üzerine Notlar', **Studies in Sexual Politics** no. 17, Manchester Üniversitesi, s. 48.
79. Ibid., s. 82.
80. Ken Walpole, (1983), **Dockers and Detectives** (Tersane İşçileri ve Dedektifler), Londra, Verso.
81. Ibid., s. 62.
82. Helen Hacker, (1957), 'Erkekliğin Yeni Yükleri' **Marriage and Family Living** (*Evlilik ve Aile Hayatı*) 19, s. 229.
83. Willock, a.g.e., s. viii.
84. Ibid., s. 352-354.
85. Lewis, a.g.e. içinde, s. 63.
86. Alıntılay n Jean McCrindle, (1982), '1962'de **Altın Defter**'i Okumak', J. Tay-

lor (der.), **Notebooks/Memoirs/Archives: Reading and Rereading Doris Lessing** (Defterler/Anılar/Arşivler: Doris Lessing'i Okurken ve Yeniden Okurken), s. 49, Londra, Routledge and Kegan Paul içinde.
87. Doris Lessing, (1972), **The Golden Notebook** (Altın Defter), s. 395, St. Albans, Panther.
88. Jean McCrindle'den aktarılmıştır, a.g.e., s. 53.
89. Ibid., s. 50.
90. Ibid., s. 51.
91. Margaret Drabble, (1963), **A Summer Bird-Cage** (Yazlık Kuş Kafesi), s. 29, Harmondsworth, Penguin.
92. David Cooper, (1964), 'Sartre'ın Genet Üzerine Yazdıkları', **New Left Review**, 25 Mayıs/Haziran s. 71.
93. Stuart Hall, (1987), **Out of Apathy Conference** giriş konuşması, a.g.e.
94. Raphael Samuel, (1987), 'Sınıf ve Sınıfsızlık', **Out of Apathy Conference**'dan, a.g.e.
95. Jean McCrindle, (1982), a.g.e., s. 55.
96. Ibid.
97. Ibid.
98. Ibid., s. 53.

II. İYİ BABA: BABALIĞIN YENİDEN YAPILANMASI

1. Ange a Carter, (1983), 'Tatlı Babam', Ursula Owen (der.) **Fathers: Reflections by Daughters** (Babalar: Kızlarının Düşünceleri) içinde, s. 25, Londra, Virago.
2. Eileen Fairweather, (1983), 'Turuncu Kutudaki Adam' Owen, a.g.e. içinde, s. 194.
3. Simone de Beauvoir, alıntılayan Owen, a.g.e., s. 31
4. Sheila Rowbotham,(1983), 'Mızrağımız', Owen, a.g.e. içinde, s. 212.
5. Ibid., s. 219.
6. Margot Farnham, (1986), 'Babanın Adına - Babalar ve Sınıf', **Trouble and Strife** no. 8, s. 6.
7. Ibid., s. 9.
8. Örneğin bak. Toni Morrison, (1979), **The Bluest Eye** (En Mavi Göz), Londra, Grafton; Alice Walker, (1970), **The Third Life of Grange Copeland** (Grange Copeland'ın Üçüncü Yaşamı), Londra, Women's Press veya **The Color Purple** (Mor Renk), (1982), Londra, Women's Press ve Joan Riley, (1985), **The Unbelonging** (Yurtsuz), Londra, Women's Press.
9. Alıntılayan Elaine Showalter, (1987), 'Kritik Rol-Değişimi', Alice Jardine ve Paul Smith (der.) **Men In Feminism** (Feminizmin İçindeki Erkekler), s. 122, Londra, Methuen.
10. A.e.
11. Judith Williamson, (1987), **New Statesman,** 3 Ekim, s. 12.
12. Aktaran Brian Jackson, (1983), **Fatherhood** (Babalık), s. 9, Londra, Allen and Unwin.
13. Ibid.
14. Ian McEwan, (1987), **The Child In Time** (Zamane Çocuğu), s. 216, Londra, Jonathan Cape.
15. Yvonne Roberts, (1984), **Man Enough: Men of 35 Speak Out** (Yeterince Erkek: 35 Yaşındaki Erke ler Konuşuyor), s. 111, Londra, Chatto and Windus.
16. Ibid., s. 124-5.
17. Peter Moss ve Julia Brannen, (1987), 'Babalar ve İstihdam' Charlie Lewis ve Margaret O'Brien (der.), **Reassessing Fatherhood** (Babalığı Yeniden Değerlendirirken) içinde, s. 87, Londra, Sage.

18. Madeleine Simms ve Christopher Smith, (1987), 'Genç Babalar: Evliliğe ve Aile Hayatına Karşı Tutumları', Lorna McKee ve Margaret O'Brian, **The Father Figure** (Baba Figürü) içinde, Londra, Tavistock.
19. McKee, (1982), ibid, 'Babaların Bebek Bakımına Katılımları: Bir Eleştiri'.
20. Graeme Russell, (1987), 'Rollerin Tersine Döndüğü Ailelerdeki Sorunlar',**Reassessing Fatherhood** içinde, a.g.e., s. 176.
21. Melanie Henwood, Lesley Rimmer ve Malcolm Wicks, (1987), **Inside the Family: Changing Roles of Men and Women** (Aile İçinde: Erkeklerin ve Kadınların Değişen Rolleri), s. 7, Londra, Family Policy Studies Centre.
22. Fraser Harrison, (1985), **A Father's Diary** (Bir Babanın Günlüğü), Londra, Fontana.
23. Lou Becker, (1987), 'Yaşlı Bir Babanın Genç Oğluna Mektubu', Franklin Abbot (der.), **New Men, New Minds** (Yeni Erkekler, Yeni Kafa Yapıları) içinde, s. 32-3, Kanada, The Crossing Press/Freedom.
24. Alıntılayan Diane Ehrensaft, (198), **Parenting Together: Men and Women Sharing the Parenting of Their Children**'da (Birlikte Ebeveynlik: Erkekler ve Kadınlar Çocuklarının Ebeveynliğini Paylaşıyorlar), s. 252, New York, The Free Press.
25. Henwood, Rimmer ve Wicks, a.g.e.'de aktarılmıştır, s. 20.
26. Örneğin bak. Tony Eardley, Martin Humphries ve Paul Morrison, (1983), **About Men** (Erkeklere Dair), Londra, Broadcasting Support Services.
27. Yvonne Roberts, a.g.e. içinde, s. 266.
28. Tony Bradman, (1985), **The Essential Father** (Babalık Rehberi), Londra, Unwin Paperbacks ve Peter Moss, (1981), alıntılayan Anne Wiltsher, (1981), 'Babalık' **The Guardian,** 6 Mart, s. 21.
29. Bradman, ibid., s. 37-8.
30. Ibid., s. 216.
31. Alıntılayan Ehrensaft, a.g.e., s. 251.
32. Çocuklu kadınların hayatlarında ücretli işin önemini hakkında. Örneğin bak. Sue Sharpe, (1985), **Double Identity**(Çifte Kimlik), Harmondsworth, Penguin.
33. W. Miller, (1958), 'Çete Suçlarına Yol Açan Bir Ortam Olarak Aşağı-Sınıf Kültürü', **Journal of Social Issues,** cilt 14, s. 5-19; Thomas Pettigrew, (1964), **A Profile of the Negro-American** (Bir Amerikalı Zenci Profili), New Jersey: Van Notrand; J. Silverman ve S. Dinitz, (1974), 'Zorlama Erkeklik ve Suç', **Criminology** (Kriminoloji) içinde, s. 499-515.
34. H.R. Schaffer ve P. Emerson, (1964), **The Development of Social Attachment in Infancy** (Bebeklikte Toplumsal İlginin Gelişimi), Monograph No. 29, Çocuğun Gelişimini Araştırma Derneği; Charlie Lewis, (1982), 'Baba-Bebek İlişkileri Hakkında Bir Gözlem: Modası Geçmiş Kavramlardan Yana', **Father Figure** içinde, a.g.e.
36. Lewis a.e.
35. Lewis, a.e.; Ross Parke, (1981), **Fathering** (Babalık), Londra, Fontana Paperbacks.
37. Alıntılayan **Reassessing Fatherhood**, a.g.e., s. 3 ve Polly Toynbee, (1987), 'İnanılmaz Ölçüde Küçülen Yeni Erkek', **The Guardian** 6 Nisan, s.10.
38. Charlie Lewis, (1986), **Becoming a Father** (Baba Olmak), Milton Keynes, Open University Press; Kathryn Backett, (1982), **Mothers and Fathers** (Anneler ve Babalar), Londra, Macmillan.
39. Bradman, ibid. içinde, s. 166.
40. **Inside The Family** içinde, a.g.e., s. 12.
41. Ibid., s. 25.
42. Bradman, ibid., s. 223-4.
43. Lorna McKee ve Colin Bell, (1986), 'Erkeğin İşsizliği, Kadının Sorunu,', Sheila Allen ve diğerleri, **The Experience of Unemployment** (İşsizlik Deneyimi) içinde, Londra, Macmillan.

44. Lorna McKee, (1987), 'Babalar', **The Guardian**, 19 Ocak, s. 12.
45. Colin Bell ve diğ., (1983), **Fathers, Childbirth and Work** (Babalar, Doğum ve İş), Manchester, Eşit Fırsatlar Komisyonu.
46. Polly Toynbee, (1987), a.g.e.
47. Ibid.
48. Ibid.
49. Peter Moss ve Julia Brannen, **Reassessing Fatherhood**, a.g.e. içinde, s. 40.
50. Ibid.
51. Lorna McKee, **Father Figure**, a.g.e. içinde, s. 124.
52. Ibid.
53. Ibid.
54. Rhona Rapoport ve Robert Rapoport, (1971), **Dual-Career Families** (Eşlerin Eşit Kariyer Sahibi Oldukları Aileler), Harmondsworth, Penguin; Rhona ve Robert Rapoport, (1976), **Dual-Career Families Re-Examined** (Eşlerin Eşit Kariyer Sahibi Oldukları Aileler, İkinci İnceleme), New York, Harper and Row.
55. Caroline Bird, (1979), **The Two-Paycheck Marriage** (Çifte Gelirli Evlilik), New York, P ket Books; Rebecca Bryson ve diğ., (1978), 'Eşit Kariyer Sahibi Çiftlerde Aile Büyüklüğü, Tatmin ve Verimlilik' **Psychology of Women Quarterly**, s. 167-77.
56. Rosanna Hertz, (1986), **More Equal Than Others: Women and Men in Dual-Career Marriages** (Diğerlerinden Daha Eşit: Eşlerin Eşit Kariyer Sahibi Oldukları Evliliklerde Kadınlar ve Erkekler), s. 67, Londra, University of California Press.
57. Ibid.
58. Bebe Moore Campbell, (1988), **Successful Women, Angry Men** (Başarılı Kadınlar, Öfkeli Erkekler), s. 17, Londra, Arrow Books.
59. Ibid.
60. Graeme Russell, (1983), **The Changing Role of Fathers** (Babaların Değişen Rolü), Londra, University of Queenland Press.
61. 'Politikanızı Yaşarken: On Yıl Sonra Komünal Yaşam Üzerine Bir Tartışma', **Revolutionary Socialism** (Devrimci Sosyalizm) içinde, Big Flame Dergisi, no. 4, s. 7, 1981.
62. McKee ve Bell, ibid, s. 142.
63. Stephanie Dowrick ve Sibyl Grundberg (der.), (1980), **Why Children?** (Neden Çocuklar?), Londra, Women's Press.
64. Peter Bradbury, (1985), 'Arzu ve Hamilelik', Andy Metcalfe ve Martin Humphries (der.), **The Sexuality of Men** (Erkeklerin Cinselliği) içinde, Londra, Pluto Press.
65. Gavin Smith, (1987), 'Babalık Bunalımı', **Free Associations**, no. 6, s. 73.
66. Jonathan Rutherford, (yayımlanmamış), 'Babalar Başarabilir'.
67. Fay Weldon, (1975) **Female Friends** (Kadın Arkadaşlar), s. 164, Londra, Pan.
68. Graeme Russell, (1983), a.g.e., s. 8.
69. Ibid., s. 46.
70. Graeme Russell (1987), s. 120.
71.Bkz. Ehrensaft, a.g.e., s. 120.
72. Ibid., s. 126.
73. Alıntılayan Jonathan Trustam, (1985), 'Kooperatif Bir Kreş', Caroline New ve Miriam David (der.), **For The Children's Sake** (Çocukların Yararı İçin) içinde, s. 305, Harmondsworth, Penguin.
74. Tony Bradman, a.g.e.
75. Trustam, a.g.e., s. 305.
76. Ibid., s. 289.
77. Ibid., s. 292.

78. Russell, (1987), a.g.e., s. 171.
79. Ibid., s. 167.
80. Ibid., s. 162.
81. Tony Hipgrave, (1982), 'Yalnız Babalık: Sorunsal Bir Statü', McKee ve O'Brien, ibid, içinde, s. 179.
82. Russell, a.g.e., s. 114.
83. **For The Children's Sake**'den alıntı, a.g.e., s. 225.
84. Russell, (1983), a.g.e., s. 114.
85. Ibid.
86. Bkz. Ehrensaft, a.g.e., s. 56-75.
87. Russell, (1987), a.g.e. s. 168
88. Rochelle Wortis, (1972), 'Çocuk Yetiştirme ve Kadın Özgürlüğü', Michelene Wandor (der.) **The Body Politic: Women's Liberation in Britain 1969-1972** (Politik Kitle: İngiltere'de Kadın Özgürlüğü Hareketi 1969-1972) içinde, s. 127-30.
89. Sheila Rowbotham, (1972), Wandor, 'Kadın Özgürlüğü ve Yeni Politika', ibid içinde, s. 18.
90. Nancy Chodorow, (1978), **The Reproduction of Mothering** (Anneliğin Yeniden Üretimi), Londra, University of California Press; Luise Eichenbaum ve Susie Orbach, (1982), **Outside In, Inside Out** (Dışarıdakiler İçeri, İçeridekiler Dışarı), Harmondsworth, Penguin.
91. G. Staines ve arkadaşları, (1978), 'Evli Kadınların' İstihdam Statüsü ve Evlilik Düzenlemesi: Başka Bir Bakış, **Psychology of Women Quarterly**, 3, s. 90-120.
92.Michael Lamb, Joseph Pleck ve James Levine, (1987 , 'Annelerin ve Babaların Ebeveynliğe Daha Çok İlgi Göstermesinin Etkileri', McKee ve O'Brien, a.g.e. içinde, s. 112.
93. Ibid., s. 122.
94. Kathryn Backett, a.g.e.
95. Ehrensaft, a.g.e.
96. Bkz. Lynne Segal, (1990), **Gelecek Kadın mı?** Böl. 4, Afa Yay.; ya da Sheila Rowbotham, (1989), **The Past is Before Us** (Geçmişle Hesaplaşma), Londra, Pandora.
97. Cynthia Cockburn, (1981), 'Erkek Egemenliğinin Özü', **Feminist Review** içinde, no.9.
98. Lorna McKee ve Margaret O'Brien, (1982), 'Baba Figürü: Günümüzdeki Bazı Yönelimler ve Tarihsel Perspektifler', McKee ve O'Brien, a.g.e. içinde, s. 29.
99. Carol Smart, (1987), 'Şüphesiz Doğanın Geti diği Bir Farklılık Var: Yasa ve Babalık Sorunu', Michele Stanworth (der.) **Reproductive Technologies** (Doğum Teknolojileri) içinde, Cambridge, Polity Press.
100. Ibid.
101. Gillian Hanscombe ve Jackie Forster, (1982), **Rocking the Cradle: Lesbian Mothers** (Beşiği Sallarken: Lezbiyen Anneler), s. 69, Londra, Sheba Press.
102. Ibid.
103. Bkz. Sheila Rowbotham, (1989), a.g.e.
104. Sue Allen ve Lynee Harne, (1988), 'Lezbiyen Anneler: Çocuk Vesayeti Savaşı', Bob Cant, Susan Hemmings (der.), **Radical Records** içinde, s. 193, Londra, Routledge.
105. Ibid.
106. Alıntılayan Lynee Harne, (1984), 'Lezbiyenlerin Vesayet Hakkı ve Yeni Babalık Miti', **Trouble and Strife** no.3, s. 14.
107. Judith Williamson, (1987), **New Statesman**, 12 Şubat, s. 24.
108. Bkz., örneğin, Patricia Beezley Mrazek ve Arnon Bertovim, (1981) 'Ensest ve İşlevsiz Aile Sistemi', Mrazek ve Kempe (der.), **Sexually Abused Children and their Families**(Cinsel Tacize Uğrayan Çocuklar ve Aileleri) içinde, Oxford,

Pergamon Press; Amon Bertovim ve ark. (der.), (1988), **Child Sexual Abuse Within The Family** (Aile İçinde Çocukların Uğradığı Cinsel Tacizler), Londra, Wright.
109. Bkz. David Will, (1989), 'Feminizm, Çocukların Cinsel Tacizi ve Gizemli Sistemlerin Ölümü', **Context: A News Magazine of Family Therapy**, Bahar, cilt 19, no. 1.
110. Mary McIntosh, (1988), 'Aile Sırları: Çocukların Cinsel Tacizi' **The Chartist**, Ocak.
111. Mary MacLeod ve Esther Saraga, (1988), 'Ortodoksluğa Meydan Okurken: Feminist Bir Teori ve Pratiğe Doğru', **Feminist Review** no. 28.
112. *Linda Gordon, (1989),* **Heroes of Their Own Lives** (Kendi Hayatlarının Kahramanları), Londra, Virago.
113. Mary McIntosh, a.g.e.
114. **he Observer,** 17 Ocak 1988, s. 1; **The Guardian** 18 Ocak, s. 1.
115. Michelle Stanworth, (1987), 'Anneliğin Yeniden Oluşumu' **Reproductive Technologies** içinde, a.g.e., s. 33.
116. Jeff Hearn, (1987), **The Gender of Oppression** (Baskının Cinsiyeti), s. 150, Brighton, Wheatsheaf.
117. Yvonne Roberts, (1984), a.g.e., s. 13.
118. Anne Machung, (1989), 'Konuşan Kariyer, Düşünen İş: Meslek Yaşamında Cinsiyet Farklılıkları ve Berkeley Son Sınıf Öğrencilerinin Aile Beklentileri', **Feminist Studies**, s. 53, cilt 15, no. 1, Bahar sayısı.
119. a.g.e., s. 54.

III. FALLUSUN KÜÇÜLMESİ (1): ERKEKLİK HAKKINDAKİ ÇAĞDAŞ ARAŞTIRMALAR

1. Alıntılayan Elanie Showalter, (1987), 'Kritik Rol Değişimi: Erkek Feministler ve Yılın Kadını', Alice Jardine ve Paul Smith (der.), **Men In Feminism** içinde, s. 120, Londra, Methuen.
2. Karşılaştırın, Sigmund Freud, (1933) '*Kadınlık*', **Standart Edition** cilt 22, içinde yeniden basım, Londra, Hogarth Press; Jacques Lacan'dan alıntılayan Stephen Heath, (1987), 'Erkek Feminizmi', **Men In Feminism** içinde, s. 13, Londra, Methuen; Ernest Jones'un aktardığına göre Freud'un sorusu Marie Bonapart'a yollanan bir mektupta yer almaktadır, (1955), **Sigmund Freud: Life and Work** (*Sigmund Freud: Hayatı ve Eserleri*), cilt 2, s. 468, Londra, Hogarth Press.
3. Yvette Walczac, (1988), **He and She**, s.1, Londra, Routledge.
4. Bkz. J. E. Gerai ve A. Sheinfeld, (1968), 'Zihinsel ve Davranışsal *Özelliklerde* Cinsiyet Farklılıkları' **Genetic Psychological Monographs** no.77; J. Ar her, (1976), 'Psikolojik Cinsiyet Farklılıklarının Biyolojik Açıklamaları'. B. Lloyd ve J. Archer (der.), **Exploring Sex Differences** (Cinsiyet Farklılıklarının Araştırılması), Londra, Academic Press.
5. Bkz. örneğin, Naomi Weisstein, (1971), 'Kadını Psikoloji Kurar', Vivian Gornick ve Barbara Moran (der.), **Woman In Sexist Society** (Cinsiyetçi Toplumda Kadın) içinde, New York, Basic Books; Judith Bardwick ve Elizabeth Douvan, (1971), 'Çelişki: Kadınların Toplumsallaşması', Gornick ve Moran, a.e. içinde; Michele Hoffnung Garzkoff (der.), (1971), **Roles Women Play** (Kadınların Oynadığı Roller), California, Cole Publishing Company.
6. Walczack a.g.e., s. 37, ilginçtir ki cinsel farklılıklar hakkındaki araşırmaların ilk günlerinde bile, 1930'larda ABD'de yazan Jessie Taft gibi bir farklılık kanıtı *göremeyen ve gördüklerini de toplumsal* koşullara ve kadınların 'kültürel marjinalleşmesi' olarak gördüğü şeye bağlayan sadece birkaç kadın psikolog vardı. Bkz. R. W. Connell, (1987), **Gender and Power** (Toplumsal Cinsiyet ve İktidar), s. 30, Londra, Polity Press.

7. Eleanor Maccoby ve Carol Jacklin, (1975), **The Psychology of Sex Differences** (Cinsel Farklılıkların Psikolojisi), Londra, Oxford University Press.
8. Örneğin, Corinne Hutt, (1972), **Males and Females** (Erkekler ve Kadınlar), Harmondsworth, Penguin; Jeffrey A. Gray ve A.W.H. Buffery, (1971), 'Duygusal ve Bilişsel Davranışlarda Cinsel Farklılıklar: Uyumlanmacı ve Sinirsel Temeller', **Acta Psychologica**, 35, s. 89-111.
9. Camilla Benbow ve Julian Stanley, (1980), 'Matematiksel Beceride Cinsel Farklılıkla : Gerçek mi Kurmaca mı?', **Science**, 210, s. 1262-4.
10. Hugh Fairweather, (1976), 'İdrakta ,Cinsel Farklılıklar', **Cognition** 4, s. 231-80.
11. Janet Sayers, (1986), **Sexual Contradictions: Psychology, Psychoanalysis, and Feminism** (Cinsel Çelişkiler: Psikoloji, Psikanaliz ve Feminizm), s. 6-10, Londra, Tavistock.
12. R.W. Connell, (1987), a.g.e., s. 170.
13. Stephen Katz, (1988), 'Cinselleşme ve Yanallaşmış Beyin: Kraniometr'den Pornografi'ye, **Women's Studies International Forum** cilt 11, no. 1, s. 29-41.
14. Bkz. Jerre Levy, (1978), 'İnsan Beyninde İdrak ve Davranışsal Kontrolde Yanal Farklılıklar', P. Buser ve A. Rougel-Buser (der.), **Cerebral correlates of Conscious Experience** (Bilinçli Deneyimin Beyinsel Koordinatları) içinde, New York, North London Publishing.
15. Hugh Fairweather, (1982), 'Cinsel Farklılıklar: Kadınların Arada Kalmasına Gerek Yok', J. G. Beaumont (der.), (1985), **Divided Visual Field Studies of Cerebral Organization** (Beynin Düzenine İlişkin Bölünmüş Görsel Alan İncelemeleri), Londra, Academic Press.
16. A. W. H. Buffery ve Jeffrey A. Gray, (1972), 'Uzamsal Becerilerin ve Dil Becerilerinin Gelişmesinde Cinsel Farklılıklar', C. Ounstead ve D.C. Taylor (der.), **Gender Differences: Their Ontogeny and Significance** (Cinsiyet Farklılıkları: Bireyoluşları ve Önemleri) içinde, Edinburgh, Churchill Livingstone.
17. Katz, a.g.e., s. 36.
18. Ruth Bleier, (1984), **Science and Gender: A critique of biology and its theories on women** (Bilim ve Cinsiyet: Biyolojinin ve Kadınlar Hakkındaki Kuramlarının Eleştirisi), s. 94, Londra, Pergamon Press.
19. Lynne Segal, (1987), **Gelecek Kadın mı?** Afa 1990, İstanbul.
20. Kate Soper, (1979), 'Marksizm, Materyalizm ve Biyoloji', John Mepham ve D.H. Ruben, **Issues in Marxist Philosophy** (Marksist Felsefe Tartışmaları) içinde, s. 73, cilt 2.
21. Talcott Parsons, (1942), 'ABD'nin Toplumsal Yapısında Yaş ve Cinsiyet', **American Sociological Review**, 7, s. 604-16; Parsons ve Bales, (1956), **Family Socialization and Interaction Process** (Ailenin Toplumsallaşması ve Etkileşim Süreci), Londra, Routledge & Kegan Paul.
22. D.H.J. Morgan, (1975), **Social Theory and the Family** (Toplumsal Kuram ve Aile), s. 43-7, Londra, Routledge & Kegan Paul.
23. Bkz. R.W. Connell, (1983), **Which Way is Up? Essays on Class, Sex and Culture** (Hangi Yol Doğru? Sınıf, Cinsellik ve Kültür Üzerine Denemeler), s. 189-284, Londra, Allen Unwin.
24. Bkz. Parsons ve Bales, a.g.e.
25. Mary McIntosh, (yayımlanmamış), Cinsiyet üzerine notlar.
26. Örneğin, W. Miller, a.g.e.; Thomas Pettigrew, (1964), a.g.e.
27. A. Bandura, (1965), 'Taklit Tepkisinin Kazanılmasında Model Geliştirme Olumsallıklarının Etkisi', **Journal of Personality and Social Psychology**, s. 589-95; D. W. Birnbaum ve W. L. Croll, (1984), 'Duygusallıktaki Cinsel Farklılıklar Hakkında Çocuk Stereotiplerinin Etiolojisi', **Sex Roles** cilt 10, no. 9/10, s.677-91; K. Durkin, (1985), **Television, Sex Roles and Children: A Developmental Social Psychological Account** (Televizyon, Cinsel Roller ve Çocuklar: Gelişimsel Sosyo-Psikolojik Açıklama), Milton Keynes, Open University Press.

28. Bkz. Slayers, (1986), a.g.e., s. 25.
29. Ann Oakley, (1972), **Sex, Gender and Society** (Cinsellik, Toplumsal Cinsiyet ve Toplum), Londra, Temple Smith.
30. Robert Stoller, (1968), **Sex and Gender** (Cinsellik ve Toplumsal Cinsiyet), Londra, Hogarth Press.
31. Ann Oakley, a.g.e.
32. P. Rozenkratz **et al.** (1968), 'Üniversite Öğrencilerinin Cinsel Rol Stereotipleri ve Kendilerini Kavrayış Biçimleri', **Journal of Consulting and Clinical Psychology** cilt 32, s. 287-95.
33. Bkz. A. Constantinople, (1979), 'Cinsel Rolün Kazanılması: Filin Peşinde', **Sex Roles**, cilt 5, no. 2, s. 121-33.
34. Sandra Bem, (1974), 'Psikolojik Androjeninin Ölçülmesi', **Journal of Consulting and Clinical Psychology**, cilt 42, no. 2, s. 155-62.
35. Ibid.
36. Ibid.
37. Constantinople, a.g.e., R.W. Connell, a.g.e., s. 171-5.
38. Sandra Bem, (1981), 'Cinsiyet Şeması Kuramı: Cinsel Tipleme Üzerine Bilişsel Bir Açıklama', **Psychological Review** 66, s. 354-64,; ayrıca bak. Margaraet Wetherell, (1986), 'Dilbilimsel Repertuarlar ve Edebiyat Eleştirisi: Toplumsal Cinsiyet Psikolojisinde Yeni Yönelimler', **Feminist Social Psychology** içinde, Sue Wilkinson (der.), Milton Keynes, Open University Press.
39. Erkek özgürlüğü politikası hakkında daha kapsamlı bir tartışma için bkz. 10. bölüm.
40. Herb Goldberg, (1976), **The Hazards of Being Male** (Erkek Olmanın Tehlikeleri), New York, Nash.
41. Örn., bkz. Joseph Pleck ve Jack Sawyer (derl.), (1974), **Men and Masculinity** (Erkekler ve Erkeklik), Englewood Cliffs, Prentice Hall.
42. Ibid., s. 95.
43. Joseph Pleck, (1981), **The Myth of Masculinity** (Erkeklik Miti), Cambridge, MA, MIT Press.
44. Ibid.
45. Tim Carrigan, Bob Connell ve John Lee, (1987), 'Yeni Bir Erkeklik Psikolojisine Doğru', Harry Brod (der.), **The Making of Masculinities: The New Men's Studies** (Erkekliklerin Oluşumu: Yeni Erkek İncelemeleri) içinde, s. 78, Londra, Allen & Unwin.
46. Ibid., s. 79.
47. Bkz. R.W. Connell, (1983), a.g.e., s. 195.
48. Sigmund Freud, (1900), **The Interpretation of Dreams, Standart Edition of Complete Psychological Works** (Düşlerin Yorumu, çev: E. Kapkın, Payel Y., 1991), cilt 4-5, Londra, Hogarth; (1933), **New Introductory Lectures on Psycho-Analysis** (Psikanalize Giriş Konferansları), cilt 22, Londra, Hogarth.
49. Sigmund Freud, (1925), 'Cinsler Arasındaki Anatomik Farklılıkların Fiziksel Sonuçları', **Standart Edition**, cilt 21, Londra, Hogarth; (1931), 'Kadın Cinselliği', **Standart Edition**, cilt 21, a.e.
50. Sigmund Freud, (1905), **The Essay on the Theory of Sexuality** (Cinsellik Kuramı Üzerine Deneme), **Standart Edition**, cilt 7, Londra, Hogarth.
51. Sigmund Freud, (1909), 'Beş Yaşındak Bir Erkek Çocukta Bir Fobinin Analizi', **Standart Edition**, cilt 10, Londra, Hogarth; T.J. Carrigan ve R.W. Connell (1984), **Freud and Masculinity** (Freud ve Erkeklik), Sydney, Macquarie University.
52. S. Freud, (1905), a.g.e. 145n.
53. S. Freud, 'Bebeklik Dönemindeki Bir Nevroz Vakasından', **Standart Edition**,cilt 17, Londra, Hogarth.
54. Ibid., s. 118.
55. D.W. Winnicott, (1986), 'Bu Feminizm', **Home Is Where We Start From** (Ev

Yola Çıktığımız Yerdir), Harmondsworth, Penguin.
56. Ibid., s. 86.
57. S. Freud, (1925), a.g.e.
58. Ralph Greenson, (1968), 'Anneyle Özdeşleşmenin Bitmesi: Bunun Erkek Çocuk İçin Taşıdığı Özel Önem', **International Psycho-Analytic Journal**, cilt 49, s. 270.
59. Ibid., s. 271.
60. Gregorio Kohon (der.), **The British School of Psychoanalysis: The Independent Tradition** (İngiliz Psikanaliz Okulu: Bağımsız Gelenek), s. 19-23, Londra, Free Association Books; Stephen Frosch, (1987), **The Politics of Psychoanalysis: An Introduction of Freudian and Post-Freudian Theory** (Psikanalizin Politikası: Freud'cu ve Post-Freud'cu Kurama Giriş), s. 96-107, Londra, Macmillan.
61. Kohon a.g.e., s. 22.
62. Frosch, a.g.e., s. 109.
63. Arnold Cooper, (1968), 'Erkeklerin Korktuğu Şey: İğdiş Edilme Endişesi', Gerald Fogel **et al. The Psychology of Men: New Psychoanalytic Perspective** (Erkeklerin Psikolojisi: Yeni Psikanalitik Perspektif) içinde, s. 129, New York, Basic Books.
64. Gerald Fogel, (1986), 'Bir Erkek Olmak', Fogel **et al.**, a.g.e. içinde, s. 6.
65. Ibid., s. 9.
66. John Munder Ross, (1986), 'Fallik Yanılsamanın Ötesinde: Erkek Heteroseksüelliği Üzerine Notlar', ibid, içinde.
67. Ethel S. Person, (1986), 'İstenildiğinde Elde Edilebilen Kadın ve Lezbiyen Cinselliği', ibid, s. 84.
68. Ibid.
69. Bazı Klein'cı terapistlerle kişisel yazışmalarım.
70. Jane Temperley, (1984), 'En Büyük Düşmanlarımız Kendimiziz: Kadınlık Dezavantajının Bilinçdışı Unsurları', **Free Association** (sıfır sayı), s. 29.
71. Ibid.
72. Joyce McDougall, (1986), **Theatres of the Mind: Illusion and Truth on the Psychoanalytic Stage** (Zihnin Tiyatroları: Psikanaliz Sahnesinde Yanılsama ve Hakikat), s. xi, Londra, Free Association Books.
73. Joel Kovel, (1981), **The Age of Desire: Case Histories of a Radical Psychoanalyst** (Arzu Çağı: Radikal Bir Psikanalistin Vakaları), s. 17, New York, Basic Books.
74. George Stade, (1986), 'Drakula'nın Kadınları ve Neden Erkekler Onlardan Nefret Etmekten Hoşlanıyor', Fogel, a.g.e. içinde, s. 25.
75. Ross, ibid., s. 50.
76. Ibid.
77. Dorothy Dinnerstein, (1978) **The Rocking of the Cradle** (Beşik Sallama), s. 102, Londra, Souvenir Press.
78. Nancy Chodorow, (1978), a.g.e.
79. Ibid., s. 181.
80. Ibid.
81. Nancy Chodorow, (1980), 'Psikanalitik Perspektifte Cinsiyet, İlişki ve Farklılık', Hester Eisenstein ve Alice Jardin (der.), **The Future of Difference** (Farklılığın Geleceği), s. 14, Boston, MA, G.K. Hall & Co.
82. Chodorow, (1978), a.g.e., s. 218.
83. A. Metcalfe ve M. Humphries (der.), (1985), a.g.e., s. 13-14.
84. V. Siedler, 'Korku ve Samimiyet' ibid içinde, s. 157.
85. T. Ryan, 'Erkekliğin Kökleri', ibid içinde, s. 27.
86. P. Radbury, 'Arzu ve Hamilelik', ibid içinde, s. 149.
87. Chodorow, (1977), a.g.e., s. 218; L. Eichenbaum ve S. Orbach, (1984), **What Do Women Want?** (Kadınlar Ne İstiyor?), s. 193, Londa, Fontana.

88. L. Segal, (1987), a.g.e.
89. Ibid., s. 144.
90. J. Benjamin, (1986), 'Kendine Ait Bir Arzu: Psikanalitik Feminizm ve Öznelerarası Uzam', Teresa de Lauretis (der.), **Feminist Studies: Critical Studies** (Feminist İncelemeler: Eleştirel İncelem ler), s. 81, Bloomington, Indiana University Press.

IV. FALLİK ÜSTÜNLÜK VURGUSU (2): ERKEKLİK HAKKINDAKİ ÇAĞDAŞ ARAŞTIRMALAR

1. R. Dyer, (1982), 'Şimdi Bakma - Erkek Posteri', **Screen,** cilt 23, no. 3-4, Eyl./Ek., s. 71.
2. Sherry Turkle, (1979), **Psychoanalytic Politics: Freud's French Revolution** (Psikanalitik Politika: Freud'un Fransız Devrimi) s. 98 ve s. 106-8. Londra, Andre Deutsch.
3. Jane Gallop, (1982), **Feminism and Psychoanalysis: The Daughter's Seduction** (Feminizm ve Psikanaliz: Babanın Kızını Ayartması), s. 18, Londra, Macmillan.
4. J. Mitchell, (1974), **Psychoanalysis and Feminism** (Psikanaliz ve Feminizm), s. 96, Londra, Allen Lane.
5. Bkz. J. Rose, (1982), 'Giriş II', J. Mitchell ve J. Rose (der.), **Feminine Sexuality: Jacques Lacan and the Ecole Freudienne** (Kadın Cinselliği: Jacques Lacan ve **Ecole Freudienne**), s. 41, Londra, Macmillan.
6. J. Lacan, (1977), **Ecrits: A Selection** (Yazılar: Bir Seçki), s. 67, Londra, Tavistock.
7. J. Lacan, (1982), [1958'de sunulmuştur] 'Fallusun Anlamı', Mitchell and Rose (der.), a.g.e. içinde, s. 82.
8. Alıntılayan David Macey, (1988), **Lacan in Context,** s. 137, Londra, Verso.
9. Ibid, s. 175.
10. Mitchell ve Rose, a.g.e., s. 84; S. Heath, 'Erkek Feminizmi', A. Jardine ve P. Smith (der.), a.g.e. içinde, s. 8.
11. M. Merck, (1987), 'Farklılık ve Getirdiği Hoşnutsuzluklar', **Screen** 'Farklılığı Çözerken', cilt 28, no. 1, Kış, s. 3.
12. B. Benvenuto ve R. Kennedy, **The Works of Jacques Lacan: An Introduction** (Jacques Lacan'ın Çalışmaları: Bir Kılavuz), s. 186, Londra, Free Association Books.
13. J. Lacan, (1982), [İlk kez **Encore**'da Seminer XX adıyla yayımlanmıştır, 1972-3'te verilen konferanslar], 'Tanrı ve Kadının **Jouissance**'ı. Bir Aşk Mektubu, Mitchell ve Rose, a.g.e. içinde, s. 137-60.
14. Bkz. Mitchell ve Rose, ibid, s. 30.
15. Lacan, (1977), a.g.e., s. 61.
16. Benvenuto ve Kennedy, a.g.e., s. 61.
17. Bkz. Colin MacCabe, (1978), **James Joyce and the Revolution of the Word** (James Joyce ve Sözün Devrimi), s. 49-50, ve s. 108-9, Londra, Macmillan.
18. Mitchell ve Rose, a.g.e., s. 44.
19. Lacan'dan alıntılayan David Macey, (1978), 'Tanıtma Yazısı: Jacqu s Lacan', **Ideology and Consciousness,** no. 4, s. 126.
20. Mitchell ve Rose, a.g.e., s. 45.
21. R. Dyer, a.g.e.
22. M. Walters, (1979), **The Male Nude** (Çıplak Erkek), Harmondsworth, Penguin.
23. Dyer, a.g.e., s. 67.

24. Ibid, s. 72.
25. F. Gadet, (1989), **Saussure and Contemporary Culture** (Saussure ve Çağdaş Kültür), s. 136, Londra, Hutchinson Radius. Ayrıca bkz. Macey, (1988), a.g.e., s. 121-77; J. Bird (1982), 'Jacques Lacan - Fransız Freud', **Radical Philosophy**, no. 30, Yaz.
26. P. Dews, (1987), **Logics of Disintegration: Post-Structuralism and the Claims of Critical Theory** (Parçalanmanın Mantıkları: Yapısalcılık Sonrası ve Eleştirel Kuramın Tal pleri), böl. 2, Londra, Verso.
27. Ibid.
28. Bkz. Macey, (1988), s. 200.
29. Dews, a.g.e., s. 106.
30. Alıntılayan Dews, a.g.e. içinde, s. 106.
31. Ibid.
32. Bkz. Deborah Cameron, (1985), **Feminism & Linguistic Theory** (Feminizm ve Dilbilim Kuramı), s. 122-9, Londra, Macmillan.
33. L. Segal, (1987), a.g.e. s. 132-4.
34. L. Irigaray, (1985), **The Sex Which Is Not One** (Olmayan Cins), s. 28, New York, Cornell University.
35. M. McIntosh, (yayımlanmamış), 'Cinsiyet Kavramı.'
36. M. Wetherell, (1986), a.g.e.; V. Walkerdine, (1988), **The Mastery of Reason** (Aklın Efendiliği), Londra, Methuen.
37. W. Hollway, (1984), 'Cinsiyet Farklılığı ve Öznelliğin Üretimi', J. Henriques **et al., Changing the Subject: Psychology, Social Regulation and Subjectivity** (Özneyi Değiştirmek: Psikoloji, Toplumsal Düzenleme ve Öznellik) içinde böl. 10, Londra, Methuen.
38. Ibid.
39. P. Adams, (1979), 'Cinsel Ayrım ve Cinsel Farklılıklar Üzerine', **m/f** no. 3, s. 52.
40. A. Tolson, (1977), **The Limits of Masculinity** (Erkekliğin Sınırları), Londra, Tavistock.
41. Ibid, s. 25.
42. P. Willis, (1977), **Learning to Labour** (Çalışmayı Öğrenirken), s. 159, Farnborough, Saxon House.
43. R. W. Connell, (1987), **Gender and Power,** Cambridge, Polity Press.
44. İbid, s. 99-107.
45. Örneğin, S. Rowbotham, (1988), **Kadın Bilinci, Erkek Dünyası,** Çev.: Ş. Alpagut, Payel Yay., İstanbul.
46. Connell, a.g.e., s. 107-11; C. Cockburn, (1986), **Machinery of Dominance** (Egemenlik Mekanizması), Londra, Pluto Press.
47. Örneğin, E. Wilson, (1977), **Women and the Welfare State** (Kadınlar ve Refah Devleti), Londra, Tavistock; M. McIntosh, (1978), 'Devlet ve Kadınların Ezilmesi', A. Kuhn ve Anne-Marie Wolpe (der.), **Feminizm and Materialism** (Feminizm ve Materyalizm) içinde, Londra, Routledge & Kegan Paul.
48. B. Rogers, (1988), **Men Only: An Investigation Into Men's Organisations** (Sadece Erkekler: Erkek Örgütlerinde Bir Araştırma), Londra, Pandora.
49. L. Segal, a.g.e., s. 168.
50. J. Smith, (1989), **Misogynies** (Kadın Düşmanlıkları), Londra, Faber.
51. M. Stanworth, (1987), 'Doğum Teknolojileri ve Anneliğin Yapı-Çözümü', M. Stanworth (der.), **Reproductive Technologies: Gender, Motherhood and Medicine** (Doğum Teknolojileri: Toplumsal Cinsiyet, Annelik ve Tıp) içinde, Cambridge, Polity Press.
52. T. Carrigan **et al.,** a.g.e., s. 93.
53. Bkz. 'Kadınlar ve İş', **The Guardian,** 18 Ocak 1989.
54. Örneğin, feminist yayıncıların artan başarıları - İngiltere'de Virago, Women's Press, Sheba Press.

55. Andrew Hacker, (1982), 'Aileye Elveda mı?', **New York Review of Books,** cilt xxix, no. 4, 18 mart, s. 37.
56. Andrew Cherlin, (1982), **Marriage Divorce Remarriage** (Evlenme Boşanma Yeniden Evlenme), Boston, Harvard Unive sity Press.
57. Hacker, a.g.e., s. 44.
58. Connell, (1987), a.g.e., s. 111-16.
59. Edmund White, (1982), **A Boy's Own Story** (Bir Delikanlının Kendi Hikâyesi), s. 172, Londra, Picador.
60. Ibid, s. 118.
61. Bkz. Böl. 6.
62. Joel Kovel, (1981), a.g.e., s. 47.
63. Daniel Levinson, (1978), **The Seasons of a Man's Life** (Bir Erkeğin Hayatındaki Mevsimler), New York, Ballantine; R. Bell, (1981), **Worlds of Friendship** (Arkadaşlık Dünyaları), California, Sage.
64. Anthony Easthope, (1985), **What A Man's Gotta Do** (Bir Erkek Ne Yapmalı), s. 166, Londra, Paladin.

V. YARIŞAN ERKEKLİKLER (2): ERKEKLİK-ERKEK İDEALİ

1. Leonore Davidoff ve Catherine Hall, (1987), **Family Fortunes: Men and Women of the English Middle Class, 1780-1850** (Aile Saadeti: İngiliz Orta Sınıfının Erkekleri ve Kadınları, 1780-1850), s. 29, Londra, Hutchinson.
2. Norman Mailer, (1959), **Advertisements for Myself** (Kendim İçin Reklamlar), s. 222, New York, Putnam.
3. N. Mailer, (1971), **Prisoner of Sex** (Seks Mahkûmu), s. 168, Boston, Little, Brown & Co.
4. Michael Kimmel, (1987), 'Erkekler Üzerine Ders Verirken', M. Kimmel (der.), **Changing Men: New Directions in Search on Men and Mescullnity** (Değişen Erkekler: Erkekler ve Erkeklik Üzerine A aştırmal rda Yeni Doğrultular), s. 280, Londra, Sage Publications.
5. Bkz. J. A. Mangan ve James Walvin (der.), (1987), **Manliness and Morality** (Erkeklik ve Ahlak), Manchester, Manchester University Press; Christine Heward, (1988), **Making A Man of Him** (Onu Adam Etmek), Londra, Routledge; Davidoff and Hall, a.g.e.
6. Norman Vanee, (1985), **The sinews of the spirit** (Ruhun Teçhizatı), Cambridge, Cambridge University Press; Mangan and Walvin, a.g.e.
7. Davidoff and Hall, a.g.e.
8. Ibid, s. 21.
9. Alıntı, ibid, s. 111.
10. İbid, s. 28 ve s. 399.
11. Walter Houghton, (1957), **The Victorian Frame of Mind** (Viktoryen Zihniyeti), s. 197, Londra, Yale University Press.
12. Alıntılayan Vance, a.g.e., s. 93.
13. Ibid, s. 104.
14. Alıntılayan Houghton, s. 203.
15. Vance, a.g.e., s. 195.
16. James Walvin, (1987), 'Ahlaki Üstünlük Simgeleri: Kölelik, Spor ve Değişen Dünya Düzeni 1800-1950), Mangan ve Walvin (der.), a.g.e., not 2.
17. Jeffrey Hantover, (1980), 'Erkek Çocuklar İçin İzci Dernekleri ve Erkekliğin Geçerli Hale Getirilmesi', E. Pleck ve J. Pleck (der.), **The American Man** (Amerikan Erkeği) içinde, New Jersey, Englewood Cliffs.
18. Ibid.
19. J. Weeks, (1981), **Sex, Politics and Society: The Regulation of Sexuality**

Since 1800 (Seks, Politika ve Toplum: 1800'lerden Beri Cinsellik Kuralları), s. 40, Londra, Longman.
20. Edward Carpenter, (1948), [İlk Baskı 1896], **Love's Coming Age** (Aşkın Geleceği), s. 34, Londra, George Allen & U win.
21. Bkz. Vance, a.g.e., s. 70.
22. Christine Heward, a.g.e., s. 55; J. A. Mangan, (1987), 'Geç Viktorya ve Edward Dönemi İngilteresi'nde Toplumsal Darwinizm ve Yüksek Sınıf Eğitimi', Mangan ve Walvin, a.g.e. içinde, s. 152; Brian Simon, (1965), **Education and The Labour Movement 1870-1918** (Eğitim ve İşçi Hareketi 1870-1918), s. 109, Londra, Lawrence & Wishart.
24. Simon, ibid, s. 110.
25. Vance, a.g.e., s. 190.
26. imon, a.g.e., s. 111.
27. Roberta Park, (1987), "Biyolojik Düşünce, Atletizm ve 'Karakterli Erkeğin' Biçimlenmesi: 1830-1900" Mangan ve Walvin, a.g.e.
28. Alıntılayan Timothy Ashplant, (ya ımlanmamış), 'Otobiyografi, Kimlik ve Cinsiyet.'
29. Ibid.
30. Vance, a.g.e., s. 206.
31. Danny Danziger (der.), (1988), **Eton Voices** (Etonluların Söyledikleri), s. 198, Londra, Viking.
32. İbid, s. 265.
33. Ibid, s. 261.
34. Keith McCoelland, (1989), 'Erkeklik Üzerine Bazı Düşünceler ve İngiltere'de "Örnek Zanaatçı", 1850-1880', **Gender and History** cilt I, sayı 2, Yaz.
35. Bkz. K. McCoelland, (1987), 'Çalışma manı, Yaşama Zamanı: İngiltere'de Çalışma Hayatının ve Sınıfların Yeniden Biçimlenmesinin Bazı Yönleri, 1850-1880', Patrick Joyce (der.), **The Historical Meaning of Work** (İşin Tarihsel Anlamı) içinde, Cambridge, Cambridge University Press.
36. Vance, a.g.e., s. 139.
37. J. Springhall, (1987), 'İngiliz Delikanlısına Karakter Aşılamak: Hıristiyan Erkekliğini İşçi Sınıfı Yetişkinlerine Yayma Çabası, 1880-1914', Mangan ve Walvin, a.g.e. içinde.
38. G. Pearson, (1983), **Hooligan: A History of Respectable Fears** (Hooligan: Saygın Korkuların Tarihi), s. 75, Londra, Macmillan.
39. İbid, s. 110.
40. Ibid, s. 112.
41. Alıntılayan Kenneth Lynn, (1987), **Hemingway,** s. 648, Londra, Simon & Schuster.
42. Ibid, s. 399.
43. Ibid, s. 107.
44. Ernest Hemingway, (1987), **The Garden of Eden** (Cennet Bahçesi), s. 12, Londra, Grafton Books.
45. K. Lynn, a.g.e., s. 533.
46. Ibid, s. 515.
47. Alıntılayan ibid, s. 476.
48. Ibid, s. 27.
49. Ibid, s. 110.
50. Alıntılayan ibid, s. 391.
51. Alıntılayan ibid, s. 286.
52. Bkz. P. Schewenger, (1984), **Phallic Critiques** (Fallik Eleştiriler), böl. I, Londra, Routledge & Kegan Paul.
53. Bkz. ibid, Böl. 3.
54. Theodore Adorno, (1978), [İlk kez 1951'de yayımlandı], **Minima Moralia,** s. 45, Londra, Verso.

55. Ibid, s. 46.
56. T. Adorno, **et al.,** (1964), **The Authoritarian Personality** (Otoriter Kişilik), New York, John Wiley.
57. Ibid.
58. Sheila Ruth, (1983), 'Yeni Sağ Üzerine Feminist Bir Analiz', **Women's Studies International Forum** cilt 6, no. 4.
59. Benzer bir sav Cynthia Cockburn tarafından ileri sürülmüştür: (1988), 'Erkeklik, Sol ve Feminizm', Rowena Chapman ve J. Rutherford (der.), **Male Order** (Erkek Düzeni) içinde, Londra, Lawrence & Wishart.
60. Klaus Theweleit, (1987), **Male Fantasies** (Erkek Fantezileri), cilt I, s. 27, Cambridge, Polity Press.
61. Ibid, böl. I.
62. Ibid, böl. 2.
63. Ibid, s. 45.
64. Ibid, s. 61 ve s. 196.
65. Ibid, s. 367.
66. Ibid, s. 414.
67. Ibid, cilt 2, s. 298.
68. Ibid, s. 17.
69. Lutz Niethammer, (1979), 'Erkek Fantezileri: Bir Tarih ve Psikanaliz Savı ve Yeni, Önemli Bir İnceleme', **History Workshop,** no. 7.
70. Barbara Ehrenreich, Theweleit'e Önsöz, a.g.e., s. xvi.
71. Theweleit, a.g.e., s. 37.
72. Ibid, s. 377.
73. Ibid, s. 379.
74. Ibid.
75. Claudia Koonz, (1988), **Mothers in the Fatherland** (Babavatanın Anaları), Londra, Methuen.
76. Ibid, s. 56.
77. Ibid, s. 14.
78. Ibid, s. 512.
79. Ibid, s. 416-17.
80. Ibid, s.65.
81. Alıntılayan ibid, s. 66.
82. Bkz. örneğin Jill Stephenson, (1980), **The Nazi Organization of Women** (Nazi Kadın Örgütü), New York, Barnes & Noble.
83. Alıntılayan, ibid, s. 110.
84. Y. Roberts, (1984), a.g.e., s. 185.
85. Ibid, s. 184.
86. R. W. Connell, (yayımlanmamış), 'Demir Adam: Beden ve Hegemonyacı Erkekliğin Bazı Çelişkileri.'
87. Ibid, s. 5.
88. Derek Hatton, (1988), **Inside Left** (Solun İçinden), s. 117, Londra, Bloomsbury.
89. Ibid, s. xiii.
90. Ibid, s. 6.
91. Ibid, s. 13.
92. Ibid.
93. Ibid, s. 20.
94. Ibid, s. xiv, s. 61.
95. Ibid, s. 34.
96. Ibid, s. 91.
97. Ibid, s. 38.
98. Ibid, s. 76.
99. Ibid, s. 113.

100. Alıntı, B. Woodcock, (1984), **Male Mythologies: John Fowles and the Myth of Masculinity** (Erkek Mitolojileri: John Fowles ve Erkeklik Miti), s. 11, Sussex, Harvester Press.
101. Ibid.
102. Ibid, s. 18.
103. J. Fowles, (1976), [ilk kez 1965'te yayımlandı], **The Magus** (Mecusi) Londra, Cape, (1977), **Daniel Martin,** Londra, Grafton.
104. **Daniel Martin,** ibid, s. 255.
105. Ibid, s. 289.
106. Ibid.
107. Sarah Benton, (1983), romancı John Fowles'la konuşma, 'Adem ve Havva', **New Socialist,** no. 11, May. / Haz., s. 19.
108. J. Fowles, (1963), **The Collector** (Koleksiyoncu), Londra, Pan.
109. Ibid., s. 252.
110. Alıntılayan, Woodcock, a.g.e., s. 16.
111. Benton, a.g.e. içinde, s. 19.
112. Fowles, (1964), **Aristos,** s. 15, Londra, Grafton.
113. **The Magus,** s. 31.
114. Woodcock, a.g.e., s. 76.
115. Ray Raphael, (1988), **The Men from the Boys: Rites of Passage in Male America** (Çocukluktan Erkekliğe: Erkeklerin Amerikası'nda Erkekliğe Geçiş Ayinleri), s. 3, Londra, University of Nebraska Press.
116. Ibid.
117. Robert Ardrey, (1977), **The Hunting Hypothesis** (Av Hipotezi), Londra, Fontana; George Gilder, (1975), **Sexual Suicide** (Cinsel İntihar), New York, Bantham.
118. Raphael, a.g.e., s. 138.
119. Ibid., s. 138.
120. Ibid., s. 124.
121. Bkz. B. S. Johnson (der.), (1973), a.g.e.
122. David Morgan, (1987), a.g.e., s. 2.
123. Ibid., s. 38.
124. Ibid., s. 48.
125. Ibid., s. 79.
126. Ibid., s. 81
127. Ibid.

VI. YARIŞAN ERKEKLİKLER (2): DAVAYA İHANET EDENLER

1. Angus Suttie, (1976), 'Örtük ve Belirtik: Kişisel bir Açıklama', **Gay Left,** no. 2, Bahar, s. 5.
2. Ibid., s. 7.
3. Y. Roberts, (1984), a.g.e., s. 170.
4. Bkz. Dennis Altman, (1983), **The Homosexualization of America** (Amerika'nın Eşcinselleşmesi), s. 4, Boston, Beacon Press; J. Weeks, (1977) **Coming Out: Homosexual Politics in Britain from the Nineteenth Century to the Present** (Ortaya Çıkış: 19. Yüzyıldan Günümüze İngiltere'de Eşcinsel Politikası), s. 2, Londra, Quartet. Altman da Weeks de Benkert'ten doktor olarak bahseder; o zamandan beri Benkert'in doktor olduğuna dair yanlış bir kanı uyanmıştır. Bu konunun önemine ilişkin bir tartışma için bkz. F. Silverstople, (1987), 'Benkert, Bir Doktor Değildi: 19. Yüzyılda Eşcinsellik Kategorisinin Tıbbi Olmayan kökenleri Üzerine', **Homosexuality, Which Homosexuality?** (Eşcinsellik, Hangi Eşcinsellik?) içinde Uluslararası Eşcinsel Erkek ve Lezbiyen İncelemeleri Konferansı, cilt I, Amsterdam, Free University.

5. R. Trumbach, (1989), 'Çağdaş Batı Kültüründe Toplumsal Cinsiyet ve Eşcinsel Rolü: 18. ve 19. Yüzyılın Karşılaştırılması', D. Altman **et al., Which Homosexuality: Essays from the International Scientific Conference on Lesbian and Gay Studies** (Hangi Eşcinsellik?: Uluslararası Bilimsel Lezbiyen ve Eşcinsel Erkek İncelemeleri Konferansı'ndan) içinde, s. 156, Londra, GMP.
6. Weeks, (1977), a.g.e., s. 12.
7. M. Foucault, (1986), **Cinselliğin Tarihi**, Çev. H. Tufan, Afa, İstanbul.
8. Weeks, (1977), a.g.e., s. 3.
9. Silverstolpe, a.g.e., Trumbach, a.g.e.
10. Silverstolpe, a.g.e., s. 216.
11. Anja van Kooten Niekerk, Theo van der Meer, (1989), D. Altman **et al.**, a.g.e. Giriş.
12. Silverstolpe, a.g.e.
13. J. Dollimore, (1986), 'Homofobi ve Cinsel Farklılık', **Oxford Literary Review**, cilt 8, no. 1-2, s. 5.
14. Örneğin, K. Plummer (der.), (1981), **The Making of The Modern Homosexual**, (Çağdaş Eşcinselin Oluşumu), Londra, Hutchinson.
15. M. McIntosh, 'Eşcinsel Rolü', **Social Problems**, cilt 16, no. 2.
16. Ibid.
17. K. Plummer, (1975), **Sexual Stigma: An Interactionist Account** (Cin l Yara: Etkileşimci Bir Açıklama), Londra, Routledge & Kegan Paul.
18. J. Weeks, (1981), 'Söylem, Arzu ve Cinsel Sapkınlık', Plummer, (1981), a.g.e. içinde, s. 83.
19. Ibid.
20. J. Weeks, (1980), 'Kapitalizm ve Cinselliğin Örgütlenmesi', **Gay Left Collective** (der.), **Homosexuality: Power and Politics** (Eşcinsellik: İktidar ve Politika) içinde, s. 15, Londra, Allison & Busby.
21. Ibid.
22. J. Marshall, (1981), 'Homolar, Sapıklar ve Maço Erkekler: Erkek Eşcinselliğinin Değişen Kavramları', Plummer, (1981), a.g.e. içinde.
23. Ibid., s. 153.
24. Eve K. Sedgwick, (1985), **Between Men: English Literature and Male Homosexual Desire** (Erkekler Arasında: İngiliz Edebiyatı ve Eril Eşcinsel Arzu), New York, Columbia Universit Press.
25. Craig Owen, (1978), a.g.e.
26. Alıntılayan J. Weeks (1981), a.g.e., s. 111.
27. Weeks, (1977), a.g.e., s. 21.
28. Weeks, (1981), a.g.e., s. 117.
29. Ibid., s. 114.
30. Ibid.
31. Ibid., s. 220.
32. Marshall, a.g.e., s. 149.
33. Alıntılayan ibid., s. 148.
34. Alfred Kinsey **et al.** (1948), **Sexual Behaviour in the Human Male** (Erkeklerde Cinsel Davranış), s. 614-15, s. 623 ve s. 636-8, Philadelphia W. B. Saunders.
35. Tony Gould, (1983), a.g.e., s. 97-8.
36. J. Marshall, 'Çay ve Sempati'nin Politikası', **Gay Left Collective** (der.), a.g.e. içinde, s. 78.
37. J. D'Emilio ve Estelle Friedman, (1988), **Intimate Matters: A History of Sexuality in America** (Mahrem Konular: Amerika'da Cinselliğin Tarihi), s. 294, New York, Harper Row.
38. B. Ehrenreich, (1983), **The Hearts of Men** (Erkeklerin Kalbi), s. 26, 24, Londra, Pluto Press.
39. G. A. Studdert Kennedy, (1989), 'Kadınların Sevgisi Aşmak', Martin Taylor

(der.), **Lads: Love Poetry of the Trenches** (Delikanlılar: Siperlerden Aşk Şiirleri) içinde, s. 148, Londra, Constable; Ayrıca bkz. Paul Fussel, (1975), **The Great War in the Modern Memory** (Modern Bellekte Büyük Savaş), böl. VIII, Londra, Oxford University Press.
40. Sedgwick a.g.e., s. 89.
41. Trevor Royle, (1986), a.g.e., s. 117.
42. David Morgan, (1987), a.g.e., s. 34-5.
43. Ibid., s. 53.
44. Alıntılayan, ibid, s. 54.
45. Ibid.
46. Alıntılayan Ray Raphael, (1988), a.g.e., s. 134.
47. Ibid.
48. M. Foucault, a.g.e.
49. Ibid.
50. Christopher Isherwood, (1954), **The World in the Evening** (Akşam Vakti Dünya), s. 125-6, Londra, Methuen.
51. J. Babuscio, (1977), 'Camp ve Eşcinsel Duyarlığı', **Gays and Film** (Eşcinseller ve Sinema) içinde, s. 40, Londra, British Film Institute.
52. Derek Cohen ve R. Dyer, (1980), 'Eşcinsel Kültürünün Politikası', **Gay Left Collective** (der.) içinde, s. 176-7.
53. David Fernbach, (1981), **The Spiral Path** (Spiral Yol), s. 206, Londra, GMP.
54. R. Dyer, (1979), **Stars** (Yıldızlar), s. 67-8, Londra, British Film Institute.
55. Babuscio, a.g.e., s. 41.
56. Andrew Britton, (1978/9), 'Yorumdan Yana - Camp'e Ka şı Notlar', s. 11, **Gay Left**, no. 7.
57. Ibid.
58. Weeks, (1980), a.g.e., s. 19.
59. Simon Watney, (1980), 'GLF İdeolojisi', **Gay Left Collective**, (der.), a.g.e. içinde, s. 73.
60. GLF Manifestosu, (1971), **Principles of GLF** (GLF İlkeleri), s. 15.
61. S. Watney, a.g.e., s. 72.
62. Alıntılayan ibid, s. 70.
63. D'Emilio ve Freedman, a.g.e., s. 319.
64. Örneğin, bkz. D. Fernbach, a.g.e., s. 20.
65. Ibid., s. 83, s. 197.
66. Ibid., s. 199.
67. Ibid., s. 100.
68. GLF Manifestosu, s. 8-9.
69. Bkz. örneğin Keith Birch, (1980), 'Özerklik Politikası', **Gay Left Collective** (der.), a.g.e. içinde veya S. Rowbotham **et al.** (1980), a.g.e.
70. **Gay Left Collective**, (1976), **Gay Left** Editörleri, 2, Bahar, s. 1.
71. J. Weeks, (1979), 'Kişisel Politika - On Yıl Son a', **Gay Left** 8, Yaz, s. 7-8.
72. **'Nothing Personal'**dan (Hiçbir şey Kişisel Değil), bu olayla sırasında Ulusla a ası Marksist Grup'a (IMG) üye olan eşcinsel erkekler ve kadınla tarafından yazılmış, yayımlanmamış notlar.
73. D. Fernbach, a.g.e., s. 198.
74. D. Altman, (1983), a.g.e., s. 211.
75. Ibid., s. 1.
76. M. Humphries, (1985), A. Metcalfe ve M. Humphries (der.), a.g.e. içinde, s. 72.
77. Alıntı, George Stambolian, (1984), **Male Fantasies/ Gay Realities: Interviews with Ten Men** (Erkek Fantezileri/ Eşcinsel Gerçekleri: On Erkekle Röportaj), New York, Sesa Horse Press.
78. D. Altman, a.g.e., s. 56.
79. Ibid., s. 58.

80. R. Dyer, (1981), 'Gökkuşağının Üzerinden Atlamak', G. Bridges ve Rosalind Brunt (der.), **Silver Linings** (Gümüş Astarlar) içinde, s. 61, Londra, Lawrence & Wishart.
81. Y. Roberts, a.g.e. içinde, s. 165-6.
82. Ibid.
83. Ibid., s. 169.
84. G. Stambolian, a.g.e., s. 155.
85. Ibid., s. 11.
86. Ibid., s. 154.
87. Ibid., s. 159-60.
88. D. Altman, a.g.e., s. 180.
89. Shere Hite, (1981), **The Hite Report on Male Sexuality** (Erkek Cinselliği Üzerine Hite Raporu), Londra, MacDonald; Nancy Friday, (1981), **Men in Love: Men's Sexual Fantasies** (Aşık Erkekler: Erkeklerin Cinsel Fantezileri), Londra, Arrow Books.
90. D. Altman, a.g.e., s. 193.
91. Bkz. Scott McIntosh, Yvonne Roberts, a.g.e. içinde veya 'Bir Mazoşist', G. Stambolian, a.g.e. içinde.
92. Altman, a.g.e., s. 195.
93. Ibid., s. 197.
94. Ibid., s. 198.
95. Dyer, (1983), 'Anlaşmaya Varırken', **Jump Cut** 30, s. 27.
96. Ibid.
97. Ibid., s. 29.
98. Humphries, a.g.e., s. 85.
99. Nigel Young, (1979), 'Geçmiş Şimdi', **Gay Left**, 8, Yaz, s. 35.
100. Alıntılayan Altman, a.g.e., s. 18.
101. Edmund White, (1980), **States of Desire** (Arzu Durumları) s. 259, New York, E. P. Dutton.
102. Bkz. Michael Smith (der.), (1983), **Black Men/ White Men: A Gay Anthology** (Siyah Erkekler/ Beyaz Erkekler: Bir Eşcinsel Antolojisi), San Francisco, Gay Sunshine Press; Joseph Beam (der.), (1986), **In the Life: A Black Gay Anthology** (Yaşamın İçinden: Bir Siyah Eşcinsel Antolojisi), Boston, Alyson Publications Inc.
103. Joe DeMarco, (1983), 'Eşcinsel Irkçılığı', M. Smith, ibid içinde, s. 111.
104. Ibid., s. 118.
105. Alıntılayan Altman, a.g.e., s. 177.
106. Ellen Willis (1981), **Beginning to See The Light** (Işığı Görmeye Başlarken), s. 163, Boston, South End Press.
107. Andrew Hacker, (1982), a.g.e., s. 37.
108. Ibid.
109. Ibid. ve ayrıca Neil Kinnock, (1983), 'İşçi Partisi'nin Aile Politikası: Alternatif Bakış Açıları', **Poverty: Child Poverty Action Group Journal**, 55, Ağustos.
110. Martin Weinberg ve Colin Williams, (1975), **Male Homosexuals** (Erkek Eşcinseller), s. 20, New York, Penguin Books.
111. D'Emilio ve Freedman, a.g.e., böl. 15.
112. Gayle Rubin, (1987), 'Cinselliği Düşünürken: Radikal Bir Cinsellik Politikası Kuramı Üzerine Notlar', Carol Vance, (1984), **Pleasure and Danger** (Haz ve Tehlike) içinde, s. 271, Londra, Routledge & Kegan Paul.
113. G. Weinberg, (1972), **Society and the Healthy Homosexual** (Toplum ve Sağlıklı Eşcinsel), s. 4, New York, St. Martin Press. Ayrıca bkz. Martin Hoffman, (1968), **The Gay World** (Eşcinsel Dünyası), s. 181-2, New York, Basic Books.
114. Altman, a.g.e., s. 65.
115. Sigmund Freud, (1933), 'Kıskançlık, Paranoya ve Eşcinselliğin Bazı Nevrotik Görünümleri', **Complete Works** (Bütün Eserleri) içinde, cilt 18, s. 232, Lond-

ra, Hoggart.
116. Andrew Kopkind, (1979), 'Kışlalardaki Erkek Çocukları', Karla Jay ve Allen Young (der.), **Lavender Culture** (Lavanta Kültürü) içinde, New York, Jove HBJ; D. Altman, a.g.e., s. 61.
117. Saul Hoch, (1979), **White Hero, Black Beast** (Beyaz Kahraman, Siyah Canavar), S. 85, Londra, Pluto Press.
118. David Morgan, a.g.e.
119. Altman, a.g.e., s. 69.
120.'İngiltere'nin En Rezil Erkekleri', **Sunday People** gazetesinin başlığı, 25 Mayıs 1975.
121. Altman, a.g.e. içinde, s. 173.
122. Ibid., s. 198.
123. **Gay Left Collective** (1978/9), 'Mutlu Aileler mi?: Pedofili İnceleme Altında', **Gay Left** içinde, 7, Kış, s. 2.
124. Ibid., s. 5.
125. Roger Jowell ve Colin Airey, (1984), **British Social Attitudes: The 1984 Report** (İngilizlerin Toplumsal Tutumları: 1984 Raporu), s. 136-45, Londra, Gower.
126. Alıntılayan Weeks, (1987), 'Soğuk Bir İklimde Aşk', **Marxism Today,** Ocak, s. 13.
127. Richard Goldstein, (1985), 'AIDS'in Kullanımları', **Village Voice**, 5 Aralık, s. 27.
128. Weeks, (1987), a.g.e., s. 13.
129. Elizabeth Wilson, (1989), **The Guardian**, 14 Mart, s. 21.
130. Lesley Dike, (1987), 'AIDS: Kadınların Bilmesi Gereken Şey', **Outwrite**, 5 Ocak, s. 10-11; L. Segal, (1989), 'Geçmişten Dersler: Feminizm, Cinsel Politika ve AIDS Tehlikesi', Erica Carter ve Simon Watney (der.), **Taking Liberties: AIDS and Cultural Politics** (Özgürlüklere Ulaşırken; AIDS ve Kültürel Politika) içinde, Londra, Serpent's Tail.
131. **The Economist**, 23 Ağustos, 1986, s. 33.
132. Cindy Patton, (1988), 'AIDS: Eşcinsel Topluluğundan Dersler', **Feminist Review**, no. 30, Sonbahar, s. 108.
133. Altman, (1986), **AIDS and the New Puritanism** (AIDS ve Yeni Püritanizm), Londra, Pluto Press.
134. Ibid.
135. Simon Watney, (1987), **Policing Desire** (Arzunun Denetlenmesi) Londra, Comedia.
136. Bill Thomeycroft, J. Weeks ve Mark Stevens, (1988), 'Sevginin Özgürleşmesi', Bob Cant ve Susan Hemmings (der.), **Radical Records: Thirty Years of Lesbian and Gay History** (Radikal Kayıtlar: Lezbiyen ve Eşcinsel Erkek Tarihinin Otuz Yılı) içinde, s. 167, Londra, Routledge.
137. Weeks, ibid içinde, s. 168.
138. Terrence Higgins Tröstü broşürleri.
139. David Rampton, (1986), **You: Mail on Sunday** 26 Kasım.
140. **The Economist**, 23 Ağustos 1986, s. 33.
141. Cindy Patton, a.g.e., s. 106.
142. Ibid.
143. Ibid.
144. Sylvia Strauss, (1982), **"Traitors to the Masculine Cause": The Men's Campaigns for Women's Rights** ("Erkek Davasına İhanet Edenler": Erkeklerin Kadın Hakları Kampanyaları), Londra, Greenwood Press.
145. E. Carpenter, (1948), a.g.e.
146. Bkz. J. Weeks, (1977), a.g.e., s. 75.
147. Ibid.
148. Sheila Rowbotham, (1977), 'Edward Carpenter: Yeni Hayatın Peygamberi',

S. Rowbotham ve J. Weeks, **Socialism and the New Life: The Personal and Sexual Politics of Edward Carpenter and Havelock Ellis** (Sosyalizm ve Yeni Hayat: Edward Carpenter ve Havelock Ellis'in Kişisel ve Cinsel Politikaları) içinde, Londra, Pluto Press.

VII. YARIŞAN ERKEKLİKLER (3): SİYAH ERKEKLİĞİ VE BEYAZ ADAMIN SİYAH ERKEĞİ

1. James Baldwin'den alıntılayan Fern Maya Eckman, (1968), **The Furious Passage of James Baldwin** (James Baldwin'in Öfkeli Ölümü) içinde, s. 32-3, Londra, Michael Joseph.
2. Joseph Conrad, (1986), [İlk kez 1902'de yayımlanmıştır]**Heart of Darkness** (Karanlığın Yüreği, çev. S. Fişek, Dost K. Y., 1982) s. 105-6, Harmondsworth-Penguin.
3. Chinua Achebe, (1988), **Hopes and Impediments: Selected Essays 1965-87** (Umutlar ve Engeller: Seçme Makaleler 1965-87), s. 11, Londra, Heinemann.
4. Alıntılayan D. Hammond ve Alta Jablow, (1970), **The Africa That Never Was: Four Centuries of British Writings About Africa** (Hiç Olmayan Afrika: Afrika Üzerine Dört Yüzyıllık İngiliz Yazını) s. 23, New York, Twayne Press.
5. William Blake, (1965), [İlk kez 1789'da yayımlanmıştır], 'Küçük Siyah Delikanlı', Max Plowman (der.), **William Blake: Poems and Prophecies** (William Blake: Şiirler ve Kehanetler) içinde, s. 10, Londra, Everyman.
6. Hammond ve Jablow, a.g.e., s. 26.
7. Patrick Brantlinger, (1987), 'Viktoryenler ve Afrikalılar: Kara Kıta Mitinin Seceresi', Henry L. Gates Jr (der.), **Race, Writing and Difference** (Irk, Yazı ve Farklılık) içinde, s. 186, Londra, Univ. of California Press.
8. Robin Blackburn, (1988), **The Overthrow of Colonial Slavery 1776 - 1848** (Sömürge Köleliğinin Çöküşü 1776 - 1848), Londra, Verso.
9. Bkz. Brantlinger, a.g.e., s. 186-92.
10. James Walvin, (1987), 'Ahlaki Üstünlük Simgeleri: Kölelik, Spor ve Değişen Dünya Düzeni, 1800-1950', Mangan ve J. Walvin (der.), **Manliness and Morality** (Erkeklik ve Ahlak) içinde, Londra, Manchester University Press.
11. Rudyard Kipling.
12. Walvin, a.g.e., s. 243.
13. Alıntılayan Brantlinger, a.g.e., s. 192.
14. Alıntı, ibid., s. 187.
15. Alıntılayan Hammond ve Jablow, a.g.e., s. 54.
16. Alfred W. Cole ve W. Winrood Reade gibi erkekler birinci grubun, Sir Williams Harris gibi erkekler ikinci grubun üyesiydi. ibid., s. 45.
17. Ibid.
18. Alıntılayan Catherine Hall, (1989), ('Düşünsel Prestijin Ekonomisi: Thomas Carlyle, John Stuart Mill ve Başkan Eyre Davası', **Cultural Critique**, yaz.
19. Bkz. Hall, ibid.
20. Thomas Huxley, alıntılayan Brantlinger, a.g.e., s. 205; Mary Kingsley, alıntılayan Hammond ve Jablow, a.g.e. içinde, s. 98.
21. Ibid., s. 98.
22. Ibid.
23. Ronald Robinson **et al.**, (1961), **Africa and the Victorians: The Official Mind of Imperialism** (Afrika ve Viktoryenler: Emperyalizmin Resmi Zihniyeti), s. 465-75, Londra, Macmillan. İngiltere Afrika'nın Yağmalanması'na, Mısır, Güney Afrika ve İrlanda'da patlak veren ayaklanmaların yanı sıra gittikçe güçlenerek İngiltere'nin dünya üzerindeki egemenliğine yönelik bir tehdit oluşturan diğer rakip Avrupa uluslarına karşı Afrika, Mısır ve Asya'daki mevcut serbest ticaret ilişkilerini korumak için katılmıştı.

24. H. R. Haggard, (1979) [İlk kez 1885'te yayımlanmıştır], **King Solomon's Mines, She, Allan Quartermain**'den **King Solomon's Mines** (Sultan Süleyman'ın Hazineleri), Londra, Octopus Press.
25. Ibid, s. 14.
26. Hammond ve Jablow, a.g.e., s. 108.
27. Brantlinger, a.g.e., s. 211.
28. Alıntılayan ibid.
29. Joel Kovel, (1988), [İlk kez 1970'te yayımlanmıştır], **White Racism: A Psycho-history** (Beyaz Irkçılığı: Bir Psiko-tarih), s. xcix, Londra, Free Association Books.
30. Achebe, a.g.e., s. 2.
31. Conrad, a.g.e., 16.
32. Ibid., s. 50.
33. Graham Greene, (1948), **Journey Without Maps** (Haritasız Yolculuk), Londra, Pan.
34. Ibid., s. 114.
35. Ibid., s. 33.
36. Hammond ve Jablow, a.g.e., s. 182.
37. Mrinalini Sinha, (1987), 'Toplumsal Cinsiyet ve Emperyalizm: 19. Yüzyıl Sonlarında Bengal'de Sömürge Politikası ve Ahlaki Emperyalizm İdeolojisi', Michael Kimmel (der.), **Changing Men** (Değişen Erkekler) içinde, Londra, Sage.
38. Ibid, s. 226.
39. Rudie Bleys, 'Sapkınlık/Arzu Coğrafyası: 18. ve 19. Yüzyılda İlkel Eşcinsellik Yorumları', Uluslararası Bilimsel Eşcinsel Erkek ve Lezbiyen İncelemeleri Konferansı, **Homosexuality, Which Homosexuality** içinde, cilt I, (Tarih), s. 13, Amsterdam, Free University Amsterdam.
40. James Baldwin, (1985), [İlk kez 1963'te yayımlanmıştır], **The Fire Next Time, The Price of the Ticket** (Biletin Bedeli) içinde Londra, Michael Joseph.
41. Alıntılayan Robert Altman, (1981), **Coming Out in the Seventies** (Yetmişlerde Ortaya Çıkanlar) s. 158, Boston, Alyson Publications.
42. Frantz Fanon, (1970), [İlk kez 1952'de yayımlanmıştır], **Black Skins, White Masks** (Siyah Deriler, Beyaz Maskeler), s. 118, Londra, Paladin.
43. Roger Bastide, (1972), 'Esmer Venüs, Siyah Apollo', Paul Baxter ve Basil Sansom (der.), **Race and Social Difference** (Irk ve Toplumsal Farklılık) içinde, s. 187, Harmondsworth, Penguin.
44. J. Baldwin, (1985), [İlk kez 1961'de yayımlanmıştır], 'Siyah Çocuk Beyaz Çocuğa Bakıyor', a.g.e., s. 290.
45. J. Baldwin, (1985), [İlk kez 1972'de yayımlanmıştır], 'Sokakta İsim Yok', ibid, s. 482.
46. J. Baldwin, (1985), 'İşte Ejderhalar', ibid, s. 684-5.
47. J. Baldwin, (1985), 'Sokakta İsim Yok', a.g.e., s. 477.
48. G. Summerfield, (1984), Richard Wright'ın **Black Boy**'unun (Kara Çocuk) giriş yazısı, s.v, Londra, Longman.
49. B. W. Beacroft ve M. A. Smale, (1982), **The Making of America** (Amerika'nın Oluşumu), s. 104, Londra, Longman.
50. Alıntılayan Hazel Carby, (1987), " 'Kadın Çağının Eşiğinde'; Siyah Feminist Kuramda Linç, İmparatorluk ve Cinsellik", Gates, a.g.e. içinde, s. 307.
51. Alıntılayan Jani Gaines, (1988), 'Beyaz Ayrıcalığı ve Bakma İlişkileri: Feminist Film Kuramında Irk ve Toplumsal Cinsiyet', **Screen,** cilt 29, 4, s. 24.
52. Ibid.
53. Bkz. Helen Taylor, Rüzgâr Gibi Geçti: Herkesin Arap Dadısı', Jean Radford (der.), **The Progress of Romance: The Politics of Popular Fiction** (Romansın Başarısı: Popüler Edebiyatın Politikası) içinde, s. 125, s 130. Londra, Routledge & Kegan Paul.
54. Robert Staples, (1982), **Black Masculinity: The Black Male's Role in**

American Society (Siyah Erkekliği: Amerikan Toplumunda Siyah Erkeğin Rolü), s. 62, San Francisco, Black Scholar Press.
55. Alıntılayan Baldwin, a.g.e., s. 299.
56. Norman Mailer, (1960), 'Beyaz Zenci', **Protest** içinde, s. 304, Londra, Panther.
57. Ibid, s. 291.
58. Fanon, a.g.e.
59. Kobena Mercer, (1 88), 'Irkçılık ve Erkeklik Politikası', Kobena Mercer ve Isaac Julien, 'Irk, Cinsel Politika ve Siyah Erkekliği: Bir Dosya', Rowena Chapman ve J. Rutherford (der.), **Male Order** içinde, s. 112, Londra, Lawrence & Wishart.
60. Bastide, a.g.e., s. 191.
61. Bkz. Johnson a.g.e., s. 18.
62. Ibid, s. 19.
63. L. Segal, (1987), a.g.e., böl. I.
64. Johnson, a.g.e., s. 19.
65. Segal, a.g.e.
66. Segal, a.g.e., böl. I.
67. E. Cleaver, (1969), **Soul on Ice** (Acı Çeken Ruh), s. 125, Londra, Cape.
68. Mtutuzeli Matshoba, (1979), **Call Me Not A Man** (Bana Erkek Demeyin), s. 18, Londra, Rex Collings.
69. Ibid.
70. Alıntılayan Johnson, a.g.e., s. 19.
71. R. Wright, (1984), a.g.e., s. 209.
72. Ibid, s. 222.
73. Chester Himes, (1986), [İlk kez 1945'te yayımlanmıştır], **If He Hollers Let Him Go** (Kıçını Yırtıyorsa Bas Tekmeyi), s. 2, s. 4, Londra, Pluto Press.
74. Ibid, s. 35.
75. K. Clark, (1965), **Dark Ghetto** (Kara Getto), s. 64, New York, Harper.
76. William Grien ve Price Cobbs, (1968), **Black Rage** (Siyah Öfke), s. 149, New York, Bantam Books.
77. C. Silberman, (1964), **Crisis in Black and White** (Siyah ve Beyazların Bunalımı), s. 155, New York, Random Books.
78. Ibid, s. 189.
79. Ibid, s. 235.
80. Daniel Moyniham, (1965), **The Negro Family: The Case for National Action** (Zenci Ailesi: Ulusal Eylem Sorunu), Washington, ABD Çalışma Bakanlığı.
81. Alıntılayan D. Widgery, (1979), 'Baldwin', **Achilles Heel**, 3, s. 34.
82. R. Staples, a.g.e., s. 88.
83. Ibid, s. 136.
84. Ibid, s.2.
85. Ibid, s. 8.
86. Ibid, s. 13, önemle vurgulanmıştır.
87. Ibid.
88. Ibid, s. 68.
89. Ibid, s. 69.
90. Ibid, s. 80.
91. Ibid, s. 143.
92. Lillian Rubbin, (1987), **Quiet Rage** (Sessiz Öfke), s. 242, Londra, Faber & Faber.
93. Bell Hooks, **Talking Back: Thinking Feminist - Thinking Black** (Cevap: Feminist Düşünmek - Siyah Düşünmek), s. 242, Londra, Sheba.
94. Ibid, s. 178.
95. Staples, a.g.e., s. 89.
96. Greer ve Cobb, a.g.e., s. 179.

97. Rubin, a.g.e., s. 242.
98. William Strickland, (1989), 'İki Partinin Irkçılığı 1988 Başkanlık Kampanyasına Nasıl Leke Bulaştırdı', **Zeta Magazine,** Ocak, s. 10.
99. Rubin, a.g.e., s. 38.
100. Ibid, s. 249.
101. Ibid, s. 104.
102. Bobby Seale, (1970), **Seize the Time: The Story of the Black Panther Party** (Zamanı Yakalayın: Kara Panter Partisinin Hikâyesi), Londra, Arrow Books.
103. J. Kovel, a.g.e., s.cix.
104. LeRoi Jones, (1966), **Home** (Yuva), s. 164, New York, William Morrow & Co.
105. Alıntılayan Eckman, a.g.e., s. 136.
106. LeRoi Jones, a.g.e., s. 110.
107. Johnson, a.g.e., s. 85.
108. LeRoi Jones, a.g.e., s. 188.
109. Alıntılayan Eckman, a.g.e., s. 23.
110. Stuart Hall **et al.,** (1978), **Policing The Crisis** (Bunalımın Denetlenmesi), Londra, Macmillan.
111. Ibid, s. 357.
112. Dick Hebdige, (1979), **Subculture: The Meaning of Style** (Gençlik ve Altkültürleri, çev. E. Tarım, İletişim Y., 1988), s. 37, Londra, Methuen.
113. Paul Gilroy, (1987), **There ain't No Black in the Union Jack** (İngiliz Bayrağında Siyah Yok), s. 164-5, Londra, Hutchinson.
114. Ibid, s. 171.
115. Ibid, s. 241.
116. Ibid.
117. Beverly Bryan, Stella Dadzie ve Suzanne Scafe, (1985), **The Heart of the Race: Black Women's Lives in Britain** (Irkın Yüreği: İngiltere'de Siyah Kadınların Hayatı), s. 219, Londra, Virago.
118. Ken Pryce, (1979), **Endless Pressure** (Sonsuz Baskı), s. 53, Bristol, Bristol Classical Press.
119. Errol Lawrence, (1982), 'Yağmurlu Havada Susuz Kalmak: Sosyoloji ve Siyah Patolojisi', CCCS (der.), **The Empire Strikes Back** (İmparatorluk Yeniden İş Başında) içinde, Londra, Hutchinson; Paul Gilroy ve Errol Lawrence, 'İki Sesli İngiltere: Beyaz ve Siyah Gençliği ve Irkçılık Karşıtlığı Politikası', P. Cohen ve Harwant Bains (der.), **Multi-Racist Britain** (Çok Yönlü Irkçı İngiltere) içinde, Londra, Macmillan.
120. Toni Cade, (1970), 'Rol Konusu Üzerine', Toni Cade (de .), **The Black Woman** (Siyah Kadın) içinde, s. 102, New York, Signet.
121. Ibid, s. 103.
122. Ibid, s. 106.
123. Toni Cade Bambara, (1972), **Gorilla, My Love** (Goril, Aşkım), New York, Random House; (1977), **The Sea Birds are Still Alive** (Deniz Kuşları Hâlâ Hayatta), New York, Random House ve (1980), **The Salt Eaters** (Tuz Yiyenler), New York, Random House.
124. Toni Cade, a.g.e., s. 268.
125. Paule Marshall, (1981) [İlk kez 1959'da yayımlanmıştır], **Brown Girl, Brownstones,** New York, The Feminist Press.
126. Paule Marshall, (1970), 'Reena', Cade, a.g.e. içinde.
127. Toni Morrison, (1971), 'Siyah Kadın Kadın Özgürlüğü Konusunda Ne Düşünüyor?', **The New York Times Magazine,** 22 ağustos.
128. Zora Neale Hurston, (1986), [İlk kez 1937'de yayımlanmıştır], **Their Eyes Were Watching God** (Gözlerini Tanrı'ya Dikmişlerdi), xiii, Londra, Virago; Elaine Feinstein, (1985), **Bessie Smith,** s. 97, Londra, Viking.

129. Rubin, a.g.e., s. 242.
130. Alıntılayan Johnson, s. 109.
131. Alice Walker, (1970), a.g.e., s. 94.
132. Alice Walker, (1982), a.g.e.
133. Michele Wallace, (1979), **Black Macho and the Myth of Superwoman** (Siyah Maço ve Süperkadın Miti), Londra, John Calder.
134. Ibid, s. 109.
135. Ibid, s. 32, s. 48.
136. E. Cleaver, a.g.e., s. 49.
137. LeRoi Jones, a.g.e., s. 227.
138. Wallace, a.g.e., böl. I.
139. Audre Lorde, (1983), 'Söylediklerim Orada Tekrarlanacak', Mari Evans (der.), **Black Women Writers** (Siyah Kadın Yazarlar) içinde, s. 267, Londra, Pluto.
140, Combahee River Collective, (1983), 'Kolektif Beyanat', Barbara Smith (der.), **Home Girls: A Black Feminist Anthology** (Ev Kızları: Bir Siyah Feminist Antolojisi) içinde, New York, Kitchen Table/Women of Color Press.
141. Ntozake Shange, (1980), 'Anlaşmaya Varırken', Mary H. Washington (der.), **Midnight Birds** (Gece Kuşları) içinde, s. 254, New York, Anchor Books.
142. Lauretta Ngcobo (der.), **Let It Be Told: Black Women Writers in Britain** (Bırak Söylensin: İngiltere'de Siyah Kadın Yazarlar), s. 31, Londra, Virago Press.
14 . Ibid, s. 30.
144. Rhonda Cobham ve Merle Collins, (1986), **Watchers and Seekers: Creative Writings by Black Women in Britain** (Seyredenler ve Arayanlar: İngiltere'de Siyah Kadınların Yazınsal Metinleri), s. 30, Londra, Women's Press.
145. Joan Riley, (1985), a.g.e.
146. Gdace Nichols, (1986), **'Even Thou'** adlı şiir, Cobham ve Collins (der.), a.g.e. içinde s. 65.
147. Beverley Bryan **et al.,** a.g.e., s. 214.
148. Washington, a.g.e., s.xvi.
149. Staples, a.g.e., s. 159.
150. Ismael Reed, (1989) **Reckless Eyeballing,** Londra, Allison & Bisby.
151. Johnson, a.g.e., s. 107.
152. L. Hughes, (1986), [İlk kez 1940'ta yayımlanmıştır], **The Big Sea: An Autobiography** (Büyük Deniz: Bir Otobiyografi), Londra, Pluto Press; James Baldwin, (1984), a.g.e.
153. Joseph Beam, (1986), 'Kardeş Kardeşe: Gönülden Sözler', J. Beam (der), **In the Life: A Black Gay Anthology** (Yaşamın İçinden: Bir Siyah Eşcinsel Antolojisi) içinde, s. 239.
154. Kobena Mercer ve Isaac Julien, a.g.e., s. 99.
155. Ibid.
156. Ibid, s. 105.
157. Ibid, s. 139-40.
158. Ibid, s. 141.
159. Richard Pryor, (1971), **In Concert** (Konserlerden), (Video).
160. Bkz. Örneğin, Lenny Henry, (1989), 'Kahramanım: Lenny Henry Richard Pryor'u Anlatıyor', **The Independent Magazine,** 22 Temmuz, s. 54.
161. I. Julien, **Looking For Langston** (Langston'u Ararken), ITV Channel 4'te **Out on Tuesday** dizisinde gösterilen film, (27 Mart 1989).
162. Hughes, a.g.e., s. 156.
163. Stuart Hall, (1987), 'Minimal Benlikler', **Identity: The Real Me** (Kimlik: Gerçek Ben), Londra, I.C.A. Documents 6; Stuart Hall, (1987), 'Yeni Etnik Gruplar', **Black Film British Cinema** (Siyah Filmciliği, İngiliz Sineması) içinde, s. 27, Londra, I.C.A. Documents.

164. Essex Hemphill, (1986), **Conditions: Poems by Essex Hemphill** (Koşullar: Essex Hemphill'den Şiirler), Washington, BeBop Books.
165. I. Julien, (1988), 'Gary'nin Hikâyesi', Mercer ve Julien, a.g.e. içinde, s. 128.

VIII. CANAVAR TOHUMU (1) SEKS ERKEK EGEMENLİĞİ MİDİR?

1. Nancy Friday, **Spare Rib** dergisinde röportaj, s. 45, Şubat 1976.
2. Dale Spender, (1984), 'NE OLURSA OLSUN... Çağdaş Feminizmde Kuramsal Meseleler', Joy Holland (der.), **Feminist Action** (Feminist Eylem) içinde, s. 11-12, Londra, Battle Axe Books.
3. Catherine Stimpson, (1987), Harry Brod (der.), **The Making of Masculinities**'in (Erkekliklerin Oluşumu) Önsözü, s. xl, Londra, Allen & Unwin.
4. Anonim, (1971 civ.), **Why Miss World?** (Neden Dünya Güzeli?), Pamphlet, Londra.
5. Bkz. Michelene Wandor (der.), (1972), **The Body Politic: Writings from the Women's Liberation Movement in Britain 1969-72** Londra, Stage One.
6. Bkz. Sheila Rowbotham, (1989), **The Past is Before Us: Feminism in Action Since 1960s** (Geçmişle Hesaplaşma: 1960'lardan Beri Eylemdeki Feminizm), s. 64, Londra, Pandora.
7. Bkz. L. Segal, (1987), a.g.e., böl. 2.
8. C. MacKinnon, (1982), 'Feminizm, Marksizm, Yöntem ve Devlet', **Signs,** cilt 7, 3, s. 529.
9. C. MacKinnon, (1984), 'Yorumlar', **Signs,** cilt 10, I, s. 182.
10. Roger Scruton, (1983), **The Observer,** 22 Mayıs.
11. Roger Scruton, (1983), **The Times,** 15 Şubat.
12. Alıntılayan Weeks, (1985), a.g.e., s. 69.
13. Alıntılayan P. Schwenger, (1984), a.g.e., s. 76.
14. Alberto Moravia, (1972), **The Two Of Us** (İkimiz), s. 111, Londra, Secker & Warburg.
15. Randy Tomhill **et al.,** (1986), 'Tecavüzün Biyolojisi', Sylvana Tomaselli ve Roy Porter (der.), **Rape** (Tecavüz) içinde, s. 113, Oxford, Basil Blackwell.
16. Rosalind Coward, (1989), 'Cadı Çekirgelerin Cinsel Yaşamı', **Kadınlık Arzuları,** çev. Alev Türker, Ayrıntı Yay., İstanbul.
17. B. Ehrenreich **et al.,** (1986), **Re-Making Love: The Feminization of Sex** (Yeniden Aşk Yapmak: Cinselliğin Kadınsılaştırılması), s. 203, New York, Anchor Press.
18. Örneğin, Yeni Gine dağ toplumlarında yapılan incelemelere göre, bir kişinin cinsiyeti 'erkeğin ya da kadının jenital organlarıyla sınırlanmaz; maddeler erkeğin veya kadının vücuduna girip çıkarken, temas yoluyla cinsiyet başkasına geçer ve değişir.' Bu alıntı Fitz John Porter Poole tarafından aktarılmıştır, " 'Doğal Kadının Dönüşümü', Sherry Ortner ve Harriet Whitehead (der.), (1981), **Sexual Meanings** (Cinsel Anlamlar), s. 118, Cambridge, Cambridge Univ. Press. Ayrıca bkz. G. Eichinger Ferro-Luzzi, (1980), 'Dişi Lingam', **Current Anthropology** cilt 21, I; Shirley Ardener (1987), 'Cinsiyet İkonografisi Üzerine: Vajina', (der.) Pat Caplan, **The Cultural Construction of Sexuality** (Cinselliğin Kültürel Kuruluşu) içinde; Olivia Harris, (1981), 'İşaretlerin Gücü: Bolivya And Dağlarında Cinsiyet, Kültür ve Vahşi Yaşam', (der.) MacCormack ve Strathern, **Nature Culture and Gender** (Doğa, Kültür ve Toplumsal Cinsiyet) içinde, Cambridge, Cambridge Univ. Press. Batı'daki erkekler, kadınlar ve 'cinsiyet' kavramlarını kuşatan evrenselci safsatanın değerlendirildiği, yakın zamanlarda yayımlanan antropoloik metinlerden birisi için bkz. Marilyn Strathern, (1989), **The Gender of the Gift: Problems with Women and Problems with Society in Melanesia** (Armağanın Cinsiyeti: Malinezya'da Kadınların Sorunları ve Toplumun Sorunları), California, Univ. of California Press.
19. Alıntılayan A. Tolson, (1977), a.g.e., s. 60.

20. Ethel S. Person, (1980), 'Kimliğin Temel Dayanağı Olarak Cinsellik: Psikanalitik Perspektifler', **Signs**, cilt 5, 4, s. 619.
21. Gad Horowitz ve Michael Kaufman, (1987), 'Erkek Cinselliği: Bir Özgürleşme Kuramına Doğru', (der.) M. Kaufman, **Beyond Patriarchy** (Ataerkilliğin Ötesinde) içinde, Torondo, Oxford Univ. Press.
22. Norman Mailer, (1972), a.g.e., s. 12.
23. Ibid., s. 126.
24. Ibid., s. 127.
25. Bkz. örneğin, H. R. Hays, (1964), **The Dangerous Sex** (Tehlikeli Cins), New York, Putnam; Wolfgana Lederer, (1968), **The Fear of Women** (Kadın Korkusu), New York, Harcourt Brace; Mervyn Meggitt, (1976), 'Şeytanların Düzenbazlığı', **Man and Woman in New Guinea Highlands**(Yeni Gine Dağlarında Erkek ve Kadın), özel yayın, Amerikan Antropoloji Birliği, no. 8.
26. Ian McEwan, (1978), **In Between the Sheets** (Yorganın Altında), s. 19-21, Londra, Pan.
27. Nancy Friday, (1980), a.g.e., s. 471.
28. Eileen McLeod, (1982), **Women Working: Prostitution Now** (Çalışan Kadınlar: Günümüzde Fahişelik), s. 59, Londra, Croom Helm.
29. Ibid., s. 69.
30. Ibid., s. 70.
31. İngiltere ve Amerika'daki rakamlar ibid., s. 70-72'de aktarılmıştır.
32. David Feintwick, (1979), 'Erkeklerin Yaşamları: Bir Otobiyografiden Alıntı', **Achilles Heel**, 2, s. 38.
33. Friday, a.g.e.
34. Wendy Hollway, (1984), 'Heteroseksüel Sekste Kadınların İktidarı', **Women's Studies Int. Forum** içinde, cilt 7, I, s. 63-8.
35. Ibid., s. 65-6.
36. Ibid., s. 68.
37. C. Vance ve Ann Snitow, (1984), 'Cinsellik ve Feminizm Konusunda Bir Tartışmaya Doğru', **Signs**, cilt 10, I, s. 131.
38. Yayın Kurulu, (1979), 'Birlikten Notlar', **Achilles Heel**, 3, s. 5.
39. Londra Feminist Tarih Grubu, (1983), **The Sexual Dynamic of History** (Tarihin Cinsel Dinamiği), s. 4, Londra, Pluto Press.
40. Angela Carter, (1979), **The Sadeian Woman** (Sade'cı Kadın), s. 14, Londra, Virago Press.
41. Andy Moye, (1985), 'Pornografi', A. Metcalfe ve M. Humphries (der.), **The Sexuality of Men** (Erkeklerin Cinselliği) içinde, s. 63, Londra, Pluto Press.
42. Ibid., s. 59-60.
43. Jeffrey Fracher ve Michael Kimmel, (1987), 'Sert Konular ve Yumuşak Noktalar: Erkeklere Cinsellik Hakkında Danışmanlık Yapma', Murray Scher **et. al.** (der.), **Handbook of Counselling & Psych theraphy with Men** (Erkeklerle Danışma ve Psikoterapi El Kitabı), Londra, Sage.
44. Ibid., s. 84.
45. Ibid., s. 89.
46. Ibid.
47. Leonore Tiefer, (1987), 'Mükemmel Penis Arayışı: Erkek Cinselliğinin Tıbbileştirilmesi', Michael Kimmel (der.), **Changing Men** içinde, s. 170, Londra, Sage.
48. Ibid., s. 166.
49. Sheila Jeffreys (1983), '1920'lerde Seks Reformu ve Anti-Feminizm', Londra Tarih Grubu, a.g.e. içinde, s. 187.
50. Ibid., s. 193.
51. Deirdre English, (1980), a.g.e.
52. Henry Schipper, 'Kirli Para: Amerika'nın En Kazançlı Bölgesinde Bir Gezinti', a.g.e. içinde.

53. Ibid.
53a. Ibid.
54. Caroline Harris ve Jennifer Moore, (1988), 'Değişmiş İmgeler', **Marxism Today**, Kasım, s. 25.
55. Nan Hunter, (1986), 'Pornografi Tartışmasının Bağlamı: Feminizm İçinde Cinsellik, Medya ve Şiddet Konularının Bir Kronolojisi', Kate Ellis **et. al.** (der.), **Caught Looking: Feminism, Pornography and Censorship** (Feminizm, Pornografi ve Sansür) içinde, s. 26, New York, Caught Looking Inc.
56. Andrea Dwo in, **Pornography and Sexual Violence: Evidence of Links** (Pornografi ve Cinsel Şiddet Arasındaki Bağıntılar), (Public Hearings, Minneapolis City Council), s. 11, Londra, Everywoman.
57. A. Dworkin, (1981), **Pornography: Men Possessing Women** (Pornografi: Kadınlara Sahip Olan Erkekler), Londra, Women's Press.
58. Ibid., s. 128.
59. Alıntılayan, John Forrester, (1986), 'Tecavüz, Baştan Çıkartma ve Psikanaliz), Tomaselli ve Porter, a.g.e., s. 62.
60. Bkz. Nancy Friday, (1980), a.g.e., L. Segal, (1983), 'Duyumsal Belirsizlik veya Klitoris Neden Yeterli Değil?', Sue Cartledge ve Joanna Ryan (der.), **Sex and Love** (Seks ve Aşk) içinde, Londra, Women's Press.
61. Bkz. L. Segal, (1987), a.g.e., böl. 3.
62. Richard Green, (1986), Philip Nobile ve Eric Nadler'in **USA vs Sex**'inde (Cinselliğe Karşı ABD) aktarılan tanıklığı, s. 89-92, New York, Minotaur Press.
63. M. Goldstein ve H. Kant, (1973), **Pornography and the Sexual Deviance**, (Pornografi ve Cinsel Sapkınlık), s. 73, Berkeley, Univ. of California Press.
64. R. Staples, (1986), Nobile ve Nadler, a.g.e.'de Yorum, s. 363.
65. Lori Onstenk, (1980), English, a.g.e.
66. Bkz. N. Malamuth ve E. Donnerstein (der.), (1984), **Pornography and Aggression** (Pornografi ve Saldırganlık), Orlando, Academic Press; E. Donnerstein ve D. Linz, (1987), 'Kitle İletişim Ara larında Cinsel Şiddet ve Erkek Seyirciler: Günümüzdeki Kuram ve Araştırmalar', Kimmel, a.g.e. içinde.
67. **Pornography and Saxual Violence: Evidence of Links,** a.g.e. s. 16'da kanıtlar verilir.
68. Alıntı, Nobile ve Nadler, a.g.e., s. 83.
69. Daniel Linz, E. Donnerstein ve Steven Penrod, (1987), 'Kitle İletişim Araçlarında Cinsel Şiddet: Sosyo-Psikolojik İçerimler', P. Shaver ve Clyde Hedrick (der.), **Sex and Gender** içinde, s. 118, Londra, Sage.
70. Donald Mosher, (1970), 'Pornografik Filmlere Psikolojik Tepkiler', **Technical Reports of the Commission on Obscenity and Pornography** (Muzır ve Pornografi Komisyonunun Teknik Raporları) içinde, cilt 8, Washington, ABD Hükümet Raporu; Mosher, (1986), alıntılayan Nobile ve Nadler, a.g.e., s. 93.
71. Bkz. Kate Ellis **et al.**, (1986), **Caught Looking**, a.g.e., s. 26.
72. Larry Baron ve Murray Straus, (1986), Nobil ve Nadler, a.g.e.'de Yorum, s. 351-353.
73. Alıntılayan Ellis **et al.**, a.g.e., s. 65.
74. Ellen Levine, (1986), Nobile ve Nadler, a.g.e.'de Yorum, s. 311.
75. Lisa Duggan, (1986), 'Feminizm Adına Sansür', Ellis **et al.**, a.g.e. içinde, s. 67.
76. Everywoman, (1988), **Pornography and Sexual Violence: Evidence of Links**, a.g.e.'in Giriş yazısı; Catherine Itzin, (1987), **London Daily News**, 20 Nisan. İngiltere'de Minneapolis Yasası'nın lehinde ve aleyhinde görüşler için bkz. Gail Chester ve Julienne Dickey (der.), (1988), **Feminism and Censorship** (Feminizm ve Sansür), Londra, Prism Press.
77. Alıntılayan Ellis **et al.**, a.g.e., s. 77.
78. Andrea Dworkin, (1987), **Right-Wing Women: The Politics of Domesticated Females** (Sağdaki Kadınlar: Evcimenleştirilmiş Kadınların Politikası), Lond-

ra, Women's Press.
79. Bkz. Judith Ennew, (1986), **The Sexual Exploitation of Children** (Çocukların Cinsel Sömürüsü), s. 146-7, Cambridge, Polity Press.
80. Bkz. Seph Weene, (1981), 'Venüs', **Sex Issues: Heresies** no. 2'de çalışırken hissettiği iktidar duygularını tartışmaktadır; veya Nickie Roberts (1986), **The Front Line: Women in the Sex Industry Speak** (Ön Cephe: Seks Endüstrisindeki Kadınlar Konuşuyor), Londra, Grafton Books, röportaj yaptığı diğer kadınlar gibi, sağlıksız, kötü işlerden kaçmak için striptizci olarak çalışmaya karar verdiğini anlatır; ve fahişelerle onların sözde feminist kurtarıcıları arasındaki tarihsel gerilimler konusunda bkz. Judith Walkovitz, (1984), 'Erkeklerin Kötülüğü ve Kadınların Erdemi: 19. Yüzyıl İngilteresi'nde Feminizm ve Fahişelik Politikası', Ann Snitow **et al.**, (der.), **Powers of Desire: The Politics of Sexuality** (Arzunun Güçleri: Cinsellik Politikası), Londra, Virago.
81. Ann Snitow **et al.**, (1975), a.g.e., s. 460.
82. Snitow, (1986), 'Dönüştürmeye Karşı Yok Etmek: Anti-Pornografi Hareketinin Politikası', Ellis **et al.**, a.g.e. içinde, s. 12.
83. Örneğin, bkz. Tony Eardley, (1980), 'Çıplak Kız Posterleri Bina Duvarlarından İndiriliyor', **Achilles Heil**, 4.
84. D. English, a.g.e., s. 46.
85. Pat Califia, (1986), 'Bizlerle Birlikte, Bize Karşı: Yeni Puritenler'; Ellis **et al.**, a.g.e. içinde, s. 20.
86. Mariana Valvedere, (1985), **Sex, Power and Pleasure** (Cinsellik, İktidar ve Haz), s. 138, Toronto, Women's Press.
87. Ibid., s. 140.
88. S. Brownmiller, (1976), **Against Our Will** (İrademize Karşı), s. 359, (vurgu kitaptaki gibidir), Harmondsworth, Penguin.
89. Ellen Willis, (1985), 'Feminizm, Ahlakçılık ve Pornografi', Snitow **et al.**, **Powers of Desire** içinde, s. 462.

IX. CANAVAR TOHUMU (2): ERKEK ŞİDDETİNİN AÇIKLANMASI

1. Susan Griffin, (1971), 'Tecavüz: Tamamiyle Amerikalılara Özgü Bir Suç', **Ramparts**, yeni basım, Eylül, s. 26-35.
2. Ibid.
3. Ibid., s. 35.
4. Shulamith Firestone, (1971), **The Dialectics of Sex** (Cinselliğin Diyalektiği), Londra, Paladin; Kate Millet, (1972), **Sexual Politics** (Cinsel Politika, çev. S. S.Çılızoğlu, Payel Y., 1987), Londra, Abacus.
5. Germaine Greer, (1970), **The Female Eunuch** (Hadım Kadın), Londra, MacGibbon & Kee.
6. S. Rowbotham, (1973), a.g.e.; Juliet Mitchell, (1971), **Woman's state** (Kadının Durumu), Harmondsworth, Penguin.
7. S. Brownmiller, (1976), a.g.e.
8. Elizabeth Stanko, (1985), **Intimate Intrusions: Women's Experience of Male Violence** (Samimi Tecavüzler: Kadınların Erkek Şiddetiyle İlgili Deneymleri), Londra, Routledge & Kegan Paul.
9. Örneğin, bkz., Tecavüz Bunalımı Merkezi, (1977), **First Annual Report** (Birinci Yıllık Rapor), Londra, Rape Counselling and Research Project.
10. S. Griffin, a.g.e., s. 22.
11. Brownmiller, a.g.e., s. 14.
12. Örneğin, İngiliz filmi **Distant Voices, Still Lives**'ta (Uzak Sesler, Sakin Hayatlar) canlandırıldığı biçimiyle Terrence Davies, 1988.
13. Brownmiller, a.g.e., s. 209.
14. Ibid., s. 15.

15. Bkz. John Forester, (1985), a.g.e., s. 62.
16. Bkz. A. Kinsey **et al.**, (1953), **Sexual Behaviour in the Human Female** (Kadınlarda Cinsel Davranış), s. 410, s. 115-22, Philadelphia, W. B. Saunders
17. Peggy R. Sanday, (1985), 'Tecavüz ve Kadını Olanın Susturulması' Tomaselli ve Porter, a.g.e. içinde, s. 85.
18. Margaret Mead, (1935), **Sex and Temperament in Three Primitive Societies** (Üç İlkel Toplumda Cinsellik ve Mizaç), Londra, Routledge & Kegan Paul.
19. Bu ve diğer örne ler için bkz. J. Schwendinger ve H. Schwendinger (1983), **Rape and Inequality** (Tecavüz ve Eşitsizlik), Londra, Sage.
20. Roy Porter, (1985), 'Tecavüz - Tarihsel Bir Anlamı Var mı?, Tomaselli ve Porter, a.g.e.
21. Ibid., s. 223.
22. Barbara Lindemann, (1984), '"Irza Tecavüz ve Cinsel Bilgi": 18. Yüzyıl Massachussetsi'nde Tecavüz', **Signs**, Sonba ar, cilt 10, 1.
23. Ibid., s. 72.
24. Ibid., s. 81.
25. Ellen Ross, (1982), '"Sert Sorular ve İğnelemeler": İşçi Sınıfı Londrası'nda Evlilik Hayatı 1870-1914', **Feminist Studies**, cilt 8, 3, Sonbahar.
26. Ibid., s. 596.
27. Rakamların alındığı kaynak: Donald West, (1984), 'Cinsel Saldırılara Kurbanların Katkısı', J. Hopkins (der.), **Perspectives on Rape and Sexual Assault** (Tecavüz ve Cinsel Saldırı Üzerine Perspektifler) içinde, s. 2, Londra, Harper & Row. Ayrıca bkz. Jennifer Temkin, (1987), **Rape and the Legal Process** (Tecavüz ve Yasal Süreç), s. 9, Londra, Sweet & Maxwell.
28. Porter, a.g.e., s. 223.
29. Brownmiller, a.g.e., s. 9.
30. Ruth Hall **et al.**, (1981), **The Rapist Who Pays the Rent: Evidence Submitted By Women Against Rape, Britain to the Criminal Law Revision Committee** (Viziteyi Ödeyen Tecavüzcü: İngiliz Tecavüze Karşı Kadınlar Cemiyeti'nin Ceza Yasası Yenileme Komisyonu'na Sundukları Kanıtlar), Bristol, Falling Wall Press; Ruth Hall, (1985), **Ask Any Woman: A London Inquiry Into Rape and Sexual Assault** (İstediğiniz Kadına Sorun: Tecavüz ve Cinsel Saldırı Üzerine Londra'da Yapılan Bir Araştırma), Bristol, Falling Wall Press.
31. Ann Snitow, (1985), a.g.e.
32. Menachim Amir, (1971), **Patterns of Forcible Rape** (Zorla Tecavüz Biçimleri), Chicago, Chicago Univ. Press.
33. Ibid., 320.
34. Ibid.
35. Diana Russel, (1984),**Sexual Exploitation - Rape, Child Sexual Abuse and Workplace Harassment** (Cinsel Sömürü- Tecavüz, Çocukların Cinsel Tacizi ve İşyerlerindeki Taciz), s. 34-48, Beverly Hills, Sape.
36. Tempkin, a.g.e., s. 11.
37. Ruth Hall, (1985), a.g.e.
38. Brian MacLean, (1985), **Ask Any Woman**'ın tanıtımı, **British Journal Criminology**, cilt 25, s. 390.
39. Ibid., s. 391.
40. Hall, (1985), a.g.e.
41. Ian Blair, (1985), **Investigating Rape: A New Approach for Police** (Tecavüz Araştırmak: Polisler İçin Yeni Bir Yaklaşım), Londra, Croom Helm; Harry O'Reilly, (1984), 'Tecavüz Kurbanlarına Bunalım Müdahalesi: Bir Polis Perspektifi', Hopkins (der.), a.g.e.
42. Bkz. örneğin Susan Edwards, (1981), **Female Sexuality and the Law** (Kadın Cinselliği ve Yasa), böl. 2, Oxford, Martin Roberts; Carol Smart, (1976), **Women, Crime and Criminology** (Kadınlar, Suç ve Kriminoloji), Londra, Routledge & Kegan Paul.

43. Jalna Hanmer ve Mary Maynard (der.), (1987), **Women, Violence and Social Control** (Kadınlar, Şiddet ve Toplumsal Kontrol), s. 11, Londra, Macmillan.
44. E. S nko, (1985), a.g.e., s. 1.
45. Liz Kelly, (1988), **Surviving Sexual Violence** (Önü Alınamayan Cinsel Şiddet), s. 1, Cambridge, Polity Press.
46. Ibid., s. 27.
47. Ibid.
48. P. H. Gebhard **et al.**, (1965), **Sexual Offenders: An Analysis of Types** (Cinsel Saldırgan Tiplerinin Bir Analizi), Londra, Heinemann; Amir, a.g.e.; Schwendinger ve Schwendinger, a.g.e.; Barbara Toner, (1982), **The Facts of Rape** (Tecavüzle İlgili Gerçekler), Londra, Arrow.
49. Robert Staples, (1982), **Black Masculinity**, San Francisco, Black Scholar Press.
50. Richard Wright, (1980), **The English Rapist New Society** (İngiliz Tecavüzcü, Yeni Toplum), 17 Temmuz, s. 124.
51. R. Staples, (1985), Yorum P. Nobile ve Nadler (der.), a.g.e. içinde, s. 363.
52. Amir, a.g.e.
53. Porter, a.g.e., s. 235.
54. Ken Plummer, (1984), 'Tecavüzün Toplumsal Yönleri: Simgesel Etkileşim, İktidar ve Tecavüz', Hopkins (der.), a.g.e. içinde, s. 46.
55. West, (1984), ibid içinde, s. 41.
56. A. M. Scacco Jr. (1975), **Rape in Prison** (Hapisanede Tecavüz), Springfield, Illinois, Charles C. Thomas.
57. Ibid., s. 96.
58. Plummer, a.g.e., s. 49.
59. Paul Wilson, (1978), **The Other Side of Rape** (Tecavüzün Öteki Yüzü), St. Lucia, Univ. of Queensland Press.
60. Ibid.
61. West, a.g.e., s. 11.
62. Aktaran Kelly, a.g.e., s. 53.
63. West, a.g.e., s. 11.
64. Ibid., s. 13.
65. Ibid., s. 11.
66. Marina Balinska, (1989), 'Avustralya Kuralları', **The Guardian** 17 Ocak, s. 17.
67. Yakın zamanlarda İngiltere'de yapılan bir araştırmada TUC'un (Sendi a Kongresi) Güney Doğu Bölgesi Kadın Komitesi (SERTUC) şöyle diyor: 'Bu konunun sendika çevrelerinde ilk kez söz edildiği zamandan beri (yaklaşık on yıl önce) nihayet ciddi bir biçimde ele alındığını görüyoruz; nihayet bu konu üzerine çıkan yayınlar arttı ve hem kadınların hem erkeklerin yönetimde olduğu sendikaların gündemine girdi.' SERTUC Kadın Komitesi, (1988), **Still Moving Towards Equality** (Hâlâ Eşitliğe oğru İlerliyoruz), Londra, SERTUC.
68. D. J. West, C. Roy ve Florence Nichols, (1978), **Understanding Sexual Attacks** (Cinsel Saldırıları Anlamak), Londra, Heinemann; S. Levine ve J. Koenig (der.), **Why Men Rape?** (Neden Erkekler Tecavüz Ediyor?), (1983), Londra, Star.
69. Levine ve Koenig, ibid., s. 3.
70. West **et al.**, a.g.e., s. 35.
71. Levine ve Koenig, a.g.e., s. 41.
72. Ibid., s. 50.
73. D. Cameron ve E. Frazer, (1987), **The Lust To Kill**'de (Öldürme Tutkusu) bildirilmiştir, s. 69, Cambridge, Polity Press.
74. Gordon Burn, (1984), **Somebody's Husband, Somebody's Son: The Story of the Yorkshire Ripper** (Birinin Kocası, Birinin Oğlu: Yorkshire Karındeşeni'nin Hikâyesi), s. 99, Londra, Pan Books.

75. Nicole Ward Jouve, (1986), **'The Streetcleaner: The Yorkshire Ripper Case on Trial** ('Sokakları Temizleyen Adam': Yorkshire Karındeşeni Davası Yargılanıyor) s. 149, Londra, Marion Boyars.
76. Ibid., s. 72.
77. Ibid., s. 100.
78. Ibid., s. 102.
79. Burn, a.g.e., s. 58-9.
80. Alıntılayan Wendy Hollway, (1981), "Sadece Bir Kadın Öldürmek İstedim" Neden? Karındeşen ve Erkek Cinselliği', **Feminist Review**, no. 9, Sonbahar, s. 39.
81. Alıntılayan Eileen Fairweather, (1982), 'Leeds: Erkekler İçin Sokağa Çıkma Yasağı', Marsha Rowe (der.), **Spare Rib Reader**, s. 441, Harmondsworth, Penguin.
82. Alıntılayan David Robins, (1984), **We Hate Humans** (İnsanlardan Nefret Ediyoruz), s. 110, Harmondsworth, Penguin.
83. Judith Walkovitz, (1982), 'Karındeşen Jack ve Erkek Şiddeti Miti', **Feminist Studies**, cilt. 8, 3, Sonbahar, s. 570.
84. Granada Televizyonu tarafından yakın zamanlarda yürütülen bir araştırmada kadınların yaklaşık % 70'inin çok zorunlu olmadıkça karanlıkta yalnız başlarına sokağa çıkmadığını söylediği bulunmuştur. Bu kadınların % 34'üne sokakta laf atılmış, % 18'ine sarkıntılık yapılmış, % 17'sinin yolu kesilmiştir. (World in Action, Granada TV, 9. 1. 89.
85. Irene H. Frieze, (1983), 'Evlilik İçi Tecavüzün Nedenlerini ve Sonuçlarını Araştırırken', **Signs**, cilt 8, 3.
86. Jan Pahl, **Private Violence and Public Policy** (Kişisel Şiddet ve Kamu Politikası), s. 8, Londra, Rou ledge & Kegan Paul.
87. Richard Gelles, (1979), **Family Violence** (Ailedeki Şiddet), Londra, Sage.
88. Willam Goode, (1971), 'Ailede Kaba Kuvvet ve Şiddet', **Journal of Marriage and Family**, cilt. 33, no. 4; Murray Straus, (1980), 'Kadınların Dayak Yemesini Önlemek Üzerine Sosyolojik Bir Bakış Açısı', M. Straus ve Gerald Hotaling (der.), **Social Causes of Husband-Wife Violence** (Karı -Koca Arasındaki Şiddetin Toplumsal Nedenleri) içinde, Minneapolis, Univ. of Minneapolis Press.
89. Gelles, a.g.e., s. 139.
90. Ibid., s. 171.
91. Linda Gordon, (1988), a.g.e., s. 291.
92. Pahl, a.g.e., s. 47.
93. Ibid.
94. Ibid., s. 48.
95. Bell Hooks, (1989), a.g.e., s. 89.
96. Ibid., s. 87.
97. Ibid., s. 86.
98. Gordon, a.g.e., s. 8.
99. Ibid., s. 292.
100. Ibid., s. 286.
101. Linda Gordon, (1988b), 'Çocuklara Uygulanan Cinsel Tacizin Politikası: Amerikan Tarihinden Notlar', **Feminist Review**, no. 28, İlkbahar, s. 57.
102. S. Weinberg, (1955), **Incest Behaviour** (Ensest Davranışı), New York, Citadel Press; Norman Bell ve Ezra Vogel (der.), (1963), **A Modern Introduction to the Family** (Aileye Çağdaş Bir Giriş), New York, Free Press; P. Gebhardt **et al.**, (1965), a.g.e.
103. Rakamları aktaran Kelly, a.g.e., s. 89.
104. Rakamlar örneğin Londra Islington Konseyi tarafından kabul edilmiştir. Bkz. M. Boushel ve S. Noakes, (1988), 'Islington Sosyal Hizmetleri: Çocukların Cinsel Tacizi Konusunda Bir Politika Geliştirirken' **Feminist Review**, no. 28, İlkbahar, s. 154.

105. R. Kempe ve C. Henry Kempe, (1978), **Child Abuse** (Çocukların Cinsel Tacizi), Londra, Fontana/ Open Books; Mrazek ve Kempe, (1981), a.g.e.
106. Kempe ve Kempe, ibid., s. 66.
107. Gordon, (1988), a.g.e., s. 288.
108. Bkz. Örneğin, J. Williamson, (198), 'Aşk Mahkûmu', **Consuming Passions** (Tüketici Tutkular) içinde, Londra, Marion Boyars.
109. Gordon, (1988a), a.g.e., s. 290.
110. Ibid., s. 276.
111. Ibid.
112. Sara Maguire, (1988), "Özür Dilerim Sevgilim" -Evdeki Şiddete Karşı Kadınlar ve Devletin Tepkisi', **Critical Social Policy**, sayı 23, Sonbahar, s. 36.
113. Ibid., s. 37.
114. Gordon, (1988), a.g.e., s. 288.
115. Anthony Giddens, (1984), **The Constitution of Society** (Toplumun Kuruluşu), s. 175, Cambridge, Polity Press.
116. Kathy Davis, (1987), 'İktidarın İki Yüzü: Toplumsal Cinsiyet ve İktidar İncelemelerine Bazı Kuramsal Yaklaşımlar', s. 13, Sempozyuma sunulan rapor, **The Gender of Power** (İktidarın Cinsiyeti), Leiden.
117. Bkz. Pahl, a.g.e.
118. Barbara Hart, (1986), Kerry Lobel (der.), **Naming the Violence: Speaking Out About Lesbian Battery** (Şiddeti Adlandırırken: Lezbiyenlerin Attığı Dayaklar Üzerine Değinmeler), s. 9, Washington, Seal Press.
119. s. 11.
120. Ibid. içinde, s. 24.
121. Ibid., s. 46.
122. Ibid., s. 52.
123. Anne Campbell, (1981). **Girl Delinquents** (Suçlu Genç Kızlar) s. 133, Oxford, Basil Blackwell.
124. Ibid., s. 150.
125. Ibid., s. 181.
126. Ibid., s. 196.
127. Ibid., s. 237.
128. David Robins, a.g.e., s. 95.
129. A. Tolson, (1977), a.g.e.
130. Robins, a.g.e., s. 153.
131. Ibid., s. 152.
132. Peter Marsh, Elizabeth Rosser ve Rom Harre, (1978), **The Rules of Disorder** (Düzensizliğin Kuralları), Londra, Routledge & Kegan Paul.
133. E. Dunnuing, P. Murphy ve J. Williams, (1988), **The Roots of Football Hooliganism: An Historical and Sociological Study** (Futbol Hooliganizminin Kökenleri: Tarihsel ve Sosyolojik Bir İnceleme), s. 187, Londra, Routledge.
134. Ibid., s. 206.
135. Marsh **et al.**, a.g.e.
136. Bkz. J. Slayers (1986), a.g.e., s. 142.
137. Ibid., s. 157; Jane Temperley, (1984), a.g.e.
138. Temperley, a.g.e.
139. Sarah Benton, (yayımlanmamış), 'Cinsellik ve Şiddet Üzerine Notlar'.
140. Ibid.
141. D. Cameron ve E. Frazer, a.g.e., s. 47.
142. David Morgan, (yayımlanmamış), Bir Erkeklik ve Şiddet İncelemesi İçin Araştırma Önerileri.
143. Russel Dobash, R. Emerson Dobash ve Sue Gutterige, (1986), **The Imprisonment of Women** (Kadınların Mahkûmiyeti), s. 86, s. 147, Oxford, Blackwell.
144. L. Segal, (1987), a.g.e., böl. 5.
145. Kum Kum Bhavnani, (1987), 'Dünyayı Altüst Etmek', **Charting the Jour-**

ney (Yolculuğu Planlarken), s. 264, Londra, Sheba.
146. Ibid., s. 268.
147. Bell Hooks, (1989), 'Feminizm ve Militarizm; Bir Eleştiri', Hooks, a.g.e. içinde, s. 93.
148. Morgan, a.g.e.
149. Martin Walker, (1989), **The Guardian**, 16 Ocak.
150. Spike Lee'nin Steve Goldman'la Konuşması, (1989), 'Heat of the Moment' **The Weekend Guardian**, 24-5 Haziran, s. 15.

X. TOPLUMSAL CİNSİYET HİYERARŞİSİNİN ÖTESİ: ERKEKLER DEĞİŞEBİLİR Mİ?

1. Elizabeth Janeway, (1982), **Cross Sections: From A Decade Of Change** (Kesitler: Değişimin On Yılı), s. 17, New York, William Morrow & Co.
2. Ibid., s. 13.
3. Ibid., s. 19.
4. Ann Oakley, (1984), **Taking It Like a Woman** (Bir Kadın Gibi Karşılamak), Londra, Jonathan Cape.
5. Ibid., s. 78.
6. Ibid., s. 78, s. 80.
7. Ibid., s. 116.
8. Ibid., s. 121.
9. Ibid., s. 13.
10. Ibid., s. 74.
11. Ibid., s. 156.
12. Ibid., s. 190.
13. Ibid., s. 201.
14. Ibid., s. 116.
15. Ann Barr Snitow, (1985), 'Kitle Piyasası Romansı: Kadınların Pornografisi Farklıdır', Ann Snitow **et al.** (der.), a.g.e. içinde.
16. Bkz. Lynne Segal, 'Aile Çöküyor mu?', Lynne Segal (der.), **What is to be done about the family?** (Aile Konusunda Ne Yapmalı?) içinde, Harmondsworth, Penguin.
17. Bkz., örneğin, Angela Hamblin, (1972),'Kadın Cinselliğinin Bastırılmış İktidarı', **Shrew: Women's Liberation Workforce Paper** içinde, cilt 4, 6, Aralık.
18. Sheila MacLeod, (1988), 'Bir Peri Masalı', Sara Maitland (der.), **Very Heaven,** (O Cennet) içinde, s. 182, Londra, Virago.
19. Angela Carter, (1988), 'Gerçekten, Kendimi Bir Yaşında Gibi Hissettim', a.g.e. içinde, s. 214.
20. Alıntılayan ibid içinde, s. 4.
21. S. Maitland, (1988), '"Düne İnanıyorum"- Giriş', a.g.e. içinde, s. 15.
22. Marsha Rowe, (1988), 'Avustralya'dan', a.g.e. içinde, s. 166.
23. Bkz. örneğin, gazeteci ve heyecanlı teyze Carol Lee'nin düşünceleri, Carol Lee, (1989), **The Blind Side of Eden** (Cennetin Karanlık Tarafı), s. 6-7, Londra, Bloomsbury.
24. Alix Kate Shulman, (1988), 'Cinsellik ve İktidar: Radikal Feminizmin Cinsel Temelleri', **Signs**, cilt 5, 4, s. 604.
25. Shere Hite, (1981) a.g.e.
26. Wendy Cope, (1987), **Making Cocoa for Kingsley Amis** (Kingsley Amis için Kakao Hazırlamak), s. 39, Londra, Faber.
27. Hite, (1988) **Women and Love** (Kadınlar ve Aşk), s. xxvi, Londra, Viking.
28. Ibid., s. 4.
29. Ibid., s. 5.
30. Ibid., s. 125.

31. Ibid., s. 867, s. 10.
32. Ibid., s. 654.
33. S. Maitland, (1988), 'Ve Çay İçin İki Kişi', Hite'ın **Women and Love**'ının tanıtımı, **New Statesman**, 26 Şubat, s. 21.
34. Ibid.
35. Hite, a.g.e., arka kapak.
36. Ibid., s. 42.
37. N. Weisstein, (1988), 'Hite Raporları: İlerleyen İdeolojik Devrimi Özetlerken', a.g.e. içinde, s. xlii.
38. Hite, a.g.e., s. 458.
39. Ibid., s. 431.
40. Ibid., s. 457.
41. Ibid., s. 761.
42. R. Sennett, (1976), **The Fall of The Public Man** (Kamusal İnsanın Düşüşü), s. 28, Londra, Faber & Faber.
43. S. Rowbotham, (1987), 'Feminizm ve Sorunları', **New Socialist**, 53, Aralık, s. 40.
44. BBC'de, 'Wogan' programı, Sue Lawley, 28 Eylül 1988.
45. Jon Snodgrass, (1977), 'Giriş: Erkekler ve Feminist Hareketi', J. Snodgrass (der.), **For Men Against Sexism** (Cinsiyetçilik Karşıtı Erkekler n Yana) içinde, s. 7, Albion, California, Times Change Press.
46. Islington Erkek Grubu'nun 1974'te yazdığı rapordan, Dalston Men's Group (der.) **Men's News**'te yayımlanmıştır, 5 Mayıs 1977, s. 12.
47. Dalston Men's Group, 'Bir Tarih', a.g.e. içinde, s. 2.
48. Cinsiyetçilik Karşıtı Güney Londralı Erkekler, (1974), 'Neden Erkek Özgürlüğü?', **Brothers Against Sexism** İlkbahar, 3, s. 7.
49. John Rowan, (1987), **The Horned God** (Boynuzlu Tanrı), s. 17, Londra, Routledge & Kegan Paul.
50. Islington Sosyalist Merkezi Yılbaşı partisinde söylenmiştir, Aralık 1978.
51. Islington Erkek Grubunun Doğu Londra Erkek grubu ile yapılan röportajdan, (yayımlanmamış).
52. Çeşitli feministlerle söyleşiler.
53. Danny Cohen, (1978), "'Cinsiyetçilik Karşıtı Erkekler" veya "Erkek Özgürlüğü"', **Men Against Sexism National Conference** (Cinsiyetçilik Karşıtı Erkekler Ulusal Konferansı) içinde, 2. Bülten, s. 2. Diğer birçok cinsiyetçilik karşıtı erkek tarafından bütün erkeklerin 'kadınların düşmanı' olduğu yolunda savlar ileri sürülmüştür, örneğin, Brad Kress, (1975), 'Seçim', **Men Against Sexism or The Pig's Last Grunt** (Cinsiyetçilik Karşıtı Erkekler veya Domuzun Son Homurtusu) içinde, İlkbahar, s. 15.
54. Islington Erkek Grubu Raporu, a.g.e., s. 13.
55. Güney Londralı Cinsiyetçilik Karşıtı Erkekler, (1974), 'Buradan Nereye Gidiyoruz?', **Brothers Against Sexism**, İlkbahar, no. 3, s. 3.
56. N. Armistead, (1975), 'Erkek Özgürlüğü ve Cinsiyetçilik Karşıtı Erkekler', **Men Against Sexism or The Pig's Last Grunt** içinde, a.g.e., s. 6.
57. Doğu Londra Erkek Grubu'yla röportaj, a.g.e.
58. Steve Gould, (1978), **The London Men's Conference** (Londra Erkekler Konferansı), **Islington Gutter Press**, Mayıs, s. 8.
59. Rowan, a.g.e., s. 21.
60. M. Humphries, (1987), 'Dikkatle Seçmek: Eşcinsel Olmayan Erkeklerle Çalışmalar', G. Hanscombe ve Humphries (der.), **Heterosexuality** (Heteroseksüellik), s. 90, Londra, GMP.
61. Jan Bradshaw, (1982), 'Şimdi Neyle Karşı Karşıyalar?, "Erkek Hareketi" İçindeki Erkekler!', S. Freidman ve E. Sarah (der.), **On the Problem of Men** (Erkeklerin Sorunu Üzerine) içinde, s. 184, Londra Women's Press.
62. Armistead, a.g.e., s.6.

63. Jeff Hearn, (1987), a.g.e., s. 171.
64. Ibid.
65. Bkz. **Can I stop being a tree soon?** (Yakında Bir Ağaç Olmaktan Kurtulabilecek miyim?), 1977 Kadın Özgürlüğü Konferansı'nda 200 çocuğa bakan erkeklere ilişkin bir açıklama, Londra, Men's Free Press.
66. Harry Brod, 'Erkek İncelemeleri Konusu', Harry Brod (der.), a.g.e. içinde, s. 51.
67. Hearn, a.g.e., s. 173.
68. Sue O'Sullivan, (1988), '1969'dan, Amanda Sebestyen (der.), **'68, '78, '88, From Women's Liberation to Feminism** ('68, '78, '88, Kadın Özgürlüğü'nden Feminizm'e), Londra, Prism.
69. Tolson, (1977), a.g.e., s. 143.
70. **Men Against Sexism**'de ildirilmiştir, İlkbahar, 1975.
71. Ibid.
72. Bkz. Başmakale, **Achilles Heel**, no. 3, s. 4.
73. **Achilles Heel**'de cinsel politika ve sosyalizm hakkında yayımlanmış makaleler.
74. Keith Motherson, (1979), 'Güçlenirken', **Anti-Sexist Men's Newsletter** (Cinsiyetçilik Karşıtı Erkekler Bülteni) içinde, 5, s. 3-4.
75. Dan Muir, (1975), 'H. R. Hayes'in **The Dangerous Sex**'inin Tanıtımı', **Men Against Sexism** içinde, İlkbahar.
76. Başmakale, (1978), **Achilles Heel**, I, Yaz, s. 5.
77. Humphries, a.g.e., s. 88.
78. Başmakale, (yak. 1980), **Achilles Heel**, 5, s. 1.
79. Ibid.
80. Tolson, a.g.e., s. 144.
81. Kevin Devaney, (yak. 1982), 'Madencilik - Ayrı Bir Dünya', **Achilles Heel** içinde, 6 & 7, s. 12.
82. Ibid., s. 13.
83. Ibid., s. 14.
84. Vic Siedler, (yak. 1980), 'Kızgın Boğa', **Achilles Heel**, 5, s. 8-9.
85. R. W. Connell, (1987), a.g.e., s. 234.
86. R. W. Connell, (1983) a.g.e., s. 22.
87. Bkz. J. Kagan ve H. A. Moss, (1962), **Birth to Maturity** (Doğumdan Olgunluğa), New York, Wiley; Daniel Levinson **et al.**, (1978), a.g.e.; Alison Thomas, (1988), 'Erkeklerin Kendi "Cinsiyet Kimlikleri" Hakkında Söyledikleri: Yapılanmacı Bir Yaklaşım', İngiliz Psikoloji Derneği'nin Sosyal Psikoloji Bölümü'nün yıllık konferansına sunulan rapor, Kent Üniversitesi, Canter ury, 23-25 Eylül.
88. Örneğin, Thomas, ibid.
89. Ibid.
90. Bugün İngiltere'de düzenli olarak çıkan ulusal bir Cinsiyetçilik Karşıtı Erkekler yayını yoktur. Bazı bölgesel bültenler vardır, örneğin, Nottingham'daki **Men For Change**. Bilgiler Jeff Hearn'le ve cinsiyetçilik karşıtı erkek eylemlerinde hâlâ aktif olan diğer bazı erkeklerle yapılan konuşmalardan derlenmiştir.
91. Bkz. Bir Yuvarlak Masa Tartışması, (1988), 'Sosyalizmin Kırık Kalbini Onarmak', Chapman ve Rutherford (der.), **Male Order: Unwrapping Masculinity** (Erkek Düzeni: Erkekliğin Üzerindeki Örtüyü Kaldırmak) içinde, Londra, Lawrence & Wishart.
92. Örneğin. Tony Eardley **et al**, (1983), a.g.e.
93. Bkz. Linkman, (Erkek İncelemeleri Üzerine İngiliz Bülteni), Harry Gray, Eğitim Araştırması Bölümü, Cartmell Yük. Okulu, Lanchester Üniversitesi, İngiltere.
94. Bkz. Don Long, (1987), 'Dayak Atan Erkeklerle Çalışırken', Murray Scher **et al.** (der.), a.g.e.
95. Hearn, a.g.e., s. 178.
96. Frank Mort, (1988), 'Erkek Çocuğun Sahip Oldukları mı? Erkeklik, Üslup ve

Popüler Kültür', Chapman ve Rutherford (der.), a.g.e. içinde, s. 193.
97. Ibid., s. 194.
98. Prince, (1988), **Anna Stesia, LoveSexy**, New York, Paisley Park Records.
99. Bkz. örneğin, John Fiske **et al.**, (1987), **Myths of Oz: Reading Australian Popular Culture** (Oz Mitleri: Avustralya Popüler Kültürünü Çözümlerken), Londra, Allen & Unwin.
100. Mirra Komarowsky, (1976), **Dilemmas of Masculinity: A study of college men** (Erkekliğin İkilemleri: Yüksek Okuldaki Erkekler Üzerine Bir İnceleme), New York, Norton; J. Pleck, (1987), 'Çağdaş Erkek' M. Scher **et al.** (der.), a.g.e.; Thomas, a.g.e.
101. Pleck, a.e.; G. Russell, (1983), a.g.e.
102. Y. Roberts, (1984), a.g.e., s. 11.
103. Pleck, a.g.e., s. 20.
104. Ibid., s. 24.
105. C. Cockburn, (1988), a.g.e., s. 308.
106. Bkz. 'Kadın ve İş', **The Guardian**, 18 Ocak 1989. 1988'de ABD'de Yılın Patronu bir kadındı; aynı yıl İngiltere'de Body Shop mağazalar zincirinin sahibi olan bir kadın Yılın İşadamı seçildi. ABD'de orta sınıftan gelip uzmanlık dallarına ve orta kademe yöneticiliklere yükselen (adli görevler dahil) ve kendi işlerini kuran kadınların sayısı hızla artmaktadır. Bu konuda bkz. Sara Rix (der.), (Kadın Meseleleri Kongre Yönetim Kurulu, Kadın Araştırma ve Eğitim Kurumu için), (1989), **The American Woman 1987-88; A Report in Depth** (Amerikan Kadını 1987-88 Kapsamlı Bir Rapor), s. 187-8, Londra, W. W. Norton.
107. Chapman ve Rutherford, (1988), a.g.e., s.13.
108. Alıntılayan Hilary Land, (1980), 'Aile Ücreti', **Feminist Review**, no. 6, s. 161.
109. Bkz. J. Humphries, (1981), 'Koruyucu Yasa, Kapitalist Devlet ve İşçi sınıfı Erkekleri: 1842 Madenler Yönetmeliği Davası', **Feminist Review**, no. 7.
110. Sarah Boston, (1987), **Women Workers and the Trade Unions** (Kadın İşçiler ve Sendikalar), s. 25., Londra, Lawrence & Wishart.
111. Ibid., s. 28.
112. Martha May, (1982), 'Tarihsel Aile Ücreti Sorunu: Ford Motor Şirketi ve Günde Beş Dolar', **Feminist Review**, cilt 8, no. 2, Yaz.
113. Bkz. Boston, a.g.e., s. 24.
114. Anne Philips ve Barbara Taylor, (1980), 'Cinsellik ve Vasıf: Feminist Bir Ekonomiye Doğru Notlar', **Feminist Review**, no. 6.
115. Alıntılayan ibid.
116. Paul Thompson, (1983), **The Nature of Work: An Introduction to Debates on the Labour Process** (Çalışmanın Doğası: Emek Süreci Üzerine Tartışmalara Bir Giriş), s. 203-6, Londra, Macmillan.
117. Örneğin Ruth Cavendish, (1982), **Women on the Line** (İşçi Kadınlar), Londra, Routledge & Kegan Paul.
118. Anna Polert, (1981), **Girls, Wives, Factory Lives** (Genç Kızlar, Karılar,Fabrika Hayatları), s. 84, Londra, Macmillan.
119. Ruth Milkman, (1981), **Gender at Work: The Dynamics of Job Segration by Sex during World War II** (İşte Cinsiyet: II. Dünya Savaşı Sırasında İşteki Cinsel Ayrımcılığın Dinamikleri), s. 6, Chicago, Univ. of Illinois Press.
120. Boston, a.g.e., s. 25.
121. Ibid., s. 74.
122. Ibid., s. 40.
123. Ibid.
124. Ibid., s. 81.
125. Sendika hareketinin ilk yıllarında kadınlar, erkeklerden ayrı olarak Kadın Sendika Birliği, Ulusal Kadın İşçiler Federasyonu ve Kadın İşbirliği Loncası içinde kendi başlarına örgütlendiler. Bkz. Boston, a.g.e.

126. Bkz. L. Segal, (1989), 'Ağır Değişim veya Sıfır Değişim: Feminizm, Sosyalizm ve Erkekler Sorunu', **Feminist Review**, no. 31, İlkbahar.
127. Bkz. Ruth Elliot, (1984), 'Nereye Ulaştık? İngiltere'de Kadınların Sendika İçindeki Örgütleri', Cockburn (der.), 'Sendikalar ve Sosyalist Feminizmin Radikalleşmesi', **Feminist Review** içinde, no. 16.
128. Ruth Elliot, a.g.e., s. 69, s. 71.
129. Ibid., s. 72.
130. Inez McCormack, Yuvarlak Masa Tartışması, Chapman ve Rutherford, a.g.e. içinde, s. 258.
131. Jenny Beale, (1982), **Getting it Together: Women as Trade Unionists** (Birlikte Kaz nmak: Sendikacı Olarak Kadınlar), s. 86, Londra, Pluto Press.
132. Ibid., s. 92.
133. Ibid., s. 89.
134. C. Cockburn, (1987), **Women, Trade Unions and Political Parties** (Kadınlar, Sendikalar ve Politik Partiler), s. 9, Londra, Fabian Research Series, no. 349.
135. SERTUC Kadın Komitesi, (1989), **Still Moving Towards Equality: A survey of progress towards equality in trade unions** (Hâlâ Eşitliğe Doğru İlerliyoruz: Sendikalarda Eşitliğe Doğru İlerleyiş Üzerine Bir Araştırma), Londra, SERTUC.
136. Andrew Parker, (1984), 'Görüşler', **British Printer**, Temmuz, s. 5.
137. Jack Drokey, Yuvarlak Masa Tartışması, Chapman ve Rutherford, a.g.e. içinde, s. 256.
138. Linda Burnham, (1985), 'Siyah Amerika'da Yoksulluk Kadınsılaştırıldı mı?' **The Black Scholar**, Mart/ Nisan, s. 15.
139. Ibid., s. 16.
140. Alıntı, 'Kadınlar ve İş', **The Guardian**, 18 Ocak 1989.
141. R. Dyer, (1989), 'Yeni Köye Eski Adet', **New Statesman and Society**, 24 Mart, s. 43.
142. S. Rowbotham, (1989), a.g.e., s. 107.
143. Pippa Norris, (1987), **Politics and Sexual Equality: The Comperative Position of Women in Western Democracies** (Politika ve Cinsel Eşitlik: Batı Demokrasilerinde Kadınların Karşılaştırmalı Konumu), s. 11, Brighton, Wheatsheaf.
144. Ibid., s. 126.
145. Ibid., s.129.
146. Anette Borchorst ve Birte Slim, (1987), 'Kadınlar ve Refah Devletinin İlerlemesi- Yeni Bir Tür Ataerkil İktidar mı?' Anne S. Sassoon (der.), **Women and the State** (Kadınlar ve Devlet) içinde, s. 137, Londra, Hutchinson.
147. Helena Norberg, (1988), 'Kamu Sektörü Sendikalarında İlerleyen Kadınlar', Avrupa Sosyalist Feminist Forumu'na sunulan rapor, Manchester İngiltere, Kasım.
148. Pippa Norris, a.g.e., s. 61.
149. Mary Ruggie, (1984), **The State and Working Women** (Devlet ve Çalışan Kadınlar), Princeton, Princeton Univ. Press.
150. Norris, a.g.e., s. 116.
151. Ebeveynler -her iki cinsiyetten de- 12 ay izin alma hakkına sahiptir; bunun 9 ayında normal ücretlerinin % 90'ını, geri kalan 3 ayında daha düşük, sabit bir ücret almaktadırlar. Ayrıca 12 yaşından küçük çocukları olan ebeveynlerden her biri, çocukları hastalanırsa 60 günlük ücretli izin alabilmektedir. Okul öncesi yaşta çocukları olan ebeveynlerse günde altı saat çalışma hakkına sahiptir, ancak çalışmadıkları saatler için ücret ödenmez.
152. Norris, a.g.e., s. 116.
153. Ibid., s. 103.
154. İsveç Evlilik Yasası'nın maddelerinde şu hükümler bulunm ktadır: 'Eşler ev-

le ve çocuklarla müşterek bir biçimde ilgilenmeli, ailenin refahını müşterek dayanışma temeline bağlı kalarak sağlamalıdır'... 'Eşler harcamaları ve evdeki görevlerinin yerine getirilmesi işini paylaşmalıdır'. Erkeğin Rolü Üzerine Çalışma Komitesi, (1986), 'Erkeğin Değişen Rolü', Stockholm.
155. Hilda Scott, (1982), **Sweden's 'Right to be Human'** (İsveçlilerin 'İnsan Olma Hakkı'), s. 148, Londra, Allison & Busby.
156. Norris, a.g.e., s. 134.
157. Erkeğin Rolü İçin Çalışma Komitesi, a.g.e.
158. Scott, a.g.e.
159. Karin Sandqvist, (1987), 'İsveç Aile Politikası ve Babanın Rolünü Değiştirme Çabası', C. Lewis ve M. O'Brien (der.), a.g.e., s. 149.
160. Ibid., s. 151.
161. Ibid., s. 152.
162. Ibid.
163. Ibid., s. 151.
164. Bkz. L. Segal, (1987), a.g.e., böl 1, 2.
165. Sarah Perrigo, (1988), 'İngiliz İşçi Partisi İçinde Etkili Bir Biçimde Örgütlenme Sorunu Üzerine Notlar', Avrupa Sosyalist Feminist Forumu'na verilen rapor, Manchester, Kasım.
166. Di Parkin ve Irene Beugel, (1988), 'Yapılara Girmek: İngiltere'de Sosyalist Feminizm ve Yerel Hükümet'. Avrupa Sosyalist Feminist Forumuna verilen rapor, a.e.
167. Kathryn Harris, (1989), 'Yeni İttifaklar: Seksenlerde Sosyalist Feminizm', **Feminist Review**, no. 31, İlkbahar.
168. Ruth Elliot, (1988), 'Kadınlar, Yeniden Yapılanma ve Sendika Stratejileri', **Women and the Economy** (Kadınlar ve Ekonomi) içinde, Kadın İncelemeleri Birimi, Polytechnic of North London. Bu derlemedeki bir başka rapor, Junny Hurstfield'in 'Cinsel Eşitsizlikler ve Ücret'i düşük ücretlerle ilgili rakamlardan örnekler vermektedir. 1987 Nisan ayında yapılan bir incelemeye göre İngiltere'de 2.37 milyon erkek çok düşük ücretlere *full-time* çalışmaktaydı (saatte 3.50 pounddan az), çok düşük ücretlere full-time çalışan kadınların sayısıysa 2.66 milyondu.
169. Harris, a.g.e., s. 51.
170. Derek Hatton, (1988) a.g.e., s. 170.
171. Alıntılayan Michele Barrett ve J. Weeks, (1987), 'İşçi Partisi ve Sevgi: Bir Geleneksel Aile Partisi Eşcinsel Erkek ve Lezbiyen Cinselliği ile Uyuşabilir mi?' **New Socialist**, 49, Mayıs, s. 22.
172. 1987 Nisan/ Mayıs aylarında, İngiltere'de son genel seçimden hemen önce, **New Statesman** yayın kurulundan çeşitli tepkiler gelmiştir. Ayrıca, o zamanlar **New Statesman**'ın tek eşcinsel gazetecisi olan Andrew Lumsden işten çıkartılmıştı.
173. Elizabeth Wilson, (1989), 'Farklı Bir Perdeden', Katherine Gieve (der.), **Balancing Acts: On Being a Mother** (Dengeleyici Hareketler: Bir Anne Olmak Üzerine), s. 15, Londra, Virago.
174. Ibid.
175. Diane Ehrensaft, (1987), a.g.e.
176. Ibid.
177. Jennifer Uglow, (1989), 'Medya ve Marmite Sandviçleri', Gieve, a.g.e. içinde, s. 146.
178. Jean Radford, (1989), 'Gururum ve Neşem', Gieve, a.e. içinde, s. 141-2.

BİBLİYOGRAFYA

Franklin Abbot (der.), **New Men, New Minds**, The Crossing Press/ Freedom, Kanada.

Chinua Achebe (1988) **Hopes and Impediments: Selected Essays 1965-87,** Heinemann, Londra.

Parveen Adams, (1979), 'A Note on Sexual Division and Sexual Differences', **m/f**, 3 içinde,

Theodore Adorno (1978), [İlk kez 1951'de yayımlanmıştır], **Minima Moralia** Verso, Londra.

Theodore Adorno **et al.** (1964), **The Authoritarian Personality**, John Wiley, New York.

Sheila Allen **et al.**, (1986), **The Experience of Unemployment,** Macmillan, Londra.

Sue Allen ve Lynne Harne (1988), 'Lesbian Mothers: The Fight for Child Custody', Bob Cant ve Susan Hemming (der.), **Radical Records** içinde, Routledge, Londra.

Kenneth Allsop (1964), **The Angry Decade**, Peter Owen, Londra.

Walter Allen (1960), 'Review of **Lucky Jim**', Feldman ve Gartenberg, a.g.e. içinde.

Robert Altman (1981), **Coming Out in the Seventies**, Alyson Publications, Boston.

Dennis Altman (1983), **The Homosexualization of America**, Beacon Press, Boston.

Dennis Altman (1986), **AIDS and the New Puritanism**, Pluto Press, Londra.

D. Altman **et al.** (1989), **Which Homosexuality?: Essays from the International Scientific Conference on Lesbian and Gay Studies**, GMP, Londra.

Menachim Amir (1971), **Patterns of Forcible Rape,** Univ. of Chicago Press Chicago.

Anon. (yak. 1971), **Why Miss World?**, Pamphlet, Londra.

J. Archer (1976), 'Biological Explanations of Psychological Sex Differences', B. Lloyd ve J. Archer (der.), **Exploring Sex Differences** içinde, Academic Press, Londra.

Shirley Ardener (1987), 'A Note on Gender Iconography: The Vagina', Pat Caplan (der.), **The Cultural Construction of Sexuality** içinde, Tavistock Publications, Londra.

Robert Ardrey (1977), **The Hunting Hypothesis**, Fontana, Londra.

Nigel Armistead (1975), 'Men's Liberation and Men Ag inst Sexism', **Men Against Sexism or the Pig's Last Grunt** içinde.

Timothy Ashplant (yayımlanmamış), 'Autobiography, Identity and Gender'.

Jack Babuscio (1977), 'Camp and Gay Sensibility', **Gay and Film** içinde, BFI, Londra.

Kathryn Backett (1982), **Mothers and Fathers**, Macmillan, Londra.

Maria Balinska (1989), 'Australian Rules', **The Guardian** içinde (17 Ocak).

James Baldwin (1957), **Giovanni's Room**, Michael Joseph, Londra.

James Baldwin (1963), **Another Country**, Michael Joseph, Londra.

James Baldwin (1985), **Price of the Ticket**, Michael Joseph, Londra.

Toni Cade Bambara (1972), **Gorilla, My Love**, Random Ian House, New York.

Toni Cade Bambara (1977), **The Sea Birds are Still Alive**, Random House,

New York.
Toni Cade Bambara (1980), **The Salt Eaters**, Random House, New York.
Judith Bardwick ve Elizabeth Douvan (1971), 'Ambivalence: The Socialization of Women', Gornick ve Moran (der.), a.g.e. içinde.
Michele Barrett ve Jeffrey Weeks (1987), 'Labouring Over Love: Can A Traditional Family Party Cope With Gay And Lesbian Sexuality?', **New Socialist**, 49, Mayıs.
Roger Bastide (1972), 'Dusky Venus, Black Apollo', Paul Baxter ve Basil Sansom, **Race and Social Difference** içinde, Penguin, Harmondsworth.
Jenny Beale (1982), **Getting It Together: Women as Trade Unionists**, Pluto Press, Londra.
Joseph Beam (der.) (1986), **In the Life: A Black Gay Anthology**, Alyson Publications Inc., Boston.
Joseph Beam (1986), 'Brother to Brother: Words From The Heart', Joseph Beam (der.), **In the Life: A Black Gay Anthology**, a.g.e. içinde.
Lou Becker (1987), 'An Old Father's Letter to his Young Son', Abbot (der.) a.g.e. içinde.
Colin Bell **et al.** (1983), **Fathers, Childbirth and Work**, Eşit Fırsatlar Komisyonu, 46, Manchester.
Norman Bell ve Ezra Vogel (der.) (1963), **A Modern Introduction to the Family**- Free Press, New York.
R. Bell (1981), **Words of Friendship**, Sage, California.
Sandra Bem (1974), 'The Measurement of Psychological Androgyny', **Journal of Consulting and Clinical Psychology** içinde, cilt 42, 2, s. 155-62.
Camilla Benbow ve Julian Stanley (1980), 'Sex Differences in Mathematical Ability: Fact or Artifact?', **Science** 210, s. 1262-4.
Jessica Benjamin (1986), 'A Desire of One's Own: Psychoanalitic Feminism and Intersubjective Space', Teresa de Lauretis (der.), **Feminist Studies: Critical Studies** içinde, Indiana Univ. Press, Bloomington.
Sarah Benton (Yayımlanmamış), 'Notes on Sex'.
Sarah Benton (1983), romancı John Fowles'le konuşma, 'Adam and Eve', **New Socialist**, 11, Mayıs/ Haziran.
Amon Bentovim **et al.** (der.), (1988), **Child Sexual Abuse Within the Family**, Wright, Londra.
Bice Benvenuto ve Roger Kennedy (1987), **The Works of Jacques Lacan: An Introduction**, Free Association Books, Londra.
Kum Kum Bhavnani (1987), 'Turning the World Upside Down', **Charting the Journey**, s. 264, Sheba, Londra.
Keith Birch (1980), 'The Politics of Autonomy', Gay Left Collective (der.) **Homosexuality, Power and Politics**, Alison & Busby, Londra, a.g.e.
Caroline Bird (1979), **The Two-Paycheck Marriage**, Pocket Books, New York.
John Bird (1982), 'Jacques Lacan- The French Freud', **Radical Philosophy**, 30, İlkbahar.
D. W. Birnbaum ve W. L. Croll (1984), 'The Etiology of Children's Stereotypes about Sex Differences in Emotionality', **Sex Roles**, cilt 10, 9/ 10, s. 677-91.
Peter Biskind (1983), **Seeing Is Believing**, Pantheon, New York.
Robin Blackburn (1988), **The Owerthrow of Colonial Slavery 1776-1848**, Verso, Londra.
Ian Blair (1985), **Investigating Rape: A New Approach for Police**, Croom Helm, Londra.
Ruth Bleier (1984), **Science and Gender: A Critique of Biology and Its Theories on Women**, Pergamon Press, Londra.
Rudie Bleys (1988), 'The Geography of Perversion/ Desire: 18th and 19th Century Interpretations of Primitive Homosexuality', Uluslararası Eşcinsel Erkek ve Lezbiyen İncelemeleri Bilimsel Konferansı, **Homosexuality, Which Ho-**

mosexuality? içinde, cilt 1, (Tarih), Free Univ. Amsterdam, Amsterdam.
Anette Borchorst ve Birte Siim (1987), 'Women and the Advance of the Welfare State - a New Kind of Patriarchal Power?', Anne S. Sassoon (der.), **Women and the State** içinde, Hutchinson, Londra.
Elizabeth Bott (1967), **Family and the Social Network**, Tavistock, Londra.
Sarah Boston (1987), **Women Workers and the Trade Unions**, Lawrence & Wishart, Londra.
Margaret Boushel ve Sara Noakes (1988), 'Islington Social Services: Developing - Social Policy on Child Sexual Abuse' **Feminist Review** içinde, 28, İlkbahar.
Peter Bradbury (1985), 'Desire and Pregnancy', Andy Metcalfe ve Martin Humphries (der.), **The Sexuality of Men**, Pluto Press, Londra.
Tony Bradman (1985), **The Essential Father**, Unwin Paperbacks, Londra.
Jan Bradshaw (1982), 'Now What are They Up To? Men in the "Men's Movement"!', Scarlet Friedman ve Elizabeth Sarah (der.), **On the Problem Of Men,** Women's Press, Londra.
Patrick Brantlinger (1987), 'Victorians and Africans: The Geneology of the Myth of the Dark Continent', Henry Louis Gates Jr, **Race, Writing and Difference** içinde, Univ. of Chicago Press, Londra.
Andrew Britton (1978/9), 'FOR Interpretation - Notes Against Camp', **Gay Left**, 7.
Harry Brod 'The Case For Men's Studies', Harry Brod (der.), **The Making of Masculinities** içinde, Allen & Unwin, Londra.
Susan Brownmiller (1976), **Against Our Will: Men, Women and Rape**, Penguin, Harmondsworth.
Beverly Bryan, Stella Dadzie ve Suzanne Scafe (1985), **The Heart of the Race: Black Women's Writings in Britain**, Virago, Londra.
Rebecca Bryson **et al.** (1978), 'Family Size, Satisfaction and Productivity in Dual Career Couples', **Psychology of Women Quarterly**, 3, s. 167-77.
A. W. H. Buffery ve Jeffrey A. Grey (1972), 'Sex Differences in the Development of Spatial and Linguistic Skills', C. Ounstead ve D. C. Taylor (der.), **Gender Differences: Their Ontegen And Difference** içinde, Churchill Livingstone, Edinburgh.
Gordon Burn (1984), **Somebody's Husband, Somebody's Son: The Story of the Yorkshire Ripper**, Pan Books, Londra.
Linda Burnham (1985), 'Has Poverty Been Feminized in Black America?', **The Black Scholar**, Mart/ Nisan.
Toni Cade (1970), 'On The Issue of Roles', Toni Cade (der.), **The Black Woman** içinde, Signet, New York.
Pat Califia (1986), 'Among Us, Against Us: the New Puritans', Ellis, a.g.e. içinde.
Bebe Moore Campbell (1988), **Successful Women, Angry Men,** Arrow Books, Londra.
Ann Campbell (1981), **Girl Delinquents**, Basil Blackwell, Oxford.
Deborah Cameron (1985), **Feminism and Linguistic Theory**, Macmillan, Londra.
Deborah Cameron ve Elizabeth Frazer (1987), **The Lust to Kill,** Polity Press, Cameron.
Pat Caplan (der.) (1987), **The Cultural Construction of Sexuality**, Tavistock Londra.
Hazel Carby (1987), '"On the Threshold of Women's Era": Lynching, Empire Sexuality in Black Feminist Theory', Gates, a.g.e. içinde.
Edward Carpenter (1948), [ilk baskı 1896), **Love's Coming of Age**, Allen & Unwin, Londra.
Tim Carrigan, Bob Connell ve John Lee (1987), 'Towards a New Sociology of

Masculinity', Harry Brod (der.), **The Making of Masculinities: The New Men's Studies**, S. 78, Allen & Unwin, Londra.
Angela Carter (1979), **The Sadeian Woman**, Virago, Londra.
Angela Carter (1983), 'Sugar Daddy', Ursula Owen (der.), **Fathers: Reflections bay Daughters**, s. 25, Virago, Londra.
Angela Carter (1988), 'Truly, It Felt Like Year One', Maitland (1988a), a.g.e. içinde.
Erica Carter, Simon Watney (der.), **Taking Liberties : AIDS and Cultural Politics**, Serpent's Tail, Londra.
Ruth Cavendish (1982), **Women on the Line**, Routledge & Kegan Paul, Londra.
Rovena Chapman ve Jonathan Rutherford (der.) (1988), **Male Order: Unwrapping Masculinity**, Lawrence & Wishart, Londra.
Gail Chester ve Julienne Dickey (der.) (1988) **Feminism and Censorship**, Prism Press, Londra.
Andrew Cherlin (1982), **Marriage Divorce Re-marriage**, Harvard Univ. Press, Boston.
Nancy Chodorow (1978), **The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and the Sociology of Gender**, Univ. of California Press, Londra.
Nancy Chodorow (1980), 'Gender, Relation and Difference in Psychoanalytic Perspectives', Hester Eisenstein ve Alice Jardin (der.), **The Future of Difference**, G. K. Hall & Co., Boston MA.
Kenneth Clark (1965), **Dark Ghetto**, Harper, New York.
Eldridge Cleaver (1969), **Soul on Ice**, Cape, Londra.
Rhonda Cobham ve Merle Collins (1986), **Watchers and Seekers: Creative Writing By Black Women in Britain**, Women's Press, Londra.
Cynthia Cockburn (1981), 'The Material of Male Dominance', **Feminist Review** içinde, 9.
Cynthia Cockburn (1987), **Women, Trade Unions and Political Parties**, Fabian Research Series No. 349, Londra.
Cynthia Cockburn (1988), 'Masculinity. The Left and Feminism', Chapman ve Rutherford (der.), a.g.e. içinde.
Derek Cohen ve Richard Dyer (1980), 'The Politics of Gay Culture', Gay Left Collective (der.), a.g.e. içinde.
Combahee River Collective (1983), 'Collective Statement', Barbara Smith (der.), **Home Girls: A Black Feminist Anthology** içinde, Kitchen Table / Women of Color Press, New York.
Joseph Conrad (1982), [İlk kez 1900'de yayımlanmıştır], (**Karanlığın Yüreği**, çev. S. Fişek, Dost K. Y. Ankara).
R. W. Connell (1983), **Which Way is Up-: Essays on Class, Sex and Culture**, Allen & Unwin, Londra.
R. W. Connell (1987), **Gender and Power**, Polity Press, Cambridge.
R. W. Connell (yayımlanmamış), 'An Iron Man: The Body and the some contradictions of hegemonic masculinity.'
A. Constantinople (1979), 'Sex Role Acquisition: In Search of the Elephant', **Sex Roles**, cilt 5, 2.
David Cooper (1964), 'Sartre on Genet', **New Left Review**, no. 25, Mayıs / Haziran.
Wendy Cope (1987), **Making Cocoa for Kingsley Amis**, Faber, Londra.
Rosalind Coward, (1989), **Kadınlık Arzuları**, çev.: A. Türker, Ayrıntı Yay., İstanbul, 1989.
Dalston Erkek Grubu (der.) (1977), **Men's News**, 5, Mayıs.
Danny Danziger (der.), (1988), **Eton Voices**, Viking, Londra.
Leonore Davidoff ve Catherine Hall (1987), **Family Fortunes: Men and Women of the English Middle Class 1780-1850**, Hutchinson, Londra.

John D'Emilio ve Estelle Freedman (1988), **Intimate Matters: A History of Sexuality in America,** Harper & Row, New York.
N. Dennis, F. Henriques ve C. Slaughter (1969), **Coal is Our Life,** Tavistock, Londra.
Kevin Devaney (yak. 1982), 'Mining - a World Apart', **Achilles Heel,** 6 & 7.
Peter Dews (1987), **Logics of Disintegration: Post-Structuralism and the Claims of Critical Theory,** Verso, Londra.
Lesley Dike (1987), 'AIDS: What Women Should Know', **Outwrite,** 54, Ocak.
Dorothy Dinnerstein (1978), **The Rocking of the Cradle,** Souvenir Press, Londra.
Russell Dobash, R. Emerson Dobash ve Sue Gutteridge (1986), **The Imprisonment of Women,** Blackwell, Oxford.
Edward Donnerstein ve Daniel Linz (1987), 'Mass Media Sexual Violence and Male Viewers: Current Theory and Research', Kimmel, a.g.e. içinde.
Edward Donnerstein ve Steven Pernod (1987), 'Sexual Violence in the Mass Media: Social Psychological Implications', Philip Shaver ve Clyde Hendrick (der.), **Sex and Gender** içinde, Sage, Londra.
Jonathan Dollimore (1983), 'The Challenge of Sexuality', Alan Sinfield (der.), **Society and Literature 1945-1970,** Methuen, Londra.
Stephanie Dowrick ve Sibyl Grundberg (der.) (1980), **Why Children?,** Women's Press, Londra.
Lisa Duggan (1986), 'Censorship in the Name of Feminism', Ellis, a.g.e. içinde.
Eric Dunning, Patrick Murphy ve John Williams (1988), **The Roots of Football Hooliganism: A Historical and Sociological Study,** Routledge, Londra.
K. Durkin (1985), **Television, Sex Roles and Children: A Developmental Social Psychological Account,** Open University Press, Londra.
Andrea Dworkin (1981), **Pornography: Men Possessing Women,** Women's Press, Londra.
Andrea Dworkin (1987) **Right-Wing Women: The Politics of Domesticated Females,** Women's Press, Londra.
Richard Dyer (1979), **Stars,** British Film Institute, Londra.
Richard Dyer (1981), 'Getting Over the Rainbow', George Bridges ve Rosalind Brunt (der.), **Silver Linings,** içinde Laurence & Wishart, Londra.
Richard Dyer (1982), 'Don't Look Now - The Male Pin-Up', **Screen,** cilt 23, 3-4, Eylül/Ekim.
Richard Dyer (1986), 'Coming to Terms', **Jump Cut,** 30.
Tony Eardley, Martin Humphries ve Paul Morrison (1983), **About Men,** Broadcasting Support Services, Londra.
Antony Easthope (1985), **What A Man's Gotta Do,** Paladin, Londra.
Fern Maya Eckman (1968), **The Furious Passage of James Baldwin,** Michael Joseph, Londra.
Susan Edwards, (1981), **Female Sexuality and the Law,** Martin Robertson, Londra.
Barbara Ehrenreich **et al.,** (1986), **Re-Making Love: The Feminization of Sex,** Anchor Press, New York.
Barbara Ehrenreich (1983), **The Hearts of Men,** Pluto Press, Londra.
Diane Ehrensaft (1987), **Parenting Together: Men and Women Sharing the Care of their Children,** Free Press, New York.
Luise Eichenbaum ve Susie Orbach (1982), **Outside In, Inside Out,** Penguin, Harmondsworth.
Luise Eichenbaum ve Susie Orbach (1984), **What Do Women Want?,** Fontana, Londra.
G. Eichinger Ferro-Luzzi (1980), 'The Female Lingam', **Current Anthropology,** cilt 21, 1.
Ruth Elliot (1984), 'How Far Have We Come? Women's Organization in the Uni-

ons in the UK', Cockburn (der.), 'Trade Unions and the Radicalizing of Socialist Feminism', **Feminist Review,** 16.
Ruth Elliot (1988), 'Women, Restructuring and Union Strategies', **Women and the Economy** içinde, Women's Studies Unit, Polytechnic of North London, Londra.
Kate Ellis **et al.,** (1986), **Caught Looking: Feminizm, Pornography and Censorship,** Caught Looking Inc., New York.
Deirdre English (1980), 'The Politics of Porn: Can Feminists Walk the Line?', **Sex, Porn and Male Rage** içinde, Mother Jones Reprint, San Francisco.
Judith Ennew (1986), **The Sexual Exploitation of Children,** Polity Press, Cambridge.
Everywoman, (1988), **Pornography and Sexual Violence: Evidence of Links,** Londra.
Eileen Fairweather (1982), 'Leeds: Curfew on Men', Marsha Rowe (der.), **Spare Rib Reader** içinde, Penguin, Harmondsworth.
Eileen Fairweather (1983), 'The Man in the Orange Box', Owen, a.g.e. içinde.
Hugh Fairweather (1976), 'Sex Differences in Cognition', **Cognition,** 4.
Hugh Fairweather (1982), 'Sex Differences: Little Reason for Females to Play Midfield', J. G. Beaumont (der.) (1985), **Divided Visual Field Studies of Cerebral Organization** içinde, Academic Press, Londra.
Frantz Fanon (1970), [İlk kez 1952'de yayımlanmıştır], **Black Skin, White Masks,** Paladin, Londra.
Margo Farnham (1986), 'In the Name of the Father - Fathers and Class', **Trouble and Strife,** 8.
Elaine Feinstein (1985), **Bessie Smith,** Viking, Londra.
Dave Feintwick, (1979), 'Men's Lives: Extract from an Autobiography', **Achilles Heel,** 2.
Gene Feldman ve Max Gartenberg (der.) (1960), **Protest,** Panther, Londra.
David Fernbach (1981), **The Spiral Path,** GMP, Londra.
Shulamith Firestone (1971), **The Dialectic of Sex,** Paladin, Londra.
John Fiske **et al.** (1987), **Myths of Oz: Reading Australian Popular Culture,** Allen & Unwin, Londra.
Gerald Fogel **et al.,** (1986), **The Psychology of Men,** Basic Books, New York.
John Forrester (1985), 'Rape, Seduction and Psychoanalysis', Tomaselli ve Porter (der.), **Rape** içinde, Blackwell, Londra.
Michel Foucault (1986), **Cinselliğin Tarihi,** Çev.: H. Tufan, Afa Yay., İstanbul.
David Ford ve Jeff Hearn (1988), **Studying Men and Masculinity: A Sourcebook of Literature and Materials,** Applied Social Studies (Uygulamalı Toplumsal İncelemeler), Univ. of Bradford .
John Fowles (1963), **Korkunç Koleksiyoncu,** Çev: C. Işık, İnkılap K., 1973.
John Fowles (1964), **Aristos,** Grafton, Londra.
John Fowles (1976), **Daniel Martin,** Grafton, Londra.
John Fowles (1977), **The Magus,** Cape, Londra.
Jerry Fracher ve Michael Kimmel (1987), 'Hard Issues and Soft Spots: Counselling Men About Sexuality', Murray Scher **et al.** (der.), **Handbook of Counselling and Psychoteraphy with Men** içinde, Sage, Londra.
Nancy Friday (1980), **Men in Love: Men's Sexual Fantasies,** Arrow Books, New York.
Irene Hanson Frieze (1983), 'Investigating the Causes and Consequences of Marital Rape', **Signs** içinde, cilt 8, 3.
Sigmund Freud (1991), **Düşlerin Yorumu,** Çev. E. Kapkın, Payel Y., İstanbul.
Freud (1905), **Three Essays on the Theory of Sexuality, Standrt Edition,** cilt 7, Hogarth, Londra.
Freud (1909), 'Analysis of a Fobia in a Five -Year- Old Boy', **Standart Edition,** cilt 10, Hogarth, Londra.

Freud (1925), 'Some Physical Consequences of the Anatomical Distinction Between the Sexes' **Standart Edition,** cilt 21, Hogarth, Londra.
Freud (1933), 'From the History of an Infantile Neurosis', **Standart Edition,** cilt 17, Hogarth, Londra.
Freud (1933), 'Some Neurotic Manifestations in Jealousy, Paranoia and Homo Sexuality', **Complete Works** içinde, cilt 18, Hogarth, Londra.
Freud (1933), 'Female Sexuality', **Standart Edition,** cilt 21, Hogarth, Londra.
Freud (1933), 'Feminity', **Standart Edition**'da yeniden basım, cilt 22, Hogarth, Londra.
Freud (1933), **New Introductory Lectures on Psycho-Analysis, Standart Edition,** cilt 22, Hogarth, Londra.
Stephen Frosch (1987), **The Politics of Psychoanalysis: An Introduction to Freudian and Post-Freudian Theory,** Macmillan, Londra.
Paul Fussel (1975), **The Great War in Modern Memory,** Oxford, Londra.
Françoise Gadet (1989), Saussure and Contemporary Culture, Hutchinson Radius, Londra.
Jane Gallop (1982), **Feminism and Psychoanalysis: The Daughter's Seduction,** Macmillan, Londra.
Michele Hoffnung Garskoff (der.) (1971), **Roles Women Play,** Cole Publishing Company, California.
Jane Gaines (1988), 'White Privilege and Looking Relations: Race and Gender in Feminist Film Theory', **Screen** içinde, cilt 29, 4.
Henry Louis Gates, Jr (1986), **Race, Writing and Difference,** Univ. of Chicag , Londra.
Henry Louis Gates, Jr (1987), **Figures in Black,** Oxford Univ. Press, Oxford.
Gay Left Collective (1978/9), 'Happy Families?: Paedophilia Examined', **Gay Left,** 7, Kış.
Paul Gebhard **et al.,** (1965), **Sexual Offenders: An Analysis of Types,** Heinemann, Londra.
Richard Gellis (1979), **Family Violence,** Sage, Londra.
J. E. Gerai ve Sheinfield (1086), 'Sex Differences in Mental and Behavioural Traits; **Genetic Psychological Monographs** içinde, 77.
Anthony Giddens (1984), **The Constitution of Society,** Polity Press, Cambridge.
Kathrine Gieve (1989), **Balancing Acts: On Being a Mother,** Virago, Londra.
Paul Gilroy (1987), **There Ain't No Black in the Union Jack,** Hutchinson Londra.
Paul Gilroy ve Errol Lawrence (1989), 'Two-Tone Britain: White and Black Youth and the Politics of Anti-Racism', Philip Cohen ve Harwant Bains (der.), **Multi-Racist Britain** içinde, Macmillan, Londra.
Herb Goldberg (1976), **The Hazards of Being Male,** Nash, New York.
Richard Goldstein (1985), 'The Uses of Aids', **Village Voice** 5 Aralık.
William Goode (1971), 'Force and Violence in the Family', **Journal of Marriage and the Family,** cilt 33, 4.
Linda Gordon (1989), **Heroes of their Own Lives: The Politics and History of Family Violence,** Virago, Londra.
Geoffrey Gorer (1955), **Exploring English Character,** Nelson, Londra.
Vivian Gornick ve Barbara Moran (1971), **Women in sexist Society: Studies in Power and Powerlessness,** Basic Books, New York.
Ray Gosling (1960), 'Dream Boy', **New Left Review,** Mayıs/Haziran, 3.
Tony Gould (1983), **Inside Outsider: The Left and Times of Colin McInnes,** Chatto & Windus, Londra.
Jeffrey A. Gray ve A. W. H. Buffery (1971), 'Sex Differences in Emotional And Cognitive Behaviour including Man: Adaptive and Neural Bases', **Acta Psychologica,** 35.

Graham Greene (1948), **Journey Without Maps,** Pan, Londra.
Ralph Greenson (1968), 'Dis-Identifying From Mother: Its Special Importance for the Boy', **International Psycho-Analytic Journal,** cilt 49.
Germaine Greer (1970), **The Female Eunuch,** MacGibbon & Kee, Londra.
Nigel Grey (1974), **The Silent Majority - A Study of the Working Class in Post-War British Fiction,** Vision Critical Studies, Londra.
William Grier ve Price Cobbs (1968), **Black Rage,** Bantam Books, New York.
Susan Griffin (1971), 'Rape: The All-American Crime', **Ramparts,** Eylül.
Andrew Hacker (1982), 'Farewell to the Family?', **New York Review of Books,** cilt xxix, 4, 18 Mart.
Helen Hacker (1957), 'The New Burdens of Masculinity', **Marriage and Family Living** içinde, 19.
H. R. Haggard (1979), [İlk kez 1885'te yayımlanmıştır], **King Solomon's Mines; She; Allan Quartermain,** Octopus Press, Londra.
Ruth Hall **et al.,** (1981), **The Rapist Who Pays the Rent: Evidence Submitter by Women Against Rape, Britain to the Criminal Law Revision Committee,** Falling Wall Press, Bristol.
Ruth Hall, (1985), **Ask Any Woman: A London Inquiry into Rape and Sexual Assault,** Falling Wall Press, Bristol.
Stuart Hall **et al.,** (1978), **Policing the Crisis,** Macmillan, Londra.
Stuart Hall (1987), 'Minimal Selves', **Identity: The Real Me** içinde, ICA Documents 6, Londra.
Stuart Hall, (1987), 'New Ethnicities', **Black Film, British Camera** içinde, ICA Documents, Londra.
Stuart Hall, (1989), **Out of Apathy,** Verso, Londra.
Angela Hamblin (1972), 'The Suppressed Power of Female Sexuality', **Shrew: Women's Liberation Workshop Paper,** cilt 4, 6, Aralık.
Dorothy Hammond ve Alta Jablow (1970), **The Africa that Never Was: Four Centuries of British Writings About Africa,** Twayne Press, New York.
Jalna Hanmer ve Mary Maynard (der.), (1987), **Women, Violence and Social Control,** Macmillan, Londra.
Gillian Hanscombe ve Jackie Foster (1982), **Rocking the Cradle: Lesbian Mothers,** Sheba Press, Londra.
Jeffrey Hantover (1980), 'The Boy Scouts and the Validation of Masculinity', Elizabeth Pleck ve Joseph Pleck (der.), **The American Man** içinde, Englewood Cliffs, New Jersey.
Lynne Harne (1984), 'Lesbian Custody and the New Myth of Motherhood', **Trouble and Strife,** 3.
Caroline Harris ve Jennifer Moore (1988), 'Altered Images', **Marxism Today,** Kasım.
Olivia Harris (1981), 'The Power of Signs: Gender, Culture and the Wild in the Bolivian Andes', MacCormack ve Strathen (der.), **Nature, Culture and Gender,** Cambridge University Press, Cambridge.
Olivia Harris (1984), 'Heavenly Father', Owens, a.g.e. içinde.
Fraser Harrison (1985), **A Father's Diary,** Fontana, Londra.
Kathryn Harris (1989), 'New Alliances: Socialist Feminism in the Eighties', **Feminist Review,** 31, İlkbahar.
Derek Hatton (1988), **Inside Left,** Bloomsbury, Londra.
H. R. Hays, (1964), **The Dangerous Sex,** Putnam, Londra.
Jeff Hearn (1987), **The Gender of Oppression: Men, Masculinity and the Critique of Marxism,** Wheatsheaf, Brighton.
Stephen Heath (1987), 'Male Feminism', Jardine ve Smith (der.), a.g.e. içinde.
Dick Hebdige (1988), **Gençlik ve Altkültürleri,** çev. E. Tarım, İletişim Y., İstanbul.
Ernest Hemingway (1987), **The Garden of Eden,** Grafton Books, Londra.

Essex Hemphill (1986), **Conditions: Poems by Essex Hemphill,** BeBop Books Londra.
Melanie Henwood, Lesley Rimmer ve Malcolm Wicks (1987), **Inside the Family: Changing Roles of Men and Women,** Family Policy Studies Center, Londra.
Rosanna Hertz (1986), **More Equal than Others: Women and Men in Dual-Career Families,** University of California Press, Londra.
Christine Heward (1988), **Making a Man of Him,** Routledge, Londra.
Chester Himes (1986), [İlk kez 1945'te yayımlanmıştır], **If He Hollers Let Him Go,** Pluto Press, Londra.
Shere Hite (1981), **The Hite Report on Sexuality,** MacDonald, Londra.
Shere Hite (1988), **Women and Love,** Viking, Londra.
Tony Hipgrave (1982), 'Lone Fatherhood: A Problematic Status', MacKee ve O'Brien (der.), a.g.e. içinde.
Paul Hoch (1979), **White Nero, Black Beast,** Pluto Press, Londra.
Martin Hoffman (1968), **The Gay World,** Basic Books, New York.
Richard Hoggart (1957), **The Uses of Literacy,** Penguin, Harmondsworth.
Wendy Hollway (1981), " 'I Just Wanted To Kill A Woman'. Why? The Ripper and Male Sexuality', **Feminist Review,** 9, Sonbahar.
Wendy Hollway (1984), 'Gender Difference and The Production of Subjectivity', Julian Henriques **et al., Changing the Subject: Psychology, Social Regulation and Subjectivity,** Methuen, Londra.
Wendy Hollway (1984), 'Women's Power in Heterosexual Sex', **Women's Studies International Forum,** cilt 7, I.
Bell Hooks (1989), **Talking Back: Thinking Feminist - Thinking Black,** Sheba, Londra.
Jane Hope (1957), **Happy Event,** Frederick Muller, Londra.
June Hopkins (der.) (1984), **Perspectives on Rape and Sexual Assault,** Harper & Row, Londra.
Walter Houghton (1957), **The Victorian Frame of Mind,** Yale Univ. Press, Londra.
Gad Horowitz ve Michael Kaufman (1987), 'Male Sexuality: Toward a Theory of Liberation', Michael Kaufman (der.), **Beyond Patriarchy** içinde, Oxford Univ. Press, Toronto.
Judith Hubback (1957), **Wives Who Went To College,** Heinemann, Londra.
Langston Hughes (1986), [İlk kez 1940'ta yayımlanmıştır], **The Big Sea: An Autobiography,** Pluto Press, Londra.
Jane Humphries (1981), 'Protactive Legislation, the Capitalist State, and Working Class Men: The Case of the 1842 Mines Regulation Act', **Feminist Review,** 7.
Martin Humphries (1987), 'Choosing with Care: Working with non-gay men', Hanscombe ve Humphries (d r.), **Heterosexuality** içind , GMP, Londra.
Nan Hunter (1986), 'The Pornography Debate in Context: A chronology of Sexuality, Media and Violence Issues in Feminism', Ellis, a.g.e. içinde.
Zora Neale Hurston (1986), [İlk kez 1937'de yayımlanmıştır], **Their Eyes Were Watching God,** Virago, Londra.
Corinne Hutt (1972), **Males and Females,** Penguin, Harmondsworth.
Christopher Isherwood (1954), **The World in the Evening,** Methuen, Londra.
Luce Irigaray (1985), **The Sex Which Is not One,** Cornell Univ., New York.
Catherine Itzin (1987), **London Daily News** içinde, 20 Nisan.
Brian Jackson (1983), **Fatherhood,** Allen & Unwin, Londra.
Elizabeth Janeway (1982), **Croos Sections: From a Decade of Change,** William Morrow & Co., New York.
Alice Jardine ve Paul Smith, **Men In Feminism,** Methuen, Londra.
Sheila Jeffreys (1983), 'Sex Reform and Anti-Feminism in the 1920s', Londra

Tarih Grubu, a.g.e. içinde.
B. S. Johnson (der.), (1973), **All Bull: The National Servicemen,** Quartet, Londra.
Charles Johnson (1988), **Being And race: Black Writing Since 1970,** Serpent's Tail, Londra.
Ernest Jones (1955), **Sigmund Freud: Life and Work,** cilt 2, Hogarth Press, Londra.
LeRoi Jones (1966), **Home,** William Morrow & Co., New York.
Nicole Ward Jouve (1986), **'The Streetcleaner': The Yorkshire Ripper Case on Trial,** Marion Boyars, Londra.
Roger Jowell ve Colin Airey (1984), **British Social Attitudes: The 1984 Report,** Gower, Londra.
Isaac Julien (1988), 'Gary's Tale', Mercer ve Julien, a.g.e. içinde.
Stephen Katz (1988), 'Sexualization and the Laterilazed Brain: From Craniometry to Pornography', **Women's Studies International Forum,** cilt II, 1.
Liz Kelly (1988), **Surviving Sexual Violence,** Polity Pr ss, Cambridge.
Ruth Kempe ve C. Henry Kempe (1987), **Child Abuse,** Fontana/Open Books, Londra.
Michael Kimmel (1987), 'Teaching A Course on Men', Michael Kimmel (der.) **Changing Men: New Directions in Research on Men and Masculinity** içinde, Sage Publications, Londra.
Alfred Kinsey **et al.,** (1948), **Sexual Behaviour in the Human Male,** W. B. Saunders, Philadelphia.
Alfred Kinsey **et al,** (1953), **Sexuel Behaviour in the Human Female,** W. B. Saunders, Philadelphia.
Gregorio Kohon (der.) (1986), **The British School of Psychoanalysis: The Independent Tradition,** Free Association Books, Londra.
Mirra Komarovsky (1976), **Dilemmas of Masculinity: A Study of College Men,** Norton, New York.
Claudia Koonz (1988), **Mothers in the Fatherland,** Methuen, Londra.
Anja van Kooten Niekerk ve Theo van der Meer (1989), Altman **et al.** (der.) (1989), a.g.e.'e Giriş.
Andrew Kopkind (1979), 'The Boys in the Barracks', Karla Jay ve Allen Young, **Levander Culture** içinde, Jove, New York.
Joel Kovel (1981), **The Age of Desire: Case Histories of a Radical Psychoanalyst,** Basic Books, New York.
Joel Kovel (1988), [İlk kez 1970'te yayımlanmıştır], **White Racism: A Psychohistory,** Free Association Books, Londra.
J cques Lacan (1977), **Ecrits: A Selection,** Tavistock, Londra.
Jacques Lacan (1982), [1958'de sunulan rapor], 'The Meaning of the Fallus', Mitchell ve Rose, a.g.e. içinde.
Jacques Lacan (1982), [ilk kez **Encore**'da Seminar XX olarak yayımlanmıştır, 1972-3 yıllarında verilen semin rler], 'God and the **Jouissance** of Women. A Love Letter', Mitchelle ve Rose, a.g.e. içinde.
Michael Lamb, Joseph Bleck ve James Levine (1987), 'Effects of Increased Paternal Involvement on Fathers and Mothers.'
Hillary Land (1980), 'The Family Wage', **Feminist Review,** 6.
Errol Lawrence (1982), 'In the Abundance of Water the Fool is Thirsty: Sociology and Black Pathology', CCCS (der.), **The Empire Strikes Back** içinde, Hutchinson, Londra.
Wolfgana Lederer (1968), **The Fear of Women,** Harcourt Brace, Londra.
Carol Lee (1989), **The Blind Side of Eden,** Bloomsbury Londra.
Spike Lee Steve Goldman'la konuşuyor (1989), 'Heat of the Moment', **The Weekend Guardian,** 24-5 Haziran.
Doris Lessing (1972), **The Golden Notebook,** Panther, St. Albans.

Sylvia Levine ve Joseph Koenig (der.), (1983), **Why Men Rape,** Star, Londra.
Daniel Levinson (1978), **The Seasons of a Man's Life,** Ballantine, New York.
Jerre Levy (1978), 'Lateral Differences in the Human Brain in Cognition and Behavioral Control', P. Buser ve A. Rougeul-Buser (der.), **Cerebral Correlates of Conscious Experience,** North London Publishing, New York.
Charlie Lewis (1982), "The Observation of Father-Infant Relationships: An 'Attachment' to Outmoded Concepts", MacKee ve O'Brien (der.) a.g.e. içinde.
Charlie Lewis (1986), **Becoming a Father,** Open Univ. Press, Milton Keynes.
Charlie Lewis ve Margaret O'Brien (der.) (1987), **Reassesing Fatherhood,** Sage, Londra.
Peter Lewis (1978), **The Fifties,** Heinemann, Londra.
Barbara Lindemann (1984), " 'To Ravish and Carnally Know': Rape in the Eighteenth-Century Massachussets", **Signs,** Sonbahar, cilt 10, 1.
Linkman (İngiliz Erkek İncelemeleri Bülteni), Harry Gray, Eğitim Araştırma Bölmü, Cartmell College, Lanchester Üniversitesi, İngiltere.
Daniel Linz, E. Donnerstein ve S. Pernod (1987), 'Sexual Violence in the Mass-Media: Social Psychological Implications', Philip Shaver ve Clyde Henrick (der.), **Sex and Gender** içinde, Londra.
Sage, Karry Lobel (der.), **Naming the Violence: Speaking About the Lesbian Battery,** Seal Press, Washington.
David Lodge (1982), **Ginger You're Barmy,** Penguin, Harmondsworth.
Londra Feminist Tarih Grubu (1983), **The Sexual Dynamics of History,** Pluto Press, Londra.
Don Long (1987), 'Working with Men Who Batter', Murray Scher **et al.** (der.), a.g.e. içinde.
Audre Lorde (1983), 'My Words Will Be There', Mari Evans (der.), **Black Women Writers,** Pluto Press, Londra.
Kenneth Lynn (1987), **Hemingway,** Simon & Schuster, Londra.
Colin MacCabe (1978), **James Joyce and the Revolution of the Word,** Macmillan, Londra.
Eleanor Maccoby ve Carol Jacklin (1975), **The Psychology of Sex Differences,** Oxford Univ. Press, Londra.
David Macey (1988), **Lacan in ontext,** Verso, Londra.
Colin MacInnes (1959), **Absolute Beginners,** MacGibbon & Kee, Londra.
Colin MacInnes (1966), 'Pasific Warriors', **New Society,** 30 Haziran.
Anne Machung (1989), 'Talking Career, Thinking Job: Gender Differences in Career and Family Expectations of Berkeley Seniors', **Feminist Studies,** cilt 15, İlkbahar.
Catherine MacKinnon (1982), 'Feminism, Marxism, Method and the State', **Signs,** cilt 7, 3.
Catherine MacKinnon (1984), Yorumlar, **Signs,** cilt 10, I.
Brian MacLean (1985), **Ask Any Woman'**ın Tanıtımı, **British Journal Criminology,** cilt 25.
Mary MacLeod ve Esther Saraga (1968), 'Challenging the Orthodoxy: Towards a Feminist Theory and Practice', **Feminist Review,** 28.
Sheila MacLeod (1988), 'A Fairy Story', Maitland (der.), 1988, a.g.e. içinde.
Sara Maguire (1988), " 'Sorry Love' - Violence Against women in the Home and the State Response", **Critical Social Policy,** 23, Sonbahar.
Norman Mailer (1959), **Advertisements for Myself,** Putnam, New York.
Norman Mailer (1960), 'The White Negro', **Protest** içinde, Panther, Londra.
Norman Mailer (1971), **Prisoner of Sex,** Little, Brown & Co., Boston.
Sara Maitland (1984), 'Two For the Price of One', Owen, **Fathers: Reflections by Daughters,** a.g.e. içinde.
Sara Maitland (der.) (1988 a), **Very Heaven: Looking Back at the 1960s,** Virago, Londra.

Sara Maitland (1988 b), 'And Two for Tea', Shere Hite'ın **Women and Love**'ının incelemesi, **New Statesman**, 26 Şubat.
N. Malamuth ve E. Donnerstein (der.) (1984), **Pornography and Sexual Aggression**, Academic Press, Orlando.
J. A. Mangan ve James Walvin (der.), (1987), **Manliness and Morality**, Manchester Univ. Press, Manchester.
J. A. Mangan (1987), 'Social Darwinism and Upper - Class Education in late Victorian and Edwardian England', Mangan ve Walvin (der.), a.g.e. içinde.
Peter Marsh - Elisabeth Rosser ve Rom Harre (1978), **The Rules of Disorder**, Routledge & Kegan Paul, Londra.
John Marshall (1980), 'The Politics of "Tea and Sympathy"', Gay Left Collective (der.), a.g.e. içinde.
John Marshall (1981), 'Pansies, Perverts and Macho Men: Changing Conceptions of Male Homosexuality', Plummer, a.g.e. içinde.
Paule Marshall (1981), [ilk kez 1959'da yayımlanmıştır], **Brown Girl, Brownstones**, The Feminist Press, New York.
Paule Marshall (1970), 'Reena', Cade, a.g.e. içinde.
Mtutuzeli Matshoba (1979), **Call Me Not A Man**, Rox Collings, Londra.
Martha May (1982), 'The Historical Problem of the Family Wage: The Ford Motor Company and the Five Dollar Day', **Feminist Studies** içinde, cilt 8, 2, Yaz.
Keith McClelland (1987), 'Time to Work, Time to Live: Some Aspects of work and Re-formation of Class in Britain, 1850-1880', Patrick Joyce (der.), **The Historical Meaning of Work** içinde, Cambridge Univ. Press, Cambridge.
Keith McClelland (1989), 'Reading the Golden Notebook in 1962', Jenny Taylor (der.), **Notebooks/ Memoirs/ Archives: Reading and Re-reading Doris Lessing**, Routledge & Kegan Paul, Londra.
Jean McCrindle (1987), 'The Left as Social Movement', **Outh of Apathy Conferansı**'ndaki konuşmadan, Oxford, 14 Kasım.
Joyce McDougall (1986), **Theatres of the Mind: Illusion and Truth on the Psychoanalytic Stage**, Free Association Books, Londra.
Eileen McLeod (1982), **Women Working: Prostitution Now**, Croom Helm, Londra.
Ian McEwan (1978), **In Between the Sheets**, Pan, Londra.
Ian McEwan (1987), **The Child is Time**, Jonathan Cape, Londra.
Mary McIntosh (1968), 'The Homosexual Role', **Social Problems** cilt 16, 2.
Mary McIntosh (1978), 'The State and the Oppression of Women', Annette Kuhn ve Anne Marie Wople (der.), **Feminism and Materialism** içinde Routledge & Kegan Paul, Londra.
Mary McIntosh (1988), 'Family Secrets: Child Sexual Abuse', **The Chartist**, Ocak.
Lorna McKee (1987), 'Fathers', **The Guardian**, 19 Ocak, s. 12.
Lorna McKee ve Colin Bell (1986), 'His Unemployment, Her Problem', Allen **et al.**, a.g.e. içinde.
Lorna McKee ve Margaret O'Brien (1982), 'The Father Figure: Some Current Orientations and Historical Perspectives', McKee ve O'Brien, a.g.e. içinde.
Lorna McKee ve O'Brien (1982), **The Father Figure**, Tavistock, Londra.
Lorna McKee (1982), 'Fathers' Participation in Infant Care: A critique' McKee ve O'Brien, a.g.e. içinde.
Margaret Mead (1935), **Sex and Temperament in Three Primitive Societies**, Routledge & Kegan Paul, Londra.
Mervyn Meggit (1976), 'A Duplicity of Demons', **Men and Women in the New Guinea Highlands** içinde, American Anthropologic Association 8.
Kobena Mercer (1988), 'Racism and the Politics of Masculinity', Kobena Mercer ve Isaac Julien, 'Race, Sexual Politics and Black Masculinity: A Dossier',

Chapman ve Rutherford, a.g.e. içinde.
Mandy Merck (1987), 'Difference and its Discontents', **Deconstructing 'Difference': Screen** cilt 28, 1.
Andy Metcalfe ve Martin Humphries, **The Sexuality of Men**, Pluto Press, Londra.
Ruth Milkman (1987), **Gender at Work: The Dynamics of Job Segregation by Sex During World War II**, Univ. of Illinois Press, Chicago.
D. W. Miller (1958), 'Lower - Class Culture as a Generating Milieu for Gang Delinquency', **Journal of Social Issues**, cilt 14, s. 5-19.
Kate Millet (1987), **Cinsel Politika**, çev. S. S. Cılızoğlu, Payel Y., İstanbul.
Juliett Mitchell (1971), **Women's Estate**, Penguin, Harmondsworth.
Juliett Mitchell (1984), **Psikanaliz ve Feminizm**, çev: A. Kurtulmuş, Yaprak Y., İstanbul.
J. Mitchell ve J. Rose **Feminine Sexuality: Jacques Lacan and the Ecole Freud enne**, Macmillan, Londra.
Donald Mosher (1970), 'Psychological Reactions to Pornographic Films', **Technical Reports of the Comission on Obscenity and Pornography**, cilt 8, ABD Hükümet Raporu, Washington.
Alberto Moravia, (1972), **The Two of Us**, Secker & Warburg, Londra.
D. H. J. Morgan (1975), **Social Theory and the Family**, Routledge & Kegan Paul, Londra.
David Morgan (1987), **It Will Make a Man of You**, Cinsel Politika İncelemeleri, no 17, Manchester Univ., Manchester.
David Morgan (yayımlanmamıştır), Research Proposals for a Study of Masculinity and Violence.
Toni Morrison (1971), 'What the Black Woman Thinks About Women's Lib', **The New York Times Magazine**, 22 Ağustos.
Toni Morrison (1979), **The Bluest Eye**, Crafton Books, Londra.
Frank Mort (1988), 'Boys Own? Masculinity, Style and Popular Culture', Chapman ve Rutherford (der.), a.g.e. içinde.
Peter Moss ve Julia Brannen (1987), 'Fathers and Employment', Lewis ve O'Brian (der.), a.g.e. içinde.
Keith Motherson (1979), 'Developing Our Power', **Anti-Sexist Men's Newsletter** içinde, 5.
Andy Moye (1985), 'Pornography', Metcalf ve Humphries (der.), a.g.e. içinde.
Daniel Moynihan (1965), **The Negro Family: The Case for National Action**, ABD Çalışma Bakanlığı, Washington.
Patricia Mrazek ve Arnon Bentovin (1981), 'Incest and the Dyasfunctional Family System', Mrazek ve Kempe (der.), **Sexually Abused Children and their Families**, Pergamon Press, Londra.
Dan Muir (1975), Review of **The Dangerous Sex**, by H. R. Hayes', **Men Against Sexism**, İlkbahar, a.g.e.
Alva Myrdal ve Viola Klein (1956), **Women's Two Roles**, Routledge & Kegan Paul, Londra.
John ve Elizabeth Newson (1963), **Patterns of Infant Care in an Urban Community**, Allen & Unwin, Londra.
Lauretta Ngcobo (1988), **Let It Be Told: Black Women Writers in Britain** Virago, Londra.
Grace Nichols (1986), 'Even The', Cobham ve Collins, a.g.e. içinde.
Lutz Niethammer (1979), 'Male Fantasies: an Argument for and with an Important New Study in History and Psychoanalysis' **History Workshop** içinde, 7.
Philip Nobile ve Eric Nadler, **United States of America vs Sex**, Minotaur Press, New York.
Helen Norberg (1988), 'Women or the Move in Trade Unions Within the Public

Sectors', Avrupa Sosyalist Feminist Forumu'na sunulan rapor, Manchester, İngiltere, Kasım.
Pippo Norris (1987), **Politics and Sexual Equality: The Comparative Position of Women in Western Democracies**, Wheatsheaf, Brighton.
Ann Oakley (1972), **Sex, Gender and Society**, Templa Smith, Londra.
Ann Oakley (1984) **Taking It Like A Woman**, Jonathan Cape, Londra.
John Osborne (1960), 'Sex and Failure', Gene Feldman ve Max Gartenberg (der.), **Protest** içinde, Panther, Londra.
Sue O'Sullivan (19??), 'From 1969', Amanda Sebestyen (der.), **'68, '78, '88: From Women's Liberation to Feminism** içinde, Prism, Londra.
Craig Owen (1987), 'Outlaws: Gay Men in Feminism', Jardine ve Smith (der.), a.g.e. içinde.
Ursula Owen (der.) (1983), **Fathers: Reflections by Daughters**, Virago, Londra.
Oxford Üniversitesi Sosyalist Tartışma Grubu (1988), **Out Of Apathy: Voices of the New Left 30 Years On**, Verso, Londra.
Jan Pahl (1985), **Private Violence and Public Policy**, Routledge & Kegan Paul, Londra.
Roberta Park (1987), 'Biological Thought, Athletics and the Formation of "the Man of Character": 1830-1900', Mangan ve Walvin (der.), a.g.e. içinde.
Ross Parke (1981), **Fathering**, Fontana Paperbacks, Londra.
Andrew Parker (1984), 'Opinion', **British Printer**, Temmuz.
Di Parkin ve Irene Breugel (1988), 'Entering the Structures: Socialist Feminism in Britain and the Local State', Avrupa Sosyalist Feminist Forumu'na verilen rapor, Manchester, Kasım.
Talcott Parsons (1942), 'Age and Sex in the Social Structure of the United States', **American Sociological Review** içinde, 7.
T. Parsons ve R. F. Bales (1956), **Family Socialization and Interaction Process**, Routledge & Kegan Paul, Londra.
Cindy Patton (1988), 'AIDS: Lessons from the Gay Community', **Feminist Review**, 30, Sonbahar.
Geoffrey Pearson (1983), **Hooligan: A History of Respectable Fears**, Macmillan, Londra.
Sarah Perrigo (1988), 'Notes on the Problem Organizing Effectively in the British Labour Party', Avrupa Sosyalist Feminist Forumu'na sunulan rapor, Manchestor, Kasım.
Ethel Spector Person (1980), 'Sexuality as the Mainstay of Identity: Psychoanalytic Perspectives', **Signs**, cilt 5, 4.
E. S. Person (1986), 'The Omni- Available Woman and Lesbian Sex', **Fogel et al.**, a.g.e. içinde.
homas Pettigrew (1964), **A Profile of the Negro American**, Van Nostrand, New Jersey.
Anne Philips ve Barbara Taylor (1980), 'Sex and Skill: Notes Towards a Feminist Economics', **Feminist Review**, 6.
Joseph Pleck (1981), **The Myth of Masculinity**, MIT Press, Cambridge, Mass.
Joseph Pleck (1987), 'The Contemporary Man', Murray Scher, **et al.** (der.) a.g.e. içinde.
Joseph Pleck ve Jack Sawyer (der.), **Men and Masculinity**, Prentice Hall, Englewood Cliffs.
Kenneth Plummer (1975), **Sexual Stigma: An Interactionist Account**, Routledge & Kegan Paul, Londra.
Kenneth Plummer (der.) (1981), **The Making of the Modern Homosexual**, Hutchinson, Londra.
Ken Plummer (1984), 'The Social Uses of Power: Symbolic Interaction, Power and Rape', Hopkins (der.), a.g.e. içinde.

Anna Pollert (1981), **Girls, Wives, Factory Lives**, Macmillan, Londra.
Roy Porter (1985), 'Rape - Does it have a Historical Meaning?', Tomaselli ve Porter (der.), a.g.e. içinde.
Fitz John Porter Poole (1981), 'Transforming "Natural" Woman', Sherry Ortner ve Harriet Whitehead (der.) (1981), **Sexual Meanings**, Cambridge Univ. Press, Cambridge.
Ken Pryce (1979), **Endless Pressure**, Bristol Classical Press, Bristol.
Peter Rabe (1957), **From Here To Maternity**, Frederic Muller, Londra.
Jean Radford (1989), 'My Pride and Joy', Gieve, a.g.e. içinde.
David Rampton (1986), **You: Mail on Sunday**, 26 Kasım.
Rape Crisis Centre (Tecavüz Kriz Merkezi) (1977), **First Annual Report** Rape Counselling and Research Project, Londra.
Ray Raphael (1988), **The Men from the Boys: Rites of Passage in Male America**, Univ rsity of Nebraska Press, Londra.
Rhona Rapoport ve Robert Rapoport (1971), **Dual-Career Families**, Penguin Harmondsworth.
Rapoport ve Rapoport (1976), **Dual-Career Families Re-examined**, Harper & Row, New York.
Ishmael Reed (1989), **Reckless Eyeballing**, Allison & Busby, Londra.
Denise Riley (1983), **War in the Nursery**, Virago, Londra.
Joan Riley (1985), **The Unbelonging**, Women's Press, Londra.
Sara Rix (der.) (Kadın Meseleleri Kongre Yönetim Kurulu, Kadın Araştırma v Eğitim Kurumu için) (1989), **The American Woman 1987-88: A Report in Depth**, W. W. Norton, Londra.
Yvonne Roberts (1984), **Man Enough: Men of 35 Speak Out**, Chatto & Windus, Londra.
David Robins (1984), **We Hate Humans**, Penguin, Harmondsworth.
Ronald Robinson **et al.**, (1961), **Africa and the Victorians: The Official Mind of Imperialism**, Macmillan, Londra.
Barbara Rogers (1988), **Men Only: An Investigation into Men's Organizations**, Pandora, Londra.
P. Rosenkrantz **et al.**, (1968), 'Sex Role Stereotypes and Self Concepts in College Students', **Journal of Consulting and Clinical Psychology**, cilt 32.
Ellen Ross (1982), ' "Fierce Questions and Taunts": Married Life in Working-Class London, 1870-1914', **Feminist Studies**, cilt 8, 3, Sonbahar.
John Munder Ross (1986), 'Beyond the Phallic Illusion: Notes on Man's Heterosexuality', Fogel **et al.**, a.g.e. içinde.
Sheila Rowbotham (1972), 'Women's Liberation and the New Politics', Michelene Wandor (der.), a.g.e. içinde.
Sheila Rowbotham (1988), **Kadın Bilinci, Erkek Dünyası**, Çev. Ş. Alpagut, Payel, İstanbul.
Sheila Rowbotham (1977), 'Edward Carpenter: Prophet of the New Life', Sheila Rowbotham ve Jeffrey Weeks, **Socialism and the New Life: The Personal and Sexual Politics of Edward Carpenter and Havelock Ellis** içinde, Pluto Press, Londra.
Sheila Rowbotham (1984), 'Our Lance', Ursula Owen (der.), a.g.e. içinde. Rowbotham (1987), 'Feminism and its discontents', **New Socialist** 53, Aralık.
Rowbotham (1989), **The Past is Before Us: Feminism in Action Since the 1960s**, Pandora, Londra.
Rowbotham S., Lynne Segal, Hilary Wainright (1984), **Sosyalizm, Feminizm ve Eylemde Birlik**, Çev. E. Özgül, İletişim Yay., İstanbul.
Marsha Rowe (1988), 'Up From Down Under', Maitland (der.), a.g.e. içinde.
B. Seebohm Rowntree ve G. R. Lavers (1951), **English Life and Leisure**, Longmans, Londra.
Trevor Royle (1986), **The Best Years of Their Lives**, Michael Joseph, Londra.

Gayle Rubin (1975), 'Thinking Sex: Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality', Carol Vance (der.), a.g.e. içinde.
Lillian Rubin (1987), **Quiet Rage,** Faber & Faber, Londra.
Mary Ruggie (1984), **The State and the Working Women,** Princeton Univ. Press, Princeton.
Diane Russell (1982), **Rape in Mar iage,** Macmillan, New York.
Diane Russell (1984), **Sexual Exploitation - Rape, Child Sexual Abuse and Workplace Harassment,** Sage, Beverley Hills.
Graeme Russell (1983), **The Changing Role of Fathers,** Univ. of Queensland Press, Londra.
Graeme Russell (1987), 'Problems in Role-Reversed Families', Lewis ve O'Brien (der.), a.g.e. içinde.
Sheila Ruth (1983), 'A Feminist Analysis of the New Right', **Women's Studies International Forum,** cilt 6, 4.
Jonathan Rutherford (yayımlanmamış), 'Dads can do it.'
Tom Ryan, 'Roots of Masculinity', Metcalfe ve Humphries (der.), a.g.e. içinde.
J. D. Salinger (1990), **Gönülçelen,** Çev. A. Berk, Can Y. İstanbul, 1990.
Anthony Sampson (1962), **Anatomy of Britain,** Hodder & Stoughton, Londra.
Raphael Samuel (1987), 'Class and Classlessness'. **Outh of Apathy** Konferansı'nda verilen konuşma, Oxford, Kasım.
Peggy Reeves Sanday (1985), 'Rape and the Silencing of the Feminine', Tomaselli ve Porter (der.), a.g.e. içinde.
Karin Sandqvist (1987), 'Swedish Family Policy and the Attempt to Change Paternal Roles', Lewis ve O'Brien (der.), a.g.e. içinde.
Janet Sayers (1986), **Sexual Contradictions: Psychology, Psychoanalysis and Feminism,** Tavistock, Londra.
A. M. Scacco Jr (1975), **Rape in Prison,** Charles C. Thomas, Springfield, Illinois.
H. R. Schaffer ve P. Emerson (1964), **The Development of Social Attachment in Infancy,** Monograph No. 29, Çocuk Gelişimi Araştırma Derneği.
Henry Schipper (1980), 'Filthy Lucre: A Tour of America's Most Profitable Frontier', English, a.g.e. içinde.
Julia Schwengdinger ve Herman Schwengdinger (1983), **Rape and Inequality,** Sage, Londra.
Peter Schwenger (1984), **Phallic Critiques,** Routledge & Kegan Paul, Londra.
Hilda Scott (1982), **Sweden's "Right to be Human",** Allison & Busby, Londra.
Bobby Seal (1970), **Seize the Time: The Story of the Black Panther Party,** Arrow Books, Londra.
Eve Kosofsky Sedgwick (1985), **Between Men: English Literature and Male Homosexual Desire,** Columbia Univ. Press, New York.
Vic Seidler (yak. 1980), 'Raging Bull', **Achilles Heel,** 5.
Vic Seidler (1984), 'Fear and Intimacy', Metcalfe ve Humphries (der.), a.g.e. içinde.
Lynne Segal (1983), 'Sensual Uncertainty or Why the Clitoris is Not Enough', Sue Cartledge ve Joanna Ryann (der.), **Sex and Love** içinde, Women's Press, Londra.
Lynne Segal (1983), 'Smash the Family', Lynne Segal (der.), **What is to be Done About the Family?** içinde, Penguin, Harmondsworth.
Lynne Segal (1990), **Gelecek Kadın mı?,** Çev. S. Öncü, Afa Y., İstanbul.
Lynne Segal (1989), 'Lessons from the Past: Feminism, Sexual Politics and the Challenge of AIDS', E. Carter ve S. Wattney (der.), a.g.e. içinde.
Richard Sennett (1976), **The Fall of Public Man,** Faber & Faber, Londra.
SERTUC Kadın Komitesi (1988), **Still Moving Towards Equality,** SERTUC, Londra.
Ntozake Shange (1980), 'Comin to terms', Mary Helen Washington (der.), **Mid-**

night Birds, Anchor Books, Londra.
Sue Sharpe (1985), **Double Identity,** Penguin, Harmondsworth.
Elaine Showalter (1987), 'Critical Cross-Dressing: Male Feminism and the Woman of the Year', Jardine Smith (der.), a.g.e. içinde.
Alix Kates Shulman (1988), 'Sex and Power: Sexual Bases of Radical Feminism', **Signs,** cilt 5, 4.
Charls Silberman (1964), **Crisis in Black and White,** Random House, New York.
Alan Silli oe (1960), **Saturday Night and Sunday Morning,** Pan, Londra.
Alan Sillitoe (1961), 'What Comes on Monday', **New Left Review,** 4.
J. Silverman ve S. Dinitz (1974), 'Compulsive Masculinity and Deliquency' **Criminology** içinde, s. 499-515.
Frederic Silverstolpe (1987), 'Benkert was not a doctor: On the Non Medical Origins of the Homosexual Category in the Nineteenth Century', **Homosexuality, Which Homosexuality?** içinde, Uluslararası Eşcinsel Erkek ve Lezbiyen İncelemeleri Konferansı, cilt 1, Free Univ. Amsterdam.
Madeleine Simms ve C. Smith (1982), 'Young Fathers: Attitudes to Marriage and Family Life', McKee ve O'Brien (der.), a.g.e. içinde.
Brian Simon (1965), **Education and the Labor Movement 1870-1918,** Lawrence & Wishart, Londra.
Alan Sinfield (der.) (1983), **Society and Literature 1945-1970,** Methuen, Londra.
Mrinalni Sinha (1987), 'Gender and Imperialism: Colonial Policy and the Ideology of Moral Imperialism in late nineteenth-century Bengal' M. Kimmel (der.), **Changing Men** içinde, Sage, Londra.
Carol Smart (1976), **Women, Crime and Criminology: A Feminist Critique,** Routledge & Kegan Paul, Londra.
Carol Smart (1987), 'There is of course A Difference Dictated by Nature' Law and the Problem of Paternity', M. Stanworth, a.g.e. içinde.
Gavin Smith (1987), 'The Crisis of Fatherhood', **Free Association,** 9.
Joan Smith (1989), **Misogynies,** Faber, Londra.
Michael Smith (1983), **Black Men/White Men: A Gay Anthology,** Gay Sunshine Press, San Francisco.
Ann Barr Snitow (1985), 'Mass Market Romance: Pornography for Women is Different', Snitow **et al.,** a.g.e. içinde.
A. B. Snitow **et al., Powers of Desire: The Politics of Sexuality,** Monthly Review Press, New York.
Ann Snitow (1985), 'Reverenchment Vs Transformation: The Politics of the Anti-Pornography Movement', Kate Ellis, a.g.e. içinde.
Jon Snodgrass (1977), 'Introduction: Men and the Feminist Movement', J. Snodgrass (der.), **For Men Against Sexism,** Times Change Press, Albion, California.
Kate Soper (1979), 'Marxism, Materialism and Biology', John Mepham & D-H. Ruben, **Iss ies in Marxist Philosophy** içinde, cilt 2.
South London Men Against Sexism (Güney Londralı Cinsiyetçilik Karşıtı Erkekler) (1974), 'Why Men's Liberation?', **Brothers Against Sexism** içinde, 3.
Dale Spender (1984), 'NO MATTER WHAT... Theoretical Issues in Contemporary Feminism', Joy Holand (der.), **Feminist Action** içinde, Battle Axe Books, Londra.
J. Springhall, (1987), 'Building Character in the British Boy: The attempt to Extend Christian Manliness to Working-Class Adolescents, 1880-1914', Mangan ve Walvin (der.), a.g.e. içinde.
George Stade (1986), 'Dracula's Women and Why Men Love to Hate Them', Fogel, a.g.e. içinde.
George Stambolian (1984), **Male Fantasies/Gay Realities: Interviews with**

Ten Men, Sea Horse Press, New York.
Elizabeth Stanko (1985), **Intimate Intrusions: Women's Experience of Male Violence,** Routledge & Kegan Paul, Londra.
Michelle Stanworth (1987), **Reproductive Technologies: Gender, Motherhood and Medicine,** Polity Press, Cambridge.
Robert Staples (1982), **Black Masculinity: The Black Male's Role in American Society,** Black Scholar Press, San Francisco.
Jill Stephenson (1980), **The Nazi Organization of Women,** Barnes & Noble, New York.
Catherine Stimpson (1987), Harry Brod (der.), a.g.e.'in Önsözü.
Robert Stoller (1968), **Sex and Gender,** Hogarth Press, Londra.
Mary Scott (1987), **Women Talking - An Anthology from the Guardian Women's Page,** Pandora, Londra.
Marilyn Strathern (1989), **The Gender of the Gift: Problems With Women and Problems with Society in Melanesia,** Univ. of California Press, Berkeley.
Murray Straus (1980), 'A Sociological Perspective on the Prevention of Wife-Beating', K. Straus ve G. Hotaling (der.), **Social Causes of Husband-Wife Violence** içinde, Univ. of Minneapolis Press, Minneapolis.
Sylvia Strauss (1982), **"Traitors to the Masculine Cause": The Men's Campaigns for Women's Rights,** Greenwood Press, Londra.
William Strickland (1989), 'Sleaze: How Bipartisan Racism Defiled the 1988 Presidential Campaign', **Zeta Magazine,** Ocak.
Angus Suttie (1976), 'From Latent to Blatant: A Personal Account', **Gay Left,** 2, İlkbahar.
Helen Taylor (1986), 'Gone With the Wind: The mammy of them all', Jean Radford (der.), **The Progress of Romance: The Politics of Popular Fiction** içinde, Routledge & Kegan Paul, Londra.
Martin Taylor (der.) (1989), **Lads: Love Poetry and the Trenches,** Constable, Londra.
Jennifer Temkin (1987), **Rape and the Legal Process,** Sweet & Maxwell, Londra.
Jane Temperley (1984), 'Our Own Worst Enemies: Unconscious Factors in Female Disadvantage', **Free Associations,** Pilot Sayı.
Klaus Theweleit (1987), **Male Fantasies,** cilt 1, Polity Press, Cambridge.
Alison Thomas (1988), 'Men's Accounts of Their "Gender Identity": A Constructionist Approach.' İngiliz Psikoloji Derneği, Toplumsal Psikoloji Bölümü'nün yıllık konferansında sunulan rapor, Canterbury Kent Üniv., 23-25 Eylül.
Paul Thompson (1983), **The Nature of Work: An Introduction to Debates on the Labour Process,** Macmillan, Londra.
Betty Thorne (1987), 'Life in Our Street [1960]', Mary Stott (der.), a.g.e. içinde.
Randy Thornhill **et al.** (1986), 'The Biology of Rape', Tomaselli ve Porter (der.), a.g.e. çinde.
Bill Thorneycroft, Weeks ve M. Stevens (1988), 'The Liberation of Affection', Bob Cant ve Susan Hemmings (der.), **Radical Records: Thirty Years of Lesbian and Gay History,** Routledge, Londra.
Leonore Tiefer (1987), 'The Pursuit of the Perfect Penis: The Medicalization of Male Sexuality', Kimmel (der.), a.g.e. içinde.
Andrew Tolson (1977), **The Limits of Masculinity,** Tavistock, Londra.
Sylvana Tomaselli ve Roy Porter (der.) (1986), **Rape,** Blackwell, Oxford.
Barbara Toner (1982), **The Facts of Rape,** Arrow, Londra.
Polly Toynbee (1987), 'The Incredible Shrinking New Man', **The Guardian,** 6 Nisan.
Randolph Trumbach (1989), 'Gender and the Homosexual Role in Modern Western Culture: the 18th and 19th Centuries Compared', D. Altman **et al.,**

a.g.e. içinde.
Jonathan Trustam (1985), 'A Co-Operative Creche', Caroline New ve Miriam David (der.), **For the Children's Sake,** Penguin, Harmondsworth.
Sherry Turkle (1979), **Psychoanalytic Politics: Freud's French Revolution** Andrê Deutsch, Londra.
Jennifer Uglow (1989), 'Media and Marmite Sandwiches', Gieve, a.g.e. içinde.
Carol Vance (der.) (1984), **Pleasure and Danger: Exploring Female Sexuality** Routledge & Kegan Paul, Londra.
Carol Vance ve Ann Snitow (1984), 'Towards A Conversation about Sex in Feminism', **Signs,** cilt 10, 1.
Norman Vance (1985), **The Sinews of the Spirit,** Cambridge Univ. Press, Cambridge.
Mariana Valverde (1985), **Sex, Power and Pleasure,** Women's Press, Londra.
Alice Walker (1970), **The Third Life of Grange Copeland,** Women's Press, Londra.
Alice Walker (1982), **The Color Purple,** Women's Press, Londra.
Judith Walkowitz (1982), 'Jack the Ripper and the Myth of Male Violence' **Feminist Studies** içinde, cilt 8, 3, Sonbahar.
Judith Walkowitz (1984), 'Male Vice and Female Virtue: Feminism and the Politics of Prostitution in Nineteenth-Century Britain', Ann Snitow **et al.** (der.), **Desire: The Politics of Sexuality,** Virago, Londra.
Michele Wallace (1979, **Black Macho and the Myth of Superwoman,** John Calder, Londra.
James Walvin (1987), 'Symbols of Moral Superiority: Slavery, Sport and the Changing World Order, 1800-1950', J. A. Mangan ve J. Walvin (der.) **Manliness and Morality** içinde, Manchester Univ. Press, Londra.
Yvette Walczek (1988), **He and She: Men in the Eighties,** Routledge, Londra.
Valerie Walkerdine (1988), **The Mastery of Reason,** Methuen, Londra.
Ken Walpole (1983), **Dockers and Dedectives,** Verso, Londra.
Margaret Walters (1979), **The Male Nude,** Penguin, Harmondsworth.
Micheline Wandor (der.) (1972), **The Body Politics: Writings from the Women's Liberation Movement in Britain 1969-72,** Stage One, Londra.
Simon Watney (1980), 'The Ideology of GLF', Gay Left Collective (der.), a.g.e. içinde.
Simon Watney (1987), **Policing Desire,** Comedia, Londra.
J. Weeks (1977), **Coming Out: Homosexual Politics in Britain from the Nineteenth Century to the Present,** Quartet, Londra.
Weeks (1980), 'Capitalism and the Organization of Sex', Gay Left Collective (der.), **Homosexuality: Power and Politics** içinde, Allison & Busby, Londra.
Weeks (1981), 'Discourse, desire and sexual deviance', Plummer (der.), a.g.e. içinde.
Weeks (1981), **Sex Politics and Society: The Regulation of Sexuality Since 1800,** Longman, Londra.
Weeks (1985), **Sexuality and its Discontents,** Routledge & Kegan Paul, Londra.
Weeks (1987), 'Love in a Cold Climate', **Marxism Today,** Ocak.
Seph Weene (1981), 'Venus', **Sex Issues: Heresises** içinde, 2.
Naomi Weisstein (1971), 'Psychology Constructs the Female', Gornick ve Moran (der.), a.g.e. içinde.
Naomi Weisstein (1988), 'The Hite Reports: Charting an Ideological Revolution in Progress', Hite, a.g.e. içinde.
Ellen Willis (1985), 'Feminism, Moralism and Pornography', Snitow **et al. Powers of Desire** içinde, a.g.e.
Fay Weldon (1971), **Down Among the Women,** Penguin, Harmondsworth.

Fay Weldon (1975), **Female Friends,** Pan, Londra.
George Weinberg (1972), **Society and the Healthy Homosexual,** St Martin's Press, New York.
Martin Weinberg ve Colin Williams (1975), **Male Homosexuals,** Penguin Books, New York.
S. Weinberg (1955), **Incest Behaviour,** Citadel Press, New York.
D. J. West, C. Roy ve Florence Nichols (1978), **Understanding Sexual Attacs,** Heinemann, Londra.
Margaret Wetherell (1986), 'Linguistic Repertoires and Literary Cricism: New Directions for a Social Psychology of Gender', **Feminist Social Psychology** içinde, Sue Wilkinson (der.), Open Univ. Press Milton Keynes.
Edmund White (1980), **States of Desire,** E. P. Dutton, New York.
Edmund White (1982), **A Boy's Own Story,** Picador, Londra.
David Widgery (1979), 'Baldwin', **Achilles Heel,** 3.
David Will (1989), 'Feminism, Child Sexual Abuse and the Demise of Systems Mysticism', **Context: A News Magazine of Family Therapy,** İlkbahar, cilt 19, 1.
Sue Wilkinson (der.) (1986), **Feminist Social Psychology,** Open Univ. Press Milton Keynes.
Judith Williamson (1986), 'Prisoner of Love', **Consuming Passions** içinde, Marion Boyars, Londra.
Ellen Willis (1981), **Beginning to See the Light,** South End Press, Boston.
Paul Willis (1977), **Learning to Labour,** Saxon House, Farnborough.
Colin Willock (1958), **The Man's Book,** Edward Hulton, Londra.
Elizabeth Wilson (1977), **Women and the Welfare State,** Tavistock, Londra.
E. Wilson (1989), 'In a Different Key', (der.) Kathrine Gieve, a.g.e. içinde.
E. Wilson (1989), **The Guardian,** 14 Mart.
Paul Wilson (1978), **The Other Side of Rape,** Univ. of Queensland Press, St. Lucia.
D. W. Winnicott (1986), 'This Feminism', **Home Is Where We Start From** içinde, Penguin, Harmondsworth.
Bruce Woodcock (1984), **Male Mythologies: John Fowles and the Myth of Masculinity,** Harvester Press, Sussex.
Rochelle Wortis (1972), 'Child-Rearing and Women's Liberation', Wandor, a.g.e. içinde.
Richard Wright (1980), **'The English Rapist', New Society** 17 Temmuz.
Michael Young ve Peter Willmont (1962), **Family and Kinship in East London,** Penguin, Harmondsworth.
Nigel Young (1979), 'Past Present', **Gay Left** içinde, 8, Yaz.

LYNNE SEGAL

Lynne Segal Avustralya'nın Sydney kentinde dünyaya geldi. Sydney Üniversitesi'nde psikoloji doktorası yaptıktan sonra 1970'te yanına on dört aylık oğlunu da alarak Londra'ya gitti. O günden bu yana Middlesex Polytechnic Yüksek Okulu'nda psikoloji dersleri verdi, feminist ve sosyalist politikayla yakından ilgilendi. *Feminist Review* dergisinin yayın kurulu üyesidir ve Ulusal Sosyalist Dernek'in kuruluşunda yer almıştır. Önceki eserleri arasında *Is The Future Female?* Troubled Thoughts On Contemporary Feminism (*Gelecek Kadın mı?*, çev. Suğra Öncü, AFA Y. 1990) ve Sheila Rowbotham ve Hilary Wainwright ile birlikte yazdığı *Beyond The Fragments* (*Feminizm, Sosyalizm ve Eylemde Birlik*, çev: E. Ç. Özgül, İletişim Y., 1984) yer alır. Londra'da oturmaktadır.

Tartışmalara yol açan *Is The Future Female?*'in büyük başarısını takiben Segal'in son kitabı erkekler ve erkek iktidarı konusunda hüküm süren feminist karamsarlığı irdeliyor. Erkekliğin monolitik bir kendilik olarak kavranışına meydan okuyarak erkekliğin farklı biçimlerinin çelişkili doğasına ve birbirleriyle rekabet içinde olmalarına işaret ediyor: Sert erkekler ve savaşçı erkekler, süper-maço, efemine, eşcinsel, zenci-maço ve cinsiyetçilik karşıtı erkekler, hepsi bu çalışmada dikkatle inceleniyor. Erkeklerin değişime direnmeleri insan ruhuna özgü bir inatçılığın veya yetersizliğin sonucu değildir; erkekler değişebilirler, değişirler. Daha ileriye gideceksek, diye belirtir Segal, bu değişimlerin farkına varıp dikkatle değerlendirmek ve hem erkekler hem kadınlar için geleceğe ait baskıcı olmayan bir gündem oluşturulması hayati önem taşır.

Freud, kadınlığın "karanlık bir kıta" olduğunu söylemişti... Oysa yüzyıllardır hakkında kitaplar yazılan, tanımlanmaya, denetlenmeye çalışılan kadınlar oldu: Erkek 'karanlıkta' kaldı... Bu kez ünlü feministlerden Lynne Segal erkekler dünyasına girmeyi deniyor... Erkeklerden umudu kesen yaygın feminist karamsarlığa kapılmadan erkeklerin değişebileceğini iddia ediyor... İktidar olma ya da intikam alma gibi duygular beslemeden, her iki cinse de dayatılan egemen cinsel kimlik tanımlarından kurtulmanın ve özgürce ilişki kurmanın yollarını araştırıyor. "Bu toplumda erkek olmak kendinden olabildiğince az vermek anlamını taşıyor" diyen Dustin Hoffman gibi erkekleri örnek göstererek tek bir 'erkeklik' tipinin olmadığına dikkat çekiyor. Erkeklerin de kendi aralarında farklılaştığını göstererek şu tip soruların cevaplarını arıyor: 'Davaya ihanet eden' eşcinsel, feminist, siyah erkekler egemen erkek anlayışını nasıl tehdit ediyor, bedelini nasıl ödüyor? Erkekliğin psişik temeli ne ölçüde değişmez; erkek kimliğini biyolojisi mi tayin ediyor kurumsal ideolojiler mi? Erkekler neden şiddet uygular, şiddet sadece erkeklere mi özgüdür? 80'li yıllarda erkeklerde görülen 'iyi baba' olma gayretinin anlam ve sınırları neler?

9 789755 390178

AYRINTI
İNCELEME
ISBN 975-539-017-0